

BIBLIOTECA
CENTRALA
Reg. Deva
Sala de lectură

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Sfatul Populaș Regional
Press și Propaganda D. V. a

2

ANUL IV FEBRUARIE
1951

008
V-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.
Apare sub conducerea unui comitet de redacție

95

88

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

2

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544627

89

P6

ANUL IV FEBRUARIE

1 9 5 1

24

* P / 5 4 4 6 9 7 *

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
A. TOMA : Sbucium (două sonete)	5
VASILE IOSIF : Bustul	7
SANDA MOVILA : Lumini	12

BEN. CORLACIU : Timpii de aur (nuvelă)	18
--	----

LUPTAM PENTRU PACE

EUGEN FRUNZA : Afară din Europa ! ; Cântecul cărbunelui	109
HORVATH IMRE : Crunt să-l urim (în românește de E. Pietraru)	114
N. GRIBACIOV : Kim Ir Sen (în românește de Victor Tulbure)	115

PETRU DUMITRIU : Drum fără pulbere... (Roman, IV)	132
---	-----

N. A. NECRASOV : Cneghina Volconscaia (în românește de Miron Radu Paraschivescu)	191
--	-----

ORIENTARI

ACAD. G. ALEXANDROV : Lucrarea lui I. V. Stalin „Marxismul și problemele lingvisticii” și rolul ei esențial în dezvoltarea științelor sociale	230
---	-----

TEORIE ȘI CRITICA

VERA CALIN : Căile luminii	253
EUGEN CAMPUS : Originalitate și manieră	274
J. POPPER : Din vremea răzcoalelor țărănești	285
H. BRATU : Tratarea confuză a unor probleme însemnate	298
GEORGE MACOVESCU : Câteva aspecte din literatura Chinei noi	315

RECENZII

MIHNEA GHEORGHIU : Spre un cântec nou	321
MIHAI GAFIȚA : În neobișnuită vară a anului 1919	326
BIBLIOGRAFIE	334

SBUCIUM

— Două sonete —

I

Știți uriașul sclav îngenunchiat
De Michel-Angelo în piatra-î de Carara ?
Ii leagă crunt o chingă pieptul lat
De-un stâlp ce nu-l vezi : — soarta lui, amara.

În trup, în chip, toți mușchii i se sbat
Să'nfrângă 'ngenunchierea și povara —
Aștepți mustiri de sângerări ca para
Din alba marmoră în care-a fost damnat.

Aflați : el a țâșnit c'un aprig salt
Din seculare înrobiri, frumos, înalt, —
Un crez în taină l-a crescut să'nvingă.

Doar pasu-i dârz înspre destine noi
Mai luptă greu, — de par'că-l cer napoi
Săpate'n carne urme-adânci de chingă.

25 Noembrie 1950.

II

Un crez adânc l-a despietrit din sine.
Cum de-l aude înmilit prin bolte ?
Strigări de'ndemn, larg vuet de revolte !
Au zările de sclavi treziți sunt pline ?

Nu-i singur iscodind drum nou spre bine ?
Cu frați va împărți el truzi, recolte !
Și soare prinde în pieptu-i să se'nvolte,
Ursuze căi de-odată-i sunt senine.

Viu, frați, viu să m'alătur marei lupte !
Simt : nevăzute chingi pe veci sunt rupte
Și pasul sboară, — sunt al tuturor.

Pământul azi, fruct copt, ni se desface,
Așteaptă numai vreri și mâini dibace.
Grăbiți, — izbânzi de-un veac încarcă ora.

9 Decembrie 1950.

B U S T U L

Lumină'n casă și căldură.
Lucrează turnătorul Vlad.
Afară noaptea umblă sură ;
Șăgalnic fluturi leneși cad.

Frământă lut, din palmă-i crește
Nu chip plăpând. Ci de bărbat :
In ochii-adânci se'ntrezărește
Avântul luptei ne'nfricat.

Se cern afară fulgi alene.
S'aștern pe casa cu uluci,
Precum la Grivița'ntr'o vreme
In treizeci și trei, sub cer de tuci.

Și parcă-aude peste vreme
Semnalul fremătând sub zori,
In valul luptelor să cheme
Oștirile de muncitori.

O mână'ntârzie prin aer :
„Vasile-așa erai luptând ?”
Și câte amintiri din caer
Iși deapănă un fir de gând.

Din palmă lutul iarăși cade :
„Tot nu-i așa. N'am isbutit...
„Hei, când luptam pe baricade
„Erai cu viața înfrățit.”

Pe bolta nopții umblă norii,
Sirena sună schimbul trei.
Spre Grivița trec muncitorii
Și Vlad pășește'n rând cu ei.

Purtată'n sus, pe umeri tari,
O stea cu brațe de lumină
Pe-o haltă 'naltă de uzină
I-a'ntâmpinat pe oțelari.

Și fierbe fonta în cuptoare,
Tresaltă înroșită'n val.
Să-i fie temelie tare
Întâiului plan Cincinal.

În schimb de-onoare, voinicește,
Vlad cu frunțașii ține pas.
În noaptea asta-adânc gândește
La bustul ce lucrează-acas'.

„Hei, Roaită! azi e sărbătoare,
Și asta-i doar un început!”
Afară, zori de Februarie
Mijeau din albul așternut.

Deodată-l face să tresară
Unul dintre ortacii săi:
„Tovarăș Vlad, în astă seară
Să vii la școală pe la noi.

Să ne vorbești de Roaită, fiindcă
I-ai fost tovarăș, l-ai iubit.
Vrem să ne fie'ndemn în muncă
Cei ce'n Februarie s'au jertfit.”

Lângă uzină o casă. 'N ea
E școala lor de ucenici.
Pe munți de aur ieri domnea
Un trântor ciocoiesc aici.

BUSTUL

Din jaf, din sânge și orgii
'Nălța palat după palat,
Pe când pe străzi țipau copii
Flămânzi, cu trupul slab, uscat.

Și ăst palat clădit din furt
L'am smuls din mâinile-î murdare,
Și odat' cu lanțul besnei rupt
L'am hărăzit isvor de soare.

„Vasile Roaită“-i încrustat
Pe casă'n litere de jar.
Scump nume care-a scăpărat
La Grivița, în Făurar.

Și Vlad atunci le-a povestit
Cum, încolțit de-a morții haită,
Căzu de gloanțe ciuruit
Tovarășu-î de muncă, Roaită.

Munceau alături. Cu cât drag
Visau atuncea viitorul!
Urcat-au anii peste prag
Și iată, azi, stăpân poporul.

— „Și cum? L'ai cunoscut pe Roaită?”
Se minunează-o fetișcană
Privirea ei înflăcărată
Strivește-o lacrimă sub geană.

În sală liniștea se'ntinde
Și nici un svon n'o tulbură.
Dar ura'n ochi săgeți aprinde
Și'n suflute se'nvolbură.

O clipă Vlad privi uimit.
— Tăcerea sălii-i de oțel —
Că'n fund acolo a zărit
Un tânăr... Seamănă cu el.

Același ochi... privirea vie
Pe sub sprâncene îl săgeată.
Vlad simte 'n suflet bucurie
Și vorba-i parcă 'naripată.

Când geana zilei 'ncet se lasă
Și luna sta pe-un vraf de nori
Vlad turnătorul către casă
Pășește rar și gânditor.

E cald în casă și lumină,
Lucrează turnătorul Vlad
Pe bolta întinsă și senină
Afară mii de stele ard.

Îi mai îngroașă o sprinceană
Cu drag i-așează-un smoc de păr.
La bust se uită pe sub geană
Ca la un șoim pornit în sbor.

Cu palma-i lată îl mângâie
Și parcă huma e fierbinte.
În față-i n'are o statuie
Pe Roaită-l are înainte.

Și modelând, Vlad îi vorbea :
„Tu mâni nu vei mai fi aici.
„Ci'n bronz turnat vei lumina
„Ai tăi tovarăși ucenici.

„Pe-aici pătruns-au baionete
„Pe aicea gloanțe te-au străpuns
„Cu patul puștii-au dat în spete
Și'n pieptu-ți plumbii au pătruns.

„Dar n'a putut a morții haită
„Să-ți stingă glasul de oțel,
„Trag azi sirena mii de Roaită
„Sub steagul roșu'n drum spre țel.

„Cu Cincinalul, către viață,
„In pieptul vremii dăm atac.
„Stegar ne'nvins ne ești în față
„Tu, Roaită-acum, și peste veac.”

Și'n zori de ziuă luminoasă
Stau doi prieteni vechi la sfat,
Și drum spre viitor scrutează
Cum în Februarie l'au visat.

SANDA MOVILA

LUMINI

Se duse vara caldă. Plecară și cocorii.
S'au tras în sat deodată perdelele'nserării.
Nici coacăze, nici agriși, nici mânătărci, nici mure,
nici zbenghiuri după grauri prin ochiuri de pădure.
O toamnă sură, rece, pica de sus din munte,
în astă parte-a lumii pe casele mărunte.
Stă Petre în odaie. Pereții îl apasă.
Și gândul îl întoarce spre lunci cu iarbă deasă.

Ce mică e și ziua. Ahea vîi dela școală
și noaptea te ridică, vrea să te culce'n poală,
să te ademenească în fel și fel și chipuri.
Nu-i e aminte-a lucru. Tot umblă cu nimicuri.
Noroc că dimineața sosește sus pe creste
și stînjenei de flacări aprinde în ferestre.

Se rupse firul cărții odată cu lumina.
Ce drum frumos e'n satul Stojări, cel din carte!
Prieten e cu Mașa, cu Sanca, și cu Zina.
Și cu Semușchin oare, acum ce-o să se 'ntâmple?...
Și Petre se 'nfierbîntă, astîmpăr nu-și găsește.
Ii e necaz pe noaptea ce'ngHITE ziua, crește,
aruncă peste carte mănunchi de umbre joase
și cenușii perdele pe la ferestre coase.

Par'că-i spusese mama de gaz, de foc, de lampă.
Dar el fugea prin carte, cu Sanca într'o barcă.
Ah, unde-i gazul, unde? Se'nvârte prin odaie.
E mînios pe sine. Suvîțele-i bălaie

sburlite-s de atâta necaz și nerăbdare.
Parcă văzuse'n tindă un ciot de lumânare.
Și mama-i la ședință... Și uite, vremea sboară:
Ce, e căluț sau capră, s'o priponești cu sfoară?

Deodată la ferestre ceva s'a clătinit,
ca pe un lac, spre seară, mari aripi de cocori,
Netemător e Petre. Nu crede'n arătări.
O fi Hurmuz cu coada-i stufoasă și roșcată.
S'a năvălit cățelul la joacă. Nu-i Hurmuz.
Se sparge în ferestre albastru un harbuz.
E luna aruncată de-a munților copaie.
Cad cioburi de lumină la Petre în odaie.

„Ce sus e!“ dă băiatul din umeri cu necaz.
De-ar fi cam unde-i plopul! Ar lua-o ușurel
de toarta-i alburie, precumiei un cercel, i
ar prinde-o în perete cu grijă, de un cui,
să fie 'ntotdeauna lumină 'n casa lui.
Cu prieteni din Stojări apoi la drum, departe!
Lumina-albastră a lunii s'ar revărsa pe carte,
ar curge peste file și ochii lui la fel.
Ar învăța și luna atâtea dela el!

Cum să ajungi la lună? E scară pân' la cer?
Îți pare-acum pe munte. Dar de te urci pe el
mai trebuie un munte și multe mii de munți
iar între munți sunt hăuri. Și punți... de unde punți?

De ce nu e pe lume o mână-atât de mare
să lege în otgoane luceferi, lună, soare?
să nu mai ai necazuri cu lampă și cu gaz.
Adoarmă cui i-e vrerea, iar el fără răgaz
cu Zina și cu Egor să 'nsămânțeze grâul,
cu ei în lotca albă să tot colinde râul.

Deodată-aude poarta. E semn că vine mama.
Nestăpânit se simte. „Nu, n'o să ție seama!
Am stat în întunec și-aveam atâta treabă“,
se tângue și parcă i-e glasul pus pe sfadă.
Domol grăește mama: „Așa băiat mai rar!
Stau gazul și chibritu-aici, lângă chelar.

Numai că nu strigară... Și tu... ridici tot satul...
 cu grindină de vorbe. Te miri că-ți spun „colțatul” ?
 O să ne clevetească în poartă toți vecinii,
 să nu scot capu'n lume de cum îmi cresc băiatul.
 Și tocmai azi, când țara e'n mare sărbătoare
 și 'n fiecare casă pătrunse vestea mare!“

Tace 'nciudat. Se muștră cu gândurile de-avalma,
 li cad vorbele mamei mai grele decât palma.
 Vrea să-și îndrepte vina. Aprinde iute lampa.
 Lumina se răstoarnă pe chipul mic al mamei,
 dar mama pare alta...

Grăiește mama vesel uîtând c'a fost furtună :
 „E ziua noastră, Petre! E ziua cea mai bună!
 Scânteia ne-a adus'o. Acolo am citit:
 că 'n ape și departe, în miezuri de pînănt,
 stau caii, năvășii. I-om scoate din adânc.
 i-om pune în căpestre și'n chingi. I-om îmblânzi,
 să nu-și mai facă jocul spărgând pereți de munte,
 pornind nebuni la vale, cu turmele mărunte,
 cu brazi în spinare. Șuvoaiele în spume,
 legate în căpestre, vor coborî domoale,
 spre șesurile verii fierbinți, dogoritoare,
 le-or umezi să crească un grâu legat, vârtos,
 să se'ncovoie pomii sub rod bogat, mustos.
 S'o prinde firul apei, ca firul de beteală,
 Și meșterii 'n uzine l-or depăna 'n vârtelniți,
 vor face din el fire subțiri și luminoase.
 Cât ai clipi din gene, ca fulgerele albe,
 va izbucni lumina pe ulițe și 'n case.
 Tractoarele voinice vor sfărâma în dinți
 pămîntul. In culcușuri călduțe și cuminiți,
 va încolți sămânța cu bobul gras, rotund.
 Nici omul, nici căluțul n'or mai intra în jug.

Spre drumul dela sălcii, tăcut, umbros, cu rouă,
 ca o cetate albă va crește moara nouă,
 cât codrul de adîncă, pe tălpi adînci de fier.
 Or răsuna de zumzet și munții, până'n cer.
 Făina caldă, bună, va curge lin din coșuri
 în sacii tuturoră, nu la Vodiță-ai Cotrii...“

Ascultă Petre, tace și nu se dumirește.
Ce scrie în Scânteia e lucru de poveste!
Adică'n măruntaie tăcute de pământ
și în năbădăioase izvoare, în afund,
să fie milioane de herghelii ascunse
și tocmai lui să-i scape acestea nepătrunse?
El, care știe unde-și ascunde cuibul, cucul,
și scorbura de șarpe și prunii'n scoarță suc,
el, care pune seara urechea la pământ,
să prindă-al căprioarei săltat ușor de fulg...

Pătrunde mama mintea băiatului ei drag.
În brațe îl cuprinde și îi vorbește cald:
„Ții minte când fuserăm la moara de pe râu
și un vârtej de apă te prinse până'n brâu?“

Și-aduce-aminte Petre. Nu și-ar mai aminti!
Că-i luară ochii-atuncea puzderii de copii
la încăerare mare cu smeele pe mal,
și dând să intre'n joacă,
alunecă în apă.
Și tot atunci îl vede pe tata frânt în două,
cu sacul greu în spate, plin de făină nouă,
și ochi: triști ai tatii și pumnu-i încheștat.

Rânjea pe dinții galbeni și lungi de lup colțat,
Vodiță-al Cotrii'n șeaua călușului bălan.
Se scutura călușul sub el ca de-un dușman.
„Hei, pune-l cu blândețe în car! Ce-arunci așa?
l'a săgetat pe tata cu glasul-i ascuțit,
e aur, nu făină... Și e averea mea!“
Așa-i rămase tata în minte, frânt în două,
de sacii grei prin care albea făina nouă,
cu miros dulce, proaspăt, cărată în hambare
la curțile bogate-ale Cotrilor, în vale.

„Ei, tot atunci la moară, când te-ai jucat cu fata
lui Gheorghe de pe Vale, știi cine'nvârtea roata?“
Zâmbește Petre, strânge din pleoape pisicește.
„Cine-ai fi vrut s'o'nvârte? Că doar nu eu... ci apa!“

Deodată sare Petre ca iedul peste şanţuri.
 „Pe ea or pune-o'n lanţuri!
 Ah, mamă, nu-i poveste! Dece-mi vorbeşti de cal?”
 Răspunde mama vesel c'a prins băiatul firul:
 „Când te-ai scăldat la sălcii, nu te-a lovit un val?
 Parcă te-aud prin casă, fierbea mânia'n tine:
 — „Ce fel de apă-i asta, o apă care-ţi arde copite ca de cal?”
 Tot ce-ţi grăii acuma, ai să le vezi în fapte...
 Eu o să pun de cină... şi ne-om culca... e noapte.

Parcă făptura 'ntreagă i-aprinsă de-o văpaie.
 Cu paşii largi de-o poştă porneşte prin odale.
 Se-apropie de geamuri... Tot noapte neagră, deasă.
 Nici munte nu se vede, nici uliţă, nici casă.
 Ce noapte somnoroasă!

O fi simţit ea luna c'o să-i mai cadă nasul?
 Din partea lui... s'aştepte. I-a şi sunat ei ceasul.
 S'o pune stăpânire pe-aceste herghelii,
 Să vie potolite şi blânde spre chindii
 să-i lumineze casa, caietul, cartea, drumul.
 Ehe, ce felinare! O să se-aprindă unul
 şi-acolo sus, în coasta ce-i spune Râpa Morţii,
 că se scufundă oameni şi briştile cu cal,
 atât de groasă-i bezna că poţi felii s'o tai.
 Va străluci în noapte o albă stea pe creste
 şi vor pleca drumeţii la treburi. N'or s'aştepte
 când i-o veni ei lunii un gând să se deştepte.

Vor răscoli câmpia mari herghelii de fier,
 negrii-armăsari, ca'n basme, vărsând scânteii pe nări.
 Şi grâul o să spargă pământul, spre lumină,
 din Arieş spre Bistra, şi cât cuprinzi cu ochiul
 tot locul o grădină.
 La moara nouă, albă, ce-o răsuna'n pădure,
 o pune'n car făina, lângă un coş de mure.

La cât să fie ceasul? Trecut de miezul nopţii?
 Cântară-a doua oară în sat, pe culmi, cocoşii.
 Ca o sprinceană luna, pe-al munţilor hofar.
 Da, da, trecut e ceasul de unu şi-un pătrar.

LUMINI

Li arde lui acuma să deie ochii'n gene,
când scapără'n odaie aevea mii de stele?
Se svârcolește'n cergă. De-ar fi odată zi,
la școală să se vadă în sfatul de copii!
Aleargă gândul fulger și mii de lămpi aprinde.
N'o să le stingă vântul... Nici ploaia nu le-o stinge.
Spre luncă... spre islazuri... Aici pe pod... așa...
și dincoace la râpă... Și jos în Valea Rea...
La școală cam vreo zece... Și'n sat... și una la...
și una la... și una... Dar somnul cel viclean,
ce nevăzut pătrunde prin guri de chei, prin geam,
il ia în traista-i mare. L-incalță ușurel,
cu cismele din basme și-l duce căținel
din astă parte-a lumii, dintr'un sătuc de munte,
din toamna care cade pe casele mărunte,
departe... prea departe... nici chiar prea mult departe
în țara primăverii, deschisă ca o carte.

694451-1

TIMPII DE AUR

1

Se așezase peste oraș, cu temei, primăvara. În seninul zilelor acelora de Mai, munții parcă se trăgeau mai aproape, spre mulțimea de înalte furnale și coșuri, al căror fum străveziu se împletea pe cerul albastru cu aburii de dimineață — ai pădurilor. Întâi, fumul era gros, cenușiu, dar ridicându-se neconținut spre văzduhuri se desfăcea ca'ntr'un fel de mătăsuri, se subția, și soarele îi dădea străluciri de ape strălimpezi. Din codrii înprospătați, unduiau spre oraș adieri cu aromă de muguri și flori, și treceau stoluri de păsări, înviorate. Iar din jos, dela gară, urcau până'n inima brazilor și a stejarilor, chemările adânci ale locomotivelor, despicând dimineața. Acum, se făcea ziuă devreme, natura își desăvârșea desmortirea înfiorată, străzile se umpleau timpuriu și oamenii forfoteau către muncile lor. Sirenele se întâlneau prin văzduh, își uneau glasurile de matinală și gravă orchestră și înfruntau depărtările, revenind și pornind neîncetat în ecouri prelungi, până în crestele munților. Viața toată, dela omul grăbit spre uzină și până'n frunzarele largi dimprejurul orașului, se primenea, căpăta nouă sevă și dulce îndemn de trai fără astâmpăr.

— Zău, Anașa, nu știu ce naiba-i cu mine!, zise Mihai Dominde încet, la urechea tinerei femei cu care coborîse din autobuz. Parcă mă furnică tot timpul, se sbate sângele în mine ca hulubii, nu alta. Mi-e așa, nu știu cum... Vezi frunzele astea, vezi florile? Parcă te îndeamnă la ducă, Anașa... m'aș duce și tot nu mă'ndur, mai spuse, strângându-i puternic mâna într'a lui.

Anașa îi căută bărbatului ochii, și ochii ei negri, adânci, clipiră blând, cu străluciri albastrii. Se înalță până 'n umărul lui și pe urmă-și întoarse privirea către păduri:

— Primăvara, Mihai, primăvara... Și eu, tot așa, parcă mi se umple pieptul de viață. Dimineața asta, Mihai, e ca o fântână pentru un om însetat. Bea omul și nu se mai satură...

Apoi tresări și veni mai aproape de el:

— Dar dece să te duci? Nu ți-e bine cu mine, Mihai? Abia ne-am luat..., și pleoapele-i bătură repezi, înfiorate.

Mihai Dominde se opri.

— Tu mi-ești dragă, Anașa, de ce să mă duc?, spuse, înduioșat de nedumerirea ei, și el însuși se nedumeri, ca și cum nici în gând nu ar fi rostit asemenea vorbă. Primăvara, Anașa, așa-i..., și o cuprinse de umeri, apropiindu-și cu dragoste capul lui de al ei.

— Io-te bă, porumbeii! Se giugiulesc porumbeii! Că vine căldura, răzbătu din poarta uzinei, până la ei, glasul dogit și răutăcios al lui Fane Golașu, urmat de câteva râsete înăbușite.

Mihai și Anașa îl recunoscură din mulțimea de oameni ce grăbeau spre uzină. Ea se rușină și își trase moale, mâna dintr'a bărbatului, iar el se încruntă, căutându-l din mers pe cel ce glumise în felul acesta. Dar Fane se și pierduse în curtea încăpătoare. Mihai prinse iar mâna Anașei și-o trase ușor după el, croindu-și loc printre rândurile dese de muncitori, pe urma lui Fane. Știa că acum nu-l va mai găsi decât în turnătorie, dacă nu cumva îl va prinde la spălător, înainte de lucru; dar își iuți pașii, călcând apăsător, cu necaz. Gluma lui Fane îl enervase peste măsură. Ar fi vrut să-i răspundă o vorbă sau două, ca să-l astâmpere. Să îi arate, că de-acum înainte nu se mai poate glumi ori cum cu Dominde Mihai, turnătorul. Trebuia să-i plătească gluma aceasta în doi peri, pe care el, Mihai, însurat de curând și trecut înfărșit printre „oameni mai așezați, cu răspunderi”, cum îi plăcea să se laude, o îndurase de față chiar cu Anașa. Și dela cine? Dela unul ca Fane, al cărui nărav e știut mai demult...

— Lasă!, zise Mihai, mai mult ca să-l audă Anașa. Pun eu mâna pe el. Ce n'au făcut alții, am să fac eu!

Dar în clipa aceea cineva îl ajunse din urmă și îl prinse de braț. Un om îndesat, negricios, blajin la obraji, cu ochi buni și căutătură prietenoasă. Il chema Simion Clocotici. Ai fi zis, după nume, că e o fire înfierbântată, totdeauna fără astâmpăr și nestatornică. Inșă era, dimpotrivă, un bărbat chibzuit, uneori hătru, alteori mai tăcut, dar mereu cumpănit și senin; vorba lui răspândeă totodată bunătate și hotărâre.

— Te grăbești, te grăbești!, zise Simion Clocotici, care auzise tot ce vorbiseră, încă din poartă. Ii răsă, prietenește: Graba e bună, doar s'o folosești cu măsură. Hai noroc, porumbeilor!

— Mda, mă grăbesc, asta e, mă grăbesc!, se smulse din gânduri Dominde, nemulțumit de ultimul cuvânt al lui Simion, care îi amintea de răutatea lui Fane. Noroc! Știu eu de ce mă grăbesc. Lasă, că scapă uzina de el! Eu o s'o scap!...

— N'ar fi rău, făcu gânditor Simion, dacă am încerca să-l aducem pe Fane pe-o cale mai bună. I-a zis bine, cine i-a zis, Muscă-Rea...

— Vasăzică, știi ce mi-a spus. Așa-i? Ai auzit ce ne-a spus!

Clocotici răspunse târziu, nu tocmai pe placul lui Mihai:

— Numai că lecția asta, alții ar trebui să i-o dea. Mie, așa mi se pare. Cineva, care să știe cum să se poarte cu el...

Dominde îl privi, șovăind, pe Simion Clocotici. Strânse mâna Anașei. Anașa se uită, întrebătoare, la bărbatul ei, tânăr, voinic, îi cântări cu priviri nelămurite umerii, de care ei atâta de mult îi plăcea să își sprijine fruntea. Pe urmă, se uită cu aceeași nedumerire, la Simion. Simțea că acesta voia să vorbească mai mult cu Mihai, și nu doar despre Fane. Simion era un tovarăș mai vârstnic, om încercat și lucra cu Anașa, la tobă; pe ea, Simion, răbdător, o învățase sablajul, așa cum, mai demult, îl deprinsese și pe Mihai cu meșteșugul turnătoriei. Ultimele cuvinte ale lui Clocotici, rostite

cu un înțeles de mustrare, îi arătară Anașei că se petrecuse ceva cu Mihai, și o neliniștiră.

Tocmai treceau prin fața celei de-a doua turnătorii. Lucrătorii grăbeau spre sala dulapurilor, alții, care își schimbaseră până acum hainele, se pierdeau dincolo de ușile enorme-ale halelor.

— Eu mă duc să mă schimb, zise Anașa, când ajunseră în dreptul vestiarului pentru femei.

— Bine, încuviință Clocotici și adause: vino însă numaidecât. Azi avem ceva important de făcut. E vorba de norme.

Anașa îi aruncă lui Mihai o privire și plecă, cu părere de rău, că nu mai putea să rămână, ca să afle ce se petrecuse cu Mihai.

— Și de ce n'aș ști eu să mă port?, răbufni în cele din urmă Dominde. S'a legat, ori nu s'a legat de noi Muscă-Rea?

Simion Clocotici nu-i răspunse numaidecât. Se așteptase la răbufnirea aceasta. Zâmbi, mulțumit. El însuși voise, pornind dela întâmplarea cu Fane, să ajungă la anumite observații, pe care ținea mai demult să i-le facă lui Dominde. Spuse, ceva mai târziu:

— Măi, tovarășe Mihai, acumă nu despre asta e vorba. Fane, de legat s'a legat, și nu e prima lui răutate. Il știm noi, cu toții, nu e nevoie să te sgândări atâta. Poate până la urmă tot o să facem noi om din el. cine știe. Dacă nu, o să se ducă pe apele lui. Dar eu alta aș avea să te întreb...

— Dominde! Dominde!, strigă cineva după ei și, întorcându-se, Mihai îl văzu în ușa turnătoriei pe Ilie Ortean.

— Dă-i zor, măi Dominde, mai spuse acesta și pe urmă se făcu nevăzut.

Era foarte aproape ora de începerea lucrului. Se vedea, după oamenii, care se răriseră deodată prin curte, aproape fără de veste.

— Uite ce vreau eu să-ți spun, reluă Clocotici, urcând repede scările, spre spălător. Tu ești fruntaș în producție... Adică, ai fost tu fruntaș, că acumă, dela o vreme...

— Poftim?, se holbă Dominde la el, din capătul treptelor și aproape uită să mai urce. Poftim?

— Poftim înăuntru și'ncepi de te schimbă. Zăbovirăm destul și așa.

Apoi, în timp ce Mihai își scotea din dulap salopeta, Simion urmă:

— Unii spun, că încă de săptămâna trecută te-ai cam lăsat pe tângală. Că s'ar putea în curând să nu-ți mai anine drapelul la presă. Dece, măi Mihai? Erăi un băiat desghețat, muncitor priceput, dela tine veneau numai miezuri întregi, fără rebuturi... Dece te-ai lăsat, măi Mihai?

— M'am lăsat?, păru a nu pricepe Dominde. Dece să mă laș? Atâta lucru oi ști și eu, doar: că nu m'am lăsat. Dece aș munci mai puțin? Își umflă ușor pieptul și continuă: Am și nevastă acum, greutăți... Am răspunderi mai mari; alții, ca mine, nici nu se gândesc să se'nsoare. Dece n'aș munci ca'nainte? Sunt bărbat în toată firea de-acum. Nu îngădui...

Un zâmbet alunecă pe obrazii lui Clocotici:

— Așa! Așa! Asta-i bine, să simți că ești om. Numai că nu știu Mihai, parc'ai îmbătrânit peste noapte. Una e să fii însurat, și alta ceeace am auzit despre tine. Ai început să nu mai ascuți de brigadă. Zici că ești însurat și de asta ai vrea să lucrezi cu „bătrâni”, cum le spui tu.

Poate ți-ar plăcea să lucrezi cu al-de Gavrilă Ospăț..., și îl cercetă cu atenție, urmărind efectul vorbelor lui.

Mihai se simți, cașicând i-ar fi dat cineva două palme. Deși nu tocmai bătrân, Gavrilă Ospăț era totuși singurul dintre cei mai în vârstă, care, în echipa cealaltă, moșmăia toată ziua, fără a scoate folos. Mai demult, când în turnătoria mică se stabiliseră normele vechi, Gavrilă Ospăț reușise să obțină o normă redusă, pe care o depășise destul de puțin într-o vreme, deși ar fi putut să producă încă pe-atâta. Dar el, de atunci, se încăpățâna să rămână pe loc, câștigând pe seama acestei vechi norme și nu mai voia să audă de nicio schimbare. Dece să-l pună Simion alături de omul acesta, pe lângă care numai unul ca Fane se putea oploși? Ochii îi scăpărară și, abia stăpânindu-se, trânti ușa dulapului.

— Uite ce e, nea Simioane! Dumneata ești om serios. Cum poți?... Cum poți să m'asemeni cu... să m'asemeni cu...

Se ferea să rostească numele lui Gavrilă Ospăț.

— Haide, dă-i drumul!, îl ajută Clocotici. Spune de-adreptul: cu îndărătnicul ăla, nu e așa?

Mihai nu-i răspunse. Incuie ușa dulapului său și băgă cheia în buzunarul larg al salopetei albastre.

Ieșiră. Erau printre ultimii. Dominde își privi ceasul. Mai aveau trei minute Grăbiră. Pe drum, Clocotici îi mai spuse:

— De aia, nici la ședințe nu te mai duci. Că te crezi mai presus decât toți, de când ești însurat. Eu zic să bagi bine de seamă, Mihai. Erai un bun utemist, la un timp. La ședințe, mai învățai una-alta... Ce învățai îți prindea bine la lucru și'n viață. Te uiți la Ilie? Ilie Ortean. Multe a învățat până azi. Și învață, mereu, nu se lasă. A ajuns să conducă brigada. Ce-a fost el la'nceput? Nu ca Fane, de-i spunem noi Muscă-Rea și alții, la chefuri, îl porecesc Țică; dar erați amândoi niște copilandri aproape, nepregătiți pentru viață. Ați pornit împreună și ați ajuns printre primii în muncă. Tu însă te-ai cam lăsat de căruță.

— Nu m'am lăsat!, se apără celălalt. Eu cu Ilie mă'mpac. M'am împăcat totdeauna. Dar acum... acum...

— Acuma, ce-i?, îl întreabă grav Clocotici, văzându-i nehotărîrea.

Mihai zăbovi cu răspunsul. Avea el pe suflet ceva, dar nu știa cum s'o spună, într'o măsură se rușina de Simion Clocotici.

— Vorbește, îl îndemnă Clocotici. Doar n'o fi cine știe ce la mijloc... Și de-ar fi, mie poți să îmi spui. Ți-am fost ca un tată, de când ai venit în uzină.

Se opriră. Ajunseseră în fața intrării în turnătoria a doua.

Mihai căută cu privirea în jur, ca să vadă dacă e cineva pe aproape. Când se convinse că nu era nimeni, care să-l audă, se încumetă, cu sfială:

— Nea Simioane, aș vrea să lucrez cu mata... Înțelegi? Aș fi la un loc cu Anașa..., și-și lăsă capul în jos, așteptând.

Simion îl privi, clipind des. I se părea că pricepe. Bănuise, mai demult, că nu era, la Mihai, numai înfumurare. Sau, mai degrabă, că totul pornise dela dorința acestuia de a fi mereu cu Anașa, de care nu se îndura nici la lucru să se despartă. Acum, mărturisise el însuși. Așadar, deaceia începuse să nu îi mai placă în brigadă. Mihai era, oare, gelos? Așa i se păru în clipa aceasta lui Simion. Totuși, ca să fie mai sigur, îl întreabă:

— Și dece ai vrea tu, să fii la un loc cu Anașa?

Mihai tresări. Oare să fi înțeles Clocotici adevărul ? Zise :

— Știu și eu ? ! Uite-așa... E nevastă-mea, doar...

Apoi, dându-și seama că fusese gata să spună : „Aș vedea ce mai face, cu cine vorbește...”, o 'ntoarse:

— Cum o s'asculte de mine Anașa, dacă vede că primesc sfaturi dela Ilie ? Ilie, nici gând să se'nsoare, ca mine... Ia-mă la tobă, cu dumneata, Zău, ia-mă !...

Dar Clocotici înțelese adevărata frământare a lui Mihai. Prin urmare, dăduse de pricina purtării din ultima vreme a lui Dominde.

— Anașa e o fată cuminte, spuse de-adreptul și îl văzu pe Mihai că tresare, cu obrajii îmbujorați deodată. Eu o știu și la lucru, o știu și la suflet. Dece te'ndoiești tu de ea ? Doar o iubești. Și ea te iubește, fii sigur de asta... Bagă bine de seamă, Mihai ! Anașa e tânără și îi place să te știe și pe tine tot tânăr la suflet, fără ascunzișuri și îndoieli. Așa cum ai fost la'nceput. Eu cred că tocmai de-aceia s'a măritat ea cu tine...

Tăcu. Simțea și el primăvara ; în nări și în piept o simțea. Ii vorbea lui Mihai bătrânește, îl dojenea și se vedea pe el tânăr, greșind. Inșă pe vremea când lui nu-i venise nimeni într'ajutor, nici măcar cu cuvântul. Se simțea dator să încerce a-l ajuta pe Mihai, ca să iasă din impasul acesta, care-l amenința să îl tragă'napoi și în muncă. Vorbi, mai departe, blajin :

— Omul se poate'ntâmpla să greșească, Mihai. E om, și atunci vin ceilalți, vin tovarășii lui de-l ajută, îi arată greșala. De asta și eu îți vorbesc. Ia seama : gelozia îl duce pe om la pierzare. E ca un vierme și când pătrunde în el îl usucă, se întinde și-l roade și până la urmă abia îl desbină de dragostea lui. E nevoie să te trezești din închipuirile tale și să strângi rândul la loc, cu brigada...

Mihai asculta. Simțea cum citește în el Simion Clocotici. Vorbele celui din urmă, dojenitoare dar blânde, rostite cu prietenie, parcă îl scoteau dintr'un vis aspru, turburător.

Simion se gândi că era timpul să meargă la lucru, amândoi. Sfârși:

— Iar după asta, ai să-l poți ajuta și pe Fane, ca să se'ndrepte. Ai să-l ajuți fără ură, fără ranchiună, cum erai pornit la 'nceput...

II

Ilie Ortean se trezi odată cu scapărul zorilor, se îmbracă și deschise fereastra. Rămase așa, cu privirile duse departe, în dimineața care mijea, și sorbi îndelung aerul proaspăt, revărsat din ozonul pădurilor peste oraș. I se păru la un timp, că aude cum gălgâie seva în arbori, cum viné spre el primăvara pe freamătul abia deslușit sub adierea călduță a vântului...

Apoi, sosiră spre el amintirile : o casă bătrână, de bârne smolite, cu acoperișul plecat adânc spre pământ, și mâncată de vremile scurse încet pe sub dealul din margina satului, din care plecase demult, șase ani să tot fie de-atunci. Pe bătrânul lui tată, Imilente Ortean, îl lăsase în ușa năruită a tindei, privind îndurerat după el, cu palma adusă la ochi ca o streasînă. Rămăsese acolo, parcă cioplit într'o piatră de munte, cercetând nemișcat către poarta pe care ieșise Ilie, fecior necopt încă, mărunț și plâpând, plecat pe amarele căi ale lumii de-atunci. Era, ca și acum, primăvară, și tainice, nedeslușite doruri îl împingeau pe Ilie din spate pe drumuri streine, drumuri fără de capăt. Iar în casă, îi lăsase dormind pe cei cinci frați mai

mărunți, fără mamă, fiindcă Parasca Ortean murise cu un an înainte, pălită de oțică. Așa pornise Ilie de-vale, dintr'un sat dela nord, spre „țara cealaltă”, în cel de al patrulea an dela ciuntirea Ardealului. Rămăsese înțeles cu bătrânul: să caute el și să afle de lucru pe undeva, iar dacă va izbuti să își facă vreun rost, să le trimită și lor un cât de mărunț ajutor. Ilie, din dimineața aceea, călătorise mult, pe cărări bătute de lup și păstori, trecuse pe drumuri năclăite de ploi sau afundate în colburi, răzbise măruntaiele munților și încercase să facă popasuri la șes, prin târguri năpădite de rugini și tristeți. În orașul cel mare al țării, în București, dădu peste alții, care-alergau ca și el, după un codru de pâine. Mulțimea de necăjiți se sbătea în nevoi, aceleași nevoi pe care le știa mai dinainte Ilie, din sat și din călătoriile lui. Inșă oamenii nu se lăsau copleșiți, ci sperau, iar alții luptau ca să năruie temeliile șubrede și apăsătoare sub care-i țineau îmbuibății și ucigașii războiului. Veneau știri că Armata Sovietică înainta, salvatoare, împingând în bârloguri sălbăticiunea fascistă, asupritoare peste țări și noroade. Dinspre partea Moldovei veni, de departe, din orașe și sate răvășite de cotropitori, oastea dreptei răsplăți pentru tot omul. Atunci simți Ilie Ortean, cu toată sosirea gălbuie a toamnei, cum clocotea viața din nou, ca într'o lungă și plină de prospețimi primăvară. Iar gându-i, ca în dimineața aceasta, pleca până'n satul mărunț dela munte și privirile lui se opreau drept în ușa năruită a tindei, în care îl întâlneau pe moșneagul îndoit de mijloc de poverile muncii la bogătanii apucători și șireți...

O vreme, Ilie muncise în câteva locuri, pe unde se întâmpla și fără să simtă mulțumire prea multă, deoarece nu avea nici o calificare, nu cunoștea o meserie-anumită. Faptul acesta îl stânjenise mereu; el ar fi vrut să își poată folosi mai temeinic puterea și dragostea lui pentru viață. Voia să învețe un meșteșug. Deaceia, ceva mai târziu, pornise spre munții din Maramureș, pe șantierele întinse dela apa de ghiață a Sălăuței și până la undele repezi și largi ale Izei și ale Vișeuului. Aici, se unise cu alții și întinse sub munte o cale ferată. În furricarul acela de tineret sgomotos și amestecat, adunat de prin mai toate ungherele țării, îl întâlnise pe Sava și pe Dominde. Crescuse cu ei împreună. Așa socotea și acuma Ilie Ortean: cu-adevărat, el crescuse acolo, în trânta aceea cu munții, pe ploi nesfârșite și în vânturi cumplite. Pe urmă, după ce supuseseră munții, înțeles cu Dominde și Savu, venise aici, în orașul acesta, prin care mai trecuse odată, în primul lui drum. Cât fusese copil, jinduisse, în sat, după case și străzi doar închipuite până acum. Când le cunoscuse înfățișarea, îi lipseau codrii și mirozna fânețelor. Se oprise de-aceia aici, avându-le toate la îndemână. Ii plăcea lui Ilie să tragă în piept fumul iute din fabrici, amestecat cu jilava adiere a vântului dinspre păduri. Uneori se urca pe o coastă de munte și privind ca'ntr'un vis orașul întins peste văi, avea simțământul că satul lui mărunțel, ar fi crescut deodată, prefăcându-se într'un oraș luminos și curat. Meseria, a învățat-o împreună cu Dominde și Savu, sub îndrumarea lui Clocotici. Când lua forma, când îi puneia miezul și strunea presa păcănitore, când turna piesa tractorului, îi sbura uneori gândul la cei de acasă. Și simțea parcă în nări mirosul reavăn al brazdei, răscolită adânc de tractorul, din care o parte el însuși o împlinea. Iar brazda neagră, strălucitoare și proaspătă, se întindea peste câmpuri până de curând ciopârțite, și Ilie vedea cum din adâncul pământului, se ridicau holdele'n soare, muncite de oameni pe

alte temeieri. Ilie, atunci, își spunea : „Lucrez la tractoare și parcă aş semăna în ogor...”.

În dimineața aceasta, privind din fereastră cum alunecă soarele peste acoperișuri, se gândi din nou la ai lui. Pe urmă, gândul i se întoarse la el. Își dădu seama încă odată, că n'ar fi fost cu puțință toată schimbarea aceasta, a lui, fără ajutorul primit dela cei din uzină. Simion Clocotici îl luase pe lângă el. Petrea Savu fusese acela, care îl convinsese să ceară intrarea în U.T.M. Când l-au primit, Ilie a venit bucuros, cu inima dornică de învățătură. A deprins și aici multe lucruri, iar curând a înțeles că nu ar putea să meargă înainte fără aceste învățăminte...

Când ajunsese cu gândul aici, Ilie Ortean își dădu seama că dimineața se luminase cu totul. Se întoarse și privi ceasul rotund depe masă. Era totuși devreme, pentru a pleca spre uzină. Dar îl cuprinsese și pe el neastămpărul firii, care se desmorțea. Inchise fereastra, răsfoi câteva pagini dintr'o carte rămasă de cu noapte deschisă pe măsuta de lângă pat, și până la urmă ieși.

De câteva zile, îl preocupa mai mult decât oricând munca lui din turnătorie. Venise rândul brigăzii să rectifice normele. Pornise de-acasă cu o întrebare mai veche a lui : „Cum să fac, ca să iasă bine ? În uzină, m'au învățat să muncesc, m'au ajutat să mă ridic, sunt dator să-i dau mereu înainte...” Mergând, își aduse aminte de cele două ședințe din săptămâna aceasta. Petrea Savu le vorbise la U.T.M., iar în cadrul discuției despre producție, luase cuvântul însuși inginerul Panait Popa, din partea direcției. Spusese :

— „...Normele de lucru trăiesc și dispar, fiind înlocuite cu alte norme, mai bune și mai potrivite pentru progresul în productivitate, așa cum totul în natura înconjurătoare se naște, trăiește și moare...”

Deodată, Ilie își dădu seama că tocmai aici, în cuvintele lui Panait, era și răspunsul la vechea lui întrebare. Reducând timpii de lucru, însemna să producă mai mult și să contribuie la micșorarea prețului de cost al tractorului. Toată uzina se gândea la lucrul acesta, iar brigada condusă de ei nu putea să rămână în urmă. Strungarii le-o luaseră chiar înainte.

Își iuți pașii. Nu era rău să ajungă mai repede, ca să discute cu alții, înainte de începerea lucrului. În hala enormă a turnătoriei, dădu peste Șandor Balint, secretarul organizației de tineret. Lucrau amândoi în aceeași brigadă. Pe colțul unei mese de îndesat miezuri, Șandor însemna cu creionul ceva pe-o hârtie.

— Un articol. Scriu un articol pentru „Tractorul”, îi răspunse acesta. Vreau să spun ceva despre norme, și după ce rămase pe gânduri o clipă, îl întrebă : — Ce zici ? Eu i-aș spune : „Să luptăm pentru stabilirea reală a normelor de lucru”. Ce zici de-un titlu ca ăsta ?

Ilie Ortean se-upleacă peste umărul lui Șandor. Șandor Balint era dintre-aceia, pe care Ilie-i găsisese 'n uzină, când venise aici să muncească. Lucrător mai vechi, la acesta Ortean totdeauna aflase un sfat și o mână de ajutor. Zise:

— Și eu mă gândeam tot la asta. Venisem să te întreb... Să vedem, ce-o să facem cu normele... Ar fi bine să stăm împreună de vorbă despre ce ne spunea în ședință tovarășul Popa, dela direcție. Și Savu.

— Da, zise Șandor, căruia tot atunci îi veni o nouă idee pentru articolul lui. Dar cred că-i nevoie să fie toată brigada de față. Până atunci,

ține minte, Ortene: deocamdată, la noi în brigadă, accentul se pune pe timpi. Timpi morți avem mulți, foarte mulți..., și începu să desvolte grabnic pe hârtie ideea aceasta, cu timpii morți, care trebuiau cât mai repede înălțurați.

Văzându-l cum se cufundă în scris, Ilie Ortean se depărtă, pe tăcute. Cele două ședințe i se perindau pe dinainte ca într'un film. Iși aminti că în timp ce-l ascultase pe Panait Popa, se gândise la schimbul de onoare, pe care-l făcuseră pentru întâmpinarea zilei de întâi Mai. În schimbul acela, împreună cu Dominde și Fane reușiseră să asambleze patruzeci de forme. Cu zece piese, peste producția lor obișnuită. Iar norma era de zece bucăți, Normă veche, de anul trecut. Așa dar, se văzuse că era mult mai mare, mai vârtoasă puterea brigăzii, decât înainte... „Bine, dar asta înseamnă că are dreptate Ierbașu“, își spuse Ortean, apucându-se să înșiruie niște forme goale, pe două rânduri, până la presă. Vezi bine că are dreptate: „Să nu produci atâta cât poți și să ceri bani pentru ceea ce nu ți se cuvine, e ca și cum ai fura...“

Și în mintea lui se născu o altă întrebare: „Dece ni-i mai spornică puterea acum, dacă munca-i aceeași? Dece?...“ În clipa aceia, privirile lui se opriră pe presele automate, din partea opusă a halei. Le mai văzuse și până acum, doar lucrase tot timpul la ele de când fuseseră aduse din Uniunea Sovietică și instalate aici; le simțise încă dela început adevăratul lor rost, de îmborsărire și de ajutorare a muncii în turnătorie. Dar nu făcuse încă vreo legătură între prese și reducerea timpilor. „Iată decel!...“, își răspunse tot el, amintindu-și că la stabilirea normelor vechi ajutorul sovietic încă nu le sosise. „Sigur“, mai zise, „înainte ne storceam puterile în ștampel; acumă bat ele pământul, mai iute, iar puterile noastre se istovesc mai puțin“.

Zâmbi. Acum îl pricepea și mai bine pe Melinte Ierbașu. Se dojeni: „Măi Ilie, Ilie! Ierbașu e om de partid, secretar... Uite, că el știe ce spune...“ Apoi, în minte îi răsări o nouă întrebare: „Dar ia stai, că mai este ceva: dece într'un schimb s'a putut, și pe urmă am dat înapoi, la trei-zeci?“

Ridică o formă, încordându-și mușchii și se duse cu ea către presă. După ce-o așeză, se întoarse la celălalt capăt și numără: cincisprezece. În cinci minute rânduise cincisprezece cochilii. Nu șezuse deloc. Ceea ce însemna că timpii morți îi dăduse de-oparte. Timpii morți! Adică, vorba lui Șandor. Și parcă tot a mai irosit din vreme ceva, cu întrebarea din gânduri. Dacă el poate, dece n'ar putea și Dominde și Fane?

„A! Uite, vezi! În schimbul de onoare lucrase și Fane. Dar Fane nu se prea ține de treabă. Dacă și Fane și-ar fi pus toate puterile lui, e sigur c'am fi sărit și dincolo de patruzeci. Of, doamne, ce s'ar putea face cu Fane? E voinic ca un taur și chiulanguiu ca un grier. Fane se moaie cu țuică, pe-ascuns, și îi cumpără Elsei ciorapi. Dece s'o fi uitând Elsa la el? E doar o fată de treabă, muncește... Ei, asta e! Fane poate să facă ce știe cu banii. Numai la lucru să nu-i tragă 'napoi și pe alții“.

Se uită către masa din fund. Șandor plecase. Il descoperi cu privirea tocmai în partea cealaltă, la presa a cincea.

„Controlează pământul. Are dreptate. Ieri a cam fost pământ sgrunțuros, au plesnit multe miezuri“. Strigă înspre el:

— Șandor, măi Șandore, dar Dominde dece n'a venit la ședință?

Șândor se întoarse o clipă cu fața. Zise, în glumă:

— Ce, nu știi? El e om însurat, i-a crescut peste noapte o barbă cât coada de vulpe. Și se crede bătrân. Nu-i mai place de noi. Ar trebui să i-o tundem. Apoi, pe un ton mai serios: Ilie! Să-i pui în vedere tovarăsei Elsa, când o veni, să controleze mai bine pământul, pe sus. Mai lipsesc bolovanii, și gata!

În momentul acela, lui Ilie i se păru că-l zărește pe Mihai, stând de vorbă în curte cu cineva. Alergă într'acolo. Dominde trecuse cu Clocotici. Strigă după el:

— Dominde! Dominde, dă-i zor, mă Dominde!, și se întoarse în grabă la formele lui.

Trei drapele roșii câștigase brigada, în întrecerile socialiste. Al lui Dominde și-al lui Ilie ședeau înfipte într'o stivă de forme, lângă presa întâia. Dintre celelalte două, unul era al lui Șândor. Dar acum, prin delăsarea neașteptată a lui Mihai, era și Ilie amenințat cu pierderea drapelului lor.

Balint se apropie de Ortean. Il auzise, când strigase după Dominde.

— Pe Mihai, spuse, e nevoie să-l scuturăm. E păcat să se piardă așa, dintr'o toană.

— Să-l scuturăm, dacă zici. Să vedem, ce-i cu el? O fi având vreun neșaz.

— Ce necazuri să aibă? Nu l-ai simțit pân'acum? E mai degrabă înfumurare. Trebuie să i-o tăiem..

— O fi în călduri!, izbucni lângă ei, fără veste, Fane Golașu, și râse cu răutate, iar hohotul lui se rostogoli prin hala enormă, cufundată încă în liniște.

Ochii lui Balint scăpărară. Ilie se încruntă. Întâlnind privirile lor tăioase, Fane își schimbă râsul într'o strâmbătură de zâmbet descumpănit. Era învățat să stârnească hazul cu glumele lui, iar primirea aceasta-l găsisse nepregătit.

— Măi Fane, dece nu te-astâmperi, măi Fane?, îl muștră, nu cu destulă tărie, Ortean.

Șândor se gândi însă, că era timpul să îi vorbească mai răspicat. Socotea, ca fiind o datorie a lui, să încerce a-l întoarce pe Fane pe alt drum.

— Măi, tovarășe Fane, crezi că ai haz?, îl întrebă cu glas aspru și continuă: La 'nceput, noi ziceam că așa te-a crescut mahalaua, că ai să te îndrepti, că ai să mergi împreună cu noi, cum merg alții, care n'au avut parte de-o viață mai bună decât a ta. Dar nici gând, să te schimbi! Gluma ta nu e a unui om sănătos. Are otravă în ea. Eu te-aș sfătui să iei seama....

— Ia lăsați-mă'n pace!, se întărită Fane, mai mult supărat de stropul de dreptate pe care, în el, i-o dădea lui Balint. Ce-aveți cu mine? Asta sunt! Sau poate vă credeți voi mai deștepți! Cine nu știe de glumă-i un prost, asta e!, și se întoarse cu spatele, îndreptându-se către Gavrilă Ospăț, care tocmai intrase: Ia te uită la ei, nea Gavrilă, nu le arde de glumă!, și râse din nou, dar râsul lui acum era aspru și prefăcut, arătând că-l duruse ciocnirea cu Șândor.

În partea dinspre curte a halei, la mesele lungi, sosiseră femeile și

fiecare începuse curăţatul tiparelor pentru miezuri. Soseau şi bărbaţii, hala prinse a răsună de voci şi de unelte lovite uşor între ele. Cineva dădu drumul ventilatoarelor de curând instalate şi un zumzet metalic, vibrant, se răspândi pe de-asupra, în hală. Incepea lucrul. Sus, la silozuri, cele trei fete controlau banda rulantă şi cercetau coşurile, prin care peste puţin avea să se scurgă în prese praful brun şi mărunţ, jilăvit mai întâi. Elsa era printre ele, Elsa Hausvatter, despre care începuse să se vorbească, nu fără părere de rău, că apucase a se lua după Fane Golaşu.

Şândor svârli o privire spre Fane, care, văzându-l, lăsă ochii'n jos, parcă descumpănit.

— Ai văzut?, îi spuse apoi lui Ilie, arătându-l pe Fane, cu o uşoară mişcare a capului. Nu i-a convenit ce i-am spus. Dar lasă, că prea am fost îngăduitori cu el până'acum. Nu l-am ajutat cu nimic. Va trebui să-l schimbăm într'un fel. Şi atunci...

Un motor se porni, acoperind sbârnăitul ventilatoarelor: Elsa trăsesese declanşatorul la bandă. Balint se întoarse în partea aceea. Urmă, cu privirea în sus, către Elsa:

— Şi-atunci o vom feri şi pe ea... Uite-i şi pe ai mei, au sosit, mai spuse şi după aceea se depărtă de Ilie, adăugând: E timpul să 'ncepem. Ai grijă de normă, Ilie...

Mihai Dominde sosi, mormăind. Văzu formele aranjate de responsabilul brigăzii, le cântări din priviri şi, fără să scoată o vorbă, înşfăcă o cochilă din maldăr, se opinti cu'ndârjire şi începu să aşeze al doilea rând. Dând cu ochii de Fane, care se aşezase pe-o ramă şi-şi aprindea o ţigară, trânti de pământ cochila, pe care tocmai o aducea:

— Ascultă, măi, Muscă-Rea, treci în rând! Ce aştepţi? Poate vrei să cărăm pentru tine...

Ilie Ortean veni între ei. Văzuse căutătura duşmănoasă a lui Mihai şi zâmbetul răutăcios al lui Fane. Incercă să-i împace:

— Ia lăsaţi! Ia lăsaţi! Daţi-i zor. Haide, Fane, să cărăm amândoi...

— Ce să cărăm, zine Fane trăgănat, trăgând lung din ţigară. Formele văd că-s aduse...

— Atunci, du-te la miezuri. Adu miezuri, să umplem... Adu... Ia stai!

La câţiva paşi mai departe, Şândor cu Ieremia şi Covaci începuseră lucrul. Dar parcă în alt fel decât până atunci. Ieremia înşiruia formele jos, la pământ, iar Balint lua miezurile cărate cu grijă de Covaci dela mesele lungi şi le potrivea în cochilii. Lucrul mergea repede, aproape fără eforturi, cei trei umpluseră până acum şase forme. Ortean înţelegea numai decât în ce le stătea lor puterea. Era ceeace îi trecuse şi lui, deasemeni, prin minte, dar încă nu avusese când să discute cu-ai săi inovaţia asta.

— Stai, îl opri pe Golaşu, care se ridicase în sfârşit şi dădea să se ducă. Mihai, vino'ncoace, lângă noi. Ia priviţi amândoi! Priviţi-l pe Şândor! Vedeţi cum lucrează?

O nouă formă, umplută, se-adăugă celor şase. Viteza aceasta îl întărită pe Ortean. Dădu să rostească ceva, dar Mihai i-o luă înainte:

— Dece nu? La Şândor e ordine, lucrează cu băieţi de ispravă. Aruncă o privire spre Fane: Aşa, înţeleg! Nu cu vântură-lume, ca noi...

— Lasă, ia lasă, măi omule!, făcu a'mpăcare Ilie, amintindu-şi că

Înșuș Mihai se cam delăsase în ultimul timp. Voi să-i atragă atenția asupra acestei greșeli, dar renunță: se gândi că ar fi bine să fie și Șândor de față, când îi va spune. Zise:

— Fane, măi tovarășe Fane, uite-așa o să facem și noi. Cară tu miezul. Cară tot timpul la miez. Eu am să umplu. În vremea asta, Mihai să înșiruie formele, tot mai departe... Azi, să vedem cât putem, înc'odată.

Fane își strivi rămășița țigării sub talpa bocancului. Plecă, mormăind, după miezuri.

Rămas cu Ortean, Dominde rosti:

— Eu nu te'nțeleg, măi Ilie. Muscă-Rea, ăsta, când lucrează, când se ține doar de prostii. Până când să-l răbdăm?

— Până ce vom fi siguri că am făcut tot ceeace trebuia, ca să-l îndreptăm, răspunse Ilie, scoțând dintr'o formă un rest de pământ. Dar și, tu, măi Mihai, adăugă aproape îndată, muștrându-l. Ar trebui să mai vii printre noi. Ca să știi ce se 'ntâmplă la noi, în brigadă. E vorba să reducem timpii de lucru, ce naiba! Strungarii ne-au luat-o demult înainte...

Dominde îl privi dintr'o parte. În sine, recunoștea că Ilie avea oarecum dreptate, însă nu îi prea convenea să se lase dojenit de Ortean. Voi să-i răspundă mai aspru. Dar își aduse aminte de discuția cu Simion Clocotici și tăcu. Își încreți fruntea, sub părul puțin răvășit.

— Așa?!, zise cu două'nțelesuri și plecă după forme, spunându-și în gând: „Dă-l naibii pe Fane! Mă socotesc eu cu el, după aia...”.

Fane Golașu se arată vrednic un timp. Aducea miezul vârtos dela mese și i-l punea lui Ortean la îndemână. Ortean îl lua, așezându-l cu grijă în formă; după aceea, începeau dela capăt. Când isprăvi, Dominde veni la Ilie:

— Am trecut la modele. Formele le-am pus, câte vezi. Patruzeci, deocamdată. Am turnat și pământ. Măcar să le umplem pe astea! Acum am și eu o idee, adause, făcându-i ștregărește cu ochiul.

De data aceasta, vocea lui avea o ușoară nuanță de superioritate, ca și când ar fi vrut să-i arate că totuși mai știe și el cum se face o treabă. Zise:

— Tu, pune miezul numărul unu, și eu o să-l pun, după tine, pe-al doilea. Pe urmă, numărul trei și eu, patru. Până la capăt. Merge mai iute așa.

Ortean chibzui o secundă.

— Așa e, încuviință el pe urmă. Merge mai iute. Ce spui tu, aduce cu vorba lui Șândor: timpî morți mai puțin. Asta-i pacostea noastră: timpîi morți. Dă-i drumul, Mihai! Uplete forma...

Schimbară îndată metoda de lucru, combinând inovația lui Șândor, cu ideia aceasta, a lui Mihai. Formele erau așezate în două rânduri egale. Douăzeci pe o parte, tot pe atâtea în alta. La mijloc, Mihai și Ilie. Fane aducea miezuri, lăsând pe margina fiecărei forme câteva dintre ele. Ortean îndesă primul miez și trecu mai departe. Mihai se ținu după el, potrivit celălalt miez. Și iarăși așa, dela capăt.

— Știi că merge!, zise după o vreme Ilie, văzând rezultatul.

Apoi, jumătate în glumă, jumătate serios:

— Mă, dar tu ești băiat de ispravă! N'are decât să se mândrească Anașa cu tine. Ai avut o idee...

— Păi ce!, surâse Dominde, cu un aer triumfător. Ce, ca ăsta?, și-l arătă pe Golașu, care tocmai se întorcea cu un alt braț de miezuri.

— Tot are nevoie de-oleacă de săpuneală își spuse Ilie. Ingâmfare, vorba lui Șandor... Văzându-i pe ceilalți doi cum lucrează, Fane rămase o clipă surprins. Apoi, își flutură în bărbie o undă de răs șmecheresc și zise, cunoscător:

— Io-te la ei! Io-te bă! Asta seamănă a inovație, neică. Ce v'a găsit? Inovația-i bună, ca să sari peste normă. Și noi am sărit-o din toamnă. Am sărit de trei ori... Ce vă mai trebuie? Mai domol, fraților!

— Ba, îl contrazise Ilie Ortean, inovația totdeauna e bună. Și în afară de asta, vrem acum să ajustăm timpii de lucru, și, potrivit miezul, continuă să vorbească, dar Fane nu auzi mai departe, deoarece niște prese începură să păcăne grabnic.

Fane Golașu rămase pe gânduri. Nu-i convenea ceeace îi spusese Ortean. Știa mai demult, încă din Februarie, că în uzină mai mulți muncitori porniseră să schimbe normele. Adică, să renunțe la normele din anul trecut și să pornească iarăși întrecerile, dela un timp mai scăzut. Dar pe el îl luase odată Gavrilă Ospăț și-i spusese:

— „Domol, tată Fane, domol. Ce vor ăștia să facă vine așa: au trecut de trei ori peste normă, adică fac treizeci de piese în loc de zece, tu să nu mai iei bani pentru ce-ai depășit. Norma nouă să fie treizeci. Să rămâi cu salariul de bază.

— „Așaaa!, se lămurise Golașu și nu observase surâsul în doi peri al lui Gavrilă Ospăț. Parcă altfel spun ei..

— „Ce altfel, tătuță, ce altfel? Domol, stai domol! Nu te-ai chinuit cu depășirea normei odată? Ți-ai făcut datoria. Și eu mi-am făcut-o, când a fost vremea. Acum câștigăm. Domol, tată Fane, ei ar vrea să ne taie câștigul...”

Iar Fane rămăsese în minte cu vorbele lui, de om mai bătrân. În afară de asta, Gavrilă era singurul, care nu se îmbufna, când el, Fane, mai făcea, mai spunea câte una. Dimpotrivă...

Uitându-se la graba cu care Mihai și Ilie munceau, Fane strigă deodată la ei:

— Să vă ia dracu'! Pe mine nu mă băgați voi în ciorbă. Nu-mi dau eu câștigul din mână, pentru cioara din par. Auziți? și plecă furios după miezuri, dar pe drum se răzgândi, se întoarse și porni către presa deasupra căreia, pe paserelă, mărunțea Elsa în pâlția largă niște pământ. Strigă:

— Elso, m'ai lăsat felinar, Elso! Aseară te-am așteptat pân'la nouă. Ca un orbete. De ce n'ai venit?

Însă Elsa, privind în lături spre ceilalți oameni, nu îi răspunse. Iar Fane, văzându-i pe unii cum se uită la el și zâmbesc, se rușină de furia lui și plecă înapoi, înjurând printre dinți

— Miezuril! Adu miezuri, măi Fanel, strigă după dânsul Ilie, nevoit să aștepte cu lucrul.

Dominde, rămas și el fără miezuri, vorbi, spre bucuria lui Ilie, care, în cuvintele astea, întrezări la Mihai un început de schimbare:

— Uite-așa-și pierde el vremea. Cu Elsa și cu țigările. O să ne facem de răs. Toată ziua cu Elsa.. cu Elsa...

Își aminti de Anașa. Tăcu. „Oare ce face Anașa acum? Ce bine ar fi să lucrăm împreună... Nu mi s'ar mai părea o veșnicie, până s'o întâlnesc,

după lucru". Dar iar îi veni în minte cuvintele lui Simion Clocotici. Se rușină oarecum și trase odată cu lanseta pe margina formei, curățind-o de niște pământ. „Ei, ce să faci?”, își zise apoi. „Muncește și ea, cu Clocotici împreună!” Și-și mai spuse, de dată aceasta cu gândul numai la Simion: „Le vede, bătrânul, le vede! Viermele, neică, viermele... Dă-l afară...”

Fane se întoarse cu brațele pline, grăbit, căutând parcă să recâștige din timp.

— Na-vă, scrâșni când sosi. V'am adus mici, și puse jos lângă ei, niște miezuri de forma unor mititei tocmai buni de fript pe grătar. Săturați-vă! Dar să știți: mai lucrez astăzi, și gata. De mâine, mă duc la Ospăț. V'ați înțeles să-mi tăiați din câștig.

Petrea Savu avea douăzeci și șase de ani. Tatăl său, Neculai, fusese strungar. Dar cu opt ani în urmă, Neculai Savu murise pe front, într-o retragere, izbit în cap cu cazmaua, când încerca să se agațe de-un camion plin cu nemți fugăriți dela Don. Mama lui Petrea, îmbătrânită, bolnavă, încă nu-și revenise din durerea aceea amarnică, din clipa în care aflase cum i se sfârșise bărbatul. Singurul ei ajutor mai era Petrea. Și băiatul nu uita niciodată ce avea de făcut pentru ea

Muncise o vreme, pe apucate și pe nimic, ca să ție răsuflul și puterile sale istovite înainte de'nceperea adevăratei lui vieți. Pe urmă, la Salva-Vișeu, lucrase o vară întreagă, trimis de organizația din cartier a tineretului muncitor. Acolo, creștând stâncile cu dinamită, învățând fără astâmpăr din cărți și din viață, dar mai ales cu luare aminte la cei mai de frunte, aduși să conducă acele mii de tineri feluriți, Petrea Savu își deschisese drum înainte.

Dela Salva-Vișeu, a venit în uzina aceasta, cu Mihai și Ilie. Dar fără calificare, fără pricepere în noua lui muncă. Acuma, abia, își căutau rostul toți trei. Nu demult, muncitorii scosese primul tractor românesc. Din uzina aproape năruită de bombardamente, Partidul, prin oamenii lui de nădejde, ridicase aici, de curând, viață nouă. Muncitorii înfruntaseră foamea și seceta, strânseseră aprig cureaua și tot aprig loviseră în cei ce ședeau, dușmănoși, în calea acestei noi vieți. Curând, tractoare meșteșugite aici răscoleau pământul înțelenit din vechime. Primele vorbe, pe care în ziua aceea li le-a spus Clocotici, sunau astfel:

— „Voi sunteți din ai noștri. Și noi, la un loc, suntem mulți. Iată tractoarele! Puneți mâna pe ele, băieți, ascutați-le sufletul. E sufletul nostru în ele și e sufletul țăranilor, care le-așteaptă. Am biruit. Inșă lupta nu s'a sfârșit.. Voi, împreună cu noi, aștia mai vechi, mai căliți, ducem lupta de-acum mai departe. Asta e vocea partidului și voi țineți seama: tractoare, cât mai multe tractoare...”

I-a fost greu, la început. În primele luni, tuturor le-a fost greu. Dar Simion Clocotici n'a rămas doar la vorbe. I-a luat, i-a învățat, i-a crescut. Le-a dat drumul din mână, numai când a simțit că toți trei sunt în stare să se țină pe aripa lor. Iar primul lor sbor a fost depășirea cu sută la sută a normei.

Între timp, Petrea Savu primise sarcina de secretar al organizației de tineret. Puțin după aceea îl chemară la județeană. Se dovedise a fi și un bun utemist și fusese propus ca instructor. În producție, locul lui îl luase

Fane Golașu, ca unul ce-avea de'nvățat abia de acum înainte; responsabilitatea brigăzii i-o trecuseră lui Ilie Ortean, iar Șandor fu ales secretarul organizației.

— „Cadre noi, cadre noi!”, își freca mâinile, cu mulțumire, Simion Clocotici, în vreme ce-alături, Gavrilă Ospăț, îmbufnat, mormăia :

— „Ajunseră ăștia... domol! Nu se uită la om, că-i mai bătrân. Că le știe mai bine. Intr'o zi au să mă scoată și din uzină, și-l trăgea pe Golașu de-oparte, șoptindu-i : Domol, tată Fane, nu te lua după ei, ce e vechi e mai trainic, domol....

Când venea în uzină, cu treburi, Petrea Savu zăbovea mai mult prin hala turnătoriei a doua. Iși dădea seama, că e dator să fie pretutindeni de o potrivă, dar nu-și putea birui înclinarea aceasta către aceia cu care pornise de-odată în viață. Era o slăbiciune a lui. Căuta uneori să se rupă din asemenea obișnuință, care-l făcea să îi negligeze pe alții, dar sentimentul despărțirii de ei era încă prea proaspăt și îl trăgea spre brigadă, mereu.

În dimineața aceasta, trebuia mai întâi să ia legătura cu organizația de partid și cu sindicatul : fusese însărcinat de județeană U.T.M. să discute problemele normelor juste. Dar venise de-a-dreptul în hală. Era intrigat de ceea ce auzise vorbindu-se în ultima vreme despre Dominde. Fusese la căsătoria acestuia, era bucuros că Mihai își găsisse o fată de treabă, utemistă și ea, dar nu putea să-și explice schimbarea acestui vechi tovarăș al său. Fu însă mulțumit când intra și-l văzu pe Dominde lucrând încordat, împreună cu Ilie Ortean. Observă și schimbarea care intervenise în muncă. Era o metodă mai strânsă de lucru și se dovedise mai bună, din moment ce cuprinsese întreaga brigadă. Dela începerea lucrului și până la sosirea lui Savu, această nouă împărțire a brațelor trecuse la Ilie Ortean, de aici la Marcel Fazecaș, și se oprise la cei mai din urmă. Un lucru în aparență neînsemnat, însă ei își dăduseră seama că îi ajută serios în reducerea timpilor. Dar în clipa în care veni mai aproape, Petrea Savu îl auzi pe Golașu :

— ...mai lucrez astăzi, și gata! De mâine mă duc la Ospăț. V'ați înțeles să-mi tăiați din câștig..

Savu cunoaștea îndărătnicia lui Fane. Mai încercase odată, săptămâna trecută, să îl convingă, că reducerea timpilor de lucru înseamnă o faptă de cinste în mărirea producției. Se hotărî să-l încerce din nou, mult mai aspru, nu însă fără străngeri de inimă:

— Bine, tovarășe, du-te!, spuse scurt Petrea Savu, în locul celorlalți, doi, înțelegând ceea ce întâmplase. N'ai să ții dumneata paisprezece oameni în loc. Doar de câștigul tău este vorba? Dar câștigul lor unde-l pui? N'or fi proști ceilalți, să greșească cu toții!

Niște prese începură a țăcăni și mai grabnic. Banda rulantă, de sus, răspândea înviorare cu fuga ei învârtită, dela pânii la pânii, purtând în spinare pământul. Hala întreagă intrase în clocot, cu oameni cu tot. Dar Fane Golașu simți cum se cascade în dânsul un gol, ca și cum de odată s'ar fi văzut singur, foarte singur pe lume...

Ortean și Dominde luară o formă umplută, de jos. Era grea, foarte grea. Brațele, încordate, li se făcuseră tari, ca de piatră. Obrajii lor însă erau liniștiți și senini și privirile limpezi, vioaie. Porniră spre presă. Prin fereastra, cât jumătatea peretului și împărțită prin dungi de metal în

dreptunghiuri egale, răzbătea soarele, plin, din belșug. Câte-o rază se oprea, jucăușă, în părul vreunei fete din dreapta, dela mesele lungi. Apoi, aluneca mai departe și alta îi lua locul, pe nesimțite, strălucitoare.

Așezară forma sub presă și un moment răsuflară adânc, ușurați. Pe urmă, Ilie smuci de o sârmă și din pâlnia largă începu să se scurgă pământul, de sus, din siloz. Când se umplu, Mihai apăsă pe-un buton. Un țăcănit nou, pătrunzător și egal, se adăugă deodată vuietului monoton al halei. Presa bătea cu putere pământul în formă. Pământul, îndesat de mașina automată, pătrundea oriunde găsea un loc gol între miezuri, până în tăișurile cele mai mici.

— Uite, vezi?, strigă Ilie lângă urechea lui Dominde, ca să-l audă. Presele astea ne reduc jumătate din timp. Ți-aduci aminte cum era, când băteam pământul cu ștampfelul? Aproape o oră ne trebuia, ca să nu mai vorbim de puterile noastre. Și uite, acum... Nici zece minute, și gata!

Întrerupse contactul și în vuietul turnătoriei se făcu deodată un gol. Dar, din partea cealaltă, presa lui Șândor îi luă locul.

— Hai cu ea, zise Ortean, apucând de o margine a formei. Acum, doar să vie State și Ianoș cu fonta, s'o toarne...

Se încordară din nou și aduseră tiparul înapoi. De data aceasta, forma umplută la presă era și mai grea. Mergeau iute, cu pași laterali și mărunți, ca să păstreze un echilibru și să ajungă mai repede.

— Știi ce ne-ar trebui nouă?, spuse Mihai, când o puseră jos. O bandă rulantă ne-ar trebui, de aici pân'la presă și înapoi. Ia gândește-te, cât de mult ne-ar reduce din timp! Oare sovieticii n'au? și își răspunse tot el: Nu se poate să n'aibă. Ce nu-ți trece prin cap, aia au...

— Parcă presele astea, cine ni le-a trimis?, se mândri Ilie Ortean, la gândul că erau și-ale lui. Tot ei! Că de aia am reușit să producem atât. Altfel, rămâneam tot la zece bucăți, ca'nainte... Se gândi o secundă și adăugă: Au dreptate Ierbașu și Clocotici: „Alte condiții de muncă“. Așa e. Se cuvine să reducem din timp...

— Eu cred c'am putea să obținem și bande rulante, mai spuse Dominde. Ce-ar fi să vorbim cu tovarășul Gherasimov?

Inginerul Grigori Feodorovici Gherasimov, un om înalt și voinic, venise din U.R.S.S., ca să-i ajute lui Gheorghe Maican, directorul român al uzinei, în conducerea lucrului. Avea o experiență bogată în fabricarea tractoarelor, în organizarea temeinică a muncii, și muncitorii îi urmau cu încredere sfatul. Gherasimov îl îndemnase pe Geza Farcaș, strungarul, să studieze metoda lui Bortkevici. Ascultându-l, Farcaș ajunsese să depășească norma cu două mii patru sute la sută. Când pentru prima oară intrase în turnătorie, Gherasimov rămăsese surprins, că cei de aici n'aveau prese automate și lucrau din răsputerile lor, chinuindu-se să bată pământul cu ștampfelul, unealtă veche, depășită de tehnica înaintată. Se sfătuisse, atunci, cu Maican, făcuseră demersuri la Minister și curând după acela sosiră din Uniunea Sovietică prese automate, cu care ei reușiseră să producă aproape de patru ori mai multe piese, decât înainte. Știa toți, așa cum știa și Dominde în clipa aceasta, că era deajuns ca Gherasimov să-și dea seama că-ți lipsește ceva și să te-ajute imediat. De aceia îi spusese Mihai lui Ilie Ortean, gândul lui.

Ilie Ortean, după ce chibzui, înțelegând ajutorul imens pe care îl-ar aduce în muncă asemenea bande rulante, vorbi:

— Da, da, ai dreptate. Să discutăm cu Ierbașu. El o să pună problema mai sus, la direcție...

Apoi, îl îndemnă pe Mihai:

— Pân'atunci, dă-i bătaie. Hai la presă cu asta...

Amândoi își încordară puterile, ridicând altă formă și plecară cu ea. Ieremia strigă de lângă Balint, cu care lucra:

— Ia te uifă la ei! Aștia dau zor, nu glumesc!

— Păi, zise Covaci, de-alături, râzând, așa a dat-o gata Mihai pe Anașa. Acu vine rândul lui Ilie, cu Stanca, dela cantină, și gluma se răspândi cu iușeală, iar Covaci adăugă, privind către Fane:

— E bună și dragostea asta! Doar să știi cum s'o iei, nu să miorlăi pe lângă silozuri...

Fane, pricepând că vorbeau despre el, se întoarse cu spatele, bombănind ceva neînțeleș.

— Țineți pasul cu Ortean și Domindel, strigă Șandor, ca vocea lui să răzbătă prin țăcănitul presei pusă de Ilie în mișcare. Hai să vedem: îi întrecem?

III.

La început, Gavrilă Ospăț se prefăcu că nu vrea să-l primească pe Fane Golașu.

— Ce să mai vie și el, să mă'ncurce?, îi spuse maistrului Gheorghe Cudalbu, când, a doua zi, acesta veni să îi facă mutarea lui Fane.

Atunci, sări de alături cu gura Golașu, contrariat:

— Nu mă primești?! Dar ce mi-ai spus până azi?

Ospăț se întoarse puțin către el, ca să nu-l vadă Cudalbu, cum îi face cu ochiul.

— Domol, stai domol, tată Fane! De ce să nu te 'nțelegi tu cu ei, și arată spre brigadă. Doar sunt băieți de ispravă, se zice!

Pe urmă, spre maistru:

— Dacă spui dumneata... Ce să fac? Să-l primesc. Doar nu e uzina lui tata. Numai, vreau să se știe: neapărat nevoie de ajutor, eu nu am. Eu cu norma stau bine, de două ori am sărit peste ea. Mai departe nu merge, oricine-ar veni să lucreze... Domol...

Gheorghe Cudalbu nu-l lăsă să termine:

— Uite ce-i: nu ți-l bagă nimeni cu sila. El a vrut să lucreze cu dumneata. O fi știind el, dece!, făcu mai târziu, aruncând o privire dela unul, la altul. Cât despre normă, amândoi stați la fel: nu vreți nici unul să reduceți din timpi. Așa că, lucrați împreună, până aveți să vă faceți de basme!

După plecarea lui Gheorghe, Ospăț se apropie de Golașu:

— De ce-ai spus că eu te-am chemat? Nu trebuia. Lasă-i în pace pe ei, să nu știe nimic. Ce te iei după ăsta... Cudalbu! Nu-l vezi? A ajuns, și el meșter! Face pe grozavul și 'nvață rusește la bătrânețe. Cică vrea să vorbească rusește cu Gherasimov!... Stai domol lângă mine. Ai să vezi că mai vin ei, și alții, — și se depărtă încet spre robinetul din colț, unde pierdu o bucată de vreme, până să soarbă o cană de apă.

Îi era gura amară, lui Fane. Îl durea capul, îi vâjâia. Simțea o sfârșeală în toată făptura. Pleoapele îi clipeau des, fără voie, grele ca fonta și parcă îi picura jăratic pe ele. Dormise puțin. În ajun nu-și găsisese as-

tâmpăr, după cearta cu Ilie Ortean și cu Savu. Totuși, lucrase întreg schimbul, lucrase îndârjit, ca să le arate că nu e nici el chiar atât de fără folos.

„Bine, tovarășe, du-te!” I se făcuse în suflet amar, ca și cum n’ar fi fost vorba despre ceea ce el însuși dorise, ci l-ar fi trimis cineva să se culce. Seara, la „Dă-ne Doamne”, încercase să-și spele necazul în țiucă. Tot nu-și găsisese însă, ca altădată, astâmpărul. Venise și Elsa, venise și Gavrilă Ospăț, dar în pieptul lui Fane clocotea un amestec de mânie și de rușine. Nu știa de cine anume îi e rușine. Pentru prima oară i se păruse țiuca leșie, și searbădă viața: viața lui. Elsa plecase fără de veste, ca niciodată. Până la urmă îl lăsase și Gavrilă Ospăț. Rămas singur la masa murdară a cârciumii, nu mai deslușise aproape nimic în fumul acru și gros. Ii strigase patronului, sau numai i se păruse că strigă:

— „Ești un câinel! Și eu sunt Fane, zis Țică. Auzi tu, mă „Dă-ne Doamne”? Sunt Fane Golașu, zis Țică. Asta, pentru că beau țiuca ta, botezată. Mai dă-mi un cinzec...”

„Dă-ne Doamne” spărsese fumul cu pântecul lui și-i adusese cinzecul cerut. Dar țiuca rămăsese pe masă. Fane nu mai avusese putere s’o bea. Ori nu mai voise. Plecase pe străzi, înjurând. Se culcase târziu, răvășit. La lucru, întârziase. Gheorghe Cudalbu îi pusese de dimineață în vedere, că întârzierile acestea trag munca înapoi, că n’o să-l mai rabde uzina. Acum, se uita cu privirile turburi, cum Gavrilă Ospăț sorbea apa. I se părea că Gavrilă dinadins zăbovește la robinet, ca să se scurgă din timp.

La câțiva pași mai departe, brigada lui Ilie Ortean începuse demult. În locul lui, Ilie îl adusese pe Traian Brigadiru. Un ucenic, care lucrase la miezuri. Fane zâmbi, mulțumit: „O să facă treabă cu el, mai mult de-o grămadă! Lasă-i așa! Să se vadă că lipsește dintre ei Fane, zis...”. Iși opri gândul. Altădată, repetase chiar cu mândrie porecla scornită de ceilalți. „Unul e Fane, zic Muscă-Rea, zis Țică!” Acuma, obișnuit cu porecla, era gata să spună: „Să se vadă că lipsește dintre ei Fane, zis Țică!” Dar se opri, amintindu-și cu greață de noaptea petrecută la „Dă-ne Doamne”. Ii era silă de el și de toți; de el, fiindcă se vedea înlocuit de-un puștan, și de toți, fiindcă primiseră atât de ușor propunerea lui de-a lucra cu Ospăț. Aruncă o privire către silozuri, unde Elsa fărâmița cu palma pământul. Pe Elsa, mai ales, trebuia s’o întrebe: „De ce m’ai lăsat singur, fă Elso? Ori ai trecut și tu lângă ei! Ți-am spus c’o să-ți cumpăr ciorapi. Nu ți-i mai iau!...”

Amarnic îi vâjâie capul... Pe Elsa, în ajun, o văzuse la masă, cu Anașă Dominde. Vorbeau între ele, șoptit. Anașă vorbea cel mai mult. Iar Elsa o asculta, cu privirea căzută în farfurie...

Ilie Ortean, Mihai și Traian Brigadiru pun miezuri în forme; cu iuțeală, de parcă s’ar ține cineva după ei. Uneori, râd. Râde și Traian Brigadiru. „Uite-l cum râde și parcă ar râde de el, de Fane, zis...” Stropi de leșie îi ard cerul gurii. Ii scuiță, și stropii se rostogolesc pe pământ. Dar leșia rămâne, îl arde. Iar brigada lucrează înainte. Fane Golașu face un pas, încă unul... Ar vrea să se uite mai de aproape la ei, să le spună o glumă de-a lui și să-l dea pe Traian laoparte...

Se ’ntoarse. Lângă masa, la care va avea de lucrat de acum înainte, stau niște forme umplute. Alături capacele, grele, așteaptă să fie montate peste model. Gavrilă Ospăț bea încă o cană de apă. Fane toarnă pământ cu lopata și închide o formă și toarnă pământ. Il toarnă cu lopata, din greu.

Aici nu mai are silozul, din care să curgă deasupra pământul, doar la o simplă svâcnitură a sârmei. După ce pune pământul, ia ștampelul și începe să bată. Ștampelul e un fel de mai, lung și rotund. Dincolo, în brigadă, ar fi avut presa automată. Dar el știe să dele cu ștampelul. Toți, înainte, lucraseră în felul acesta, până le veniseră presele. Aici e o normă, la presă e alta. „Cred și eu”, face Fane în sine și lovește vârtos în pământ. Ei au presă, trebuie să aibă și timpi mai reduși. Dar aici se câștigă mai bine, sunt miezuri mai mari...”, și saltă, coboară și saltă și iarăși coboară cu greutatea mușchilor lui încordați căzută în ștampel. O formă e gata, închisă. Se-apucă de alta. Ca să-i arate lui Ilie Ortean, cum știe el să lucreze, când vrea. Că va câștiga mai mult decât ei...

— Domol, tată Fane, răsări alături glasul dogit al lui Gavrilă Ospăț. Mai avem pân'la două. Abia la două trebuie să fim gata cu formele și pe urmă-i chemăm pe ăia cu fonta... Domol, că altfel au să prindă de veste că dăm norma devreme. Ce știi tu, tată Fane? ! Domol, așa se lucrează la noi. Du-te mai bine și trage-i o dușcă de apă... Sau ia o țigară.

Fane se uită la el, printre genele strânse.

— De ce?, întrebă și iar își simți limba topită de arsuri. Dacă facem mai multe, nu se plătesc? Se plătesc! Câștigăm și mai mult...

Gavrilă Ospăț își supse obrazii și niște cute îi strânseseră ochii. Ii spuse încet, bătându-l pe umeri:

— Așa e, câștigăm. Azi și mâine. Dar dacă se vede că isprăvim norma cu un ceas sau cu două mai iute, iar o să zică Cudalbu că avem condiții de lucru acum și ne pune să reducem din timpi. Și poimâine, ce faci? Vrei să ajungem la vorba ăloră de se descotorosiră de tine? Domol, las' că știu eu ce spun!

Fane rămase cu ștampelul în brațe. Nu-l mai auzise, vorbind în felul acesta. Incepea să priceapă firea domoală a lui Gavrilă, întârzierile lui, cu țigările și vremea pierdută la robinet.

— Așaa!, se holbă la Ospăț. Vasăzică s'ar putea trece și mai mult peste normă?! Dar atunci... Vasăzică se poate..., și lăsa ștampelul jos, așteptând un răspuns.

— Mda, vezi, s'ar putea, făcu târziu cu ochiul Gavrilă și svârli cu palma nervoasă niște pământ de pe masă. Și ce? Nu-ți convine? Haida-de, tată Fane, domol!

Il ardea gâtul pe Fane. „Dă-ne Doamne” parcă pusese otravă în țuică. Se duse la robinet și-l deschise. Luă cana din cui, dar o puse la loc și își făcu palmele căuș. Sorbi avan, mai avan. Era, cașicând înghițea un pârâu răcoros, alinându-se cu undele lui. Pe urmă, schimbă drumul pârâului, către obraji. Se șterse cu mâneca bluzei și veni înapoi. Când veni, întrebă:

— Și de ce să nu facem? Facem mult, câștigăm și mai mult. La o adică, dacă-i așa, mai tăiem o fărâma din timpi și tot o să scoatem mai mult decât azi. Ii împăcăm și pe ei... Dacă tot e să-i ducem cu muia...

Gavrilă Ospăț se încruntă. Injură printre dinți și scrâșni. Luă niște miezuri și începu să le-așeze încet, prea încet. Fane trecu lângă el, umplând altă formă, și așteptă.

— Măi, tată Fane, eu lucrez domol, șopti într'un târziu Gavrilă Ospăț, cu un aer mai liniștit. Și câștig și așa. Ba mai mult, decât dacă m'aș lua după ei. De ce să-mi stric mie câștigul? Tu, de ce să ți-l strici? Domol,

tată Fane, domol! Ține-ți puterile proaspete, ai nevoie de ele diseară... și strânse viclean dintr'un ochi, urmând, după ce plescăi odată cu poftă din gură: Diseară! Știu eu undeva o țuică!...

Tăcu un timp, căutând pe furis împrejur. Iși lipi umărul de al lui Fane. Zise, încet:

— Dacă scădem timpii, nu-i bine. Ai să auzi cu urechile tale. Diseară, domol..., și se depărtă repede-un pas, dar se întoarse numaidecât, fără veste, strigând deodată cu glas prefăcut și nervos:

— Dă-i zor, tată Fanel! Să batem norma la spate!, ca să-l audă Melinte Ierbașu, care tocmai intra, împreună cu normatorul Manole Marin.

Melinte Ierbașu nu era un bărbat prea înalt. Avea însă umerii largi și puternici, ochi ageri, pătrunzători, sub niște sprincene stufoase și negre, ca părul, care, de-asupra frunții, la mijloc, încărunțise puțin, într'o şuviță subțire. Obrajii lui erau negricioși, cu pomeții ieșiți, ceea ce însă nu îl făcea întunecat și ursuz, ci dădea doar un aer mai grav privirilor lui, limpezi și blânde. Știa să rămână în orice împrejurare așa, calm și stăpân pe puterile lui, chiar în clipele cele mai grele.

Purta o salopetă albastră, în ale cărei buzunare adânci dela piept avea totdeauna multe foi de hârtie cu însemnări, tăieturi din gazete, un stilou și-un creion colorat laolaltă cu o sumedenie de mărunțșuri. Iar sub bluză, în buzunarul dinăuntru al hainei, închis cu fermoar, păstra cu o grijă deosebită carnetul lui de partid, pe care-l primise după verificare.

Când intra în turnătoria a doua, însoțit de Manole Marin, privirile lui făcură încă din ușă înconjurul halei, căutând să-i cuprindă pe toți, deodată. Îl auzi pe Gavrilă Ospăț, cum strigă la Fane, și îl atinse cu cotul pe normator. Spuse, încet:

— Ce zici de tovarășul ăsta? Face pe grozavul, dar nici gând să mai taie din timpii...

— Știu și eu ce să zic?, dădu Manole din umeri. Ar putea să reducă. Nu vrea, mi se pare...

— Asta e sigur, întări secretarul; apoi, trecând mai departe, adăugă cu glas tare: Vom vedea, vom vedea!

Manole bănuî că tot despre norme vorbea. Dar Melinte Ierbașu avea în momentul acesta, cu totul alt gând.

Porniră de-adreptul spre Ilie Ortean. Era acolo și Șandor, care tocmai venise pentru o clipă, ca să-l întrebe pe Ilie ceva, cu privire la o nouă metodă de lucru.

— Noroc, măi tovarășil, zise vesel Ierbașu și bătu sdravăn palma cu toți. Merge, merge? Am venit să vedem.

— Trebuie să meargă, tovarășel, răspunse Ortean.

Traian Brigadiru, un copilandru aproape, își făcuse de lucru pe lângă Ierbașu, pe care-l privea într'ascuns, cu respectul aceluia care se simte alături de un om priceput și puternic. Era visul lui să ajungă odată ca Melinte Ierbașu.

Observându-i sfiala, secretarul îl bătu prietenește pe umăr:

— Dă-i înainte, îi spuse. Nu te lăsa. Ți-a venit vremea să arăți tot ce poți, și-și trecu părintește palma lui lată peste părul castaniu al băiatului

Manole desfăcu o hârtie, deschise apoi un carnet al lui, adus din birou, citi în hârtie, citi în carnet, cântări în gând niște cifre și zise la urmă:

— Am primit propunerea voastră, cu ajustarea timpilor de lucru. Noi calculăm. Trebuie să vină și tovarășul Staicu, cu cronometrul. Când vine el, îi dați drumul, cu toată puterea...

— Aveți însă grijă, interveni Ierbașu. Nu săriți astăzi peste puterile voastre, iar mâine să nu mai puteți. Norma trebuie să fie reală și justă, nici sub puterile omului, nici peste ele.

— Peste timpul real, continuă normatorul, se acordă o bonificare. Două minute, de fiecare bucată.

Melinte Ierbașu făcu câțiva pași printre forme și pe urmă se îndreptă către presa a patra. Aici îl găsi pe Marcel Fazecaș, un tânăr osos, cu brațe lungi și vâjnoase, care tocmai deschisese silozul. Secretarul ținu o secundă palma sub pâlnie, și-o umplu cu pământ și începu să-l frământă cu degetele. Fu nevoit să strige, ca vorbele lui să răzbată printre păcănițurile presei:

— Ce zici, tovarășe? Cam cât ai să reduci din timpi dumneata?

Fazecaș opri presa, dădu odată cu palma ușor peste forma astupată cu pământ netezit și bătut, și-i făcu lui Constantin Filimon, tovarășul lui dela miezuri, un semn, să se apropie.

— Uite, zise, întâi să vedem proba de astăzi. Pe urmă, să-i lămurim și pe ceilalți. Eu reduc, cât reduce brigada. Dar mai avem vreo câțiva...

— ...care nu vor să reducă?, întrebă Melinte Ierbașu și sprâncenele lui negre, stufoase, se arcuiră, asprindu-se parcă.

— N'am reușit încă, să-i lămurim chiar pe toți. Uite, de pildă la Filimon..

Filimon sosi repede, prinse de o latură-a formei și, împreună cu Marcel Fazecaș, o luă de pe presă, așezând-o pe o masă lungă, solidă.

— Hai după alta, îi spuse apoi lui Marcel. Suntem în întrecere, și porni înainte, grăbit.

Ierbașu făcu câțiva pași și-l ajunse. Puse mâna, în locul lui Fazecaș, și-l ajută. Se încovoieară amândoi, aducând altă formă la presă.

— Merge întrecerea, merge?, îl întrebă după aceea Ierbașu. Te-auzeam îndemnându-l adineauri pe Fazecaș. E bine...

— Am fost în frunte, vreo câteva zile, rosti Filimon. Dar nu știu de ce, parcă astăzi merge ceva mai încet. Și ne-a luat-o Ortean înainte, din nou. Norma am depășit-o, cu trei sute la sută.

— Norma de anul trecut?, îl fixă cu privirea Melinte, mângâindu-și cu un aer numai în aparență distrat, şuvița încărunită.

Constantin Filimon se uită ca în treacăt la el, dar destul de atent în realitate. Răspunse târziu, după ce chibzui:

— Da... De anul trecut. Apoi spuse în grabă, ca și cum ar fi avut ceva de îndreptat: dar putem s'o depășim și mai mult, într'o zi...

— Așa-i că se poate?, păru mulțumit secretarul, pe urmă rosti, accentuând cu subînțeles pe ultimele două cuvinte: sigur c'o să depășești norma nouă. Se poate, numai să vrei, nu-i așa?

— Asta, la sigur, interveni Fazecaș, privindu-i pe rând. Ce zici, Filimoane?

Filimon nu răspunse. Puse presa în mișcare și începu să îndese pă-

mântul, în straturi. Tăcu, mai departe. Intrigat, secretarul veni mai aproape de el. Apăsă pe cuvinte:

— Sau despre care normă e vorba?

Nemaiputând da ocol întrebării, Filimon îi răspunse, urmărind cu privirea pământul, care se rostogolea în tipar:

— Eu știu ce vrei să spui dumneata. Vrei să zici ca și ceilalți. Să ajustăm timpii, să stabilim normă nouă... și iarăși tăcu, oarecum stânjenit.

Ierbașu schimbă o scurtă privire cu Fazecaș, dar fără să întrerupă convorbirea cu Constantin Filimon.

— Intocmai. Și văd că ești printre fruntașii întrecerii. Atunci, de ce ai tăcut? Ia spune: știi pentru ce partidul ne îndeamnă mereu să intensificăm întrecerile socialiste în muncă?

— Pentru că mereu e nevoie să crească producția, răspunse numai-decât Constantin, bucuros că i se pusese o altă întrebare. Și pentru că în ultimul timp ne cam opriseam la depășirile vechi.

În momentul acela, se ivi Șândor. Rămase lângă Ierbașu, ascultând convorbirea.

— Așa?, zise cu un nou înțeles secretarul. Asta nu-i tocmai bine. Dar vorba e, de ce apucase să lăncezească întrecerea?

— Știi eu?! Unii erau mulțumiți cu ce-au scos. Alții spuneau că nu se poate mai mult. Numai că eu vreau să mergă și mai departe întrecerea.

— Noi cunoaștem durerea lui Filimon, interveni de data aceasta Balint. Povestea șade așa, tovarășe Ierbașu. Filimon e băiat bun și e în stare să depășească într-o bună zi norma veche cu încă pe-atâta. Dar nu vrea să cedeze din timp. Nu vrea să pornească o nouă întrecere, dela o normă mai puțin umflată. Asta-i cu el.

— Da, asta el, se îmbufnă Filimon și aproape se răsti la Balint: O să-mi spui iar că's în urmă. Dar eu pot, și dacă pot să produc mai mult și așa, de ce să schimb norma? Am depășit-o, lucrăm fără ea de acum înainte. Zău, eu sunt în stare să scot și mai mult!

Șândor îi șopti lui Ierbașu:

— Aicea e buba. Cum să-l convingem, că e nevoie de normă?

Secretarul îi făcu lui Șândor un semn și-l ajută pe Filimon să monteze partea superioară a formei.

— Ei, măi tovarășe, tovarășel, zise apoi, muștrându-l cu o ușoară mișcare a capului. Dar ce spui tu, s'a mai spus. Ia să vedem! Tu zici așa: norma s'a învechit, a rămas de căruță, s'o lăsăm baltă și să ne vedem noi de treabă...

— Păi nu?! zămbi Filimon și privi cu superioritate la ceilalți. Așa zic și eu.

— Doar că treaba nu merge așa, reluă grav secretarul, iar Filimon își prefăcu zâmbetul satisfăcut într'unul acru, de nedumerire. Avem noi un plan de producție sau n'avem? Ia spune!

— Avem, sigur c'avem.

— Buun! Adică la fiecare douăzeci ale lunii, ne facem un plan pentru luna cealaltă. Asta e una, e o treabă a noastră, de organizare interioară a muncii. Dar de planul de Stat ai auzit? De planul de perspectivă?

— Asta-i acuși!, se încruntă Constantin. Ce?, adică tocmai atâta de prost n'oi fi eu! Doar de asta ne'trecem: ca să depășim planul!

— Așadar, există un plan general de producție, adică o planificare

a muncii, spuse mai departe Ierbașu și se văzu că el caută în minte ceva.

Ilie Ortean trecu pe lângă ei, ducând cu Duminică o formă la presă. Ei se dădură puțin laoparte, făcându-le loc. Pe urmă, Ierbașu continuă:

— Înțeleg că tu ești în muncă un element ridicat. Dar te întreb: nu sunt oare și alții ca tine? Și mai ales, nu e nimeni în urmă? Nu există tovarăși de-ai noștri, care-au rămas cu producția în urmă, aproape la normele vechi? Există sau nu?

— Există, aprobă Constantin Filimon, cu mândrie că el nu era printre cei dela coada producției.

— Și dacă există, te întreb, merse mai departe Ierbașu: ce faci tu, ca să-i tragi după tine pe-aceia din urmă? Ai, ce faci? Sau nu e datoria fiecărui fruntaș să-i ajute pe cei dela coadă?!

— Este. Așa mi se pare..., încuviință Filimon, dar cu glas socotit, bănuelnic.

— Și? Și cum îi ajută?

— Îi ajut... știu și eu?! N'au decât să mă vadă muncind și să se țină de mine...

— Și crezi că e bine așa? Numai atât?, socoti Melinte Ierbașu că ajunsese la ceea ce își pusese în gând. Uite, tovarăși, mie-mi veni în minte niște cuvinte rostite de tovarășul Stalin la prima consfătuire a stahonovștilor. Ia stați puțin, — și, desfăcându-și buzunarul din stânga al salopetei, scoase un pumn de hârtii, pe care le răsfoi, scoțând una din ele, o tăietură dintr-o gazetă. Ia ascultați voi aici, și începu să citească: **Fără norme tehnice nu este cu putință o economie planificată. De norme tehnice mai este nevoie, afară de aceasta, și pentru a ridica masele inapoiate până la nivelul celor înaintate**“... Ei, ce părere aveți voi de asta?

Vorbi mai departe, îndeosebi pentru Constantin Filimon

— Auzi? Asta-i așa: cei din frunte depășesc normele, stabilesc altele și îi trag spre acestea noi norme pe cei dela coadă. Fără normă, oamenii ar lucra la întâmplare, nu s'ar mai ști cât putem să producem, n'ar mai fi cu putință planificarea și însăși producția ar rămânea de căruță, ca să țină hangul normelor vechi. Asta vrei tu, măi tovarășe Filimon?

Filimon rămase tăcut, îngândurat. Căuta în adânc, înțelesul celor citite și spuse de Melinte Ierbașu. Marcel Fazecaș dădu din cap, în semn de aprobare, spre Șandor.

Șandor zise:

— La urma urmei, dacă n'am avea normă, n'am avea nici salariul de bază, și avu simțământul că el însuși a învățat ceva nou.

— Și asta e just, întări secretarul organizației, netezind ușor cu degetul arătător un colț din tiparul de-alături, al cărui pământ fusese ciupit de vreo mișcare mai iute — a cuiva.

— Să-ți mai spun una, tovarășe Filimon, zise apoi și se uită drept în ochii lui Constantin. Lâncezeala întrecerii venea chiar de-aici. Dela norma umflată. Norma de anul trecut, când condițiile de lucru erau mult mai slabe ca astăzi. Azi avem prese în loc de ștampel de mână, avem ventilatoare electrice în locul aerului închis de atunci. Chiar acei, care încă lucrează la ștampel de mână, au și ei îmbunătățiri, în aceste condiții. Stabilirea unei noi norme îi va face pe toți, căutând să o depășească, îi va face să deie iar viață întrecerilor. Prin asta, să mărească producția, mic-

șorând prețul de cost și făcând traiul mai ieftin. Așa îi ajuți tu și-i ajutăm toți, pe cei dela coadă.

— Tovarășe Ierbașu, să 'ncepem, îl chemă Manole Marin. A venit Staicu, cu cronometrul.

— Da, să probăm, încuviință secretarul și porni către locul de lucru al lui Ortean, după ce-i aruncă o privire prietenoasă lui Filimon.

— Să începem cu Ilie Ortean, spuse Panait Staicu, deîndată ce sosi secretarul. El și ceilalți doi sunt frunțași. Pe urmă facem o probă cu cei care n'au depășit cu prea mult.

În afară de formele obișnuite, pe care 'ncepuse dimineața, a le umple, Ortean cu ai lui mai așezaseră 'n alt rând, de o parte, încă șase forme pentru proba aceasta. Maistrul Cudalbu le verificase.

Îl chemară din biroul alăturat pe inginerul Răcaru, care le dădu lui Manole și Staicu câteva lămuriri importante. După aceia, lucrul porni dela capăt, într'un ritm vioi, cadențat.

Ilie Ortean turnă pământ peste model și-l bătă grabnic, cu presa. Pe urmă, răsturnă, și Dominde începu să așeze din miezuri. Traian Brigadiru aducea miezuri, le înșiruia după ordinea'n care aveau să fie montate, la îndemâna celui de-al doilea. Când partea inferioară a formei dintâi fu umplută, Dominde luă alta 'n primire. Ortean trecu s'o astupe pe prima, închizând-o cu grijă, spre-a nu fărâma miezul de dedesubt, și turnă încă un strat de pământ din siloz, bătucindu-l. Transportarea formei, dela locul umplerii ei și până la presă, o făcea cu Traian Brigadiru. Ucenicul se opintea, își strângea puterile lui toate în mușchii încordați și ținea pasul cu Ilie Ortean. Pe urmă, grăbea către masa din aripa dreaptă, încărcă miezuri, le rânduia pe marginea formelor goale și iar îi ajută lui Ortean, iar Dominde îndesa miezuri, cu grijă, mereu...

Pavel Staicu își privea cronometrul, normatorul își însemna în carnet la răstimpuri ceva, iar Melinte Ierbașu-i propuse lui Gheorghe Cudalbu:

— Știi ce? Cât lucrează ei proba, hai să umplem noi formele astea, care-i așteaptă. Să vedem, n'am uitat?

Maistrul renunță la privit, porni odată cu Traian Brigadiru, aducând miezuri, în timp ce Ierbașu cără un model și-l umplu, iar inginerul Răcaru veni, încet le'nceput, pe urmă și mai aproape de ei și până'n sfârșit, îndemnat de Melinte, puse mâna, urnind către presă o formă împreună cu secretarul.

Ierbașu, din mers, îi strigă lui Ortean:

— Hai să pornim o întrecere. Noi, mai bătrânii, cu voi, cărăbușii!

Auzindu-l, Balint se încinse:

— Bravo! Așa! Țin'te bine, Ortenel... Ne prindem și noi!

Matei, socotit printre cei mai din urmă, privi o clipită încrâncenarea și apoi se-auziră cuvintele lui, în fierberea halei:

— Stați așa, că v'ajungem! Dă-i drumul, Boboc, nu te lăsa! Parcă-i schimb de onoare!

Dominde simți un fior străbătându-l. Iar își aduse aminte de dimineața de ieri, de câte-i spusese Simion Clocotici și în gând o văzu pe Anașa, lucrând, deasemeni cu spor, la sablaj-ajustaj. Incepea să se rușineze în sine de toanele lui din ultima vreme. În răgazuri de frânturi de secundă, îl urmărea pe Ierbașu, se uita la Cudalbu, arunca o privire către Răcaru, și la un timp se pomeni cu un zâmbet, zicându-și: „Noi, mai bătrânii,

cu voi, cărăbușii!“ — „Iată-s aici, lângă noi, la nevoie. Bine a zis Clocotici: „Viermele, viermele neică!“ Dă-l afară, Dominde, hai dă-l!“ și svârli la rebut, din grămadă, un miez, care i se păru măcinat, cașicând l'ar fi ros niște viermi.

Peste drum de poarta uzinei, se oprise demult un bătrân. Un clop vechi, ros pe margini, slinos, îi acoperea niște plete lungi, sure, adunate peste urechi și spre ceafă. Imbrăcat în suman petecit și în cioareci ascunși către glesne într'un vraf de obiele. Opinci prăfuite, cu colțul în sus, ca un cioc, și mânjit de noroi. Ținea peste umăr o desagă din lână bătută în multe colori, roasă de vreme și ea. Iși umplea moșul a patra lulea. Le numărase pe toate, de când se oprise aici și privea, rezimat de un plop, prin grilajul proaspăt vopsit într'un verde închis. Case mari, multe case întinse până în depărtări, „pe iugăre'ntregi de pământ“, după cum își făcuse el socoteala. Albastrul ochilor lui și-l împreuna cu albastrul strălucitor al ferestrelor largi cât pereții, în ploaia de soare. Și vedea oameni în curtea cât șapte grădini dela el, și vedea oameni la poartă, intrând și ieșind, iar alături mașini uriașe, „motoare pe roate“, plecau și veneau. Iar într'o casă de sticlă, chiar lângă poartă, vedea el un om, întrebându-l pe fiecare de rosturi. Pe omul acela cu șapcă, pusese el ochii și tot se gândea în ce fel să înceapă o vorbă cu dânsul. Venea de pe creste amiaza, și el tot aici aștepta, încluiat că nu-și face îndrăzneală să intre. Neastâmpărul lui se iscase din altă pricină. Presupunând că aici era fabrica, pe care o căuta, totuși era necăjit că nu se arată, intrând sau ieșind, niciunul din știutele pluguri cu foc. Un plug din acelea din care înainte-avusese doar groful Caroly Bamfi și din care, dela un timp, începuse a se afla și în brazda sârmanului. Un asemenea plug ar fi fost semnul, după care umbla de trei zile, de când se depărtase de casă. Dacă l'ar fi zărit cel puțin, ar fi avut alt temeii să aștepte. Așa însă, își îndesa cea de-a patra lulea, și se gândea mai de grabă să plece, decât să rămâie. Dar drumul lui până aici, neștiința încotro să se ducă de-acum înainte, pe urme pierdute, nu-l lăsau nici să stea, nici să plece.

De aceea, lovi încluiat cu amnarul turtit, de oțel, în fărâma de cremene, îndesând mai apoi cu necaz iasca în borta lulelei. Era om bătrân, dar în viața lui un singur drum îl bătuse: cu treizeci și șase de ani mai demult, îl dusesse împăratul cu oastea prin țara talienească. De-atunci, de după războiul acela, nu mai ieșise nici cale de-o paștă din satul lui, cocoțat între dealuri și munți. Nu știa drumurile mari ale lumii. Litera cărții, iar, n'o știa. La ei, răzbise abia de curând învățătura de carte și el socotise că prea îi stau doldora anii în spate, ca să se-apeuce acuma, la vremea din urmă, a lui, de scormonit slovele în foi. „Măi, de-aș hi io tânăr, de-aș hi fecior! Cum m'aș duce la omul acela cu șapcă și cum l-aș mai trage la vorbă! Numa'vezi, moșul tatei, se dojeni el hâtru în gând, de-ai hi fecior, n'ai mai avea pe cin'să cauți aici...“, și trase vârtos din lulea, sugându-și în gingiile știrbe obrazii nerași. Dar nu mai era chip, nici așa. Va însera încă odată, a patra'nserare de când e plecat călător, și el iar va rămâne pe drumuri, așteptând dimineața în gări...

I se păru, ori omul cu șapcă, din casa de sticlă, îi făcea semne cu

mâna, să se apropie? Iși împinse clopul puțin mai spre ceafă, își potrivea încă odată luleaua și cercetă încordat într'acolo. Omul cu șapcă îl privea țintă, chemându-l. Pe el îl chema, nu era altul pe-aproape. Iși făcu loc cu sfială și pașii molcomi, îl opriră chiar lângă poartă. Omul ieși, întrebându-l:

— Ce treburi te-aduc pe la noi? Indrăznește și spune. Te văd de un ceas; te frământă și nu vrei să te-appropii. Cauți pe vreunul de-ai noștri? Ia zi-i!

Bătrânul îl cântări din priviri, în tăcere, împoșcând din lulea un fum acru și gros. Zise târziu, după ce socoti că omul cu șapcă îi așteptase răspunsul îndeajuns:

— Apăi, de, domnule, șed și eu și aștept. Aștept plugul cu foc..., și făcându-și curaj cu chiar vorbele lui, se grăbi: Au poate nu în căsoaiele astea le faceți!?

— Cum, moșule?, abia își putu stăpâni portarul un hohot de râs. Ce-i aia? Ce-aștepți?, dar numai decît își săltă cozorocul cu un deget și spuse, zâmbind înțelegător: Vrei să zici, un tractor! Sigur, tractorul e plug cu motor, e cu foc, nu-i așa?

— Ie precum zici, cum îi zici, zâmbi bucuros și bătrânul. Că bat cale, nu șagă, de când m'am pornit...

Portarul se uită cu luare aminte la el.

— Ne-ai găsit, noi le facem, tractoarele, rosti după aceia și întrebă, cu un început de bănuială în glas: Dar dece îl aștepți dumneata? Te-a trimis cineva? Noi trimetem tractoare de-adreptul la Se Me Te... Ori poate ai pe cineva în uzină, la noi...

— Ie, un fecior!, spuse bătrânul și nerăbdarea începu să îi deie ocol

— Zici că lucrează la noi?, rosti mai departe omul cu șapcă. Cum îl cheamă? Poate să-l știu...

— Ortean... A' lu' Ortean, fătul moșului. Da' io îi mai zic și Ilie.

Portarul își săltă încă odată cozorocul spre ceafă. Nu-i venea nimeni în minte, cu numele-acesta.

Un băețandru, care-ascultase de o parte, îl lămuri:

— E Ilie Ortean, cu brigada. Lucrează'n Te doi. E în hală, în schimbul întâi.

— El e?, făcu portarul, acum dumirit. Din brigada cu normele noi, nu-i așa? Bun băiat!

— El îi! Ilie al meu!, întări moșul, în locul flăcăului în haine albastre; era convins că nu poate fi altul acela, după atâtea zile de umblet, și mai ales după felul în care-i fusese Ilie descris...

— Stai moșule-aici și așteaptă. Să-l chem, mai spuse omul cu șapcă și Imilente Ortean îl văzu cum se'ntoarce în casa de sticlă și prinde-a învârti niște cercuri închipuite cu degetul într'o cutie, cu care pe urmă vorbește.

În momentul, în care porni întrecerea provocată de gluma lui Melinte Ierbașu, la masa cealaltă, aproape de biroul tehnicienilor, Gavrilă Ospăț mormăi ceva la urechea lui Fane:

— Măi, Fane, trei am acasă... Trei plozi... tată Fane. I-am crescut, uite-așa, pân'acum... domol, tată Fane... Și-acum... Dacă tai timpii, n'o să-mi

ajungă. Așa zice și domnul... și domnul... dar, răs gândindu-se, păstră pentru el, mai departe, numele pe care voise să-l spună.

Fane Golașu îl asculta cu-o ureche. Cu cealaltă, se străduia să audă ce se vorbește dincolo, furând uneori cu privirea spre Ilie Ortean. Pe acesta din urmă, și pe Șandor Balint, era Fane supărat mai mult. Dacă ei ar fi vrut, l'ar fi ținut mai departe în brigadă, chiar dacă ar fi trebuit să lucreze doar singur, la câteva forme, pe norma lui, veche. Nu aveau decât să reducă din timp și să-l lase pe el să câștige mai mult. E drept, el voise să plece, dar o spusese așa, într-o doară, nicio clipă nu îi trecuse prin gând că ei ar putea să primească. Ortean și Balint ar fi trebuit să-i arate lui Savu că se cunosc mai demult între ei, că erau câteodată chiar prieteni și deci să-l oprească. El însă știa pentru ce îl scosese: îi purtau pică pentru trecerea lui la femei. Nu îi spusese odată Balint? : „Tovarășe Fane, mai las-o pe Elsa în pace, nu-i suci mințile!” Ce alt motiv puteau oare să aibă? Că-i plăcea să arunce o glumă și să tragă un cinzec la măsă? „Ei și?! Asta sunt, dar la lucru, când vreau... Uite-așa, ca acum, să le-arăt!...”, și târî după el o formă încheiată, pe care o puse de-o parte. „Patru am, făcu socoteala în gând, și Ospăț numai două”.

Ceeace însă nu înțelegea Fane, era motivul pentru care ceilalți, rămași în brigadă, erau hotărâți să-și reteze câștigul, fie chiar c'o fărâamă. E meritul lui, dacă a trecut peste normă, degeaba îi dau zor cu inovațiile, cu presa îndeosebi. „Ce, dacă-i presă automată? Să vedem: fără om se mai mișcă?! Fără Fane, adică!”, dar asvârlind o privire spre presa la care lucrase și el înainte, îl zări pe Ilie Ortean, care tocmai așeza sub siloz, cu Traian Brigadiru, încă o formă. La presa cealaltă, Melinte Ierbașu și lângă Ierbașu, Cudalbu. Amândoi sunt de-o vârstă cu Gavrilă Ospăț: abia au atins patruzeci. „De ce dracu' atunci, ăștia vor și Gavrilă nu vrea? Clocoțici și el, cu copii, cu nevastă... Că partidul a zis, că partidul a dres! Dar partidul, după cât știu, ne-a ajutat totdeauna, pe toți, să câștigăm cât mai mult. Atunci? De ce să renunț la câștigul acesta? Ce, sunt bani de furat? Așa zice Șandor, dar eu nu fur banii. Muncesc, pentru ei. Să fie ai naibii, Ortean și Balint!”, și adunându-și puterea ca în fața unui dușman, ridică ștampelul în brațele lui groase și lungi. Il trecură sudorile. Înainte, când mai lucrase la ștampel, tot așa, îl treceau nădușelile. Tuturor li se încingea fruntea. De când însă cu presele, mergea mai ușor. El intrase în brigadă, în locul lui Savu. Ar fi putut și Gavrilă să lucreze la presă.

„ — Dar aici se câștigă mai mult, îl auzise, vorbind, pe Ospăț. Am și normă mai mică... Și pe urmă... sunt singur, lucrez cum îmi place”, adăugase.

Fane știa că piesele lui Gavrilă Ospăț se alcătuiau din miezuri mai mari, mult mai ușor de fixat, decât acelea mărunte și migăloase, pe care le mânuiau în brigadă. Iar când se hotărâseră normele vechi, lucra toată turnătorie la ștampel, nu era aproape nicio deosebire, între unii și alții. Când veniseră presele, Gavrilă Ospăț se încăpățânase să rămână mai departe la ștampel. Chiar aici însă, direcția uzinei îi pusese un om, care să-i aducă pământul din curte, ca să nu-l mai care el singur de-afară. În felul acesta, câștigase și el din timpii de lucru. Totuși, de reducerea normelor, nici nu voia să audă.

Azi, Fane începu să priceapă singurătatea acestuia. Timp irosit cu țigara, cu apa, cu chiulul, ca să rămână la depășirile lui, neștiindu-l cei-

lalți că se poate mai mult și să-i taie din timp. „Dă-o 'n mă-sa !”, își spuse Golașu, cu ochii întorși spre Gavrilă. „Și eu am chiulit în brigadă, dar nici chiar așa”, și lăsă ștampelul, greu, peste-un strat de pământ, începând o socoteală în minte, cu niște bani : „În brigadă, scoteam pân'la paispe... Mii frumoase, mii bune. Aici o să scot... o să scot cel puțin pe atât, ori ce-ar zice Ospăț. Ei, acolo, au să reducă o mie sau două...”

— Ce-i, tată Fane ? Vorbești singur acumă ? se apropie de dânsul Gavrilă, zâmbind. Dar urmărind privirea lui Fane îndreptată spre cronometrul lui Staicu, scrâșni : Și mai dă-i naibii, odată ! Ala cu ceasul o să ne'nhațe câștigul. Domol, tată Fane, domol...

Cronometrul își însemna în carnet alt minut. Lângă el, Manole Marin, normatorul, calcula pe-o hârtie și uneori schimba câte-o vorbă cu Staicu. Gheorghe Cudalbu se oprea câte-odată, puneu mâna pe-o formă, pe-un miez, cerceta și-i spunea lui Răcaru :

— Vedeți ? Asta-i bună. Și asta. Timpul scade, dar piesa-i aceeași...

Iar Ierbașu adăuga, urmărindu-l pe Dominde sau pe Ortean cu privirea, sau pe Traian Brigadiru :

— Și nu-s istoviiți. I-a uitați-vă : rād și lucrează. Apoi, amintindu-și : Nu uitați, măi tovarăși, să fie just calculul, să nu-i încărcăți.

Inchiseseră cinci forme, din șase, până acum. O începură pe ultima. Pavel Staicu notă, în carnet : minute : 57, secunde : 5, iar Manole Marin își copie timpul în hârtiile lui, înmulți, împărți și îi comunică lui Ierbașu :

— Asta înseamnă unsprezece minute și cinci secunde, la piesă. Intr'o oră, cinci piese și-aproape un sfert. Intr'un schimb, patruzeci și una de piese, trei-sferturi... Norma veche dă patruzeci și opt de minute la piesă, cu bonificare, cu tot. Anul trecut aveau zece piese la schimb.

— Măi, să fie !, măi, să fie ! își frecă mâinile Ierbașu, cu satisfacție și-i dădu o palmă ușoară lui Ilie Ortean peste umăr. Asta vine... asta vine... Că faceți cu trei sute la sută mai mult peste normă. Peste vechitura de normă !

— Pardon !, făcu, important, normatorul, adunând și împărțind pe hârtie cu grabă. Cu trei sute și șasesprezece !

— Fie și-asa !, aprobă secretarul, râzând, iar râsul lui sbură spre Ortean și ai lui, cuprinzându-i.

— Mai departe, băieți !, îi îndemnă Staicu. Cronometrul e'n funcție.

Dar băieții nu se opriseră. Ei voiau să atingă mai mult, și mai mult. Cineva prins cifra din sbor și o răspândi cu iuțeală în brigadă :

— Trei sute și șaispe la sută, măi, neamule ! Nu vă lăsați !

Urchea lui Fane Golașu tresări. Infilăcărarea brigăzii, depășirea aceasta de normă, îl mistuiau. Mai amar decât cocleala, care-i ardea cerul gurii. Părăsi socoteala din gând, de-adineauri, și începu alta : „O pieșă, un pol și trei lei, peste normă. Asta face... cât face ? Cât face ?... Acu să vedem ! Să vedem ! Cât o să lase și cât o să ia ?”

Gavrilă Ospăț aruncă miezul, pe care tocmai voia să-l fixeze, și veni mai aproape de el :

— S'au ars, tată Fane, domol ! Că e simplu ca bună ziua : ar fi putut să câștige o groază de bani. Acu, norma veche s'a dus. Le bagă pe gât norma asta, cu depășirea. Vezi, dac'ai venit lângă mine ? Cu ei, s'ar fi scurs toată țuica pe gâră... S'ar fi dus și ciorapii !...

Fane însă simți o nevoie amarnică de-a se mișca. Să se ducă măcar

cu un pas mai aproape. Să vadă doar dintr'o fugă de ochi, și să vie înapoi...
Il lăsă pe Ospăț și plecă.

În momentul acela, intră Petrea Savu în hală. Merse de-adreptul către Ierbașu :

— Am dat fuga, să văd. Nu mai puteam. Buni băieți, nu-i așa ?, în brigadă ! Cum iese, tovarășe Ierbașu, cum iese ? Că plec înapoi...

— Tocmai asta spuneam, îi răspunse Ierbașu și-i comunică rezultatul. Și nu sunt deloc obosiți, ia privește-i !, sfârși.

Apoi, le ceru lui Manole și Stoica :

— Calculele astea trebuie să le avem gata până diseară. Și din nou, către Savu :

— Să nu lipsești astă seară. Avem o ședință lărgită, pentru reducerea normelor. Consfătuire în cadrul producției.

Staicu mai trecu un minut în carnet și vorbi :

— De aici, mai facem o probă, cu alții. Pe urmă, adunăm ce scot ei cu ce scot ceilalți, facem media 'ntregii brigăzi și stabilim noua normă'n principiu. Calculele, vi le trimitem până diseară, să le discutați în ședință, iar luni turnătoria să ne comunice, dacă e, ori nu e de acord. Trebuie să facem o nouă planificare.

Manole Marin adăugă, către Ierbașu și Savu :

— Media de azi, o adunăm cu norma veche și împărțim pe din două. Rezultatul ar fi noua normă. Timpul real...

Fane Golașu, strecurat pe furiș mai de-o parte, ascultă încordat, prefăcându-se-a căuta niște scule. Il izbi deosebirea dintre socotelile făcute de normator și spusele lui Gavrilă Ospăț. „Adică, tot le rămâne câștig pe deasupra. Nu le ia tot...”, și bănuind că fusese văzut, dar mai ales încălcit în necazuri și în socoteli, se răsti la Ospăț, de departe :

— Unde-ai pus, omule, trola ? De ce mă trimiți de pomană ?, și plecă înapoi, sub privirea nedumerită a tuturor, dar mai cu seamă a lui Gavrilă Ospăț.

Ierbașu îl luă deoparte pe Savu :

— Ascultă, măi Petrea. L-ați trimis pe Golașu să lucreze dincolo, dar băgați bine de seamă. Să nu se strice mai rău. Mai încercați înc'odată, mai arătați-i... Adu-l și pe el la ședință, diseară.

Un funcționar, din biroul alăturat halei, veni la Ilie Ortean :

— Te chiamă la poartă. Zice că ți-a venit tata... Așa parcă zice.

— Cum ? Nu se poate !, spuse Ilie, neîncrezător, rămânând cu lanseța în mână, surprins. Cum să vie ?

— Te privește. Eu mi-am făcut datoria, te-am anunțat, mai zise funcționarul, plecând, iar Ortean se uită după el, turburat.

O năvală de simțăminte îl copleși pe Ilie. Ca 'ntr'o clipită de fulger, făcu socoteala : șase ani și mai bine, de când nu-și văzuse părintele... În ușa mărunță a tindei, veghea un moșneag, cu palma streășină la ochi... Stâncile, care rostogolindu-se, închiseseră satul între ele și munți, mălaiul sfrijit dinspre toamne sărmane, praful în ârșiță, glodul în ploi, oamenii slabi, necăjiți, pe care-i lăsase în sat, bătrânul neputincios față de flămânzeala copiilor, maică-sa moartă de oftică, pretimpuriu — toate și toți îi sorisiră în minte, de-odată, amețitor. Vestea aceasta dăduse jos streășina de pe ochii bătrânului. Imilente, în poarta uzinei. Bătrânul lui tată, pe care-l lăsase, pe care nu avusese când, nici într'o fugă, să-l vadă. Mustrare amarnică

îi umplu cugetul. O cartă poştală sau două, şi-atât. Şi nişte bani, de Crăciun, îi pusese la poştă. Altceva? Nu avusese Imilente odihnă, venise, bătuse căi neumblate de el până atunci... Ilie tresări, ridicându-se. Acum îşi dădu seama, că rămăsese cu lanseta în mână, năuc. Uitase de formă. Nu mai ştiu ce să facă. Dominde, întrebător, îl privea. Brigadiru aştepta lângă el, să-l ajute. Ierbaşu la fel, aştepta. Ceilalţi, deasemeni. Cronometrul lui Staicu mergea, ţacănea, sfârâia. Proba era spre sfârşit, trebuiau s'o termine. De minutul acesta, din urmă, ţinea toată norma cea nouă. „Oameni noi, timpuri noi, — norme tehnice noi”. Cine vorbise în felul acesta? Citise el, undeva, într'o carte. Aha! un discurs al lui Stalin! Spus frumos, şi pe drept. Deci, ce facem cu norma? Imilente, bătrânul, aşteaptă afară. I-i tată. Nu s'au văzut de o groază de vreme. În inima lui se părea că toată copilăria se unea cu o dragoste mare, fierbinte ca fonta, pe care o toarnă în forme, fierbinte şi copleşitoare, şi inima îi bătea cu putere, bătea, împingându-l spre poartă. Trebuia să se ducă, doar omul nu poate trăi fără inima lui... Ierbaşu îl va înţelege, şi Savu şi Şândor, la fel Simion Clocotici... Imilente aşteaptă, aşteaptă... Bine, dar forma? Uite-o aici, îl aşteaptă şi ea, un minut îl aşteaptă şi gata! Se duce. Bătrânul, în schimb, poate şade de vorbă la poartă, cu vre-un tovarăş. Il găseşte acolo, pe urmă. Dar norma? Cum va rămâne cu norma? Doar norma cea nouă înseamnă mai multe tractoare pentru ţărani. Adică şi pentru bătrânul din poartă.

— Dă miezul, Traiane, dă miez. Mai departe, Dominde, i-auzi cronometrul, cum sfârâie!, şi începu să aşeze cu grijă noi miezuri în formă, în ultima formă.

Melinte Ierbaşu îl urmărise tot timpul. Trei secunde sau patru, cât ţinuse frământarea lui Ilie Ortean. Şi el auzise, ce veste primise Ortean, şi în afară de asta-i ştia toată viaţa, toată copilăria lui chinuită, cu despărţirea pretimpurie dintre copil şi părinte... Aşteptase de aceia, cu inima strânsă, să-l vadă ce face... Veni pe tăcute, aproape de el, veni încet şi ochii lui străluceau, erau calzi. Luă un miez şi i-l întinse uşor, lui Ilie:

— Ține... Ia miezul, şi-l privi drept în ochi, cu un zâmbet. Pe urmă adăugă: Lasă. Va merge unul din noi, să-l primească... N'ai grijă.

— Uite, merg eu, se oferi Petrea Savu, care fusese tot timpul atent, şi fugi către uşă.

Ortean strigă după el, potrivit miezul:

— Petrea, măi Petrea! Spune-i tu să aştepte, m'auzi? Să nu plece, că viu, când termin...

Melinte Ierbaşu îl trase pe Cudalbu de-o parte. Il întrebă:

— Cu Ospăţ, ce mai e? Nu ajustează din timp?

— Nu vrea, zise maistrul. Spune că la el, la ştamfel de mână, nu poate să scoată mai mult.

— Intr'adevăr, nu se poate?, se interesă secretarul. Parcă depăşise şi el, mai demult...

— Are, răspunse Cudalbu, o depăşire de-aproape o sută la sută. Dar nu vrea s'ajusteze din timp, nici măcar pentru-o piesă. Sunt mai grele piesele lui, dar şi timpii de lucru-s mai largi. Are şaizeci de minute la piesă. Opt bucăţi, într'un schimb... În afară de asta, i s'a îmbunătăţit şi lui munca, fiindcă acum a se aduce pământul la mână. A câştigat timp... Dar nu sunt timpii lui aştia, sunt ai uzinei. L-a ajutat.

Melinte Ierbaşu se îndepărtă. Ocoli printre formele pline şi se opri

lângă masa lui Gavrilă Ospăț. Il găsi doar pe Fane. Gavrilă era în celălalt colț, la robinet. Il mai văzuse de câteva ori, înghîțînd apă, în dimineața aceasta.

„ — Oare de ce bea atîta apă Ospăț ? ! ”, se întrebă secretarul și rămase o clipă pe gânduri.

În momentul acela, trecură pe lângă el State și Ianoș, goi pîn'la brâu, cu un ciubăraș înegrit, prin a cărui toartă de sîrmă petrecuseră o vergea de oțel, ținînd fiecare de-un capăt.

— Când închideți ?, îl întrebă Melinte Ierbașu pe Fane, care, văzîndul, își iuțise mișcărilor. Nu s'ar putea să închideți mai repede ?

— O să închidem, mormăi Fane. Lasă că'nchidem...

— Și așa, dacă'nchidem devreme, tot nimic n'am făcut, veni repede Gavrilă Ospăț lângă ei. Până sosește cu fonta, s'o toarne, tot așteptăm...

Ierbașu prinse răspunsul acesta. Nu-i lăsă timp :

— Asta e, prin urmare ! Ați putea isprăvi mai curînd ! De ce nu vorbiți cu cei dela fontă, să aducă mai repede oala ?

Gavrilă tuși, încurcat. Își dădu seama, că singur se dăduse de gol. Chibzui repede, repede... Nu-i mai rămănea decît să arunce vina întreagă pe cei dela fontă. Să nu se lase surprins. Borborosi, năcăjit:

— Ce să-i facem, tovarășe ? Noi, chiar dacă vrem, nu se poate... Trece vremea cu potriveala, cu ștampfelul, cu căratul... Domol ! Sunt grele a'dracului, formele ! Uite-așa, trece vremea... Dar să zicem, ca dumnneata, că se poate reduce nițel. Să zicem, avu grijă să sublinieze și continuă : Aia cu fonta vin totdeauna la două... domol... Ce-am face noi, pîn'atunci ?, și rîse, biruitor : Ia să vedem, ce am face ?

Ierbașu voi să răspundă ceva. Dar îndată se răsghîndi. În clipa aceea, State și Ianoș se întorceau, nădușiți, cu oala plină de fontă topită, incandescentă. Ocoliră, îndreptându-se către locul în care lucra Șandor Balint cu-ai lui.

— Tovarășe State, strigă după cel dinainte Ierbașu. Ia stați o secundă. Spune, măi frate, de ce nu îi dați și tovarășului fontă mai iute ? De ce îl lăsați să aștepte ?

State aruncă spre Ospăț o privire piezișă. Apoi, se uită la tovarășul lui. Și tună :

— Noi nu-i dăm ? Dar ce treabă avem să nu-i dăm ? Intreabă-l pe Ianoș, să-ți spună.

Ianoș schimbă vergeaua dintr'o mână în alta și, neașteptînd să mai fie întrebat, zise, cu un accent maghiar în grai :

— Tovarăș Ospăț cere fontă la două. N'are nevoie mai înainte. Ce să facă cu fonta, dacă nu închide la forme?... Hai să umblăm, că acuș se răcește..., și plecă împreună cu State.

Gavrilă Ospăț le svârli o căutătură potrivnică. Incepu să răzuie cu lanseta, în neștire, pe masă. Isbucni :

— Nu se poate, tovarășe. Până la două, nu putem închide nicio-dată... domol...

Secretarul organizației de bază scoase din vestă un ceas și-l privi.

— Douăsprezece !, mai spuse și îl lăsă. Își zise în gând, revenind la Ortean : „Aici, să intervieu și sindicatul... Oare ce se ascunde sub masca aceasta de om întristat, totdeauna pe gânduri ? ! Ar trebui să-l previn și pe Simion Clocotici...”

Merse în celălalt capăt al halei, unde lucra Șândor Balint. Continuă să își spună în gând:

„Și tocmai la Ospăț l-au trimis pe Golașu... Ce-i de făcut cu Golașu?...”

Zise, când ajunse la Șândor:

— L-ați lăsat pe Fane lângă Ospăț. A fost vorba, că încercăm să-l schimbăm. V'ați grăbit, mi se pare...

Între timp, Pavel Staicu opri cronometrul:

— Gata, tovarăși! Proba voastră e gata, și îl întâmpină pe Ierbașu, care isprăvise cu Șândor: Cinci piese și-un sfert, într'o oră... Să trecem la alții.

Rezultatul, anunțat de Pavel Staicu, îl auzi cineva și făcu într'o clipă ocolul turnătoriei cu el.

Șândor Balint veni la Ortean și bătu palma:

— Să trăiești! Dă-i mereu înainte...

După Șândor, sosi Fazecaș, cu Matei, și alții veniră, să vadă. Ieremia strigă, dintr'o margină:

— Uraaa! Măi, ura! Să ne trăiască! Sus cu ei!, și deodată Ilie se pomeni prins în brațe și alături de el, tot pe sus, îi văzu pe Dominde și Brigadiru.

În vâlmășeala aceasta, o mână îl prinse de braț pe Ierbașu. Secretarul se întoarse și în față îi apărură Constantin Filimon.

— Spune, tovarășe, care-i necazul?, îi zâmbi, blând, Melinte.

Filimon atinse cu un aer stingher lanseta cu care venise direct dela presă, apoi chipul i se făcu grav și privindu-l în ochi pe Ierbașu, îl întreabă:

— Vorbele alea, de le-a spus tovarășul Stalin: cu norma și planificare. Unde sunt scrise? Aș vrea să le știu...

IV

Gavrilă Ospăț îi ținu calea lui Dominde, în curte, spre spălător:

— Ce mai nou, tată? Cum te'mpaci cu nevasta?

Dominde răspunse, puțin săcâit:

— Ca omul... Mă'mpac, de ce nu?

Celălalt râse și îl atinse cu cotul:

— Domol, tată, domol, mie-mi spui? Ce, eu nu-s însurat? Și de-mulț, nu așa... Greutăți, una-alta... Când te'nsori, ai femeia cu tine, da' mai ai și belele, și râse larg, mulțumit, ca de-o glumă frumoasă.

Dominde tăcu. Se grăbea. Voia să se îmbrace în fugă și să o ia pe Anașă la masă.

— Ehe, taci, nu-i așa?! îl sgândări mai departe Ospăț. Câte n'are omul pe suflet?! Multe are, măi tată Mihai..., și-i aruncă pe furie o privire iscoditoare.

Mihai se gândea la povestea cu casa. Trebuia să găsească o locuință pentru el și Anașă. Locuiau deocamdată la el, în cămăruța lui de holtei. Se cuvenea să se mute într'o casă mai potrivită pentru o gospodărie...

— Are, făcu el, distrat, iar Gavrilă prinse curaj:

— Și mai vrei ajustare la timpii de lucru! Ia-o domol, c'au să-ți taie câștigul...

Mihai tresări. Se uită lung la Gavrilă. Il enerva. Zise, scurt:

— Să-l taie? Și ce, dacă-l taie?! Eu vreau așa.

— Ia te uită la el!, se holbă celălalt, neașteptându-se la asemeșia vorbă. Păi, nu vorbirăm de greutăți, una-alta?!

— Uite ce-i, se încinse Dominde. Mă privește pe mine ce fac! Apoi, dându-și seama că tot n'o să-l lase Gavrilă în pace, adăugă: Când lucram fără presă, era altceva. Acum, în locul meu bate presa la formă...

— Ia banii atunci și dă-i presei, răsă iarăși Ospăț, cu răutate, încercând să-l înfunde.

— Dumneata, se opri o secundă Dominde în loc, înțelegi bine ce vreau eu să spun. Dar te faci... Păi dacă presa m'ajută, m'ajută uzina. Care-o băgat bani în ea. De ce să fur eu uzina?

Gavrilă tuși, strâmtorat.

Dominde, odată aprins în discuție, nu se lasă:

— Și dumneata ai putea să reduci nițel timpii. Te știm noi, lasă! Pierzi vremea degeaba, cu carul. Omor timpii, de parcă-i vânezi ca pe muște.

— Ii omor? Ei, și ce?! Iși pierdu calmul Ospăț. Dar o'ntoarse numaidecât: Cine ți-a spus că-i omor, tată? Domol! Vor unii să bage omul la apă... te mint...

— La apă?, surăse Mihai. Chiar și la apă. Robinetul să-ți trăiască!

Gavrilă trecu peste gluma aceasta. Gândi: „Vasăzică, au prins șmecheria. Trebuie alta...”. Rosti:

— Ți-i sete și bei. Te încinge pământul.

— Și pe noi nu ne'ncinge?, i-o întoarse Dominde. Ohoo! Dar nici unul din noi nu e'n stare să înghită o mare de apă, ca dumneata. Ți-i frică să nu se vadă că...

Ar fi vrut să spună: „Că furi”, dar se uită la tâmpla încărunțită a lui Gavrilă și schimbă vorba:

— Ți-i frică să nu se vadă că poți și mai mult. Doar acum nu mai cari, ca'nainte, pământul din curte. Il ai la'ndemână, îl torni cu lopata și gata! Asta s'a făcut încă demult, a făcut-o tovarășul Gherasimov. El a vorbit cu tovarășul Gheorghe Maican, de ți-a pus om, să-ți aducă pământul. Dumneata profiți de îmbunătățirea aceasta și zici că-ți aparține câștigul. Dacă are să-ți pună siloz, să nu-l mai torni cu lopata, parcă te-aud: tot ca acum ai să zici.

— Măi, dar focos mai ești tată, domol!, se apără celălalt, prefăcându-se că glumește, deși îi venea să îl ia pe Dominde la palme. Eu altceva vreau să-ți spun. Și tu o iei razna.

Îi oferi lui Mihai o țigară.

— Mulțumesc, nu fumez înainte de masă.

Gavrilă simți împotrivirea. Se prefăcu însă, că n'o ia în seamă. Continuă:

— Taie, tată, din timp, nu e rău... că și eu am să tai, să vedem. Dar nici așa, cât vor ei. Să-ți mai rămâie și ție un pic, să te miști, să câștigi pe deasupra. Ai nevastă, greutăți, una-alta... domol. Ai văzut? Asta e, nu ce credeai adineauri. Mai ascultați și pe alții că-s mai bătrâni..., și urcă treptele, spre spălător.

Dominde se uită, surprins, după el. Nu știa ce să creadă. Era oarecare schimbare la Gavrilă Ospăț. O spusese el singur: „Că și eu am să tai”. Oare să fie de bună credință? La urma urmei, dece să nu fie?! Era îndărătnic, dar parcă avea și puțină dreptate... Ce-ar fi? Să reducă din timpi, însă nici chiar atât... „Greutăți, una-alta”, zisese Ospăț. Vor reduce mai mult, mai târziu. Asta ar fi o idee... Dar dacă... Se încâlci în socoteli. „Dă-l naibii, o să mai văd, să mă gândesc!”, și sui scara, încercând a-l uita pe Ospăț, dar gândul se încăpățână să-i rămână la ceiace îi spusese în urmă Gavrilă.

V

Soarele se dăduse la dreapta, se unise cu munții. Nu mai ședea drept în creștetul omului.

Imilente Ortean se-așezase pe-o bancă, în curte, și privea, rezimat de grilaj, alunecarea domoală a soarelui. Căutase în desagă și scosese o bucată de pită uscată și una de slană. În chimir, avea o custură. Îi desfăcuse tăișul din prăseaua de lemn și începuse a mărunți bucățele de slană și bucățele de pită, mestecându-le încet, fără gânduri.

Târziu, observă deodată mișcare prin curtea uzinei. Puzderii de oameni veneau către el, unii în grupuri, alții răzleți, toți grăbindu-se parcă să ajungă mai iute la dânsul. Unul, în haine murdare, cu cămașa desfăcută la piept, se strecură printre ei și fugi înainte, spre dânsul, strigându-i cuiva de alături:

— El e! Așa-i, a venit!

Apoi omul fu foarte aproape și Imilente îi văzu chipul negru de colburi, pământiu mai degrabă. Numai ochii îi avea limpezi, albaștri și fără astâmpăr, și în ochii aceia bătrânul îl recunoscuse, neîndoios, pe Ilie. Iși puse slănina și pâinea de-oparte, pe bancă, și se sculă în picioare.

— Tată! Cum ai venit, tată?! și Ilie îl prinse de umăr, sărutându-i obrazii.

Imilente simți că-l înneacă în glas și tăcu. Privea cum mulțimea aceia de oameni îi ocolea și trecea mai departe, spre poartă. Apoi văzul i se acoperi ca de ceață, o ceață caldă, jilavă. Genele îi tremurau. Zise, târziu.

— Am venit... Iac'ășa, cum să vine, cu trenu'..., și îl strânse la piept

Apoi, nici unul nu mai știa ce să spună: cașicum ar fi stat de dimineață acolo, îmbrățișați, și-ar fi vorbit până acuma despre tot ce aveau să-și vorbească. Câte unul, din cei ce treceau, le-arunca o privire, zâmbea înduioșat și-l lovea ușurel cu cotul pe vecin, arătându-i.

Imilente-și aduse aminte de flăcăul care venise cu mult înainte, spunându-i să îl aștepte aici pe Ilie. Acela avea haine curate, ca toți câți ieșeau în momentul acesta. Se desprinsese de lângă Ilie și începu să-l măsoare, privind când la el, când la ceilalți.

Ilie surâse, înțelegând.

— Astea sunt hainele mele de lucru, îi spuse. Abia am isprăvit treaba. Nu mai răbdam, am venit să te văd. Pe urmă, mă'mbrac, am și altele...

— Oare?! făcu Imilente, neștiind ce să creadă.

— Acuma mă duc, îi spuse Ilie. Numaidecât mă întorc. Mă spal, mă

îmbrac și măntorc, și zărind bucata de slănină și pâine pe bancă, adăugă :
Nu mânca încă. Să mâncăm împreună.

— Il așteptăm amândoi, răsări lângă ei Petrea Savu și bătrânul îl recunosc.

— Bine, măntorc; mai spuse odată Ilie, fugind înapoi.

Imilente îl privi, depărtându-se, pe urmă se duse la bancă, puse la loc în desagă mâncarea, vorbindu-și în gând : „Să-l aștept. D'apăi cum ? El să n'aibă mâncare ? Să-l îmbii dela mine...”, și iar se-așeză.

Petrea Savu, auzindu-l cum murmură, își făcu loc lângă ei. Intră'n vorbă :

— Zi așa ! Ce mai nou pe la țară ? Cum stă grâul, cum e porumbul ?...

— Apăi, grâu, nu avem pe la noi. Rar de-l vezi. Suntem sat dela munte, doar mălai și picioici, și dădu să-și aprindă luleaua, potrivitându-și amnarul și iasca.

— Ia chibrit, se aprinde mai lesne, îi oferi Petrea Savu și îi scăpără un chibrit în lulea.

Bătrânul trase de câteva ori, se gândi, murmură iar ceva și scoțând din șerpar o tașcă mică de piele i-o întinse :

— Dohănești ? Ia și-ți suci o țigară. Că omul, fără dohan..., și își lăsă privirile să-i rătăcească spre crestele munților, albastrite de fumul lulelei.

Petrea Savu fuma țigări, de-obicei. Luă însă tașca, o desfăcu și trase un smoc de tutun. Foiță nu găsi în tașcă. Se uită la bătrân, zămbi, vru să renunțe, dar se răzgândi și rupse-o fâșie din gazeta pe care-o avea în buzunar, chinuindu-se'n cele din urmă să răsucescă-o țigară. Intrebă, aprinzând-o :

— Dar tractoare aveți ? V'au venit ?

— Aud ?, tresări Imilente.

— Tractoare, repetă Savu. Cu ce ară satul ?

— Venit. Da's în vale. Zice c'așteaptă să vină mai multe. Pădurean îi cu ele. El îi cu tăte : cu omul sărman, cu nevoia... Cu el laolaltă izbir bogătanii... C'avem bogătani pe la noi, găzdoi necurați... Nu știi, fătul moșului ? Unde-i pământul mai sterp, și bogătanul tăt prinde osânză. Că suge din om nevoiaș, îi ia chielea și-o pune la soare, de-o svântă de nădușeli și la urmă o târguește în târg... Amu, dară, da' de s'a face dreptate, că-i văd și pe-ai noștri, cum să strâng între ei..., oftă moșul, amarnic, și Petrea avu simțământul că-l vede, lepădându-și necazul de-o viață.

— Lasă, moșule, lasă ! Noi luptăm și vă scoatem din greu. Are grijă Partidul. Toți luptăm Cu voi, împreună...

— Să dea Dumnezeu, fătul moșului, spuse Imilente, trăgând din lulea, Că zicea Pădurean : „Dela fabrici ne vine izbava, măi oameni !” Pădurean știe multe, el a fost în Rusii prizonier și-a venit desghețat la voroavă. Nu-l cunoști dumneata ce om îi !

Petrea Savu sorbi un fum din țigară, zămbind într'ascuns, mulțumit.

— Nu-l cunosc, zise, dar nici străin nu ne este.

Imilente îl cercetă, clătină capul și iarăși oftă, tânguindu-se parcă :

— Numa' io, fătul moșului, is bătrân tare. Bătrân și nevolnic. Tare mă tem că n'oi apuca vremea aceia, pe care o pregățiți voi, pentru cei câți muncesc

— Și de ce să n'apuci ?, îl liniști Savu. Ai să trăiești vremea asta,

odată cu noi. Noi dăm zor, vă trimitem tractoare. Tractorul e moartea chiaburului, moșule, ai să vezi dumneata!

— Să fie! Numa, văd, nu mai vine Ilie, făcu Imilente și-un neastâmpăr îl sculă de pe bancă. Măi, fătule, voi faceți pluguri din cele cu foc... Oare putea-va Ilie să mi le-arăte? Tare aş vrea să mi-l văd pe Ilie, strunindu-le! Parcă-s niște cai năzdrăvani, când intră la ziuă în brazdă!

Petrea se ridică și porni după un om scund, care tocmai pleca. Il opri și-i vorbi, arătându-i spre Imilente. Celălalt făcu semn din cap, iar după aceea Savu se'ntoarse:

— E tovarășul Chirca, din sindicat. Hai cu mine, să ți le-arăt. Nu prea e voie, că și noi ne păzim de dușmani, dar dumneata ești om dintre-ai noștri.

Bătrânul cumpăni îndelung, svârli desaga pe umeri și îl urmă, neuitând să-l întrebe:

— Da' Ilie? De nu ne-a găsi...

— Ne găsește, n'ai grijă. Poate să-l întâlnim chiar pe drum, și se pierdură-amândoi în mulțime, trecând pe sub casele mari, care aproape îl înspăimântau pe bătrân.

Anașa venea cu Mihai, din uzină. Alături de ea, Elsa Hausvatter trecea îngândurată, cu părul ei blond răvășit în boarea ce se stărnise.

— Du-te 'nainte, îi spuse Anașa bărbatului său, și-l lăasă pe Mihai, îmbufnat; apoi, o cuprinse pe Elsa de braț: Iar te gândești, iar necazuri?! Parcă ieri am vorbit....

Elsa surăse, cu ochii închiși, clătinând capul.

— De ce nu îi spui răspicat?, zise Anașa din nou. Oricum, decât mutra aceasta...

Elsa rosti, prefăcându-se:

— Lasă, Anașa, nu e nimic... sau nu mai e. A trecut, trece... Să mergem la masă.

— Vrei să mâncăm împreună?, o strânse Anașa de braț. Stăm amândouă și mai vorbim.

În sala enormă-a cantinei, începeau lucrătorii să vină. Alții se și așezaseră. Din farfurii aburea ciorba, răspândind o aromă plăcută. Anașa căută cu privirea o masă retrasă și-o duse pe Elsa cu ea, într'acolo. Zărind-o, Mihai rosti necăjit spre Traian, cu care începuse-a mânca:

— Iar mânâncă cu Elsa. Parcă uită că-i măritată.

Dar Anașa-i făcu de acolo un semn drăgălaș și Mihai, prefăcându-se-a nu o vedea, mulțumit însă, suflă de câteva ori în lingura plină cu ciorbă.

— Stau și ele, ca fetele, zise împăciuitor Brigadiru, cu ochii în farfurie, și schimbă vorba de-odată: Oare cum o să iasă cu norma? Eu lucrez de acum cu voi și mă iau după voi...

— La ședință, vom vedea la ședință, diseară, îi răspunse Dominde, aducându-și aminte de discuția cu Gavrilă Ospăț. Apoi, ațintindu-și privirea spre ușă: Unde l-ai lăsat pe Ilie? De ce nu mai vine?

— L-am văzut la tractoare, cu un bătrân dela țară. Trebuie să fi fost tatăl lui. Era și Petrea Savu cu ei.

Intră Fane Golașu. Rămase în ușă, căutând pe deasupra, dela un

capăt la altul al sălii. Până la urmă, privirea i se opri în colțul în care mâncau Anașa și Elsa. Mâncau și vorbeau, cu aprindere. Fane veni la Mihai:

— Ce tot are cu Elsa, nevastă-ta, mă? Ce tot vrea dela ea?

Dominde nu îi răspunse. Brigadiru, văzându-i încrâncenați pe-amândoi, îndrăzni:

— Nu te-așezi? E o ciorbăăă!

Golașu dădu să se-așeze. Dar în aceiaș secundă se răsgândi:

— Vezi-ți de lingură, piciule! Să nu-ți rămână mucii în borș, și se depărtă, bombănind: Io-tee! Cine s'a găsit să-mi ia locul...

Voind să arate că-și caută scaun, Fane făcu ce făcu și trecu, ca din întâmplare, pe lângă Elsa. În treacăt, desprinsе:

— ...n'am crezut. M'am lăsat ispitită. Aseară, la cârciumă mi-am dat seama. De-aceia, am și plecat. Acum, ce să fac?... dar, zărindu-l pe Fane, Elsa tăcu.

Fane, nevoind să întâlnească 'n momentul acela privirile Elsei, dar mai cu seamă ale Anașei, se depărtă, fără să audă sfârșitul.

— ...Ce să fac?, continuă Elsa, din nou turburată de prezența lui Fane. Il iubesc... Înțelegi tu, Anașa? Imi dau seama că-i rău, dar e la mijloc ceva, mai puternic ca mine, și nu știu cel...

Anașa o lăasă să termine. Pe urmă, vorbi:

— Pe un bărbat, îl iubești fiindcă-i bun, fiindcă te înțelegi tu cu el și-amândoi căutați să vă fiți de folos. Și vouă, și altora. Nu știu însă, dacă tu te-ai putea înțelege cu Fane. Doar se vede...

Elsa simți că îi vine să plângă. Se întoarse către fereastră, privind pădurea proilată în depărtare. Anașa ceru și pentru ea felul doi, aproape în șoaptă, neturburând-o. Cândva, se împrietenise cu Elsa. Elsa Hausvatter muncise de mică în fabrică. Rămăsese orfană și trebuise să îndure destule, împreună cu maică-sa, care lucrase la fuselaje de avion. Ele făceau avioane și Johan Hausvatter murise pe front. Trăind în nevoi aspre, Elsa începuse abia de curând să câștige de-ajuns. Mamă-sa, îmbătrânită, nu mai muncea. Elsa trebuia s'o întrețină. Banii erau destui, și așa. Dar, se pomenise cu Fane în hală. Era arătos, făcea glume, avea părul negru, ochii verzi și odată îi cumpărase niște ciorapi. Ar fi putut să și-i cumpere singură, dar așa auzise demult, dela una, Eliza: „Bărbatul, când te iubește, să-ți cumpere. Ciorapii sunt florile inimii. Nu-ți vine cu ciorapii plocon, va-să-zică nu te iubește..." Și ea îi primise, roșind. Mai târziu, amândoi, se plimbaseră. Fuseseră de câteva ori împreună la „Dă-ne Doamne“, un sărut într'o seară și Elsa, convinsă că Fane n'ar mai putea fără ea, se dăduse pe față: „Și eu te iubesc... Te iubesc, Fane, de când te-am văzut, prima oară!“ Adevărul era că Elsa, cinstit, îl iubea...

— Spune-mi, Elsa, astfel, de bărbat îți trebuie ție?, începu blând Anașa. Umbli prin cârciumă, cu el, mai nimeni nu-l suferă, e răutăcios, face totul de mântuială... Viața nu se începe cu asemenea oameni. Nici o femeie nu vrea să-i rămână tinerețea în cârciumi, căutându-și bărbatul...

— Taci, Anașa, te rog...

— Nu te supăra, Elsa, dar suntem de o vârstă, am crescut împreună. Crezi că pe mine nu mă doare deloc, când te văd cum te sbați? Nu-ți vorbesc cu ocoluri, poate te chinuiesc, dar e mai bine acum, decât mai târziu.

Ascultă-mă, Elsa, și eu îl iubesc pe Mihai, știu ce înseamnă o casă, am un bărbat...

— Așa e, oftă Elsa, și în glasul ei se citi o părere de rău pentru propria-i nefericire și oftă încă odată, cu gândul la fericirea Anașei. — Tu ești măritată, acum. Iar eu...

— Nu e vorba de asta, își îndreptă Anașa greșala. Nici Mihai nu-i lipsit de cusururi. E bărbat, ce să-i faci?! Parcă noi?! Dar e vorba de Fane. Din moment ce-l iubești chiar atâta, trebuie să fi găsit tu ceva la el. Poate ceva, ce nu știu să găsească ceilalți. Dacă-i așa, atunci nu ai dreptul să te mistui în spuză, ci să ne-ajuti să-l aducem pe drumul cel bun. Parcă ce, noi îi vrem răul?! Dar întâi stai de vorbă cu tine, nu-i mai face pe plac. Nu cel bun să se dea după cel înrăit, ci mai de grabă să-l schimbe, să-l facă om cumsecade, să îl ajute. Nu-ți spune nimeni: „Elsa, nu-l mai iubi“. Dar ar fi mai frumos să iubești într-o zi un alt om, tot în el..

O față îmbrăcată în alb le aduse câte o prăjitură. Anașa-i întinse Elsei farfurioara, privind-o în ochi. Pe fața Elsei se zărea un început de lumină. Mâncară încet, pe tăcute. La urmă, Anașa sfârși:

— Vorbele mele, nu le spun doar așa... Te uiți la Mihai? Un băiat muncitor, cumsecade, îl iubesc, Elsa. Dar dacă ar face vreodată ceva, chiar mai puțin decât Fane, atunci.. nu mai știu...

Elsa căută din ochi masa lui Fane. Apoi întrebă, ca pe gânduri:

— Adevărat? Ai putea oare să nu-l mai iubești?

Anașa se ridică. Ii venea foarte greu să răspundă, de-odată. Rosti:

— Hai acuma, să mergem... Dragostea, Elsa, are nevoie de soare. Nu de'ntuneric...

Anașa se opri la Mihai. Elsa plecă, sbuciumată. Fane, văzând-o, se luă după ea. O ajunse, în stradă:

— Ce are, Elso, cu tine? Ce vrea?

Elsa se opri, șovăind. Ingână:

— Spune, tu... Ce vrei tu dela mine?, și porni mai departe.

Fane rămase pe loc, buimăcit. Iși reveni însă numaidecât și alergă după ea. O prinse de umăr și-o întoarse spre el. Strigă:

— Elso, fă Elso! Ce ți-a venit? Te iubesc, Elso! Numai pe tine te am. Fără tine, m'agă, uite-așa!, de-un copac. Elso, bag cuțitul în tine!

Elsei i se făcu frică. Frică și milă. Ar fi rămas lângă el. În acelaș timp, o silă amarnică o copleșea. Nu-l văzuse niciodată atâta de slab, de neputincios. Oare nu-l mai iubea? Nu se putea. Inima îi bătea cu putere, bătea...

Trecură câțiva pe alături. Elsa ridică ochii din iarba crescută pe marginea drumului. Ilie și Savu mergeau la masă, cu un bătrân între ei. Venea după ei Clocotici, alergând, să-i ajungă.

Elsa se smulse din mâna lui Fane.

Cuvintele Anașei prinseseră în ea rădăcini. Se sbătea între dragostea ei înșelată, o dragoste pe care, demult, și-o închipuisă curată, așa cum vorbise Anașa, și nădejdea că totuși ar fi cu puțință ca Fane să devină alt om, într-o zi. Dar lângă cel de acum, nu putea să rămână, nu mai putea, oricât i-ar fi fost de adâncă iubirea.

Ridică încet brațul, parcă arătând după cei ce trecuseră, și spuse, dar spuse șoptit, iar Golașu n'o auzi, îi văzu numai tremurul buzelor:

— Te porți cu mine urît... Și cu ei și cu mine... De ce?...

Glasul ei se aprinse, treptat, acum Fane o auzi:

— Numai pe mine mă ai? Dar pe ei? Mai gândește-te, Fane, nu putem să trăim fără oameni... Oamenii au nevoie de dragoste, de curățenie... gândește-te bine..., și plecă pe șosea, spre oraș, stăpânindu-și cu greu o năvală de plâns. Se gândi: „Da, are dreptate Anașa...”, și simți cum în cuvintele astea ea însăși își căuta un sprijin, ca să poată lupta pân'la capăt... Fiindcă voia într'adevăr, să iubească un alt fel de Fane...

Fane simți înc'odată, cum se cască în dânsul un gol, cașicum din nou s'ar fi văzut singur, foarte singur pe lume...

În timp ce Anașa încă vorbea cu Elsa Hausvatter, iar Fane umbla printre mese, fără astâmpăr, Șândor Balint mânca împreună cu Ieremia și Covaci. Aceștia din urmă, văzându-l pe Balint îngândurat, încercară să îl atragă în discuția lor.

— Ce zici, măi Șândor?, îl întreabă Ieremia, o să fim noi în stare să ne ținem cu toții de Ilie Ortean?

— Ce normă crezi c'ar fi bine să stabilim?, adăugă Covaci.

Șândor Balint înfipse o bucată de pâine în furculiță, muind-o în sosul fripturii din farfurie. Zise, apoi:

— Eu cred că norma propusă de Stoian și Manole e justă. Douăzeci și șase de piese, le putem face oricând, și continuă să se uite, când spre masa Anașei și-a Elsei, când după Fane Golașu.

Ceilalți îi urmăriră o clipă privirea, înțelegând că pe Șândor îl preocupa și acum convorbirea de dimineață cu Melinte Ierbașu, despre mutarea lui Fane la Gavrilă Ospăț. După aceia, reveniră la discuția de mai înainte.

Șândor împinse cu palma, ușor, farfuria goală de-oparte. Se gândea că Ierbașu-avusese dreptate. Greșiseră toți, când îl lăsaseră pe Fane Golașu să părăsească brigada. Nu se străduiseră îndeajuns să-l îndrepte înainte de-a fi de acord cu propunerea lui Savu. „Ei, asta-i acum!, își spuse Șândor, când ajunse cu gândul aici. Parcă ce, o să ne ținem toată viața de el?! Am făcut și noi ce-am putut...”, dar se opri, dându-și seama că în realitate căuta să se sustragă răspunderii. „Mi se pare că umblu ca struțul, după nisip“, își mai zise; însă nu știa încă'n ce fel să se poarte cu Fane de-acum înainte. Îi întreabă pe cei de alături:

— Ascultă, măi fraților, ce credeți voi despre Fane? Adică, ce părere aveți de isprava pe care-am făcut-o cu el?... Că l-am lăsat cu Ospăț.

— Și mai dă-l naibii, odată!, răspunse numaidecât Ieremia, cașicând s'ar fi așteptat la întrebarea aceasta. Ne-am bătut destul capul cu el. Să mai încerce și alții...

— Cum adică, spuse Șândor nemulțumit de răspunsul lui Ieremia, deși el însuși, cu o clipă 'nainte, gândise aproape la fel. Cum așa? Tocmai Gavrilă Ospăț să încerce?!

Ieremia tăcu; doar puțin.

— La urma urmei, zise după aceia, nu noi am greșit. Petrea Savu a fost cu ideia...

Covaci însă, nu se arătă de aceeași părere. Rosti:

— Ei, și ce?! Poate Savu n'avea de unde să știe, că nici noi nu ne-am prea dat osteneala cu Fane. Eu așa zic: n'am făcut mare lucru cu el.

Cuvintele lui Covaci îl întăriră pe Șandor în convingerea că Melinte Ierbașu avusese dreptate. Zise:

— Da, da, greșala lui Savu n'o iartă pe-a noastră. Ne-am lăsat prea cuprinși de reducerea normei și l-am scăpat din vedere pe Fane. Vorba e, acum ce-i facem?

În momentul acela, Anașa și Elsa, isprăvind cu mâncarea, se ridicară. În dreptul mesei lui Dominde și Brigadiru, se despărțiră. Elsa plecă. Iar Fane porni după ea, gata aproape să răstoarne un scaun în fugă.

Șandor apucă lingurița, voind să înceapă din prăjitură. Dar numai-decât renunță. Se sculă în picioare și spuse:

— Mă'ntorc. Nu stau mult. Dacă vine Ortean, să m'aștepte. Ori Savu, și se îndreptă către ușă.

— Să știi c'a plecat după Fane, vorbi Covaci. Nu e rău să încerce..., iar Ieremia adăugă:

— Să vedem... Nu cred c'o să facă ceva.

Între timp, Fane o ajunsese pe Elsa. Șandor, din ușă, îi văzu pe șosea, între plop, vorbind cu aprindere. Voi să se ducă spre ei, dar sosiră tocmai atunci Petrea Savu, Ilie, Simion Clocotici și Imilente Ortean.

— Nu mai stai?, îl întrebă Clocotici. Ai mâncat? Am mai fi avut câte ceva de vorbit...

— N'am terminat încă, răspunse Șandor Balint. O să viu înapoi, și voi să le-arate motivul pentru care ieșise, dar se răzgândi și-l opri doar pe Savu. Ii spuse: Măi, Petrea, nu-i tocmai bine ce-am făcut noi..., și începu să-i povestească discuția despre Fane cu Melinte Ierbașu.

— Știu, zise Savu. Mi se pare și mie că m'am pripit. A vorbit și cu mine tovarășul Ierbașu...

Privirile amândurora se opriră între plopii șoselei. O văzură pe Elsa, plecând repede, cu părul în vânt, răvășit, și avură impresia că fuge de Fane. Iar Fane rămăsese în drum, copleșit, cu brațele întinse spre ea, dar stând nemișcat, împietrit, cu gura deschisă și mută.

— Știu că Anașa se ocupă de Elsa, spuse Șandor într'un târziu. Speră să-l îndrepte și pe Fane, prin Elsa. Dar și noi... nu putem să rămânem cu mâinile 'n sân.

— Hai cu mine!, spuse Savu de-odată, plecând înainte, iar Șandor porni după el, spre șosea.

Fane mai mult îi simți, decât îi văzu, că se opresc lângă dânsul Neluându-și ochii de pe urmele Elsei, se scutură din încordarea de până atunci și își spuse: „Ce mă-sa mai vor? Că de când și-au băgat ăștia coada, s'a ofuscat Elsa!", și plecă, fără să se uite la ei, ochind c'un scuipat printre dinți rădăcina unui plop de departe.

— Măi, tovarășe Fane, îl opri Savu, ajungându-l din urmă și prinzându-l de braț. Stai nițel și cu noi. Lasă supărarea, ce naiba!

Fane însă se smulse. Și zise:

— Hai te cară! Ce, nu v'ajunge? Destul m'ați mâncat, și făcu câțiva pași.

Atunci, îl opri pe neașteptate glasul puternic, aproape poruncitor al lui Șandor:

— Măi Fane, oprește-te! E rău drumul, pe care te duci. Trezește-te, cât mai e vreme...

Fane întoarse doar capul și rămase așa, uitându-se la ei peste

umăr. Parcă-l cutremurase vocea lui Șândor; îl turburase, oricum. Se scutură însă numaidecât din turburarea aceasta, pe care simțea că n'o putea suporta. Spuse:

— Ce v'am făcut? M'ați mâncat..., și ceilalți doi simțiră în tonul, cu care vorbise, un amestec de durere copleșitoare cu o furie abia stăpânită.

Savu veni mai aproape de el.

— Toți am greșit, zise, privindu-l cu prietenie. Și tu, dar și noi. Eu, mai ales...

Fane nu știu ce să creadă. Ce putea să însemne întorsătura aceasta a lui Savu? Și Șândor! „Dece se mai țin după mine, după ce m'au gonit? Da, asta e: m'au gonit ca pe-un câine!”, începu el să umfle în gând purtarea lui Savu din ziua când îl trimisese la Gavrilă Ospăț. Nu-și dădea seama, că exagera. Era mulțumit că brigada venise iarăși la el, și-l cuprinse de-odată un puternic simțământ de asprime și superioritate. „Fii cu ochii în paiș'pe, Fane, tată, domol!, își mai spuse: ci-că și ei au greșit? Ce mai vor?...”

Șândor îi citi în priviri neîncrederea. Zise:

— Uite, măi Fane, noi ne-am luat după tine și te-am lăsat să lucrezi cu Ospăț. Pe urmă, te-am văzut că nici cu Ospăț nu-ți convine. Și ce ne-am gândit? Dacă lui Fane-i pare azi rău c'a plecat dela noi?...

„Aha! gândi Fane, ăștia-s mai 'oți decât mine. Ar vrea să mă'ntorc. Nu să prindel!”, și spuse:

— Ei, și?! Imi pare, nu-mi pare, voi m'ați gonit. Ce mai vreți?, și-și aprinse-o țigară.

— Noi vrem două lucruri, vorbi Șândor, înțelegând îngâmfarea lui Fane. Vrem mai întâi, să te faci om serios, adică să te scuturi odată și să-ți dai seama că drumul nostru e bine să fie și-al tău. Pe urmă, dacă vrei să te 'ndrepti, să te-apuci sdravăn de muncă, alături de noi.

— În felul acesta, ai putea să te'ntorci în brigadă, adăugă Savu, cercetându-l din ochi.

Fane se gândi mai întâi la dorința lui de-a munci chiar mai mult decât îi îngăduise Gavrilă Ospăț. Avea, deci, să le-arate, după cum hotărîse chiar azi, că putea să o scoată la capăt și fără brigadă. Dar deodată i se păru că făcuse o mare descoperire. Spuse, cu o cută în colțul din stînga al gurii:

— Ce-i neică? Ați văzut că nu merge fără Golașu, zis Muscă-Rea și zis Țuică? Ați vrea să mă'ntorc! Nu'nghite ciupitu! Ați văzut că n'o scoateți la zar cu mucea Traian Brigadiru! Să vă fie de bine, la mic și la mare!, și se îndepărtă, cu pași repezi.

Le strigă, de departe:

— Sal'tare, frăție! Mai auziți voi de mine, — cu gândul la piesele, pe care luni va'ncerca să le scoată în plus, peste voia lui Gavrilă Ospăț.

Dar cu cât rămănea mai în urmă șoseaua, între el și ceilalți, cu atîta din nou se-aduna în mintea și'n inima lui frământarea din care pentru un timp, îl scosese Șândor și Savu. Elsa nu mai era nicăiri. Poate luase autobuzul. Târziu, i se păru că aude, abia deslușit, glasul lui Savu:

— Fane! Să vii la ședință diseară, măi Fane. La șapte...

La necazul lui vechi, cu schimbarea neașteptată a Elsei, acum se-adăuga convorbirea cu Șândor și Savu. Din nou, nu știu ce să creadă despre propunerea lor, care parcă începuse să nu mai seamene doar cu ceiace bănuise el înainte, despre neputința lui Traian Brigadiru. Doar îl

văzuse de dimineață pe-acesta, lucrând cot la cot cu Ortean și Dominde, și pe nimeni nu-l auzise să se plângă de nepriceperea lui... Ce să fie, atunci? Și cu Elsa, ce-o fi? Il cuprinse o copleșeală amarnică. Iși aduse aminte de cântecul lui, pe care, în asemenea clipe de desnădejde și nehotărîre, puneă să i-l cante la crâșmă. Și fără-a mai căuta să-și continue gândul, cașicând s'ar fi trezit deodată în fața unui zid gros și înalt, dincolo de care n'ar putea trece, borborosi: „Da, să mi-l cante diseară. Să-mi ardă Carabulea din gură: „Foaie verde, firul ierbii, M'a mâncat, mânca-o-ar viermii...”, și să geamă vioara... Cum gem eu, după Elsa... Diseară. ...M'a chemat Savu... ședință... M'a chemat și Ospăț, la o țuică...”, și fără voia lui gândurile îl copleșeau iar.

— N'am făcut mare lucru, zise Savu, plecând spre canitnă cu Șandor.

— Așa mi se pare și mie, spuse Șandor, nemulțumit, apoi adăugă: Merge greu, l-am scăpat odată din mână, acum-a-i nevoie de multă răbdare, Eu însă tot nu mă las...

— Ai dreptate, încuviință Petrea Savu, trebuie să încercăm pân'la capăt, și intră în cantină, împreună cu Șandor

VI

Luminau becurile, sala se scălda în lumină, fiecare ungher strălucea. Lozinci și portrete încadrate în roșu, cetini și ramuri de stejar proaspete, primăvăratice. La o masă, în față, discutau cu aprindere Melinte Ierbașu, Șandor Balint și Simion Clocotici. Alte discuții, în sală, se încinseseră, în așteptare. Trebuia să înceapă consfătuirea anunțată în cadrul producției și organizată de sindicat. Urma să mai vină ultimul grup, cel după care autobuzul uzinei plecase în oraș. Soseau și strungari, fete lucrătoare la miezuri, muncitori dela tohă, dela silozuri, dela sortare...

Strungarii, îndeosebi, erau asaltați de ceilalți. Ei ajustaseră timpii ceva mai demult, cunoșteau rezultatele practice ale reducerii normelor. Intr'un colț, Farcaș Gheza, care aplicase de curând metoda lui Bortkevici, răspundea la întrebări:

— Bine, metoda-i metodă, bravo că te-ai gândit! Dar câștigul, cum stai cu câștigul?

— Stau bine. Nu scot mai puțin ca 'nainte.

— Fugi, că te lauzi!, îl strămtoră Costache Ion, un muncitor mai bătrân, dela tratament termic. Parcă la plată nu te-am văzut?! Ai luat mai puțin cu o mie...

— Da, am luat, însă numai la început, zise Farcaș. După aia am adus alte îmbunătățiri și norma nouă am depășit-o și scot...

— Cum? Norma nouă s'ar putea depăși?, îndrăzni să întrebe Traian Brigadiru, pentru care problema reducerii timpilor nu era încă prea lămurită.

— Atunci a avut dreptate tovarășul Ierbașu, mai spuse mezinul brigăzii. „Norma se naște, trăiește și moare...” Ca omul. Vin, pe urmă, alți oameni, mereu...

— Ai nimerit-o, gânsacule!, glumi Ieremia, iar Traian Brigadiru nu se lăsă:

— Și ce, nu-i așa? Vrei să zici...

— „Tractorul“, ultimul număr, e cald!, intră Covaci în sală, cu un maldăr de gazete în brațe. Luați „Tractorul“, tovarăși!

Câtiva se și repezără spre el. Din cercul, care se strânse îndată în jurul lui Covaci, Anașa ieși cea dintâi, cu o gazetă în mână. În stânga titlului, o seceră și un ciocan, în mijlocul unor spice de grâu, și sus: „P.M.R.“. Dedesubt, desenat un tractor și la volan un mecanic. În dreapta, insigne Confederației Generale a Muncii: două mâini se strâneau între ele, puternic, peste o carte deschisă. Jos, alt tractor, de alt tip. Sub titlu, zefarul culesese la vîngalac: „Organ intern al Organizației de Partid și al Organizației Sindicale...”

— Șandor!... Ia uitați-vă, fraților! Un articol de tovarășul Balint, învârti Brigadiru gazeta prin aer și numaidecât începu să citească. „...Normele de lucru nu pot fi socotite ca definitiv stabilite la nesfârșit, o normă nu poate rămânea neschimbată, decât pe o perioadă oarecare de timp, în care condițiunile de lucru nu s’au schimbat...”

Citea cu glas tare, citea rar, privind uneori la cei adunați lângă el:

— „... înțelegem că se cuprind în aceste condițiuni și acelea care privesc adaptarea și specializarea în muncă...”

Se opri un moment, mai citi încă odată, doar pentru dânsul, se gândi și adăugă dela el:

— Parc’aș fi eu... Parcă scrie de mine! Eu încă nu m’am „specializat“. Dar când am să știu toată treaba cum merge, am să pot și mai mult, am să cer altă normă...

— Dă-i înainte, citește, îl îmboldi nerăbdător Filimon, și Traian continuă să citească.

Anașa, aproape tot timpul, se uita către ușă, cașicum l-ar fi așteptat pe cineva anumit, cineva care nu mai venea. Când ultimul grup intră, în-sfârșit, ea se repezi într’acolo:

— Ai venit! Te-așteptam, și o cuprinse pe Elsa de mijloc, înseninându-se. Ii văzu ochii vineți, de plâns, aerul șovăitor; înțelese că fata se gândea tot la dragostea ei pentru Fane. Zise, ca să o liniștească:

— Lasă, Elsa, va trece și asta... Curaj!

Șandor le ieși înainte:

— Bine-ai venit, tovarășă Elsa! Bine-ai făcut, că ai venit, și dădu mâna cu ea.

Mihai se frământa, deoparte, morocănos. Se părea că nu vrea să audă de nimeni. Ceilalți îl lăsară în pace, până la urmă. Dar Marcel Fazecaș îl auzi, de alături, cum murmură:

— Am să propun... Ce-o să fie? Poate are dreptate...

Petrea Savu cercetă îndelung sala. Căuta, parcă... Ii spuse lui Clocotici:

— N’a venit. Poate îl vezi dumneata. Eu nu-l văd. Oare ce vom face cu Fane?

Simion măsură și el sala, dar Golașu nu era printre ei.

Ilie Ortean veni împreună cu Imilente. Cerase părerea lui Clocotici și acesta-i spusese că, fiind vorba despre-o ședință în cadrul producției, putea să-l aducă și pe bătrân. Ilie voia să-i arate lui Imilente, mai deslușit, la ce lucra el în momentul când fusese anunțat, dimineață, că-l așteaptă la poartă. Ceiace însă nu-i mărturisise tatălui său, era faptul că avea să vorbească ‘n ședință. Poate tocmai de-aceia-l și luase cu dânsul; ca Imilente

s'audă și să se bucure. Ori mai degrabă să se bucure însuși Ilie de surpriza, pe care urma să i-o facă bătrânului.

De când sosise'n orașul acesta, Imilente Ortean trăia un simțământ nou. Descoperirea la fiecare pas alte lucruri, necunoscute, întâlnea oameni ca Simion Clocotici ori ca Savu, care îl întrebaseră cu interes și căldură despre viața lui dinainte și de acum, îi răspundeau la toate întrebările lui pentru care nici Pădurean nu găsea totdeauna răspuns. Cu totul copleșit la 'nceput de uzina enormă, de mulțimea de muncitori și de schimbarea nebănuită a lui Ilie, bătrânul începea acum să se'nvețe cu gândul că aici, printre tovarășii feciorului său, trebuia să se-aștepte mereu la lucruri noi pentru el. Mersul lui devenise mai sigur, se deprinsese cu vorba lui Șandor, lui Clocotici și-a lui Savu, nu mai avea chiar într'atât simțământul că nimerise printre streini, cum fusese gata să creadă de dimineață, când aștepta lângă poartă.

Totuși, intrând cu Ilie în sala imensă, un moment se opri lângă ușă, parcă iar copleșit. Se uită dela unii la alții, privi pereții împodobiți, clipind des din pleoapele cu gene albe și lungi, cu vederea aproape orbită de năvala luminii, împrăștiată de becuri puternice. Se reculese târziu, când simți cum Ilie îl trage ușor, înainte, croindu-i drum printre ceilalți. Privirile multora îl urmăreau, iar Imilente zise de-odată, uitându-se mai mult pe deasupra, decât spre cineva anumit:

— Sara bună!, așa cum de veacuri urează țăranii, deopotrivă celui strein, ca și celui, care i-i prieten mai vechi.

— Noroc!, auzi de alături un glas cunoscut și, întorcându-se, Imilente îl văzu pe Petrea Savu, care venea către ei, cu mâna întinsă.

Ilie prinse o clipă, în care bătrânul nu putea să-l audă, și-i spuse lui Savu, în șoaptă:

— Ai grijă, să nu afle încă de mine, c'am să vorbesc...

Petrea Savu răspunse din ochi, în semn c'a înțeles, și apoi se-așezară toți trei.

— Tovarăși, să 'ncepem ședința, anunță aproape numaidecât Simion Clocotici, dela masa la care se așezară, odată cu el, Melinte Ierbașu, Șandor Balint și inginerul Panait Popa, din partea direcției.

În sală, se mișcă cu toții. Își căuta fiecare un loc potrivit, mai scotea un cuvânt spre vecin și la urmă se așeza, în tăcere. Se făcu liniște. Undeva, o sirenă despică inserarea. Din depărtare, se-auzi o locomotivă, un șuierat stins, răgușit, abia străbătând până aici.

Simion Clocotici comunică ordinea de zi a ședinței. O consfătuire de producție, pe baza experienței de dimineață a lui Ilie Ortean. Urma să se discute recalcularea normelor de lucru în turnătorie a doua și erau rugați cât mai mulți să își spună cuvântul, chiar dacă unii lucrau în alte sectoare ale producției.

— E vorba doar despre 'ntreaga uzină, adăugă Clocotici; nu poate fi vorba despre timpii de lucru numai ai unora și-ai celorlalți, nu. Așa cum toți muncitorii din Patria noastră construiesc socialismul, luptând împreună, în oricare loc își duc munca...

Apoi, anunță că Melinte Ierbașu voia să își spună părerea lui, ca unul, care asistase de dimineață la cronometrare.

Melinte Ierbașu se ridică dela masă și tăcu un răstimp, cu ochii la Clocotici, la Panait Popa și pe urmă la Șandor. Când se liniștiră cu toții, în sală, întrebă scurt:

— Tovarăși, știm sau nu știm, de ce e nevoie să recalculăm norma? De ce nu rămânem la normele vechi?

În sală, se produse o ușoară mișcare. Câteva glasuri strigară:

— Sigur că știm! Știm...

Altele, de lângă fereastră:

— Să auzim! Spune-ne!

— Cei mai mulți dintre noi știm, tovarăși, reluă secretarul. Dar cu asta n'am terminat. Mai sunt unii, care încă nu știu.

Se uită spre fereastră, atent și continuă:

— Pentru că normele vechi sunt umflate, tovarăși. Am să vă dau un exemplu. La noi, la Te doi. Când ne-au venit presele automate, ne-am trezit deodată că timpul s'a redus dela sine și că nu mai depunem atâta efort. Atunci, am sărit de două ori peste normă. Înainte, mai depășisem odată. Diferența aceasta am obținut-o prin prese...

— Așa e!, strigară câțiva.

— Liniște, le răspunseră alții, dela fereastră. Vrem s'auzim.

Ierbașu continuă:

— Diferența aceasta de piese în plus a adus după ea și un plus de câștig. Ei, acum e acum! Câștigul acesta al cui e, tovarăși? Numai al unora, care lucrează la prese, de prese fiind ajutați, sau al nostru, al tuturor, al uzinei?

— Al uzinei, care ne-a ajutat să depășim norma...

— Ba al meu, răbufni de undeva, înfundată, o voce. Uzina-i datoare să-mi deie unelte. Cu uneltele însă, tot eu lucrez...

Toți se întoarseră în partea aceia. Îl știau pe cel ce vorbise: Costache Ion, din atelierul de tratament termic. Îl recunosc și Melinte.

— Uite, tovarăși, zise Ierbașu, cerând să se facă tăcere. Tovarășul Costache Ion e un bun muncitor. Dar el uită un lucru. La el, la tratament termic, mergea prost cementarea. Se simțea lipsa unor cuptoare și lipsa aceasta făcea să se producă puțin. Dar tovarășii Udrea și Toma au adus inovații. Împreună cu alții, au construit trei cuptoare cu gaz metan, ajutați de uzină. Pe loc, producția s'a ridicat. Dar o inovație trebuie să devină până la urmă bun comun, bunul nostru, al tuturor. Tovarășul Costache Ion folosește astăzi inovația aceasta. Al cui este meritul? Al cui e câștigul?..

— Al lui Udrea...

— Și al lui Toma, întregi altul.

— Meritul, da, e al celor care aduc inovații, vorbi mai departe Melinte. Dar noi, adoptând inovația lor, ce obținem? Condiții mai bune de lucru. În condiții mai bune de lucru, e normal să producem mai mult și mai bine. Câștigăm toți. Dar câștig, nu înseamnă să băgăm banii altora în buzunar.. Nu este-așa?

— Mă, da' le știee!, făcu unul, din fund, admirându-l, și strigă, aprobat de vecini: Așa e! Câștigul să fie al tuturor...

Simion Clocotici zâmbi, mulțumit. Șandor Balint, din partea cealaltă a lui Melinte, se uită cu mândrie la secretar. Iar Ierbașu, cu obraji rumeniți, își întări glasul:

— Acum, să ne'ntoarcem la prese. Situația este aceeași. Azi dimineață, s'a făcut o experiență cu brigada dela Te doi. Nu demult, strungarii noștri au redus timpii de lucru. Au fost primii, iar acum cei mai tineri vor să-i ajungă din urmă. Să vedem, în ce fel am putea să le dăm o

mână de ajutor... Să ne-ajutăm între noi..., și povesti pe'ndelete desfășurarea întâmplării de dimineață.

Era tăcere în sală, glasul lui Melinte răsună limpede, limpede, oamenii îl ascultau, încordați. Melinte Ierbașu vorbea liniștit, cu căldură. Ceva, ca o putere și prospețime, se desprindea din el și trecea mai departe, pătrunzându-i pe oameni, pe cei mai mulți dintre ei.

Costache Ion îl urmărea acum pe Ierbașu cu și mai multă atenție. Melinte vorbea despre presele automate, care îi ajutaseră pe cei din T 2 să producă de trei și de patru ori peste norma de anul trecut. Iar Costache descoperi deodată o foarte strânsă legătură între presele venite din U.R.S.S. și cuptoarele construite de Udrea și Toma.

— ...Dar e just să pretindem cât două salarii sau trei, răzbăteau, calme, până la el vorbele secretarului. Când e munca acelaș, ba chiar mai ușoară?!

„Aici e, aici !”, începu să se întrebe Costache, iar lui Matei, de alături, i se păru că bătrânul se încruntă și borborosește ceva. „Care-va-să-zică, trei cuptoare nu-s unul, ca să aștepți până ți se urăște și timpul să treacă, fără să-l umpli. Trei cuptoare sunt trei, ard toate odată, scoți de trei ori mai mult într'un ceas și în vremea asta tu pregătești altele.” Dar un alt gând se cuibări lângă cel'alt: „Și dacă? Producția crește, să crească atunci și câștigul!”, și Costache se încălci într'o sumă de socoteli.

— ...Nu e totul să câștigăm numai unii, continua să vorbească Ierbașu. Viața trebuie să o facem mai bună toți, pentru toți câți muncim. Dacă unii, pe norme umflăte, pretind cât am văzut că nu li se cuvine, prețul de cost în loc să-l reducem, se urcă ori în cel mai bun caz rămâne acelaș. Putem spune oare, că ieftinim traiul în felul acesta?... E clar, măi tovarăși, că nu...

Costache Ion își aduse aminte, că trebuia să îi cumpere băiatului lui, Florea, niște pantofi. I se părea acum că socotelile lui încep să se descurce puțin. Tresări și fără să vrea lavi cu palma în scaun. „Păi atunci ,cu cât costă azi o pereche te pomenești că'ntr'o zi o să pot cumpăra două de-odată, și pentru Florea și pentru mine... Dar ca să fie așa, ar trebui ca și ăia dela încălțăminte, să facă la fel, tot cum zice Ierbașu...”

Melinte făcuse o pauză. Câțiva se mișcară în sală, desmorțindu-și încheieturile. Apoi, se lăsă iar tăcere și secretarul continuă:

— ...Fiindcă, să știți. Nu e vorba numai de noi, din uzina aceasta. Reducerea timpilor, adică în fond a prețului de cost, e o problemă, pe care și-o pun toții muncitorii, fie că lucrează în mină sau la oțel...

Costache Ion își lăsă capul pe spate, ușor, și sorbi din țigară. Își zise: „N'ar fi rău să iau două perechi cu banii, pe care-i dau astăzi pe una. Deloc n'ar fi rău...”

Ierbașu căută cu privirea în sală. Cei de față tăceau. Doar undeva, într'un colț, sfârâiau niște șoapte. Sfârși:

— Normele vechi au rămas de căruță, nu numai fiindcă le-am depășit. Vom depăși într'o zi și normele noi. Cele vechi au rămas de căruță, pentru că am fost ajutați de partid, de uzină, ni s'au pus la îndemână și sfaturi, dar și materiale și aerisire și bani în mașini. Ajutorul ăsta, tovarăși, ni se dă tocmai ca să ne facem o viață mai bună. Ca să construim cu un ceas mai devreme socialismul!

Din grupul lui Marcel Fazecaș se porni o lozincă. Lozinka trecu dela unii la alții. Cuprinse sala întreagă și se isprăvi în urale.

Imilente Ortean, cuprins de vârtejul uralelor, începu să bată din palme, așa cum făcea câte-odată în sat, când vorbea Pădurean. Bătând cu putere, și-aduse aminte de ceiace le spusese ultima oară, lor, Pădurean. Fostul prizonier din U.R.S.S. le vorbise despre dorința unor familii sărace și mijlocașe de-a înjgheba și la ei o gospodărie agricolă colectivă, cum făcuseră și alți țărani, dela șes, cu aproape un an înainte. Deși auzea că Ierbașu vorbește despre alt fel de lucruri, simțea totuși o mare asemănare între acesta și Pădurean. Imilente se aplecă spre Ilie și-l întrebă:

— Măi, cine-i tovarășul ista? Tare-i harnic la vorbă...

— Așa e!?, zise Ilie Ortean, parcă mândrindu-se cu Melinte Ierbașu. Dar la treabă, să-l vezi!..

Apoi, dându-și seama că pe ceilalți, dimprejur, îi stinghereau cuvintele lor, îi șopti:

— Las'că-ți spun mai târziu, și tăcu, continuând să asculte.

— Și mai este ceva, măi tovarăși, vorbi mai departe Ierbașu. Azi muncim pentru noi, avem siguranța că tot ce producem e-al nostru. Văntreb eu: înainte, când toată munca noastră intra'n buzunarul patronului, aveam pentru ce căuta să producem piese mai multe, mai bune? Hotărît, nu aveam

— Le umpleam buzunarul, strigă dintr'un colț Gheza Farcaș. Și noi ne uscam..

— Apoi astăzi, urmă Melinte Ierbașu, stăpâni suntem noi, muncitorii. Tractoarele sunt ale noastre, ale poporului. E clar, prin urmare, că reducerea normelor, adică scăderea prețului de cost la o piesă, o facem tot pentru ce căuta să producem piese mai multe, mai bune? Hotărît, nu aveam.. vremea ticălosului de Filipache? Avem, că acum muncim pentru noi! Din această nouă atitudine față de muncă, s'au născut inovațiile tovarășilor Toma și Udrea și ale altora; de aci a pornit adevăratul record dela strung al lui Farcaș; din dorința noastră de-a făuri socialismul mai repede, ne 'ntrecem în muncă, unii cu alții. Tot de-aci s'a născut și ideia de-a micșora timpii în anumite etape ale muncii, ideie pe care oamenii sovietici au aplicat-o încă demult, cu succes, și-o aplică mereu...

Imilente Ortean auzise, dela Pădurean, că în gospodării colective, oamenii au de săvârșit o anume lucrare pe zi. Că partea aceasta de lucru s'ar chema **normă**, iar cine se ține de muncă și face mai mult, primește la urmă o plată în bani sau bucate, peste norma aceasta. Incepea să 'nțeleagă și rostul ședinței de-aci, din uzină. Dela masa din față, Melinte Ierbașu vorbea, ca și Pădurean, despre norme și mai ales de tractoarele, pe care el, la amiază, le cercetase, cu Savu și cu Ilie. Bătrânul se 'ntoarse spre Savu și zise:

— Știi?... Pădurean... Ți-am spus eu, cine e Pădurean. Și el, tăt așa tractoare, tractoare; c'or să ne vină mai multe tractoare de-aci, dela voi Tare-aștept să mi-l văd, când am să-i spun că Ilie al meu le lucrează..., și râse, cu mulțumire.

— Acestea-s părerile noastre, tovarăși, ale Partidului, încheie Melinte Ierbașu. Iar Partidul ne-a dus și ne duce mereu la victorii.

Melinte nu apucă să se-așeze. Alte urale țâșniră din piepturi, sguinduind sala.

Târziu, când liniștea se întinse la loc, Simion Clocotici îi dădu cu-

vântul lui Ilie Ortean, căruia, ca responsabil al brigăzii de tineret din T2, îi fusese încredințată sarcina de-a împărtași tuturor rezultatele experienței de dimineață.

Când Ilie se ridică depe scaun, voind să se îndrepte spre masa din față, bătrânul, turburat, îl prinse de mână.

— Unde mergi?, zise, deși-l auzise pe Simion Clocotici, când acesta rostise numele lui Ilie Ortean.

— Ai să vezi, stai aici lângă Savu, îl liniști celălalt și plecă.

Imilente fu cuprins de-un ușor neastămpăr. Bănuia ce avea să se întâmple, dar nu putea să și-l închipuie tocmai pe Ilie, vorbind dinaintea acestei mulțimi. I se părea că acum sunt mai mulți, mult mai mulți în sala aceasta, în care ar fi încăput și zece case, întregi, ca aceia a lui, din cătun. Apoi, îi era teamă pentru Ilie, deaceia se întoarse spre Savu și-i spuse:

— Ce-o să se facă amu? Dacă n'a fi în stare să scoată o vorbă? Că-l știu eu de mic, cum era. Mai mult frământa sub căciulă, decât îți vorbea...

Petrea Savu surâse, cu îngăduință. Rosti:

— Stai nițel și-ai s'auzi. Nici n'ai să-l recunoști pe Ilie de-atunci.

Dar bătrânul continuă să se miște pe scaun, neliniștit.

Ilie desfăcu o hârtie. Incepu să vorbească. Vorbea încet, monoton, uneori se oprea, alteori se trezea cuprins de înflăcărare. Gândurile îi veneau, năvăleau, știa ce urmărește să spună, dar unele se iroseau chiar în secunda dinaintea rostirii și atunci trebuia să se oprească un timp, să le caute iar, să le așeze în ordine. De aceia și făcuse de-acasă niște notițe, pe care le cerceta, la răstimpuri.

— Așa dar, în brigadă la noi... În brigadă la noi, treaba merge așa: am văzut, mai demult, că nu mai e vorba de'ntreceri. Depășeam norma fără nici un efort. Aproape că și uitasem că suntem în întreceri. A venit tovarășul Clocotici, că-i de față, și-a spus:

— „Măi, tovarăși, sindicatul ar vrea să 'cunoască ce faceți. În țară s'au schimbat multe. Numai la noi nu se schimbă.

— Nu se schimbă?, și l-am chemat, dela bază, pe tovarășul Ierbașu; Am crescut în producție, dar ne-am oprit. Stăm pe loc!“ El a râs:

— „Bravo, măi! Și noi am vorbit cu tovarășul Clocotici. Hai să stăm acuma de vorbă, cu toții“. Și-am stat...

Ascultau. Le plăceau vorbele colorate, firești, ale lui Ilie Ortean. Brigada, îndeosebi, era numai ochi și urechi. Se vorbea despre ei, aveau să pună la cale munca pe viitor.

— Și-am ajuns să vedem, unde-i buba. Oamenii câștigau și așa. „Dece să reducem din timp?“ Ei, dar iar am stat și-am vorbit. Merităm noi câștigul?

— „Merităm, de ce nu?“, au sărit vreo câțiva. Dar tovarășul Ierbașu, mai tare, și Savu, că e de față și el:

— „Măi, tovarăși, ziceau, ia gândiți-vă bine. De anul trecut până azi, au rămas toate-așa, cum au fost? Pâinea nu e mai bună? Nu e mai multă? Costumul de haine, cât costă? Și cât a costat? Sală de teatru nu ne-a făcut? Autobuze n'avem, să ne ducă'n oraș după lucru și să ne-aducă? Astea, toate, cum au ajuns să se facă?“

— „Prin muncă, tovarășe, i-am răspuns noi. Noi facem tractoare, alții postav, alții pâine, la țară...“

— „Dar de-acum înainte? Dacă rămânem doar la atât, mai e bine?

— „Nici vorbă, a sărit tovarășul Șandor și pe drept, am spus noi,
— Uite, a zis nea Ierbașu. Să vă spun eu: e norma umflată, de aia! Omul primește pentru cât nu lucrează, anul trecut lucra mai din greu, merita să primească. Acum are alte condiții de lucru...

— „Are dreptate?, l-am întrebat pe tovarășul Balint, l-am întrebat pe Dominde, pe Marcel Fazecaș și pe Fane, pe alții...

— „N'are”, a răspuns Fane, și până la urmă s'a dus dela noi. S'a dus, pentru că noi, ceilalți, îi dădeam lui nea Ierbașu dreptate.

O clipă, tăcu. Căută în hârtiile lui, tresări, amintindu-și ceva și mai spuse:

— „Azi am adus cronometrul. Ne-am luat între noi și-am verificat norma. Ce a ieșit, mamă-doamne! Cât făceam înainte'n opt ore, facem acumina în două... Dece? Asta s'a văzut în uzină... A spus-o și tovarășul secretar de partid. Dar mai este ceva: timpii morți, măi tovarăși. Dacă unul bea apă, tot schimbul, pe cine-l înșală? Și cu cât câștigă mai mult? Dacă vine târziu, ce-a făcut? Dacă răsucesște țigări ori își face de lucru cu fetele?... Nu râdeți, tovarăși, nu râdeți. Au fost unii, care, în loc să se ducă în parc sau la teatru, își spuneau în uzină, cât de mult se iubesc, toată ziua. Poate-or mai fi, nu se știe.. Ei! Vremea asta, pierdută, ei la urmă, în grabă, o recâștigă pe norma umflată și cer să primească de două ori plata... Sau de trei ori...

Imilente Ortean se săltase puțin depe scaun. Rămăsese așa, ascultând. Ochii lui cercetau neîntrerupt spre Ilie. Nu putea crede, că Ilie era cel ce vorbea în felul acesta. Și totuș, nu era altul. „Ba e altul, își spunea aproape la fiecare frază a lui Ilie. E altul, da' tot e Ilie al meu!” și-i venea să se smulgă din loc, să fugă spre el, și să-l strângă la pieptul lui, care-i sălta cu putere. Ilie vorbea de tractoare. Ca și cel dinainte. Cum vorbea Pădurean. Pruncul lui, pe care-l lăsase să plece în lume, împins de nevoi, crescuse, era om întreg și nu uitase poverile lor, depe vremuri cumplite... Imilente simți deodată nevoia să spună ceva. Oricui, doar să spună. Își apropie capul de al lui Savu. Și zise:

— Strașnic fecior! Să ne faceți tractoare din cele cu foc, cum spune Ilie. Că și cel dinainte spunea....

— Ssst! Tăcere, se 'ntoarseră câțiva către el, iar bătrânul îi privi blând, nepricepând cu ce-i supărase.

— Să vorbim mai încet, îi șopti Savu, al cărui gând, întrerupt o secundă, reveni la Fane Golașu, despre care amintise Ilie, și pentru care se străduia să găsească-o ieșire din greșala în care și el, Savu, îl împinsese.

— Aha, înțeleg, spuse tare Imilente Ortean către cei de alături. Iaca, tac... înțăleg..., și râse și el, văzându-i pe unii că râd.

Apoi, începu iar să soarbă cuvintele feciorului său.

Simion Clocotici surâdea. Ii plăcea uneori să facă o comparație între fostul Ilie Ortean, fire moale și nepricepută, așa cum venise în uzină, și cel transformat, de acum, desghețat, viguros, îndrăzneț. O făcea și cu alții, nu numai cu Ilie Ortean. Ascultându-l, urmărea în gând toată schimbarea aceasta și surâdea, mulțumit.

Alături, Melinte-și spunea: „Bun băiat! O să iasă un om de ispravă din el. A știut Clocotici ce face, luându-l pe lângă el!”

Dominde privea, când în sală, când la Ilie. Se dădea o mare bătălie în el. Cunoștea el problema, era hotărât să reducă din timp, dar se vedea

că-l frământă ceva. Frământarea aceasta, nu și-o putea birui, nici ascunde.

Anașa era mai departe, cu Elsa. Privirile Elsei se limpeziseră. Când Ortean aduse vorba de Fane, ea lăsă pleoapele în jos, rușinată, cașicând despre ea ar fi spus. Mai ales, când vorbi de parc și de teatru. Iși aduse aminte de şușotelile ei, într'ascunse, cu Fane și se gândi la pământ, la silozuri.. La observația făcută de dimineață de Șandor: „Tovarășă Elsa, fii mai atentă... Ne vine în formă pământ sgrunțuros, uneori. Crapă miezul, ne crește rebutul...” Dar Elsa luase ceva din calmul și hotărârea lui Melinte Ierbașu și o parte din avântul, din simplitatea lui Ilie Ortean. Se simțea una cu sala, cu cei mai mulți dintre ei. Iar Anașa se bucura lângă ea, urmărindu-i schimbarea aceasta, oglindită viu, în trăsăturile feței.

Constantin Filimon se răsucea încontinuu, pe scaun. Iși pierduse astâmpărul. Avea cu dânsul o carte, o muta dintr'o mână într'alta și la fiecare lovitură a lui Ilie cu pumnul în masă se întorcea către Gheza. Strungarul îl întreba câte-odată, în șoaptă:

— Ce e, tovarășe? Ce s'a 'ntâmplat?

Filimon, însă, nu răspundea. Strângea cartea în mână și o secundă rămânea liniștit, cu privirea spre masă. Pe urmă, iar începea să se-agite...

Ilie Ortean citea acum din hârtiile lui:

— „S'a văzut că trei oameni închidem o formă, fără eforturi, în unsprezece minute și jumătate. Alții, în douăzeci și trei de minute. Dacă adunăm timpii de-o parte și alta și îi dăm pe din două, o piesă am face-o, să zicem, în șaisprezece minute și-un sfert. Adică, douăzeci și nouă de piese jum'ate pe schimb, în trei oameni. Pentru cei încă slabi și pentru orice oprire neprevăzută'n producție, direcția ne acordă o bonificare de două minute la piesă. Ce facem? Primim sau ne scumpim mai departe?

— Mai spune odată!, strigă cineva.

— Și mai rar, să se înțeleagă mai bine, veni altă voce.

Ilie își cercetă însemnările, răsuflă din adânc și-o luă dela capăt.

Traian Brigadiru se ridicase puțin depe scaun, și încă puțin, aplecându-se, încordat, peste rândul din față, aproape să-i cadă pe umeri lui Marcel Fazecaș. Dar acesta din urmă nu îl simți, cum se sprijină 'n el. Asculta, împreună cu ceilalți. Doar Matei și Stoian se priveau între ei la răstimpuri și-și făceau semne.

După ce repetă, Ilie sfârși:

— ...Așa că, cu bonificare cu tot, am avea de făcut douăzeci și șase de piese, trei oameni, pe schimb. Ce vom face în plus, e depășire de normă...

Se așeză și își scoase batista. Avea fruntea înfierbântată.

Undeva, într'un colț, se-auziră niște cuvinte, dinspre Matei și Stoian:

— Și noi? Ce-o să facem?... Cum rămâne cu noi?

— Are cineva vre-o 'ntrebare?, se ridică Simion Clocotici. Să ne-o spue deschis.

Cei doi se codiră. O nedumerire aveau, dar nu știau cum să înceapă. Ceva mai în fund, se porni între timp o discuție surdă, în jurul lui Costache Ion. Clocotici ceru să se facă tăcere. Spuse:

— Dece să vorbiți pela colțuri, tovarăși? Ne-am adunat, să vorbim între noi și pe față. Dece vă ascundeți? Vorbiți... Apoi, spre Matei, pe care-l zărise, șoptind cu Stoian: Tovarășul Matei, dela turnătoria mică, poate că are ceva să ne spună..

Matei se sculă în picioare:

— Am avea... doar nu e nimic de ascuns..., și se opri.

— Dă-i drumul, atunci, îl îmboldi dela spate Marcel Fazecaș.

— Uite... Cum să zic?... Tovarășul Ortean și Dominde și Brigadiru închid o formă în unș'pe minute jum'ate. Dar noi, s'a văzut... Stoian și cu mine și Baicu, în douăzeci și trei de minute. Ce facem? Cum o să scoatem o piesă în șaispece minute jum'ate?...

— Așa e! Așa e!, se răslețiră câteva glasuri și parcă vorbeau dinadins, cașicând atât ar fi așteptat. Cum o să poată?

Simion Clocotici își însemnă cu iuțeală întrebarea în carnet.

— Mai are cineva vre-o 'ntrebare?, spuse puțin mai târziu.

— Asta e! Nu e alta...

— Ba e! Cu câștigul... Ii tai omului partea...

Clocotici îi făcu un semn lui Melinte.

— Uite ce e, tovarăși, zise după aceia, ridicându-se calm. Aș vrea să răspund la întrebarea de adineauri, la prima 'ntrebare.

Lăsă o pauză scurtă, cercetându-i pe toți.

— Tovarășul Matei se plânge de timp, începu după aceea. Și parcă ne-ar da să 'nțelegem că Ilie Ortean, cu Dominde și Brigadiru ar fi mai avantajați...

— Cam așa, zise cu oarecare sfială Stoian.

— Dar eu vă pun întrebarea, tovarăși... S'a văzut că Ilie Ortean închide o formă în unsprezece minute și jumătate. Oare restul, până la șaisprezece și jumătate, nu-l dă el celorlalți, care spun că nu pot să închidă decât în douăzeci și trei de minute? Așa spune media, care s'a stabilit...

O larmă se încinse în sală. Voci avântate izbucniră deodată, în aprobări. Altele, confuze și risipite, se opuneau încă. Dar majoritatea le copleși.

Panaît Popa își umpluse aproape carnetul cu însemnări. Voise și el să-i răspundă lui Matei, dar i-o luase Clocotici înainte. Ascultându-l pe Simion, zâmbi, văzând că acesta vorbise întocmai cum se gândise și el.

— Asta era, de-oamdată, adăugă Clocotici, văzând aprobarea. Pe urmă, vom mai vedea..., și se așeză.

— Aș avea două vorbe, primi Gheza Farcaș cuvântul. Adevărat, nu-s turnător, sunt strungar. Dar e vorba de norme în general. De tractoare e vorba. Eu cred că așa este bine: sunt și unii mai neîndemânateci? Poate mai puțin organizați decât s'ar cere în muncă? Dar noi, care avem mai multă experiență, ce facem? Ii ajutam, le arătam, le dăm din această experiență a noastră. Sunt sigur, că tovarășii, care astă seară se plâng, fără să se gândească mai bine, vor ajunge odată printre fruntași. E datoria noastră să-i facem fruntași în producție...

Costache Ion asculta, se gândea. Farcaș vorbea cu hotărîre, ca despre un lucru foarte firesc. Cuvintele lui se adăugau celorlalte, rostite încă la început de Ierbașu și, adunate în mintea lui Costache, se luptau cu părerea lui veche despre câștig. El le simțea, cum câștigă tot mai mult loc, cum sunt gata să-l birue: „Va să zică, pe mine m'au ajutat Udrea și Toma. Aici, n'am ce zice..., Se răsuți într-o parte și'n alta. „Adică, să-i ajutam și pe ai dela coadă... Unii pe alții. Pân'au venit Toma și Udrea, cu cup-toarele lor, rămăsesem și eu pe la urmă. De-atunci am săltat. Las'să salte și ei. Să câștige și ei...“, și se pomeni ridicându-se încet de pe scaun.

Ceilalți, văzându-l, tăcură. Acuma nu mai avea încotro. Așteptau toți, să vorbească. Costache își netezi cu dosul palmei mustața îngălbenită de tutun și tuși de câteva ori. Apoi, zise de-odată:

— Da, să le dăm ajutor, și se reachează repede, privind înainte, cuprins de emoții, dar și bucurios, că vorbise.

Abia acum își dădu seama de adevăratul înțeles al cuvintelor lui. Gândi: „Va-să-zică, am ajuns cam așa: îi ajutăm să producă mai mult, în timpi mai puțini... Adică tot la ce-a spus Ierbașu-am ajuns...”, și chipul lui din nou deveni aspru și gânditor.

Mihai Dominde găsi însă, în cele susținute de Matei și Stoian, o încurajare pentru ceiace îl frământa pe el încă dela amiază, după convorbirea cu Gavrilă Ospăț. Nu vorbise cu nimeni despre ideia aceasta, până acum. Doar Anașei, încercase să-i spună ceva, însă ea, în momentul acela, poate preocupată de cine știe ce gânduri, îi zisese s'o lase în pace, fără să știe măcar ce voise el s'o întrebe. Avea uneori și Anașa asemenea toane. „Cam repezită, își spuse Mihai, nemulțumit că din pricina asta fusese nevoit să renunțe la intenția lui de-a se sfătui cu Anașa. Dacăș fi apucat să discut și cu ea, poate-acuma aș ști ce să fac...”

Intr'un moment, văzând hotărîrea celor mai mulți de-a reduce din timpi, ezitase a mai veni cu propunerea lui. Cuvintele lui Matei, însă, îl făcură să încerce.

— Aș avea o propunere, începu el. Poate e bună, știu eu?! Timpii, să-i ajustăm, nu zic nu. Dar ați auzit ce spuneau Matei și Stoian. Se vede că n'ar putea toți, dintr'odată... Cel puțin la 'nceput... Au și ei, greutăți, una-alta... Greutăți, avem toți, am și eu... Ce ar fi? Să tăiem șase piese și să lăsăm douăzeci... Ne-ar veni mai ușor... Asta aveam...

Se așeză, turburat. I se părea că e bună ideia, dar prea sigur de ea nu era. Intr'un fel, regreta că vorbise. Pe de altă parte, simțea totuși că fusese mai bine așa. Cel puțin, nu se mai frământa. Cineva tot avea să-i răspundă, și astfel va vedea de greșise sau nu...

Dar îi răspunse un murmur al sălii. Unii își întoarseră capul spre el, măsurându-l.

— Ce-a pățit ăsta?, îl întrebă Ieremia pe Marcel Fazecaș, dar acesta nu știu ce răspuns să îi dea.

— Ce-i cu Mihai? Cum nu poate?, vorbi și Ilie lângă Traian Brigadiru. Doar am putut..., și privirile lui se opriră, mirate, pe chipul devenit palid al lui Dominde, trecând apoi spre Anașa.

Anașa simți deodată, cașicând s'ar deschide sub dânsa pământul. Înțelegea, ca și toți ceilalți, ce voise să spună Mihai, dar i se părea că vorbise cu totul fără temeii. Oare ce se petrecuse cu el? Despre ce fel de greutăți era vorba, în ceiace spusese Mihai? Oamenii, adevărat, au greutăți, dar se luptă cu ele, le'nving. Chiar ședința aceasta era un pas înainte, pe un drum destul de anevoios pân'acum. Voia oare Mihai să îi tragă'napoi? „Nu, asta nu pot s'o cred. Il cunosc, uneori mai greșește, dar în sufletul lui e cinstit. Atunci?... „A, da, ia stai! Mihai totuși încercase să-i spună ceva dup'amiază. Ea însă se enervase, îl repezise; iar el renunțase să mai vorbească. „Mi-a mai spus cineva, că sunt repezită și când nu-i nevoie, își zise Anașa, în aceiaș secundă. Parcă Ierbașu mi-a spus. Trebuia să-l ascult pe Mihai pân'la capăt”, și fără să mai steie pe gânduri, sări depe scaun:

— Cer cuvântul, tovarăși!

Obrajii ei erau roșii, pleoapele îi clipeau des și pieptu-i sălta cu putere sub bluza de mătăsă 'nflorată.

— Tăceți! Parcă vrea să-i răspundă Anușa!, zise Marcel Fazecaș, iar Ieremia și Covaci se opriră din vorbă.

— Nevastă-sa e...! îi răspunde, se mai auzi într'un colț și se făcu o tăcere de piatră.

Anașei îi tremura glasul. Inima îi sălta, înfiorată, în piept. Nicio dată nu avusese simțământul acesta, de strâmtorare, vorbind în ședințe.

Elsa o privea, de alături, cu ochii ei totdeauna întrebători. Ii amintea, parcă: „Te uiți la Mihai? Un băiat muncitor, cumsecade, îl iubesc, Elsa. Dar, dacă ar face vre-odată ceva, mult mai puțin decât Fane, atunci... nu mai știu...”. Așa îi vorbise Anașa la prânz. Elsa, acum, aștepta, ca să vadă dacă Anașa uitase cuvintele-acestea, ori nu...

Din partea cealaltă a sălii, Mihai îi arunca priviri desperate. Dar Anașa nu îl vedea. Incepuse să spună:

— Nu sunt... nu pot fi de acord cu Mihai. Nu-l lăsați să greșească, tovarăși. Propunerea lui nu e justă. Nu lucrez în turnătorie, dar din câte s'au spus îmi dau seama. Norma propusă e ușor de atins. A tăia șase piese din ea, nu înțeleg... mi se pare a te înșela tot pe tine, pe noi toți. a reduce cu prea puțin costul piesei. N'am merge din plin spre mărirea producției și ieftinirea de care-am vorbit...

Se întoarse către Mihai, înfierbântată. Ochii îi scăpărau, peste capetele celor din sală:

— Mihai... ce-i cu tine? Când am vorbit noi, acasă, erai de altă părere. Vedeai limpede norma, Mihai. Despre ce greutateți este vorba? Greutățile noastre nu sunt mai mari ca ale altora. Și luptăm împreună, cu ele. Muncesc ca și tine. Dece ale tale-s mai mari și-ale mele mai mici? Nu ducem același cămin?... Nu se poate, Mihai. Trebuie să fie-o scăpare la mijloc, o greșală de-a ta... Ia, gândește-te bine!

Se așeză, turburată, grăbită, privind-o pe Elsa.

Elsa se ghemui lângă ea, liniștită. Și își aduse aminte de Fane.

— Strașnică fată!, se auzi glasul lui Farcaș, iar în fund, Costache Ion rosti și'n necaz și cu o leacă de admirație:

— Halal! Știe ea, dacă-l dă pe bărbatu-său în gât! Unde s'a pomenit, măi gânsacilor, când am luat-o eu pe Florica, una ca asta?!... Să te pună femeia la punct, când greșești?!

Mihai rămăsese cu totul contrariat. Nu se așteptase ca însăși Anașa să ieie cuvântul în felul acesta, cu atâta tărie. Era îndurerat de purtarea Anașei. Socotea, că oricum, fiindu-i nevastă, trebuia să îi lase pe alții să intervină. Nu l-ar fi făcut de rușine chiar într'atât. Căută pe furiș împrejur, la ceilalți, ca să le afle părerea despre 'ntâmplarea aceasta. Și o bună parte din mâhnirea celor de față, credea că se datorește Anașei, care îl criticase, deși-i e nevastă...

— Tovarăși, prelungiți-mi cuvântul, se ridică Anașa din nou, iar el tresări, așteptând cu încordare urmarea. — Era gata să uit...

Simion Clocotici surâdea, dela masă. Știa despre ce mai avea să vorbească: un lucru, pe care îl pusese la punct împreună.

Anașa își trecu odată palma prin părul ei negru, buclat. În mâna

cealaltă, mototolea o hârtie. Avea buzele strânse, cu câte o cută subțire, în jos, spre bărbia rotundă. Zise :

— E știut, că o schimbare de normă'ntr'o secție atrage după ea o schimbare, în alta. Prin asta, se dă un nou suflu întregii producții. Dar la tobă, unde lucrez eu, am constatat o neregulă...

Cercetă cu atenție sala, odată și încă odată. Reîncepu :

— Imi pare rău, că tovarășul Făgădaru nu e aici, deși l-am chemat și pe el la ședință. Va trebui să vorbesc și în lipsă... După ce demulați, piesa vine la tobă, la noi. Noi facem sablajul și ajustajul... Știți toți. Adică închidem piesele'n tobă și o'nvârtim, până se netezesc. Avem o normă mai veche. Toba, la care lucrează tovarășul Simion Clocotici, este alta. Vorbesc despre toba lui Făgădaru și-a mea. Știți cu toții: tovarășul Clocotici m'a învățat meseria. Numai că... una am învățat eu și alta am văzut la tovarășul Făgădaru. Din toate piesele, câte ne vin într'un schimb, o bună parte nici n'ar mai trebui ajustate... sau foarte puțin. Ei, bine...

Se opri o secundă, emoționată de atâtea priviri îndreptate spre ea. Se uită spre Mihai. Il văzu necăjit, plin de gânduri. Vorbi mai departe :

— Ei, bine, tovarășul Făgădaru le trece și pe astea în normă. Deși nu lucrează la ele nimic sau aproape nimic. Le trece în normă, o umflă și smulge pe degeaba un plus de câștig. Când i-am spus, m'a făcut de rușine, că nu cunosc meseria, că vreau să-l înveț eu pe el... că... dacă m'aș învoi... ar putea să îmi deie și mie o parte... Noi suntem împotriva acestor metode. De ce să 'nșelăm? Și pe cine? Pe noi înșine ne-am înșela. Propun ca și la toba Te doi să se rectifice norma. Dar pe temeiuri cinstite... Ca să putem ține pasul cu voi...

— Unde e Făgădaru ?, strigară câțiva. De ce să ne'nșele ?

— N'a venit. Se știa vinovat, și de aia!, le răspunseră alții.

Ierbașu se înclină ușor spre Simion Clocotici, întrebându-l în șoaptă :

— Știi de întâmplarea cu Făgădaru ?

— Ieri am aflat, zise Simion Clocotici. Anașa l-a descoperit. Nu a fost sigură până ieri, când mi-a spus Eu am sfătuit-o să ridice problema'n ședință...

— Bine, mai spuse Ierbașu. Să rămâi după ședință puțin, dacă vrei. Să vedem, cum stă treaba, și își notă pe-o hârtie ceva.

Imilente Ortean își pierdu deodată răbdarea. Se contopise pe nesimțite cu spusele lui Ilie și-ale celorlalți vorbitori. Dar tresărise, nemulțumit, când, după Matei, și Dominde căutase să se opună. Bătrânul avea și acum simțământul, că niciunul din ei nu știa ce vorbește. Uită că trebuia să păstreze tăcere și-i zise lui Savu:

— Ce i-aș mai spune eu una, ucluia de l-a'ncontrat pe Ilie ! Uite-așa : măi băiete, d'apoi ce te codești ? Pune mâna și fă ! De tractoare, ni-e mare nevoie în brazdă.-Că dac'o fi să ne facem gospodărie...

Savu se uită cu ochi mari la bătrân. Pe urmă, îl căută pe Ilie, care, după ce-și isprăvisse cuvântul, rămăsese ceva mai în față, ca să nu turbure liniștea.

— Stai !, zise Savu, sărind de pe scaun și luându-l de braț pe bătrân. Mi-a venit o idee, și-l îndemnă : Cere cuvântul. Să te audă cu toții. Ca să-și dea seama toți, de ce e nevoie să se reducă din timpi...

Imilente nu înțelese ultimele cuvinte ale lui Savu. Dar pricepu că

acesta-l sfătuia să vorbească mai tare, ca să-l audă și alții, așa cum făcuse Ilie. El, însă, nu se simțea în stare de-o treabă ca asta. E drept, în sat, când îi chema uneori la adunări Pădurean, mai rostea și el câte una, după părerea lui. Dar aici, nu putea să vorbească. Atâta mulțime de oameni, și toți învățați, cunoscuți între ei... El era un strein, un bătrân dela țară... Parcă toți, însă, vorbind, pomeniseră și de țărani, de tractoare...

— Nu, spuse șovăitor, neștiind ce să facă. N'am ce vorbi eu aici..., și totuși îi păru rău că nu se îndură să se ridice.

— Dimpotrivă, se îndârji Petrea Savu. Poți să vorbești fără frică. Ești doar de-al nostru.

Nedumeriți de murmurul lor, cei din față se întoarseră în partea aceia, iar cei mai din urmă se ridicară, privind înainte, spre ei. Se produse, în felul acesta, o turburare neașteptată.

Simion Clocotici întrebă, dela masă:

— Ce e acolo, tovarăși? Ce s'a'ntâmplat?, și ceru să se facă tăcere.

Dar freamătul sălți continuă, iar în cele din urmă Simion Clocotici se sculă de pe scaun, înălțându-se în vârful picioarelor, ca să vadă până acolo.

— Ce e, tovarășe Savu?, zise încăodată, recunoscându-l pe Petrea.

— Nimic... Ii spuneam lui moș Imilente să ceară cuvântul...

Imilente Ortean înțelese că din pricina lui se iscase toată neliniștea. Văzându-l pe Savu posomorît, încurcat, se rușină. „Eu l-am vîrît în strămtoare, își spuse. Amu, ce să fac? De vorbit, nu știu cum, te pomenеști că m'oi face de basme'n atâta popor. Dacă tac, cum rămâne cu flăcăul aista?...”. Totodată, cele spuse de Matei și Dominde îi reveniră în minte. Și se gîndi: „Apăi, dac'ar fi după ei, n'ar ajunge departe niciunul de-aci. Și tractoarele noastre ar zăbovi la jumătate de drum...”. Șovăi. Dac'ar ști să vorbească frumos, ca Ilie...

Atunci, îi veni'n ajutor chiar Ilie:

— Hai, tată, nu te sîii.

Iar Simion Clocotici, dela masă, îl îndemnă:

— Tovarășe Imilente Ortean, dacă vrei să vorbești, noi te-ascultăm cu plăcere. Dumneata vii doar dela țară și noi, în uzină, vă facem tractoare...

Imilente se ridică. Se făcu deodată tăcere, și bătrînul simți cum cuvintele-i vin pîn'la buze și se opresc, îndărătnice. Nehotărîrea aceasta îl îndârji. Ii era ciudă pe el, că nu se'ndura, nici acum. Tuși. Cu palma asprită și slabă, își netezi părul revărsat către ceafă, în plete-argintii. Inchise-apoi ochii, doar o secundă sau două, pînă când se-auziră în sală cuvintele lui:

— Bag sama că nu prea știu eu să vorbesc. Nu-s umblat, cum să zice la noi... D'apoi, tot una i-i omului vorba, când știe ce vrea. De vrut, nu zic ba, știm noi, aiștia dela cormană, ce vrem. Și stăm tare-aproape de voi...

Se opri un răstimp, căutând să-și adune în gînd, mai pe scurt, ceeace începuse să-i spună lui Savu. Urmă, după aceea:

— Noi vrem tractoare! Aiasta vrem noi. Să ne facem cu ele pămînt fără capăt, cum zicea Pădurean, dela noi. Nu știți ce om îi Ion Pădurean, da'noi tot ne-om strînge cu el într'o gospodărie, că-i om de ispravă Ion Pădurean... Amu, gata, ce să mai spun?!, și se-așeză fără

veste, frământându-și în palme luleaua, pe care-o scosese din buzunarul sumanului.

Dar se ridică, tot pe atâta de repede. Zise :

— Ba, să mai spun ! Flăcăii acela n'au vorbit bine, când au vorbit..., și se uită spre Matei și Dominde. Nu știu eu socoteli, da' o vorbă ț-aș spune, măi fecioraș : Pune mâna și lucră cum te învață atâția, că noi vrem tractoare, măi fătu' meu ! Și vă dăm pită din cea dolofană, dela gospodărie...

Așezându-se iar, începu să lovească amnarul de cremene. Voia să-și aprindă luleaua. Nu îndrăznise până'n clipa aceasta, dar acum se simțea mai în larg. Petrea Savu îi scăpără un chibrit, iar el pufăi vârtos din lulea ; pe urmă, râzând, îi întinse lui Savu tutunul :

— Ia și-ți suci o țigară. Că omul, fără dohan...

Apoi, dându-și seama că toată mulțimea de oameni din sală aplaudă, se întrebă ce să fie, și numaidecât se porni să bată din palme și el. Pe urmă îi șopti lui Ilie, care-și reluase vechiul lui loc, lângă el :

— Mândră muiere, Ilie, acela ce mi l-a strâns în cuvânt pe bărbat ! Zău, că și ea m'o'ndemnat să grăiesc ! Una ca ea să-mi aduci mie noră, dacă-i găsi...

Ilie-și plecă ochii, cu gândul la Stanca, dela cantină.

Mai târziu, Simion Clocotici se uită pe hârtia, pe care Melinte Ierbașu trăgea niște linii, de zor. Văzu desenat un bătrân, parc'asemeni lui Imilente Ortean. Pe urmă, Ierbașu scrise, mai jos : „Noi vrem tractoare!“, și trase de două ori, apăsând, cu creionul pe dedesubtul acestor cuvinte.

În momentul acela, se ridică în picioare Mihai. Mai cu seamă, de când îl sfredelise cu privirea bătrânul Ortean, care ceruse tractoare, începuse să-i deie dreptate Anașei. Cum putuse să cadă în lațul întins de Ospăț ? Îi veniră în minte cuvintele rostite de Clocotici : „Ține pasul cu noi, nu te da de o parte, nu te înfumura...” Cu toate acestea, el se lăsase ademenit de Gavrilă Ospăț, la amiază. Gavrilă fusese șiret, se prefăcuse că a început să renunțe la împotrivirea cu privire la norme. Fusese, așa-dar, o manevră, toată povestea cu o ajustare mai mică a timpilor ? Atunci, el se lăsase furat de ademenirea aceasta, care i se păruse la prima înfățișare altfel. „Ei, de nu m'ar fi repezit după amiază Anașa!... Dar la urma urmei, toanele ei nu înseamnă că eu n'am greșit...” Se simțea vinovat. Fiindcă nu fusese prevăzător, sau nu căutase să intre în miezul adevărat al discuției cu Gavrilă Ospăț, și mai ales pentru că fusese în stare să săvârșească el însuși o asemenea nesăbuită greșală. Trebuia, înainte de-a cere cuvântul, să se fi întreat, de ce nu venise Ospăț la sedință ? Lipsa lui Gavrilă ar fi fost de ajuns ca să-i deie de bănuie, să găsească el singur adevărul, dincolo de ticluitul început de schimbare al lui Ospăț, dela prânz. Se purtase prea ușuratic ; avea, așadar, dreptate Simion Clocotici să fi spusă, că se îndepărtase de cei din uzină ! Să fie oare toate acestea, cum zicea Clocotici, din pricina celor pe care i le-arătase cu câteva dimineți înainte, când el se supăraseră de purtarea lui Fane ? Și-apoi... și apoi, cum putuse să uite așa, deodată, că nu-l suferise cândva pe Gavrilă?... Privi peste mulțimea de capete, puțin încurcat, dar și hotărât. Când Simion Clocotici îi spusese că are cuvântul, el întâi nu știu cum să 'nceapă...

— Uite, că vorbește Dominde, rosti Ieremia, văzându-l.

— Haide, dă-i drumul, se auzi un glas răgușit, mai din fund

Apoi se făcu iar tăcere. Se fumase, din plin. Fumul se întinsese, albastru-gălbui, se lupta cu lumina puternică-a nenumăratelor becuri.

— Tovarăși..., începu să vorbească Dominde. Anașa, nevastă-mea... are dreptate...

O destindere, ca un răsuflăt enorm, îi cuprinse pe toți, în aceeași secundă.

— Cred că putem stabili norma nouă, așa cum s'a spus... Știu că și așa, fără mine, ați fi făcut cât era cu puțință mai bine. Am căzut în greșală, dela o vreme m'am delăsat... Dar mai este ceva... Da, mai este! Despre asta, am să viu să vorbesc cu tovarășul Ierbașu sau Simion Clocotici. Chiar mâine... Aveți să vedeți...

Se uită spre Anașa. Anașa surâdea, împreună cu Elsa. Dar el se gândi iar, că Anașa-i era totuși nevastă și nu trebuia...

Gândul Elsei era tot la Fane.

VII

Suaii trei trepte de piatră și intrai printr'o ușă masivă, care noaptea se fereca. Ferestre la stradă, nu avea cărciuma. Avea doar o firmă, deasupra acestei uși grele, o firmă cu niște desene șterse de timp. Mai rămăseseră două rânduri de litere, albe cu negru pe fondul albastru, din care până la urmă înțelegeai: „Bodegă și Restaurant” — La „Aici e mai bine ca peste drum”. Peste drum, mai departe, se întindea cimitirul, în margina dinspre munți a orașului.

Bodega avea trei ferestre, în curte, dar și acestea acoperite cu perdelețe de culoare închisă, pe care doar domnul Iana putea să le dea uneori laoparte, plimbându-le pe vergelele vechi și subțiri, de alamă. Alt-cineva, n'avea voie. Domnul Lucius Iana număra cincizeci și patru de ani, era înalt, slab, avusese odată un păr blond și bogat, din care-i mai rămăseseră numai câteva fire pestrițe: le oxigena. Conducea ceea ce mai rămăsese din prăvălia lui Oprea Bogatu, patronul trecut pe brevet. Oprea Bogatu își pierduse toți banii la stabilizare și după aceea-l lovise damblaua. Ședea într'o cameră în curte, lungit totdeauna pe pat, iar domnul Lucius Iana, cu care întreținuse pe vremuri „relații comerciale”, îi trimitea de mâncare și câte ceva de băut. Nici despre nevasta lui Iana, o femeie subțire, osoasă, cu părul vopsit ca arama dar la rădăcină cărunț, nu se cunoștea mare lucru. Unii ziceau, că odată Marlène ar fi fost dansatoare de varieteu, dar nimeni nu putea să răspundă precis la întrebarea: „Cine sunt și cum au venit în oraș?”. Despre domnul Lucius Iana, povestea câte unui, din auzite, că acesta ar fi lucrat, în timpul războiului, cu o reprezentanță germană de automobile și armament. Alții, dimpotrivă, că lucrase cu o firmă americană. Dar, oricum, lumea nu știa nimica precis despre trecutul îndepărtat al soților Iana. Nici chiar clienții de seară cu seară, pentru care se găseau câte-o țuică și câte-un vin — „mai ceva decât vând comuniștii la M.A.T.”, cum zicea domnul Iana, discret și amabil, la urechile celor știuți doar de dânsul. Iar bodega era împărțită în două: o cameră în față, pentru toți clienții, și una ferită, în dos, pentru „oameni spălați”, iarăși vorba domnului Iana. Împărțită, întocmai ca existența domniei sale

Aici îl aduse pe Fane Golașu, în seara aceia, Gavrilă Ospăț. Iar domnul Lucius Iana, văzându-l pe acesta din urmă, dădu să-i vorbească :

— Ai venit?... , dar se opri, cu privirea pe Fane, necunoscut pentru el.

— Se poate, îl liniști pe șoptite Gavrilă. Poți să vorbești. E cu mine... A venit ?

— A venit, te așteaptă, răspunse Lucius Iana și, după ce-l cântări pe Golașu, le făcu un semn, să-l urmeze.

Intrară în odaia de-alături. Era o încăpere obișnuită, de casă particulară. Un pat, niște scaune catifelate, un garderob, un lavoar și pereții plini cu tablouri, înfățișând femei goale sau niște vapoare surprinse de furtună, în larg. Nici tejgheaua, nici rafturile dela intrare. Doar o masă solidă de lemn lustruit, la care ședea cineva, cu o sticlă de vin și-un pahar dinainte. Un bărbat îmbrăcat elegant tresări, când deschiseră ușa, se ridică în picioare, își duse la frunte mâna dreaptă, cu un inel mare de aur în deget, și-și aranjă părul negru, încărunit pe la tâmpile și pomădat de parcă atunci l-ar fi uns. Il întâmpină pe Ospăț, întinzându-i cu un aer distant mâna cealaltă :

— Cam târziu, dragul meu, cam târziu, dar văzându-l pe Fane la ușă, se întoarse îndată cu spatele, îngăimând : Pardon ! Mă iertați. V'am confundat cu un prieten... un cunoscut..., și-și reluă locul, turnându-și din sticlă'n pahar.

Gavrilă Ospăț surăse 'ntr'ascuns, tuși către Fane și către domnul Lucius Iana și zise :

— Ha, ha ! Bună glumă, domn'inginer, nu-i așa ? Domol, ăsta-i Fane, de care v'am mai vorbit. E de-al nostru cu totul, nu vă speriați.

Cel numit inginer se încruntă, cântărindu-l pe Fane. Pe urmă, aducându-și aminte, se lumineă. Vorbi, totuși, pe un ton supărat :

— Știi că astfel de farse nu-mi plac, ai mai făcut odată, la fel... Stați jos... Domnule Lucius, fii drăguț..., și îi făcu cu palma deschisă un semn, din care Iana înțelese, că trebuia să îi lase puțin între ei.

Lucius Iana răsuflă ușurat, desșepenindu-se, dar se simți într-o măsură jicnit de gestul aproape poruncitor al inginerului, față de ceilalți doi. Tuși gros odată, pe urmă din nou, înălță capul și zise, plecând, cu un aer complice, prefăcut, cașicând ar fi vrut să lase impresia, pentru Gavrilă și Fane, că era înțeles dinainte cu inginerul :

— Da, da, pricepu... Aduc ceva de băut..., și plecă.

— Domnu' Iana, dumnealui să-i aduci țuică, îl opri Gavrilă Ospăț. Apoi, către cel dela masă : Știți, el e cu țuica... De aia-i și zicem : Fane, zis Țuică...

Domnul Iana îl întrebă cu privirea pe inginer ; acesta înclină ușor capul, în semn de îngăduință, iar el tuși încăodată și se făcu nevăzut.

Gavrilă Ospăț începu să vorbească în șoaptă cu inginerul. Fane se așeză. Inginerul purta un costum elegant, bleu-marin ; doar mânecile prinseseră, abia'ntrezărit, să se roadă deasupra manșetelor albe ale cămășii lui de mătăasă, ieșite'n afară. După ce isprăvi de vorbit, Gavrilă se întoarse spre Fane :

— Ai nimerit-o, să știi !...

Dar Fane nu-l auzi. Rămăsese cu ochii pe mâneca roasă a inginerului, însă gândul și-l avea tot la Elsa. O așteptase devreme, la locul

lor de întâlnire și ea nu venise. Așteptase, cu toată întâmplarea petrecută la prânz. Mai ales, întâmplarea aceea îi presăra desnădejde în suflet. Apoi, se dusesse la Gavrilă Ospăț... Elsa, însă, de ce s'a schimbat Elsa? Și cum îi vorbise, ca unui tâlhar! Oare să-l aibe pe altul? Nu, nu se poate! Ar omorî-o. Elsa-l iubește... de-atâtea ori i-o spusese... Atunci?

— Hei, tată Fane, ai adormit?, strigă la dânsul Gavrilă. Ia-o domol, tată Fane, că nici n'ai băut...

Da, pentru asta venise aici. Ca să bea. Ii spusese Gavrilă de dimineață, că știe o țuică pe undeva. Dar nu îi vorbise nimic de întâlnirea aceasta, cu inginerul sau cine-o fi pomădatul îmbătrânit?...

— Nu, nu dorm, băigui, revenindu-și din gânduri. Nu dorm...

— Amice, amice!, își clătină inginerul degetul arătător către el. Noi ne punem speranța în tine și tu... Nu-i frumos, nu e demn!

— Poftim?, se trezi el de-abinelea și în gând se'ntrebă: „Ce vrea asta cu mine? Noi? Care noi?... Ce vrea și asta?... Mai bine-ar aduce și ăla cinzecul, odată!”. Continuă, cu glas tare: Poftim? Cum ați spus?

— Ei, lasă, domol, c'ai să vezi! Uite ce-i..., dar Gavrilă nu apucă să termine

Domnul Lucius Iana deschise cu coatele ușa, o închise cu spatele și depuse pe masă o sticlă și două pahare. Unul mai mare, de vin, altul mai mic, pentru Fane.

— Beă, băiețuș, îi turnă lui Golașu'n pahar. Asta nu-i țuică; benzină ușoară, se-aprinde la orice scânteie. Ca benzina de avion... Ia zi, ai sburat vreodată cu avionul? N'ai ideie, cât e de spectaculos! Mai ales dacă te-ai duce așa, spre America...

Se bătu ușor cu palma pe frunte, întorcându-se spre inginer. Ultimele cuvinte, domnul Lucius Iana nu le spusese din întâmplare. Se gândise cu mult înainte la ele, dar nu prinsese până în clipa aceasta prilejul. Era mulțumit, că însfârșit reușise să aducă vorba, după părerea lui, destul de abil. Dealtfel, domnul Lucius Iana avea păreri foarte bune despre inteligența domniei sale.

— A, domnule Filipache! Știi, **apropos...** Era vorba de-un pașaport. Mai e vreo șansă?...

Inginerul îi făcu semn să tacă, discret, cașicând s'ar fi ferit de ceilalți doi, dar în fond, ca să scape de întrebare. Ii promisese odată, că îl va ajuta ca să fugă din țară. Dar el însuși urmărea să dispară și nu reușia. Iana îi amintea mereu de promisiunea aceasta, pe care i-o făcuse mai mult ca să-l țin legat de ceace plănuia. Cărciuma închiriată de Lucius Iana îi oferea un loc potrivit pentru întâlnirile lui. N'ar fi vrut să o piardă, prin plecarea lui Iana. Il pliclisea întrebarea aceasta. Răspunse, prefăcându-se grav, preocupat de ceva important:

— A, da! Nici o grije. Aproape s'a aranjat.

Domnul Lucius Iana surâse cu îndoială și dispăru. Dar se întoarse și adăugă:

— N'ai s'o uiți pe Marlène, nu-i așa? N'aș putea să o las, mititica, aici, și să plec fără ea, și iar se făcu nevăzut.

Filipache își aprinse-o țigară. Aromea frumos, a miere și a parfum.

Fane se uită cu jind la fumul albastru, trăgându-l în nări. Inginerul, văzându-l, scoase pachetul din buzunar:

— Poftim, servește-te. Așa-i că sunt bune?, și scăpără din bricheta de aur.

Gavrilă Ospăț își relua vorba, întreruptă la intrarea lui Iana:

— Uite ce-i, tată Fane. Tu n'ai de unde să știi, că ești nou în uzină. Domnui inginer Filipache e cineva, neam de boier, nu ca ăștia, golanii de azi. Dumnealui a lucrat în uzină, până l-au scos comuniștii. În consiliul de administrație...

— Ehe, tinere, ce știi dumneata!, se încruntă Filipache, nervos. M'au furat..., și scrâșni: Au furat țara!

Fane sorbi un pahar. Țuca era tare, ușoară, aluneca și ardea. Dădu să își toarne din nou, dar puse sticla pe masă, la loc. Iși făcu ochii mici și începu să-l privească pe inginer, insistent. Nu știa bine ce, dar ceva începea să priceapă... Aruncă o străfulgerare de ochi spre Gavrilă. Ospăț tresări, bău vinul tot din pahar și-i întoarse privirea:

— Da, da, ce te uiți?! L-au furat, au furat țara. Cum ar vrea să ne fure și pe noi, cu normele.

Fane își aminti de robinetul din hală; de cămile pe care Gavrilă le sorbea pe îndelete, ca să nu simtă alții că și el ar putea să reducă din timp.

— Normele? Da, cu normele ar fi o poveste, vorbi. Ziceai dimineață că am să aud cu urechile mele, diseară. Nu s'ar putea...

Inginerul interveni:

— Știu. Cunoschestiunea. Reducerea timpilor de lucru, nu? Dar îți dai seama, ce faci, dacă-i asculți? Nu-ți dai seama! Lasă, că-ți reduci din câștig...

— Din câștig?, îl întrerupse Golașu. Buba e alta. Nea Gavrilă o știe. Tai din timp, dar în schimb dau de-oparte timpii morți. Și tot...

— Lasă-mă să-ți vorbesc, dragul meu, să-ți explic!, sări Filipache și îl privi încruntat, contrariat de începutul de împotrivire desprins din tonul lui Fane. Dar mi se pare că dumneata... Dumneata...

— Aș, de unde?! Domol, îl liniști Gavrilă Ospăț. E de-ai noștri, v'am spus...

— Nu s'ar zice, se mai domoli inginerul, dar continuă să-l cerceteze pe Fane.

— Dacă vă spun! Are toane, nu prea știe ce vrea. Incolo..., și cu ochiul din dreapta îi făcu inginerului semn. Ascultă, măi Fane, tot vrei tu să cumperi pentru Elsa ciorapi. Ce să-i mai cumperi? Îți dă dumnealui o pereche pă cînste, de nailon, poate să ceară oricând din America. Nu e așa, domnule inginer?

— A, tânărul are și o iubită!, deveni plin de interes Filipache. Cel puțin e drăguță, e bine ca...

Fane se încruntă: „O să-i dau una la moacă!”, își spuse. Ce are ăsta cu Elsa? Ce-i pasă?” Zise:

— E-a mea!, și tăcu.

Filipache îl privi pe Ospăț și părea că-l întreabă: „Ce-i cu golanul acesta? Ce fel de om mi-ai adus?” Dar Gavrilă se prefăcu că nu-l vede.

— Vai, dragul meu!, o întoarse atunci inginerul. Se poate să te superi așa? Discutăm, ca bărbații..., iar în gând: „Ce palme ți-aș trage eu ție! Să mă cunoști”.

Apoi, spre Gavrilă, care, crezându-l mai liniștit, nu încercă să-i mai ocolească privirea :

— De năil, spuneai ? Desigur, dacă are nevoie..., și pe urmă lui Fane : se aranjează, cum nu ? ! Numai să cădem de acord.

Fane se gândi o secundă, că ar putea să o'mpace pe Elsa cu cio-rapii de năilon. Numai să-i dea. Pe urmă, le trage el, chiulul. Dar dacă, nu-i dau ?

— Lasă, că-ți reduci din câștig, reveni inginerul deodată, la vorba mai veche, cu normele și începu să-i explice lui Fane cum ar putea să ajungă la înțelegerea despre care vorbise. Pricepi, dragul meu ? Ce interes ai dumneata, să-i ajuți ?

Fane se așteptase ca inginerul să-i vorbească despre reducerea timpilor. Dar Filipache începu să discute despre război și mai ales despre uzina, în care-i spunea că avea să se întoarcă într-o zi. Uneori, își ridica pumnul strâns, lăsându-l pe urmă să recadă cu șgomet pe masă. Atunci, vocea lui se schimba, obrații i se strângeau, privirile îi scăpărau. Iar Fane se înfricoșă, în loc să se bucure și să amenințe și el, cum se aștepta Filipache.

Târziu, inginerul își dădu seama de spaima lui Fane. Tăcu. Sorbi din paharul cu vin gălbui ca lămăia. Scoase o batistă curată ca spuma, cu care își lovi ușor de câteva ori fruntea îmbrobonată de sudoare, și încercă să surădă. Continuă :

— Pricepi ? Asta urmăresc dumnealor : să vă facă robii mașinilor, să vă reducă, nu timpii de lucru la piesă, ci tocmai câștigul...

Fane se gândi că în aceeași dimineață, urmărind pe furis experiența lui Ilie Orlean, văzuse cum sporește și numărul pieselor, dar totodată, după socotelile prinse dela Manole Marin, nu scădea nici câștigul.

— Nu se poate, încercă să-l întrerupă pe Filipache. Și eu am crezut... dar câștigul...

Inginerul însă nu îl lăsă să termine :

— Ei, asta-i bună ! Tocmai pe mine, n'ai să mă crezi !

— Cum așa, tată ? , interveni, muștrându-l, Gavrilă Ospăț. Domnul Filipache e inginer, a condus o uzină...

— Și-o voi mai conduce odată !, își pierdu inginerul, iar calmul. Cât de curând, te asigur. Războiul e o chestiune de două, cel mult trei luni.

„Sanchi !, își spuse Golașu, iar ceilalți nu înțelesesă pentru ce rade. De când tot aud eu palavre din astea”. Însă îndată, obrații lui se întunecară, o mare tristeță învăluindu-l. Întreaga lui viață i se desfășură cu repeziciune în minte. Orfan pe maidane, tatăl mort în război, mama ucisă de bombardamente, mizeria, vagabondajul, primirea lui în uzină cu un an în urmă, banii pe care îi câștiga, înșfârșit, și pe care năainte nu-i avusese, cu toată salahoria...

— Iar după război, după ce vom câștiga noi războiul, continuă insistent Filipache, subliniind pe aceste din urmă cuvinte, ca să-l convingă ; atunci, dragul meu, cine știe ? !, poate te vom face maestru'n uzină. Locul dumnealui e asigurat de-pe-acum, și-l arată pe Gavrilă. Ce zici ?

Război ! Fane cunoscuse războiul, mizeria lui. Așadar, de aceea îl adusese Gavrilă aici ! Pentru că voia Filipache să facă război. Dar războiul... războiul... Văzuse că Filipache vorbise cu ură, tot timpul, despre cei din uzină. Îi amenințase cu moartea, pe alții cu foamea, cu pușcăria.

Oare Filipache nu vrea să-l întoarcă și pe el la maidan și la foame? Va-să-zică, aici era tot secretul lui Gavrilă Ospăț. De aceea nu voia să reducă din timp. Atunci... Dar atunci avusese dreptate Ierbașu, avusese Ilie și Șandor și Clocotici, toți ai lui din uzină...

— Mai ia o țigară, îi întinse Filipache din nou un pachet, văzându-l cum se frământă.

Fane Golașu nu o primi. Atunci inginerul scoase din alt pachet o țigară, pe care i-o puse pe masă, în față. Era o țigară cunoscută de Fane. Scria: „Mărășești”.

— Avem și din astea, râse Filipache, cu ochii sticlind. N'ai decât să alegi. Dar mi se pare că nu mai ai ce alege, și scoase din buzunar pachetul cel'alt, din care se împrășteie o aromă. Ai devenit de al nostru, aș putea zice. Nu ai pe nimeni, în afară de noi... Vino și lucrează cu noi. Îți explicăm imediat ce îți revine să faci. Nu-i mare lucru. Totul e numai să fii discret, dragul meu. Să nu afle nimeni, o vorbă. Ceilalți să nu mai existe pentru dumneata, din seara aceasta. Doar pe noi să ne ai ca...

Făcu o pauză scurtă și râse cu sgomot:

— Caaa... tovarăși, iar hohotul îi gâlgâi în gâtjele.

Râsul îl cuprinse și pe Gavrilă Ospăț, dar Filipache se încruntă fără veste și el socoti că-i mai bine să rămână tăcut, așteptând.

„Numai pe mine mă ai?, îi spusese Elsa lui Fane. Dar pe ei?...”, și îi revăzu într-o străfulgerare, trecând spre cantină, pe Ilie și Savu, cu un bătrân între dâșii, iar Simion Clocotici se grăbea după ei, să-i ajungă... „Mai gândește-te, Fane...”. Și acum, ce aude? Ce vrea Filipache să facă din dânsul? Așa-dar, Elsa avusese dreptate...

Dar glasul dogit al lui Ospăț îl smulse din gândul acesta:

— Domol, tată Fane, domol!... Domnul inginer are și pentru tine o misiune. O misiune secretă. Te întorci în brigadă, te faci că primești să reduci timp, lucrezi, și când nu te vede nici dracul, tragi cu lanseta în miezuri. Ori răstorni niște forme pe ele, domol. Ce reduci din câștig, are bani dumnealui, să-ți plătească...

„Unde e Elsa, acum? Unde-i Savu? și Șandor? Unde sunt Clocotici și Ierbașu? Clocotici l-a învățat meseria, l-a făcut să câștige. De ce l-a urit pe Ilie Ortean, pe Balint? Poate sunt la ședință, se sbat pentru toți, poate și pentru el. Și pe el l-au chemat la ședință. Nici n'a vrut să audă. A venit cu Ospăț, să bea țuică. Fane, zis... Fane, zis... A venit să înghită otravă, a venit să învețe cum să-și arunce pâinea la câini, cum să lovească în tovarășii lui. Să se facă unealtă și să lovească. Aici l-a adus țuica. Nechibzuința. Gavrilă. La un pas de uciderea vieții, pe care până acum, n'a știut cum s'o țină în palme... „Elso, bag cuțitul în tine!”... Așa îi spusese el, Elsei. De ce? Mai bine îl bagă'n Gavrilă, în Filipache...”

— Nu vei regreta niciodată, îl completă Filipache pe Gavrilă Ospăț. Vei avea într-o zi mult mai mult dela noi, decât ciorapii de nailon...

Fane revăzu deodată șoseaua din fața cantinei. Pe urmă, pe Savu și Șandor, stând lângă el și vorbindu-i. Despre greșelile lui îi vorbeau amândoi, dar și despre-ale lor. Se gândise, atunci, că nu erau mulțumiți de Traian Brigadiru și căutau să-l aducă pe el înapoi. Șandor spusese: „...vrem să-ți dai seama că drumul nostru e bine să fie și-al tău”, iar Savu adăugase: „In felul acesta, ai putea să te'ntorci în brigadă...” Cum oare nu pricepuse din clipa aceia, că nu era vorba de Traian

Brigadiru, ci tocmai de dânsul, de Fane, care se'ndepărtase de ei, îi urise aproape. Și iată unde-ajunsesese, neascultându-i. Dar el niciodată nu se gândise să se facă unealtă împotriva uzinei, care era ca o parte din viața lui însuși. „Asta mă'ndeamnă, își zise, să lovesc în uzină, în Clocotici, în Ierbașu, în Șândor și'n Savu, Ortean... Să lovesc tot în mine, adică. În Elsa...” Elsa era lângă el, cașicând lui, la prânz, doar i se păruse că se dusesse, lăsându-l descumpănit în șosea. Iată părul ei blond, uite-i ochii albaștri cum se uită'ntr'ai lui și așteaptă să-l vadă, întrebători, ce va face el, Fane, în clipa aceasta în care Gavrilă Ospăț voia să-l vândă lui Filipache... „Elso, ciorapii tăi, Elso, să ți-i cumperi tu singură, din munca ta, că-i cinstită. Eu n'am să-ți aduc niciodată arginții lui Iuda, fă Elso, că eu te iubesc, nu te vând...”

— Ei, te-ai decis?, întrebă nerăbdător Filipache. Mai ia un pahar, dece nu mai bei?, și glasul lui răsună ca un scrâșnet al morții în urechea lui Fane.

Dar în aceeași secundă, Fane simți parcă brațul lui Savu și a lui Șândor și-al Elsei, cuprinzându-l de umeri și ajutându-l prietenește să iasă din această prăpastie. Se ridică, tremurând.

— M'am hotărit!, zise abia deslușit, cu gândul la aceștia din urmă, cu care i se părea că vorbește.

— Bravo!, se luminează Filipache la față și dădu să îi toarne din țuică.

Dar Fane-și izbi pumnul lui greu, cu putere, în masă. Apucă sticla, care se clătinase, și-o asvârli'n Filipache, strigând:

— Na-vă țuică! Crăpați-o! Să-l ia dracu' pe ăl de-o mai bea țuica voastră!

Mai lovi înc'odată în masă, îl scupă pe Gavrilă, și pașii lui duiră spre ușă. Elsa mergea lângă el, surâdea mulțumită; iar alături, de-o parte și alta, veneau Savu și Șândor, parcă încurajându-l. Fane se'ntoarse o clipă: Filipache și Ospăț, cu ochii ieșiți din orbite, rămăseseră mici și fricoși, ca niște animale hidoase'ncolțite.

— Faceți-vă funii din nailonii voștri!, mai strigă Fane, scupându-i. Și spânzurați-vă!, și ieși, furtunos.

Se ducea spre uzină. Ca să mai prindă ședința. Și s'o găsească pe Elsa.

VIII

Mihai mergea alături de Anașa, dar fără să scoată o vorbă. Era în tăcerea lui împietrită, ceva neobișnuit la el pân'atunci, un fel de răceală ostilă, așteptând parcă primul prilej să se abată asupra Anașei. Anașa încercase să vorbească cu el, însă nu primise nici un răspuns, așa încât renunțase în cele din urmă. Acum îl privea uneori, căutând să-i pătrundă în gânduri, ca să-și explice purtarea aceasta. Bănuia că trebuia să fie ceva în legătură cu ședința, care abia se sfârșise și într'o anumită măsură îl înțelegea pe Mihai: îi părea rău de greșala, pe care o săvârșise și poate se rușina. Totuși, după părerea Anașei, el își îndreptase greșala întrucâtva, recunoscând-o, și rămăsese să treacă la fapte, ca să o șteargă cu totul. În locul lui, ea ar fi căutat să se sfătuiască cu el, ca să găsească împreună o rezolvare. Dar Mihai se făcuse morocănos, ocolindu-i parcă pre-

zența, și tocmai atitudinea aceasta nu i-o putea înțelege. El pășea larg, apăsător, cu o șuviță de păr fluturându-i la fiecare mișcare pe frunte, în vântul ușor și calduț. În luminile serii, chipul lui era palid, dar încordat, tăiat parcă'n piatră și netezit, iar Anașa, privindu-l, își spuse, zâmbind :

— Ce frumos e!, însă numaidecât niște umbre îi șterseră zâmbetul și o părere de rău o făcu să se schimbe: Păcat, își mai zise, păcat că-i atât de ursuz! Dacă ar fi puțin mai deschis, dacă nu s'ar încăpățâna chiar atât..., și-l cuprinse de braț, încercând să-l îmbune:

— Lasă, Mihai, nu fii trist...

Mihai însă o auzi ca de foarte departe, fiindcă tocmai în clipa aceea era furat de literele roșii și luminoase din față, pe care le recitea: **Steagul Roșu**. Le văzuse încă din capătul străzii, înălțându-se mari peste poarta uzinei, și-i fulgerase de-odată un gând. Avea niște prieteni aici și unul din ei îi spusese cândva... În momentul acela, chipul lui Mihai se destinse puțin, iar Anașa, crezând că vorbele ei îl înșeninaseră, se încumetă să mai spună:

— Nu fii trist. Ai să le-arăți de luni dimineată, că nu ți-ai recunoscut doar de formă greșala, și îl strânse de braț.

— Lasă-mă, își retrase brațul Mihai și fața iar i se întunecă.

Contrariată, Anașa tăcu. Merșeră așa până'acasă, Mihai cufundat în gânduri neînțelese și reci, iar dânsa mahnită de purtarea aceasta.

Era încă devreme. Anașa aprinse focul în sobă și puse o tigaie pe plită. Apoi scoase dintr'un dulap o bucată de carne și începu să o taie. O pisică mărunță și albă se frecă de picioarele ei, mieunând alintat.

Mihai se întinse pe pat, cu palmele petrecute pe după ceafă, și rămase așa, privind încruntat spre tavan. Apoi, își întoarse privirea către fereastră. Între perdeluța transparentă și geam, se vedeau frunzele pline și rotunde ale unei mușcate îmbobocite. Era floarea Anașei, care o adusese odată cu bagajele ei și pisioul, când se căsătoriseră. Mihai se ridică, luă de pe masă o carafă cu apă și udă rădăcinile plantei. Anașa veni lângă el și-l cuprinse de umăr.

— Lasă-mă, zise Mihai, cu glas moale, nehotărît, și plecă.

Pisioul miorlăia lângă sobă, cu mustățile întinse spre carnea, care sfârâia în tigaie.

— Câț! strigă deodată Mihai și, deschizând ușa, scoase pisioul afară, înspăimântându-l.

— Mihai, ce-i cu tine?!, se neliniști Anașa.

— Lasă-mă, zise încăodată Mihai, ocolindu-i privirea întrebătoare. M'ai făcut de rușine...

Anașa se gândi la mușcată, la pisiu, la mâncarea pe care o pregătea, la toate câte se întâmplaseră și nu știu ce să creadă. Spuse:

— Eu? Te-am făcut de rușine?! Cum vine asta, Mihai?

Întrebare nedumerită, sfioasă, ca un copil.

— Nu te mai face, își dădu drumul Mihai. Da, m'ai făcut de rușine. Acuma, cum o să mai intru eu în uzină?, și începu să scotocească la întâmplare, doar ca să facă ceva, printre cărțile înșiruite pe-o policoară de lemn lustruit.

Pe urmă, văzând că Anașa rămăsese descumpănită, cu furculița în mână, de-asupra tigăii, continuă:

— Acum o să plec din uzină. Am să-mi caut în altă parte de lucru. Poate la „Steagul Roșu”. Și asta, din cauza ta.

— Ei, asta-i bună!, zise îmbufnată Anașa. Cum adică, din cauza mea?! Ia te rog, încetează odată!, și se întoarse cu spatele.

Tot atunci însă, își aminti că'n ședință, în clipa în care luase cu-vântul, se gândise în treacăt c'ar fi trebuit să-l asculte pe Mihai pân'la capăt, după amiază, când el începuse să îi vorbească de norme. Dar îi spusese s'o lase în pace; acuma, din nou. Dacă Mihai era supărat, tocmai de purtarea aceasta, nechibzuită, a ei?! Veni lângă el și voi să-i vorbească.

Dar Mihai o privi încruntat. Zise:

— Vezi? Asta ești tu: repezită, de când te cunosc. Odată te'nfurii și nici nu-ți dai seama ce faci... Ca și azi, când am vrut să discut despre norme cu tine. Și pe urmă'n ședință: ce ți-a venit să te ridici tocmai tu?

Anașa nu mai știu ce să creadă. Întrebă:

— Cum tocmai eu?! Ce vrei să spui? Că sunt uneori repezită, recunosc, ai dreptate. Dar greșala cea mare, de azi, e a ta. Tu singur ai recunoscut pân'la urmă.

— Da, spuse Mihai, recunosc și acum c'am greșit...

— Atunci?!, își recăpătă calmul Anașa. Dece să te superi?

— Numai că, zise iarăș Mihai, nu trebuia să te ridici tocmai tu. Putea să-mi răspundă oricine, nu m'aș fi supărat. Dar dece tocmai tu, va-să-zică nevastă-mea?! Înțelegi?, și își spuse în gând: „Pentru asta, să-i mulțumesc pușlamalei de Fane, care m'a luat în balon chiar de față cu ea...”

Anașa surâse. Era un surâs amărui și confuz. Pe deoparte, era mulțumită, că Mihai nu își recunoscuse doar de mântuială vinovăția, însă, în alt fel, o surprindea supărarea lui, pe care o socotea cu totul fără temei.

— Bine, rosti, dar ce are-a-face? Era vorba despre uzină. Treburile uzinei ne privesc pe amândoi în aceeași măsură. Doar lucrăm împreună...

Mihai voi să-i răspundă ceva, dar se opri. De fapt, în privința aceasta îi dădea dreptate Anașei. În uzină, erau amândoi muncitori, ca și ceilalți. Totuși, după părerea lui, nu făcuse bine Anașa, că-l criticase de față cu alții. Ar fi putut să aștepte până acasă și-aici să îi spună, dacă între timp nu s'ar fi găsit altcineva, care să-i atragă atenția. Zise, fără să se gândească prea mult, dacă vorbele lui sunt întemeiate sau nu:

— Tu ești nevastă-mea și spui mereu că mă iubești. Dar nu mă iubești. Că dacă m'ai fi iubit, nu m'ai fi făcut de rușine, ai fi avut răbdare până acasă. Înțelegi? După aia, mă duceam singur și le spuneam c'am greșit, că mi-am dat seama...

Își aprinse-o țigară și zise cu un aer superior, ca unul care a descoperit unde-i buba:

— Asta e: nu mă iubești!

Întâi, Anașa, jicnită, voi să-i răspundă mai aspru. Dar privireă turburată a lui Mihai și figura lui frământată, întrebătoare, o făcură să-și schimbe pornirea. Se apropie de el, uitând că are încă furculița în mână și că friptura nu fusese întoarsă demult în tigaie:

— Ascultă, Mihai, îi spuse cu un glas de blândă dojană. Nu te gândești c'ai putea să mă superi? De data asta te iert, dar să nu mai aud vorbele astea.

Mihai, îmbunat și oarecum rușinat, o prinse de mână, trăgând-o spre el. Dar în același timp un miros de carne arsă se făcu simțit în încăpere și

Anaşa, aducându-şi aminte de friptură, se smulse de lângă Mihai. Acesta se îmbufnă :

— Ai văzut ? Fugi de mine ! Şi mai zici...

Anaşa înfipse furculiţa în carnea, pe care i-o arătă :

— Uite, vezi ? Era să se ardă, zise, şi puse friptura într'o farfurie mai demult pregătită.

Apoi, aşeză masa. Din prima lor leafă comună, Anaşa cumpăraseră farfuriile şi tacâmuri pentru şase persoane, o faţă de masă în albastru cu galben, o vază masivă de flori şi-un tablou cu o mare senină ciugulită de pescăruşi. Iar Mihai adusese un abajur verde, din cristal şlefuit, şi mai multe pahare. Fiecare cumpăraseră, fără să ştie că şi celălalt se gândise să târguiască. Cu lucrurile de bucătărie stăteau de-ocamdată cam slab. Dar la prânz mâncău la cantina uzinei, aşa încât gospodăria le era simțitor ușurată. În afară de asta, aşteptau să le găsească Oficiul de Inchiriere o locuință mai potrivită pentru doi tineri căsătoriți; după ce vor fi schimbat camera de burlac a lui Mihai, urma şi Anaşa să deie mai multă atenție bucătăriei, pe care până atunci o înjghebase cum se putuse în încăperea aceasta, în care venise şi ea. Un lucru însă-l cumpăraseră împreună : aparatul de radio, de tip popular. Il luaseră 'n rate cu o săptămână în urmă şi-l aşezaseră pe măsuta de lângă pat.

Mihai învârti butonul aparatului, din care, după puţin, inundă încăperea melodia duioasă a unei viori. Incepură apoi să mănânce. Lumina, reflectată puternic prin abajurul verzui, dădea camerei o atmosferă plăcută, catifelată. Anaşa nu uitase nimic: nici solnița, nici pâinea tăiată'n felii, nici șervetul de pânză. Scosese dintr'un dulap şi o sticlă de bere, pe care Mihai o desfundă sgomotos, spunându-şi în gând : „De gospodină, e gospodină, nu am ce zice...“, şi-i turnă şi Anaşei. Spuma crescă în pahar, aproape să se reverse pe faţa de masă ; Anaşa sorbi repede şi, când rămase doar berea, gălbuie, o dungă albă, ca o mustață, strălucea sub nasul ei mic, dar cu vârful săltat înainte, gata parcă mereu să înțepe. Mihai râse, văzând-o, însă avu grijă să nu se lase surprins de Anaşa, spunându-şi : „Se alintă câteodată ca un copil. Ca acum, bunăoară. Şi mă dă gata, atunci...“, dar numaidecât se posomorî. „Şi totuşi, îşi zise apoi, asta n'a împiedicat-o să mă facă de râs...“, şi rămase morocănos toată vremea, cu gândul în jurul acelei întâmplări din şedință.

Anaşa 'ncercă de câteva ori să-i vorbească. Mihai îi răspunse odată răutăcios, după aceea deloc. „Va-să-zică, e supărat că eu, ca nevastă, am îndrăznit să vorbesc, se lăsă şi Anaşa furată de gânduri. De ce s'o fi încăpăținând oare să nu-mi recunoască şi dreptul acesta ? Asta nu-i bine deloc, e o mândrie burgheză, nesănătoasă, dac'o las să prindă rădăcini între noi..., nu vom merge prea mult împreună...“. Se înfioră la ideea aceasta. „Dar nici vorbă, să mă despart ! Mai bine, i-o retez depe-acum. Altfel de-ce-am mai visat la atâtea împreună ? !...“ Zise, când isprăviră cu masa :

— Acum să vorbim şi serios. Cred c'ai glumit de ajuns.

Mihai îşi aprinse o nouă țigară şi o privi pe Anaşa tăcut, prin fumul albastru-verzui, mătăsos.

— Dece zici tu, că nu te iubesc ?, mai spuse Anaşa, curățind masa. Tu știi bine cât țin eu la tine. Dar eu am început să te iubesc, când am văzut că ești un om de ispravă şi bun. Dacă ai fi avut altă fire, nu cred

că m'aș fi măritat vreodată cu tine, chiar dacă ai fost Făt-Frumos din poveste. Tocmai de-aceia nu te-am lăsat să greșești. Critica mea a fost o atitudine muncitorească, dela un muncitor la alt muncitor. Și pe urmă, gândește-te: toată săptămâna vorbiseram doar despre norme, eram amândoi de-o părere cu ceilalți, când, de odată..

Se opri, încercând să regăsească firul ascuns, pe care i se păruse că îl descoperise 'n ședință. Dar în afară de faptul că înainte de prânz îl zărise vorbind cu Gavrilă Ospăț, nu-i mai venea în minte nimic. Întrebă :

— Ai zis în ședință că ai greutăți, nu știu ce... Spune-mi Mihai, de ce greutăți este vorba? Uite, ne-am luat doar de-o lună și am și adus amândoi în casă câte ceva. Atunci, ce rost au avut vorbele tale? Că eu, una, nu cred să avem cine știe ce greutăți...

— Nu de asta e vorba, încercă să ocolească răspunsul Mihai, recunoscând în sine dreptatea Anașei. Vorba e, că m'ai făcut de rușine.

— Uite ce e, Mihai, se îndârji ea. Dacă a fost vreo rușine, apoi aceea tu ți-ai făcut-o, tu singur, când te-ai opus la reducerea timpilor. Abia pe urmă, când ți-ai recunoscut vina, ai început că umbli iar printre oameni. Și eu tocmai asta am vrut. Să te fac să-ți dai seama. Dece nu'nțelegi?

— Să'nțeleg? Ce mai vrei să'nțeleg? Ți-am mai spus: tu ești ne-vastă-mea și nu trebuia să te bagi.

Anașa se posomori. Era prima lor discuție de felul acesta. Până acum, lucrurile merseseră bine, armonios. „E un băiat bun și cinstit, își spuse Anașa, dar are o părere greșită despre rostul nevestei“. Zise, și avea aerul că îl prevestea de o anumită primejdie :

— Mihai, eu vreau ca bărbatul meu să poată trece cu fruntea sus printre ceilalți oameni. Să nu te superi, Mihai. Nu ai de ce să te superi. Cred că nici ție nu ți-ar plăcea să mă vezi îndărătnică...

— Lasă, o mustră el, că și tu... De câteva zile, tot cu Elsa te văd. Și doar știi cum se poartă golanul de Fane cu mine. Azi la masă, la fel, tot cu ea ai mâncat. Ce sunt eu pentru tine? Câteodată uiți că ești măritată. Tocmai cu cine ți-ai găsit să te împrietenești! Parcă n'ai ști cine e Muscă-Rea.

Anașa se împotrivi:

— Nici aici n'ai dreptate. Ce-ai vrea tu adică, să facem cu el? Să-l svârlim ca pe-o cârpă în stradă? Nu, Mihai, n'ar fi bine așa. Eu încerc s'o aduc pe Elsa pe-o cale mai bună. Și poate, prin ea, și pe Fane.

— Ți-ai găsit!, răsă Mihai și dădu să mai spună ceva.

— Nu se știe, îl opri însă Anașa. Amândoi au un suflet cinstit. E nevoie de cineva, care să le arate greșelile și să-i învețe la bine.

— Și te-ai nimerit tocmai tu!

— Ce vrei să spui?, întrebă ea, neștiind cum să-i priceapă cuvintele. Puteai să fii tu, puteai altul să 'ncerce. Dar și voi ați greșit. Dece l-ați trimis voi pe Fane ca să lucreze tocmai cu Gavrilă Ospăț?

— Nu l-am trimis. El s'a dus.

— Foarte rău. Nu trebuia să-l lăsați. Despre Gavrilă Ospăț nu se spun lucruri bune. Să știi că afacerea asta am s'o ridic chiar în prima ședință a utemeului. Da, da, nu te mira, părerea mea e că s'a făcut o greșală. Cine știe ce poate să iasă de-aici!

Țăcu. O fierbințeală ușoară îi îmbujorase obrazii. Se înflăcărase, vorbind

„E frumoasă, își zise Mihai. Ii stă bine, când se aprinde. Dacă ar ști ea, cât o iubesc!”

— Dealtfel, mai spuse Anașa, s'ar părea că ție nu-ți pasă. Pe tine nu te mai interesează ce se întâmplă pe lume. De când a început să nu îți mai placă'n turnătorie, calci pe-de-lături. De-aici ți se trage greșala, Mihai.

După o pauză, își reaminti de Ospăț. Întrebă:

— Aș putea ști și eu ce-ai vorbit cu Gavrilă Ospăț? Am fost rezeptă cu tine, dar dacă nu mă înșel, mi se pare că i-ai pomenit numele 'n treacăt. E limpede, că Ospăț nu vrea să taie din timp; cred că nu e strein de opunerea ta.

Mihai o privi, surprins. El îl ura pe Ospăț, care îl ademenise fără de veste. Iar Anașa știa de Gavrilă. Deci, când se ridicase'n ședință, muștrându-l, își arătase în felul acesta neîncrederea față de Gavrilă Ospăț?

În privirile lui, Anașei i se păru că deslușește o tresărire de dragoste și de respect pentru ea. Un fior plăcut o străbătu. Prin urmare, Mihai începea să își schimbe părerea despre îndatoririle ei de nevastă. Își aminti că atunci, când îi răspunsese 'n ședință, Mihai arătase: „Fiindcă mai este ceva... Da, mai este! Dar despre asta am să viu să vorbesc cu tovarășul Ierbașu sau Simion Clocotici...” Se uită drept în ochii bărbatului ei, cu căldură, dar și cu grijă adâncă. Zise:

— Spune acuma, Mihai. Dece să aștepți până luni? La ce te-ai gândit, când ai vorbit, în ședință...

Nu-și sfârși întrebarea. Mihai o cuprinse de mână, încet și duios, copleșit de glasul ei blând, dragăstos. Apoi, îi povesti întâmplarea și pe măsură ce povestea, glasul lui se făcea aspru, protestând parcă el însuși împotriva lipsei lui de atenție față de ceiace urmărise Ospăț. Totuși, când isprăvi, nu uită să adauge:

— Dar tot m'ai făcut de rușine, să știi. Tu-mi ești nevastă...

— Ia lasă prostiile!, îl întrerupse Anașa, dacă-l văzu că nu renunțase la ideea lui fixă. Ar trebui mai bine să te gândești mai serios la planurile lui Gavrilă Ospăț. Dece nu ai spus în ședință? Cui crezi că îi folosește o amânare? Uzinei sau lui Ospăț?

La radio, o voce gravă, bărbătească, vorbea în continuare:

— „Numai la câteva zile dela aplicarea metodei sovietice Bortkevici, strungarul Gheza Farcaș a reușit să depășească norma de lucru cu două mii patru sute la sută...”

Tăcură un timp, ascultând cu emoție, cașicând s'ar fi vorbit chiar despre ei. Privirile li se întâlneau, înțelegându-se. Deodată, Anașei îi răsări o idee. Se ridică de pe scaun și spuse:

— Eu zic că e bine să mergem acum. Nu-i prea târziu; hai, îmbracă-te. Cred că nu s'au culcat, și își luă din cuier pardesiul, începând să se îmbrace.

— Unde să mergem?, întrebă Mihai, surprins de graba aceasta cu totul neașteptată.

— La Ierbașu, sau la Simion Clocotici. Pe unul din ei, tot îl găsim. Ei trebuie să aștepte mai repede povestea cu Gavrilă Ospăț. Măine-i duminică, iar luni s'ar putea să fie târziu.

— Ei, asta-i!, răsă Mihai, atent mai mult la reportajul despre Gheza Farcaș, strungarul.

Dar hotărîrea Anașei nu se schimbă. Astfel că până la urmă Mihai închise, bombănind, aparatul, își luă fulgarinul și ieși după ea. Străbătură grăbiți câteva străzi, unele mai mult, altele mai puțin luminate, spre cartierul locuințelor, pe care uzina le construise pentru muncitori, de curând. Aerul proaspăt, primăvărat, înmiresmat, le spori parcă puterile. Cerul albastru și dens era 'nalt, cu puzderia stelelor strălucitoare. Luna încă nu răsărise, era prea devreme pentru apariția ei. Ajunseră în fața unei cârciumi cu cbloanele ferestrelor trase pe jumătate; lumina dinăuntru se prelingea afumată pe trotuar. Se auzeau niște voci răgușite, îndepărtate. Dar după ce ei trecură cu câțiva pași, ușa cârciumii se deschise cu sgomot și vocile țâșniră în stradă, destul de puternice. Anașa întoarse capul din mers, curioasă. În prag apără un tânăr aproape înspăimântat, cu chipul palid, în lumina confuză. Anașa tresări și îl strânse de braț pe Mihai, murmurând:

— Ia uită-te, parcă e Fane Golașu...

Mihai aruncă o privire în partea aceia.

— Da, zise, el e. Pe ăsta vrei tu să-l îndrepti!

Fane coborîse cele trei trepte de piatră, îndreptându-se repede spre capătul străzii. În clipa aceia, se ivi în prag un bărbat negricios, cu căutături furioase. Strigă din ușă, pe urma celui fugit:

— Fane! Măi, Fane!

Dar Fane cotise la dreapta și dispăruse.

— Ia stai!, tresări de data aceasta Mihai. ăsta-i Gavrilă Ospăț, în persoană. S'au îmbătut amândoi.

— Hai să mergem, hai repede, îl trase Anașa de mână. Mi se pare că nu e lucru curat, nici aici. N'ai văzut ce furios e Gavrilă și ce speriat a ieșit Fane? Trebuie să vorbim negreșit cu Ierbașu sau Clocotici.

Plecară spre locuințele muncitorești. Mai aveau câteva sute de metri.

IX

În momentul, în care inginerul Pierre Filipache simți copleșitoarea durere din umărul stâng, lovit de Fane Golașu cu sticla, își pierdu cumpătul și voi să strige după Lucius Iana, ca să-l cheme în ajutor. Dar în clipa aceia, din cârciumă străbătu pîn'la el glasul răgușit al unui om beat, înjurând, și-și dădu seama că fusese pe punctul de-a săvârși o imprudență primejdioasă. N'ar fi făcut, decât să le atragă celor din față atenția asupra acestui scandal cu totul neașteptat și s'ar fi putut întâmpla ca vreunul din bețivii de-alături să-l recunoască. Ori, tocmai de-o asemenea posibilitate se ferea Filipache îndeosebi. Fiindcă, recunoscându-l, s'ar fi aflat că el vine aici, se'ntâlnește cu Lucius Iana, cu Ospăț și cu alții, și s'ar fi putut bănuî tot ce pun ei la cale. Atunci, s'ar afla poate și de-o anumită colaborare din timpul războiului, cu hitleriștii. S'ar da și de urma lui Jorj, fiu lui, pe care reușise, prin cineva, să-l strecoare într'un post la unul din șantierelor mari, de unde-aducea informații și căuta să-i demoralizeze pe oameni. Iar Josette ar rămâne pe drumuri, fără sprijinul lui de bărbat, care-i cumpăra totdeauna blănuri și bijuterii; e drept, acum mai puține, decât înainte, când era în uzină, dar tot reușește într'o măsură să-i satisfacă, prin „relațiile lui personale“, capricii destule. Aceste relații s'ar prăbuși peste noapte și toată rețeaua de legături cu „amicii dela

legație“, cum îi plăcea să le spună, ar fi de îndată, descoperită. Nu era, nici așa, sigur că nu se aflate nimic pân'acum. „Cu comuniștii, își spuse, te poți aștepta la orice. Te lasă, te lasă, până'ți dau bine de urmă, și când nu gândești, hop și ei! Ce-ar fi atunci? Prudență, prudență, cât mai multă prudență. Destul m'am descoperit și așa, față de dobitocul acesta...“ Când gândul lui Filipache, după zăpăceala unei frânturi de secundă, ajunse la Gavrilă Ospăț, se răsti

— Fugi după el, dobitocule! Nu-l lăsa să se ducă...

Dar Ospăț se lipise de scaun, înfricoșat, gata aproape să alunece, cu scaun cu tot, sub masă. Il privi, năucit, nefiind încă în stare să înțeleagă ceva.

— Ieși, când îți spun!, strigă Filipache, abia stăpânindu-și pornirea de-a-l palmui, și îl ridică, scuturându-l de umeri. Viu sau mort, să-l aduci înapoi, și-l împinse spre ușa, pe care Fane o lăsase întredeschisă.

Gavrilă ieși, îmbrăncit. Era și puțin amețit de vinul băut. Se desmetici, abia când auzi sgomotul infundat al ușii trântite de Filipache în spatele lui. Atunci, îl cuprinse o mare neliniște și începu să-și croiască cu coatele drum printr'un grup de bețivi. Unul, lovit între coaste, dădu să se ia după el.

— Dă-l în mă-sa; e beat!, îl opri altul și îi întinse spre gură cinezcul depe teighea.

Celălalt dădu țuica pe gât, se șterse cu palma și zise:

— Parcă tu nu ești beat!... Numai eu nu sunt beat, și abia se ținea pe picioare.

Apoi, uitară cu totul de el.

Dincolo, Filipache fierbea. Cu palma tremurătoare, își netezea părul, nervos, plimbându-se repede prin încăpere, dela un capăt la altul. Pe urmă, își duse mâinile la piept, la cravată, la guler. Le simți ude și un miros înțepător, acru, îl făcu să se strâmbe. Țuica din sticlă, pe care i-o asvârlise Fane în umăr, se revărsase pe el.

— Derbedeu, criminal!, scrâșni, scoțându-și batista și începând să se șteargă, cu aceiași nervozitate. La spânzurătoare am să-l trimet. Ori un glonte în cap... Tuturor... Și acestui ticălos, care mi l-a adus...

Gavrilă Ospăț se întoarse. Inchise ușa, încet, neîndrăznind să vorbească. Il văzu pe Filipache furios și i se făcu frică de el. Frica aceasta de fapt, era mult mai veche, dar nu își dăduse seama de existența ei pân'acum.

— Singur? Ai venit singur?, se repezi Filipache. Dece-ai mai venit? Trebuia să te'mpuști...

Obrajii lui tremurau. Era vânăt la față, vinișoarele subțiri ale ochilor se făcuseră roșii. Văzându-l așa, teama lui Gavrilă spori. Bâigui:

— Ce să fac?! Nu l-am mai prins... a fugit, dispăruse....

Apoi, îi răsări o idee. Adăugă:

— Dar lăsați, nu-i nimic. Il iau eu luni în primire, de dimineață...

Filipache se înfurie și mai rău.

— Ești un prost, se strâmbă cu desgust. Toți sunteți niște proști. Vouă vă trebuie bici, nu... Noroc însă, că mai suntem și noi, mai trăim, și îl străpunse cu o privire de ură și superioritate. Dar numaidecât se răsti: Ce ne facem acum? Nu-ți dai seama? Până luni, derbedeul acela-i în stare...

— Fiți fără grijă, încercă să îl liniștească Ospăț. N'o să spună nimic. Il cunosc. Un bețiv.

— **Voilà!**, se încruntă și mai mult Filipache. Ia te uită!, și începu să-l îngâne: „Il cunosc!, il cunosc!“ Ce cunoști? Dacă l-ai fi cunoscut, ai fost mai prudent, nu la-i fi dus chiar aici.

Gavrilă Ospăț recunoscă în sine, că Filipache avea foarte multă dreptate. Deaceia, o părere de rău îl cuprinsese. Dar nu atâta, fiindcă-l adusese pe Fane, ci mai degrabă pentru toate faptele de care ar putea vreodată să fie învinuit. Ingrijorarea lui Filipache era și a lui. Fane plecase furios și dacă s'ar întâmpla să vorbească... Atunci... Cei, care l-ar auzi, nu s'ar mulțumi cu atât, ar cerceta mai adânc, și toată legătura cu Filipache ar ajunge să fie desvăluită. Ii era teamă de ceiace ar putea să urmeze. Iar teama aceasta îl făcea să regrete că se lăsase ispitit de banii, pe care i-i dădea Filipache. Nevastă-sa îl întreba uneori, de unde aducea atâtea hârtii de o mie? El o mințea, spunându-i că îi câștigă cinstii, în uzină, depășind normele. Și iată, deodată, primejdia care se abătea chiar atât de puternic, de necruțător. Ce să facă? Cum ar reuși să mai scape? Dacă ar încerca să termine cu Filipache? Să 'ncerce. Nu pentru mult timp. Deocamdată, până trece primejdia. Pe urmă, dacă iese cu bine, să înceapă din nou. Filipache-l plătea, și el nu era nevoit să muncească, așa cum făceau alții, ca să câștige. Afară de asta, îi promisese atâtea pentru după război... Dacă vine războiul și se întoarce Filipache 'n uzină?...

— La ce te gândești?, îl întreabă Filipache, simțind că în mintea lui se petrece ceva.

— Nimic... la nimic..., se scutură el, bâlbâindu-se.

Dar celălalt înțelese. Un rânjel de dispreț, amestecat cu frica de-a nu-și pierde legătura 'n uzină, îi schimonosi gura. Scrâșni:

— **Laș!** Ești un laș! Trebuia să m'aștept. Cu voi nu se poate lucra. Sunteți toți niște lași! De-aceia meritați să fiți ținuți doar în lanț. Neam de robi! Ca și mârlanul acela de Gheorghe Maican, pe care n'am dat nici-odată trei cenți. Eu l-am băgat la 'nchisoare și dumnealor au venit și l-au scos, ca să-l facă director apoi...

O ură adâncă-i sticli, dușmănoasă, în privirile fulgerătoare.

— Dar lasă!, continuă, înspăimântându-l și mai grozav pe Ospăț. Mai stăm noi de vorbă cu **domnul** acela... **tovarășul** Gheorghe Maican. Ha, ha!, să-mi ia locul, auzi! Mie, inginerul diplomat la Paris, Pierre Filipache! Să-mi stea **dumnealui** în fotoliul din care am condus zece ani o uzină cu mii de tâmpiți ca și el.

Un râs tremurat și isteric, mai mult încruntat, îl scutură din tălpi până'n creștet:

— Ha, haaa! Cine râde la urmă... Mă'nțelegi, stimat dom'le 'Ospăț? Să-l vedem după'aceia, după război, și își duse la **tâmplă** pumnul drept, cu degetul arătător doar puțin îndoit și mișcându-l, nervos: Pac, pac, uite-așa, mă'nțelegi, dragul meu? Și lui Maican și aceluia... Gherasimov sau cum zici că-l mai chiamă! Da, da! Ce-ai rămas ca un bleg și te uiți?!, și se întoarse de-odată cu spatele, desgustat de chipul năucit al lui Gavrilă Ospăț.

Reveni însă numaldecât, spumegând:

— Iar **dumneata** ai vrea poate să mă părăsești, nu-i așa?! Te cunosc, ești un laș, asta ești! Dar ce, crezi că te joci? Nu-ți va merge, să știi! Ești în egală măsură de „condamnat“, după ei. Să vedem: îți convine să

'nfunzi pușcăria?, și râse sarcastic: Ți-ar plăcea poate să jucăm pocăr amândoi, la răcoare? Ce crezi dumneata? Ți-am dat o mulțime de bani. Și nu sunt banii mei. Dau și eu socoteala, cuiva...

Se opri. Fusesse gata să se descopere și mai mult față de Gavrilă Ospăț. Dacă n'o și făcuse. Iși prefăcu glasul, voind să pară calm și prietenos. Zise:

— Oricum, am lucrat împreună. Aceasta n'o poți nega. Unul fără altul, de acum înainte, nu se mai poate. Oricât ai vrea. Nu-ți dai seama?

Gavrilă înțelese, cu înfricoșare, că erau într'adevăr prea legați unul de altul. Căută să se desvinovățească:

— Bani, mi-ați dat, nu zic nu. Dar și eu... Odată, la început, v'am adus un dosar din uzină, cât am putut, că stăteau ăia cu ochii în patru. După aia, cu timpii de lucru. Azi am început să-l atrag și pe altul, pe unul, Dominde... Pe urmă, am vrut să începem cu sabotajul la piese... De asta l-am adus și pe Fane...

— De-ajuns, îl opri Filipache, cu privirea spre ușă. Ți-am mai spus să nu mai vorbești chiar atât. Dacă, doamne ferește, te-ar auzi cineva?!

— Dar e domnul Iana, dincolo, se apără iar Gavrilă. Păzește...

— Totuși..., protestă Filipache; e bine să știm numai noi, și veni mai aproape de el.

Incepu să vorbească încet. Găsise între timp o idee, cu privire la Fane:

— Pe golanul acela nu trebuie să-l neglijăm. Te vei duce să-l cauți. Imediat. Și să-l convingi să nu spună nimic.

Scoase din buzunarul dela piept un port-feuille și trase dinăuntru niște hârtii de o mie.

Rămase o clipă pe gânduri, strângând banii în palmă. Făcea acelaș lucru, ori-de-câte-ori trebuia să se despartă de-o sumă, cât ar fi fost ea de neînsemnată. Când avea, cheltuia la'ntâmplare, dintr'o măriminie forțată și prefăcută, care îi aducea invidii și admirații; dar nu înainte de-a simți cum se strânge în el o fărâmiță de inimă. Acum mai ales, de când încetase-a a mai fi sigur pe bani, sgârcenia lui, ascunsă cu grijă față de alții o viață întreagă, îl făcea deseori să renunțe la dărnicia lui dinainte, îndatoritoare și studiată. Se uită la Ospăț. Iși zise: „Iar să-i dau, iar bani cheltuiți în loc să-mi rămână'n port-feuille. Dar trebuie, trebuie... Altfel, golanul acela...”

— Uite, îi spuse apoi lui Gavrilă. Ai, aici, zece mii. O sumă frumoasă, nu e așa?!, și nu uită să sublinieze: Doar mă cunoști: totdeauna am fost darnic cu voi!... Dacă vezi că nu se poate altfel cu derbedeul acela, să i-i dai...

Gavrilă luă cu lăcomie hârtiile 'ndoite în lung și le vârî iute în buzunar.

„Ăsta-i în stare să și-i păstreze, se gândi Filipache, văzându-l. Și răstoarnă tot planul“. Adăugă, pe un ton ridicat:

— Să i-i dai. Bagă bine de seamă!

Dar, ca să fie mai sigur că Ospăț nu va strica totul, păstrându-și-i pentru el, mai numără câteva foi albastre.

— Aceștia sunt pentru tine, zise, după ce mai întâi, o secundă, strânse banii în palmă, cum făcuse și cu cei dinainte. Vezi, fii atent. E singura noastră salvare: să-l convingi...

Răsufli. Iși aprinse-o țigară, cu gândul la cele zece hârtii pentru

Fane, care, dacă Ospăț ar fi fost mai prudent, i-ar fi rămas în port-feuille
Se ridică, încruntat. Spuse:

— Acum, pleacă. Eu am să ies pe dincoace, prin dos.

Gavrila se îndreaptă către ușă. Dar Filipache-l opri:

— Un moment. Un timp va trebui să nu ne vedem. Vei găsi vești
la Iana, când să mai vii... **Apropos:** tot la el să îmi lași un cuvânt: sonerie.
Doar atât. Ține minte: **Sonerie.** Eu voi ști că ai reușit cu golanul acela...
Hai, du-te...

X

Maria veni din încăperea de-alături și spuse, îngrijorată:

— Simioane, ia vino puțin.. Lui Bogdan, tot i-i rău. Arde ca para...

Simion Clocotici lăsă gazeta din mână, puse pe masă ochelarii, pe
care-i folosea la citit, și se duse după nevastă-sa, care se 'ntorsese în
odaia copiilor.

— Ce-i, Bogdane, cu tine, ce-i tată?!, îl întrebă pe băiat, înclinându-se
ușor peste margina patului și punându-i cu grijă palma pe frunte. Te
doare ceva? Hai, spune-i lui tata...

Bogdan își înfundă capul în pernă și zise:

— Nu... nu mă doare. Mi-i cald, tare cald și mi-i sete. Vreau apă.

Simion se repezi spre paharul depe măsuta din celălalt colț.

— Să-ți dau, Bogdănaș...

— Nu-i da apă, nu-i voie, îl opri însă Maria. Nici atâta nu știi?!
Degeaba ar bea. Îi face mai rău, la temperatură.

Clocotici se întoarse lângă copil. Îi atinse obraji, ușor: erau calzi.

— Mi-i frică să nu fie vreo scarlatină, zise neliniștită Maria. Mai
știi...

Dar în clipa aceia Bogdan strănută cu putere, odată și încă-odată.

— Ce scarlatină?! Nu vezi? E răcit!, se luminează Simion și adause
numaidecât: Dacă-l lași în cămașă prin curte! E prea devreme pentru un
copil de opt ani, n'a sosit încă vara.

Bogdan, din nou, strănută.

— Să crești mare, flăcăule!, spuse Simion Clocotici și își scoase ba-
tista din buzunar. Ia dă matale năsucul încoace, să-l ștergem...

— Fugi de-aici cu batista!, zise Maria. Vrei să prinzi guturai? Mai
bine te-ai duce dincolo și i-ai trimite la culcare pe împelițații aceia.

Apoi, mângâindu-i băiatului fruntea:

— Stai cu mama, că-ți trece. Așa, dragul mamei...

— Mi-i sete, vreau apă, scânci iarăși Bogdan.

— Las'că-ți face măicuța un ceai și-o să-l bea copilașul, cu aspirină,
și-i trece răceala. Stai cuminte în pat, că mă'ntorc uite-ăcuma, cu' ceaiul,
și-l înveli bine, pân'la bărbie, plecând dup'aceia.

În ușă, se lovi de bărbat. Spuse:

— Zău, Simioane, trimite-i la culcare pe Alexandru și pe Îlinca. Prea
le cauți în coarne. Doar e târziu...

În momentul acela, se auzi de dincolo un sgomot, ca de ceva căzut
pe parchet.

— Ai văzut? Nici noaptea nu se astâmpără, mai spuse Maria și
tresări. Iar o să-mi spargă ceva de prin casă. Dă fuga la ei, ce mai stai?!

Întorcându-se 'n prima odaie, Simion întrebă:

— Ce-i aici? Ce-ați mai spart?

— N'am spart nimic, se desvinovăți Alexandru, băiatul mai mare. Mi-a scăpat cleștele jos...

— Bine, rosti Clocotici. Dar acum, la culcare. E târziu, lasă joaca...

Alexandru se simți jicnit de observația aceasta și zise:

— Dar ce, eu mă joc?!

— Ce vorbești?! Dar ce faci tu acolo?, întrebă Clocotici, surâzând cu îngăduință în fața acestui răspuns.

— Uite, îi arată Alexandru. Un avion! Eu l-am făcut, singur, și se mândri cu construcția lui.

Simion îi privi avionul și spuse apoi:

— Frumos! Dar ai vreme și mâine. Mama te-a rugat să te culci...

— N'am școală mâine, că e duminică, pot să dorm mai târziu. Nu mă culc.

— Ba mâine vom merge pe Warte cu toții, de dimineață, insistă Simion. Și'n afară de asta, copiii trebuie să doarmă mai mult, ca să crească.

— Să se culce Ilinca atunci, se 'ncăpățână Alexandru. Că ea e mai mică, și continuă să lucreze la avion, ciocănind într'un lemn.

— Ce copii!, oftă Simion, dar în gând se bucură de înclinația lui Alexandru către mecanică. Iși spuse: „Hai să'ncerc cu Ilinca“.

Ilinca se ghemuise pe canapea, acoperită aproape de un jurnal, pe care-l ținea cu mânuțele mici, desfăcute. Clocotici aruncă o privire pe masă. Gazeta, pe care-o lăsase acolo, nu mai era. „Mi-a luat-o, puștanca!“, își zise zâmbind, și se duse încet către ea, cu gând să o sperie'n glumă.

— Baau!, făcu, arcuind un bobârnac în gazeta deschisă.

Ilinca însă rămase tăcută, fără măcar să tresară. Făcuse o gaură mică'n jurnal și prin ea urmărise, chicotind, fiecare mișcare a lui Simion.

— Și tu?, întrebă Clocotici, când văzu că nici nu-i dă importanță. Ai adormit cu gazeta în mână, ca moșii?

— Tît!, își țugui buzele fata, continuând să se uite'n jurnal. Eu citesc, și abia-și stăpâni o pornire de râs ștregăresc.

Simion se gândi că Ilinca era abia în a 'ntâia elementară. Întrebă:

— Zău, citești?! Ei, ia spune-mi și mie: ce-ai citit pân'acum?

Ilinca se fâstăci. Lăsă pleoapele'n jos, rușinată. Încercase, silabisise ceva, dar apoi se'ncălcise și renunțase. Îl urmărise tot timpul pe Alexandru, și-acuma, de când se 'ntorsese, pe Simion. Iși spuse, cu părere de rău: „M'a prins! Acuș mă trimite în pat, să mă culc...“, și sări deodată de gâtul părintelui său. Vorbi, alintându-se:

— Parcă dumneata nu citești...

Induioșat, Simion îi sărută ușor părul blond, mătăsos. Și uită un moment că el însuși se simțea ostenit. În tăcerea aceia, se auzea doar tic-tacul pendulei de lângă dulapul de haine, din colț. Din tavanul înalt și curat, un candelabru răspândea, prin cele trei becuri, o lumină plină, vioaie. Într'un târziu, pendula bătu metalic odată, și încă odată și iar.. Simion tresări din duioșia aceasta. Rosti, prefăcându-se ne'nduplecat:

— La culcare! Nu se mai poate. Înțelegeți odată. Sunt și eu obosit. V'ați jucat toată ziua. Hai, Alexandre. Mai lasă avionul, pe mâine, și-o cobori pe Ilinca din brațe.

Maria deschise iar ușa și întrebă, supărată:

— Încă n'ați isprăvit? Ce mai stați?

Alexandru își luă, bombănind, avionul și sculele, plecând. Ilinca porni după el.

— Așa, să vă culc și pe voi, mai spuse Maria. Dar încet, fără zgomot, că Bogdan s'a liniștit și-acum doarme. Incet..

Apoi, se întoarse spre Clocotici:

— Și tu, Simioane, odihnește-te, zău! Ai muncit astăzi destul... Până viu să-ți fac patul, desbracă-te.

Simion o privi o secundă, cu drag. Era o femeie voinică, senină, cu părul negru, puțin cărunțit pela tâmpile, ca și-al lui. Când închise iar ușa, plecând cu copiii, Simion se-aplecă spre gazetă, voind să citească. Dar o puse pe masă, aproape numaidecât. Surâse: „Fac și eu ca Ilinca!”, și se hotărî să își scoată bocancii. Simți o ușoară durere în șale. Era obosit. Trebuia să se culce. Dar în clipa aceia, se auzi soneria, prelung „Asta-i acum!”, zise el, necăjit. Ce-o mai fi? Numai de vizite nu-mi mai ardea!”, dar se grăbi să deschidă, ca soneria să nu sbârâie iar, trezindu-l astfel pe Bogdan.

În ușă, se pomeni piept în piept cu Dominde și cu Anașa.

— Ce e cu voi?!, întrebă Simion, care doar la ei nu s'ar fi așteptat. Ce-ați pățit?

— Iartă-ne, spuse Anașa, văzându-l surprins. Am crezut..., și nu îndrăzni să mai intre. Adu-se imediat: E un lucru serios la mijloc. Altfel n'am li venit, tocmai noaptea...

Clocotici îi privi pe-amândoi și-nțelese, din figurile lor, că se petrecuse ceva. Li chemă:

— Hai, veniți. Nici în ușă n'o să rămânem. Să vedem ce-i. Dar vorbiți mai încet... Mi-i bolnav un copil.

Mihai se gândi că iar se repezise Anașa, plecând de acasă. Însă își dădu seama că avea totuși dreptate. Intrară ușor, cu sfială. Veni și Maria, din cealaltă odaie.

— Bună seara!, le răspunse ea, rece la început.

Dar pricepând mai apoi că nu era doar o vizită nechibzuită, se îmbună. O iubea foarte mult pe Anașa. N'o mai văzuse demult, de când aceasta se căsătorise. O strânse la piept, sărutând-o pe frunte.

— Ia te uită la ea, Simioane, spuse Maria în șoaptă. Ce bine îi stă, măritată. S'a mai schimbat...

— Ei, zise și Clocotici, tu abia acum o vezi, dar eu lucrez toată ziua cu ea... Ia stați coala și odihniți-vă.

Se așezară. Maria plecă un răstimp și se întoarse cu dulceață și apă.

În vremea aceasta, Anașa începu să povestească neînțelegerea ei cu Mihai, oprindu-se însă mai mult asupra bănuielilor lor cu privire la Gavrilă Ospăț. Li comunică și cele văzute în ușa cârciumii, pe lângă care trecuseră.

Simion Clocotici îi ascultă pe-amândoi pân'la capăt, liniștit și atent. Doar Maria îi mai întrerupea câte-odată, măhnită de ceeace auzea. Pe urmă, când isprăvi și Mihai cu întâmplarea din curtea uzinei, Simion spuse și el, înfărșit:

— Va-să-zică așa, din ăștia îmi e dumnealui. Tot așa a rămas.. Bine-ai făcut, măi Mihai, c'ai venit. Mai bine că n'ai așteptat până luni

Mihai îi aruncă o privire recunoscătoare Anașei. Rosti:

— Ea a zis să venim. A fost părerea Anașei, și se simți oarecum stingherit, că ideea mu fusese a lui.

Clocotici se gândi un moment, apoi se ridică de pe scaun. Vorbi:

— Mai rămâneți puțin. Eu mă duc să-l chem pe Ierbașu. Trebuie să afle și el.

— Nu s'a 'ntors încă, zise Anașa. Noi am fost și la el. Ne-a spus tovarășa lui, că-l așteaptă și ea. I-am lăsat vorbă că ne găsește aici.

— O fi tot în uzină, se reazează Clocotici. Avea niște treburi urgente cu cineva, la partid. Să-l așteptăm și pe el...

Rămaseră toți, gânditori. Simion își aprinse-o țigară, după ce îi întinse pachetul și lui Mihai. Pe urmă, se făcu iar tăcere, până când, mai târziu, Clocotici izbucni:

— Al naibii Ospăț! Noi am zis că se schimbă, că se îndreaptă. De aia l-am ținut mai departe. Când colo... Și eu zic, ca Anașa: nu e doar îndărătnic cu timpii de lucru; trebuie să mai fie la mijloc ceva. Altfel n'ar încerca să-i corupă pe alții.

Anașa îl întrebă:

— Am auzit că pe vremuri Ospăț ar fi fost omul direcției. Nu știu cine zicea. Să fie așa?

— Nu se știe precis, vorbi Simion. Și nouă ni s'a părut la un timp. Dar dovezi n'am avut niciodată. Doar după vorbe, nu poți să te iei totdeauna. Se vede însă că tot e ceva necurat. E drept că se ocupa de el Filipache, fostul director. Zicea că e bun muncitor și de aia. Noi l-am lăsat să muncească mai departe, tocmai ca să vedem în ce ape se scaldă. Numai c'a trecut vremea și l-am cam uitat. E și o greșală a noastră, aici. Trebuia să fim mai atenți...

Sbârnâi soneria și Maria se duse la ușă. Se întoarse cu Melinte Ierbașu.

— Noroc bun!, zise vesel Melinte, dar văzându-i oarecum mohoriți, altfel decum îi știa, se neliniști: Ce e cu voi? Parcă nu prea vi-s boii acasă.

— Niște buclucuri, spuse aspru Simion Clocotici, iar Anașa adăugă:

— Te-am căutat mai devreme, tovarășe.

— Știu, rosti secretarul, scoțându-și mantaua cauciucată. Mi-a spus nevastă-mea. De-aia am și venit. Dar să vă dau mai întâi o veste strașnică, fraților. Ca să ieșiți din mohoreala aceasta. Se întoarse către Mihai: Mai ales pe voi, turnătorii, o să vă bucure. Am vorbit adineauri cu tovarășul Gherasimov. Are vești că Guvernul, la propunerea noastră, va aduce din Uniunea Sovietică un nou transport de prese automate și niște bande rulante masive pentru manevrat formele pline. Ei, ce spuneți de asta? Parcă vă văd, la T2: iar o să vă jucați cu norma, curând. Și producția crește, măi fraților, crește!

Chipurile celorlalți se înseninară și zâmbete largi înfloriră în privirile lor și pe buze. Li strânseră mâna cu toții, în veselia care-i cuprinsese.

Limpezit de 'nviorarea aceasta, Dominde se avântă în discuție:

— Așa e! Da, da! O să vedeți că greșeala de azi din ședință mi-o răscumpăr cu vârf și 'ndesat.

Vorbeau tare și încăperea răsună de vocile lor. Maria se apropie de Simion, arătându-i, cu o mișcare ușoară a capului, către odaia copiilor.

— Da, spuse el, o să discutăm mai încet.

Melinte Ierbașu își dădu seama de sgomot și zise:

— Știi ce? Haidem mai bine la mine. Să lăsăm copiii să doarmă, și râse: Eu abia peste câteva luni o să fiu tată.

— Nu, îl opri Clocotici. Să rămânem aici. Fiindcă tot veni vorba de greșala lui Mihai, din ședință... N'avem decât să vorbim mai încet.

Ierbașu îl privi pe Mihai, apoi pe Anașa.

— Bine, spuse cu voce scăzută. Să auzim, iar atenția lui se mărea, arătându-se 'n ochii săi albaștri și în obrajii brăzdați spre bărbie de două cute adânci, mai adânci cu cât asculta întâmplările povestite de Mihai și Anașa.

Maria ieși în vârful picioarelor, ca să nu-i întrerupă, și după un timp se înapoie cu o bucată de carne prăjită, între două felii groase de pâine. Dominde tocmai isprăvea de vorbit.

— Ia și gustă ceva, îi întinse lui Melinte femeia, mâncarea adusă. Ileana n'o să se supere că te-am poftit. Poate n'ai mâncat încă...

Ierbașu îi mulțumi și mușcă odată cu poftă din pâine și carne. Dar se vedea că gândurile lui se învârtteau împrejurul celor de curând auzite.

Tăceau toți, așteptând. Simion și Mihai iar fumau, umplând încăperea cu rotocoale albastre, care pluteau, jucăuse.

După ce chibzui îndelung, Melinte Ierbașu vorbi:

— Mda, cu Gavrilă Ospăț e-o poveste mai încălcită. Ceeace spuneți, întărește o bănuială a noastră, mai veche. Și se pare că svonurile despre legăturile lui Gavrilă cu Filipache nu sunt tocmai fără temei. Cineva susține, că i-a zărit împreună, de curând, într'o seară...

— Atunci, dacă-i așa, se revoltă Anașa, dece să mai stea în uzină? Să-l scoatem numaidecât...

— Iar te pripești!, o contrazise Ierbașu. Ia gândește-te bine. Dacă într'adevăr Ospăț mai are și azi legături cu Filipache, înseamnă că se pune la cale ceva. Înțelegeți? Ceva dușmănos, organizat din afară. Tocmai asta trebuie să descoperim noi. Dacă îl scoatem pe Gavrilă Ospăț, le cam pierdem de urmă. Eu aș fi de părere să-l ținem, dar să fim cu ochii totdeauna pe el. Și în uzină, și dincolo de ea. Numai așa îi vom prinde.

Anașa recunoscu:

— Da, e mai bine... M'am cam grăbit.

— Just, încuviință și Simion Clocotici. N'o să mai facem greșala de până acum, să-l scăpăm din vedere.

— Aveți însă grijă și de Fane Golașu, ținu să mai spună Melinte. Băiatul acesta, care în fond e cinstit, trebuie să fie salvat, readus printre oameni, înainte de-a apuca să devină, fără voie, unealta dușmanului. Apoi, mai cred că ar avea lucruri interesante de povestit cu privire la scena din fața cârciumii. Fiți cu ochii în patru, tovarăși!

Melinte Ierbașu se ridică. Ceilalți, deasemeni. Simțeau o nouă putere în ei. O înviorătoare încredere în faptele lor viitoare îi cuprinsese pe toți.

— A, cât pe ce să și uit!, mai zise Melinte Ierbașu. Auzeam de niște neînțelegeri. Dece crezi, tovarășe Dominde, că te-a făcut de rușine Anașa?...

Mihai se'nroși, deodată. Se uită stânjenit la Anașa. Dar ocoli privirea hotărâtă și calmă a lui Melinte. Crezuse că Ierbașu nu ținuse seama de întâmplarea aceasta; mai ales că-i trecuse și lui supărarea, văzând că Anașa avusese dreptate să vină 'mpreună aici. Rosti:

— Nu... lasă asta. Nu mai e vorba de asta. Anașa și-a făcut datoria ei, de femeie, care muncește... așa cum și-o face și pe cea de nevastă.

Anașa își simți obraji fierbinți, îmbujorați.

Melinte zâmbi, privindu-i pe amândoi, cu căldură.

Se despărțiră voioși, hotărâți. Dar Ierbașu mai zăbovi la Simion Clocotici. Zise, după ce plecară Mihai și Anașa:

— Bună fată! Și el e bun. Am să trec odată pe la ei, să le văd locuința. Am auzit că stau cam îngrămădiți.

— Da, spuse Simion Clocotici. Ar trebui să-i luăm mai pe-aproape, pe lângă noi...

Era fum, în odaie. Maria deschise fereastra și aerul proaspăt îi desmierdă ca o boare, răcoritor, fruntea și ochii și tâmpile. Rămase un timp cu privirile-afară, peste orașul punctat de lumini; dela 'nălțimea etajului al treilea, Maria-i zări, trecând strada, pe Mihai și Anașa. mergeau unu'ntr'altul, la braț și vorbeau...

Înăuntru, Ierbașu discuta pe șoptite cu Simion.

Un ornic îndepărtat le vesti miezul nopții, odată cu pendula din încăpere.

Luna se opri de-asupra unui furnal.

XI

A doua zi, era o duminică limpede. Adieri calde unduiu printre brazi și stejari, iar departe, sub cerul albastru, se vedea Postăvarul, cu crestele ninse. Oameni mulți, cu copii și neveste, plecară din oraș dimineața, urcând către Warte. Era după o iarnă adâncă; până acum, primăvara fusese totuși prea rece, dar deodată, de câteva zile, soarele se statornicise deasupra orașului, îl desmortise, ierburile năvăliseră proaspete, printre copacii bătrâni, primeniți și ei, ca și omul, de această înfiorare-a naturii.

După o săptămână de lucru, se duceau spre păduri, aveau fruntea bronzată de soare și vânt, ochii lor cercetau arborii, văile, se opreau pe'nălțimi și se înseninau. Ajunși în poiene, așezau pături pe pajiști, desfăceau sticle cu bere, pachete, scoteau cărți și citeau. Alții, mai tineri, se întâlneau sub brazii lor, anumiți, pe ale căror trunchiuri încrustaseră cu bri-ceagul inimi străpunse de săgeți sau nume pentru totdeauna unite în închipuirea lor de îndrăgostiți. Păsări se legănau pe ramuri, sburau depe-o creangă pe alta, presărând triluri sglobii în văzduh. Undeva, se auzea o fanfară: erau muncitorii dela tractoare, obișnuiți să se strângă cu toții în aceeași poiană, mult mai departe de drumeagul, pe care soseau; alături de ei, pionieri cu trompete, drapele învăpăiate și tobe. Iar în vale, departe, mărunte, se vedeau coșuri de fabrici, câte-un tren șerpuia, fumegând, niște șiruri de ploi punctau zarea în soare, ca bani de argint, sculptori, fremătând în lumină.

Anașa, culcată pe o pajiște lângă Mihai, își trecea palma, distrată, prin părul ei mătăsos, îl privea uneori pe furiș pe bărbat, cu ochii acția negri și calzi, iar când el îi prindea cu duioșie tăcută privirea, ea se gândea la întâmplarea, prin care trecuseră, și ofta, mulțumită că ieșise cu bine.

Ceva mai încolo, Simion Clocotici, rezimat de-un stejar, desfăcuse ziarul și citea. Era nou, îl luase de dimineață din gară. Nevasta lui, lângă el, pregătea o gustare, în timp ce Ilinca și Alexandru sburdau, sgomotoși. Pe Bogdan, îl lăsaseră acasă, în grija unei mătuși; deși îi scăzuse peste noapte temperatura, nu-l luaseră totuși cu ei, socotind că ar fi prea devreme ca să-l aducă pe Warte.

Melinte Ierbașu ciocnea un pahar cu Farcaș, strungarul.

— Pentru timpii de aur, zise Gheza, pentru mai multe tractoare.

— Da, îl privi cu căldură Melinte și ochii lui străluciră, albaștri și blânzi. Să ne trăiască, noroc!, și sorbi din paharul cu bere, înălțând capul.

Dar în clipa aceea îl zări printre brazi, rățacind singur, sfios, ocolindu-i, pe Fane Golașu. Părea abătut, neguros, frământat... Melinte, văzându-l, își aminti de Gavrilă Ospăț. Tot atunci, se gândi la Dominde, la ceiace povestiseră Mihai și Anașa despre Gavrilă Ospăț. Golașu lucra cu Ospăț. Dar nimeni până acum nu-l văzuse atâta de negru la chip, de închis; dimpotrivă, cu toate păcatele lui, era dornic de viață, de glume, de oameni...

„Se petrece cu Fane ceva“, își spuse Ierbașu și puse paharul pe pătură, căutându-l apoi pe Simion Clocotici.

Clocotici era acum într'un grup și citea din ziar, cu vocea lui groasă, pătrunzătoare:

— „...Turnătorii dela Te doi au reușit să reducă din timpii de lucru...“.

În momentul acela, sosi lângă ei Ilie Ortean. Venise din vale, urcând încet, deoarece Îmilente, pe care-l adusese cu el, urca anevoie, bătrânește, mereu sprijinindu-se 'n botă. Era dela munte, învățat cu urcușul, dar anii lui grei, fără număr, îl poticneau la răstimpuri.

— „...Dar lupta pentru restabilirea justă a normelor nu s'a încheiat încă...“ citi în continuare Simion Clocotici, iar Ilie Ortean, când acesta sfârși, se miră:

— Măi, să fie! E vorba de noi! Abia am redus în Te doi, și ne-a și dat la gazetă...

— Asta trebuie să fie treaba lui Șandor, isbucni Constantin Filimon. El e „ziaristul“ brigăzii...

— Da, zise Melinte, am lucrat împreună aseară, după ședință, și am telefonat la gazetă. Șandor l-a scris...

Apoi, îl luă deoparte pe Simion:

— Doar un moment, dacă vrei. L-am văzut pe Golașu. Are ceva, nu se-arată, a trecut adineauri, ne-a ocolit. Aseară, Dominde ne-a spus de Ospăț..., și plecară pe o cărare, plimbându-se.

Mai încolo, o întâlniră pe Elsa Hausvatter. Fata trecu repede pe lângă ei, grăbită, cu ochii parcă speriați.

— Ce naiba e azi?! îl opri pe Clocotici secretarul, gândindu-se la dragostea dintre Elsa și Fane, și voi să mai spună ceva, dar Simion îi arătă printre brazi, mai departe:

— Uite-l! E Fane, o urmărește pe Elsa...

Dar Fane Golașu, care întâi se părea că voise să vină spre ei, se pierdu, ocolindu-i.

Fane era istovit, avea pleoapele grele, obraji pământii și nerași, barba țepoasă, roșcată. Cearcăni vineți îi încercuiau ochii deobicei limpezi și tăioși cum e sticla, dar turburi acum și apoși. Mergea aplecat, căutând, cașicum ar fi pierdut prin ierburi ceva; însă mereu tresărea, iscodea într-o parte și'n alta, și atunci se vedea că el altceva caută, poate un loc ca să șadă, sau mai degrabă un om anumit. Totuși, văzându-i pe Simion și Melinte, se feri de privirile lor, deși la'nceput, întâlnind-o pe Elsa, pornise

spre ea, încercând să-i vorbească. Avea simțământul că toți cunoșteau întâmplarea dela „Aici e mai bine ca peste drum”. Voia mai întâi să discute cu Elsa, să-i spună ei tot, pocăit, să-i arate din nou, prin aceasta, cât de mult o iubea, și pe urmă să facă întocmai ce ea i-ar fi spus, că e bine să facă. Adică, să se ducă la Ierbașu și la Clocotici, să vorbească cu ei despre tot ce văzuse și auzise în cârciumă, chiar cu prețul de a fi socotit el însuși printre făptași. Deaceea ținea mai întâi să o vadă pe Elsa. ca ea să audă direct dela el că e totuși nevinovat și Elsa să știe că el o iubește, să-l ierte pentru purtarea de până atunci. Când plecase din cârciumă, noaptea, fugise către uzină, o căutase amarnic, dar ședința se terminase și Elsa nu mai era. Umblase pe străzi, răvășit, neștiind încotro s'o apuce. Oamenii, i se părea, se uitau după el, îl știau, cunoșteau faptele lui, poate îl mai lăsau până'n zori, ca să vadă în ce fel va'nțelege el, Fane, să se îndrepte. Ajunsese târziu în Cetate, unde locuia Elsa, se plimbase înfrigurat pe lângă zidul înalt și potrivnic, căutând în zadar o lumină. Elsa însă nu se vedea, nici nu venea, nu ieșea, dormea poate, neștiutoare, lăsându-l pe el să se sbată în strada îngustă, întunecoasă, tăiată pe sus de balcoane și ziduri masive unite între ele, acoperite de iederi bătrâne. Găsise o crăpătură în poarta grea, de lemn închingat, și strigase prin ea, desperat :

— „Elso! Fă, Elso! Am ceva de vorbit..., dar în loc de răspuns, cineva, un bărbat din vecini, deschisese-o fereastră, cu sgomot :

— „Mergi de te culcă, golane, oamenii dorm, lasă fetele'n pace!”, și Fane plecase deval, mai sfâșiat, mai rătăcit.

— „Ce-am ajuns! Ce-am ajuns!”, își spunea și ceva se rupea mai departe în el.

Veneau zorile peste oraș, încă turburi și reci. Fane ajunsese acasă cu zorile-acestea, încețoșat, iar Anica, bătrâna la care ședea cu chirie, îl întâmpinase, cașicând l-ar fi pândit toată noaptea, spunându-i :

— Te-a căutat cineva, un tovarăș dela uzină. De două ori a venit. Zicea că îl cheamă Gavrilă și să te duci pân'la el, și privindu-l mai de aproape, bătrâna se înspăimântase : „Ce-i maică, cu tine? Parcă vii din pământ! Omul acela, la fel, arăta ca o umbră. Nu-i a bună, băiete, ia seama!” și intrase la ea în odate, mahnită.

Nu putuse dormi. În primul rând, pentru că se făcea și mai puternic în el glasul, care îl îndemna să vorbească cu Clocotici. Știa unde sta Clocotici ; dar simțea o nevoie amarnică să o convingă pe Elsa întâi de toată schimbarea din el. Pe urmă, nu se prinsese somnul de dânsul, și fiindcă se așteptase dintr'o clipă în alta să se întoarcă Gavrilă. N'ar fi vrut să-l mai vadă. Bănuia, că Gavrilă îl căutase, în legătură cu scandalul din cârciumă. Ii era poate frică să nu îi denunțe. La gândul acesta, lui Fane îi miji în colțul gurii uscate un zâmbet :

— „I-i frică de mine. Lasă, că merită... De pedeapsă i-i frică”.

Se temea Fane că, întâlnindu-se din nou cu Gavrilă, n'ar mai fi putut să îl rabde și, cine știe?!, i-ar fi dat una cu sete, ca să-l îndese'n pământ. I-ar fi plătit pentru toate momelile, pentru zăzania strecurată între Ilie, Șandor și el, dar mai ales pentru complotul acela în care voise să-l bage, vânzându-l lui Filipache. Dacă Gavrilă ar fi revenit, mai putea el, atunci, să îl rabde, să-și stăpânească nevoia aceasta, aproape sălbatecă, de a-l băga în pământ?

Ieșise din camera lui, ciocnind în ușa bătrânei.

— „Ascultă, mătușă, spusese grăbit, cu glas răgușit, de nesomn. Eu nu sunt acasă. Dacă mai vine omul acela, să-i spui c'am plecat ori spune-i că tot n'am venit... Spune-i ce vrei, dar dacă intră în casă... dacă intră în casă...”.

Din partea cealaltă a ușii, bătrâna, înspăimântată de glasul acela greu, amenințător, simțise că avea să se întâmple probabil o mare nenorocire. De aceea, trăsesese cu sgomot zăvoarele ușii de-afară, borbosind rugăciuni, speriată. Însă Fane tot nu se liniștise. Gavrilă putea să aștepte afară, la ușă, ori să dea cu o piatră în geam; știa că el, Fane, era gata să îl denunțe și nimic nu-l împiedica să răzbească până la el. Ori poate era neașteptărul lui să o vadă pe Elsa sau nevoia de a se mărturisi, care, ceva mai târziu, îl făcuse să fugă de-acasă, prin dimineața ce se lipise, senină, pe străzi, pe copaci și pe oamenii ieșiți în ferestre, la aer.

Se dusesese la Elsa. Nu o găsisese. Cineva îi spusese, din curte, că Elsa plecase pe Warte, cu niște fete. Fane își amintise atunci că era o duminică limpede, că oamenii mergeau în excursii și că Elsa ar fi putut foarte bine să urce pe Warte cu el. Toată iarna așteptaseră o asemenea zi, ca să ajungă sus împreună, să se afunde în pădurea înprospătată. Dacă nu ar fi fost întâmplările-acelea și dacă el ar fi înțeles neliniștea Elsei și greșelile lui...

Pașii îl purtaseră, singuri, spre Warte. Repede, repede, trecuse pe lângă copii și bărbați și femei, uitase aproape că urcă, fugise câteodată, părându-i-se că o zărește pe Elsa; dar nu era Elsa și el iar urca, și mai repede, repede. Ajunsese pe culmea sleit, asudat și numai aici, negăsind-o pe Elsa, dar văzându-i pe mulți din uzină, se oprise din mersul grăbit, ocolindu-i pe toți.

Rătăcea printre brazi, căuta. Ceilalți se veseleau, începuse să cânte fanfara uzinei, se rostogoleau prin ierburi copii, în stânga Ierbașu ciocnea bere cu Farcaș, iar în partea cealaltă Simion Clocotici, cu o gazetă deschisă în mâini, le citea câtorva, printre care Anașa, Mihai și Ortean, cu bătrânul acela... Numai Elsa, nici urmă de Elsa. Se gândi un moment să o lase pe Elsa la urmă și să vorbească întâi cu Simion și Melinte. Pe ei îi privea și mai mult descoperirea din noaptea trecută... În clipa aceea o fată ieși în cărare, fugind, și fata aceea era Elsa, iar el se luă după ea, urmărind-o, dar Elsa mergea către grupul din față. Fane voi să o strige, însă-atunci răsăriră din partea cealaltă, plimbându-se parcă, Simion și Melinte, iar el, neștiind ce să facă, se dădu înapoi, ocolindu-i. Plecă în pădure, uitându-se mult înapoi, până când se trezi piept în piept cu Gavrilă Ospăț, care-l opri, îl cuprinse de braț și îl trase cu el, mai departe. Printre cetini, mai zări doar cum Melinte Ierbașu se întorcea după Elsa, cu Clocotici..

Melinte Ierbașu o ajunse pe Elsa din urmă.

— Spune, ce-i?, o opri. Dece fugi?, și văzându-i privirile înspăimântate, mai întrebă, cu gândul la Fane Golașu: Ce-i, Elsa, cu tine?

Ochii Elsei se făcură ca apa, sclipeau ca o brumă topită de soare. Fata se uită înapoi, spre adâncul pădurii. Tremura. Ierbașu o cuprinse de umeri:

— Liniștește-te, hai liniștește-te. Și spune odată, ce ai ?

Elsa tăcu, mai departe. Ar fi vrut să vorbească, dar o teamă o stăpânea, chinuind-o.

— Te-a amenințat Fane cumva ?, insistă secretarul, care cunoștea cearta lor din ultimul timp. Vorbește...

Auzind numele lui Fane, fata se înroși. Însă numaidecât se făcu galbenă iar, și simți că nu mai putea să ascundă nimic. Se uită drept în ochii lui Melinte Ierbașu și zise :

— Lăsați-l pe Fane. Pe Fane nu l-am văzut. Dar cineva îl pândește...

— Vorbește, de ce ai tăcut ?, o îndemnă de data aceasta Simion Clocotici... Spune, ce e cu Fane ?

Elsa respiră din adânc și cuvintele ei năvăliră apoi, când tăioase și repezi, când șoptite, înfricoșate. Venise cu câteva fete. Dar pe drum se oprise puțin cu Anașa și se pierduse de ele. Pornise apoi, să le caute. În pădure, ceva mai încolo, ieșise ca din pământ Gavrilă Ospăț, dela turătorie. O strânsese de mână, trăgând-o cu el, după niște tufișuri.

„— Unde-i Fane ? Să-mi spui, unde-i Fane ?”, o întrebase.

Ea nu știuse ce să-i răspundă. Pe Fane nu îl văzuse de ieri, de când îl lăsase lângă plopii de pe șoseaua uzinei.

„— Nu vrei să spui ?”, îi sucise brațul Gavrilă și ea scosese un țipăt, înspăimântată, iar Ospăț o amenințase :

„— Să nu strigi. Auzi ? Să nu strigi. Ori îmi spui unde-i Fane ori mă duc și-l denunț. Vrei să merg să-l denunț ? Lasă, știu eu că trăiți împreună. Dacă nu-mi spui unde e, și pe el îl închide. Ne închid pe toți trei...”

Atunci pricepuse Elsa, că era poate vorba despre vreo nelegiuire la mijloc. Gavrilă spusese : „... Ne închid pe toți trei”. Adică pe Fane, pe ea, dar și pe Ospăț. Ea nu se știa cu nimic vinovată. Rămâneau ceilalți. Oricum, Gavrilă avea un amestec aici. Poate iar se gândea să îl tragă pe Fane în cine știe ce cursă... Dar prinzând o clipă în care Ospăț se uitase în lături, se smulsese din strânsoarea lui și fugise încoace.

— Acuma, v'am spus, sfârși Elsa, dar amintindu-și de Fane, mai zise cu voce mărunță, sfioasă : Ce o să fie cu Fane ? Poate nu-i vinovat...

— Unde zici că l-ai lăsat pe Gavrilă ?, întreabă secretarul, nevoind să piardă prilejul de a găsi urma lui Gavrilă Ospăț.

— Acolo, arată fata cu brațul în fund. După brazii aceia.

— Bine, mai zise Melinte. Tu du-te acum la ai noștri. Uite-l pe Savu, rămâi lângă el. Mai încolo e Șandor, cu Ilie Ortean. Stai cu ei, și-l luă pe Simion, plecând împreună : Să mergem acolo...

Elsa rămase, îngândurată, căutând să ghicească ce avea, să se'n-tâmples, dar faptul că era vorba de Fane o neliniști tot mai mult și în cele din urmă porni după ei, pe furiș...

Petrea Savu sosi, cu un rucsac pe umărul stâng.

— Noroc !, îi spuse lui Șandor, care tocmai întinsese o pătură lângă un brad, nu departe de pajiștea pe care se odihneau Mihai și Anașa. Bine că te-am găsit, și se-așeză, răsuflând ușurat.

— Să trăiești!, îi răspunse cel'alt, întorcându-se.
Petrea Savu părea preocupat de ceva.
— Ce s'a'ntâmplat?, îl întrebă Șândor
— Voiam să vorbesc și cu tine, zise Savu, scoțând din rucsac o sticlă, niște pachete și-o carte. Continuă: Toată noaptea m'am chinuit. Dimineață, m'am dus pân'la Fane acasă..

Șândor Balint se așeză lângă Petrea, pe pătură. Se gândise și el, cât urcase pe Warte, la Fane. Ajunsese la convingerea că Fane Golașu trebuia despărțit de Ospăț, cât mai curând. Nu știa însă, unde să-l mute, deoarece Fane, chiar în ajun, se arătase împotriva propunerii lor de-a se întoarce'n brigadă.

— Da, spuse Șândor, nici eu nu m'am putut liniști. Va trebui să mai vorbim cu Ierbașu...

— Nu mă'ntrepe, îl opri Savu. Stai să vezi, și urmă: Pe Fane, nu l-am găsit. Am dat doar peste bătrâna, la care șade. Nici n'a vrut la'nceput să-mi deschidă. Era'nspăimântată, ca după un cutremur...

— Și Fane?, întrebă Șândor, nerăbdător. Unde era Fane?

— Fane venise târziu, către ziuă și plecase din nou, aproape numai-decât..., și Savu îi povesti mai departe cece se petcuse cu bătrâna și Fane.

— Ei, drăcie!, rosti Șândor, dar aici nu-i de glumă!

— Ai răbdare!, continuă Petrea. Asta încă nu e nimic. Dar, când să plec, neștiind încotro s'o apuc, tot cu gândul la Fane, pe cine crezi tu că-l zăresc lângă poartă? Tocmai dădea ca să intre. Pe Gavrilă Ospăț, în persoană!

— Adică întocmai pe cine ți-l descriesese bătrâna.

— Exact, întări Savu. Și dau fuga spre poartă. Dar Gavrilă, nimic, când mă vede, o șterge.

— Trebuia să te iei după el, zise Șândor, certându-l.

— Asta am și făcut. Am lăsat-o pe babă în curte, și mai înspăimântată, și-am fugit după el. Dar Ospăț întinsese compasul, era iute al naibii la mers, nu ca la lucru! A cotit colțul, pe urmă încă un colț și l-am pierdut din vedere, după niște vagoane, la barieră.

Se opri un răstimp, necăjit, abătut.

— L-am scăpat, zise-apoi. Asta n'am să mi-o iert, cum n'am să-mi iert nici greșala cu Fane...

Pe urmă, glasul lui deveni aspru și plin:

— Sunt sigur că, dacă reușeam să-l ajung, descopeream eu și altele.

— Un lucru e limpede însă, rosti Șândor, pe gânduri. Chiar Fane se ferește de Gavrilă Ospăț. Și asta așa, deodată, după ce mai întâi...

— Anașa, spune-mi te rog, se auzi de alături, nu știi unde e Stanca?
Întorcându-se, Savu și Șândor îl văzură pe Ilie Ortean.

— N'am zărit-o pe-aici, îi răspunse Anașa, ridicându-se de lângă Mihai. Poate n'a sosit încă... Însă ieri îmi spunea c'o să vină.

— Așa știu și eu, spuse Ilie, nemulțumit și de faptul că nu o găsisese pe Stanca, dar și pentru că se arătase nerăbdător față de Mihai și Anașa.

Ilie porni mai departe. Pe Imilente-l lăsase cu Farcaș; se sfia de bătrân.

— Să-l chemăm pe Ilie, să-i spunem și lui, îi zise Savu lui Șândor.

Șandor, căruia-i încolțise aceiaș idee, voi să-l strige. Nu apucă însă, fiindcă Ilie, văzându-i, veni către ei.

— Stai puțin lângă noi, rosti Savu. Avem de vorbit. Ai s'o găsești după aia pe Stanca.

O roșeață ușoară alunecă pe obrajii lui Ilie Ortean. Zise:

— Și ce? N'are omul voie să caute pe cineva?

Se simțea stingherit. Ar fi vrut să se ducă, dar Savu și Șandor îl rugară din nou să rămână. Se așeză. Pe măsură ce auzi întâmplările povestite de Savu, Ilie își pierdu neastâmpărul. Ascultă cu luare aminte și puse câteva întrebări. Spuse, la urmă:

— Atunci, se încurcă din nou socotelile. Eu mă gândisem să fac o echipă de patru, ca să-l aduc și pe Fane lângă Dominde și Brigadiru. După aia, nu l-aș mai fi lăsat să îmi scape din mână.

— Șă știi că ideia aceasta nu-i rea, zise Șandor, bătându-l odată pe umăr. Ne ocupăm și de Fane, înmulțim și numărul pieselor....

— Ia stați!, sări Savu'n picioare, pe neașteptate. Uitați-vă colo....

Ceilalți, se ridicară și ei, intrigati, privind în direcția arătată de Savu.

— Era Fane!, strigă Șandor. El era. A intrat în pădure, din nou.

Rămaseră toți în picioare, neștiind ce să facă. Din partea aceia, acum venea Elsa, în fugă. De după cotitura cărării, îi ieșiră 'nainte Ierbașu și Clocotici. Elsa trecu repede, pe lângă ei. După un timp, Ierbașu se'ntoarse și o ajunse, cu Clocotici. Apoi, începură să discute, aprins. Elsa parcă le povestea, speriată, ceva...

— Eu nu mai stau!, zise Savu de-odată. Până nu lămuresc cum stă cazul cu Fane, nu mă simt împăcat..., și porni într'acolo.

Șandor se uită după el, vorbind spre Ilie:

— Nu mai are astâmpăr, de când a propus să-l trimitem pe Fane la Gavrilă Ospăț...

Dar el însuși se simți cuprins de acelaș răscolitor neastâmpăr.

— Hai, spuse puțin mai târziu, și plecă după Savu, urmat de Ilie Ortean.

Când Gavrilă Ospăț îl strânse de mână, Fane se înspăimântă. Nu se așteptase la întâlnirea aceasta, iar fața lui Ospăț, cruntă și suptă, arăta ca bântuită de grozave primejdii. Gavrilă îl trase după el, în pădure. Fane simți, năvălindu-l ura aceia, care crescuse încă din cârciuma de lângă oraș. Copacii se îmbrăcară în vână, totul începea să se clatine, cașicând dintr'o clipă în alta ar fi urmat o rostogolire a lumii. Fane își înfipse cu desnădejde piciorul drept în pământ, opintindu-se. Brațul lui, întins de oprirea aceasta, îl scutură pe Ospăț.

— Te-am căutat, zise Gavrilă Ospăț, când văzu că nu mai putea să-l urnească pe Fane. Te caut. Aseară ai fugit, ca nebunul... Acum te-am găsit, nu mai scapi...

Fane voi să-i repeadă un pumn, un pumn sdravăn, de-al lui.

Ospăț se feri, sub o creangă de brad, fără însă să-l lase de mâna cealaltă. Rânji, galben și știrb:

— Domol, tată Fane! Bagă bine de seamă ce faci. Dacă dai, poate crezi că te scapi acuma de mine. Nu, tată, vii și tu după mine, întrăm

amândoi. Vezi, de aia te caut, să-ți spun : aseară te-ai îmbătat, ai trântit și te-ai dus, pe domnul Filipache l-ai supărat. Dar ești intrat împreună cu noi, așa am să spun, și ai să înfunzi pușcăria cu noi, dacă latră...

Un nod se așează în gâtul lui Fane. Așadar, Gavrilă voia să îl bage între ei. El fugise de dâșii. Greșelile lui s'au oprit în momentul în care și-a dat seama, aseară, că sunt criminali. Gavrilă, întâi, îl momise cu timpii de lucru, îl mințise că uzina urmărea să îi taie câștigul, dacă reduce din timp, până l-a desbinat de Clocotici și de Șândor, de Ortean și Ierbașu. Cașicum ar fi dat drumul unor ape învâlvorate, să-l tragă cu ele'n prăpastie. Dar și apele au un zăgaz și zăgazul acela îl țineau Ierbașu și Clocotici, îl țineau împreună cu cei din uzină. Iar el se oprise la vreme, un pas mai avea de făcut și nu-l atingeau amenințările lui Gavrilă Ospăț. Ospăț nu voia decât să se apere și să-l ascundă pe Filipache...

— Ești un câine ! Un câine !, scrâșni Fane și deschise larg gura, ca să strige'n pădure și să-l audă Ierbașu sau Clocotici, pe care-i văzuse mai înainte venind, sau altcineva.

— Nu striga !, îl opri, spumegând, Gavrilă Ospăț. Dacă strigi, ai s'o pierzi și pe Elsa. Și Elsa-i de-a noastră, așa am să spun...

Gura lui Fane rămase deschisă, strigătul lui fu numai un geamăt, cuvintele se rostogoliră, seci, înapoi, o mare arsură îi păli pieptul, și brațele i se muiară, căzând.

— Așa, tată Fane, domol, rânji aspru Gavrilă, biruitor. Ai văzut ? Tot o iubești pe Elsa, nițel. Acum, hai de-oparte, să ne 'nțelegem, și îl trase un pas spre adâncul pădurii, răsând, mulțumit de ideea aceasta cu Elsa.

Râsul lui însă se prefăcu în durere, căci Fane nu mai putu să îl rabde. Ii terfelea dragostea lui pentru Elsa... El era vinovat, dar cu Elsa ce-avea ? Dacă e vorba să se atingă de Elsa, atunci... Brațele tari ale lui Fane se încordară din nou, se ridicară în aer și se rostogoliră peste Gavrilă, bufnind îndesat. Gavrilă tăcu, sughițând, îndurând, se ruga doar în șoaptă :

— Nu da ! Mai încet. Nu mai da. Iți dăm bani, să te'nșori, nu mai da, ne aude..., dar văzând că pumnii lui Fane nu conteneau, începu să se apere, se sbătu și-l mușcă, spumegând.

— Nu-i lăsa să se bată !, răsări deodată glasul lui Melinte Ierbașu și, împreună cu Clocotici, acesta se repezi, să-i despartă.

Fane Golașu tresări, neașteptându-se să fie descoperiți. Iar Gavrilă, văzându-i, se'ndoi de spinare, se clătină și'ncercă, șchiopătând, să se strecoare printre brazi. Dar Clocotici îl ținu strâns, întrebându-l :

— Ce-i nea Gavrilă ? Unde te duci ?

Ospăț îi aruncă o privire lui Fane. Simți deodată, că totu-i pierdut pentru el. Intocmai cum prevăzuse încă din noaptea trecută, când încercase să întrerupă orice legătură cu Filipache. În ochii lui Fane, citi ură, mânie. Toată noaptea-i fusese frică de el, dar în secunda aceasta ar fi vrut să-l ucidă. Il vedea, gata să deie totul pe față. Il străfulgeră însă gândul că totuși s'ar putea să nu spună, fiindu-i frică și lui. Deaceia, se hotărî să încerce, dând întâmplării o altă întorsătură :

— Ce aveți cu mine ? Nu vedeți ? M'a lovit. A dat în mine, om bătrân, prăpădit..

— Căine!, se repezi Fane, cu pumnii strânși, fierbând de mânie. Așa? Om bătrân? Prăpădit?

Voi să-l lovească din nou, dar Ierbașu îl prinse de umăr, oprindu-l. Se rușină. Iși dădu seama că trebuia să vorbească. Înțelese că ar fi trebuit să se ducă dela'nceput la Ierbașu, în loc să piardă timpul, căutând-o pe Elsa. Incepu liniștit, cașicând o apă l-ar fi răcorit fără veste, să povestească tot ce știa.

Intr'un timp, i se păru că o zărește pe Elsa, ceva mai departe lângă un brad, ascultând, încordată.

Gavrilă, din când în când, protesta, dar Ierbașu și Clocotici îl linișteau, cerându-i lui Fane să nu se oprească, să spună. Auzind întâmplarea din cârciumă, Melinte Ierbașu, pentru prima oară de când se știa, fu gata să-și piardă răbdarea. Dar Clocotici îi făcu semn cu capul, să nu se grăbească.

— Nu-l credeți! Nu-l credeți!, strigă deodată Gavrilă. Are pică pe mine, nu-l credeți!, și se întoarse spre Fane, rânjind:

— N'o să te creadă, degeaba! Sunt om mai bătrân, sunt serios. Ești un bețiv. Toată lumea te știe. D'aia îți zice: Fane, zis Țuică, și iar spre Ierbașu:

— Minte. Nu-l asculta. Aruncă vina pe mine. Să mă ia dracul, dacă nu minte! Nu știu nimic din ce latră...

Fane ridică pumnii. Dar numaidecât îi lăsă, moi, în pământ. Și cu ochii, căută spre ceilalți. Lăcrima. Il durea înăuntru ceva, cașicând l-ar fi atins cu lanseta în inimă. Se uita dela unul la altul și mai cu seamă, pe Clocotici îl privea. Pe omul, care îl culesese din poarta uzinei, flămând, desbrăcat și-l adusese la lucru, alături de ei; apoi, pe Melinte, care îl întrebase uneori despre viața lui dinainte și îl încurajase. Pe urmă, îl strivi în priviri pe Gavrilă. Gavrilă voise să-l tragă cu el, în prăpastie. Iar acum mai avea și curajul să mintă. Iși bătea joc de el. Și el? El era Fane; Fane, zis Țuică... Fane, zis Țuică... un bețiv, un golan, cum spusese Ospăț...

Deodat'apăru Petrea Savu; după aceia, Ilie și Șandor. Le pierduseră urma și-i căutaseră îndelung prin pădure. Se opriră, surprinși de scena aceasta, Ierbașu le făcu semn să rămână, dar să nu-i întrerupă, s'asculte.

În mintea lui Fane, când îi văzu, răsări întâlnirea cu ei, din ajun, pe șosea; după aceia, toată întâmplarea înegurată din cârciumă, seara, când parcă-i simțise alături de el, ajutându-l să se ridice, să isprăvească odată cu Filipache, cu Gavrilă Ospăț și cu toată nelegiuirea aceia. Elsa, la fel, împreună cu Savu și Șandor, cu Ilie Ortean... Acum ei erau lângă el, îl priveau. Ca și Elsa, din partea cealaltă, care parcă îl cerceta înăuntru, în inima lui. Dar Gavrilă Ospăț îl făcuse bețiv și golan... Nu, asta nu! Pădurea răsună de glasul lui Fane:

— Nu, nu sunt Țuică. Am fost... Dar acum, dar acum...

Il era glasul adânc și-i sfâșia pe ceilalți, cu desnădejdea din el.

— Mai bine mă spânzur, decât să rămân cum am fost...

Strigă încăodată, acum spre Gavrilă:

— Să nu te mai prind! Pe nimeni să nu-l mai aud. Eu nu sunt „zis Țuică”, m'auzi? Nu mai sunt..., și se întoarse cu ochi rugători spre locul din care îl privea Elsa.

Melinte Ierbașu îl fulgeră pe Ospăț, pe sub sprâncenele lui stufoase și negre. Zise :

— Dumneata, vii cu noi. Apoi, către Fane, cu voce ceva mai înceată : iar tu, stai aici, până vin înapoi...

Picioarele lui Gavrilă se muieră. I se păru că se va prăbuși la pământ. Pierduse orice speranță, că va putea să mai nege. Și deodată, își dădu seama, de toată grozăvia faptelor lui. Știa că nu mai are scăpare. O frică fără de margini îl cutremură. Incepu să se sbată. Dar Clocotici nu-l lăsă din strânsoare. Atunci, desnădejdea îl copleși. Și zise, văicărindu-se :

— Nu mă duceți... nu vreau... Ce-am făcut eu ? Am greșit, nu mai fac..., și se smulse din nou, scăpându-i de data aceasta din mână lui Clocotici.

— Stai !, îl ajunse dintr'un salt Petrea Savu. A ! Ce crezi tu ? Mi-ai scăpat dimineață, dar acum nu-ți mai merge!, și-l aduse napoi.

Ierbașu îl prinse de brațul cel'alt, strâns, cât mai strâns, și-l trase de vale, cu Savu. Ceva mai încolo, îi spuse lui Petrea :

— Lasă, că-l duc cu tovarășul Clocotici. Voi, vedeți-vă de ale noastre. Nu e nevoie să-i turburăm pe ceilalți...

Petrea Savu îl dădu în primire lui Simion Clocotici, cu părere de rău. Mulțumit că fusese în stare până la urmă să facă ceva de folos, în legătură cu Fane și cu Ospăț, ar fi vrut să nu-l lase chiar atât de ușor pe Gavrilă. Dar își spuse, apoi : „Nu-i nimic, e'n mâini bune, nu scapă...”, și zise, către Ilie și Șandor :

— Ați văzut ? ! Am bănuț eu, că este ceva între ei !, iar puțin mai târziu, doar lui Ilie, râzând : Ei, acum poți s'o cauți pe Stanca !

Dar Ilie Ortean se opri lâng'un brad, privind de departe, atent, către Fane.

Fane rămăsese acolo, în locul unde fusese prins Gavrilă Ospăț. Aștepta. Privea iarba, ar fi vrut să se uite spre bradul, sub care o văzuse mai înainte pe Elsa. Dar ceva îl oprea. Aștepta. Târziu, când se întoarse Ierbașu, Fane îl întrebă :

— Cu mine ce faceți ? Mai merit să rămân în uzină ?...

Melinte Ierbașu tăcu un răstimp, cântărindu-l. Se gândea. Se gândise și până acum, dar voia să mai vadă odată. Ochii lor se'nălîniră. Ai lui Melinte, adânci, răzbăteau, aprindeau ; ai lui Fane, ardeau înăuntru, neliniștiți.

— Rămâi, dacă vrei, zise Ierbașu, mai mult întrebând, și ochii lor se'nălîniră încăodată. Apoi secretarul adăugă : Dacă vrei să te'ndrești. Și să lupți împreună cu noi. Ca să nu te lovească din nou Filipache, nici vreun Gavrilă Ospăț...

Acum abia se liniști Fane, cu totul. Se întoarse încet, către bradul sub care o zărise pe Elsa. Elsa sta nemișcată, acolo, parcă îl aștepta. El își trecu palma peste obraji și-și simți barba aspră, nerasă. Se gândi că poate ei i-ar plăcea să îl vadă bărbierit proaspăt, ca un om ordonat... Ca Melinte Ierbașu.

XII

— Mie, Golașu îmi zice, tatei Golașu i-a zis și Golașu l-a chemat pe bunicul, așa l-a chemat. Numele ăsta se trage din sărăcie, n'aveam nici cămașă pe noi, eram goi ca o vrabie. Dar și vrabia are pene pe ea, noi

eram ca pui de vrabie, golași, fără pene, fără cămașă... N'au trăit ei, să mă vadă, uite cămașa pe mine... acum am, am cămașă, muncesc... N'au trăit...

Simion Clocotici așeză brațul de miezuri pe masă, încet, câte unul, ca să nu le fărâme. Alături, Fane se proptise în ștampel, vorbind. Lucrau împreună. Clocotici îl trecuse la tobă pe Șandor, iar el, de când rămăsese gol locul lui Gavrilă Ospăț, de trei zile, trecuse cu Fane. Unuia singur, i-ar fi fost mai greu să răzbească. Timpii de lucru pentru o piesă, în loc să se strângă, s'ar fi mărit, prin timpii morți, care s'ar fi înmulțit, datorită nevoii lui Fane de-a alerga pentru doi, deodată.

În prima zi, Fane nu pricepuse amenințarea aceasta, care-l pândea. El voise să arate că poate să obțină și singur, chiar mai mult decât se îndurase Gavrilă să scoată, cu ajutor.

Clocotici îl făcuse atent pe Cudalbu :

— Fane, acum, vrea să-și răscumpere greșala. E drept, nu știu cât o să scoată...

Maistorul, totuși, nu era prea convins. Atunci, venise la dânsul și Fane. Zisese :

— Odată... odată măcar să încerc și aveți să vedeți, se rugase de ei, iar ceilalți îi citiseră'n glas mai mult bănuiala că nu mai avea nimeni încredere'n el. Vreau să scot de trei ori cât dădeam înainte, cu ăla... Ospăț.

Melinte Ierbașu, care fusese de față, le făcuse un semn, lui Clocotici și Cudalbu :

— Lăsați-l să'ncerce...

Apoi, după ce Golașu se apucase de lucru, văzându-i nedumeriți :

— Așa e, cum spuneți. De trei ori nu poate, se știe. Dar el crede acumă că poate. Fierbe, e ca un clocot, nu-l vedeți ? Încercarea aceasta îi e necesară, ca pâinea sau apa. Dacă nu îl lăsăm, nu va uita niciodată că nu l-am lăsat, va fi sigur că nu-l vom mai crede nicicând...

Apoi, le făcu socoteala :

— N'o să dea, cât susține. Dar sub normă nu va rămânea'n niciun caz. S'a văzut că Ospăț ar fi putut să producă de trei ori mai mult. Tocmai asta vrea el să ne-arate. Și treaba asta are să-i reușească. Fiți siguri, că producția nu va scădea, ci chiar va crește. Cât despre cifra propusă de el, e prea mare... În dorința lui de-a ne convinge că s'a'ndreptat, s'a avântat prea departe cu angajamentul. A trecut dintr'o extremă în alta. El singur, chiar azi, are să recunoască. Dar omul are nevoie, la un moment dat, să se convingă el însuși de ceea ce poate. Eu aș fi de părere să încercați...

Simion dăduse din cap, pricepând, aprobând. Cudalbu parcă mai sovăia.

— Face mult să ai grijă de oameni întâi, mai spusese, pentru Cudalbu, Ierbașu. Odată, tinerii noștri au cam greșit, când i l-au dat în brațe lui Gavrilă Ospăț. Nu și-au dat seama. Gândiți-vă numai, că Fane ar fi fost putred cu totul, ce-ar fi ieșit?... Dar despre asta vom mai vorbi... Pân'atunci, se-adresase lui Simion, dumneata pregătește-te. Inginerul Răcaru e de părere că ar fi nimerit să lucrezi cu Golașu. Lasă-l la tobă

pe Șandor, e băiat priceput, știe să umble cu toba, l-ai învățat. Ajută-l pe Fane, ca să repare ceeace-a dărâmat Gavrilă Ospăț...

Fane lucrase tot schimbul, se frământase, se împotmolise, tăcând, infruntând singur greutatea ce se iveau. Umpluse de două ori mai multe forme, decât cu Gavrilă, și totuș nu era mulțumit. Căzuse pe gânduri. Era sigur că, deși își storsese puterile, nu produsese cât ar fi fost el în stare, cât îi ieșise în socotelile lui. Văzând neputința aceasta, își aduse aminte de vorbele, pe care, de dimineață, i le spusese Cudalbu și Clocotici. Cât lucrase, opt ore, descoperise el însuși timpul pierdut cu aducerea miezurilor, cu căratul, rânduital și umplerea formelor, care apoi trebuiau îndesate, bătute cu ștampelul; timpul se irosea cu drumuri dintr'o parte în alta a halei, ca să aducă unelte ori să îi cheme dela cuptoare pe turnătorii de fontă. Vremea aceasta rămânea goală, fiindcă el singur trebuia să le facă pe toate. În doi, și-ar fi împărțit între ei fiecare secundă, s'ar fi întregit unul pe celălalt, puterile și timpul le-ar fi rămas pentru lucru, nu pentru opinteală și alergătură

„Așa n'o să meargă mai departe“, gândise, nu totuși fără părere de rău, privind, la predarea schimbului, cele șaisprezece piese de jos, care parcă-l certau pentru încăpățânarea aceea de dimineață. „Acum ce să fac? Am văzut că nu pot, m'am făcut de rușine. Au avut încredere 'n mine și eu — ce-am făcut? Ce-au să creadă? Au să creadă că i-am înșelat. Și-au să aibă dreptate. Mi-au spus că nu pot...”

Clocotici, în momentul acela, trecuse ca din întâmplare pe-acolo.

— Șaisprezece bucăți, își frecase el mâinile, părând mulțumit. Tot e bine și-așa. Puteai să nu scoți, nici atât. Va-să-zică, ai reușit...

— Pe naiba!, se încruntase Golașu și pe urmă zâmbise, neștiind ce să creadă. Era serios Simion ori spusese, doar ca să râdă de el?

— Și-s bune, întregi, niciun rebut, adăugase Simion Clocotici, atinându-le cu palma, ușor, dela un capăt la altul, pe rând, lăsând câteva clipe să treacă între ei, ca o punte.

— Nea Simioane, dumneata râzi de mine, se dăduse Golașu bătut... Nu mai râde, nu râde..., și glasul lui tremura, între scâncet și strigăt. Mai bine spune-mi, acu ce să fac? Am crezut c'am să pot de trei ori...

— Lasă, hai lasă, îl liniștise, blând, Clocotici, care, în clipa aceea, înțelesese și mai adânc puterea lui Melinte Ierbașu de a pătrunde în oameni, în sufletul lor. Hai, lasă, de mâine lucrăm împreună...

Trecuseră trei zile, de-atunci. Cele șaisprezece piese, scoase de Golașu, ajunseseră pe urmă la douăzeci, la douăzeci și două apoi, iar azi impliniseră douăzeci și cinci de bucăți, deși mai aveau două ore până la încheierea schimbului.

Chemaseră turnătorii, cu fonta. Curând, într'un minut sau în două, fonta aprinsă va curge în forme și douăzeci și cinci de proaspete piese vor fi trimise la ajustaj. Față de ceiace scosese Gavrilă Ospăț, înainte, cu Fane, cifra aceasta era un record. Dar după părerea lui Clocotici și-a lui Golașu, încă nu ajunseseră totuși la piesele, pe care puteau să le dea împreună. Cu fiecare zi scursă, munca se organiza și mai strâns, timpii ucii

de Gavrilă reinviau, iar Fane ajunse în felul acesta la convingerea că norma ar trebui stabilită la timpul realmente lucrat. Era o depărtare imensă, între dibuirile lui, îndărătnice, manevrate nu până demult de Gavrilă, și noile descoperiri, pe care le trăia alături de Simion Clocotici.

„O depășire de normă înseamnă efort și pricepere, înseamnă o luptă cu timpul”, spusese odată Ierbașu, iar Fane vedea că deocamdată nu-i vorba de niciun efort. „Până una, alta, n'am făcut mare lucru”, gândea mai departe Golașu; „Adică, abia de aici înainte ar fi să luptăm, ca să scoatem mai mult... Pân'aici e o normă...”, și urmărirea fiecare mișcare a lui Simion Clocotici, ca să deprindă îndemânarea cu care acesta lucra.

Simion Clocotici, întrecându-l, îl trăgea după el, zăbovea uneori cu un miez, ca să vadă și Fane cum îl așează, cum socotește el timpul și cum se împarte puterea, cu grijă, după mărimea, însemnătatea fiecărei bucați. Iar Fane privea pe furiș, cașicând l-ar fi prins pe Simion într-o clipă de neatenție, și numaidecât încerca meșteșugul pe piesele lui. Clocotici îl vedea, se prefăcea că nu-l vede, zâmbea mulțumit și trecea mai departe, la altă îndemânare, pe care presupunea că încă n'o deprinsese Golașu. Simion, urmărindu-l, vedea cum Golașu, treptat, cu fiecare nouă formă umplută, bătută, turnată, se mișca mai în voie, își freca mâinile, înseninându-se.

Așteptau fonta, s'o toarne. În vremea aceasta, Fane Golașu, sprijinindu-se'n ștampel, îi povestea lui Simion Clocotici:

— N'au trăit... n'au trăit, să mă vadă. Bunicul e mort din primul război. Tata a murit în războiul din urmă. Pe mama au ucis-o cu bombe, din avion... Eu eram gata să iau moartea cu mâinile mele și s'o aduc în uzină... În uzina, în care muncesc și din muncă îmi cumpăr cămăși și pantofi, ca să nu mai fiu cum e numele nostru: Golașu... cum l-a chemat pe bunicul, pe tata, pe mama, tovarășe Clocotici...

Păcăneau presele, în partea cealaltă. Sus, la silozuri, bande rulante alunecau, cu pământul de-asupra, strunite de fete. Elsa era printre ele. În hala imensă, răscolea vuietul muncii. Domînde, aplecat peste formele grele, potrivea miezuri, Ilie Ortean și Traian Brigadiru cărau, declanșau presele. Fonta, adusă fără oprire de State și Ianoș, curgea din căușe, din oale înalte, fierbinte, clocotitoare, răspândea viață'n tiparele noilor piese.

Așezând brațul de miezuri pe masă, Simion Clocotici asculta spovedania lui Fane Golașu. „A ajuns la liman, a ajuns”, își spuse apoi, când Fane tăcu, căutând cu privirea în sus, spre silozul al cincilea.

Clocotici scoase din sertar o sticlă cu lapte, o duse la gură și înghiți de câteva ori.

— Auzi presele noastre?, îi spuse pe urmă lui Fane, astupând sticla. Eu am fost în război. Așa țacăneau mitralierele, Fane, și ne mușcau. Dar presele noastre împrăstie viață, nu moarte. Aceste prese, ar vrea Filipache acela, să le prefacă'n mitraliere...

Fane se'ntoarse spre el, tresărind. Ii reveniră în minte obrazii lucioși, cu vinișoare verzui și altele roz, ale lui Filipache, din noaptea dela „Aici e mai bine ca peste drum”. Și parcă îl auzi: — „Ei zic să reduceți din timp. ca să faceți mai multe tractoare. Dar ce interes ai avea dumneata?...”.

— Înțelegi?, reluă Clocotici... Cu cât păcăne presele noastre mai mult, cu atât astupăm mai vartos lătratul mitralierelor lor...

— Da, zise Fane, acum înțeleg. Va-să-zică, ne batem cu ei, cu dușmanii, cu Filipache... Gavrilă...

— Ne batem și-i vom răpune pe toți. Ei ne vor moartea, vor negură iar. Dar noi ținem în brațele noastre viața. Cine-i mai tare, măi Fane: viața sau moartea?

Fane se gândi, cu iuțeală. Toate întâmplările lui îi reveniră de-odată în minte. Ultima, fusese prăpastia, pe lângă care trecuse și în fundul căreia voiseră să îl împingă Filipache și Gavrilă Ospăț. Spre moarte, adică. Dar el se smulsese la timp, fusese mai tare, ca viața, care creștea plină, stufoasă, în lume. Răspunse:

— Mai tare e viața. Eu am văzut. M'a scos dela fund și pe mine...

— Vezi tu, măi tovarășe Fane, mai spuse Simion Clocotici, uitându-se în ochii lui Fane, acuma ochi mari, luminoși. Sunt unii, care mor odată cu vechiturile. Alții trăiesc mai departe, strivesc vechiturile și faptele lor nu apun niciodată. Tu să fii dintre ăștia din urmă, să prefaci timpii morți, în timpii de aur, cum le-a spus Farcaș, strungarul, timpii de aur, care ne trebuiesc tuturor, câți luptăm pentru viață.

Sosiră State și Ianoș, cu fonta. Incepură să toarne, să umple. Fonta curgea în pământul presat, sfârâia, se'ntindea peste tot, înăuntru, și se răcea, închegându-se'n piese pentru tractoare.

Când isprăviră, Fane îi spuse lui Simion:

— Acu o luăm dela capăt, din nou, nu-i așa?

— Așa, îi răspunse Clocotici și apucă o formă goală, pe care o trase până aproape de masă. O luăm dela capăt... Să vedem, câte facem cu totul, în schimbul de azi?

— Atunci, uite ce-i, deveni Fane și mai serios, iar pieptul lui se umflă și săltă. Ce-am umplut pân'acum, să cerem să intre în normă. Pe urmă, vedem cu cât depășim Ai, ce zici? O să umplem măcar încă cinci... Câștig pe-deasupra. Ce zici?, și privirile lui așteptau, nerăbdătoare, răspunsul.

Simion Clocotici lăsă jos forma din brațe. Nu se așteptase ca Fane să se gândească atât de curând la reducerea timpilor. Rămase cu buzele întredeschise, privindu-l, surprins.

Fane, văzându-i privirea mirată, crezu că Simion nu'nțelege. Incepu să-i explice, puțin stânjenit că tocmai el e acela, care trebuia să-l convingă pe Clocotici:

— Fiindcă să vezi, timpii adevărați la o piesă ne-ajută să producem mai mult. Producem mai mult, câștigăm pe de-asupra și scoatem tractoare mai multe, care tractoare...

Clocotici voi mai întâi să îl strângă în brațe. Să-l strângă și să-l sărute pe frunte, cum făcea cu Alexandru, cu Bogdan, cu Ilinca. Dar văzându-l pe Fane aprins, cum căuta în el cu migală, ca să scoată cuvintele cele mai potrivite pentru celace voia să-i explice, așteptă să termine. Așteptând, abia își putea alunga un surăs mulțumit și adânc.

— Bine, zise când Fane crezu că vorbise de-ajuns și sfârși. E bine cum zici. Să facem așa, dacă vrei, și plecă după miezuri, în grabă.

Când se întoarse, Fane turna cu lopata pământ într'o formă. După ce o umplu, luă ștampelu'n brațe, se încordă cu nădejde și începu să îndese pământul.

Presa lui Șândor se adăugă celorlalte, cu sgomot vârtos și grăbit.

Clocotici așeză lângă Fane o parte din miezuri, celelalte le rândui alături de formele lui, și lucrară

Mai târziu, își uniră puterile, ca să ridice pe masă o formă umplută, formă îngreuiată de pământul în care trebuia să se toarnă iar fontă.

După ce-o așezară, Clocotici răsuflă din adânc, ușurat. Fane însă nu voia să arate, că-l obosise puțin și pe el încordarea aceasta.

— Intr'o zi, vom avea pentru forme o bandă rulantă, o rolă, vorbi Clocotici, amintindu-și de vestea adusă de Melinte Ierbașu, iar Fane înțelese că Simion citise tot timpul în sufletul lui. Să nu le mai cărăm noi, cu brațul. Ne vor veni role speciale, cum au venit silozul și presele automate...

Fane îl pricepu.

— Atunci, zise el cu ochii iar către Elsa, care i se părea că-l privește dela siloz, atunci vom ajunge din nou să svârlim norma asta, de azi, care se va'nvechi...

Elsa zâmbea înspre ei, de departe, dela siloz.

La presa a cincea, Ilie Ortean dădu drumul silozului. Spuse, pe urmă:

— Azi e pământul mai bun. Ca făina... S'a întâmplat ceva și cu Elsa.

— S'a întâmplat, întări Dominde, de lângă el. A avut grijă Anașa... Eu am spus totdeauna, că nevastă-mea știe ce face!

Fane, dincoace, continuă:

— Așa e. Dacă rolele-au să care în locul meu forma, eu muncesc mai puțin. Timpul, care-mi rămâne, îl prefac iar în piese... Va-să-zică, așa se'nvechește o normă: când uzina-ți aduce unelte mai bune, mai multe...

Potrivind miezuri, Simion Clocotici asculta. Asculta și simțea cum crește dragostea lui pentru Fane.

— Da, zise. Atunci, când uzina-ți aduce unelte mai bune, mai multe, îți deschide potecă spre timpii de aur. Noi avem datoria să facem drum, din poteca aceasta. Căci omul, măi Fane, e dator a săpa rădăcini pentru viață, pe unde se duce, pe unde se'ntoarce. Altfel, nu poate pici el să trăiască, îl rod șobolanii, cum a vrut Filipache să roadă din tine, din noi... cum l-a ros pe Gavrilă.

Fane se ridică. Luă ștampelul, mușchii și-i întări ca oțelul, loviturile grele, vâjnoase, căzură'n pământul din forma umplută de Clocotici. Avu simțământul, că vede timpul, intruchipându-se, căpătând viață în piesa pe care o pregătea. Era timpul furat pân'acum de Gavrilă.

Aruncă o privire în stânga. Simion Clocotici, cu fruntea neagră de humă, ochi pătrunzători și vioi, cu brațele lungi și voinice, izbea cu alt maiu în pământuri. Avea tâmpilele ninse, dar forță avea ca și Fane, destulă. În partea cealaltă, brigada, ca un ceasornic, lucra. Pe margini, la mesele lungi, femei și bărbați, cu mișcări sigure și socotite, scoteau din tipare miezuri mari, miezuri mici, măruntaiele și inima pieselor pentru tractor. Iar el, Fane, era printre aceia ce prefăceau puterea și munca în pâine mai multă, în viață... Trase aer, adânc, și lovi mai departe, cu sete, potrivindu-și mișcărilor cu-ale lui Clocotici; fiori de putere îl străbătură.

Aruncând o privire spre ușă, îl zări deodată pe Savu, care tocmai intra. Petrea Savu venea către el și-i râdea de departe, prietenește. Fane-i zâmbi, ne'ncetând să preseze pământul. Iar în sufletul lui, proaspăt, înviorat, toată uzina în clipa aceia izbea, ca un ștampel imens, însuflețit și puternic, izbea în dușmanii din umbră, care voiau să întoarcă timpul din drum.

LUPTĂM PENTRU PACE

EUGEN FRUNZA

AFARĂ DIN EUROPA !

Europă, nu te bucuri ?
Peste Roma și Versailles,
Între marile buclucuri
Cobori un... zeu bălai

Poartă'n piept un vis de aur
Și la șold un automat :
Generalul Eisenhower
Nepoftit descălecat.

Morții, după cum se știe
Nu au cale înapoi ;
Dar bancherii știu să'nvie
Hitleri vechi în haine noi.

Așa dar, bătrână bandă,
Generali SS, la post !
Noul führer vă comandă
Mai turbat de cum a fost.

Visul lui, bezmetic vis:
Din Paris și pân'la Ruhr,
Dela Ruhr pân'la Paris —
Obersturmkomandatur!

Bombe vrea, să cadă'n bot
Viul vieții spintecând:
Morți și robi — atâta tot
...Și bancherii pe pământ!

Generale, generale,
Poartă-ți ochii mai la vale,
Printre rânduri de ochiane:
Bombe ai, dar n'ai cătane!

Asta-i marele cusur!
Dela Ruhr pân'la Paris
Din Paris și pân'la Ruhr
Tot cu pacea oamenii-s.

Vuie glasuri și răsună
Ca și marea pe furtună,
Generale, nu-i a bună!
Te poftim să ieși afară!

Ia-ți pistolul și te cară!
Trage'n Mac Arthur-ii tăi
Și'n Congresul de mișei
Și'n chipiul tău de vrei...

Dar popoarele ți-o spun:
„Nu-ți dăm carne pentru tun!”

Generale, știm o vorbă
(Cruce-ți fă și scui pă'n sân)
Hitlerii se duc pe gâră,
Dar popoarele rămân!

CANTECUL CĂRBUNELUI

Ați auzit în stratul de cărbune
Cum viața se trezește uneori
Și zeci de harfe tremură din strune
Un cântec în adâncuri călător ?

Il știu minerii toți de vreme multă.
Și tainele din tremuru-i ciudat.
Lovesc cu târnăcopul — și ascultă
Cum sună prin ținutul depărtat.

Așa lovea'ntr'o zi și Biro-bacii,
Miner cu neaua vremii în mustăți :
Pleca'n adânc auzul ca și vracii,
Mai în adânc ca'n multe alte dăți.

Și iar lovea... și asculta cu sete
Ca'n prima zi când a venit flăcău,
Cu noaptea primăverilor în plete,
Să-și caute'n cărbuni norocul său.

„Ce faci acolo, spune Biro frate ?”
Intreabă unul oacheș din Abrud.
Ascultă Biro, inima-i se sbate —
„Ia, cântecul cărbunelui aud...”

Și iar lovește... și măsoară'n gându-i
Străfundul glas ce urcă pân'la el...
Iși vede pașii tineri îngropându-i
Sub lespedea patronului mișel.

Și-aduce-aminte : fruntea'nsângerată,
In fața lui, sermeț, jandarmul gras...
Soția lui de boală măcinată...
Și anii lungi de foame și pripas...

Ascultă Biro... doinele se'ngână...
Nu-î simplu viers, ci viața lui de ieri
Pe zeci de strune lacrămile-și mână
Spre inima bătrânului miner.

Ortacul tânăr iarăși îl agață.
De braț îl prinde : „Iaca, mă frământ.
Măi, Biro frate, ești miner de-o viață,
N'ai mai auzit cum sună sub pământ?”

„Am ascultat, tovarășe, de-arândul
Ani mulți... o viață... da, am ascultat...”
Dar Biro-și poartă înainte gândul,
Lovește iar și-ascultă 'ngândurat.

Aici, se știe, munca nu e joacă
Și-i greu să sapi într'una la cărbuni,
Dar e vr'un greu dorința s'o întreacă,
Să-ți crești în voie anii tăi mai buni ?

Când ieși din mină, treci pe drumul mare,
Apoi în colțul clubului cotești,
Acolo'n blocul strălucind în soare
Căminul drag îți râde din ferești.

Te-așezi la masă, tu, soția, fiul —
E drept, ești obosit de munca grea,
Ei, ce vrei ? Anii, bată-i-ar pustiu.
De toana lor nu scapă nimenea.

Și-apoi mai stai de vorbă c'un tovarăș,
Gândești ce va să facem, ce putem :
Om da un șut, om da o sută iarăși,
Dar om păși pe drumul care-l vrem.

Va fi mai bună viața, da, mai bună...
Gândește Biro-bacii. Din străfund
Pe zeci de strune cântecul răsună :
„Va fi mai bună” strunele-i răspund.

Minerul prinde'n mâini perforatorul...
Ades, o lacrimă-i așa de mult !
„Acum, tovarăș, auziți-mi dorul
Ce m'a făcut ăst' cântec să-l ascult :

Suna odată cântecul a jele,
Iar astăzi sună altfel, nu știu cum ;
A fost o vreme neagră'n toate cele...
Tovarăși, creșteți zilele de-acum !

Om da un șut, om da o sută iarăși,
Și munți și inimi porțile-și deschid..
Slăvită fie viața, măi tovarăși,
Sub steagul neînfrântului Partid !

Și de-om spori aceste vremi cu toții
Cu brațul nostru'n stâncă tăietor,
Ne vor slăvi copiii și nepoții
C'am apărat cu cinste pacea lor!"

HORVÁTH IMRE *)

CRUNT SĂ-L URÎM

In temniță-i la locul lui tâlharul.
Spionul ștreangu-și merită cu vârf.
Dar spune-mi tu, ce merită murdarul
Călău, făcând pe șeful, grasul stârv
Ce și-a vândut nu numai țara'ntreagă,
Ci însăș pacea lumii, la obor ?
De mii de ori ne crească ura'n vlagă
Când dăm în ucigașul trădător.
Călăul Tito-i găde peste găzi,
Cu mult mai mârșav decât toți: un laț
Onoare-ar fi pe grașii-i umeri hâzi;
Ștreangu-i pentru mai micii vinovați.
Nu-i lesne tidva să i-o sfarmi jivinii,
Dar ura noastră pe-asasini i-abate.
Sfârșească-aidoma ca Mussolini
Și sboare-i vântul oasele spurcate !

în românește de E. Pietraru

*) Poet de limba maghiară din R.P.R.

N. GRIBACIOV

KIM IR SEN

1

Cu fruntea de-un vis luminată
și ochii zâmbind amândoi,
în seara aceea bogată
șezuse de vorbă cu noi.

Și, rar, depănându-și ideea
că viața din sbucium e ruptă,
dorea ca și arta'n Coreea
să fie o armă de luptă.

Că încă nu-i strașnic baletul
și cântecul încă nu-i tare,
dar totul se face cu'ncetul
cu multă și multă răbdare.

Doar lipsa de vreme-i păcatul, —
el singur ar merge s'ajute
cu vorba, cu'ndemnul, cu sfatul
ca treaba să meargă mai iute.

Vorbind de vânat și de ape,
scrutând din fereastră câmpia,
văzând că și nouă ne place,
l-a prins, nu știa cum, bucuria.

Zicea cu privirile'n grindă,
ținând parc'o pușcă în brațe,
ră'n baltă acuma colindă
sălbatece stoluri de rațe.

Nu-i vreme, c'ar bate el stuhul
și balta sărată și-amară,
când pasărea taie văzduhul
și seara din munte coboară,

când valul în mers se ciocnește
de fluxul venit dinspre mare,
și-i doldora râul de pește
și foșnet au undele clare.

Ce bine e cântecul văii
din plin să-ți vrăjească auzul,
să vezi cum pe cerul Coreii
își leagănă luna harbuzul.

Imi pare că vreme'ndelungă
șezuse vorbindu-ne nouă.
Isvoare-adormiră în luncă
și pomii cu creștetu'n rouă,

și iată, trecuse și seara
și noi înnoptam lâng'acela
ce-i fiul măi vrednic din țara
ce-o frânge'n bucăți paralela.

Dar ce stăpânire de sine!
(Să nu-ți miști un fir de sprânceană!)
Când noi îi știam foarte bine
lăuntrica vieții lui rană.

Pe drum călăuzul ne spuse
de crunta lui vieții furtună:
de câteva zile-și pierduse
soția lui dragă și bună.

În urmă cu numai trei zile...
Și'n clipa aceasta, desigur,
micuțele-orfane copile
plângeau pe mormântul ei singur.

Cunoaștem această durere.
O alta mai crâncenă nu-i.
Îți trebuie câtă putere
tot piscul durerii să-l sui !

Lui, nu-i bagi în seamă, deodată,
voința puternică, trează.
Dar munții i-ar duce în spate
și până la capăt cutează,

asemeni țăranilor care
în zori și'n amiezi, și'n amurguri,
cu râvnă pășesc pe ogoare
să crească'n păture belșuguri ;

asemeni acelora care
duc steaguri spre zări de lumină
și fac să se'nalțe sub soare
depou, și furnal, și uzină.

Imi pare că'n sala aceea
vedeam și-auzeam împreună,
cum grâul foșnește'n Coreea,
oțelul cum sună, răsună.

Și uși s'au fost dat laoparte
și parcă în față-ne, drept,
venea din adânc fără moarte
norodul cel vechi și'nțelept.

Nu cel despre care răvașe
vicleane-au mințit că-i sălbatec,
ci altul, ce urcă orașe
și turle sub steag de jăratec.

Norodul ce-și flutură glasul,
o lume întreagă să-l știe
că azi nu-și mai pleacă grumazul
și-i gata să'nfrunte urgie.

Din fii, cel mai bun și mai vredni
din câți fii Coreea îi are,
stă gata, tot vântul mișelnic
să'nfrunte cu pavăză tare.

Și când ne curmarăm vorbirea
ne spuse, cu inima caldă,
scurmându-ne'n ochi cu privirea :
— „Nu mergeți cu pușca spre haltă ?

V'ași fi călăuz, dar am treabă.
Atâtea mai sunt de făcut !
Că uit de vânat și zăbavă...
Și-apoi, e neliniște'n Sud.

De-acolo, turbate hiene
oricând ar putea să ne-atace,
norodul sub jugul lor geme
în aspre cocioabe sărace.

Și-atunci am văzut prima oară
că ochii lui limpezi și vii
sunt plini de-o tristețe amară,
spre Sud scăpărând de mâinii."

2

Desculță toamna. Plete aurite
Cu flăcări vegetale ard păduri.
Aleargă roți pe drumuri bătucite
prin câmpul gol și fără de răsuri.

E'n sdrențe floarea soarelui, bătrână.
Mătase de păianjen. Pomi chilugi.
Pe suflet amintirea e stăpână —
te ține toamna, parc'ai vrea să fugi.

Noi am văzut destule toamne 'n viață,
și peisaj : când roșu, când gălbui.
Se pierd în cârduri păsările'n ceață.
Iși lasă nukul frunza, amărui.

De ani și ani ne este cunoscută
încărunțirea plopilor înalți
când, toamna, flori cu brumă le sărută,
când crengile pojghițe prind, de smalt.

Dar, vezi, aici în curtea povârnită,
în pragul micului și vechi bordei,
auzi cum cade frunza vestejită,
clar deslușești : o frunză, două, trei...

Se pare că pe crengile posace
păienjenișuri tainice se țes.
hoinarul vânt pe câmp sburlește ace
pe miriștele'ntinse de orez.

A'ncărunțit bumbacul. Parcă-i iarnă.
Bat dinspre munte vânturile reci.
Mâini nevăzute prind ca să aștearnă
covoare ruginite pe poteci.

Iar casa de țărani bătrână
din horn înalț'un fir de fum.
Acoperișul e'ntr'o rână.
de parc'ar sta să pițe'n drum.

De cui e prinsă-o căldărușe.
Ulcioare spânzură'n uluci.
Pe lespede de lîngă ușe
E locul de lăsat papuci.

E-o casă mică, dela țară,
colibă veche de săraci.
Te miri că vântul, bunăoară,
n'o suflă'n vârfuri de copaci ;

că bombele asurzitoare
n'au dărâmat-o în război,
când umerii, dacă și-ar pune,
în spate ar sălta-o doi.

Noi am trăit în tinerețe
în case joase de pământ,
crescute parcă din tristețe
duhnind, jilave, a mormânt,

cu streășini strâmbe, grinzi crăpate,
unghere reci, ferestre mici,
Dar față de-asta par palate.
Acesteia : bordei să-i zici.

Și-a frânt și vremea-aici grumazul.
Urla urātu'n bătătură.
Din căni beau oamenii necazul,
din blid beau lacrimă și sgură.

Și hrana ; ca la închisoare :
un suc de trestii puturoase.
Și doar o sdreanță să'nfășoare
de munci truditele lor oase.

Și parcă un fior de spaimă
ne-a prins intrând în casa ceea,
gândind la cel ce-i plin de faimă
și demn de slavă în Coreea.

Aici stau anii lui grămadă,
amara lui copilărie.
A înfruntat arșiți, zăpadă,
și bici, și jug, și sărăcie.

Aici a alergat prin soare
privind în ceața albăstrue,
cum pânze taie'n depărtare
întinsa apei cărăruie.

Simțea în inimă cenușe
când auzea gemând cârmaciul,
și'n suflet îl rodeau cătușe,
amarnic îl frigea gârbaciul,

pe dealurile cocoșate
oriunde îl purtară pașii.
Aici văzu el prima dată
soldații japonezi, vrăjmașii.

Urâtului înfățișare
și groazei dacă le dai chip,
soldații ăștia-ți vor apare
cu tâmpete fețe de nisip.

Ei, cu privirile viclene,
cu tălpi mărunte, scurte cozi,
au pârjolit străvechi poiene,
au spintecat, din fașe, plozi.

Cu sânge să mânjească huma
găseau că e al vieții rost.
Mult mai cumplită decât ciurma
năvala lor în țară-a fost.

Intr'o amiază de neliniști
văzu cum se pierdea, treptat,
un om în lanțuri, dus prin miriști.
Spre moarte îl duceau legat.

Și către noapte ploi căzură
și vânt bătu neconținut,
trei salve--au bubuit în sgură,
un geamăt se stinge, strivit.

Copilăria lui : amară.
Vrăjmași și jug și față suptă.
Cărări ce urcă și coboară,
drum către vâlvătăi și luptă.

Drum către munții de zăpadă
pentru o țară'n cumpeni dreaptă.
Și-au fost atâtea frunți să cadă
ca să se'nalțe holda coaptă.

Spre casa mică, spre cărare,
vin azi țărânci cu mâini crăpate.
El le-a adus în țară soare.
Hrană le-a dat, și libertate.

Studenti în grupuri. N'au mustață.
Vorbesc. De piedici nu se tem.
Le este far și steag în viață
Conducătorul Kim Ir Sen.

Dela Sengean vin muncitorii.
Pescarii vin, sfătoși unchieși.
Mijesc pe pânze albe zorii.
Cărarea-i albă de cămeși.

Spre casa mică : — un vino-du-te
de dimineață în apus.
Bătuți sunt chilometri sute.
Ce'nseamnă-un kilometru'n plus !

Să-i vadă casa vor. Aguzii
In poartă străjuie de ani.
La'ntoarcere se trag concluzii :
— Este de-al nostru !
— Din țărani !

Merindele se scot din torbă.
La umbră oamenii se-adună.
— „Cu Stalin chiar a stat de vorbă.
Să facă viața-ne mai bună !”

Se stinge soarele'n poiană.
Se culcă umbre lungi în șes.
In casa joasă coreeană
o taină mare-am înțeles.

Din amintire nu s'o șterge
tot ce-am trăit, tot ce trăim.
El vine din norod, și merge
către norod, viteazul Kim.

Și munți s'or frânge 'n fundul văii,
cu apa focul s'o'nfrăți, —
dar, caldă, inima Coreii
din drumul drept nu s'o clinti!

3

La nord, Cinci Munți, în lanț se'nșiră
cu piscuri cufundate'n nori.
Nu-s alții-asemeni. Se respiră
pe coama lor ciudate zori.

Și-un lac se face sus pe creste.
Norodu-i zice Ochi Ceresc.
Ba este'nfășurat în bezne,
ba stelele pe el sclipesc.

Odată doar, să vezi în viață
aceste licăriri pe stânci —
și știi a veșniciei ghiață,
întinsul l'niștii adânci.

Pe cel ce-ar îndrăzni să treacă
aceste stânci de veșnicii,
de l-ai căta în lumea'ntreagă
nu-l mai găsești printre cei vii.

Pe fețele de soare arse
s'au prins pojghițe de polei.
Se'ntind zăpezile albastre.
Trosnesc sub pași. Sclipesc scânteii.

Dar el, viteazul, nu odată
cu ceata lui de partizani
porni zăpezile să bată,
să'nfrunte viscole de ani.

Ce greu și ce stâncos e drumul !
Mai groaznic drum în lume nu-i..
Vrăjmașii țării cu duiumul
ii aținură calea lui.

Veneau ca haitele flămânde
cu dinți rânjiți, cu ochi seci —
dar vremea i-a'mpietrit în pânde,
veșnic să stea sub sloiuri reci.

Urcau spre vârfuri partizanii.
Conducătorul îi ducea..
Pe ceruri : stelele, ca banii.
Piscuri de nea. Nopți lungi de nea.

Și unii, obosiți, din ceată,
cu haine rupte, glesne sparte,
rugau pe Kim ca să-i trimeată
mai grabnic către foc și moarte.

Vroiau mai grabnic să ajungă
cu japonezul să se'nhațe,
cu plumbi de ură să străpungă
dușmanul piept, vrăjmașe brațe.

El, celor obosiți, le spuse
curând de tot, într'un popas :
— Ușor să mori frânt de obuze.
De mori, se vor opri din tras ?

Nu ! Vifor vor porni mai tare !
Obuze vor trimite mii !
Și morți destui Coreea are.
Nevoie multă e de vii.

Căci viața noastră, nu-i a noastră :
e viața Patriei întregi.
Incredințați de-această soartă
noi batem asprele poteci.

Dar socotească-și fiecare
curajul, fapta, bărbăția ;
nădejdea — inimilor floare —
ne-o scaldă raze din Rusia.

Iar dacă vr'unul nu'nțelege
și vrea cu bezna să se culce,
din ceață liber e să plece,
decât să stea să ne încurce.

— Ei, care-i primul ?

Toți tăcură.

— Pe câte văd, nu-s doritori.
Pieriră stele 'n ceața sură.
Luceau pe creste aurori.

Și'n timp ce soarele inghiață
pe vârfuri cu zăpezi albastre,
cu trăsnet partizanii'n ceață
loviră dușmanul în coaste.

Pe stânci, acolo unde cerul
își sgârie al său obraz,
de japonezi, vorbește gerul
cum dorm sub ghețuri, până azi.

Și-i clar ca bună dimineața
de vor alți dușmani să-i întreacă
pe japonezi : destulă-i ghiața,
sub ea la rândul lor să zacă.

Azi, umblă cântece'n Coreea
și povestesc de partizani,
de luptele din anii ceia,
de gloria acelor ani.

Și nu e vorbă bătrânească
și nu e vers, și nu-i refren
cu slavă să nu amintească
de legendarul Kim Ir Sen.

4

— Pe unde-o fi ?

N'o să găsești răspuns.

Mac Arthur tare-ar vrea să știe.

Neliniștea în suflet i-a pătruns,
turbează, ca un câine, de mânie.

Nu în zadar îl chinuie ăst gând.
Privește'nspăimântat spre orizont :
Vor răsări ca iarba din pământ,
il vor lovi în flancuri și în front.

În țară crește vuetul cumplit,
parc'ar vorbi aceste țarini rupte.
Da ! Phenian-ul nu e un sfârșit,
ci doar o fază între două lupte.

Să urle tobele în Washington,
surzească președintele de larmă !
Armatele Coreiei sunt ciclon.
Coreea ține brațul strâns pe armă.

În piele de măgar, cândva, în van
vestea un altu-aceleași-uragane.
Cunoaștem soarta-acelui șobolan
răpus de-otravă în fund de subterane.

În alte vremuri și în alt meleag,
cântară alți nebuni pe-aceeași strună
ca mai târziu să horcăie în ștreang,
bătuți de vânt în noaptea fără lună.

Mac Arthur pe pământul coreean
își simte cerul gurii ars de sete,
și vântul parcă-i sună din ciolan.
și umbrele de pomi îi par schelete.

Sunt arși copacii. Trunchiuri de tăciuni
stau învelite-acuma 'n promoroacă.
Curând, curând, din sumbre văgăuni
cumplitul viscol va eși la joacă.

Și mările vui-vor din adânc
și valuri înspumate de zăpadă
cu ură vor isbi în flancul stâng
și'n flancul drept, sinistra lui Armadă.

Și tot în clipa-aceea, undeva,
pe aspre stânci sub pătura zăpezii,
către Tibet, spre piscuri mari de nea,
vor bate drum cu arma'n mâini chinezii.

Acolo unde valurile crunt
în maluri vin cu urlet să lovească,
către Formosa gata-gata sunt
chineze baionete să pornească.

Și dincolo de Marele Chitai
în țara unde numai gloanțe plouă,
tronul de cârpe al lui Bao Dai
trosnește, gata să se rupă'n două.

În junglă și'n desişuri de copaci
înalt, poporul și-a crescut văpaia :
sunt Filipinele plecate pe trăgaci,
apasă mâna pe trăgaci Malaia.

Mac Arthur se tot uită'n patru părți,
il strânge groaza 'n puternic clește,
tot mozolește militare hărți.
Din ele una singură lipsește.

În mâna lui o are Kim Ir Sen
și-armata coreenilor eroi.
De harta-aceea Trumanii se tem :
e harta loviturii de apoi.

Pe hartă sunt cumplite însemnări.
E orice lovitură însemnată.
Se va scula norodul, și în mări
va arunca a hoților armată.

Radarul tăcăne neîncetat,
radiștii stau la posturi. Tunul geme.
Frunzișul toamnei cismele îl bat,
măruntă ploaie curge peste vreme.

Sub trăznetul de plumbi ucigători
yancheii cad. Vor crește mâine spice.
Și Phenianul o să prindă'n zori
din piatră și moloz să se ridice.

Și astea nu sunt simple prevestiri.
Vrăjmașii știu că ziua nu-i departe
când vor fugi, cu spaimă în priviri,
spre Ancijon să se cufunde'n moarte.

Se poticnește tancul greu, orbit
de flacăra ce i-a pătruns turela.
Țăranii duc cu funia de gât
pe cei ce-au vrut să prade paralela.

Iar undeva lângă Li-Son, în munți,
în trecătoarea de obuze arsă,
călăii țării miruiți în frunți
primesc năpraznică și grea pedeapsă.

Mac Arthur tot privește în zadar,
nici o speranță nu găsește'n hartă.
El știe c'a pierdut ultimul zar.
El știe bine mâine ce-l așteaptă.

Căci orice casă-l arde pe dușman
vin plumbi din pomi, din pietre, din zăpadă.
În zori, în seri, norodul partizan
e numai urăncinsă și grenadă.

5

Departa-i Coreea, în toiul
de lupte, prin schije și fum.
Țin minte ce'neamă războiul.
Eu știu unde Kim e acum.

Luptat-am pe Nipru, prin stepe,
și'n arsul de foc Stalingrad.
Eu pot ostășește pricepe
pe-acest comandant și soldat.

Vorbesc de pe-acuma legende
că'n toate își află un rost.
Privirile lui sunt atente
în cel mai adânc avantpost.

Cu șapca lui simplă pe frunte,
prin linii trecând și zăpezi,
despică el drumuri în munte,
trimite muniții în lăzi.

Pe drum de tranșee ori sănii,
la vulturii lui mitraliori,
adesea coboară'n compănii
cântând „Ariran” către zori.

Și vântul îi duce cântarea
și iarba-l îngână cântând,
și-l cântă în freamăte marea,
și-l cântă soldatul de rând.

O fi în ruini Phenian-ul,
dar flutură-al țării drapel,
și fuge, sub trăsnet, dușmanul.
În fruntea armatei e el.

— Se'ngroașe, yankeilor, gluma!
Prea bine vânduții o știu —
noi plata n'o facem acum.
Vom face-o c'un ceas mai târziu.

Și mulți îl văzură în lupte,
și spun cu mândrie în glas
cum el atârna lângă Von-San
medalii pe piept de viteaz.

Se pare c'atins de o schijă,
ușor nu se dase bătut :
s'a dus să ridice cu grijă
drapelul sub gloanțe căzut.

Apoi lângă Namiho, iarăși,
privea în adânc orizont,
și noaptea-l văzură tovarăși
făcând recunoașteri pe front.

Că doi partizani îl urmează,
oriunde-s aproape de el ;
că el e făptura vitează
cu suflet călit, de oțel.

În toate-i erou și soldat e
Și câte, și câte se spun...
C'a stat patru ore încheiate
de vorbă cu Mao Tse Dun...

Spre piscuri legenda îl suie !
Nu știe urechea-mi atentă
cât e adevăr, și cât nu e
în marea și-adânca legendă.

Dar știi că pe arse pământuri
de flăcări, pe-aproape sunt zorii,
că el, luptătorii prin vânturi
îi duce spre alte victorii.

Că el, cu voința lui tare,
va'nfrânge și zile și ore,
că-i gata s'arunce în mare
străinele state majore.

Și-s gata să rupă pământul
în fugă, să lase Suvonul
cei care prădară pământul
Coreiei, sub flamura ONU

Și soarele, negru le-o pare
și sângele, foc pe zăpadă.
Și-or zace în funduri de mare
vrăjmașii răpuși de grenadă.

Și cel care'n sunetul tobei
vrea iarăș războiul să'ncerce,
va merge ca piatra spre funduri.
Pusanul nicicând nu-l va trece.

Pe brazde de lacrimi ude,
în linia frontului bravă,
din capăt în capăt s'aude:
„Lui Kim Ir Sen, slavă și slavă!”

Și cine să stingă scânteia,
și urii încinsa ei lavă,
când sună în toată Coreea:
„Lui Kim Ir Sen, slavă și slavă!”

La post de comandă veghează,
sub spada lui dușmanii pier,
norodul spre piscuri cutează
sub dârza-i voință de fier .

Și câmpul sub para văpăii
răsună de-același refren.
În nordul și'n sudul Coreiei
pășește slăvit Kim Ir Sen.

El vede, aude și știe
că visul de aur e unul.
Coreea vitează și vie
își strigă dreptatea cu tunul.

Și azi, sărbătoare nu-i încă,
în clipa măreață și grea.
Dar urcă isbânda, pe stâncă.
Așa-mi spune inima mea.

În românește de Victor Tulbure

PETRU DUMITRIU

DRUM FĂRĂ PULBERE...

ROMAN (IV *)

2

Se trezise o anumită încordare neplăcută, în sala unde erau adunați consilierii tehnici ai construcției Canalului. Hossu prezida ședința; lângă el într'un fotoliu de piele cam tocită ședea profesorul Serafimov, nemișcat, și privind din când în când pe ferestrele largi și înalte pe care intra soarele după amiezii, aurind cercevelele și perdelele subțiri. Se zăreau crengile cele mai înalte ale coroanelor copacilor din fața clădirii, fost sanatoriu în care se mutase provizoriu Direcția Generală a Canalului, în Eforia plină de muncitori și funcționari în vacanță. Profesorul Serafimov privea cum se leagănă ușor crengile în vântul ce bătea dinspre plajă și asculta răbdător murmurul interpretului. Inginerul-șef, pe un scaun lângă Hossu, bătea încet cu un creion în placa de cristal gros depe birou. Hossu fuma, ascultând atent. Iar mulți dintre consilieri, profesori la politehnică, ingineri de frunte, oameni care făcuseră multe din lucrările mari din țară, luau cuvântul rând pe rând ca să spună, mai mult sau mai puțin ocolit, că nu puteau fi de acord cu părerea lui Serafimov și că la Medgidia nu puteau fi executate nici un fel de construcții, și că în anumite puncte ale Canalului se puteau consolida malurile fără operații anevoioase și costisitoare. Cercetaseră locurile, făcuseră experimente, făcuseră analize și calcule, și astea erau concluziile. Toți recunoșteau autoritatea și experiența profesorului Serafimov, și competența colaboratorilor săi. Dar în fața tabelelor de calcul și a coeficienților prescriși de metodele învățate de ei, nu se mai puneau problema autorității. Trebuia, spuneau ei, să-și exprime cinstit convingerile, și, și le exprimau... Iar Serafimov asculta șoapta neconținută a interpretului, și privea cerul de afară, albastru, ce luase zilele acestea culoarea ștearsă, alburie, a văzduhurilor de toamnă. Mojaiski, electrotehnicianul și Bunin, specialistul în ecluze, înghesuți pe o canapea îmbrăcată tot în piele tocită, ascultau

*) Vezi „Viața Românească” Nr. 11, Noembrie 1950; 12, Decembrie 1950; 1, Ianuarie 1951.

și ei pe interpret, cu o liniște neturbată. Nici unul din ei, nici Hossu, nici inginerul-șef, nu dădeau vreun semn de nerăbdare sau nemulțumire. Vorbea un inginer cărunț, uscat și subțire, specialist în probleme edilitare; el conducea proiectarea orașelor noi, și se discutau însușirile mecanice ale terenurilor pe care aveau să se ridice aceste orașe. Și el, ca și ceilalți, părea jenat de situație, de obligația de a spune lucruri neplăcute.

— ...Ași putea să mă limitez la problemele mele de urbanistică, spunea el, jucându-se cu degetele printre hârtiile pe care le ținea pe genunchi — Dar, în complexul de lucrări al canalului, toate sectoarele se influențează reciproc. Ar fi o lipsă de conștiință profesională din partea mea, să mă dezinteresez de problemele geotehnice și să vă dau numai proiectele. Dar am studiat și eu rezultatele observațiilor făcute de geotehnicieni și trebuie să spun că mi s'au impus aceleași concluzii...

Și vorbea, vorbea făcând să-i foșnească printre degete foița subțire a paginilor dactilografiate. Glasul i se pierdea ca un murmur în tăcerea încordată a încăperii; de afară, prin geamurile închise, răsunau glasuri de vilegiaturişti și un autobus mare trecu făcând să zornăie geamurile.

Urmă o clipă când nu se auzi nimic. Hossu întrebă liniștit:

— Numai ia nimeni cuvântul? Tovarășul profesor Lăzărescu.

Profesorul Lăzărescu șezuse într'un colț cu un stilou între degetele păroase, și desenase caricatural animale — elefanți, iepuri, câini — pe foile unui carnet. Din când în când își nota câteva cuvinte. Tăcuse tot timpul ursuz, uitându-se încruntat la vorbitor, pe sub sprâncenele negre, groase, stufoase. Pe măsură ce vorbeau colegii lui, el împingea înaintea falca de jos, făcând să-i semene fața cu un bot de mops. La sfârșit, când Hossu întrebă cine mai cere cuvântul, profesorul Lăzărescu ridicase în aer stiloul, ținut de capăt. Tuși și începu:

— E foarte meritoriu că domnii consilieri, colegii mei, au spus curajos că nu pot fi de acord cu domnul profesor Serafimov, și că înălțînim dificultăți de ordinul geotehnice, acum când toate problemele ar trebui să fie rezolvate... Hm, hm... Dar cum se explică asemenea decalaje între rezultatele obținute de geotehnicienii noștri și eminentul nostru confrate? Și se uită la Serafimov, care-l asculta atent. Apoi își răsfoi carnetul. Ochelarii îi alunecară pe vârful nasului.

— Colegii mei au constatat la Medgidia o tasare medie a terenului, de ordinul a cincisprezece până la douăzeci de centimetri. Ceeace ar face, evident, orice construcție imposibilă. Iar domnul profesor Serafimov a calculat că tasarea nu va depăși cinci până la șase centimetri. Cum a fost posibil decalajul între cele două rezultate?

Și se uită împrejur, pe deasupra ochelarilor.

— Rezultatele au fost obținute prin metode diferite. Ori, să fim sinceri. Metodele noastre sunt cele publicate în revistele germane și anglo-saxone până acum zece ani. Dela începutul războiului, descoperirile noi au fost ținute secrete. Erau ele destul de discret comunicate și înainte...

Și adăugă, cu un surâs acru:

— Știu asta din experiența mea de lucru cu firmele germane...

Câteva zâmbete apărură în sală. Dar pieriră numaidecât. Profesorul Lăzărescu continuă:

— Or, în această știință tânără a geotehnice, se fac progrese zilnice.

Ele constituie în... anumite țări.. un secret comercial. Așa că noi nu mai suntem la curent, domnilor.

Și, privindu-i pe doi dintre cei de față urmă:

— Noi, adică dumneavoastră. Eu nu mă pricep decât la diguri și armături metalice...

Inginerul-șef zâmbi, câțiva din cei de față râseră încet, dintre cei doi geotehnicieni, unul râdea, cellalt zâmbea galben. Știau cu toții că Lăzărescu se pricepe la mai mult decât spusese și-i cunoșteau obiceiul de-a mușca în treacăt în dreapta și în stânga, obiceiul pe care nu-l părăsea nici la catedră, când pomenea ironic somități din țară și străine, spre veselia studenților. Interpretul se stăpânea să nu zâmbească. Profesorul Serafimov îl întrebă ceva pe rusește, și interpretul începu să-i explice. Un zâmbet larg apărură treptat pe fața gravă a lui Serafimov. Lăzărescu își șterse cu batista chelia, între cele două tufe de păr negru de deasupra urechilor, și urmă:

— Or, s'au făcut studii noi și descoperiri noi în geotehnică, în ultimii zece ani. Confrații noștri ruși au construit în toată vremea asta lucrări hidraulice mari. Mie mi se pare limpede că domnul profesor Serafimov s'a servit de experiența recentă a tehnicienilor ruși...

— Sovietici, zise Hossu.

— Sovietici, repetă și Lăzărescu. Or, e un lucru caracteristic omului de știință: spiritul deschis, curiozitatea științifică mereu trează. Colegii mei au tras concluzii după rezultatele obținute cu metode vechi. Dar nu i-a interesat cum și-au obținut rezultatele, confratii noștri ruși?

— Sovietici, zise Hossu zâmbind. Lăzărescu exclamă furios:

— Sovietici!

Și se uită împrejur peste ochelari, cu un aer mânios și bănuitor. În ciuda înfățișării lui, nimeni nu se gândea să râdă. Pieriseră toate zâmbetele. Iar Serafimov și cei doi colaboratori ai săi ascultau murmurul interpretului, privindu-l atent pe Lăzărescu. Acesta vorbi mai departe:

— Cred că e un lucru de elementară onestitate științifică, să ne punem la curent fără întârziere cu ultimele lucrări sovietice, să cerem să ni se traducă, și mai ales, să studiem tabelele de calcul utilizate de confratii noștri...

Și-i arătă cu mâna pe cei trei ingineri sovietici; Serafimov dădea din cap în semn de aprobare. Se luminase la față. Scrise un bilet și i-l trecu lui Bunin și acesta dădu din cap și el, murmurând:

— Da, bez slova...

În clipa asta, intră fără sgomot secretarul lui Hossu, un tânăr blond, slab, care puse pe birou în fața inginerului-șef, o foaie de hârtie. Acesta o citi și cu sprâncenele ușor încruntate îi trecu foaia lui Hossu. Directorul general o citi și el și-l întrebă în șoaptă:

— Cine e acolo? Anghelescu?

— Anghelescu, dar la uzină e un tânăr, Pangrati...

— Te duci acolo? întrebă Hossu, iarăși.

— Da, imediat, să văd ce e.

Și, cu un zâmbet ușor, murmură, ridicându-se:

— Văd că ședința a intrat în sfârșit pe drumul cel bun...

Și ieși, discret, în vreme ce Lăzărescu spunea:

— Și să facem excavații și construcții de probă; practica va confirma sau va infirma una din cele două metode! Să încercăm cinstiț, și să vedem!

3

Inginerul-șef, un bărbat scund, îndesat, cărunț, ascundea o privire-ageră și severă îndărătul sticlirii ochelarilor. Stătea acolo, în fața masivului de beton, și-l privea, cu mâinile la spate. Purta un costum cenușiu, mototolit și era cu capul gol în fierbințeala obositoare a zilei aceleia de August. Lângă el era Anghelescu, liniștit, proaspăt bărbierit, cu fața încă albă, căci nu stătuse destul pe câmp ca să-l ardă soarele ca pe Pangrati sau Jurașcu. Aceștia, în preajmă, tăceau. Mai îndărăt, se adunaseră grupuri de muncitori; oamenii schimbau câte un cuvânt cu glas potolit. Deodată apărură și Maței, care se apropie repede și-l salută pe inginerul-șef și pe Anghelescu. Anghelescu nu se întrerupse. Spunea:

— Acolo o să apese toată greutatea motorului. Trepidația și vibrațiile motorului când o să fie pus în mers, o să lărgească fisura, o să creeze altele; pe urmă stâlpii o să înceapă să cedeze și planșeul poate să se spargă între stâlpii 3 și 5...

Tăcu. Nimeni nu scoase un cuvânt. Vorbi iar:

— Betonul a fost prost turnat...

Glasul lui Pangrati se auzi, uscat, iritat:

— Imi pare rău că trebuie să vă contrazic. Oamenii l-au turnat bine!

Inginerul-șef se 'ntoarse cu vioiciune spre el și-l întrebă:

— Răspunzi de ei?

— Da, zise Pangrati, și o roșeață întunecată îi acoperi fața, pe sub culoarea bronzată a pielii. „Răspund de ei; dar de lucrare nu răspund!“ își zicea el. Inghiți în sec, anevoie.

Indărătul lor, la câțiva pași, Iordan trăgea cu urechea. Se depărta. Oamenii îl întrebă:

— Ce-a spus? Ce-a spus?

— Zice că ați turnat betonul bine, și că răspunde de voi...

Dintre ei se rupse deodată Achim și se apropie de grupul inginerilor; îi puse o întrebare în șoaptă lui Maței, acesta dădu din cap, și Achim se duse drept la inginerul-șef

— Tovarășe inginer-șef, începu el și se opri.

Cellalt îl privea ascuțit. Maței zise:

— Tovarășul Achim e șef de echipă. A lucrat și el aici...

— Spune, tovarășe Achim, zise inginerul-șef.

— Apăi noi, care am lucrat aici, ne-am sfătuit și ne-am hotărât că trebuie neapărat să vă spunem. Noi toți credem că s'a turnat aici alt fel de ciment decât trebuia...

Inginerul-șef se'ntoarse spre Anghelescu, apoi spre Pangrati:

— S'a controlat?

Și porni spre baraca birourilor, urmat de Maței și de cei trei ingineri; Anghelescu spunea:

— Nu, nu s'a controlat... O să facem imediat o anchetă printre oameni...

Și, pe când urcau treptele de beton din fața ușii barăcii, repetă nătâng:

— O să facem o anchetă; o să facem o anchetă...

Jos în fața barăcii, era oprită mașina inginerului-șef, și Gaz-ul kaki de campanie, al Comitetului de partid, cu care venise Maftei. Pe peretele barăcii atârna o vitrină de lemn cu geam, sub care se vedeau tăieturi din reviste ilustrate sovietice, arătând marile canale din Uniunea Sovietică și o gară fluvială de pe râul Moscova. Iar sus, pe trepte, în ușă, se afla Mateica, privind cu încordare grupul de bărbați ce se apropia repede de dânsul. Salută, aplecându-se respectuos, la trecerea inginerului-șef, și auzi ultima repetare a lui Anghelescu:

— Da, da... o anchetă..

Intrară cu toții. Mateica rămase afară, stătu o clipă gândind concentrat, apoi plecă repede și se pierdu printre bărci, în direcția magaziiilor de material.

Tănăsioiu preda saci cu ciment unui tractorist de vreo nouăsprezece ani care, cocoțat pe scaunul de tinichea în formă de cupă, supraveghea pe cei doi salahori ce încărcau sacii pe remorcă. Tănăsioiu, tras la față și neras, îl zări pe Mateica încă de departe. Tresări. Mateica îi făcu semn din cap, se întoarse și dispăru după colțul barăcii. Se plimbă pe acolo fumând în umbra clădirii. Dincolo de el, un gard de sârmă ghimpată și dincolo de gard era un orizont nemărginit, galben murdar, ca spinarea guzganului de stepă. Departe de tot, mărunte ca niște cutii de chibrituri, două căruțe străbăteau încet acel câmp nesfârșit. Mateica le urmări multă vreme cu ochii, până se pierdură în zare; pieriră și nourașii de praf pe care-i târau după ele, și nu se mai văzu nimic decât câmpul gol.

Tănăsioiu apăru iute de după colțul barăcii.

— Să trăiți.

Il privea pe Mateica fix și încordat. Avea albul ochilor, de o culoare nesănătoasă, gălbuie. Mateica spuse repede:

— Trebuie să te cari. Ai bani?

Tănăsioiu rânji șovăitor. Mateica băgă mâna în buzunar și scoase un teanc de bancnote cam mototolite.

— Ori la Constanța, la mine... Ori la Mircea Vodă, la don' colonel Gruescu. Înțeles?

— Înțeles, să trăiți.

— Fuga marș.

Și Mateica se depărtă cu pași mari, uitându-se împrejur cu un aer nepăsător, dar atent. Tănăsioiu rămase încremenit o clipă. Apoi se duse în baracă, îmbracă alte haine și numai cu o geantă, se îndreptă spre ieșirea șantierului. Un camion mare cu oameni pornea tocmai atunci. Tănăsioiu se urcă, și camionul porni într'un nor gros de praf alb. Când trecu prin valea mlăștinoasă, coborî de pe șosea pe un drum de pământ; șoseaua era un furnicar de oameni pe jumătate goi, cu cazmale, târnăcoape și ciocane: săpau, nivelau, spărgeau piatra. Camionul îl lăsă în urmă, urcă dealul din spre Sud și dispăru.

Afară, pe coridor, se înghesuiau șefii de echipe și muncitorii dela betoniere. Dar lucrul se limpezise. Micluț stătea în fața grupului de tehnicieni; spusese printr'un singur cuvânt totul.

— Apăi, tovarăşe, eu m'am mirat, da' m'am gândit că nu-i mare lucru... Veneau saci de hârtie groasă, ăpână, tare şi apăi saci mai proşti, mai slabi...

— Aia erau saci cu ciment Portland! exclamă Juraşcu. Nu trebuiau primiţi! Trebuia să-i trimiţi îndărăt!

— Sst, lasă omul să vorbească, vorbi inginerul-şef. Şi întorcându-se spre Micluţ, îl întrebă:

— Numai la dumneata au venit saci de ăştia? Ia chiamă-i şi pe tovarăşii dumitale de lucru...

Intrară, umplând uşa cu umerii lor zdraveni, Achim, Iordan, Mărzali, şi încă vreo câţiva. In curând se dovedi că nu primiseră decât ciment rapid. Pangrati vorbi, cu buzele uscate:

— Numai la Micluţ a venit din cellalt...

— Da, tovarăşe, zise Micluţ. Şi numai odată. Numa'ntr'o zi

— Atunci când s'a turnat stâlpul! zise Juraşcu. Inginerul-şef îi privea pătrunzător pe oamenii din jurul său. Deodată întrebă:

— Unde e responsabilul magaziei cu ciment?

Şi pe când oamenii părăseau încăperea, în frunte cu Anghelescu, inginerul-şef, rămas cu Pangrati, Juraşcu şi Maştei, îi spuse lui Pangrati cu asprime:

— Trebuia să lămureşti oamenii şi asupra ritmului decofrării.

— Acum două săptămâni, majoritatea erau salahori, răspunse Pangrati, ferm. Inginerul-şef insista şi mai aspru:

— Nu-i dispreţui! Invaţă-i. Ridică-i. Ţelul nostru e ca peste câţiva ani să scoatem din ei tehnicieni, muncitori specialişti, de înaltă calificare. Nu ţine secrete faţă de ei aspectele tehnice mai complicate ale lucrării că nu-s secrete, dracul să le ia! Nu te-ai gândit să le spui că lucraţi cu ciment rapid în loc de Portland. Dacă le spuneai, ai fi văzut că erau destul de treji ca să nu le scape manevra sabotorilor dela magazia de material! Acuma, ritmul lucrării suferă din pricina asta...

Se opri şi fixă o clipă, încruntat, un punct al peretelui. Era tăcere. Pe obrazii lui Pangrati curgea, pe lângă fiecare ureche, câte un fir de sudoare. Deodată Pangrati izbucni:

— Dar lucrarea nu e compromisă!

Inginerul-şef dădu din umeri, ursuz:

— Sigur că nu e... Monolitul e bine turnat. Trebuesc cimentate găurile şi fisurile. Ştiţi cum?

Şi deodată un zâmbet îi întineri faţa brăzdată, cu sprâncene cărunte:

— Eu am ieşit inginer în 1925. Prima lucrare pe care a trebuit s'o fac era așa ceva... la o hală de locomotive... Ei?

Pangrati zâmbi şi el, dar fără veselie:

— O pâlnie de cofraj deasupra, şi o masă de beton care să se infiltreze prin presiune...

— Sau? întrebă cu vioiciune inginerul-şef. Pangrati vroi să răspundă, dar îl opri şi se'ntoarse spre Juraşcu. Acesta înţelese, zâmbi şi răspunse:

— Sau injectăm beton în fisuri...

Inginerul-şef dădu din cap şi spuse:

— Pangrati, dumneata să faci până mâine dimineaţă planul pentru

pâlnia aceea. O să vă trimet dela Canară mineri să spargă o gaură în planșeul deasupra stâlpului. Măine dimineață începeți. Și la prânz, turarea! Trag nădejde că n'ai să mai dai greș, tovarășe Pangrati.

Ultimele cuvinte fuseseră rostite cu aceeași asprime ca la început. Pangrati clipi din ochi, nu răspunse și dădu să iasă. În clipa aceea intră Anghelescu, roșu la față și asudat, împreună cu câțiva funcționari și muncitori :

— A fugit !

— Cine ?

— A fugit, domnule director ! Ii spunea așa, fiindcă inginerul-șef era și primul adjunct al directorului general. Inginerul-șef înțelese ce se petrecuse. Zise :

— A fugit responsabilul magaziei de ciment ; era de așteptat. S'au luat măsuri să fie înștiințată miliția ? Da ? Bine. Acuma lăsați-mă singur cu tovarășul Anghelescu.

Toată lumea ieși ; pe când Maței, care șezuse tăcut într'un colț, se pregătea să plece, inginerul-șef îl opri :

— Rămâi, tovarășe Maței.

Se așeză la masa lui Anghelescu și-i pofti să ia scaune. Anghelescu sufla încă greu, și-și ștergea fruntea cu batista. Inginerul-șef tăcu multă vreme. Apoi spuse :

— Ce măsuri ai să iei ca să-ți ții totuși angajamentul privitor la uzina electrică ?

Anghelescu își recăpătase însfârșit obișnuita înfățișare adormită, cu pleoapele grele și fața palidă. Răspunse, cu un zâmbet șters :

— Nu eu mi-am luat angajamentul ăsta, ci tânărul nostru june-prim... Eu l-am acoperit cu răspunderea mea, câtă vreme nu s'a întâmplat nici un incident. Dar în condițiile de față, nu merge. Nu merge...

— Dumneata ce crezi c'ar trebui făcut ?

Anghelescu se uită la Maței. Acesta fuma liniștit, și părea că nu ascultă, ci că se gândește la ceva. Se uită și la inginerul-șef. Întâlni sclipirea ochelarilor și o privire cenușie, întrebătoare.

— Ași avea nevoie de alt inginer... Cu Pangrati nu pot lucra. E nedisciplinat, n'are simțul răspunderii, și s'a dovedit și nepriceput. Dați-mi un tânăr, să-l formez eu, și atunci să vedeți...

— Bine, asta ar fi pentru restul lucrării. Dar acum, imediat până în douăzeci și trei, ce se poate face ?

Anghelescu dădu din umeri :

— Până la douăzeci și trei ? Nu se poate face nimic. Ar trebui dinamitat monolitul și început d'a capo...

Glasul inginerului-șef răsună, rece ca ghiața :

— Asta ar fi o acțiune de sabotaj. O acțiune de sabotaj, de zece ori mai gravă decât a banditului acelaia care a fugit. Ar fi, de fapt, să-i pun vârf crimei lui !

Se lăsă o clipă de tăcere. Anghelescu rămăsese cu acelaș surâs palid pe buze ; încercă să vorbească. Se 'ngălbenise. Dar inginerul-șef îl opri :

— Nu cunoști nici o metodă de-a repara pilonul slăbit ?

Anghelescu șovăi. Ochii îi alunecau în dreapta și'n stânga. Inginerul-șef vorbi iar, fără să mai aștepte răspuns :

— Ai realizat cincinsprezece la sută din plan. Toate șantierile cele-

lalte ți-au luat-o înainte, chiar și cele mai slabe. Mircea Vodă se apropie de sută la sută cu excavațiile. La Năvodari sunt aproape gata cu baracamentele. Dumneata cum ai de gând să recâștigi timpul pierdut? Te-ai gândit la vreo metodă de-a organiza munca, de-a mări randamentul șantierului?

Se lăsă iar o tăcere. Maței se ridică și ieși fără sgomot. Pe coridor îi găsi pe Pangrați și Jurașcu. Pangrați vorbea răgușit, cu mâinile înfundate în buzunare:

— ...O să-mi pară rău să plec de-aici fără să termin uzina...

Vorbind, nu se uita la Jurașcu, ci peste umărul acestuia, la perete Jurașcu îi tăie vorba:

— Ce spui gogoși de-astea, frate! Dece să pleci? N'ai să pleci!

Tăcură amândoi văzându-l pe Maței. Acesta întrebă:

— Tovarășe Pangrați, ai auzit ce-a spus tovarășul inginer-șef? Că trebuie să-i pui la curent pe muncitori cu problemele tehnice?

Un mușchiu fremăta pe fâlcile strânse ale lui Pangrați. Apoi inginerul vorbi:

— Are dreptate. Deobiceiu fac și eu treaba asta. Acum, n'am făcut-o pentru că era mare grabă...

Și, posomorându-se, murmură:

— Așa-mi trebuie...

Apoi se'ntoarse și ieși din baracă, în lumina orbitoare de afară. Ceilalți doi îl urmăriră cu privirea, apoi Maței îl luă de braț pe Jurașcu și îndreptându-se spre ieșire, îl întrebă:

— Spune-mi mie, tovarășe inginer: Pangrați putea să împiedice sabotajul?

Jurașcu nu răspunse numaidecât. Porniră amândoi alături, încet, spre schelăriile și mormanele de nisip și cărămizi ale orașului nou. Jurașcu dădu din umeri:

— Nu există decât un singur mijloc.

— Care?

— Să crești un colectiv de muncitori care să fie conștienți cât e de importantă lucrarea. Și să știe la ce o să slujească fiecare cui, fiecare bucată de fier, fiecare metru cub de beton. Dacă ei lucrează conștiincios, nu se va întâmpla nici un accident...

Maței își dresе glasul, dar nu spuse nimic. Gânditor, își freca degetele mâinii stângi. Apoi întrebă iar, privindu-l ascuțit pe Jurașcu:

— Crezi că Pangrați a crescut un asemenea colectiv? Cum se poartă asta cu critica tovarășului inginer-șef?

Jurașcu îi aruncă o uitătură care'nsemna „Știi foarte bine”; răspunse firesc:

— Asta e slăbiciunea muncii lui. Dar numai când ai crescut un colectiv foarte puternic ți se poate cere să-l înveți și o tehnică mai înaltă. Colectivul lui Pangrați e cel mai înaintat de pe șantier.

— E părerea dumitale? întrebă iute Maței.

— Nu numai a mea. E părerea biroului organizației de bază...

Maței dădu încet din cap, murmurând:

— Da, da... Da, da...

Unde se turnau temelile motoarelor 2, 3 și 4, betonierele, lucrau mereu oamenii goi până la brâu, sau cu tricouri de bumbac care lăsau să se vadă gâturi și umeri bronați și frământați de mușchi, forfoteau pretutindeni cu roabe încărcate, cu saci de ciment, sau svârleau lopeți de pietriș prin țesutul de sârmă al ciururilor. Numai aici la temelia motorului, era liniște. Muncitorii stăteau, adunați în grupuri, sau așezați pe cărămizi, sau sprijiniți de un morman de cherestea, și priveau masivul de beton cenușiu-verzui. O placă groasă de un metru. Apoi stâlpii, pe un bloc cufundat în pământ. Iar dintre stâlpi, cel din centru era rupt pe mijloc, de sus până jos, de acea rană căscată.

Imprejurul lui Achim se strânseseră câțiva, ale căror salopete mânjite de praf luaseră culoarea verzuie a cimentului. Unul din ei, cu niște ochi albaștri, uimitor de senini în chipul negricios, ars de soare, vorbea :

— Are dreptate nea Achim: ce, nu se poate drege?

— Se poate, zise Achim cu tărie. Dacă lucrăm cum vorbirăm noi acum, se poate...

— D'apăi să vedem și inginerul ce zice... mormăi Micluț. Cel care vorbise întâi răspunse:

— Păi să mergeți voi la el că de-aia sânteți șefi de echipă!

Intr'altă parte, Iordan le arătă câtorva oameni spărtura în beton :

— Crăpa-i-ar inima 'n el cum a crăpat acolo stâlpul! N'ați văzut, măi, că vă trimite ciment prost? Of, of, of, orbeților ..

Oamenii tăceau, încruntați. Unul vorbi:

— Ce te-ai luat așa de soarta noastră, nea Iordane?... Acuma să vedem cum om drege-o... Ia-i-auzi ce zice nea Achim...

Și toți se 'ngrădădiră împrejurul lui Achim. Iordan, rămas singur, porni și el după ceilalți. Achim spunea:

— Ei, cum m'am gândit eu? În două schimburi...

— Adică, întrebă iar cel tuciuriu cu ochi albaștri — adică zi și noapte ?

— Zi și noapte, zise Achim. Sigur că da. Zi și noapte. Ce, tu ești contra ?

— Nu, răspunse celălalt cu o luminiță veselă în ochii albaștri. Nu, nu sânt contra.

Afară șuera un vânt uscat și fierbinte. Oamenii care umblau pe șantier, se aplecau ca să-și ferească fața de înțepăturile firelor de nisip purtat de valurile de aer cald. Dar aici, în odaia asta, era tăcere. Cei patru oameni adunați în jurul lui Maței îi puteau auzi răsuflarea. Auzeau cum troznește neconținut, în toate încheieturile barăcii, lemnul de brad care-și pierdea umezeala și se usca în vântul secetos. Dar nu erau atenți la acel glas tainic al clădirii. Se uitau la Maței.

De când îl cunoșteau, se învățaseră cu semnele abia văzute ce se puteau citi pe înfățișarea lui Maței. Acuma, el n'avea clipirea obișnuită, a unui zâmbet numai din ochi. Nici nu fuma. Pusese coatele pe masă, și, deși nu era deosebit de mare sau de voinic părea greu, puternic; era hotărât

să nu se clintească de acolo până nu se limpezeau lucrurile. Imprejurii, Mitică Rusu, nădușit și roșu la față, fuma; Jurașcu se juca în neștire cu creionul, desenând pătrate și triunghiuri pe o hârtie; Iulică Zaharia și cu Achim ședeau nemișcați, cu mâinile pe genunchi. Tăceau toți, întunecați. Din nemișcarea sa, Achim izbucni deodată:

— Apăi noi tot trebuie să-l facem până la douăzecișitrei! Asta să știi.

Parcă ar fi vrut să se certe cu vreunul din cei de față. Maței nici nu clipi din ochi. Întrebă, cu glasul lui domol:

— Și cum socotești să facem?

Achim strângea din măsele. Se vedea cum i se mișcă pe fălci mușchii, pe sub pielea mânjită de barbă, țepoasă. Vorbi:

— Ne sfătuim noi, câți sântem, șefii de echipă. Micluț, nea Iulică, eu... cu muncitorii ăi mai de frunte: Iordan, Mârzali ăla, tătarul, ăilalți toți. Și pe urmă mergem la inginer și-l întrebăm cum putem termina până'n douăzeci și trei: Dacă trebuie spart betonul, sau se poate și altfel: se pricepe el. Nu știu cu ce-o să vină ei; că și eu m'am gândit. Dar eu așa zice să turnăm și noaptea. Ne trebuie un...

Și se 'ntoarse spre Jurașcu:

— ...Ne-ați dat unul și când am săpat fundațiile...

Iulică Zaharia i-o luă înainte lui Jurașcu:

— Grup electrogen.

— Dracul să-l ia, zise Achim. Un grup de-asta; și-o să turnăm și noaptea. Lucrăm unii ziua, și alții noaptea, în două schimburi. Acuma-ți vorba să terminăm repede. N'avem vreme să aducem și alții, neînvățați.

Se opri o clipă, apoi încheie:

— Eu așa gândesc.

Tăcu, împietrit în hotărîrea lui. Maței dădu din cap și murmură:

— Da...

Iulică Zaharia vorbi:

— Dacă-i nevoie de pus fiarele, o să lucrăm noaptea, și noi fierarii.

— Ești sigur c'o să fie de acord oamenii dumitale? Întrebă Maței.

— Am vorbit cu ei azi dimineață.

— Așa... Tovarășul Achim vrea să vorbească și el, cu betoniștii.

— Și cu inginerul, zise Achim. Cu tovarășul Pangrati.

Maței îl cercetă printre gene, apoi se uită împrejur, oprindu-și privirea asupra lui Mitică Rusu. Acesta înțelese întrebarea mută din ochii lui Maței. Trase un fum adânc din țigară, suflă norul albastru, apoi svârli mușul de țigare și-l strivi cub călcâiul bocancului.

— Tovarășul Pangrati, zise Mitică Rusu, — li-e drag oamenilor... Au încredere în el.

— Dar biroul organizației de partid, are la fel încredere în dânsul? Întrebă Maței.

— Da, zise Mitică Rusu și toți cei dimprejur încuviințară: da, aveau încredere.

— Ei, atunci, zise Maței, cred că-i limpede ce avem de făcut. Ce-au spus tovarășii Achim și Iulică. Adică să mobilizăm colectivul de muncă dela uzina electrică. Și să pornim la lucru, că nu mai e nici o oră de pierdut.

Se ridică și-și luă șapca. Se gândea că totuși mai rămâne un lucru nerezolvat. Pangrati putea fi mutat de pe șantier, și rămânerea lui aici

atârna de un fir. Iar Maței nu se hotărîse încă: îl va sprijini pe Pangrati sau nu? „Oamenii îmi arată că trebuie să-l ajut“, se gândea Maței. Își înfundă șapca pe ceafă și se duse să-l caute pe Pangrati.

Îl găsi singur în birou, fumând, și privind absent o scrisoare începută și neterminată. Maței îl salută, trase-un scaun în fața mesei la care lucra Pangrati, se așeză, își puse șapca pe masă și zări scrisoarea.

— Scrii acasă? întrebă el.

— Scriu la București, zise Pangrati cu un zâmbet de ușoară amărăciune. Maței puse palma pe scrisoare:

— Nu te grăbi s'o închei. Așteaptă să vezi ce se întâmplă.

Pangrati dădu din umeri:

— Ce să se mai întâmple?

Cutele dintre sprâncenele lui Maței se adânciră:

— Ce, ți-ai pierdut curajul, tovarășe Pangrati?

Celălalt nu răspunse.

— Partidul s'a bizuit pe dumneata. Ai fost unul din tehnicienii în care noi am avut cea mai mare încredere. Și dumneata te moi la cea mai mică încurcătură?

— Nu e mică, zise Pangrati. Dovedește că n'am fost capabil să asigur bunul mers al lucrării.

Maței bătu cu palma deschisă în masă și se aplecă spre inginer:

— Dumneata așa crezi? Crezi că n'ai fost capabil?

Pangrati se trezi din amorțeala care-l făcea să vorbească monoton și fără viață:

— Ba nu, zise el. Cred că s'a strecurat printre oameni un complice al lui Tănăsioiu. Când Tănăsioiu a trimis un sac de ciment Portland în loc de ciment rapid, omul acela a închis ochii și l-a dat la betonieră. Asta cred! Dar eu sunt totuși răspunzător de asta.

— Da! zise Maței. Ești răspunzător. Dar de ce s'a întâmplat lucrul ăsta? Te-ai gândit?

Pangrati tăcu, și dădu iarăși din umeri.

— Vrei să-ți spun eu? urmă Maței. Pentru că dumneata n'ai văzut în toată afacerea decât o chestiune tehnică. Dacă e o construcție tehnică, de ce să vrea cineva s'o saboteze? Cine are ceva cu ea? Nimeni.

Se opri o clipă. Pangrati devenise atent.

— Dar nu e numai o chestiune tehnică. E o chestiune politică! În țară, și chiar și pe șantierul ăsta, sânt oameni care nu vor ca să se facă lucrarea noastră, Canalul. Nu vor. Și pun bețe'n roate, pun piedici, doar doar ne-om frânge gâtul. Înțelegi?

— Da, zise Pangrati.

— Știai asta, urmă Maței. Știai. Dar nu te-ai gândit.

— Așa e, murmură Pangrati.

— Sigur. Intocmai ca la război. De ce să te atingă glonțul tocmai pe dumneata? Ei, acum te-a atins. Acuma ai observat că dușmanul trage și în dumneata.

Pangrati întrebă, înfrigurat:

— Dar cine e dușmanul? Cine e, aici pe șantier?

Maței tăcu o clipă, privind-l. Apoi zise:

— O să discutăm despre asta, mai târziu. Acuma trebuie să-ți pui întrebarea, duminică, și să găsești singur un răspuns.

Se ridică și-și luă șapca. Intrebă:

— Te-ai gândit la o metodă prin care să-ți fii totuși angajamentul pentru ziua de douăzeci și trei?

— Da. Am vorbit de ea cu inginerul-șef. O s'o spun și oamenilor... chiar dacă nu rămân aici ca s'o pun în practică.

Maței îl privi lung. Deschise ușa și, cu mâna pe clanță, se 'ntoarse și spuse:

— Mai vorbim despre asta...

Și ieși. Pangrati rămase o clipă pe gânduri, apoi citi ultima pagină a scrisorii, și urmă să scrie:

„Ași vrea să fii aici, lângă mine... N'ai putea să-mi spui nimic, fiindcă n'ai înțelege ce se întâmplă. Dar ai fi aici, așa ști că ești! lângă mine, m'ași lupta avându-te alături; și simt că asta mi-ar înzeca puterile; simt că depărtarea ta lasă înlăuntrul meu un gol care roade împrejurii. Nu mi-am pierdut curajul; dar am primit o lovitură grea, nu știu de unde, nu știu dela cine. Cine mă urăște aici? Și de ce? Sau a fost numai o explozie de ură oarbă din partea celui impiegat mărunț de care-ți spuneam că a fugit de pe șantier? Oricum ar fi, m'a isbîit în plin și am toate șansele să fiu mutat pe alt șantier, sau într'un birou unde să mă cocoșez asupra hârtiilor. Nu e prea veselă perspectiva viitorului; ca să mă ajute să-i fac față, nu e alături de mine dragostea mea, ci un activist de partid, un om aspru și cinstit, care mă scutură și-mi face același efect ca un duș rece asupra unui om obosit: mă înviorează, mă trezește; dar așa vrea să fii și tu lângă mine, și să-ți simt răsufierea...”

Surăse strâmb, cu aceeași umbră de amărăciune pe care nu putea să și-o alunge, și urmă:

„Mi-e teamă că n'ai să citești tot ce-ți scriu, — ai spus doar că-ți scriu prea mult — și mă aștept la unul din răspunsurile tale atât de... cum să le spun? Gingașe?”

Pangrati se gîndea: „Nu... n'are rost să-i scriu asta... Despre asta o să vorbesc chiar cu ea”. Iși citi scrisoarea și-l cuprinse deodată o ascuțită neîncredere, și simțământul că scrisoarea asta n'are să slujească la nimic. O rupse încet, întâi în două, apoi în patru bucăți, tot mai mărunte, până acoperi masa cu un strat de pătrățele de hârtie. Se așeză la loc pe scaun, aprinse o țigară, dar o aruncă îndată. Ședea acolo, încleștat în mâhnire și necaz, înăbușit, de neștiința a ce avea să urmeze. Deodată izbi cu pumnul în masă. „Trebuie să vorbesc cu Maței! Nu pot sta așa, cu mâinile 'n sân, așteptând. Trebuie să-i cer să mă sprijine! Chiar dacă refuză; trebuie să-i cer”.

Se ridică, răsturnând scaunul, și porni cu pași mari spre ușă. Cineva de afară, bătu de două ori, tare. Pangrati deschise, și-i văzu înghesuți pe coridor în fața ușii, pe Achim, Iulică Zaharia, Micluț, Mărzali, Iordan și încă vreo doi oameni din cei ce lucrau la construirea uzinei. Se uită la el cu fețe grave, întoarseră cu toții ochii spre Achim. Acesta zise:

— Tovarășe inginer... am vrea să vorbim cu dumneavoastră...

Pangrati se uită o clipă la el. Ochii lui Achim licăreau sub sprâncene, în obrazul ars de soare; Achim părea că a luat o hotărîre însemnată, și că urmărește un gând al său. Iulică Zaharia avea aceeași hotărîre întipărită pe obrazul cenușiu, cu pielea lipită pe oase, și în ochii suri, aspri, Iulică Zaharia zâmbi, vădind dinți îngălbeniți de tutun, și dădu din cap:

— Am vrea să vă întrebăm ceva...

Il priveau țință, plini de așteptare, Mârzali, tătarul voinic și stând țeapăn pe picioarele-i cam strâmbe, arcuite, și Iordan, negru, sprâncenat, cu fața brăzdată adânc, și Micluț care-și învărtea între degete pălăria țărănească, cu fundul ascuțit. Toți voiau ceva, în chip vădit; voiau același lucru. Dar ce? Pangrati se dădu la o parte:

— Bine. Intrați

Se așeză la masa de lucru, și adăugă.

— N'am scaune pentru toți...

— Lasă că nu-i nimic, zise Iordan, și se rezemă cu umărul de perețele de scânduri; Mârzali și alți doi făcură la fel, iar Achim, Iulică și Micluț se așezară. Stătură o clipă în tăcere. Pangrati văzu zecile de bucățele de hârtie împrăstiate pe birou și strânse din buze. Deodată se aplecă și suflă. Bucățile de hârtie sburară fluturând prin aer în căderea lor spre podea. Iordan vorbi:

— Zi-i, Achime.

Achim tuși și începu:

— Apăi, tovarășe inginer, noi ne-am sfătuit cu oamenii, și am venit să vă întrebăm: Se poate drege stâlpul?

Pangrati răsuflă adânc: „Ah, vasăzică de asta e vorba...” Vorbi:

— Da, Achime. Se poate.

— Dacă se poate e bine. Să ne spuneți, în ce chip. Iar noi o să vă spunem cum ne-am gândit să muncim ca să fim gata în douăzeci și trei...

7

Maței ieșea din baraca în care se afla sediul organizației de partid. Se uită împrejur căutând din ochi mașina. Deodată îl zări pe Pangrati, care sosea alergând.

— Tovarășe Maței... Tovarășe Maței... îl strigă tânărul inginer pe nerăsuflăte. Maței se opri și-l așteptă, fără să scoată nici un cuvânt.

— Au fost la mine oamenii, începu Pangrati. Au fost la mine. Tovarășe Maței, până la douăzecișitrei o să fie instalat primul motor. Sânt sigur de asta.

Se întrerupse și glasul i se schimbă:

— ...oricine ar conduce lucrările...

Maței îl luă de braț și făcură câțiva pași spre vale. Acolo jos, spre Sud-Vest, norul prelung de praf se aurea și devenea trandafiriu; soarele coborât plutea, rotund și roșu în neguri de pulbere. Se mișcau păienjenișurile metalice ale săgeților de dragline, și forfoteau fără încetare oamenii și șiraguri de căruțe

— E posibil să fiu mutat pe alt șantier, sau la alt serviciu, murmură Pangrati. Dar ași vrea să termin uzina electrică... M'am învățat cu oamenii ăștia, cu Achim sau Micluț, și-i văd cum se deprind, — ...cum se schimbă. M'am legat și de lucrare. Ași vrea să rămân aici, tovarășe Maței, măcar până văd uzina electrică lucrând...

Vorbise cu oarecare stângăcie, rar, găsind greu cuvintele. Maței ascultă umblând încet lângă el, cu mâinile la spate și cu șapca pe ceafă. Fața îi era umedă de sudoare, căci vântul încetase, făcând loc unei călduri

grele, înăbușitoare. Maftei își scoase șapca și-și șterse fața cu palma. Apoi vorbi :

— Ai început să lucrezi la cofrajul acela, tovarășe Pangrati ?

Pangrati strânse din buze. „Va să zică, nu-mi răspunde”. Zise :

— În noaptea asta fac proiectul.

— Bine, spuse Maftei. Eu, în noaptea asta, o să pun problema ră-mânării dumatiale aici.

Pangrati îl privi, surprins. Apoi se luminează la față :

— Mă duc și'ncep să lucrez.

Își strânseseră mâna fără un cuvânt și se despărțiră ; Pangrati se depărtă spre baraca birourilor ; Maftei se urcă în mașina care porni și dispăru în negura galbenă roșiatică de pulberi plutitoare dinspre Sud.

Seara, aceeași mașină mică verde, acoperită de un strat gros de praf cenușiu, gonea pe șoseaua dinspre Eforie. În ea se aflau Maftei și Borza care, mare și spătos, încăpea greu și sedea ghemuit pe scaunul de mușama cenușie. Panglica lucitoare și sură a șoselei asfaltate șerpuia dealungul țărmului mării. Îndărăt, se aprindeau roiurile de lumini ale Constanței și clipeau multicolor farurile portului... Câmpia era vălurită, stearpă, întreruptă doar de movilele-morminte. Șoseaua dinspre Eforie mașini autobuze, mari, luminate înăuntru, ca niște vitrine care alunecau vâjâind și dispăreau spre Constanța. În sfârșit apăărură blocurile Eforiei, beton și tencuială trandafirie în ultimile luciri ale amurgului. Clădirea masivă a fostului sanatoriu de tuberculoși era încă luminată, mai ales la etaj, unde se aflau birourile directorilor. Gaz-ul mărunț, plin de praf, se opri alături de mașinile strălucitoare care așteptau în fața intrării, sub copăceii chir-ciți, chinuiți, întortochiați de vânturile mării. Maftei sări jos, Borza se dădu jos anevoie, apoi îl luă de braț pe Maftei care-l aștepta ; intrară și urcară scara. Tăcuseră toată vremea pe drum, după o îndelungată convorbire, în biroul lui Borza, la Comitetul Canalului. Secretarul lui Hossu le spuse că directorul general va mai sta vreo jumătate de ceas cu cei trei directori ai regionalelor lucrării, cu care era în ședință de câteva ore. Se așezară amândoi, în fotoliile mari de piele uzată și așteptară, fumând. Afară se lăsa o noapte liliachie și luna plutea deasupra mării sclipitoare.

În sfârșit, ușa se deschise și apăru directorul adjunct, Petrescu, subțire, vânos, și slab ; se luminează la față văzându-i și-i strânse mâna lui Borza, răsând cu dinții mari, puternici ; apoi, salutându-l pe Maftei, îl întrebă :

— Ce e cu tine pe aici, tovarășe ?

Maftei zâmbi și spuse domol :

— Am venit cu tovarășul secretar...

Petrescu îl întrebă pe Borza :

— Ai treabă cu tovarășul Hossu ?

— Da, zise Borza și adăugă grăbit, ridicând mâna :

— Lasă, nu-i spune. Lasă-l să termine. Il aștept...

Dar în clipa aceea ieșiră mai mulți bărbați, discutând între ei, terminând crâmpie de fraze. Borza îl zări pe inginerul-șef și se ridică de pe scaun.

— Noroc... Ai ceva urgent în clipa asta ?

— Da, răspunse cellalt, râzând ; știi bine că totdeauna am ceva urgent. Ce e ?

— Stai cinci minute cu mine la tovarășul Hossu. Vreau să discut cu dânsul cazul dela N...

— Aha, înțeleg... Bine. Vin numaidecât.

Și într'adevăr, după ce se așezară Borza și Maței în biroul lui Hossu, reintră și inginerul-șef. Hossu îi aruncă o privire fugară și dădu din cap, poftindu-l să ia loc. Se cunoștea pe chipul lui Hossu o zi de muncă grea. Ii era cald; își deschiesea gulerul cămășii și și-l răsfrânsese peste al hainei. Fața îi era nădușită și părul ce începuse a i-se rări, îi era lipit de sudoare pe fruntea înaltă, puternică, boltită. Il asculta pe Borza, privindu-l cu ochii negri, inteligenți. Borza aprinsese una din veșnicele-i țigări ieftine și vorbea prin fumul care-i ieșea pe nări:

— Uite, cred că ar fi bine să discutăm cazul care s'a întâmplat, la N... azi dimineață...

— Ce e de discutat la el? întrebă Hossu, liniștit.

— Pe noi ne interesează un singur lucru: ce măsuri se iau pe linie administrativă, față de inginerul Pangrati.

Hossu îl privi lung. Aprinse și el o țigară. Apoi, cu colțul ochilor încrețit de un zâmbet abia simțit, vorbi:

— „Noi”... adică biroul comitetului de partid, nu?

Borza încuviință din cap și râse:

— Da. Noi: tu, și cu mine, și tot biroul... Uite ce e: în jurul inginerului ăștia se poate crea un „caz”.

Și apăsă asupra cuvântului.

— Un „caz” și în bine, și în rău. Se naște printre tehnicieni o poziție din ce în ce mai răspândită. Și printre tineri și printre bătrâni. Oamenii îndrăgesc lucrarea. Și masa muncitorilor simte asta. Înțelegi? E unul din factorii cei mai puternici ai creerii unui colectiv strâns, uite-așa...

Și ridică în aer un pumn masiv, cu păr mărunț, roșcat.

— Ei, și ce-are a face cu Pangrati? întrebă Hossu, cu aceeași clipire aproape nevăzută din coada ochilor.

— Ei, Pangrati e unul din tehnicienii care au îndrăgit lucrarea, și care pun patimă în muncă. La N... antrenează un întreg colectiv de muncă... și e un exemplu, e un fel de... cum să-i zic? Un fel de fruntaș printre tehnicieni în privința asta. Am discutat la Constanța problema asta cu Moldoveanu și cu Spiru, și vreau să vorbesc și cu tine. Cred că dacă nu e neapărată nevoie, Pangrati ar trebui să fie ajutat, să fie lăsat pe loc și sprijinit, să crească, să se formeze. Ce părere ai?

Hossu scutură scrumul țigării și se uită la inginerul-șef. Acesta vorbi:

— Tovarășe Borza, din punct de vedere tehnic, ce s'a întâmplat acolo nu e mare lucru. Și nu i se datorește lui Pangrati, ci stării de neorganizare a șantierului. Adică șefului de șantier. Pe Pangrati ne-am gândit întâi să-l mutăm pe alt șantier, fiindcă totuși răspunderea imediată o poartă el...

Se lăsă o tăcere. Borza se întoarse spre Maței. Acesta spuse, rar, ca un om care-și cântărește cuvintele:

— E gata să-și ia angajamentul de-a termina instalarea primului motor până la douăzeci și trei...

Hossu ridică din sprâncene:

— Poate?

Inginerul-șef vorbește :

— Da... Cu un efort deosebit, poate...

— Organizația de partid a mobilizat colectivul de muncitori, zise Maftei, o parte din ei o să lucreze în două schimburi de douăsprezece ore ; și cred că ne putem bizui pe ei și pe Pangrati, să dea lumină electrică șantierului în ziua de douăzeci și trei...

— Vezi, tovarășe Hossu, zise Borza, e un lucru mărunț care poate fi rezolvat de directorul regionalei sau, cel mult, de tovarășul inginer-șef. E unul din cei trei sute de tehnicieni. Dar cred că trebuie să-i dăm o valoare de exemplu. E un om pe care l-am ajutat mult, și care mănăște cu entuziasm, un om care iubește lucrarea. Și trebuie să-i răspundem din punct de vedere omenesc : ți-ai legat inima de cutare parte a lucrării ? Ți se dă sarcina s'o realizezi tu. Eu așa văd lucrurile...

Maftei tăcea ; dar îi tremura în suflet o emoție nebanuită ; își dădea seama că dorințele oamenilor de pe șantierele pe care lucra, dorințele și speranțele și gândurile oamenilor care îi deveniseră pe nesimțite prieteni, prinseseră rădăcini și în el, și că nădejdea sau desamăgirea, bucuria sau mâhnirea lui Achim, sau Pangrati, sau a oricărui altul, erau și ale sale ; și că acum aștepta cu răsuflarea oprită răspunsul lui Hossu. Directorul general al construcției Canalului îi privea pe cei de față, fără să se clintească nici un mușchiu în obrazul masiv și ostent, brăzdat de cute adânci. În sfârșit, cu aceeași lumină de veselie ascunsă și stăpânită în colțul ochilor, vorbește — și glasul îi căpătă o clipă intonația târăgănată a fiului de țăran de pe Târnave :

— Apoi, noi am discutat cazul cu el, (și aici îl arată pe inginerul-șef) și cu Petrescu... Și noi...

Zâmbi :

— ...Tot așa vedem lucrurile...

8

Când Mihai Pangrati termină proiectul noii instalații de turnat beton, se făcuse noapte. Șirurile de barăci se întindeau în întuneric. Schelele viitoarei uzine electrice se înălțau alături de blocuri negre de întuneric, vagoane oprite. Pe câmp, mașinările și mormanele de material erau topite în noapte. Mulți oameni, mai ales cei cu căruțele, dormeau pe câmp ; unii pentru că nu mai găsiseră loc în barăci, ceilalți pentru că nu voiau să se despartă de cai. Se auzea câte un murmur de glasuri, sau sgomotul înfundat al cailor care băteau pământul cu copita prin somn. Se înroșea deodată jeraticul unui foc pe cale să se stingă.

Pangrati ocoli colțul barăcii. La fereastră era lumină. Va să zică Mateica nu se culcase încă. Va fi silit oare să-i rabde încă odată vorbăria obositoare ? „Asta îmi trebuie, mai ales acum !” se gândi Pangrati cu enervare. „Poate că a adormit cu lumina aprinsă”, își zise el iarăși cu o umbră de speranță, deschise ușa și intră fără sgomot, strecurându-se spre pat.

Mateica nu dormea. În pijama, ședea pe cellalt pat și citea o scrisoare, la lumina lămpii de petrol. Era atât de atent, încât nici nu se mișcă la intrarea lui Pangrati. Nici nu-l auzise. Pangrati începu să se desbrace în tăcere. Scrisoarea avea ceva cunoscut, dar Pangrati era prea obosit, prea frământat, ca să se mai întrebe ce anume. Când dădu să se culce, privirea îi trecu peste policioara din lemn de brad de la căpătâiul

patului său. După amiază, înainte de a pleca să lucreze, pusese acolo scrisorile Donei. Nu-i era frică că o să i le citească sau o să i le fure cineva. Pe cine puteau să -l intereseze?

Dar scrisorile nu mai erau acolo. Le furase cineva? Dece? Cum? Și unde erau? Deodată, Pangrati înțelese. Palid de furie, se duse drept la Mateica, aruncă o privire peste umărul lui, și recunoscuse scrisul Donei. Smulse scrisoarea din mână lui Mateica. Hârtia se rupse. Lângă lampa mică, cu pântecul verde, erau celalalte scrisori, desigur citite și ele. Le luă și se ntoarse cu pași mari. Mateica nici nu se mișcase. Nici măcar nu ridicase capul să-l vadă. Rămăsese așa. Pangrati se culcă și stătu o vreme întins, cu pumnii strânși, fierbând de mânie. Se stăpânea cu greu: „Dacă-l isbesc, mă fac de basm în tot șantierul.”

Lumina se stinse: Mateica suflase lampa. Pangrati îl auzi cum se culcă, gemând și suflând, în patul care scârțâia. Apoi se făcu tăcere. Aerul era cald, apăsător, și se simțea mirosul de petrol, amestecat cu acela de cherestea de brad proaspăt, a barăcii care venise în piese gata alcătuite, și fusese montată într-o zi. Lemnul se usca în căldura grozavă a stepei, și se auzea cum pâraie din când în când. Noaptea zăpușitoare nu dădea odihnă, nici liniște. Pangrati uită o clipă de mânia lui în fața purtării neobrăzate a lui Mateica și deodată năvăliră asupra lui toate celelalte gânduri și frământări. Stătea așa, fără somn, și răsufla greu, în căldura năbușitoare. O clipă, se gândi să iasă la aer, afară pe câmp, dar își aduse aminte cât de fierbinte e noaptea, și rămase nemișcat.

În întuneric, se auzi un sunet ciudat, ușor. Râdea cineva. Da. Mateica râdea singur. Apoi oftă și zise, destul de limpede:

— Păcat...

Mânia lui Pangrati se trezi iarăși în întregime. „Mai și râde, porcule...” Dar Mateica vorbi iar, pe un ton ciudat, în care se amesteca și un fel de milă binevoitoare:

— Păcat... băiat tânăr, prezentabil, om cult, cu învățătură... dece ești prost, domnule? Dece ești prost?

Și adăugă, visător:

— Eu, în locul dumitale, n'ași răbda-o... Ași lua-o de coade și ași trânti-o jos... Ce-i atâta răbdare pe dumneata?

Tăcu o clipă. Pangrati fierbea. Ii venea să sară din pat și să se repeadă asupra lui Mateica. Dar o amorțeală neînțeleasă îl cuprinsese, și un fel de nepăsare amară: „Să vorbească... Să vedem ce e în stare să șpuie...” se gândi Mihai Pangrati.

— Parcă ți-ar lipsi ceva... urmă, tărăgănat, glasul lui Mateica. — Parcă ți-ar lipsi, nu știu ce... Ești deștept, capabil, tot ce vrei, energic, da, poțim, ești și energic; dar crezi în vorbe, domnule; crezi în vorbe. Ți s'au urcat vorbele la cap... Te duc cu o vorbă, o fășneafă... te duc cu vorba și ăștia...

Tăra cuvintele, căsca, părea că se luptă cu somnul. Deodată, Pangrati înțelese. Vorbi prin întuneric, cu un glas uscat, tăios:

— Ești beat ca un porc!

Sub disprețul biciuitor al tonului, Mateica râse gădilat:

— Eu? M'am dispus și eu... și mă faci porc... Nu-i frumos! Zău nu-i frumos... Un intelectual ca dumneata...

Și chicoti iar, încetișor.

Părea încântat. Pangrati își trecu limba peste buzele uscate și întrebă :

— Glumești sau vorbești serios ?

— Hehehe, ia-o cum vrei, hehehe...

Se făcu iarăși tăcere. Mateica mai bău un pahar. Apoi întrebă :

— E frumoasă ? Că după scrisori pare dată naibii rău de de tot...

Pangrati tresări, dar nu răspunse la întrebare, ci întrebă și el, la rândul său, insistent, frământat :

— Ce să fac ? Nu înțeleg. Dece să lovească'n mine ? Ce le-am făcut ? Și cine sânt ei ? Dece nu le convine ce fac ?

Mateica îl privi drept în față și vroi să vorbească. Pangrati aștepta. Nu i se putea citi pe obraz nimic decât dorința de a ști. Părea chinuit. Mateica era pe punctul de-a vorbi, când buzele în tremurată deodată. Se răsgândi și tăcu. Beția i se risipi în câteva clipe. Mormăi cu un aer nătâng :

— Știu eu ? Las'că mai vorbim noi de asta, altădată...

Și se culcă, morocănos și înfricoșat. Simțise că Pangrati nu era beat. Amuți. Pangrati se ridicase în picioare. Stătea în mijlocul camerei, și-l privea pătrunzător ; Mateica se ferea să-i întâlnească privirea ; și ca să scape de ea, se ridică în cot și suflă lampa.

Pangrati stătea nemișcat. Era într-o asemenea stare de încordare, încât nu simțea alcoolul. Era treaz și limpede. Se gândea : „Va să zică de lucrul ăsta-mi vorbea Maței... Se află deci printre noi asemenea oameni... și caraghiosul ăsta e un prieten de-al lor... sau poate chiar un agent de-al lor... Nu mă lupt numai cu materialele și cu pământul... Sânt și ăștia printre noi...” Simți deodată că se află în mijlocul unei bătălii care se dădea parcă sub pământ sau în ceață, o bătălie nevăzută dar care se dădea fără cruțare. Ii pierise somnul și oboseala ; în baracă nu mai era nici un sgomot. Mateica dormea ? Nu se auzea nimic. Ce era cu omul acesta ? Vorbise prea mult și se închisese iar, speriat ? Sau totul nu fusese decât lăudăroșenie ? A, nu. Asta nu. Fusese glasul adevărat, ascuns sub glume și beție...

Era prea înăbușitor aici. Și era Mateica alături, în întuneric. Mateica despre care nu putea ști dacă e treaz sau doarme. Pangrati ieși afară și respiră aerul curat al nopții.

9

La aceeași oră, Tănăsioiu ajunsese la Constanța. Camionul cu care venise se opri în piața de lângă gară. Multe lumini se stinseseră, trecătorii pe stradă erau mai rari. Perechi de tineri treceau pe sub copacii de lângă parc, unde ședeau în umbră, pe bănci, marinari și femei. Grupuri gălăgioase de flăcăi în salopetă mai zăboveau pe la colțuri sau în fața cinematografelor. Iar în văzduhul nopții era un miros de praf, de frunze încălzite de soarele zilei trecute, și de benzină arsă, dela mașinile și camioanele care treceau neconținut în sus și în jos.

Tănăsioiu trânti ușa camionului și se depărtă fără să se întoarcă. Mașina mare și grea porni și dispăru în câteva clipe. Tănăsioiu coti câteva colțuri, merse pe străduțe pavate cu piatră, și care coborau în pantă spre mare. Marea se vedea la capătul lor, luminată pentru o clipă de sclipirile colorate ale farurilor și balizelor dela gura portului.

— Parcă ți-ar lipsi ceva neică... nu știu ce... N'ai subțietate... N'ai fler... Uite, de câte ori ți-am spus că ai nevoie de prieteni... Că aici pe șantier ai dușmani...

— Pe cine?

Erau două glasuri care pluteau în întuneric. În odaie era beznă. Se auzeau numai ele. Isbucneau în întrebări ascuțite, glasul înfrigurat al lui Pangrati; al lui Mateica, năclăit, șovăia, șerpuia și-și urma neconținut drumul într'un mormăit monoton.

— Cine mi-e dușman?

— Ei... știu eu? Dacă mi-ași pune'n cap să-l aflu, l-ași afla și ți l-ași spune...

Urmă o tăcere. Mateica vorbea iar:

— Uite: te-au isbit. Azi ai simțit că ai dușmani. Și nu știi de unde-ți vine lovitura. Nu m'ai ascultat pe mine, și uite unde-ai ajuns... Dece nu vrei să fii înțelegător, să mai stai de vorbă și cu mine, să-ți dau și eu un sfat...

Se făcu tăcere. În întuneric, amândoi răsuflau greu. Deodată răsună, schimbând, glasul lui Pangrati:

— Ai ceva de băut...

— Am, cum să nu. Sigur că am. Stai că-ți dau...

Iarăși trosni patul; Mateica se ridică, și aprinse lampa. Cu spatele întors la Pangrati, își deschise valiza de sub pat, scoase din ea o sticlă Thermos, și-i dădu lui Pangrati un pahar de alcool gălbui. Pangrati avea fața lucioasă, asudată. Goli paharul parc'ar fi fost cu apă. Mateica îl privi cercetător și cam ironic și zise:

— Ce-l torni așa în dumneata? Parcă nici n'ai ști ce bei! E whisky veritabil...

Pangrati nu-l asculta. Murmură:

— Dușmani... N'am făcut nimănui nimic... Nu sânt dușmanii mei, sânt dușmani ai construcției... ai Canalului...

— Vorbești în lozinci ca prietenul dumitale Maței... care e un prost! zise Mateica, și-i luciră ochii. Bău și el un pahar și urmă:

— E un prost... Comuniștii nu sânt deștepți. Ei cu organizarea bat. Dar împotriva unui individ singur, izolat, și ascuns, n'au putere. Înțelegeți? Chestie de subțietate...

— Mai dă-mi niște porcărie de-aceea, ceru Pangrati.

Mateica îi turnă încă un pahar. Pangrati îl bău la fel de repede. Apoi întrebă:

— Și există indivizi de-ăștia pe șantier?

Mateica dădu din umeri:

— Vezi bine că există, dacă te-au atins pe dumneata...

Bău și el, își șterse cu vârful degetului mustăcioara subțire, de actor de film american și murmură:

— Ar trebui să te împaci cu indivizii ăia, domnule inginer...

O lucire galbenă, șireată, îi juca în ochii tulburi de băutură. Pangrati îl privea fix. Intinse mâna cerând încă un pahar, și întrebă:

— Ce să fac? Spune-mi dumneata.

Mateica râse:

— Hehehe... să fi mai energic în amor, și mai puțin energic pe șantier... hehehe...

Ajunse la casa cu spatele la mare, cu o aripă dărâmată de bombardamentele din 1944, și năpădită de verdeață agățătoare. La una din ferestre era o lumină slabă, trandafirie, pe grilajul de fier al balconului se sprijinea cineva. Tănăsioiu, oprit pe trotuarul de peste drum, o recunoscu pe Tasula în halatul ei de casă și cu brațele goale. Trecu strada și intră în casă, urcând în întuneric scara de lemn care scârțâia sub pașii lui. Bătu. După o clipă, Tasula întrebă prin ușe :

— Cine e ?

— Sânt eu... M'a trimis don'colonel...

Tasula deschise și se dădu la o parte. Tănăsioiu îi spuse că Mateica îl trimisese să doarmă acolo. Nu pomeni nimic despre cele întâmplate, pe șantier, nici că e silit să stea ascuns. Totuși, așezat pe scaun la masă, și privind patul din colț, acoperit cu covoare dobrogene, murmură :

— Cât stau aicea, nu-i nevoie să știe nimeni de mine.

Tasula nici nu clipi din ochi ; dar auzise și înțelese. Stătură de vorbă o vreme, alene, cu tăceri între fraze. Odată se auziră glasuri pe coridorul din dosul casei ; Tănăsioiu tresări și se făcu galben la față. Tasula ascultă o clipă, apoi un zâmbet ușor, o umbră de zâmbet apăru pe fața ei greoaie :

— Sânt vecinii, spuse ea liniștită. El își șterse fruntea cu batista și se uită împrejur. Tasula se ridică, deschise o ușă îngustă și aprinse lumina într-o odăiță în care abia încăpea o canapea veche, tocită, cu două perne mari ce-și arătau pe la încheieturi fața dinăuntru, de un roșu stins. Tănăsioiu intră și fiindcă locul era prea strâmt, fu silit să o'nghesuie cu pieptul pe Tasula. Ea păru a nu fi băgat de seamă ; când îl văzu așezat pe canapea, îi spuse noapte bună și-l lăsă singur.

Tănăsioiu stătu câteva vreme cufundat într'un fel de amorțeală, neștiind nici el la ce se gândește. Il stăpânea o neliniște tulbure, teama de cei dela N..., care aveau să dea de știre miliției și neștiința despre ce îl aștepta la Mircea Vodă, la Gruescu. Poate că lucrurile aveau să se încurce în așa hal, încât să nu mai aibe adăpost nicăeri și să trebuiască să fugă prin țară, și să nu se poată ascunde nici măcar acasă, în apartamentul strâmt dintr'unul din cartierele vechi ale Bucureștiului, pe o curte cu prea multe locuințe, cu prea mulți vecini.

Becul care atârna din tavan, murdărit de muște, lumina nemilos încăperea strâmtă, cu pereții coșcoviți, cu un dulap mic vopsit alb, cu un scaun și cu un covoraș împletit, agățat în perete, și înfățișând doi câini dintr'o rasă necunoscută, semănând nedeslușit a urși sau a altfel de animale, și mai neașteptate. Tănăsioiu stinse lumina, deschise fereastra ca să scape de mirosul de închis și de tencuială umedă și fumă, uitându-se afară. Dedesubt era strada liniștită, undeva la un colț, un milițian singuratic, și se auzea vuirea depărtată a valurilor mării spărgându-se de cheiuri. Lângă fereastră, atât de aproape încât lui Tănăsioiu i se părea că ar putea să'ntindă mâna până la ea, stătea Tasula cu coatele pe marginea balconului, și privea nemișcată, strada. Tănăsioiu rămase cu ochii la brațele goale ale femeii. Incet, încet, îngrijorarea și teama se depuseră în adâncul său ca o drojdie amară care se lasă la fund. Iși termină țigara și mai stătu o clipă așa, cuprins de o neînțeleasă dorință de-a întinde mâna spre umărul gol al femeii, care totuși era prea departe. Apoi tuși. Tasula întoarse capul. Il privi cu ochii ei întunecoși, puțin oblici. Tănăsioiu îi zâmbi

și deschise gura să spună ceva, dar Tasula se întoarse și intră în odaie. Balconul cu balustrada din zăbrele de fier ruginit rămase gol.

Tănăsioiu se așează iar pe pat și mai fumă o țigare. Se gândea la ce ar zice Mateica față de gândurile lui de acum. Dădu din umeri. „Dracul să-l ia... Ce, parcă trebuie să aflu?” Țigarea ținu foarte mult. În casă nu se auzea niciun sgomot, astfel încât Tănăsioiu putea desluși micile troznituri ale mobilelor sărace, sau bâzâitul vreunei gănganii rătăcite în întuneric. În sfârșit, se hotărî. Se ridică încet, făcând totuși să scârțâie arcurile obosite ale canapelei. Puse mâna pe clanța ușii și apăsă ușor. Ușa era încuiată.

Fără să știe de ce, asta-l tulbură pe Tănăsioiu. Il cuprinsese chiar și o ușoară teamă. Nu înțelegea. Dece-l închisese acolo în odăița aceea abia mai mare decât un dulap? Se așează iar pe canapea, se întinse, dar nu avu răbdare să rămâie culcat. Arcurile erau rupte, într-o parte, îi intrau în coaste și trebuia să stea strâmb, cu șira spinării îndoită. Dincolo, în odaia Tasulei, nu se mișca nimic.

Tănăsioiu bătu ușor în ușe. Se auzi scârțâind podeaua și Tasula îl întrebă prin ușe ce vrea.

— Un pahar cu apă, zise Tănăsioiu cu un zâmbet strâmb, nătâng, pe care nu i-l vedea nimeni în întuneric. Peste câteva clipe, Tasula, în cămașe, deschise și-i dădu un pahar cu apă. Tănăsioiu nu întinse mâna să ia paharul, ci o cuprinse de mijloc. Tasula se împotrivi. Tănăsioiu o trase spre canapea, paharul se vărsă pe el, căzu jos și se sparse. Tasula îl îmbrânci cu o putere neașteptată și Tănăsioiu făcu un pas îndărăt, se împiedică de canapea și căzu așezat. Arcurile sparte scrâșniră. Tasula, adunându-și pe piept cămașa desfăcută, zise:

— Nu... fii om serios...

— Ce dracu te ții așa, murmură infuriat Tănăsioiu ridicându-se, și se repezi la ea, apucând-o de brațe. Tasula șopti:

— Te rog, fii om serios... Nu ți-i rușine? Cu mine nu mai merge... Nu mai sânt cum mă știe lumea... De când cu domnul colonel, m'am schimbat... Duc altfel de viață... Nu mai sânt cum eram înainte...

Tănăsioiu rămase o clipă uimit, apoi o întrebă:

— Ce, ai înnebunit? Te ia de nevastă?

Tasula răspunse, liniștită:

— Eu pentru el mi-ași pune și viața... Avem o legătură ceeace mata nici nu-ți dai seama. Nici nu știi ce om e dânsul. Ai fost la dânsul în regiment, și nu ți-i rușine să te legi de mine? Mai bine dormi acolo, liniștit...

Dispăru. Ușa se închise și cheia se învărti în boască. Tănăsioiu rămase în întuneric, înlemnit. Apoi se așează încet pe pat, se întinse cu spinarea strâmbă, și dădu din cap cu uimire. Peste câteva clipe începu să rădă singur, un râs strâmb, amar și batjocoritor, fără sgomot, singur în întuneric, în odăița înăbușitoare, abia mai mare decât un dulap. Pe fereastra deschisă se auzea vuetul depărtat al mării

Prima mișcare a lui Pangrati fusese să se ducă să-i vorbească lui Maftei despre convorbirea avută cu Mateica în noaptea aceea; dar șovăise, și renunțase. În zilele următoare, dorința de a termina cu frământarea,

îi venea ca un val și-apoi se retrăgea, iarăși. Simțea nedeslușit că el, Pangrati, e de partea lui Maftei și că de bună seamă, acestuia, Mateica îi e dușman; dar dacă-i vorbea lui Maftei știa foarte bine care ar fi fost urmările pentru Mateica, și nu se putea hotărî. Îl prinse apoi vârtejul muncii și-l ajută să lase pe planul al doilea problema aceasta, nerezolvată: „Sigur că ar fi mai bine să o tai dintr'odată și să limpezesc situația”, se gândea el, dar în același timp își dădea seama cât de greu i-ar fi fost să „taie dintr'odată” și să „limpezească situația” și dădea îndărăt în fața acestor hotărîri prea aspre pentru ca să le poată lua el în vremea aceea. Și apoi, umplerea pilonului defect, îl fură și-l făcu să uite sau cel puțin să nu se gândească mereu la glasul lui Mateica în întuneric și la aluziile și subînțelesurile lui amenințătoare. Apoi, urmă construirea schelăriei de bârne puternice, care avea să țină scripeții și vinciurile; și, într'o dimineață, motoare dudură de jur împrejur, cabluri de oțel se întinseră, și se încordară, și un electromotor uriaș, cenușiu, se clinti, recăzu, se clinti iar și deodată pluti în aer, pe lanțuri și cabluri, alunecând încet spre temelia lui de beton.. Oamenii supravegheau operația în cea mai deplină tăcere, cu ochii la masa de metal care oscila în aer. Pangrati își reținea răsufarea. Deodată, mișcarea aceea înceată se opri: motorul zăcea la locul lui, pe un monolit de beton gros de șase metri. Pangrati oftă ușor și în întorcându-se îl văzu pe Mateica la oarecare depărtare, asistând, cu mâinile la spate, și cu o expresie nedeslușită întipărită pe față. Pangrati simți că-l cuprinde deodată acel val de dorință mănioasă de-a reteza dintr'odată nesiguranța. Se întoarse spre Maftei, care stătea lângă el cu șapca dată pe ceafă, și izbucni:

— Tovarășe Maftei..

În clipa aceea privirea lui o întâlni pe cea, îndepărtată, a lui Mateica, și i se păru că Mateica e înspăimântat.

— Zi-i, tovarășe inginer...

— Sânt sigur că la douăzecișitrei o să avem lumină pe șantier...

VII

O nouă manifestație în mijlocul pustiului

1

În după amiaza și seara zilei de 22 August, Victoraș Folosea, șofer pe un camion mare, Zis, fu trimis că înlocuiască la punctul cel mai depărtat al excavațiilor, un camion care-și rupsese un arc. Locul de muncă era la vreo trei kilometri de șantier. Victoraș urmă pârția de pământ, iarba călcată și întipăriri nesfârșite de cauciucuri. La stânga lui treceau îndărăt ca fulgerul și rămăneau în urmă desigur de papură, care-și clătinau pădurile de spice aurii, pufoase și mari aproape cât un cap de om; sulitele verzi ale frunzelor vibrau ușor în bătaia vântului. Printre ele sclipeau uneori, albastre ca văzduhul, oglinzi de mlaștini. Dincolo de ele se vedeau trecând șiruri de căruțe și, din loc în loc, brațul înalt și sinuratic al unei dragline. Deodată, într'un loc unde papura se rărise, apărură o draglină pe o podea de bârne; tractoare puternice lucrau împrejurul ei în mlaștină, mutând-o de bună seamă într'o altă parte. Victoraș Folosea

apăsă cu talpa pe accelerator și trecu mai departe. Păpurișurile dispărură; părția cotea spre stânga, spre linia nesfârșită de munți de noroi uscat scos din albia viitoare a Canalului. Aici, la capătul excavației, era un excavator, și apoi urma câmpul gol, cu ierburi mărunte, arse de călduri și de secetă

Excavatorul era o mașină neagră cu brațe de metal articulate, cu încheieturi dințate ținute și mânate de cabluri. Se ridica numai cu partea de sus, de deasupra pământului; șenilele și partea de jos erau cufundate în șanțul proaspăt de lut galben. Mașina se mișca neîncetat, brațul se cobora, se ridica purtând la capăt cupa grea de oțel cu dinți de oțel, se cotea spre marginea excavației și cupa se oprea deasupra unui camion ce aștepta la suprafață; capacul din fundul cupei se deschidea, și, peste un metru cub de pământ se revărsa în camion risipind în vânt un nor de praf și de fire de pământ. Brațul de oțel se rotea îndărăt și cupa iarăși dispărea în adâncime. Camionul umplut cu câteva cupe, pleca într-o trămbă de colb, iar altul din cele înșirate lângă excavator, îi lua locul și tot șirul înainta. Camioanele pline goneau peste câmp, undeva, departe, și se întorceau goale pe alt drum.

În șirul acela intră și Victoraș Folosea. Incet, încet, pierdu simțământul timpului. Stătea în cabină cu motorul oprit, ascultând cum se prăvălește pământul în camion, cu un sgomot înăbușit, în timp ce norul de praf galben înconjura totul de jur împrejur, până ce nu se mai vedea împrejur decât ca printr-o ceață. Praful se depunea într'un strat subțire pe tabla camionului vopsită verde, și pe tabloul de bord, pe geamurile cadrelor, pe pielea scaunelor, pe geamul cabinei, pe fața lui Victoraș, pe umerii goi, pe tricoul alb care în curând căpătă o culoare cenușie-gălbuie. În curând, Victoraș simți praful în ochi, în gură; sudoarea îi curgea pe față. Când se aplecă în afară ca să vadă dacă e gata încărcarea, văzu în oglinda retrovizorului că sudoarea îi făcea pârlăieșe noroioase pe obraz, și-i veni să râdă. Încărcarea era gata; Victoraș ambreia și pornea pe părția bătută peste câmp în nenumărate drumuri, de celelalte camioane. Trecea peste o culme, de unde nu se mai vedea nimic decât zarea pustie, iar îndărăt, norul de praf, mereu subțiat și involburat de vânt, deasupra locului unde lucrau mașinile. Ajungea însfârșit la un câmp întins acoperit cu pământ galben, uscat, proaspăt scos din adânc. Un camion basculant care sosise înaintea lui Victoraș, tocmai își răsturna cutia de metal și revărsa tone de pământ și alt nor de praf; apoi pleca, vâjâind. Alte două camioane, fără basculante, stăteau oprite și oameni cu pieptul gol și pantaloni de salopetă cenușii, cocoțați sus, descărcau cu lopețile pământul. Erau în totul vreo douăzeci. Pe o movilă de pământ cafeniu stăteau un ostaș cu pușca pe umăr, iar dincoace de camion, un altul, cu un „automat“ atârându-i depe umăr, cu țeava în jos. Cei doi ostași îi păzeau pe salahori, care veneau dela colonia Ministerului Afacerilor Interne.

În după amiaza aceea, Victoraș făcu multe drumuri pe care și le însemnă cu grije în carnet, scriind și cubajul de pământ transportat la fiecare drum. Incet, încet, în cursul așteptărilor înecate de praf, la încărcare și la descărcare, se obișnuie cu fața încordată și atentă a excavatoristului din cabina mașinii, cu a ajutorului, băețandru blond, mânjit de ulei negru pe obraz, care stătea îndărăt, lângă tăbliile desfăcute ale puternicului motor Diiesel, între căldura metalului fierbinte de o parte, și

căldura după amiezii de August, de partea cealaltă. Se obișnuia cu fețele ostașilor de pază, cu ale deținuților, unii oameni de vreo patruzeci de ani, alții mai tineri; se întreba ce i-a adus acolo, apoi uita, gândindu-se la altele, sau lăsându-se furat de plăcerea de a mâna camionul în viteză peste câmp, ca vântul să-i răcorească fața, gâtul, brațele,

La una din descărcări, se dădu jos ca să-și desmorțească picioarele, și se uită la oamenii care dădeau jos pământul din camion. Sînți deodată că i se pune un nod în gât, și că i se face frig. Doi dintre salahori erau foștii lui patroni, domnul Jean și domnul Garderop. Ii recunoscuse; întâi pe domnul Jean, după ochelari și după dinții de aur; apoi, numaidecât, îl recunoscuse și pe Garderop. Munceau liniștiți, svârlind răbdător lopată după lopată de pământ din camion. Garderop, care fusese foarte gras și voinic, era și acuma voinic, dar mai puțin gras. Nu se uita împrejur, nici la tovarășii lor de lucru, dar aceștia le arătau o nepăsare asemănătoare, se purtau toți ca niște oameni obișnuiți cu lucrul, care văzuseră zeci și sute de camioane cu pământ și șoferii lor, și pe care toată afacerea îi plictisea de moarte.

Inima lui Victoraș încetase să mai bată, apoi, după o clipă, porni înnebunită, tăindu-i răsuflarea. Victoraș, se urcă în mașină; ar fi vrut să fie nevăzut; se înfundă în scaunul lui, dându-se îndărăt, ca să-l apere tabla cabinei; ridică și geamurile, ca să ascundă și oglindirea în ele a cerului, a șiragurilor de nori plutind deasupra zării, și stătu așa, înmărmurit și amețit de tulburare. Deodată, cineva bătă în geam, strigând:

— Dă-i drumul!

Inima lui Victoraș se oprise iar. Porni motorul și smulse din loc camionul în viteză. Șiroaie de sudoare curgeau pe el, și conducea mașina ca'n somn.

Toată după amiaza și toată seara lucra în acea stare de amețelă și de mare tulburare, întreruptă de clipe când ar fi vrut să fie în fundul pământului, și anume când echipa de „coloniști“ descărca pământul. Seara, când salahorii dela depozitul de pământ erau luminați orbitor de farurile camioanelor, era și mai rău; în lumina acea puternică, Victoraș nu numai că-i recunoștea și mai bine pe foștii lui patroni — deși nu-l văzuse niciodată, pe Popescu Garderob, așa, gol până la brâu și vădind o blană deasă și neagră pe piept și pe burtă — dar nu putea nici să se împiedice de-a vedea în amintire fețele lor din ultima călătorie de contrabandă, în clipa când îi părăsise, în semi-întunecimea dinainte de răsăritul soarelui. În sfârșit, răsuflă ușurat când se văzu pe drum spre șantier, cu camionul gol. Se dădu jos în fața garajului provizoriu în aer liber, și nu stătu nici să se spele, nici să spele mașina, ci o căută pe Rada la baraca tineretului, din care o jumătate separată era locuită de fete. Rada ieși din baracă și încercă să-l recunoască, aplecându-se înainte prin întuneric:

— Cine-i? Tu ești, Victoraș?

— Eu sânt...

— Ce-i cu tine? Ce vorbești așa? S'a 'ntâmpat ceva, măi?

— Vino mai încoace, măi, că-i nasulie, murmură Victoraș, tulburat rău și-o trase de mână. Porniră amândoi printre băraci, încet, spre șelăria uzinei electrice, luminată pe dinăuntru, căci și în noaptea asta se lucra la instalarea motorului numărul 1. În cuvinte întretăiate, Victoraș povesti întâlnirea lui cu cei doi patroni.

— E de rău, Rădișo, spunea Victoraș, alarmat. Trebuie s-o 'ntind de pe șantier. Dacă mă recunosc golanii ăia și mă dau în gât?

— Ce să te dea în gât? Întrebă indignată, Rada. Ce, ai făcut ceva?

— Păi le-am fost șofer, măi...

— Ce vorbești? Tu ești șofer la Canal, și ești utemist, te-au văzut toți cum te porți. Ai furat? Ai omorît?

— Nu, măi, oftă Victoraș, d'am cărat fleicile...

— Taci, Victoraș, că mă scoți din fire, zise Rada, mânioasă, privind-l cu ochi scăpărători. Victoraș râse, deși era încă amărît:

— Ce, mă? Vrei să-mi mânjești o cazma?

— Păi să știi că meriți. Ce, mai ai tu ceva cu ei?

— Dracu' să-i ia! Ce să mai am eu cu ei? Ași vrea să fie la polul Nord... ori la ălălalt; unde le-o fi mai frig... Nu vezi că vreau să fug de ei?

— Vrei să pleci? Unde vrei să te duci? Întrebă Rada, cu o ușoară tremurare în glas.

— Păi... răspunse Victoraș, șovăitor, nu-mi cam convine s'o iau din loc...

— Tu ești muncitor conștient, sau ce ești? Ai terminat cu ei, sau nu? Ești muncitor pe șantierul ăsta? Da? Atunci de ce fugi? Aici nu-i nevoie de oameni? N'ai auzit ce-a spus tovarășul Maftei? Păi dacă fugi, ești o curcă plouată, Victore, ești un dezertor, Victore, ești... ești un nasol! Încheie Rada și ea foarte tulburată, și cu glasul din ce în ce mai tremurat. Victoraș mormăi nemulțumit:

— Ce mă iei tu pe mine cu chestii politice... Eu nu de politică vreau să rămân, deșteapto... Că ești tu aici, de-aia vreau să rămân!

— Ba să rămâi, că nu ți-e frică de hoții tăi de patroni! Și să rămâi că rămân alții, care muncesc mai greu ca tine, și muncitori mai vechi ca tine! Facem Canalul, ori nu-l facem? De-aia să rămâi!

— Ia nu mă prelucra așa, mă... se împotrivi Victoraș mânios, și o luă de braț, strângând-o tare de tot.

Dar tulburarea lui Victoraș nu-i trecu toată noaptea. Se sbātu cu vise urâte. Nu isbuti să adoarmă decât, la răstimpuri. Dar în noaptea aceea, amintirile își pierdură cea din urmă putere. Victoraș își spălă camionul înainte de zori, și-l puse 'n rând cu celelalte, în fața baracamentelor, gata să încarce pe manifestanții care porneau spre Poarta Albă. Pe când spăla mașina, se uita din când în când la norii trandafirii clădiți în văzduhuri, sus de tot, spre Poarta Albă; trăgea adânc în piept aerul răcoritor al dimineții, și-l cuprindea o ușoară mirare față de neliniștea lui, care se topea și se risipea în lumina proaspătă

2.

Măcei își făcuse planul dinainte. Astăzi avea să fie doar puțină lume pe șantier; iar el, Măcei, voia să rămâie aici și să rătăcească prin preajma coloniei Ministerului Afacerilor Interne, în chip de muncitor nou venit, necunosător al locurilor. Tândălea prin baracă, în forfota oamenilor care se îmbrăcau, se spălau, își curățau hainele sau bocancii, vorbind, râzând, glumind. Măcei părea somnoros și trăgea încet unul după altul, fumuri din țigarea făcută cu hârtie de ziar. Când toți fură gata și începură

să se scurgă pe uşe afară, Măcei, care stătea cu capul plecat, prefăcându-se a căuta ceva sub pat, aruncă o privire furişată pe sub sprâncene, şi-l zări pe Micluţ că se apropie. Scund şi vânjos, în hainele lui de postav cafeniu ţesut în casă şi cu pălăria neagră motolită pe cap, Micluţ n'avea nimic sărbătoresc decât obrazul proaspăt ras şi mustaţa potrivită cu briciul.

— Ce faci tu acolo, măi, tu, Măcei?

Măcei ridică ochii şi-l privi cu un aer neînţelegător şi nătâng.

— Hai, măi, că numa pre tine te-aşteptăm...

— Apăi eu nu mărg, neică Micluţ, că mi-s bolnav...

— Musai să mergi, că de nu, dracu te-o luvat! Auzi, mă? Toată echipa merge, numa' tu stai! Haide! Nu ţi-i ruşine?

Şi luându-l de umăr îl săltă sus, fără blândeţe. Mânios, dar şi temându-se ca nu cumva să i se simtă planul, Măcei se lăsă dus, stângaci şi nătâng, ca un câine rebegit pe care-l apuci de ceafă.

Iordan umbla printre oameni, încruntat şi negru la obraz; spunea în dreapta şi 'n stânga:

— Ce ştii tu, măi frăţie? Fii-miu ăl mare e'n delegaţie!

— Cum adică 'n delegaţie, nea Iordane? îl întrebau oamenii. Dar Iordan răspundea tainic:

— Ei... ce, parcă-i de nasul tău să ştii?

Şi pleca mai departe. Cu o zi înainte începuse să se bucure că-şi întâlneşte băieţii. Şedea seara lângă focul de coceni şi papură al lui Ceadâr, şi, uitându-se în flăcări, spunea:

— Nu se poate să nu-i trimeată, Ceadăre, frate; sânt fruntaşi pe şantier: mi-a spus ungurul ăla, voinicul, care-a venit atunci cu delegaţia. Al mai mare, aşi crede ca să-i trimită așa, în delegaţie...

Prin asta înţelegea în chip nedesluşit că Bănică va sta de bună seamă pe tribună în timpul manifestaţiei, printre oamenii de frunte ai Canalului, dar nu se 'ncumeta s'o spuie făţiş, şi de aceea se revărsa în fel de fel de poveşti şi de tâlcuri pe care nu le 'nţelegea nimeni.

În seara zilei de 22, când şezuse el la focul lui Ceadâr, cineva îl ascultase cu mare luare-aminte: Şughiran, aşezată în genunchi şi pe călcăie, în umbră. După ce plecase Iordan, şi rămăsese singură cu tată-său, Şughiran îl întrebase pe tată-său:

— Tată... noi nu mergem la Poarta Albă?

— Nu, mormăi Ceadâr, cu ochii pierduţi în pâlpăirea flăcărilor.

— Dece să nu mergem, tată?

— Cine vrei să stea cu caii şi cu căruţa? întrebă ursuz, Ceadâr.

— O să fie sărbătoare mare, murmură Şughiran, dar Ceadâr nu răspunse nimic şi se 'ntinse pe pământ, acoperindu-şi cu o haină capul şi pieptul. Şughiran ştia că nu-l va putea clinti pe tată-său. Venise şi Achim să-i spuie că trebuie să manifesteze a doua zi la Poarta Albă şi promise acelaşi răspuns: cine va păzi căruţa şi caii?

— Organizăm noi paze şi să li se dea de mâncare la cai, zisese Achim, dar Gelal n'avea încredere, şi rămăsese neînduplecat. Aşa era el când se hotăra, greu de clintit.

Şughiran stătu în genunchi în întuneric, împletindu-şi şi despletindu-şi coadele care-i cădeau pe piept, şi aşteptând să se mai stingă focul. Apoi, tiptil, cu picioarele goale, fugi peste câmp, spre baracamente. În-

trând pe șantier, la lumina unei lămpi de petrol din fereastra barăcii portarului, se ciocni de un om înalt și voinic care-o prinse'n brațe și se aplecă s'o vadă.

— Cine ești tu-măi? zise el râzând. Șughiran se smuci cu o mișcare mlădioasă și fugi mai departe. Omul se 'ntoarse spre paznicul dela poartă:

— Cine-i asta? Unde lucrează?

— Dracu știe, mormăi paznicul. Pe la excavații, tovarășe Mateica... ori la orașul nou... A venit cu căruțașii ăia tătari...

— Așa, zise Mateica. Pe la excavații sau la orașul nou...

Șughiran însă alerga spre baraca unde știa că doarme Mârzali. Înăuntru era lumină și gălăgie. Șughiran se rugă de paznic să-l cheme pe Mârzali.

— Du-te dumneata și cheamă-l, zise paznicul. Șughiran intră și se strecură printre oamenii care se 'ngrămădeau îndreptându-se spre paturi, până-l găsi pe Mârzali, care stătea de vorbă cu câțiva de-ai lui. Șughiran îi șopti la ureche:

— Hai afară să-ți spun ceva...

Și-l trase de mână afară, unde-i povesti convorbirea cu Ceadâr.

— Ei, și ce vrei? întrebă Mârzali. De-asta m'ai scos afară? Ce-am eu cu ce-a spus el?

— Ia-mă tu la Poarta Albă cu tine, Mârzali! zise fata, adunându-și cu mâna pe piept coatele negre.

— Dece să te iau la Poarta Albă?

— Uite-așa, că vreau să mă duc să văd și eu sărbătoarea...

— Surioară, tu ți-ai băgat ceva în cap... Ia spune, ce? Ce vrei tu acolo?

— Vreau să mă duc mâine la Poarta Albă și-atâta tot, zise Șughiran.

— Da, dacă nu te iau? întrebă Mârzali.

— Dacă nu mă iei, să n'ai parte s'o vezi pe Nagië zece ani și cu unul unsprezece, zise cu patimă Șughiran. Mârzali tăcu câteva clipe, apoi răsă încetitor și zise:

— Bine, te iau...

Astfel că Șughiran îl lăsă pe tată-său, a doua zi dimineață de vorbă cu cei doi săpători, cu care făcea planuri cum să care mai mult pământ pe zi, și fugi s'o caute pe Uliana, tovarășa ei de lucru. O găsi împreună cu bătrânul Chirsan, uitându-se la motorul numărul 1, adăpostit în umbra barăcii sale de scânduri bine încheiate. Imprejurul său se mișcau cu îndeletniciri de neînțeles, electricienii. Unul, înalt și uscățiv, într'o salopetă albastră, cu o lampă foarte ciudată în mână, vârîse capul în măruntaiele de oțel cenușiu ale motorului uriaș, și-l lumina pe dinăuntru. Șughiran intră, trecând peste țevăria de metal și cauciuc și cabluri electrice groase îmbrăcate în gumă neagră, și-o trase pe Uliana de cot, șoptindu-i:

— Vin și eu cu voi...

Dar bătrânul Chirsan, cu ochii la motorul numărul 1, n'o văzuse. Ii spunea Ulianei, cu glas domol:

— Unde-o fi soră-ta Axenia, Uliano? Ce-o fi cu ea? Ce-o fi cu ea...

Se uita la motor și le cablurile care ieșeau din el ca niște tențacule. alergau pe pereții de scânduri, ieșeau la lumină, se resfirau în mii de fire subțiri cățarate pe stâlpi, și întinzându-se din stâlp în stâlp deasupra șantierului, ca o pânză de păianjen. Intrau în barăci unde, pretutindeni, instalatorii potriveau becuri și lămpi.

Achim ședea și se bărbiera; copilul îi ținea oglinda să se vadă, iar Evdochia, în picioare lângă ei, aștepta. Iși pusese o cârpă nouă și-și îmbrăcase fusta curată, de sărbătoare.

— Hai, Achime, ce tot răzuiești la barba aia, păcatele mele, zicea ea, nerăbdătoare. De afară se auzea hărmălaie de glasuri și vuetul motoarelor. Achim însă, numai pe jumătate bărbierit, se opri și, cu briciul în mână, îi arată instalatorul cocoțat pe o scară în mijlocul barăcii și potrivind în tavan becul. Clipi din ochi:

— Ei; gata: s'a făcut! Ai văzut? Ne-am ținut de cuvânt...

— Văd, zise Evdochia. Dar termină, c'o să rămânem de căruță.

— Ai putea să te bucuri mai mult, zise Achim, nemulțumit. Evdochia zâmbi moale și murmură:

— Mă bucur, da' fiecare lucru la vremea lui... Acum bărbierește-te odată!

Afară, Mitică Rusu, Iulică Zaharia și Negoită Mizea mergeau alături, la pas; Negoită Mizea spunea cu oarecare îngrijorare:

— Ție ți-a scris Aneta, nea Mitică?

— Mi-a scris, zise Mitică Rusu, schimbând o privire cu Iulică Zaharia. — Dece mă'ntrebi?

— Nu's ce are Rozalia, de nu-mi scrie de vreo două săptămâni.

Ceialți doi tăcură. Ei știau ce avea Rozalia, căci le scriseseră nevestele: mama lui Negoită era bolnavă rău, în primejdie de moarte; și Rozalia nu-i scria lui, pentru că nu se putea hotărî să-l tulbure, să-l sperie, și nici să-i scrie, ascuzându-i faptul; aștepta să se facă mai bine bătrâna, ca să-i scrie atunci... Mitică Rusu tuși și zise:

— Io-te la căruțașii ăia cu bordeie pe câmp... O să trebuiască să ne ocupăm și noi de socoteala asta, Iulică... Ai?

— Păi da. Trebuia mai de mult, răspunse Iulică.

Mitică Rusu se 'ntoarse către Negoită:

— Cum stați cu grajdurile, Negoită? Că vine frigul și-o să 'nghețe oamenii pe câmp.

— Săptămâna asta, sânt gata primele două, zise Negoită. Ia uită-te! Pleacă!

Și le arată primul camoin. Porniră în pas alergător și se urcară și ei într'unul mai puțin încărcat; Achim ieși în goană din baracă, cu copilul pe urmă și cu Evdochia după el; Iordan striga:

— Vino încoa, Achime! Vine'ncoa!

Și cu multe râsete, strigăte și frământări, mai ales când se suiau femeii în camioane și le ajutau câte zece oameni deodată, coloana porni. Steagurile roșii începură să fâlfâie ușor, apoi vântul vitezei le fură și le întinse în văzduh, și primul camion, încărcat cu oamenii care cântau, porni într-o trămbă de praf, urmat de-al doilea, de-al treilea și în sfârșit toată coloana ieși de pe șantier și se depărtă, până nu se mai văzu decât norul înalt de pulberi deasupra orizontului.

Manifestația avu loc la Poarta Albă, într'o zi în care Poarta Albă era încă un câmp gol. Pe dealul dinspre Sud, se ridicase o uriașă emblemă a partidului: secera și ciocanul într'o coroană de spice, totul în roșu. Jos în vale, poartă înaltă, cu portretele lui Marx, Engels, Lenin și Stalin. Poarta dădea pe acel câmp gol, abia sgâriat de începuturile orașului nou. În mijloc se afla o tribună îmbrăcată în pânză roșie, și înconjurată de masele de oameni ce intraseră cântând și cu steaguri, pe poarta cea mare și acum se îngrămădeau sub megafoanele ce transmiteau, mărit mult peste puterile vocii omenești, glasul conducătorului construcției.

— ...când eram copil, spunea Hossu, păzeam vitele chiaburilor la noi în sat, pe Târnave... Noaptea, ca să ne jucăm noi, copiii, dădeam foc la bălți, pe câmp. Gazele din pământ ardeau în neștire la fața apei. Grofii nu scoteau bogății din pământ; le scoteau de pe pielea noastră!

Cerul era arzător și apăsa, greu asupra mulțimii; înfierbânta gândurile, grăbea răsuflările. Sus, la tribună, înălțați în văzduh și 'n arșită, erau Borza, Neculai, instructorul Comitetului Central, conducătorii construcției, directorii, inginerul-șef, șefi de șantier, tehnicieni, muncitori frunțași.

— „Apoi am venit aici ca mecanic de mașini agricole, și-am slugărit la boieri cum slugărisem la chiaburi. Ne usca soarele și vântul, dormeam pe paie, mâncam prost, ne plăteau puțin. Când începeam câte-o grevă, puneau jandarmii pe noi! Și-așa era toată Dobrogea: o usca soarele și vântul, trăia 'n colibe, mânca puțin, și sfătea jandarmul cu călcâiul pe dânsa! Și pe când în toată țara, populația era cam de vreo 68 de locuitori pe kilometrul pătrat, în Dobrogea nu era nici pe jumătate; nici 34 de oameni pe kilometrul pătrat! Asta era și este într'o măsură până acum partea asta de țară: bolnavă, fără sânge, fără putere! Acuma, clasa muncitoare a gonit grofii și boierii dela putere. Sus la noi, pe Târnave, se fac conducte și gazul merge să ardă în uzine. Iar noi, tovarăși, noi care sântem adunați aicea pe câmpurile astea, noi o să facem să 'nceapă în Dobrogea o viață nouă! O să ducem apa peste câmpuri, o să irigăm tot mijlocul Dobrogei, o să facem să crească pe lângă Canal gospodăriile colective ca roadele, măi, pe un pom! Și fabricile și uzinele, unde-o să vie materia primă pe calea apei, o să-și trimită mărfurile tot pe calea apei, în toate părțile. Și lumina electrică, noi o s'o aducem în toate locuințele, și curentul electric în uzine și 'n gospodării. Atunci, oameni cum sântem noi câțiva, care-am văzut Dobrogea acuma douăzeci de ani, n'o s'o mai recunoaștem; și drept să vă spun, o să ne crească inima că n'o mai recunoaștem!”

Deasupra tribunei, pancartele albe spuneau în litere roșii: „Vom construi Canalul fără burghezie și împotriva ei!”, „Înainte, pentru construirea socialismului în scumpa noastră patrie!” Steagurile fluturau ușor în vânt și glasul megafoanelor bubuia deasupra mulțimii și se auzea până departe pe câmpie, sperind singurătatea vietăților stepei.

Apoi mulțimea începu să defileze prin fața tribunei.

Împrejurul lor, stepa fără copaci, cu dealuri scunde, tocite de mii de veacuri, acoperită de iarba săracă, mărunță, pe care o asfixiau în fiecare vară furtunile de praf, părea nesfârșită și atotputernică. Undeva, în depărtare, omida verzuie-cafenie, valul străvechi de pământ, trecea în sus pe dealuri, colora în adânciturile stepei ca iarăși să reapară, stavilă ori-

zontului. Val de apărare: apărare cu două mii de ani în urmă cetățile neguțătorilor elini, împotriva nomazilor. Acuma, cetățile nu mai erau: spulberate, rămăseseră doar temeliile cufundate în pământ, neștiute, uitate. Nomazii nu mai erau: singură amintire, movilele-morminte străjuiau zărilor depărtate, în nemișcare și tăcere. Iar valul care fusese mult mai înalt, dispărea treptat, de două mii de ani: an după an, îl rodeau ploile, îl îngropa țărâna zburătoare purtată de vânt. Singurătățile cu ierburi mărunte, locuite de turme numai și de jivinele mici ale stepii, iepuri, șerpi, și păzite din înălțime de zborul circular al ereților cu ochi galbeni, păreau nesfârșite, păreau că înghit pe oamenii care treceau ca un râu negru punctat de nenumăratele ovale trandafirii sau bronzate ale fețelor, și pe deasupra cărora fluturau stoluri de steaguri roșii. Treceau, cu pumnul strâns, ridicat, oamenii care veniseră cu o lună sau două înainte, sau care veniseră chiar în zilele acelea, săpătorii, căruțașii, zidarii, fierarii în beton, mecanicii, șoferii, dragliniștii, conducătorii de tractoare, puțarii, oameni tineri și proaspeți sau cu fețele scobite și brăzdate de vârstă, oameni cărunți sau fete, neveste de muncitori, muncitoare și ele, treceau, o sută, două sute, o mie, două mii, trei mii — nu se mai terminau... Zâmbeau trecând prin fața tribunei, iar unii făceau semne prietenești, fluturând mâinile, și fluturarea aceea de mâini adăuga la palpitarea roșie a steagurilor o nouă înflorire de mișcări ce alergau ca o spumă, ca o undă, pe deasupra mulțimii. Departe, erau zărilor împietrite, și puterea atotînăbușitoare a pământului orb, departe, erau urmele veacurilor vechi, aproape cu totul șterse. Iar aici, era mișcarea și viața și bătaia de inimă vie a oamenilor și a faptelor lor; oamenii se adunaseră aici și strigau dorințele și voința lor, de-a frământa și de-a preface acele locuri blestemate cu blestemul somnului, cu blestemul sărăciei, cu blestemul uitării, în niște locuri cu totul noi, în care să nu se mai joace vântul în singurătate, strigau scandând din mers, bătând din palme la fiecare silabă, venind cu strigătul care urca dinspre poarta cea mare, și creștea la trecerea fiecărei coloane: **Sta-lin, Sta-lin**, și se domolea o clipă pentru a izbucni iarăși la sosirea altor coloane; iarăși și iarăși: **Sta-lin, Sta-lin și Vom munci și vom lupta să 'ntărim Republica**.

Pe tribună se aflau și Maței și Pangrati, iar mai jos și mai îndărăt, Mateica, mirat și îngrijorat de lipsa lui Anghelescu. Priveau toți trei defilarea masselor de muncitori... „Sânțeți aici mii de oameni“ se gândea cu mândrie, Maței; „n'ați dat îndărăt în fața greutăților, voi n'ați fugit, voi veți rămâne aici până trece primul vas pe Canal, vouă vă e dragă lucrarea; pe voi o să vă doară inima de orice întârziere, de orice amenințare împotriva Canalului; pentru voi face să lucrezi ziua și noaptea, și să-ți piară somnul de grije; așa cum sânțeți, mai tari și mai slabi, mai moi și mai curajoși, voi o să construiți socialismul, noroc, fraților, noroc, tovarăși“. Ridica pumnul și le zâmbea și-ar fi vrut să strige cu glas tare gândurile acestea, care-l făceau să-și simtă pieptul mai larg și plin de o bucurie uriașă, dar chiar să fi strigat, nu l-ar fi auzit nimeni în vuetul de glasuri, de strigăte, de frânturi de coruri de sute de oameni ce treceau cântând.

Pangrati stătea și el la tribună, slăbit, dar drept, țeapăn, și înseninat la față. „Buni oameni; le place lucrarea, au început s'o înțeleagă“; se gândea el; „cu ei și cu destule mașinării, o s'o terminăm poate înainte de termen. Dacă nu se întâmplă nimic din ce proorocește Mateica“, și, fulgerat de gândul acesta, privea o clipă zărilor sterpe și valul de pământ care tăia

de-acurmezișul Dobrogea, și i se strângea inima: „Ce argument pentru filosofia bătrânului meu...” Dar iarăși vedea răul negru de oameni și șirurile, de mașini care-i aduseseră: „O să se facă. Nu poate să ne stea nimic împotriva...”

Iar Mateica era frământat și tulburat și se gândea:

„Sânt prea mulți; neașteptat de mulți. Desigur, pe locul ăsta nesfârșit și pustiu parc'ar fi un pumn de oameni; dar sânt aici câteva regiamente... Și desigur, i-au adus de pe alte șantiere, de pe tot Canalul; dar pe șantierele acelea au mai rămas mulți — prea mulți... Unde-o fi Anghelescu? Dece n'a venit?”

Apoi se uita la întinderea măhnită și pustie, de jur împrejur, și-și zicea :

„Nu face nimic... N'o să-l termine... Războiul... și pe urmă o să crească pe excavații, iarba... Dar dacă războiul vine prea târziu?”

Și la gândul acesta, îl cutremura un fior rece.

4

La amiază sosiră camioane cu mâncare și sticle de bere, oamenii se risipiră pe câmpuri, și se așezară, cu conducătorii lucrării, tehnicienii, conducătorii de partid, printre ei. Sute de cercuri se înjghebară acolo pe câmp. Oamenii vorbeau cu cunoscuți și necunoscuți, se întrebau unii pe alții de pe ce șantiere au venit, și cum merg lucrurile acolo, și mulți umblau dela un grup la altul, să asculte povestiri sau vești, sau căutându-și prietenii și tovarășii de muncă. Iordan își găsisse băieții și întrebese cu asprime:

— Unde-ați fost, mări? Unde v'ați ascuns? Tudoriță taică, ia vino să-ți trag o papară, că de mult te-am lăsat să-ți faci de cap!

Tudoriță însă, deși rușinat, se apropie fără teamă și-l îmbrățișe pe taică-său; îl cunoștea și-l știa cum are obiceiul să vorbească. Iordan îl întâlni și pe Huszar, și-i strânse mâna cu putere, apoi îl întrebă:

— Cum se poartă copiii ăștia ai mei, tovarășe! Asta marele ce face? Tot nu se astâmpără?

Huszar răsé:

— Nu se astâmpără, că două săptămâni ne-a bătut la cap să-l lăsăm să plece din producție, să lase mineritul și să 'nvețe meseria nouă de excavatorist...

— Câștiga douăzeci de mii pe lună, adăugă în taină, Tudoriță — și acum câștigă vreo cinci-șase...

— Ptiu, al dracului! Ce ți-a trebuit ție excavator, mări? întrebă Iordan. Dece nu stai la un loc? Ce, ai viermi undeva, Doamne iartă-mă?

Dar Bănică zâmbea și nu răspundea. Vorbi Huszar în locul lui:

— Lasă-l, că-i mai ușor să fie miner decât excavatorist. Face o treabă bună; și nu câștigă un excavatorist, mai puțin ca un miner frunțas... E calificare superioară, frate... măcar că băiatului ăstuia nu de asta-i pasă...

Bănică însă se uită împrejur și porni, căutând parcă pe cineva. Cerceta peste tot, trecea printre grupuri. Deodată, se trezi față 'n față cu Șughiran. Stătură amândoi o clipă încurcați și tăcând. Șughiran vorbi:

— Ziceai c'ai să vii să-mi dai răspuns, tovarășe... Dacă așa-ți ții dumneata angajamentele...

— Încă nu știu ce răspuns să-ți dau, zise Bănică; — măcar că m'am

gândit mereu la... la... ce să-ți spun. Uite, eu ziceam că dacă se deschide pe șantier la voi o școală de excavatoriști, ar trebui să înveți meseria asta; mie, la noi la Canară, mi-a spus odată tovarășul Maței...

Și 'ncepu să-i povestească munca lui din ultimele săptămâni și cum ajunsese să se gândească să se facă excavatorist. Șughiran îl asculta, privindu-l atentă, clipind uneori ușor din ochi, cu gene lungi și moi; svon de glasuri și murmur nesfârșit îi înconjura; Bănică o luă de braț pe Șughiran și se pierdură în forfota mulțimii.

Mârzali întâlnise pe un om dela el din sat, care lucra la Mircea-Vodă, și-și povesteau unul altuia tot ce li se întâmplase. Nu terminaseră nici când soarele începu să coboare pe cer. Lângă ei, într'un grup de muncitori bărbați și femei așezați pe jos în cerc, erau Maței, Achim și Evdochia Maței tăcea și zâmbea ca un om fericit, ascultând poveștile oamenilor. Achim spunea tare:

— La noi, frate, o fi codaș șantierul, dar noi sântem primii pe Canal, cu o uzină electrică a noastră. Deseară o să fie lumină pe șantier.

— O să fie? întrebă un bărbat tânăr în salopetă, care ședea în fața lui. — De unde știi?

— Sigur! zise Achim cu tărie. Imi pun gâtul jos!

— Va să zică n'ai văzut-o... zise cellalt, și toți isbucniră în râs, față de supărarea lui Achim, care strigă:

— Lasă, lasă! Cine râde la urmă...

Omul din satul lui Mârzali, murmură:

— Apăi eu, Mârzali, o să plec zilele astea să stau o Duminică'n sat, să văd ce-mi face nevasta și copiii...

— Dă și pe la noi, să-i spui bătrânului și mamei ce ți-am spus eu... și ascultă vecine, murmură Mârzali; fă-mi un bine: și spune-i mamei să vorbească...

— Știe ea cu cine, zice cellalt tătar, zâmbind.

— Cu Nagië să vorbească, da; și să-i spuie să aștepte, că la iarnă de bună seamă viu și mă țin de cuvânt.

— Bine, Mârzali, zise cellalt și-l bătu pe umăr: — norocul să fie cu tine și împrejurul tău...

Se făcea seară; întunericul se coborî repede și camioane încărcate cu oameni părăseau Poarta Albă cântând, treceau pe sub poarta înaltă și pe la poalele dealului pe care străjuia sus secera și ciocanul în cununa de spice, neagră în văzduhul amurgului. Șiruri de camioane se depărtau în toate direcțiile, spre toate șantierele Canalului. O coloană întreagă luă drumul spre Nord-Est, spre șantierul dela N...

Camionul din capul coloanei era cel condus de Victoraș Folosea. O căutase pe Rada prin mulțime ca să-i facă loc lângă ei, și acuma tăceau, ascultând svonul de glasuri și de coruri care venea de afară, amestecându-se cu vuetul motorului de sub picioarele lor. Farurile aruncau înainte conuri de lumină albă pe șosea. În față, sub cerul albastru întunecat, dealuri scunde, teșite, se prelungeau negre deoparte și de alta. Camionul urcă în sfârșit coasta care-l despărțea de șantier și deodată apărură pe câmpie, la picioarele lor, un roi de mii de lumini.

— Ce-i acolo? șopti Rada, nevenindu-i să-și creadă ochilor.

— E șantierul nostru, măi! zise Victoraș. E șantierul nostru!

Sus, pe camion și în camioanele care-l urmau, sbucneau strigătele de uimire și de bucurie:

— Șantierul nostru! Șantierul nostru!

Cei care cântau nu se opriră; corurile crescură, li se adăugară și mai multe glasuri; camioanele porniră la vale, cu oamenii care cântau, cu fața răcorită de vântul de noapte, și cu ochii la puzderia de lumini.

5

Mateica era la el în birou și lucra când, într-una din zilele următoare, inginerul Anghelescu intră, închise ușa și se așeză pe un scaun, fără să scoată un cuvânt. Mateica ridică ochii și-l privi atent, isbit din prima clipă de ceva neobișnuit în purtarea și înfățișarea șefului de șantier. Acesta era schimbat la față și avea un zâmbet ciudat, rătăcit, și în același timp de ușurare. Mateica, întunecat, mahmur, îl privi în tăcere câteva clipe. Anghelescu vorbi:

— Ce e cu dumneata? Parcă ți-au ars corăbiile...

— Cum adică mi-au ars corăbiile? întrebă Mateica, morocănos și enervat.

— Adică faci o mutră de parcă ai fi pierdut un milion de lei. Ți-a murit cineva?

— Ce vrei, domnule? întrebă mojit, Mateica.

— Te deranjez? Ai treabă?

Mateica se rezemă de speteaza scaunului și-și stăpâni proasta dispoziție. Anghelescu urma:

— Ce-i cu dumneata? Nu-ți merg planurile?

— Care planuri? întrebă Mateica, nevinovat. Noi, aicea, n'avem plan.. Mai bine spune dumneata ce ai. Ce ți s'a 'ntâmplat?

— Se vede pe mine? întrebă la rândul său Anghelescu, râzând silit.

— Sigur că se vede. Am văzut de cum ai intrat...

— M'au dat afară, zise Anghelescu, râzând iar.

— Așaa... suflă Mateica. Tăcură o vreme, privindu-se. Apoi Mateica începu iarăși:

— Cum adică? De tot?

— Nu de tot... M'au mutat la Eforie, la un serviciu unde-o să fie zece oameni care să vadă ce fac. De-aici, de pe șantier, m'au dat afară. Ei zic că m'au mutat...

— Aha, înțeleg, zise Mateica. Mutat, ne-mutat, tot una e...

— Iți pare rău? întrebă Anghelescu, mereu cu același râs ciudat, nervos. Mateica răspunse sincer:

— Da, îmi pare rău.

Anghelescu râse și mai tare, aproape isteric. Mateica tresări:

— Taci, că te aud oamenii de-alături!

Anghelescu se liniști și spuse:

— Lasă, nu te speria... o să vorbesc încet... N'auze nimeni... Și dealtfel n'o să mai dau pe aici, prin biroul dumatăle. Imi fac bagajul.

— Da... da... murmură gânditor, Mateica.

— Da, îl îngână Anghelescu. Eu cel puțin am o satisfacție, îi las

succesorului meu o harababură pe cap, de n'o să se poată descurca o lună de zile...

— Succesorul dumitale — cine e? întrebă Mateica. Anghelescu zâmbi batjocoritor:

— Să nu pui speranțe în el... E unul Zusman, un comunist. Lucra la Proectări... Dacă l-au detașat aici, la Execuții, pe un tip ca el, înseamnă că vor să bage șantierul în viteză... Așa că înțelegi ce înseamnă asta pentru dumneata...

— Ce înseamnă? Nu înseamnă nimic, răspunse Mateica tot nevinovat, dar cam șovăitor. Nu înseamnă nimic. Eu o să-mi fac treaba ca și pân' acum...

— Nu, iubitele. Tocmai asta n'o să faci ca înainte, dacă nu vrei să-ți rupi gâtul!

Anghelescu vorbea ironic și cu un fel de mulțumire batjocoritoare.

— Cu el n'o să-ți meargă multă vreme. Ei, o lună, două, nu zic... Dar după aia, haftă! Gata! Miliția și duba!

— Vezi-ți de treabă, domnule! Ce vorbești acolo? Dece? Ce poate să-i facă unui funcționar cinstit ca mine? întrebă Mateica încercând să pară vesel. Anghelescu îl privea, zâmbind ironic; apoi izbucni într'un nou hohot de râs.

— Potolește-te... Să-ți aducă niște apă, zise Mateica, prefăcându-se îngrijorat și dând să iasă. Anghelescu îl opri:

— Lasă, nu-ți mai deranja dactilografa, degeaba. Eu am venit să te previu, prietenește, ca să știi cu cine ai de-aface...

— Mulțumesc, dar n'am dece să-mi fie frică.

— Bine, încăpățânatule. Incăpățânează-te. Eu am scăpat cum am scăpat; dar dumneata...

— Ascultă, domnule inginer, zise Mateica furios, termină cu aiurelele astea!

— Bine; am terminat. Eu am terminat. Dumneata încă n'ai terminat. Vezi să nu termini cum nu-ți place, încheie Anghelescu râzând, și ieși fără să mai adaoge nimic. Mateica, asudat de mânie, își șterse fruntea și fața; apoi se duse la fereastră cu mâinile la spate, fără să vadă nimic din ce se petrecea afară. Se gândea: „O lună-două... Nici nu-mi trebuie mai mult. Pân'atunci începe războiul... Iar dacă nu, m'am curățat. Joc toată chestia pe-o singură carte...

Se așeză la masă. „O lună-donă-mi ajunge să mai încerc... Dar ce-o să pot face?“ Și avu deodată simțământul că toată strădania lui e fără rost, și condamnată să dea greș, să fie cu desăvârșire inutilă. Cu coatele pe masă și cu capul în mâini, se uita la hârtia sugativă din fața sa. Răsufla greu. Deodată se ridică, se scutură, și murmură cu o nepăsare silită:

— Las'c'o să meargă bine...

În seara aceleași zile, Mateica fu convocat la o ședință la noul șef de șantier. Erau acolo: inginerul Zusman, la fostul birou al lui Anghelescu, Pangrați, Jurașcu, Tudose, noul administrator, Mitică Rusu, Chirsan. Maftei ședea mai la o parte într'un colț și fuma în tăcere. Zusman era un om de vre-o patruzeci de ani, voinic, mai puțin ars de soare decât ceilalți. Îi era

cald și-și scoase haina; ¹ rămăsese într-o cămașă de sport cu mânecile scurte și gulerul răsfrânt. Vorbea rar, limpede, și se uita împrejur cu o bună dispoziție ce părea că-i e firească și statornică.

— Așa, tovarăși, spunea el. Pân'acum a fost cum a fost. Dar acum în toamnă și în Decembrie, trebuie să facem un salt înainte, să ajungem din urmă planul. Șantierul ăsta e unul din cele mai slabe; dacă nu cumva deține chiar recordul. Nu se poate să rămânem în coadă. După cât îmi dau eu seama, avem un colectiv de muncitori și tehnicieni, care a dovedit la excavațiile canalului de desecare, și la uzina electrică, că poate face treabă clasa întâia.

Și se uită la Pangrați și la Jurașcu.

— Organizația de partid de pe șantier i-a ajutat pe tehnicieni în acțiunea pentru canalul de desecare, pentru construirea uzinei electrice și instalarea motorului numărul 1. Dece au mers toate lucrurile totuși alandala? Dece sântem rămași îndărăt cu orașul nou și cu excavațiile?

Se opri o clipă, uitându-se la cei dimprejurul lui. Tudose, administratorul, un om cu ochi negri, strălucitori, tuși. Zusman urmă:

— Știm cu toții dece. Fiindcă nu exista un obiectiv limpede. Adică exista, dar conducerea șantierului nu l-a pus în fața tehnicienilor și muncitorilor. Există și acum. E acelaș. Case de locuit cât mai multe, terminate până'n iarnă. De câte ori a fost la Canal tovarășul Gheorghiu-Dej, a atras atenția asupra necesității ăsteia: locuințe pentru muncitori, mai ales acum în pragul toamnei și-al iernii. Și pe urmă, excavații, masiv, cu toate mijloacele pe care le avem la îndemână. Trebuie să ne pregătim să lucrăm cu nouăzeci și cinci la sută mașini în 1950. Trebuie să ridicăm excavatoriști, ceferiști, tractoriști, normatori, șoferi, din massă; oamenii să se califice în număr cât mai mare. Tovarășe Rusu, să deschidem o școală de excavatoriști cât mai mare. O să se deschidă și la Poarta Albă și pe alte șantiere. Să te gândești dumneata la cadrele care-o să-i învețe pe elevi meseria de excavatorist și draglinist. Ei, și pe urmă, șantierul nostru o să facă pui. Cum ajungem la kilometrul zece de aci, deschidem la kilometrul doisprezece alt șantier, care-o să depindă de noi până se pune și acela pe picioare și poate să umble singur. Și... ce să vă mai spun? Ajunge deocamdată. Și-acum, hai să vedem ce se poate face pentru realizarea programului.

Și se uită cercetător împrejur. Oamenii se luminaseră la față. Mitică Rusu ridică mâna:

— Eu zic că trebuie întâi de toate să vii dumneata, tovarășe inginer, și să spui toate astea în fața adunării de partid. O să discutăm noi cu comuniștii de pe șantier; să se răspândească în massă planurile astea; să le știe toți, să se gândească fiecare la ele, și să le ia fiecare pe seama lui... Eu pot să vă spun un lucru: o să se bucure oamenii din toată inima, când or să știe încotro mergem. Că pân'acuma, asta era: parcă umblam ca orbii. Or să se bucure din toată inima. Și să vezi atunci, frate, cu ce inițiative o să vie! Așa. Și acuma, despre școala de excavatoriști... Noi, dragliniștii, ne-am gândit la asta mai de mult, și uite ce-am zice...

Și urmă să vorbească. Zusman îl privea mulțumit. Iși aprinse și el o țigară. În colțul lui, Maței fuma, mut. Mateica ședea picior peste picior, privea în neștire masa de lucru care fusese a lui Anghelescu, și-și legăna cizma cu o mișcare nervoasă, monotonă.

VIII

Dona și Mateica

1

Mihai Pangrati încă nu isbutise să se hotărască asupra felului cum se va purta cu Mateica. Nu se gândea tot timpul la asta. Dar îl rodea nehotărîrea ca o boală pe care nu vrei să ți-o mărturisești nici ție. Obişnuit să se hotărască repede, plăcându-i situațiile limpezi, acum era întâia oară când rămânea în împrejurări pe care le ştia strâmbe, și nu îndrăznea să iasă din încurcătură. Ceruse să fie mutat în altă baracă; dar nu se găsise încă loc liber. Așa că și acuma, în noaptea asta, era silit să rabde vecinătatea nesuferită a lui Mateica. „Bine că plec” se gândea Pangrati, căci avea de gând să prindă trenul spre București. Ca să-i treacă timpul, reciti scrisorile Donei, dar asta însemna înlocuirea unei frământări prin alta. Nici cu Dona nu era bine; trebuia să se hotărască să-i vorbească; până când avea să dureze așteptarea? Primea să înceapă viața alături de el? Sau rămânea în lumea ei, cu oamenii ei, și atunci... și atunci...

Atunci — nimic; asta nu se putea întâmpla; Dona va veni cu el, se gândea Mihai Pangrati. Dar trebuia vorbit cu ea... Se uită la ceas: trebuia să se grăbească. Făcu lampa mică. Mateica dormea. În baracă, nu mai era nici un sgomot, decât sforăitul lui grosolan. Pangrati căută scrisorile și le puse în buzunar, apoi ieși afară în noapte, sub semnele uriașe ale cerului care străluceau cum nu strălucesc în alte părți.

Undeva, pe lângă baraca birourilor, se auzea motorul unui camion, și oameni care vorbeau cu glas scăzut. Pangrati întrebă dacă e loc în cabină și pentru el, și în curând farurile luminară, albă și prăfuită, șoseaua nouă de acces la viitorul oraș, bucată dreaptă, pietruită, largă, continuată numai decât de râul de praf pe care-l făcuseră mașinile și căruțele pe câmpul gol.

În gara cea mai apropiată, Pangrati prinse trenul spre București. Era plin de muncitori osteniți, care dormeau prăbușiți pe bănci, plecați să-și vadă o zi pe ai lor, și să se întoarcă Luni dimineața. Pangrati stătu la geam, fumând. Trenul trecu prin valea tristă și joasă, cu văzduhul fierbinte. Se întrezăreau peste tot barăci și cantonamente de căruțe. „Pe aici o să crească iarba?” murmură Pangrati cu mânie, gândindu-se la Mateica.

Trenul se oprea îndelung în garile scunde, adormite. Cineva ieșise la fereastră și striga monoton:

— Kilometrul 8, Mircea-Vodă... Kilometrul 8, Mircea-Vodă.

Dar nimeni nu venise dela acel șantier să ia corespondența și strigătul răsună în deșert, în gara mută. Trenul porni iar, Pangrati fuma. Totul i se părea încurcat, nedeslușit, fără ieșire, și nu înțelegea încă nimic: viața lui cuprinsă în lucrarea asta mare de aici, în lucrarea asta îndrăzneată și grea, amenințată de războiu și „să crească iarba pe ea”, și apoi fericirea lui amenințată și ea însăși de firea Donei, atât de ușuratecă, de rece, uneori atât de străină; și șantierul rămas departe, cu materiale, oameni și mașini, în mijlocul cărora se aflau, neștiuți, fătați ciudați ca acel Mateica; — toate astea erau o învălmășală de neînțeles în mintea lui Mihai Pangrati. Și i se părea, privind acum stelele de sus, din întuneric și alcătuirea constelațiilor care se oglindeau palid în Dunărea peste care trecea trenul, că viața e îngrozitor de încurcată și apăsătoare, cu toată

povara ei uriașă de întrebări fără răspuns și de drumuri întortochiate, întortochiate cum sunt uneori numai inimile oamenilor.

La Cernavodă se suiră în tren doi ingineri, unul înalt, voinic, cu ochi negri, strălucitori, și părul negru tuns scurt de tot; cellalt, mai scund, subțire, uscat, cu mișcări vii și glasul repezit. Făcură iute cunoștință cu Pangrati. Unul lucra la Proectări, cellalt la săparea vitoarei ecluze dela Cernavodă. Aprinzând țigări, își continuară cu aprindere convorbirea. Cel mai înalt se aplecă binevoitor spre Pangrati și spuse:

— Știi despre ce vorbim? Despre ecluză.

Cellalt îl întrerupse cu vioiciune, dând din mâini și adresându-se lui Pangrati:

— Acuma ni s'au dat planurile! Știi că trebuie să facem întâi două poduri provizorii de cale ferată peste traseul Canalului, și pe urmă să le stricăm?

Și întorcându-se spre primul, întrebă:

— Dece, domnule, dece?

— Stai, nu te repezi... Uite...

Și rupând o foaie din carnet, începu să-i schițeze planul lucrării, și să-i explice. Pangrati asculta doar pe jumătate; încă avea în suflet frământarea și furtuna cu care plecase. Deodată trase cu urechea:

— Radar? exclama inginerul cel subțire. Radar, la comenzile ecluzei?

Era atâta uimire și admirație în glasul lui, încât cellalt răsă domol.

— Păi sigur, frate... Bunin, specialistul sovietic, el a venit cu ideea. Ci-că dece sântem în secolul al douăzecilea? Ca să tăiem canale după tehnica secolului al nouăsprezecelea? Nu, domnule: pe ceață, pe ploaie, radarul o să-ți spuie exact situația vaselor și șlepurilor în avanposturi și în ecluze, și eventual o să declanșeze automat golirea sau umplerea ecluzei..

Pangrati se'ntoarse către ei și întrebă:

— Cum stați cu excavațiile? Aveți greutate?

Inginerul cel uscățiv și vioiu răspunse iute:

— Păi avem patru artere de comunicație: două căi ferate și două șosele; și toate patru, plus niște canalizări subterane, se plimbă pe traseul nostru!

— Și cum vă descurcați? întrebă Pangrati, cu interes.

Uitase de boala din sufletul lui; boala căzuse în adâncuri și se ascunsese acolo, gata să apară iarăși, la prima chemare. Până la București, Mihai Pangrati stătu de vorbă înfierbântat, cu cei doi tovarăși de drum, despre planuri, despre excavații, și mai ales despre apropierea iernii:

— Trebuie să facem excavații și iarna! spunea el cu aprindere, și le arată pe degete celorlalți doi posibilitățile concrete de lucru.

Când sosiră în București, încă mai aveau de vorbit. Își făgăduiră să se viziteze, și să se întâlnească la Constanța. Se dădură jos, împreună cu sutele de muncitori și tehnicieni, care umplură în câteva clipe peronul cu un rău de fețe, de trupuri, de valize, de lăzi. Un grup de bărbați și femei, desigur rude sau prieteni, îl așteptau pe inginerul cel înalt, și-i făcură semne ridicând mâinile și strigându-l, veseli. O femeie mărunță, cu părul oxigenat, se repezi la cel așteptat, care o luă în brațe, o ridică dela pământ și o sărută; apoi plecară cu toții, răsând și vorbind tare. Inginerul cellalt se întâlni și el cu o fată care-i venea în întâmpinare, înghesuindu-se prin mulțime; își strânseră mâinile, el o luă de braț și se depărtară. Pan-

grati simți iar cum i se urcă în gâtlee gustul amar al mâhnirii; își aduse iarăși aminte de Dona. Dar încercă să lupte împotriva amărăciunii. „O s'o văd mâine; o să-i vorbesc; o s'o conving dacă poate fi convinsă; iar dacă nu...” Plecă, încercând să fie nepăsător la gândul acesta. Nu voia să-și mărturisească nici sie însuși că e în fața unei ultime hotărâri.

2

Dar tată-său îl simți numaidecât. Cum intră în odaie Mihai, bătrânul Pangrati, care ședea la birou și scria, ridică fruntea, îl privi și întrebă:

— Ce e cu tine?

Mihai Pangrati se așeză pe un scaun lângă birou. Era ostent, plin de praf pe haine, pe păr, pe bocanci. Gâtul puternic și ars de soare ieșea din gulerul rășfrânt al cămășii kaki, și fața aspră, osoasă, purta un zâmbet încurcat, obosit, întipărit de o oarecare vinovăție.

— Ce e cu tine, Mihai? întrebă iarăși bătrânul. Mihai Pangrati răsă și dădu din umeri:

— Nimic... Ce să fie? Ce mai faci, tată? Ce mai e pe aici?

Și se uită împrejur. Mobilele vechi de ștejar înegrit erau la fel de îngrămădite ca ultima oară, aceeași răvășeală domnea pretutindeni: caiete de muzică, volume groase deschise, hârtii scrise, schițe pe hârtie de calc, sburând peste tot la cea mai mică adiere, chiar și când umbla cineva prin odaie, apoi pianul într'un colț, bancul de lemnărie într'altul, piese de viori, peste tot instrumente de măsură, metronoame, unelte, borcane cu lacuri, un primus vechi, și șiruri de viori spânzurate pe pereți. Bătrânul Pangrati ședea la birou, întors spre fiu-său și pusese cotul pe un teanc de hârtii. Tocul era alături.

— Scriai, tată? întrebă Pangrati. Se ridică și se uită:

— Ce scrii?

Bătrânul întoarse puțin hârtia peste umăr, și, fără să-și ia cotul de pe hârtiile înnegrite de un scris mărunț, subțire și citeț, zise:

— Imi scriu memoriile.

Fiul zâmbi și se așeză iar, pe scaun. Iși scoase haina și rămas în cămașa kaki cu mâneci scurte, își rezemă pe genunchi brațele bronzate de soare. Zâmbi slab, vag:

— Iți scrii memoriile...

Il privi pe tată-său: bătrânul era tras la față, alb, încoronat de aureola de păr argintiu; gâtul i se subțiasse, gulerul era prea larg, și hainele negre, tocite, îi atârnavau prea largi pentru ființa-i împuținată. Privirea însă era limpede și pătrunzătoare și surâsul ascuțit, ironic, cum nu fusese până atunci:

— Da, imi scriu memoriile... Cred că e cel mai bun lucru pe care-l poate face un om la vârsta mea... după ce și-a format o părere definitivă despre oameni...

— Tată, zise Mihai Pangati, m'ai învățat că orice e definitiv, e mort...

Simțea că adoarme pe scaun. Era foarte obosit, și vorbise mașinal. Bătrânul clipi din ochi și murmură:

— Da... așa e... de aceea mă și grăbesc să le scriu...

— De aceea... ce? Dece anume? întrebă Mihai Pangati, clătănându-se de somn.

— Du-te de te odihnește, spuse bătrânul; și lasă-mă să lucrez. Mai vorbim noi de asta...

Îi întoarse spatele și reîncepu să scrie. Mihai Pangrati se ridică greoiu și se duse să se culce în odaia de alături. A doua zi trebuia să nu doarmă prea târziu, ca să-i telefoneze Donei.

3

Afară era soare, trecea din când în când prin fața ferestrelor o mașină strălucitoare, sau o fată într-o rochie de stambă înflorată, în culori luminoase.

Înăuntru, Dona ședea ghemuită într'un fotoliu. Mătușa Elvira, cu mâinile pe genunchi, se uita pe fereastră.

— N'o să se întâmple niciodată nimic, spunea Dona. N'o să mai scăpăm niciodată... N'o să fie război și, o să trebuiască să vindem tot... tot... și bijuteriile mamei și ale tale... Tu ești tare, Elvira... dar eu nu mai pot. Dela tata nu mai știu nimic; prietenii, cel mai mulți, sunt în pușcărie sau fugiți... vara nu mai mergem la țară, pentru că la Vladomira și la Vădastra sunt colhozuri... tu poți să nu te gândești la nimic din toate astea; tu stai, întinzi pasiențe toată ziua, nimeni nu știe la ce te gândești; dar eu văd împrejurul nostru. Elvira, e pustiu, e întuneric, totul e închis.. Elvira, ași vrea să adorm, să dorm zece ani, sau o sută de ani, și când mă trezesc, să fie iarăși ca înainte...

Tăcu, cu glasul înecat. Mătușa Elvira zâmbi și spuse:

— Ești o proastă. Bijuteriile n'o să le vând niciodată. Cu niciun preț. Trebuie să le porți tu, la Cannes, la Monte-Carlo, la Biarritz... O să ne cotizăm să-ți facem toalete și-ai să te măriți acolo cu un milionar american... Ești prea frumoasă ca să nu ajungi foarte bogată și foarte fericită. Ești atât de frumoasă, încât ai dreptul la orice... Așa că nu plânge și nu te demoraliza ca o croitoreasă... Ce e sentimentalismul ăsta de midinetă?

Telefanul sună în odaia de alături. Dona sări din fotoliu și se duse să răspundă. Apoi reveni și-și luă de pe un scaun un șal de mătase verde cu desene galbene și roșii.

— Măntorc la prânz, spuse ea ieșind. Mătușa Elvira o urmări cu ochii, fără să răspundă.

Când o zări de departe pe Dona, Pangrati simți că-i bate inima mai tare; de fiecare dată se întâmpla așa, și-i era rușine de această emoție copilărească. Zâmbind, îi întinse amândouă mâinile, Donei; ea îl întrebă:

— Bună dimineața; ce mai faci?

Pangrati se întunecă puțin la față. Incepură să meargă alături.

— M'am gândit toată vremea la tine, vorbi el. Știi că nu putem continua așa?

— Ce să continuăm?

— Să fim despărțiți, să nu te văd decât odată la o lună de zile, în sfârșit, tot. Nu puteam continua. Trebuie să te hotărâști.

— Ultimatum, zise Dona.

— Nu, rugămintă; nu mai rezist așa, răspunse Pangrati; destul sânt de chinuit de altele...

— Cum? Transportul de noroi nu te face fericit?

Pangrati râse cu voie bună:

— Ba da... transportul de noroi e foarte bine... Dar e vorba de alt noroi... Noroi omenesc ..

— Ce anume ? Administratorul poligam ?

— Nu, zise Pangrati, și se înnegură. Nu, ceva mult mai grav... Nu cred că mă înșel ; la noi pe șantier sânt niște tâlhari, lucrează pe ascuns, sabotează lucrul...

— Dece ?

— Nu știu ! Mă întreb și eu... Poate din motive politice... dușmani ai regimului... Dar dece tocmai pe șantierul nostru ? Dracul să-i ia ! Inchipuie-ți ce scenă : într'o noapte...

Și începu să-i povestească Donei întâmplarea cu Mateica.

— Ce să cred ? Era lăudăroșenie de bețiv ? Sau e într'adevăr un agent de-al lor, unul din oamenii aceia care lucrează în întuneric ? Iți dai seama ce'nseamnă pentru mine să dorm în fiecare noapte în aceeași odaie cu el ? Ajung să-l visez noaptea ! Și nu mă pot hotărî să-i vorbesc lui Maței despre asta... Maței ăsta, e o grădină de om ; dar dac'ar afla că e amenințat șantierul, cred că l-ar mânca pe Mateica de viu !

Râse fără veselie. Dona murmură :

— Și vasăzică te întrebi dacă să-l denunți sau nu ? E o dilemă care-ți face cînste...

Pangrati se uită la obrazul ei fraged și gura de copil îmbufnat, și zise :

— Dacă n'ai fi atât de frumoasă, cred că lumea nu ți-ar răbda acreala...

— Iubita denunțătorului, roman în fascicole, zise Dona, și se uită de sus până jos la Pangrati : Mă uit să văd cum arată un denunțator...

Pangrati păli :

— Te rog să încetezi cu glumele astea !

Tăcură o vreme. Dona începu iar :

— Dar din ce-mi spui, nu reiese că ar fi un sabotor, sau un agent, Mateica ăsta al tău. Nu ți-a spus nimic, limpede.

— Acuma sânt sigur că este, răspunse Pangrati. Acuma-mi dau seama că de când îl cunosc, a'ncercat să mă facă să'nțeleg că ar fi mai bine să muncesc mai puțin, să nu mă mai ocup prea mult de șantier, să las lucrurile să meargă alandala... Nu știu dacă a vorbit și cu șeful șantierului, dar ăsta se poartă ca și cum ar fi fost convins... Înțelegi ce poate înseamna câte un grup de bandiți de felul ăsta, pe fiecare șantier ? Pur și simplu, sabotarea construcției Canalului ! Ce, e puțin lucru ?

— Da, e o idee măreață... murmură Dona. Pangrati o privi uimit și exclamă :

— Ce idee măreață ? E o crimă ! Și noi, tehnicienii, trebue să-i dăm peste cap pe indivizii ăștia. Dona, zise el luând-o de braț și strângând-o la el cu o mișcare pătimașă, — de săptămâni de zile visez să te am lângă mine acolo, pe șantier ; nu știu dece sânt atât de sigur că avându-te cu mine, ași fi mult mai sigur de mine, mai plin de încredere, mai plin de curaj, și că nu mi s'ar putea împotrivi nimic...

— Și nici domnul Mateica... zise Dona.

— Iar glumești ; eu îți vorbeam serios, îți vorbeam despre lucrul cel mai grav din viața mea, astăzi...

— Bine, zise Dona.

— Cum, bine ? Vii cu mine ? Primești ? Știi că și tu ai fi mai fericită, ai intra într'un ritm de viață nou, puternic, te-ai schimba, te-ai limpezi, n'ai mai fi așa cum te văd azi, chinuită, plină de amărăciune...

— Stai, zise Dona. Mă ametești. Lasă-mă să mă gândesc... Ne mai vedem și deseară, și mai vorbim de asta. Acum mai povestește-mi despre administratorul poligam și despre acest Mateica... Și uite ce zi luminoasă : sunt ultimele zile de vară.

— Mateica, prin urmare... Știi că de când te aud vorbindu-mi de el, a ajuns să mi se pară un om, un om... excepțional...

— Excepțional, de ce ? întrebă Pangati, mirat și ironic.

Vocea Dinei devenise mai caldă, mai joasă, mai vibrantă. Deodată se făcu iar ușoară și rece :

— Îți spun altădată. Hai, povestește-mi...

4

Omul cu care se întâlnea Mateica în București, se numea domnul Caraman, și în seara aceea era în vizită la familia Vorvoreanu. Domnul Caraman era un om discret, tăcut, care doar rareori vorbea mai mult, și atunci cu o energie surprinzătoare. Acuma, ședea picior peste picior într'un fotoliu de chintz englezesc, și vădea ciorapi fini, purpurii, cu baghetă. Înălța din sprâncene și asculta glasul enervat al doamnei Vorvoreanu, mama Dinei :

— La două după amiază au venit dela Oficiul de Inchiriere, să părăsim casa în douăzeci și patru de ore !

— Dar de ce ? întrebă domnul Caraman. Casa e pe numele dumitale, nu pe-al lui Mișu...

— Le trebuie. Vor să facă nu știu ce, un cămin de copii, o creșă, nu știu... Milițianul de alături a și plecat ; el avea camion... dar noi ? Spune-mi dumneata, Radule : ce putem face ? Până mâine dimineață, ce putem face ? Ne mută undeva, la naiba, într'un cartier de pe la marginea orașului...

Și-l privea îndurerată, puțin aplecată înainte. Mătușa Elvira făcea o pașenie pe o măsuță, la fereastră. Dona se uita în stradă. Privirea domnului Caraman alunecă peste pereții îmbrăcați în damasc roșu — cărămiziu, în două tonuri ; apoi clipi din ochi, încruntând ușor sprâncenele. Mătușa Elvira spunea :

— Am pierdut atâta, încât casa nu mai face o diferență...

— O să-i chemăm pe toți, spuse deodată domnul Caraman. O să luăm fiecare câte ceva și adăpostim lucrurile pe unde putem. Covoarele, argintăria, cărțile... Uite, Dona ar putea da telefoanele...

Dona se întoarse dela fereastră, dar doamna Vorvoreanu se ridică iute :

— Nu, am să-i chem eu... Ea să-și cheme prietenii ei, tineretul...

Mătușa Elvira își termină pașenia, adună cărțile și ieși fără un cuvânt, bătându-le mașinal. Se auzea de alături glasul doamnei Vorvoreanu la telefon. În odaia tapisată cu mătase roșie, era tăcere. Cu spatele la fereastră, umbră subțire, Dona vorbi cu patimă :

— Nu mai putem suporta... Nu mai putem suporta...

— Vorbește pentru tine, murmură mătușa Elvira, amestecând cărțile

Dona îi aruncă o privire scânteietoare. Domnul Caraman o luă pe Dona de braț, o trase într'un colț și o așeză pe o canapea:

— Hai, liniștește-te...

— Nu mai pot trăi așa, Radule, șopti Dona, gata să plângă. Domnul Caraman, prieten vechi al familiei, avea mania să le ceară celor tineri să-î spună pe nume. Dona îi spunea de mică, „Radule”.

— Nu se mai poate așa, urmă Dona, gata să plângă de desnădejde și de furie. Stăm și așteptăm, și se scufundă pământul sub noi! Nu-ți dai seama că războiul n'o să mai aibă ce salva? O să fiu o ființă îmbătrânită, uscată, înveninată... N'o să mai fiu un om... simt cum mă topesc, mă pierd... Dece nu facem ceva? Dece ești atât de înțelept și calm? Dece Elvira mereu stăpânită și indiferentă? Câteodată n'o mai iubesc decât pe mama, ea cel puțin se agită, are nervi, se desnădăjduște, își frânge mâinile...

— Dacă voi, tinerii, nu faceți nimic, murmură domnul Caraman, privind-o atent.

— Ce să facem? izbucni Dona. Ce să fac? Nu-mi spune nimeni ce să fac? Aș face orice... Și sunt oameni care se luptă... Uite, amicul meu Pangrati...

Spusese „amicul” cu o umbră de ironie și dispreț.

— ...mi-a povestit despre un om dela el, dela Canal, un om pe care eu l-am simțit, numai din ce mi-a spus Pangrati: un om care luptă acolo, care își riscă viața... un om pe care-ași vrea să-l cunosc...

Râse incurcată, fără veselie, și șopti, scuturându-și bucele:

— Cred că l-ași iubi... cred că-l iubesc... Il văd, mi-l închipui, îmi imaginez viața lui acolo, singur între toți comuniștii aceia...

— Cum îl cheamă? întrebă liniștit domnul Caraman. Nu Mateica?

Dona făcu ochi mari și dădu din cap, privindu-l fix. Domnul Caraman murmură:

— E un fost colonel din divizia lui taică-tău... E într'adevăr un om remarcabil...

Dona se făcuse și mai palidă ca de obicei.

— Ce-mi spui tu înseamnă că e în pericol. Ar trebui să știe că amicul tău l-a simțit. Ar trebui să fie mai prudent. A pierdut o seamă de oameni, și mai trebuie să stea acolo... Mai e de făcut ceva foarte important, acum, în toamnă...

Dona îl asculta abia răsuflând printre buzele întredeschise. Domnul Caraman continuă:

— Dar dacă voi tinerii vă pierdeți timpul dansând, suntem pierduți cu toții... Prietenul tău Pangrati nu-ți poate face rost să te duci acolo, măcar odată? Mateica își riscă probabil capul la fiecare drum până la București... Ar trebui să-i comunice cineva unele lucruri din partea...

Tuși ușor.

— Din partea mea. Tu nu poți face asta?

Se făcu tăcere. Apoi domnul Caraman adăugă:

— Ai fi și tu un soldat în armata acelor oameni neștiuți, care se luptă împotriva comuniștilor...

De afară se auzea glasul doamnei Vorvoreanu, la telefon. În umbra odăii tapisate în roșu stins, fața Dinei era o pată albă. Șopti:

— Va să zică... e adevărat.

— Ce să fie adevărat ?

— Nimic... Bine, o să mă duc acolo...

5

Când sosi Mihai Pangrati, tocmai intra un grup de musafiri. De afară, se zărea sclipirea candelabrului de cristal din salon. În uşe, domnul Haralamb îi săruta mâna doamnei Vorvoreanu :

— Chère amie, ți-am adus ceaiu... Tânărul Grigoriu are o sticlă de gin...

O cucoană o sărută pe doamna Vorvoreanu pe amândoi obraji :

— J'ai d'excellent fromage... o să facem sandvichuri...

Pangrati o trase la o parte pe Dona ; era mâhnit și mânios :

— Iar m'ai chemat cu manechinele astea ? Îți răzi de mine ?

— Nu fii grosolan, zise Dona. Îți jur că până azi dimineață n'am știut că vor veni... Să-ți explic...

Erau în grădină, în umbra perdelei uriașe de frunze ale viței sălbatice crescute până sus, pe balcon. Mihai Pangrati spuse :

— Mă plictisesc de moarte cu ei ; sânt inutili. Înțelegi ce îngrozitor e să te uiți la un om, să-l vezi că nu folosește la nimic ?

— Ai devenit comunist de-abinelea...

— Nu... Sânt inginer. Știi care e cea mai frumoasă construcție ? Cea unde s'a întrebuințat materialul strict necesar, și nici un gram mai mult. Știi care e cea mai frumoasă demonstrație a unei teoreme ? Cea care cere cel mai puțin calcul. Și în secolul nostru, oamenii ca ei sânt ca ornamentele de stuc de pe casa asta — nefolositoare, și urâte !

— Mie mi-e dragă așa cum e, murmură Dona, privind casa. Mi-ar părea rău să fie un cub de beton...

— N'am spus că trebuie să fie un cub, zise Pangrati, ursuz.

— Uite de ce au venit, începu Dona, și-l trase de mână în casă, povestindu-i ce se întâmplase și rostul adunării.

Înăuntru era lume multă ; veniseră nenumărații prieteni ai familiei, și rudele, apăruseră sticle cu vin ; doamna Vorvoreanu servea ceai în cești de porțelan de Limoges. Domnul Haralamb cânta menuetul lui Cherubini pe un clavecin vechiu, dreptunghiular. O cucoană admira instrumentul. Mătușa Elvira spuse :

— Mama Ghitei Schapira mi-a spus că a fost făcut de Gaveau, acum peste o sută de ani ; și era o cunosătoare...

— Da... fusese eleva lui Liszt, nu-i așa ? Cât de ciudat să cunoști pe cineva care l-a cunoscut pe Liszt...

Domnul Haralamb termină, închise capacul peste claviatură își luă paharul și un biscuit și se amestecă într'un grup. La prima întrerupere a conversației, spuse :

— Uite ce e : Statele Unite...

O doamnă foarte negricioasă, cu părul amestecat cu fire argintii, purtând cercei grei de argint la urechi și la gât un colier de boabe rotunde de argint, se uită la pereți, voi să spuie ceva și se răzgândi. Doamna Vorvoreanu îi observă însă privirea și zise, zâmbind :

— Am vândut tablourile, Adina dragă...

— Cum ? Și Luchianii de care eram îndrăgostită ? exclamă doamna cu

cercei de argint. Trei domni care stăteau de vorbă la un pas de ea, întoarseră capul, ascultară, și se uitară și ei, automat, la pereții pe a căror tapiserie vestedă se vedeau dreptunghiurile mai întunecate. Apoi, unul din ei continuă :

— Așa că Statele Unite nu pot rezista la infinit la...

— Pardon, monșer, îl întrerupse domnul Haralamb. Pot rezista cum poate rezista la poker jucătorul mai bogat decât tine...

— Decât mine? **Ce n'est pas grand-chose...** murmură cel dintâi. Toți începură să râdă, un râs măsurat, stăpânit. Domnul Haralamb stătea cu un genunchi puțin înainte și o mână în buzunarul hainei, cu o grație plăpândă, ca un desen de mode dela 1928 : hainele îi fuseseră croite la Londra, pe Savile Row, în acel an. Zâmbi și el și spuse, privindu-și paharul în lumina aplicei de bronz din perete :

— Bine, tu ești o victimă a speculațiunii **effrenate** la Talcioac. Totuși, adu-ți aminte că domnul de Talleyrand și-a vândut de mai multe ori celebra bibliotecă. Odată, îi scria doamnei de Stael: „**am vândut ilustrissima bibliotecă...**”

Convorbitorul său zâmbi melancolic, gândindu-se în chip vădit, la unele vânzări recente, și, ca să schimbe această conversație care-i dispăcea, îl întrerupse :

— Spuneai că Statele Unite...

Domnul Haralamb sorbi din pahar și urmă :

— Spuneam că Statele Unite...

Doamna cu cercei de argint o întrebă pe doamna Voroveanu în chip indirect :

— Pentru mine e un mister cine cumpără astăzi tablouri... Sau mobile... Sau bijuterii, **for instance...**

Doamna Voroveanu surâse vag și discret și nu răspunse nimic.

Mihai Pangrati ședea lângă ușa ce da în odaia cealaltă. Se simțea singur, se simțea străin, și se plictisea. Auzea din odaia de alături glasul Dinei, dar nu înțelegea ce spune, din pricina murmurului oamenilor dimprejur și asta-i sporea încordarea și neplăcerea.

Mătușa Elvira, care ședea lângă el cu două cucoane bătrâne, îl văzu stingher și-l întrebă cu bunăvoință :

— Tatăl dumitale a găsit în sfârșit secretul lui Stradivari ?

Când se'ntoarse spre el, sclipiseră adânc cu apele lor întunecate, smaraltele pe care le purta la gât.

— Care secret ? Ce secret ? întrebă cu un glas spart, ruginit, cea mai bătrână dintre cucoane, prințesa Muruzi, și-l privi printr'un **face-à-main** subțire de aur pe Pangrati. Mătușa Elvira povesti, și bătrâna râse, înveselită și indignată, bătând cu bastonul în parchetul murdar.

— Ești o proastă, Elviro ! Cum se poate să-l întrebî dac'a găsit secretul ? Ar fi nenorocit dacă l-ar afla ! Ar trebui să-și caute alt scop în viață...

Mihai Pangrati ar fi vrut să spuie că totuși, nu aceasta era țelul vieții lui fată-său. Dar mătușa Elvira îl întrebă iar, în treacăt, ușor — ca un vizitiu care croește un trecător cu biciul, din galopul cailor :

— **A propos** de scop în viață : tot comunist ești ?

Deodată se făcu un cerc de priviri împrejurul lui Pangrati; el însuși

simți cum se face tăcere împrejurul lui, o tăcere rece, înghețată. Il priveau drept în față, ca și cum ar fi vrut să-i citească pe obraz semne, pecetii rușinoase. Se făcu roșu și zise:

— Nu eram,... dar încep să devin !

Bătrâna prințesă Muruzi răsă ca un ceasornic vechi cu pendulă care se pregătește să sune, și strigă cu glasul plătând și răgușit :

— Ți-a răspuns ca un tânăr inteligent...

Râdeau toți, afară de mătușa Elvira. Pangrati își dădu seama că înțeleseseră în răspunsul său o ironie jucăușă, obișnuită lor, dar, care îi fusese străină de clipa aceea. De aceea, mătușa Elvira ședea cu mâinile în poală, mâinile ei cu degete lungi, și palmele înguste, mâinile pătate cu vânat, și cu vine groase verzi — și zâmbea în gol, subțire, rece, disprețuitoare. Ea era singura care înțelesese totul, dar tăcea.

Un domn, care stătuse în picioare îndărătul fotoliului mătușei Elvira se depărtă cu paharul într-o mână și țigarea de foi în cealaltă, și-l întrebă pe domnul Haralamb, care stătea de vorbă cu domnul Caraman :

— Prietena noastră Patricia a invitat masse de comuniști ?

Domnul Haralamb înălță sus de tot sprincenele cărunte aproape albe, și-avu o față atât de surprinsă, încât păru gata să-și înghită trabucul. Caraman, cu glas discret și chipul fără expresie ceru deslușiri ;

— Sigur că da : uite, tânărul de lângă ușe... Și pe urmă baronul...

— Care baron ? Ah, Muți Grigoriu, zise domnul Caraman, lămurit, văzând, în alt colț al încăperii un tânăr de o statură neobișnuită, și cu părul buclat în chip la fel de neobișnuit.

— Nu e nimica grav, zise domnul Caraman. Cetățeanul acela e un inginer dela Canal, cunoscut al Donei; tânărul Muruzi lucrează pe același șantier, și Patricia l-a invitat, înțelegi...

— A, așa...

— Ei, și baronul... uită-te la el...

Se întoarseră să-l privească pe tânărul cel înalt, gazetar cunoscut, a cărui mamă fiind o baroană austriacă pe care-o luase de soție domnul Grigoriu, proprietar de pe lângă Alexandria pe vremea inflației austriace din 1919, îi prilejuise în București porecla de baron. Tânărul avea într'adevăr o înfățișare străină; și în clipa aceasta se afla într'un cerc de cucoane care râdeau de el cu oarecare tandreță. Una din ele, mititică de tot și blondă, îi spunea:

— Muți e coafat à la Titus. Apleacă-te

Găliganul se aplecă, supus, și ea îi răvăși buclele cu mâna.

— Asta comunist? zise domnul Caraman, fără stimă. E o hahaleră...

— Da, recunosc și cellalt. E o hahaleră...

Lângă Pangrati, care ședea și fuma ascultând glasul Donei și muzica de discuri din odaia cealaltă, bătrâna prințesă Muruzi, cârâia neîncetat cu glasul ei enervant. Mătușa Elvira o privi cu o sclipire răutăcioasă în ochii negri și se întoarse către doamna cu colanul de boabe de argint :

— Adina, spune-mi, încă n'am parvenit să aflu: Radu Caraman e Caraman-Chimay ?

Auzind pomenit numele acela dintre cele mai vechi ale aristocrației franceze din Walonia, doamna cu fire albe în păr spuse râzând :

— Nu... E Caraman Petcu, sau Caraman Stancu, sau... în orice

caz, dela Dunăre... Tatăl meu îmi spunea că l-a cunoscut încă pe bunicul lui Radu, arendaș pe moșiile Brâncovenilor...

Bătrâna prințesă Muruzi însă se innăbușea de necaz, bătând cu bastonul în podea :

— Adina, ești o mincinoasă, și nu mă mir, că tot neamul vostru e corcit dela un rob al lui străbunicu-tu, dela curte, că Banul Manolache era neputincios la femei, și toți sânteți bruni, mincinoși, stricați și hoți ! Iar Caramanii, să știi că sânt din Tesalia..

— Macedoneni, zise doamna cu cercei de argint, râzând : — Macedoneni..

— Tesalioți ! țipă răgușit, cu glas slab de tot, prințesa Muruzi; Tesalioți ! și mătușa lui Radu îl ținea pe Ștefan Cantacuzino, iar bunicu-său în prima căsătorie a ținut-o pe Andronica Băleanca, pe care a luat-o pe urmă Filip Pherekyde, fratele lui Alexandru; iar moșia lor de la Caramani e lângă a noastră de la Obârșia de pe la 1660 ! Atunci au făcut satul ! Există hrisov pe care-l păstrează nebuna aia de... de... se înneacă și se uită împrejur, înroșită la față, cu nasul coroiat și capul mic cât un pumn, asemănător cu o pasăre ciudată.

— Cum, și la 1660 nu puteau fi Bulgari ? Nu existau Bulgari pe atunci ? întrebă Elvira. Râdea cu poftă și smaraltele îi jucau pe pieptul slab în bluză neagră; jucau fulgerând și alunecându-și apele. Mihai Pangrati nu pricepea nimic. Ședea și fuma în tăcere. De alături, glasul cântărețului înregistrat pe disc se umfla ca o gușe de porumbel și gângurea într-o engleză rostită pe nas :

I'll love you Sunday
I'll love you Monday
I'll love you always...

— Nu asta, vorbi limpede Dona. Mihail Pangrati se ridică. Nu asta, spunea Dona. E plicticoasă. Adorm. Stai să aleg eu una... Muzica se opri, și după o clipă de tăcere începu un ciocănit grabnic și ritmat, de castaniete și tobe, și o voce gravă, sentimentală, dulceagă, nugi pe spaniolește:

Asi se baila
Con sus amores
Asi se baila
En Cachubembe !

Mihai Pangrati se opri în ușe. Nu mai încăpea și el înăuntru. Câteva perechi dansau, încercând să nu se împiedice de un pat mare care avea o încoronare de lemn sculptat cu ghirlande și arcuiri demodate. Pangrati o zări din prima clipă pe Dona care dansa cu capul lăsat pe spate, vădindu-se astfel, gâtul fraged și alb, și cu ochii aproape închiși. Un tânăr care stătea rezemat de perete lângă Mihai Pangrati, vorbea cu altul :

— La Mangalia a prins-o astă-vară Teddy Lahovary cu unul și i-a bătut pe amândoi... Pe dig erau, noaptea...

Dar văzând că Pangrati asculta și că se schimbase la față, vorbitorul se întrerupse, iar cellalt, care râdea privindu-i pe dansatori, încetă și-i spuse:

— Vezi ce faci cu țigarea... arzi mătasea...

Cel ce vorbise până atunci se întoarse și privi tapiseria depe perete, apoi murmură cu un fel de nepăsare:

— Acum... nu mai contează...

„Despre Dona vorbeau?” se întreba Mihai Pangrati. Simți că i se îmbrobonește fruntea de sudoare și și-o șterse cu batista; încerca să se agațe de gândul că mai erau două sau trei femei care dansau în afară de Dona. Ea, ca și cum și-ar fi dat seama că e privită ținută de cineva, întredeschise ochii și-i întâlni privirea lui Pangrati.

— Dona a băut prea mult, murmură cel ce arsesse tapiseria cu țigarea. Pangrati, căruia Dona îi aruncase un zâmbet fugar, răsuflă adânc: „Va să zică nu de ea vorbeau...” Dar, lucru ciudat, nu simțea nici o ușurare în inimă. Otrava izvorâtă într-o clipă, nu se risipise.

Un cor înăbușit, ciocănituri descreerate, țipete de animale și plânset de banjo acompaniau glasul zaharos al cântărețului:

Asi se baila
En Cachubembe

O fată blondă, voinică, cu buzele și unghiile vopsite în roșu foarte întunecat, aproape purpuriu, îl luă de braț pe Pangrati și-l întrebă:

— Dumneata de ce nu dansezi?

Și-l trase cu ea pe parchet. Pangrati începu să danseze. Ea îi spuse:

— Nu așa; învățește-mă într-o parte; n'avem destul loc... Ce, nu știai? Asta e moda... de când suntem decavați toți. Ce e cu dumneata? N'ai dansat de o mie de ani...

Apoi închise ochii și murmură:

Asi quiero bailar
Con mis amores
En aquel lugar
Que se llama... Cachubembe

— Când eram cu părinții mei la Madrid, în 42—43, făcea furori cântecul ăsta... Ah, s'a terminat... Ce păcat...

Și-l lăsă pe Pangrati, se repezi la Dona și-i ceru pe un ton răsfățat:

— Și mie, Dona... Mie întâi!

Dona scutura un shaker de argint, în care turnase din mai multe sticle. Mamă-sa intră în odaie făcându-și vânt cu batista:

— Dona, dă-mi și mie ceva, mi-e sete.

— Cocktail? întrebă Dona.

— Nu, răspunde doamna Voroveanu cu un zâmbet șters. Un ginfizz... cu mult gin și puțin fizz...

Tinerii dimprejur răseră, și unul din cei lângă care stătuse Pangrati, se grăbi să toarne în pahar gin și o țâșnătură de sifon. Doamna Voroveanu spuse:

— Ei, tineretul... Incepeți să vă câștigați pâinea...

— Adică ginul, zise Dona.

Și ea și mamă-sa aveau pe față aceeași veselie țeapănă, pe care și-o

impuseseră cu sila. Lui Pangrati, care nu băuse nimic, nu-i veni să rădă; dar cei vreo zece tineri și fete râseră sgomotos, chiar prea sgomotos, apoi trecură înghesuindu-se, spre salon. În treacăt Dona îi șopti lui Pangrati :

— Rămâi la urmă...

Pangrati stătu cu mâinile la spate, privind scena. Era târziu : o pendulă rococo, aurită și cu picioare de fildeș, arăta două noaptea. Domnul Haralamb o opri și o luă în mână. Pe umăr, încărcă un covor, și pe deasupra o tapiserie veche care atârna pe perete. Toți luau câte ceva. Valiza cea mare și grea cu argintărie și cu serviciile de ceai, o luă domnul Caraman, care-și luă rămas bun dela stăpâna casei, apoi dela Elvira ,apoi dela Dona : Donei îi șopti :

— Dă-mi un telefon mâine.

Cucoanele luau pachetele mari cu porțelanuri de ceai în care se băuse cu puține ore înainte, și două portrete vechi de Theodor Aman: Clucerul Vorvoreanu și Clucereașă ; tânărul Grigoriu împinse clavecinul vechi de o sută de ani, și se duse să ia o trăsură și să-l încarce cu ajutorul birjarului: prietenii Donei luară valize grele, și doi dintre ei porniră cu o ladă de transatlantic, în care strânseseră rufărie și cărțile rare încă nevândute. În câteva minute, serata se risipise ca un teatru de păpuși cu sforile tăiate; oamenii plecau în toate părțile; colțurile salonului se goleau; perdelele de taftă verde cu ape, căptușite cu damasc, zornăiră din toate inelele lor, când invitații se suiră să le desfacă și le mototoliră, împachetându-le. Toți încercau, să glumească, să rădă, să le dea curaj doamnei Vorvoreanu și mătușei Elvira. Prima, palidă, încerca să le ajute tuturor, dar nu făcea nimic. Mătușa Elvira stătea singură în mijlocul salonului, cu o mână în cealaltă și-i urmărea cu ochii pe toți, clipind. Era așa de urâtă, încât era greu să-i citești pe față. Nasul îi rămăsese încovoiat și mândru, și nările îi fremătau ușor. Apoi, deodată vorbi gros, răgușit :

— Eu sânt obosită, și mă duc să mă culc...

— Da, Elvira, du-te, sigur că da, îi spuseră toate cucoanele. Vreo două îi oferiră s'o ajute, dar ea le refuză :

— Nu... mă ajută nepoată-mea.

Și porni înainte, urmată de Dona, care se opri o clipă ca să-i mai șoptească lui Pangrati :

— Așteaptă-mă...

Ajunsa în odaia ei, Mătușa Elvira se așeză, ca în toate serile, în fața oglinzii ovale și se pieptănă. Dona o întrebă :

— Să te ajut ?

— Nu, răspunse mătușa Elvira. Dar peste câteva clipe murmură :

— Ajută-mă să mă scol...

Dona se repezi și o ridică. Bătrâna se lăsa grea de tot, fără putere, ca un trup mort.

— Pe pat... șopti ea.

Dona o culcă, îi puse picioarele pe pat, o descheie, îi frecă mâinile, îi scoase inelele.

— Scoate-mi colierul... suflă mătușa Elvira.

Dona îi ridică anevoie capul ca să i-l desfacă de după ceafă.

— Arată-mi-l...

Doni i-l ținu deasupra ochilor. Bătrâna lăsa să-i alunece privirile

stinse prin limpezimile şiragului de pietre verzi ca adâncurile mării. Apoi şopti :

— Le-am mai salvat, odată...

Dona închise bijuteriile în casetă, o încuie şi puse cheia în mâna rece a mătuşii Elvira; degetele reci şi veştede se strânsă şi apucară şi cheia, şi mâna Donei, şi o traseră uşor. Dona se aşeză pe pat. Bolnava gemu :

— Dona... Dona...

— Spune, Elviro... Sânt aici... Spune...

— Ai văzut ce-au făcut din noi ?

— Am văzut... murmură Dona cu glasul înneecat.

— Să nu plângi... Nu uita... Şi, Dona...

— Da, Elvira, şopti Dona mângâindu-i mâinile.

— Dacă mor, o să-ţi rămâie ţie smaraldele... Nu ştiu dacă poartă noroc... dar eu le-am salvat, odată... eu, cu mama... odată...

Suflă greu, şi urmă :

— Foarte greu... şi averea s'a adunat pe lângă ele... Să le păstrezi... să le păstrezi...

— Le păstrez... Dar tu n'ai să mori...

Deodată ochii stinşi căpătară strălucire, faţa brăzdată şi galbenă se lăsa pe o parte, şi cu o privire lucitoare, dar de nepătruns, bătrâna murmură :

— Ba da.. o să mor... şi tu o să mori...

Şi zâmbetul ei subţire şi neiertător îi apăru pentru o clipă pe buze. Apoi totul se stinse iar, şi buzele uscate şoptiră :

— Vezi să ia şi oglinda asta de argint... şi lucrurile mele de toaletă... serviciul de bagă...

Dona se ridică şi începu să adune lucrurile...

Pangrati o aştepta jos. Plecaseră toţi. Doamna Voroveanu stătea de vorbă pe peron, cu cei din urmă. Luminile aplicelor de bronz de pe pereţi, pe care domnul Haralamb promisese că va reveni să le ia, cădeau peste suprafeţe goale de tapiţerii pătate. Pe parchet erau cioburile unui pahar de cristal, călcat în picioare, dăre de praf, vin vărsat, o carte ce se deschisese căzând şi peste care călcase cineva. Ferestrele erau goale, ca la o casă pustie. În colţurile încăperii era umbră, doamna Voroveanu stinsese candelabrul din mijlocul tavanului, şi acuma toate lacrimile de cristal scli Beau tainic, sus în penumbră. Mihai Pangrati făcu o mişcare. În tăcere, parchetul scârţâi prea tare. Doamna Voroveanu trecu, şi, în treacăt, nervoasă, îi aruncă o întrebare :

— O aştepţi pe Dona ? Vine numai decât.

Mihai Pangrati nu răspunse, şi urmă să aştepte. În sfârşit apăru şi Dona. Il luă de braţ :

— Hai puţin la aer. Nu pot vedea salonul aşa.

Afară în stradă, sub stelele nopţii, Dona privi casa cu balconul ei îmbrăcat în frunzişul ce cădea, perdeaua groasă verde, până în grădină. Era o casă veche, de zidărie galbenă cu podoabe demodate, din cărămidă şi stuc.

— Aşi vrea să uit tot, zise Dona.

Pangrati o cuprinse cu braţul de umerii plâpânzi şi spuse :

— Vino cu mine...

— Prietenii tăi, murmură Dona. Aştia sunt prietenii tăi, Mihai... Uite ce ne-au făcut...

— Nu-și iartă niciodată dușmanii, zise Pangrati. Sânt aspri. Nici ei n'au fost iertați...

Dona îl privi o clipă într'un chip ciudat, pe care Pangrati nu-l înțelese. Apoi murmură :

— Ași vrea să mă duc... să plec... să nu mai văd casa asta... nici Bucureștiul... Să nu mai văd pe nimeni...

— Vino cu mine, repetă Pangrati.

— Bine, zise Dona. Am să vin.

Vorbise fără să-l privească. Se uită la perdeaua deasă de frunziș ce cădea de pe balcon. Pangrati o strânse cu brațul ce-i cuprinsese umerii. Ea se lăsă în neștire. Stăteau amândoi sub felinar, în strada pustie, în fața casei golite.

6

Într'una din primele zile de toamnă, Dona sosi la Constanța. Deasupra Constanței pluteau straturi de nouri ploioși, deși multe zile la rând fusese o uscăciune ce prăfuia de jur împrejur câmpiile și depunea pe străzi și pe ziduri un strat subțire de colb. Bătea dinspre mare un vânt rece și valurile erau de culoarea oțelului. Un vapor mare de marfă ieșea din radă și se îndrepta spre Nord-Est, improșcând spume de fiecă dată ce etrava se cufunda într'un deal de apă. Fumul din coșurile vasului fugea culcat de vânt, și aici în oraș, frunzișurile atinse de frig și începând să se decoloreze, fremătau și se înfiorau.

Pangrati aștepta pe peron. Se lumină la față când o văzu pe Dona în ușa vagonului și se repezi s'o ajute. Dar n'avu vreme: coborîse singură și un călător îi dădu de sus o valiză mică galbenă. Dona îi mulțumi cu un zâmbet, omul coborî și se pierdu în mulțimea ce se scurgea spre ieșire.

— Ai venit cu un cunoscut? întrebă Pangrati.

— Nu... l-am cunoscut în tren, răspuse Dona. Am venit cu trenul ăsta, fiindcă am dormit prea târziu azi dimineață, și...

— În orice caz, eu te așteptam... Aveam de gând să te aștept la toate trenurile care soseau azi în Constanța...

— Totdeauna ești exagerat, zise Dona cu un aer plictisit.

— Da, zise Pangrati. Exagerez cu tine, e-adevărat. Dar nu mă pot împiedica.

Mergeau spre ieșire.

— Numai atâta bagaj ți-ai adus ?

— Cât vroiai să fie? N'am nevoie de mai mult. Nu stau o veșnicie aici...

— A... n'ai de gând să stai măcar câteva zile? murmură Pangrati și se'ntunecă la față iar.

— Una, două cel mult, zise Dona și se înfășură în pardesiul larg, cenușiu. Iși ridică gulerul :

— Ce frig e aici...

— Așa e în Dobrogea... Mai frig decât la București. Marea ; vântul... Se opriră o clipă în piața înclinată din fața gării.

— Va să zică o zi, două... Mă așteptam să fie altfel. Altfel înțelesesem. zise Pangrati.

— Ai înțeles greșit, răspuse Dona încet, zâmbindu-i însă. Pangrati murmură:

— Nu te'nțeleg...

— Nu face nimic, zise Dona și-și scutură, răsfățată, coama scurtă și buclată. Incotro ?

— Spre șantier, zise Pangrati.

Pe drum, pe când mașina străbătea șosele asfaltate sau de lut, și satele scunde rămăneau pe rând în urmă și se deschideau mereu noi zări, pleșuve, Dona se plânea:

— Ce-am văzut din tren m'a întristat... Ceva monoton, mizer, care ține zeci și zeci de kilometri... Ia nesfârșit... Și oamenii ca niște furnici, și căruțele care abia se mișcă... Ici și colo câte-o mașină din acelea, care și ele abia se mișcă, și câte-un camion... Asta e faimosul Canal ? N'am înțeles nimic... Și e frig... și ce praf, ce praf...

Pe fața lui Pangrati tremura un zâmbet, șovăitor :

— Cum poți să vorbești așa ? N'ai văzut încă nimic. N'ai priceput încă nimic ; nici n'aveai cum, de altfel ; nici n'aveai când. Stai, așteaptă. Când am să-ți explic, când ai să vezi lucrurile mai de aproape și ai să cunoști oamenii, o să gândești altfel. Ce te-ai grăbit așa ?

— Nu mă atrage nimic aici, zise Dona, cutremurându-se de frig, — decât... Se întrerupse. Pangrati îi spuse șoferului :

— La dreapta, tovarășe ; pe aici se face șosea nouă. Ia-o peste câmp.

— Știu, zise morocănos șoferul. Dona îi aruncă o privire iute, cercetătoare, lui Pangrati, dar acesta păru că n'a observat nimic. În curând apărură mobilele de pământ excavat, brațele uriașe ale draglinelor și excavatoarelor, baracamentele pe coastă, schelăria uzinei electrice, zidurile caselor în construcție.

— Am ajuns, zise Pangrati. Iar se luminează la față.

— Oprește aici, că noi o să mergem pe jos, zise el. Coborî fără s'o întrebe pe Dona și luând valiza cu o mână, cu cealaltă o luă pe Dona de braț și porni cu ea pe șosea.

— N'ar fi trebuit să vorbești așa când te auzea șoferul. Oamenii țin la lucrarea asta și sânt jigniți când văd pe cineva că n'o prețuiește... Ai făcut o greșală... dar nu face nimic... Până te obișnuiești — dacă vei voi să te obișnuiești, bine înțeles. Uite, acolo e albia canalului. Știi că la sosirea noastră aici, în vară, nu era nimic ? Nimic. Iarbă, și câmp gol. Nici apă nu era. Am săpat puțuri... Uite, încolo va merge, spre mare... Știi care e marea noastră problemă la ora asta ? Ce-o să facem la iarnă. Continuăm lucrările sau nu ? Asta-i întrebarea...

— Hamlet, zise Dona. Pangrati răsă :

— Să avem iertare: nici un Hamlet. Sântem o grămadă de tehnicieni care am hotărît că se poate lucra și iarna. Rușii așa lucrează. Să vedem dacă-i convingem și pe ceilalți... dar trebuie să-i convingem...

Și răsă vesel :

— Nu-i lăsăm ! Trebuie !

Se uita la Dona, căreia-i fluturau șuvițele castanii în obraz și-i flutura pardesiul larg.

— Ce zici de vântul ăsta ? Așa bate aici aproape tot timpul...

— E oribil, zise Dona. Imi bate mereu nisip în obraz. Usucă pielea. E prost pentru ten.

— Pe naiba ! E sănătos...

Și urmă s'o ducă pe șantier, arătându-i clădirile cele noi, vorbindu-i de oameni, de planurile pentru toamna aceasta și pentru iarnă. Dona îl asculta cu o privire cercetătoare și rece.

Un om veni alergând :

— Tovarășe, vă cheamă tovarășul Zusman ! V'a căutat toată după amiaza...

Vorbindu-i lui Pangrati, se uita mirat la Dona, de sus până jos. Dona purta pantofi de piele de porc cenușie, pardesiul cel larg, o fustă de flanel cenușiu, un tricou verde și un șal de mătase verde care flutura, lucind și tremurându-și apele. Pangrati observă privirea curierului. Răspunse :

— Bine. Vin imediat.

Și când omul se depărtă, îi spuse Donei, cu un surâs jenat :

— Ești prea elegantă. Aici noi umblăm îmbrăcați mai simplu...

— Liniștește-te, zise Dona. Nu stau o veșnicie printre voi...

Pangrati șovăi, mai vru să spună ceva, dar se răzgândi :

— Vrei să te plimbi pe șantier, sau mă aștepți ? Să văd ce vrea cu mine șeful...

— Domnul Zusman e șeful tău ? Întrebă ea ironic. Pangrati însă se grăbea.

— Da. Să-ți arăt unde te poți odihni. Am acum o odaie numai pentru mine. Mă aștepți puțin și mă întorc...

Și o duse la odaia lui. Dona rămase în picioare, se uită la hârtiile de pe masă, deschise un sertar, își văzu scrisorile puse teanc, în ordine, într'un colț. Le luă și le puse în buzunar, nici ea nu știa de ce. Apoi ieși și întrebă pe primul muncitor întâlnit, unde e biroul tovarășului Mateica.

Mateica stătea de vorbă cu Udriștoi, când un funcționar îi anunță că a venit „o tovarășe dela București”.

— Cine e ? Cum o cheamă ? întrebă Mateica.

Dar Dona intrase. Când o văzu, Mateica amuți o clipă, apoi îi spuse lui Udriștoi :

— Acum tot n'avem timp să terminăm... Mai vorbim mâine.. Noroc...

Udriștoi ieși, urmat cu părere de rău de funcționarul cellalt, căruia Mateica îi făcuse semn să închidă ușa.

„Va să zică așa arată” se gândea Dona, privind-o pe Mateica. Totul fusese altfel decât se aștepta : vremea, canalul, omul acesta. Dona se așeză în fața lui Mateica.

-- Tovarășul Mateica ?

— Eu, zise acesta și-i zâmbi. Ii străluceau ochii. Râse la ea, cu gingiile lui prea trandafirii. Dona le privi ca și cum ar fi văzut o ființă ciudată, necunoscută. Apoi vorbi cu greu :

— M'a trimis domnul Caraman...

Râsul lui Mateica pieri într-o clipă.

— Nu-l cunosc, zise prompt Mateica. Dona îi întinse un bilețel pe care Mateica îl citi cu atenție, de câteva ori, îl arse cu un chibrit, apoi o privi :

— Bine, zise el. Dar nu trebuie să stai aici nici un minut mai mult. Dumneata ai să faci pe curiera între mine și el. Ai ceva să-mi spui din partea lui ?

— Da...

— Bine. Pleci dumneata numaidecât, și mă aștepți... cunoști șantierul ?

— Nu.

— Cum ai venit ?

Dona râse scurt și spuse, cu un glas pe care nu și-l cunoștea :

— M'a adus inginerul Pangrati...

Mateica făcu ochii mari, apoi deodată înțelese și izbucni într'un hohot de râs :

— A... dumneata ești... așa, va să zică... Ți-am citit scrisorile... foarte bine ; așa ții trebuie...

Pe fața albă a Donei se răspândi o roșeață :

— Ți-a arătat scrisorile mele ?

— Nu, zise cellalt râzând. Le-am citit fără să cer voie... Așa, va să zică dumneata ești ?

Și o privea printre gene, râzând și cântărind-o din ochi. Apoi deodată redeveni serios și zise :

— Unde e ?

— La șeful șantierului.

— La Zusman ? A, ăla îl ține mult... Avem tot timpul să vorbim, zise Mateica și repetă :

— Avem tot timpul... Am să-ți explic unde să mă aștepți. Nu trebuie să fim văzuți împreună. Avem de vorbit multe... Eu te cunosc de mult, măcar că nu te-am văzut... M'am gândit mult la dumneata...

Privirile lui o cuprindeau ca niște mâini. Dona zise cu glasul nesigur :

— Explică-mi repede, până nu se'ntoarce... Pangrati...

7

Din seara aceea, Dona avea să-și aducă aminte totdeauna de culoarea cenușie-vânăta a cerului amenințător. Mateica o luase de braț cu o mână grea, care îi strângea prea tare brațul subțirel, și o purta într'un fel de plimbare ciudată, ca și cum ar fi mers spre un loc anume, și cu un scop bine deslușit. Dar nu se vedea nimic care ar fi putut semăna cu o țintă; de jur împrejur era câmpul gol, sub cerul acela negricios, înnourat, al înserării. Se depărtau de șantier, de baracamentele înnegrite unde sclipeau șiragurile de lumini electrice și inscripții făcute din sute de becuri. Mergeau înainte, peste câmp, nu se putea ști încotro. Dona se lăsă dusă, cuprinsă de un fel de amorțeală a voinții, ca în vis, și asculta glasul gros al lui Mateica. Mateica vorbea neîncetat, fără să ridice tonul, iar Dona îl asculta în neștire, dându-și seama de un singur lucru : că umblau prin pustietăți, pe unde nu se vedea nimic decât câmpia goală ca'n palmă, cenușie, tristă, cu ierburi mărunte, uscate, ce foșneau sub picior, și valuri, dâmburi scunde, coline turtite și movile conice presărate pe orizont ca niște semne pe care nimeni nu le putea înțelege; iar deasupra cerul sur, mohorit, cu neguri grele. Văzduhul părea străbătut de o ploaie de cenușe; rânduri înalte de stâlpi negri de telegraf și telefon fugeau în toate părțile spre zare, mișcându-se la nesfârșit. Mateica vorbea statornic, cu încăpățănare, ca și cum ar fi vrut

s'o adoarmă cu vorbăria aceea monotonă, plină de înțelesuri cutremurătoare și sunetul unei nebunii ascunse :

— Sânt singur aici, și trebuie să mă lupt singur cu miile astea de oameni și cu valul de mașini și de materiale pe care-l toarnă Statul peste mine, ca să mă înnece. Toți aicea îmi sânt dușmani, toți mă bănuiesc, toți mă pândesc, comuniștii îmi pun capcane și așteaptă să mă înhațe, mă vânează prefăcându-se că nici nu știu de mine... sau nici n'or fi știind ; dar au creat o lume în care mă paște pierzania la fiecare pas, o lume în care trăesc ca o fiară sălbatică, înțelegi ? Ca un lup sau ca o vulpe ; lupii măcar se adună în haită, dar pe noi ne-au risipit, comuniștii au lovit în dreapta și'n stânga împrejurul meu; responsabili de cantine, normatorii șefi, magazionerii, administratorul, șeful de șantier, sunt mutați sau fugiți, sau arestați, sau gata judecați și în pușcărie. Nu mi-au mai rămas decât unul sau doi, și cu ăștia trebuie să fac față. Înțelegi cum lupt eu ? Asta e haită ? Iar vulpea se poate ascunde, se poate face nevăzută ; eu nu, eu trebuie să stau aici în văzul tuturor, sânt mereu un funcționar oarecare, și trebuie să țin fire pe dedesubt, să-mi întind brațele — cum să spun ? — e sub pământ. Și comuniștii mi le-au tăiat unul după altul. Am pierdut toate atuurile ; mai am o carte de jucat : dacă nu merge și aia, sânt un om curățat ; și de altfel, în fiecare zi Direcția Generală poate începe să-și organizeze mai serios cadrele, și să puie pe vreunul să-și vâre nasul în dosarul meu și să verifice hârtiile. Ei, atunci m'am ars. Uite, vezi colo departe culmea aia joasă, ca un nor negru ? Acolo e un deal prin care o să treacă... adică ar trebui să treacă, înțelegi, Canalul, dacă ajung ei până acolo... Dar n'o să ajungă. Ei, și culmea aia, au făcut ei planul s'o arunce în aer cu cinci mii de kilograme de trotil. Eu sunt ca un om care încearcă să-și clădească o casă acolo sus, și-i aude pe ei cum sapă dedesubt galeriile, și pun pachetele cu trotil. Parol, așa mă simt. Și stimabilul nostru prieten care te-a trimes nu știe asta, și nici nu vrea să știe. Și te-a trimis pe dumneata să stai cu mine... Frumoasă idee. Să vedem ? Te țin curelele ?

Dona călca pe mușuroaie mărunte pe care crescuse iarba, cuiburi de șerpi și de guzgani de stepă, retrași în căldura pământului acum când se lăsa primul frig de toamnă. Vântul venit din zarea de cenușă o bătea în obraz ; glesnele ei slabe se îndoiu și pantofii prea eleganți se strâmbau și se scâlciau călcând pe țărâna neagră a stepei ; dar Mateica o ținea de braț, strângând-o prea tare. Dona vorbi către vântul ce le sufla în față, apăsându-le cuvintele îndărăt în gură :

— Am pierdut tot... nu mai am nimic de făcut pe lume... dece să n'o fac și pe asta...

— Nu, mormăi gros Mateica ; nu așa ; mai este o speranță ; este războiul, dacă scăpăm cu viață. Începe un viitor, pe cînste : avere, călătorii, onoruri... Nu știu dece vorbesc așa cu dumneata. Atât de deschis n'am vorbit cu nimeni, de mult : dar sânt singur aici, singur ca un drac ; câte-odată mi se face frig pe șira spinării, când mă uit și văd că am băgat degetul în mașinăria asta care merge înainte, și-i văd pe comuniști cum lucrează, și unul dintre ei, unul Maftei, o vulpe bătrână, mi se pare că mă bănuiește, măcar că n'am putut afla... Și vii dumneata, o ființă așa, subțire, dintr'altă lume — înțelegi, eu aicea m'am băgat până'n gât în noroiu — și odată m'a apucat așa, un fel de nebunie ; ce să-ți spun : ai să vezi ce

festă le pregătesc eu ăstora acum, în toamna asta.. ultima înainte de război; ai să vezi și-ai să-ți dai seama cine e Mateica...

— De ce tot chinul ăsta? întrebă Dona. — E un șanț cu noroiu cu câteva căruțe și două-trei mașini...

Mateica râse fără veselie:

— Așa crezi dumneata? Aștia în cinci-șase ani îl termină... o să-i facă să câștige oameni, toată Dobrogea... și zeci de mii de muncitori pe care-o să-i formeze aici... o armată întreagă de... de...

O strângea tare de braț; Dona vroi să-i spuie să n'o strângă așa, dar, fără să știe de ce, se răzgândi. Il privi pe furiș, de jos în sus: obrazul plin, negricios, mare, și părul lins, și nasul mare, coroiat, și privirea fixă, parcă înspăimântată, și mustăcioara de fante demodat, a lui Mateica, îi făceau un fel de rău, de greață, de desgust trupesc; se simțea murdărită de strânsoarea aceea pe brațul ei; și-i bătea inima de singurătatea înspăimântătoare a lor pe câmpia nesfârșită, cenușie, bătută de vânt. Umblau, prin semi-întunecimea înserării târzii, pânze de praf plutitoare peste câmp, gonite de vânt. În mintea Donei răsunau mereu cuvintele: „Asta-i un om...” dar, când cu o mirare plină de admirație înfricoșată și totuși oarecum desgustată: „Asta-i un om!”, și, când cu groază și cu dorința de-a fugi departe, în trecut, în casa caldă, tapisată cu mătase, care acum era goală, părăsită, sau plină de glasuri străine: „Asta-i un om?”

Deodată, pe neprevăzute, Dona fiind încă amețită de vorbăria lui, de mersul în neștire, de gândurile ei, de spaima viitorului întunecos ce i se deschidea înainte prin omul acesta, Mateica se opri, se întoarse spre ea, o cuprinse de umăr, o strânse la piept și o făcu să cadă, strivită de greutatea lui masivă. Dona cedă ca un pai pe care-l frângi între degete. Pe când cădea, ochii ei speriați, măriți, văzură un stâlp de telegraf, înalt și negru, care se ridica în văzduh alături de ei, în sus, spre norii de cenușe ce se topeau în întuneric. Câmpia era de jur împrejur sură ca plumbul și cu desăvârșire pustie. Dona închise ochii și-și mușcă buzele de desgust, de desnădejde, dar nu se împotrivi, cutremurată de ceva nou și înspăimântător. Și auzea cum, împrejur și sus în văzduhul negru, șueră vântul.

8

Pangrati se'ntoarse într'un suflet s'o caute pe Dona. Găsi ușa deschisă și odaia goală. Nu era nici un semn de rămânere a Donei acolo. Valiza mică de piele galbenă dispăruse. Pe patul făcut dimineăta de îngrijitorii barăcii, nu se așezase nimeni. Pangrati ieși s'o caute pe Dona afară, în noapte. Dar unde s'o caute? Oamenii treceau pretutindeni, se auzeau glasuri, râsete, chemări. Pangrati stătu în fața ușii, fumând, și silindu-se să fie liniștit. I se întâmplase un accident? Nu. Valiza ei nu mai era acolo. Atunci — plecase? Dece? Dece atât de repede? Exista un răspuns, un răspuns desigur nedeslușit în amănuntele lui, dar limpede în miez; numai că Pangrati șovăia să-l dea. Nu. Nu încă. La asta se va gândi mai târziu, și numai dacă...

Incetul cu incetul mișcarea de pe șantier se potoli. Oamenii erau tot mai rari. Se scurse o oră. Incă una. Pangrati aștepta, în fața barăcii. Vântul sufla statornic. Furtunos și uscat, venea din zărilor negre. Paznicii

înarmați cu bâte își făceau rondul, agale, printre barăci și magazii cu materiale.

Când se uită ultima dată la ceas, era aproape miezul nopții. Se întoarse în baracă, închise ușa, făcu lumină și se așeză la masă. Nu știa ce să înceapă. Ar fi putut crede că Dona nu fusese niciodată acolo. Nu era nici o urmă a trecerii ei. N'avea nimic dela ea — decât scrisorile. Ah, da: scrisorile. Deschise sertarul, și văzu că scrisorile lipseau. Rămase o clipă cu ochii țintă la sertarul cu hârtii, creioane, rigle de calcul, dosare. Apoi îl închise și se plimbă prin cameră cu mâinile în buzunare. Camera era mică; făcea patru pași și se întorcea iar.

Rezistă de nenumărate ori pornirii de-a umbla pe șantier și de-a întreba din om în om, dacă n'a văzut-o cineva pe Dona. S'ar fi făcut caraghios, sau ar fi părut nebun. Și pe urmă — valiza dispărută, scrisorile luate...

Se așeză pe pat, cu mâinile spânzurând fără vlagă între genunchi, și stătu așa multă vreme. Apoi se așeză la masă și luă hârtie de scris. „E mai cinstit”, se gândea el. „Eu, am să-i spun. Nu pot face ca ea...”

Începu să scrie, încet, cu grije: „Puteai să mă faci să înțeleg în altfel. Dar poate că totuși tu ai dreptate: nu voiam să înțeleg. Deși ar fi trebuit să-mi fie limpede încă de mult. Nu voiam să recunosc adevărul neplăcut: că nu ești așa cum visam și doream eu. Că ai un suflet mărunț, burghez, incapabil să reziste la viața simplă și grea, pe care ți-o ofeream. Dar te iubeam, și mi-era milă de tine; voiam să te salvez din lumea ta, care se prăbușește; voiam să te iau cu mine pe un drum anevoios dar unde ne aștepta pe amândoi — poate chiar fericirea. Ai refuzat, și preferi cine știe ce aventură mai mult sau mai puțin fără ieșire, cine știe ce speranță care te va îmbolnăvi și te va otrăvi. Am avut un nenorocit de coleg, acum câțiva ani, bolnav de alcoolism. Am vrut să-l ținem cu noi, câțiva prieteni de-ai lui, la Salva, pe un șantier din munți, la aer tare și muncă multă, ca să-și vie în fire și să redevină un om. A fugit hoștește, ca și tine, și s'a dus să se îmbete într'o crâsmă de sat, de unde a fost dus în comă. Acuma nu știu ce mai e cu el, dar îmi cam închipui. Mi-e temă că și cu tine e la fel. Numai că boata ta e strâmțimea de suflet și de minte, și frica de a-ți întoarce viața în chip hotărâtor, pe alt drum. Îți scriu atâtea lucruri neplăcute nu din supărare, nici ca să-ți fie de folos, pentru că nu cred să-ți mai folosească; ci din mâhnire, și ca să-ți spun cum te înțeleg, și dece nu te mai pot iubi. De multă vreme încerc să te iubesc cu ochii închiși, în ciuda a tot ce văd la tine; dar nu m'ai lăsat nici așa. Cred că e mai bine pentru mine, deși o să-mi fie greu, până-mi va trece... Pentru tine, nu știu dacă e mai bine. Ași vrea să fie o soluție, dar sunt aproape sigur că nu va fi, și asta mă întristează și mai mult...”

Scris liniștit, rând după rând. Termină, reciti ce scrisese, îndoi hârtia, scrise pe plic adresa Dinei — într'un cartier mărginaș, unde li se dăduse locuință alor ei — și închise scrisoarea. Se ridică greoiu, privi o clipă patul, apoi ieși din odaie, și stătu să-i biciue fața, vântul de noapte. Departe, în întuneric, puncte de lumină albă: farurile draglinelor. Draglinele lucrau mereu, ziua și noaptea. Pe câmp, risipite la distanțe mari, puncte de lumină slabă roșie ca jăratecul: erau focurile căruțașilor. Deodată, Pangrati se trezi că se gândește: „Încă nu s'au făcut destule grajduri pentru atâtea

atelaje, și vine toamna... Trebuie să-i spun lui Zusman". Apoi, obosit ca după o zi de muncă istovitoare, mergând încet, se duse să vadă cum lucrează draglinele.

9

Când se întoarseră Dona și Mateica din plimbarea lor pe stepă, era aproape noapte. Pe șantier, oamenii se mișcau ca niște umbre, și fețele nu se vedeau decât în lumina felinarelor electrice agățate de stâlpii de telegraf de pe șantier, sau când treceau prin dreptul ferestrelor vreunei barăci. Orașul de clădiri de lemn era plin de forfotă și de glasuri; muncitorii și funcționarii se duceau la cantină sau veneau dintr'acolo și mergeau la odihnă. Căruțe cu cai mergeau prin întuneric, și camioane cu farurile aprinse. Mateica n'o mai ținea de braț pe Dona. Încercase, la întoarcere, dar ea se scuturase și mersese singură. Ajungând pe șantier, Mateica îi spusese repede, răgușit:

— N'are rost să mai stai aici nicio clipă. Trebuie să nu te mai vadă nimeni. Cel mai bine e să pleci imediat.

— Dar Mi... dar Pangrati?

— Dracu să-l ia... Să creadă ce-o pofti. Să creadă că nu ți-a plăcut șantierul. Să creadă ce-o pofti trebuie să pleci.

— Unde? întrebă Dona. N'am unde...

— Ba da. Te sui eu într'un camion gol care se duce la Constanța. Sânt multe la ora asta.

— Și la Constanța, ce să fac? întrebă iarăși Dona. În tonul lui Mateica se strecură o umbră de triumf:

— Una din două. Te întorci la București..

— Sau?

Acuma, glasul lui Mateica avea ceva provocător:

— Sau mă aștepti pe mine.

Și Mateica scoase din buzunar o cheie, și i-o întinse:

— Ai cheia. Am o ascunzătoare.

Și-i spuse o stradă și un număr:

— Ține minte.

Dona repetă mașinal numele străzii și numărul și puse cheia în buzunarul pardesiului, fără să-l privească pe Mateica. Acesta își stăpâni cu greu un râs triumfător. O luă de braț cu o mișcare brutală, și de data asta Dona nu se împotrivi. Luară valiza Dinei din odaia lui Pangrati, și Mateica o duse pe Dona până'n mijlocul baracamentelor, acolo unde neconținut se mișcau vehicule și oameni, unde mereu plecau și veneau camioane. Găsi un camion care pleca la Constanța și-i spuse șoferului:

— Tovarășa e dela sindicat, și trebuie să fie astă seară la Constanța.

— Bine, zise șoferul ambreind. Nici nu se uită la Dona. Mateica îi strânse mâna mică și înghețată și-i spuse repede:

— Măine după amiază, sau mâine seară...

Dona nu răspunse nimic, camionul se puse în mișcare și intră în noapte. Pe șosea, în lumina orbitoare a farurilor, se mișcau năluci albe - trâmbe de praf bătute de vânt.

În Constanța, cartierului Tăbăcărie îi zic turcii și tătarii Tabășeri; sânt acolo case scunde și vechi, cu pereții strâmbați de vreme, cu acoperi-

șurile roase de o pecingine negricioasă când sunt de olane, sau ruginite când sunt de tablă, și ajung la o culoare roșie întunecată ca drojdia vinului. Salcâmii de pe trotuare erau în noaptea aceea scuturați de vânt și-și spulberau frunzele delicate, pălite de toamnă, și păstăile uscate ce-și slobozeau semințele pe asfaltul sterp și pe pământ lutos, mort. Ulicioarele sunt uneori mărginite de garduri înalte, cenușii, și de ziduri fără ferestre; dughenele mici și întunecate trăseseră obloanele de scânduri; cârciumioare luminate de o lampă chioară adăposteau băutori puțini la cele câte două-trei mese. Stăteau de vorbă pe la colțuri femei cu mâinile în sân, treceau câte o tătăroaică sau două, cu șalvari și cu câte un copil de mână. Pe aci, întrebând, cu un răs lăuntric, descreerat, pe milițienii dela răspântiile mari, ajunsese Dona. Găsi casa care era în zona de umbră dintre două felinare. Era lipită de un fel de magazie cu ferestre mici, puține și zăbrelite; dincolo părea a fi fost un câmp de porumb; îndărătul casei era un zid înalt, o clădire uriașă de cărămidă cu un coș de fabrică. La stradă, erau ferestre astupate de scânduri bătute în cuie. Dona deschise poarta în gardul de scânduri înalte. Poarta scărțâi. Prin bălăriile curții înguste și pustii, alunecă foșnind o vietate. Dona se opri și se uită în jur. Casa părea părăsită. Zidurile erau coșcovite și în lumina felinarelor prea depărtate avea culoarea murdară a tencuelii vechi care ncepuse să se desprindă. O marchiză cu geamlăcul spart, rămasă numai cu fierăria ruginită, la intrare, rămăsese cu ușa deschisă. Ferestrele erau și aici astupate cu scânduri. Numai ultimile două, în fund, aveau geamuri, dar prăfuite și având înfățișarea de ochi de orb pe care o au geamurile caselor pustii. Dona auzea nedeslușit de după zidul cel înalt, freamătul de mașini al fabricii; dar se pierdea în răstimpuri; și de pe stradă, de peste gard, venea ciocănit de pași ce se apropiau și se stingeau, și vâjâitul unui camion greu. Dar aici, în curtea asta era o tăcere aparte și o singurătate bolnavă care o cuprinseseră și Dona simți iarăși amorțeala pe care-o avusese alături de Mateica, pe câmp. Înaintă în neștire, bălăriile atingându-i glesnele; intră pe ușa marchizei, scoase cheia și o potrivi în ușa de lemn crăpat a casei, intră, aprinse un chibrit și se uită împrejur: era o odaie goală, cu o sobă de teracotă într'un colț. Ușa sobei era deschisă și arăta gaura neagră, căscată. Pe jos era moloz. În stânga erau încăperile cu ferestrele bătute'n scânduri. Dona se uită numai la ușa din partea aceea, apoi o deschise pe cea din dreapta, cu aceeași cheie. Căută pipăind comutatorul. În odaie era beznă. Erau de bună seamă perdele groase la ferestre. Și totul mirosea a închis, a vechiu, a praf și a fum de tutun răcit de mult.

Găsi comutatorul, îl întoarse și deodată se făcu în odaie o lumină atât de tare, de albă, încât Donei i se păru că trebuie să fi izbucnit cu o detunătură dureroasă pentru urechi, cum eră dureroasă strălucirea pentru ochi. Se uită împrejur, în timp ce pete roșii îi jucau în fața ochilor. Odaia era la fel de golașe ca și cealaltă, cu moloz prin colțuri, cu tencuiala cojită — era vopsită cu ghirlande verzi și dungi dese de sus până jos, subțiri, verzi — și n'avea decât un pat de fier vopsit alb, cu saltea și pătură de șantier, ca acelea pe care le văzuse ea în odaia lui Pangrati. Un geamantan era pe jos, lângă pat; apă veche într'o cană înaltă, și un lighean, tot pe jos.

Dona se plecă să deschidă geamantanul. Deodată tresări, se uită în ferestre: erau astupate cu hârtie groasă, bătută în ținte. Se întoarse iute și

ieși să încuie ușa din afară, apoi ușa odăii. Deschise valiza : rufe bărbătești, ciorapi făcuți ghem, cutii, două cărți foarte mototolite, de autori necunoscuți Donei : — una se numea **Cartea Nunții** și cealaltă **Sbucium** — și un obiect care-i sărise în ochi din prima clipă : un pistol mare, greu, care lucea din tot oțelul său negru și unsuros. Dona lăsă să cadă capacul geamantanului. Se așeză pe pat. Niciodată nu încercase simțământul ciudat din clipa aceea, de amețală, de vis care nu se mai termină; mizeria dimprejur era atât de neașteptată, toată întâmplarea era atât de fără noimă, încât Dona răsă singură, un răs care răsună în odaia goală și pe care ea îl auzea prea deslușit. Se simțea ușoară, totul era fără importanță. Cu mâinile în buzunarele pardesiului, se aplecă și se uită sub pat. O sticlă răsturnată și două în picioare. Le destupă de-a rândul, le mirosi: coniac și whisky. Bău o înghițitură de coniac, apoi încă una. Apoi, la răstimpuri, mereu câte-o înghițitură. În curând se simți că se petrece cu ea ceva care-i era bine cunoscut. Se culcă pe pat, îmbrăcată, și plutind într-o mare fericire și amețală. Se uită fix la lampa orbitoare din tavan; nu simțea că o dor ochii. Nu simțea nimic. Totul era bine.

Mateica o găsi tot acolo, a doua zi după amiază. Lumina era încă aprinsă. Arsese toată noaptea și toată ziua. Dona îl primi cu o însuflețire nervoasă. Era trasă la față, și din palidă cum era de obicei, ajunsese acum cu umbre verzui pe obraji și cearcăne adânci sub ochi. Ochii îi străluceau și pupilele îi erau anormal de mari. Sticlele goale erau svârlite pe jos și Dona vărsase pe jos lângă pat, stropindu-și și pantofii. Dona se ridică pe pat și-i spuse lui Mateica, înfrigurată:

— Să știi că din toți, el te-a simțit...

— Cine ? întrebă Mateica. Se desbracă. Se opri cu haina pe jumătate scoasă. Părea neliniștit, speriat.

— Nu-ți fie frică, n'o să te dea de gol. Ii e rușine. Dar te-a simțit Mi-a spus mie.

— Pangrati ? întrebă Mateica. Dona dădu din cap, privindu-l cu ochi mari. Mișcare îi fusese ca de copil. Mateica se încruntă, apoi își scoase haina și întrebă :

— De unde știi că n'are să vorbească ?

— Știu. Il cunosc. Are principii morale, zise Dona și începu să râdă. Râdea și tremura.

— Ți-e frig ? întrebă Mateica.

— Nu. Nu mi-e frig.

— De ce tremuri ?

— Nu... Nu tremur...

— Ce, zise Mateica blând, ți-e frică de mine ?

Se așeză pe pat și o luă în brațe. Dona tremura și râdea ușor, nervos:

— Nu... Nu mi-e frică de dumneata... Nu mi-e frică de nimeni și nimic...

— Atunci de ce tremuri ?

— Nu știu, zise Dona. Nu știu de ce.

(Sfârșitul în numărul viitor)

N. A. NECRASOV

CNEGHINA M. N. VOLCONSCAIA

(Însemnările bunicii, 1826—1827)

CAPITOLUL I

Sburdalnici nepoții ! Și azi mi-au venit
Cu scâncete, de la plimbare :
— „Să știi bunicușo, ne-am tot plictisit !
Dar, uite'n salonul cel mare,
În zile ploioase când tu ne chemai
Și'n juru-ți cu toții stam roată
Iar tu întâmplări din trecut ne spuneai,
Ce bine era !... Înc'odată
De-ai vrea tu, iubito, povești să ne spui !...”
Și-mi stau tupilați micii oaspeți.
Dar eu i-am gonit : — „Veți avea ani destui
A mele povești să cunoașteți :
Căci ele volume întregi ar putea
Să umple : și voi sunteți încă
Necopți pentru ele : dar tot le-ați afla
Odată cu viața adâncă !
V'am spus pân'acum tot ce e de'nțeleș
Mărunților voștri ani cruzi.
Jucați-vă'n lunci și prin crângul cel des
Cât vara foșnește prin duzi...”
Cum nu vreau datoare nepoților mei
Să fiu, — amintirile-mi scriu :
Păstrez în portret, pentru ei, pe acei
Ce'n suflet și astăzi îi țin ;
Le las moștenire albumul — și flori

Culese pe-al sorei mormânt,
Și fluturi ce'n Cita am prins uneori,
Dovezi de pe-un aspru pământ :
Mai las moștenire-o brătară de fier
Ce trebui' cu grijă păstrată :
Mi-a dat-o, trecută prin ocne și ger,
Bunicul, din lanțu-i, odată...

Nepoții mei scumpi, eu pe lume-am venit
Pe lângă Chiev, într'un sat ;
Familia noastră adânc m'a iubit.
Străvechi ne-a fost neamul, bogat,
Ci lauda lui, tatăl meu i-o spori
Căci nestăvilit fuse'n lupte,
Cunune de lauri mereu cucerii
Din arborii gloriei rupte.
Nici ani douăzeci nu'mplinise, pe când
Era comandant de oștire,
Minuni vitejești cu-a lui spadă făcând,
Slăvit și cu-a lumii cinstire,
Războinica faimă și-a fost început
Pe frontul svedez și persan,
Dar numele lui s'a legat și-a crescut
Cu-al optsutedoișpe-lea an. *)
Doar luptă'ndelungă-i fu viața atunci
Și'n marșuri, cu dânsul luam parte :
O lună nu știu să fi fost când noi, prunci,
Să nu tremurăm de-a lui moarte.
El „Scutul Smolenscului” fuse — și-oricând
Primejdii sta gata să'nfrunte...
Cu glontele'n piept, lângă Lipsca'ntr'un rând,
În luptă porni să se-avânte,
Iar cronica țării de el povestea :
„În rând cu-ai Rusiei fruntași,
Cât patria noastră'n picioare-o să stea,
Va fi și-acest mare ostaș !”
Ades cântăreșii l-au fost preamărit
Cu laude spre nemurire ;
Jucovschi-l citase în stihu-i vestit

*) 1812 — anul în care oștile lui Napoleon au fost înfrânte de oștile rusești.

Ce cântă frunțași de oștire ;
De focul ce puse'n a lui vitejii
De lângă Dașcovo, de toate
Nespusele-i jertfe, vorbi'n poezii.
Știi bine că nenumărate
Și grele-au fost luptele'n care a'nvins,
Căci el înzestrat fu de soartă
Nu doar cu tărie ; ci el a cuprins
Curajul și-a armelor artă.

Mereu în războaie, acasă la el
Aproape un oaspe erea,
Dar crunt uneori ; iar mamei, un fel
De zeu strălucit îi părea,
El însuși cu dânsa adânc iubitor ;
Noi, ca pe-un erou l-am iubit.
Cu oastea sfârșind, — la moșie, ușor
Se stinse molcum, potolit.
O casă afară din târg locuiam.
Bătrânul ne-a luat englezoaică ;
Odihna-l chema. Iară eu învățam
Ca orice aleasă rusoaică.
Apoi, după lecții, fugeam pe alei
Și'n voe cântam ziua'ntreagă
Cu voce plăcută, pe cât spum ai mei,
Ce tatălui meu i-era dragă ;
A lui însemnări își ducea spre sfârșit,
Jurnale citea, fel de fel,
Chema uneori la vre-un chef îndrăcit
Cărunți generali, ca și el,
Și-atunci, nesfârșite dispute porneau ;
Cei tineri, estimp, dănțuiam
Iar eu totdeauna — voi spune-o pe șleau ! —
Crăiasă la baluri eram
Căci ochii-mi cu dulci străluciri de topaz,
Cu negre sau vineți luciri,
Cosița bogată, smolitul obraz
In care'nfloreau trandafiri,
Inalta-mi statură, mlădiul mijloc
Și mândrul meu pas cucereau
Frumoșii ulani și husari prinși în joc

Ce-ades cu oștirea treceau.
A lor curtenie nu prea m'a vrăjit...
Chiar tata-mi scuti osteneala :
— „Bărbat ți-am aflat. E în lupte vestit.
In Lipsca-și mărise el fala.
Tătucului țar îi fu drag ; prin ucaz
L-a pus general peste oști.
Mai vârstnic ca tine-i... Un vrednic viteaz :
Volconschi ! Tu doar îl cunoști.
Când țarul a fost în inspecții cândva,
Prin parc se plimbase cu tine !”
— „Înalt de statură... Țin minte, da, da !”
— „Chiar el !” zâmbi tata spre mine...
— „Dar tată, atât de puțin am vorbit !
— Roșindu-mă, eu i-am răspuns —
— „Cu el fericită vei fi !” Neclintit
Imi spuse, — și-a fost de ajuns.

Curând după aceea, stăteam la altar
Cu prințul Volconschi de mână ;
Serghei mi-a fost însă-alături arar,
Nici soți n'am prea fost împreună,
Atât de puțin sub acelaș lăcaș
Trăiam, — și doar scurte momente !
Brigada-i departe era de oraș
Și iarna, prin cantonamente,
Serghei ne'ncetat cu brigada umbla.
Pe-atuncea căzusem beteagă
Și-apoi la Odesa, cum medicul vrea,
La mare-am stat vara întreagă ;
Acolo, spre iarnă, și el a venit
Și-a stat vreo opt zile cu mine
Pe când generalul suprem și-a'nsoțit...
Dar vai ! Nici atunci n'a fost bine !
Din somnul adânc, m'a trezit în fiori,
Cu glas speriat, chiar Serghei :
(În bezna de-afară, crăpase de zori)
— „Hai, iute ! Dă-mi lanțul cu chei !
Aprinde și focul !” Din pat am sărit...
Mă uit : era palid, nervos.
El, cât făcui focul, a și răscolit,

Hârtii din săltare și-a scos
Și focul din sobă cu ele'ncegea
În fugă citind câte-un rând
Sau chiar necitite pe foc le'mpingea.
Eu-i dam ajutor tremurând,
Vegheam să ajungă hârtiile scrum...
Gingaș mângându-mă-apoi
Pe creștet, îmi spuse: — „Pleca-vom acum!”
Strâng iute ce luasem cu noi
Și'n zori, amândoi fără veste-am fugit
Trei zile'n galop; iar Serghei
Își luă bun rămas, încrunțat și grăbit,
Lăsându-mă'n drum la ai mei.

CAPITOLUL II

Plecă!... Dar paloarea pe față-i ce-o fi
Și ce s'a'ntâmpnat acea noapte?
Soției dece el nimic nu-i vesti?
Ce rele și tainice fapte?
Nici tihnă, nici somn de atunci n'am avut.
Neliniștea'n suflet m'apasă:
„Sunt singură iar! A plecat neștiut!...”
Mă tot mângâiau cei de-acasă,
Iar tata, grăbitei plecări i-a aflat
O pricină neașteptată:
— „Solie, desigur, chiar țarul i-a dat,
Ce nu poate fi arătată;
Nu plânge! Cu mine adesea ai fost
În marșuri, — știi viața de oaste;
S'o'ntoarce curând la al lui adăpost!
Zălog porți, al dragostei voastre.
Nu-ți face necaz! Te păzește; de-acum
De ce va veni, să'ngrijești!
Doar tu ți-ai condus bărbățul pe drum:
Cu pruncul la sân să-l primești!...”

Dar, vai! Ce-mi prezise, temei n'a avut!
Căci soțul avu drept destin
Să-și vadă nevasta și primul născut
Depart de-al nostru cămin!

Ce mult m'am jertfit cu întâiul meu fiu !
Și trupul avea să-mi mai zacă
În chinuri, trei luni, — când, cu suflet pustiu,
Văzui și pe'ntâia dădacă.
O'ntreb de Serghei : — „Pân'acu n'a venit !”
„A scris ?” — „N'a sosit nici o carte”.
„Dar tata ?” — „Spre Piter s'a călătorit”.
„Și fratele ?” — „Tot în cea parte”.
I-am spus atunci mamei : — „Mi-i soțul plecat,
Și frate, și tată, la fel.
Destul ! Sunt sătulă de-atât așteptat !
Eu singură plec după el !”
Bătrân mea mumă nu s'a'mpotrivit,
Iar eu m'am gătit de plecare ;
De ultima noapte mi-am reamintit
Cu strania ei întâmplare
Și limpede-atunci, gândul meu a simțit
Că soțu-i la grea încercare...

Era primăvară. Prin ape'n puhoi,
Ca broasca, târâș, am trecut.
Abia am ajuns să-i gădesc pe cei doi,
Să'ntreb de Serghei, ce-a făcut ?
— „La luptă'n Moldova ți-e soțul plecat”.
— „Nu scrie ?...” Dar tata, oftând,
Ieși... Pe când fratele-mi sta încruntat
Țintindu-și privirea'n pământ.
Văzui că mă'nșeală și că-mi tăinuiesc
Ceva ; și pe urmă anume
Spunând c'am nevoie să mă hodinesc,
Mă și'ndepărtară de lume,
Un zid nevăzut ridicându-mi în jur
Ca nici un jurnal să-l pătrundă !
„Pe rudele soțului meu le conjur
— Mi-am spus — și le cer să-mi răspundă !”
Dar trec săptămâni, — nu primesc un cuvânt !
Și'n lacrimi mă cheltui într'una...

Nu-i chin mai grozav ca acel simțământ
Ce, tainic, vestește furtuna.
Eu tatii-i spuneam : — „Strop de lacrimi, măcar,
Nu vărs !” și-i făceam jurăminte,

Dar el, ca și ceilalți, la vorbă avar,
Din dragostea lui de părinte
Doar chin îmi făcea, — și un trai mai amar...
În fine-am aflat... Chiar sentința văzui,
Că dragul Serghei conspirase,
Că stase la pândă cu oamenii lui
Și contra puterii luptase.
Și nu doar o vină... Ci tulburea-mi minte
Nici n'ar fi crezut vreodată...
„Cum e cu puțință să legi în cuvinte :
Serghei — și-o netrebnică faptă !”

Țiu minte : de-o sulă de ori am citit
Sentința cu blestemul ei ;
La tata din nou mă dusei, i-am vorbit
Și m'am liniștit, scumpii mei !
Ei, piatra cea grea de pe suflet mi-au luat.
Dece nu-și vestise nevasta ?
De-atât, pe Serghei îl țineam vinovat.
Gândind, l-am iertat și de asta.
Putea să-mi vorbească ? Prea jună eram
De mine când fu despărțit,
Știa că în pântec copilul purtam ;
Pe mumă și prunc i-a ferit !
De-i mare durerea, s'o'nfrunt tot mai pot
Căci nu mi-am pierdut și speranța.
Siberia-i cruntă, departe de tot,
Dar oameni și-acolo-și duc viața !...

Urzisem o noapte tot gânduri încinse
Să-i dau lui Serghei ajutoare.
Apoi, către zori, somnul greu mă cuprinse ;
Din el, m'am trezit și mai tare.
În trupu-mi degrabă noi forțe prinsei,
Prietene mă cercetară.
Și soarta-mi văzui — iar din spusele ei
Aflat-am și vestea amară !
— „Sunt oameni zdrobiți !... Iar Serghei e ținut
Închis — și-l păzesc temniceri ;
Prieteni, familie nu și-a văzut,
Afară de tata, doar ieri...”

Și tu poți să-l vezi: când osânda le-au spus.
 În strai de ocnaș i-au băgat,
 Medalii și drepturi pe toate le-au smuls,
 Să-î vadă pe-ai lor i-au lăsat!...

Și multe-au mai fost despre care nu scriu...
 Căci duhul cerând răzbunare
 Și azi se păstrează în inimă viu...
 Mai bine le las în uitare!

Spre fortul în care Serghei a fost dus
 Plecat-am să cer învoială,
 Apoi un bătrân general ne-a condus
 În largă și sumbră lui sală.
 „Cneghina s'aștepte. N'ntoarcem chiar azi!”
 Ieși, ploconindu-se 'n pripă.
 Dar ochii spre ușă țintiți mi-au rămas
 Și oră-mi părea orice clipă.
 Treptat se pierdeau pașii lui. După ei,
 Imi zumzăe gândul — albină,
 Imi pare că văd: iau un maldăr de chei
 Și scârțâie ușa'n rugină.
 În scunda-i celulă cu geam zăbrelit,
 În chinuri, Serghei se frământă.
 — „Vă cată soția!...” Iar el a pălit
 Și într'un cutremur se-avântă:
 „Soția!...” Și iute prin gang alergă,
 Nu-și crede urechilor lui...

„Aicea-î!” Atunci generalu-mi strigă,
 Iar eu pe Serghei îl văzui...

Nu fără de urme-a trecut peste el
 Furtuna: i-e fruntea sbârcită
 Și albă, de mort, îi e fața la fel,
 Scânteia din ochi, potolită,
 Ci 'ntrânșii mai tare-mi păru c'am citit
 Intregul amar de-altădată;
 O clipă, cu foc, râvnitor m'au privit
 Și veseli luciră deodată;
 Părea că în suflet cu ei m'a privit...

Atuncea, căzându-i în brațe,
În hohote-am plâns... Mângâios mi-a șoptit:
— „Și oameni străini sunt de față!”
Pe urmă mi-a spus că folos poate-avea
Din aspra, cumplita 'ncercare,
Că nici închisoarea nu-i pare prea grea,
Și 'ndemnuri mi-a dat, să fiu tare...
Cum paznicul țănoș pășea prin odaie,
Eram stingheriți, orișicum...
Serghei, arătându-mi vărgatele-i straie,
Mi-a spus : — „Pentru noul costum,
Să mă feliciți!” Și încet mi-a șoptit :
— „Tu m'ai înțeles ? M'ai iertat ?”
Cu lacrimi în ochi. Chiar atunci a pășit
Și paznicu'n preajmă. Deodat'
Lăsă fruntea jos. Iar eu strig : — „N'am crezut
Că porți chiar aceste vestminte...”
Și'n șoptă-i spusei : — „Totul cred c'a făcut
Mai mult să-mi fii drag ca'nainte!...”
Și 'n ocnă eu cred c'am să pot să trăiesc
Cât pot îndura astă soartă.
Ești viu, sănătos, la ce, dar, să hocese ?
Nici ocna n'o să ne despartă”.

— „Deci astfel ești tu!” mi-a răspuns bucuros
Serghei, de vorbirea aceasta...
Batista, apoi, cu fereală și-a scos
Punând-o pe-un colț de fereastră;
Alături, batista mi-am pus-o la fel,
Iar la despărțire, pe-a lui
Am luat-o — pe-a mea am lăsat-o la el...
Un ceas dintr'un an, ce-l văzui,
Era prea puțin. Scurtul termen trecuse,
La rând veneau alții acum...
Apoi, generalu'n cupea mă conduse
Urându-mi din parte-i drum bun...

Batista aceia mi-a dat bucurie:
Cu dragoste'n ea am găsit
Legată'ntr'un colț, păturit'o hârtie
Și'n ea, tremurând, am citit :

„Ești liberă, dragă. Te rog, nu cârți!
 Indur eu oricâte încercări.
 Soția tot dărză s'o văd ași dori.
 Micuțului, dă-i sărutări...”

Avea multe neamuri, la Piter, Serghei,
 Tot nobili de rang și onori!
 Trei zile într'una umblai pe la ei
 Rugându-i să-mi dea ajutor.
 — „Dece te mai chinui? — spunea tatăl meu —
 Și eu m'am sbătut în zadar!”
 Ce-i drept, încercară și dâșii, mereu,
 Cu lacrimi să-l roage pe țar,
 Dar inima lui tot nu s'a'nduplecat...
 Când l-am revăzut pe Serghei,
 Sosit-a și ceasul: a fost deportat!...
 Și singură stând între-ai mei,
 În inima mea deodat'am simțit
 Că trebuie să mă zoresc:
 Părea că m'apasă căminul tihnit,
 Vream soțul să mi-l regăsesc.

Acuma, dragii mei, vă voi arăta
 A mea biruință fatală.
 Când eu am spus: „Plec!”, în familia mea
 Furtună era — și răsccoală.
 Nici azi nu știu cum împotriva le-am stat,
 O, cât pătimii, dragii mei!
 Și muma de lângă Chiev mi-au chemat,
 Și frații-mi sosiră și ei:
 Să fiu „cumințită” da tata porunci.
 Iar ei m'au rugat, mi-au vorbit,
 Dar Domnul se pare-mi da sprijin atunci,
 Căci vrerea, ei, nu mi-au clintit!
 Cu toții la masă când ne-am adunat,
 Amarnic și mult am mai plâns;
 Iar tatei, ce'n treacăt m'a și întrebat:
 — „Ce faci?” — „Voi pleca” i-am răspuns.
 N'a scos un cuvânt... Și cu el, toți tăceam...
 Am plâns dimineața, amar.

Cu pruncul în brațe, pe gânduri stăteam,
Când intră chiar tata: tresar...
Credeam că-i furtună; dar trist și molcum,
Vorbi inimos, să mă'mpace:
— „Dece și pe-ai tăi vrei să-i chinui acum?
Și pruncul orfan ce va face?
Cu tine, iubito, ce-o fi n'ai habar?
Prea slabe's puteri femelești.
Și'ntreaga ta jertfă va fi în zadar:
Mormânt doar, acolo-ți găsești!“
Pândindu-mi privirea, m'a tot alintat
Cătând să-mi ghicească răspunsul...
— „De-a ta disperare, eu sunt vinovat !...“
Strigă plin de furie dânsul:
— „Dar unde-mi fu capul? Și ochii mei, unde?
Știa doar oștirea întreagă...“
Și-mi spuse smulgând a lui plete cărunte:
— „Mă-iartă !... Rămâi, fată dragă !...“
Și iarăși, fierbinte m'a tot implorat...
Nu știu, să-i rezist cum putui!
— „Tot plec !” i-am răspuns cu un glas sugrumat,
Cu fruntea pe umărul lui...

— „Așa ? Vom vedea !” Și deodată'mpietrit,
Cu ochii aprinși de mânie,
Bătrânul strigă : — „Capul tău aiurit
Să spuie: „tot plec!“ asta știe?
Dar unde, la ce, te-ai gândit pân'acum?
Nici nu știi ce vrei, nici cât poți!
Ori capul să-ți cugete nu mai e bun ?
Părinții dușmani ți-i socoți?
Sau tu mai deșteaptă ca ei crezi că ești
De nu vrei să știi de povață?
În inima ta mai adânc să privești
Să vezi adevărul în față!...
Trec mâine... Iar tu, chibzuiește ce-ți spui !...”

Plecă dup'aceste cuvinte;
Iar eu istovită, în hohot căzui
În fața icoanelor sfinte...

CAPITOLUL III

„Să chibzui I...” Gonit-am, deci, somnul ușor,
 Am plâns, m'am rugat noaptea'ntreagă.
 Prea Sfintei Fecioare-i ceream ajutor
 Și Domnului, să mă 'nțeleagă;
 Cum tata mi-a spus, învățam să gândesc...
 Și nu mi-a fost tocmai ușor,
 Cât timp ne veghea gândul lui părintesc,
 Și viața sbura fără nor.
 Eram cultivată; vreo trei limbi citeam.
 Adesea puteam fi văzută
 Prin mândre saloane, la bal, cum dansam
 Ușoară, cu grație multă;
 Puteam discuta de orice, cu oricine
 Și'n muzică mă pricepeam,
 Călare știam să alerg foarte bine,
 Dar și să gândesc, nu știam.

Aveam ani destui — douăzeci — când aflai
 Că viața nu-i numai un joc.
 Doar dacă vre-un tun bubuia mai dihai,
 Eu mă 'nfricoșam ca de foc.
 Tot bine trăisem, tot netulburat
 Și tata, ce blând fu cu mine!
 La optsprezece — m'au fost cununat
 Și tot nu gândisem prea bine...
 Aprins mintea mea cugetase acum,
 Adânc; la 'nceput chinuită
 De neprevăzutul ce-i lese în drum.
 Când însă 'n dureri fu călită,
 În față-l avui pe Serghei tot mereu,
 Pălit, chinuit de 'nchisoare.
 Amară durere în sufletul meu
 Deodată cresc, arzătoare.

Prin toate-am trecut, — și din tot, mai ales
 Simțeam neputința cea crudă:
 Rugasem și oameni și cerul ales,
 Dar ruga n'au vrut să-mi audă!
 Și furia'n suflet stârnea noi poveri,

Eram tulburată de chin,
Strigam, blestemam... însă n'aveam puteri,
Nici timp ca să cuget senin.

Acum, fiindcă astfel a vrut tatăl meu,
Incerc să gândesc mai adânc.
Chiar dacă-mi păstrez hotărîrea mereu
Și planul meu n'o să-l arunc,
Porunca paternă cinstit s'o împlinesc
Așa m'am legat, dragii mei.
Bătrânu-mi cerea la părinți să gândesc
Că nu-mi sunt dușmani tocmai ei:
— „Și mamă, și tată, și pruncul iubit
Dece-i lași tu fără să gândești?”
— „Căci am datorie mai grea de'mplinit!”
— „Tu însă-ți la chin te sortești!”
— „Aici, nu acolo, un chin o să-mi fie
Și viața, ce groaznică-mi pare!
De el despărțirea cea grea mă sfâșie
De-ar fi să vă dau ascultare.
Eu n'o să am tihnă nici noapte, nici zi,
Pe leagăn, în hohote-amare
Plângând ne'ncetat, la bărbat m'oi gândi,
Simțind tăinuța-i muștrare.
Oriunde m'aș duce, — pe fețe străine,
Citi-voiu aceeași osândă:
In șoapte, trădarea făcută de mine,
In zâmbet, muștrarea la pândă,
Că nu-î locul meu într'o sală de bal
Ci'n stepa ursuză, pustie,
Acolo, ocnașul pe-un pat fără-oghial,
Muncit e de-un gând ce-l sfâșie:
„Uitat... fără sprijin... Mai grabnic spre el!
Acolo simți-mă-voi bine.
Cu el bucuria și ocna la fel,
Cu el s'o împart, se cuvine...”

Adio, dragi neamuri! In sufletul meu,
De mult hotărîrea e luată
Și cred că mi-o dete astfel Dumnezeu!
In voi, e-o mahnire curată,

Dar dacă 'ntre soț și copil să aleg
Sunt pusă, — atunci, după mine,
Spre cel ce se află'n robie alerg,
Căci lui îi voi prinde mai bine!
Imi las între-ai mei copilașul cel mic ;
Curând o să uite de mine,
I-o fi ca un tată bătrânul bunic,
Iar soră-mea locu-mi va ține,
E astăzi micuț, dar când mare va fi
Și taina va ști-o întreagă,
Eu cred că al mumei îndemn l-o ghici
Și'n suflet va ști s'o 'nțeleagă!

Dar dac'ași rămâne cu dânsul acu,
El taina aflând, o să spună:
— „Dece n'ai plecat după tata și tu ?...”
Și vina deasupra-mi se-adună.
Mai bine de vie să intru'n sicriu,
Decât pe Serghei să-l lipsesc
De sprijinul meu. Și'n copil, mai târziu,
Disprețul să simt că-l stârnesc !...
Sau poate — dar nu, mă și tem să gândesc ! —
Pe'nțăiul bărbat să-l uit eu
Când altul m'ar cere, să pot să primesc?
O mașteră fiului meu,
Nu mumă i-ași fi !... De rușine ard toată...
Mă iartă, sărman deportat!
Nici când să te uit n'aș putea! Niciodată!
Doar tu mi-ești iubit și bărbat...

O, tată! Nici nu știi ce mult îl iubesc!
Tu nici nu-l cunoști! La'nceput,
In strai lucitor, pe un cal vitejesc,
In frunte de oști l-am văzut;
Mi-au spus camarazii de-a lui vitejii
Ce încă-și păstrau tot ecoul;
Le-am prins cu nesaț, — și în el îndrăgii
Cu sufletu-mi tânăr, eroul...

Apoi, mai târziu, tot în el l-am iubit
Pe tatăl copilului meu.

Estimp, despărțirea s'a tot prelungit
Sta'n vifor ca bradul, mereu...
Știți unde-mi fu dat să-l mai văd înc'odată
Cum soarta vru necruțătoare!
Iubirea din urmă și cea mai curată
I-am fost dăruit la'nchisoare!
Zadarnic tot rele de el mi s'au spus,
Mai pur îmi părea ca 'nainte;
Atunci l-am iubit ca pe sfântul Isus...
In pușcărieșe veștminte,
Neșters dintr'a ochilor mei năluciri,
Măreț mi-a părut, peste fire.
Pe cap o cunună de spini, — în priviri,
O nepământească iubire...

O trebue, tată, să plec la bărbat...
Tânjind, voi muri după el...
Slujind datoriei, nimic n'ai cruțat,
Iar noi învățarăm la fel...
Eroul ce-ai fost, în grelele zile,
Știu să-și îndemne-ai lui fii,
Eu n'am să pot crede că bieteii copile
Chiar tu stăvilă ai să-i fii!

In lunga mea noapte, așa m'am gândit.
Tot astfel vorbii cu-al meu tată...
— „Smintită!” mi-a spus și pe ușă-a ieșit;
Tăcuți și cu fruntea plecată
Stau frații și mama... Durerea m'a ros...
Trecură în lanț zile grele,
Un nor era tata, posac, neguros,
Posace stau rudele mele.
La nimeni cuvânt și nici gest n'am găsit
Prin care să-mi dea 'mbărbătare;
O noapte întreagă din nou n'am dormit
Scriind către țar o scrisoare.
(Așa umbla svonul prin lume atunci
Că pe Trubețcaia s'o'ntoarcă
Din drum, — ar fi dat împăratul porunci
Și teamă mi-era că mă 'ncearcă
O soartă la fel. Dar greșit umbla vorba).

Scrisoarea mi-a dus la palat
 Cu mâna ei, sora-mea, Catea Orlova.
 Răspuns, țarul însuși mi-a dat..
 Li pot mulțumi că într'insul aflai
 Doar sfat pentru inima mea!
 Era elegant, lăcrimos. (Nicolai
 Scria franțuzește). Spunea
 Intâi, cât de groaznic ținut e acel
 În care să plec plănuiam,
 Ce aspru-i și omul, și viața în el,
 Ce fragezi sunt anii ce-i am;
 Apoi îmi spunea într'un chip ocolit
 (Nici n'am priceput dintr'odată)
 Că nici o speranță nu s'ar fi ivit
 Să viu înapoi vreodată;
 Ceva mai departe, chiar binevoia
 Să laude-a mea hotărîre,
 Deși regretând că nu poate să ia
 Măsuri de iertare, hatâre..
 Înaltelor mele simțiri ne'ndrăznind
 În drum să le stea, el mă lasă
 Să plec; dar mai mult decât toate, dorind
 Să stau cu copilul acasă...

.

O, cât de mișcată eram! „Plec de-acum!”
 Și-s veselă ca mai 'nainte..
 „Acum hotărîrea s'a luat!... Plec la drum!..
 Plângând mă'nchinam eu fierbinte..

Trei zile de drumul cel lung m'am gătit
 Zălog tot ce-aveam îmi lăsaî,
 O șubă și rufe mi-am tot păturit,
 Am luat și-o căruță cu cai.
 Ai mei mă priveau și oftau cu'nfeles;
 Ei tot nu credeau c'am de gând
 Să plec... Dar eu ultima noapte-am ales
 Să fiu cu copilul. Șezând
 Deasupra-i plecată, cu zâmbetul lui
 În minte voiam ca să-l țin;
 Jucându-mă, plicul scrisorii i-l pui
 În mână: — „Sărmanul meu fiu!

Cu ce te-ai jucat tu nici nu știi acum!
Acolo ți-e soarta: îndată,
Micuțul meu drag, îți vei pierde și muma
Și-abia rămăseși fără tată!“
Și peste mânuțele lui îmi plecam
Oflând, fața 'n lacrimi scăldată:
— „O, iartă-mă, bietul meu fiu ! îi spuneam —
Te las, pentru scumpul tău tată...”

Intr'una zâmbindu-mi, de somn nu-i ardea;
Din plicul acelei scrisori,
Parafa cea mare și roșă-i dădea
Tot poftă de joacă...

...In zori,
Un somn liniștit și adânc l-a cuprins,
Obrajii-i erau ca bujorul;
Alături de el, dimineața m'a prins
In rugi, priveghindu-mi odorul...
Odată cu ziua, de drum m'am gătat.

Pe soră-mea iar implorai
Copilul să-mi crească, — și ea mi-a jurat...
Sta'n poartă căruța cu cal.

Ai mei, încruntați, după mine-au ieșit
Și-a fost bun-rămasul tăcut.
Gândeam: „Pentru ei, de acum am murit,
Pierd tot ce-mi fu drag și plăcut...!“
Senină'ntre toți părea mama să-mi stea
Privind parcă ne'ncrezătoare
Că tocmai atunci fata ei ar putea
Să plece la drum, călătoare.
Ei toți dela tata pândeau un cuvânt.
De-o parte sta dansul, pierdut,
N'a scos nici o vorbă, cu ochii'n pământ,
Cu palid obraz, abătut.
Bagaju'n căruța de poștă mi-au dus,
Stăteam lăcrămată la față,
Un chin mi-erău clipele'ncete, nespus...
Am luat-o pe sora mea'n brațe,
Apoi și pe mama, și frații la rând.

— „Rămâneți cu Domnul!“ le-am spus;
 Ei însă tăceau, pilda tatei luând...
 Veni și bătrânul, ursuz:
 Pe frunte, pe buzele strânse'ntradins
 Trec umbre de rău vestitoare...
 O mică icoană, tăcut, i-am întins
 Și-am stat în genunchi: — „De plecare,
 Mai spune-mi o singură vorbă măcar!
 Fii, rogu-te, îndurător!...”
 Atunci, a privit către mine, amar,
 Cu aer adânc, gânditor,
 Și mâinile'ntinse deasupra-mi își lasă
 Spunându-mi cu glasul scăzut:
 — „Ai grijă! 'ntr'un an, te întoarce acasă!
 De nu, — te blestem!...”

Am căzut...

CAPITOLUL IV

Destule săruturi și lacrim de-ajuns!
 În troică mă urc, să pornească.
 „Adio!“ 'n Decembrie pe-un ger nepătruns,
 Lăsați casa mea părintească
 Și 'ntr'una trei zile am tot galopat;
 Să merg imi plăcea'n goana mare;
 În fuga aceasta, un leac mi-am aflat...
 Curând văzui Moscova'n zare.
 La tânăra-mi soră, Zinaida, am tras,
 O jună Cneghină, deșteaptă;
 Cânta minunat, cu mult farmec în glas,
 Un cult își făcuse din artă!
 Iar ea, Zinaida o carte mi-a dat
 De gingașă grație plină
 Ce Verevitinov, de ea'namorat,
 A scris-o, cântând pe Cneghină;
 Ea stase'n Italia vreme de-un an
 De unde-a adus amintire
 Cum spune în stihuri al ei curtezan,
 „tot cerul din Sud în privire”.
 A Moscovei floare la ea se'ntâlnea
 Și casa-i de-artiști era plină.

Ei toți o iubeau, iară lumea-i spunea
A Nordului mândră Corină...
A plâns lângă mine. Grozav se'ncânta
De tot ce eram hotărîtă:
— „Fi veselă, tare ! De ce-ai arăta
O față așa mohorîtă ?
Dar cum să gonesc norii grei, neguroși ?
Și cum să-mî salut surioara ?
Acuma, să'nchizi ochii tăi cei frumoși;
Voi da o petrecere, seara.
Să n'ai grijă ! Totul va fi după plac,
Prietenii mei sunt drăguți,
Vor spune din cîntece care ți-e drag
Și piesa ce-ți place s'ascuți...”
Deja se aflase că eu am sosit
Și seara știa multă lume.
Pe-atunci, soții noștri, cu ce-au suferit,
Aveau în oraș un renume:
Sentința rostită, cu aspre canoane,
Ecoul ei greu și-l lăsase;
Pe-atuncea, Rostopcin lansase'n saloane
O vorbă ce mult circulase:
„Cizmaru'n Apus se răscoală — vezi bine —
Ca locul să-l ia celor mari!
La noi se răscoală boieri, nobileme;
Tind ei ca s'ajungă cismari ?...”

Și iată, al zilei erou m'am văzut!
Fruntașii în arte și'n liră,
Și nobile rude, câți n'am cunoscut,
In mîndre cupele sosiră;
Foști mari demnitari cu pudrate peruce
Din epoca lui Potemkin,
Înaltul salut au venit a-mi aduce
De stimă și grație plin;
Iar doamnele Curții din vechiul țarism,
Mă luară în brațe pe rînd:
— „O Doamne, ce vremuri !... Și cât eroism !...”
Din capete'n tact legănând.

Ei ! Tot ce-avea Moscova mai strălucit,
Cei care ca oaspeți treceau,

Pe seară, la Zina cu toții-au venit:
Artiștii, o ceată erau,
Vestiți cântăreți din Italia, eu
Atunci i-ascultai prima oară;
Erau și prieteni de-ai tatălui meu
Cu inima frântă, amară;
Și rude erau, ale celor plecați
Chiar unde pornisem acum:
Mai mulți scriitori, pe atunci consacrați,
Mi-au spus amical rămas bun:
Era Odoevski, Veazemski; era
Gingașul poet inspirat,
Cel care pe vară-mea o adora
Și tânăr din viață-a plecat.

Și Pușkin veni... Pe când fuserăm prunci,
Legaserăm prietenie;
La tata'n Iurzuf stătea el pe atunci,
Cu grații și zburdălnicie,
Cu noi împreună răsând se jucase,
Cu flori ne-am bătut amândoi.
Cândva, toți ai noștri'n Crimeea plecase
Și Pușkin venise cu noi.
Pe drum era vesel! Și iată'n sfârșit,
Cum marea cu munții se-adună!
Când tata poruncă dădu și-am oprit,
Voioși ne-am plimbat împreună.

Aveam șaispe ani pe atunci, în minte,
Dar eu păream mult mai înaltă;
Doar eu cu poetul buclat, înainte
Sbughisem spre țarm: o săgeată;
Cu lungile cozi fluturându-mi în vânt,
De soarele-amiezii aprinsă,
Sburam către mare, în față având
Crimeea și plaja întinsă.
Voloasă priveam împrejur-mi, mereu
Cu marea găsindu-mi de joacă:
Când valul pleca, dădeam fuga și eu
Pe țarm, pân'aproape de apă,
Când fluxul bătea înapoi, către mal,

Văzând valu'n piepten cum vine,
Fugeam, nu cumva să mă prindă vr'un val,
Dar el ajungea pân' la mine...

Privindu-mă, Puşkin de mine râdea
Văzând că pantofii mi-i ud.
— „Ah! Taci! Să nu râzi! Guvernanta e rea!”
(Isprava voiam s'o ascund...)
Citii toate astea'n poem mai târziu,
(Oneghin) în splendide file.
Ardeam. Ce ferice putusem să fiu!...
Bătrână-s; frumoasele zile
Pierdute-s departe! Nici n'am să ascund
Că Puşkin pe-atuncea părea
De mine'ndrăgit... Inşă drept judecând,
De cine'ndrăgit nu era?
Eu cred mai degrabă că de-adevărat,
Afară de Muza lui dragă,
De nimeni pe-atunci nu era'namorat
Mai mult decât dragostea'ntreagă,
Durerea şi farmecul Ei l-au mişcat...

Frumos e Iurzuf, de grădini minunate
Sânt luncile lui năpădite;
Cu marea sub tălpi, Aiudagul departe...
Tătare bordeie lipite
De stânci; pe când viţa pe dealuri ţâşneşte
Şi grelele-i coarde-şi răstoarnă;
Ici colo, un plop nemişcat străjuieşte:
O sveltă şi verde coloană.
Stăteam într'o casă sub stâncă svârlită,
Poetul ce sta la mansardă,
Spunea că şi soarta i-era fericită,
Ca munţii şi marea s'o vadă;
Lui, zile întregi să se plimbe-i plăcea,
Tot singur umbla pe faleză,
Şi noaptea, adesea, pe ţărm rătăcea
Lua lecţii de limba engleză
Cu soră-mea, Lena; Byron mai ales
Părea că îl tot preocupă.
Şi soră-mea'n taină cercase ades

Din Byron vr'un cânt să traducă;
 A ei încercări deseori mi-a citit
 Apoi le svârlea de rușine;
 Poetului, unul din noi i-a șoptit
 Că Lena de versuri se ține;
 Iar Pușkin găsi sub fereastră crâmpoe
 Și totul a fost dovedit.
 A tot lăudat-o, — și mult dup'aceea
 De Lena, a râs și-a glumit...
 Venea după lucru în catul de jos,
 Și toți ne strângeam pe terasă;
 Pe-aproape creștea un bătrân chiparos
 Pe care prieten și-l luase.
 Ades, până'n zori sta sub dânsul Pușkin;
 Plecând, el i-a spus rămas bun...
 Și astăzi localnicii minte-l mai țin
 Precum în legendă o spun:
 — „O privighetoare cu noaptea sosea
 Spre dânsul, sub cerul cu lună;
 Intreaga Natură atunci amușea
 Când ei tot cântau împreună.
 Se spune de-atuncea că'n fiecă vară
 Ea 'ntr'una tot plânge și-l cheamă
 Și'n locul acela, să-și afle, ea sboară,
 Amicul ce n'o bagă'n seamă.
 Poetul muri... Al pasării glas
 Tăcu... Și sub vâlul uitării,
 Orfan chiparosul de-atunci a rămas,
 Atent doar la șopotul mării...”
 Dar Pușkin i-a dat îndelung strălucire:
 Sub el, vin turiști de departe,
 Se-așează și rup, ca să-și ia amintire,
 Din crengile lui parfumate...

Fu tristă'ntâlnirea. Pușkin și-aminti
 De-a noastre sburdalnice jocuri,
 De mult depărtatul Iurzuf povesti
 Și de minunatele locuri.
 Lăsând ironia-i știulă de-oparte,
 Cu drag și adâncă tristețe,
 Gingaș îndrumă el atunci, ca un frate,

Prietena din tinerețe!
Mult timp lângă mine a stat, m'a condus,
Era 'ngrijorat pentru mine,
Țin minte și astăzi, copii, ce mi-a spus
Dar nu-mi scrie mâna prea bine:
— „Da, da, să plecați! Căci cu suflet călit
Ați luat hotărîrea vitează
Să duceți la capăt ăst drum plănuit
Căci riscul nu vă'ngrijorează!
Un astfel de suflet mai mult prețuiește
Decât astă lume beteagă!
Curat este cel care tihna-și jertfește
Eroic, pe-o dragoste 'ntreagă!
Ce-i lumea? Paradă de măști, plicticoasă!
Slește-s orice simțăminte,
Intr'una de calcule reci este roasă,
Ce sting adevărul fierbinte...
Cu anii, vor trece neazurile, nevoi
Și tot ce ți-e piedică 'n cale;
Moșia bătrână primi-vei 'napoi
Și umbra grădinii natale!
Balsam peste pieptul trudit o să fie
A șesului verde dulceață,
La drumul parcurs vej privi cu mândrie,
Din nou bucuroasă de viață.
Mult n'are să ție, nu vei suferi
De-a țarului ură cumplită...
Dar dacă departe'n pustiu, vei muri,
Din suflet vei fi pomenită:
Înaltă e pilda vitezei soții
Ce-a inimii forță ne-arată
Și'n aspre zăpezi, pe meleaguri pustil,
De tânăra e'nmormântată!
A voastră legendă, chiar și după moarte,
În inime vii o să crească,
Târziu, cu prieteni, la miezul de noapte,
Nepoții au să povestească.
Din suflet oftând, vor cerca să arate
Portretul ce minte'l vor ține
Și'n cinstea bunicii pierite departe,
Ciocni-vor paharele pline!...

Senină și tare doresc să vă știu!
Cândva, revedea-ne-vom, poate!
Acum, țaru-mi cere „Pugaciov” să-i scriu,
La dânsul trudeszc zi și noapte;
Ași vrea să nu scot o lucrare de rând,
Voi merge'n Urali primăvara
Și sper din folclor să culeg în curând
Tot miezul și'ntreaga comoară;
De-acolo, spre voi, prin Urali voi străbate...”
Poemul ajunsese să-l scrie,
Dar nu și'ntr'a noastre zăpezi depărtate.
Cuvântul n'avu cum să-și ție...

Setoasă de cânturi, cu sufletul frânt,
Eu lacomă tot le-ascultam;
Eram ca bolnavă și n'am vrut să cânt,
Ci numai pe alții-j rugam :
— „Gândiți-vă, numai: în zori voi pleca...
Cântați, deci!... Cântați și jucați...
Asemenea cânturi eu n'oi apuca,
Pe voi să v'ascult mă lăsați!...”

Și sunete dulci răsunau!... S'a sfârșit
Cu'n imn de adio-acea seară;
Nu știu nici un chip să fi fost nemâhnit,
Ori fără privirea amară !
Bătrânele fețe, uscate și reci,
Și ele păreau preschimbate,
Priviri ce-ai fi spus că sunt stinse pe veci,
De lacrimi erau luminate...
Artiștii, și ei, ne'ntrecuți mi-au părut;
Nici nu știu mai mândră cântare
Decât imnul-rugă ce m'a petrecut:
Un cântec de drum și-o urare...
O, ce inspirați au cântat! Cu ce glas!...
Și lacrimi în ochi scânteiază.
Plângând, dela mine și-au luat bun rămas
Pe rând: — „Domnul ție-te'n pază!”

CAPITOLUL V

E ger. Drumul neted și alb ; cât cuprinzi
Pe zare, nu vezi nici un nor...
Mustățile'n țurțuri birjarul și-a prins
Și dârdâie, bietul, de zor.
Pe cap, pe caftan, i-e zăpada cernută
Și-i hârâle gâtul mereu,
Iar caii ce-i mână, în fugă strănută,
Adânc tot răsuflă — și greu...
Banale priveliști: ca și altă dată,
Pădurile fâlfaie sumbre
Pe'ntinse pustiuri rusești se arată
Svârlindu-și gigantele umbre;
Sub albe covoare câmpiile zac
Iar sate'n zăpezi se cufundă,
In treacăt, pe-un dâmb s'a ivit un conac
Și-o turlă străluce rotundă...
Căruțe în șir, nesfârșite, la fel:
Un grup de mătuși cuvioase,
Un car zăngănind, negustorul în el
Pe vraful de perne pufoase;
Apoi, un furgon: camioane'n convoaie,
De raniți și puști încărcate.
Soldați! Tot flăcăi cu tuleie, o droaie
Deabia recrutați de prin sate;
Sânt toți insoțiți de mujici și femei,
Vreo soră, logodnică, mumă:
— „Ni-i duc la armată, săracii de ei!”
Și valete-amare răsună.

.
In stații de poștă, e iad pământesc:
Se'njură, se strigă, 'și dau coate.
— „Plecarea !...” Din geamuri, ștregarii privesc,
Copiii se bat în ogrăzi înghețate ;
Un noaten se sbate legat de un par;
Ieșind c'o potcoavă'nroșită,
Plin tot de funingini, un meșter fierar:
— „Hei ! Ține-l, flăcău, de copită !...”

Intâiul popas la Cazan l-am făcut.
 Pat tare, dar eu dormii tun;
 Petreceri, pe geam, din hotel am văzut.
 Și-adânc am oftat, — drept să spun!
 De-acuma'ntr'un ceas, peste două cel mult,
 Și anul cel nou îmi va bate.
 „Ce oameni ferice! Și ce veselii sunt!
 Au tihnă, au și libertate,
 Ei joacă și râd !... Pe când eu plec la chin...
 Eu n'oi mai ști ce-i veselie!...
 Asemenea gânduri nici nu se cuvin,
 Dar, știți, tinerețea-i sglobie!
 Și cu Trubețcaia m'au tot speriat
 Spunând c'au întors-o din drum:
 „Dece să mă tem, căci permisul l-am luat!“
 Bătea ceasul zece acum.
 E timpul plecării!... Iau șuba pe mine.
 — „E gata al meu surugiu?“
 — Cneghină — îmi spuse un paznic — mai bine,
 În zori să plecați că-i târziu
 Și-acum a pornit și un viscol turbat!“
 — „Și oare de-atât mă tem eu,
 În cale doar viscolul ăsta mi-a stat?
 Mai repede, ce Dumnezeu !...“

Se-aud zurgălăii cu sunete sparte
 Dar totul din față s'a șters;
 Cu cât alergăm de Cazan mai departe,
 Cu-atâta mai greu e de mers.
 Și viscolul'n coaste dă brânci, ne dărâmă,
 Trecurăm prin brazdele noi;
 Nu văd surugiul, măcar o fărâmă,
 Zăpada-i morman între noi.
 Aproape era să cădem din căruță
 Când troica smucind s'a oprit,
 Iar el mormăia: — „Doar v'am spus eu, drăguță:
 Să stăm! Drumul tot a pierit!“

S'a dus ca să-l afle cătând prin hârtoape;
 Pe car, pun o grea rogojină
 Și-mi spun: miezul nopții desigur e-aproape!

Iar ceasul bătu. Se termină
Și anul, acuma! Privesc înainte:
Doar viscolul bate dușman.
La tot ce ne doare, el nu ia aminte
Nu-i pasă de-al nostru nou an!
Nici mie nu-mi pasă de-alarmele tale,
O, vifor cu bocet de ghiață!
Mă sfâșie'n suflet o tainică jale,
Cu dânsa mă zbat față'n față.
Să-l tot felițiți pe al meu surugiu!
Mi-a spus: — „Adăpost am aflat,
Vom sta până'n zori, fiindcă drumul nu-l știu!”
Ne-am dus, pădurarii-am sculat
Și focu-l făcurăm la ei în cuptor.
Ne-au spus o grozavă'ntâmplare,
Dar eu mi-am uitat povestirile lor...
Apoi, după ceai, la culcare!
Iar viscolul tot mai cumplit se întinse
Și cruce făcându-și de zor,
Opaițul slab pădurarul îl stinse,
Băiatul și-l luă ajutor,
Doi mari bolovani către ușă-au împins.
— „Dece-ați pus așa'ncuietoea?”
O clipă tăcu și mi-a spus: — „Dinadins,
Ca urșii să nu ne doboare!”

Apoi s'a întins pe podeaua crăpată.
Tăcerea fu'ndată deplină;
Doar eu mă gândeam, într'un colț stând culcată
Pe-o aspră, de pai, rogojină...
Ce vesele gânduri mi-au reamintit
Petreceri ce-au fost alteori,
Cadouri și vinul din cupe ciocnit
Și mesele pline de flori,

Săli largi cu lumini ca o mare.
Deodată mă'ntreb însă unde-i Serghei?...
Și totul deodată dispare.
Indat'am sărit când al meu surugiu
In geam ciocăni zgribulit.
In zori, pădurarul spre drumul pustiu

Ne-a dus: însă bani n'a primit.
 — „Nu trebui' ! Doar Domnul de v'ar însoți
 Că drumul e greu mai departe!“
 Mergeam, iară gerul mai rău se'nteți
 Și'ndată cumplit fu, de moarte.
 Acopăr căruța s'o apăr de vânt;
 Tăcere și beznă; un chin e.
 Acum ce pot face ? Spun versuri și cânt,
 Doar veșnic nici asta n'o ține!
 Plângi inimă, urlă tu, vifor rebel!
 Pe drumul de viscole șters
 Mereu înainte voi merge. Astfel,
 Vreo trei săptămâni am tot mers.

Deodat'aud zarvă; de sub rogojină
 Scot capul : un sat era'ntins ;
 Orbiți mi-au fost ochii de-atâta lumină
 Pe drumul cu focuri aprins...
 Țărani și țărance, — soldați. Tropăind,
 Cai mulți; ai fi zis, herghelie...
 — „Așteaptă aici un transport de argint ;
 Și noi l-oni vedea de-o să vie
 Că este pe-aproape...” — birjarul mi-a spus.

Sibirul, comorile sale
 În mari caravane spre noi și-a adus;
 Mă bucur că-mi iese în cale :
 Aștept caravana! Eu încă tot sper
 Noi vești de Serghei să mai am.
 Cu ea, din Nercinșc, vine și-un ofițer...
 La masă, în cârciumă stam
 Când văd că un june cadet a intrat;
 Fuma, tot cu nasul pe sus,
 Din pas și privire părea'nfumurat,
 Iar eu întristată i-am spus:
 — „Văzut-ați desigur și-i știți, socotesc,
 Pe cei în Decembre jertfiți...
 Or fi sănătoși ? Oare ei cum trăiesc ?
 De soțul meu, poate că știți...”
 Obraznic spre mine-și întoarse acum
 Trăsăturile-i aspre, haine,

Și-mi spuse svârlind rotocoale de fum :
— „Desigur, cu toții sunt bine.
Dar nici nu-l cunosc — și să-i știu nici nu
vreau,

Ocnași am văzut eu destui !...”
O, scumpii mei ! Nu știți ce mult mă dureau
Insulele-i grele ! Tăcui...
Cî doar cu dispreț către el am cătat
În timp ce ieșea, plin de sine...
Acolo, stătea lângă foc un soldat
Ce prinse durerea din mine;
El vorba cea bună s'o afle-a știut
În inima lui de ostaș:
— „Sunt teferi ! îmi spuse—pe toți i-am văzut;
Ei sapă în mine, ocnași!...”
Atuncea se'ntoarse eroul trufaș
Și'n grabă plecai spre trăsură.
Adânci mulțumiri, ție, scumpe ostaș:
Un rost avu greaua-mi tortură !...

Pe albele'ntinderi privirea mi-o'ndrept
În zori, când un clopot răsună;
Intrai în sărmana biserică'ncet
Cu toți credincioșii 'mpreună.
Sfârșind liturghia, la preot cerui
O slujbă să-i dea sănătate.
Tăcut sta norodul în stranele lui...
Eu, frântă de cele'ndurate!
Dece vom fi noi obidiții, Cristoase ?
Dece suntem plini de ocare?
Și lacrimi, ce'n mine de mult s'adunase,
Căzură pe lespedea tare.
Durerea-mi părea cu-a mulțimii comună;
Tăcuți se'nchinău — și smeriți,
Iar preotu'n voce durerea-și adună
Spre cer, pentru cei surghiuniți...
Biserica scundă, pierdută'n pustiu !
În tine să plâng nu-mi fu greu,
Pe-ai tăi credincioși lângă mine să-i știu
Ferice fu sufletul meu!...

(Ioan, acel preot ce-atunci a slujit
Cu inimă'n ruga-i curată,
Cu noi, sufletește apoi s'a'nrudit
Când preot ne fu'n cazemată).

Pe drum erau cai de nestăpânit
În noapte, pe-o repede pantă,
Cu troica deodată m'am rostogolit
Pe coasta Altaiului 'naltă.

Ajunsa'n Ircuț, greul chin m'a primit
Ce și Trubețcaia 'ndurase...
Treceam prin Baical; iar de gerul cumplit
Chiar lacrima'n ochi înghețase.
Acum, despărțirea de troică venea
(Zăpada pe drum se topise)
Și doru-i duceam, căci lăsasem în ea
Și lacrimi, și gânduri, și vise!

Pornii cu telega sub zarea pustie!
Și drumu-mi plăcea la'nceput,
Curând dup'aceea, nici moartă, nici vie,
Tot farmecul lui l-am știut.
Pe-acolo aflai ce e foame și frig
Căci noi nici n'am fost luminați
Că'n stații de poștă nu este nimic
Și'n hanuri sunt doar Buriati.
Lor, carnea uscată la soare le place,
Slănină și-un ceai amărit.
Ferească-vă Domnul s'aveți de aface
Cu ei, — cei ce i-ați văzut.
În schimb, spre Nercinsc, fu-un ospăț pregătit
De către-un bogat negustor
Ce'n treacăt fiind prin Ircuț, m'a zărit
Și'n cale-mi ieși, cu onor;
Petrecere mare dădu în oraș!
Aveam dece-i fi'ndatorată:
La el am mâncat niște buni colțunași
Și-o baie făcui, minunată...
Iar când musafirii la praznic luau parte,
Eu știu că picasem buștean

Retrasă'n salonul de oaspeți, deoparte,
Culcată pe-un moale divan...

Dar ce m'aștepta de-acuma 'nainte:
In zori, am ajuns la Nercinșc;
Sosi Trubețcaia, — sau ochiul mă minte?
— „Vezi bine, din urmă te-am prins!”
— Tu știi Blagodațul: Acolo-sl... dau veste
Și plânsul abia mi-l pot ține...
Serghei este-aici, peste câteva verste;
Și-aici Trubețcaia, cu mine!

CAPITOLUL VI

Doar cel ce-a fost singur pe-o cale'ndelungă
De viscol și-amar însoțit,
Doar cel ce-avu soarta'n pustiu să-l ajungă
Prietenul nebănuț,
Doar el va'nțelege acea bucurie
A noastră... — „Sânt, Mașa, sleită!...”
— „Nu, Catea, nu plânge! A noastră junie
Și geamăna noastră ursită
Tot ea ne-o salva, ce la fel ne-a trădat
Precum un acelaș șuvoi
A ta fericire în el a'nnecat
La fel ca pe-a mea, mai apoi!
La braț, dar, să mergem pe drumul cel greu
Precum într'o luncă 'nverzită,
Dar, vrednice, crucea purta-vom mereu ,
Tot tari, cu voința unită.
Căci ce-am pierdut noi? Tu vezi bine acum!
Doar jocuri ușoare... Mult nu-i!
Ci Domnul ne-arată al binelui drum
Sortit doar aleșilor lui!
Bărbații-obidiți, amăriți i-am găsi,
Dar noi le vom fi alinare;
Vom ști pe ai noștri călăi îmblânzi
Și'nvinge ce-i greu, prin răbdare.
Iar celor ce sufăr, noi reazim le-om fi
In temnița plină de sbiri;
Să n'avem răgaz pân'ce n'om împlini

Menirea curatei iubiri!...

Noi totul vom da cum dai jertfe curate,
Aleşilor noştri, mereu,
Şi până la capăt — cred eu — vom străbate
Intregi, drumul nostru cel greu..."

Natura deodată'ncetă să se sbată —
Zi calmă cu ger, fără nor.
Şi iarăşi zăpezi spre Nercinsc se arată
Şi troica iar fuge cu spor...
Cât despre ocaşi, surugiul ne-a spus
(Şi cum îi chema ştia el):
— „La ocnă, cu caii aceştia i-am dus,
Trăsura era doar altfel.
Se vede că drumul uşor le-a părut:
De răs se ţineau — şi de glume;
La prânz, mama mea o plăcintă-a făcut
Şi lor eu le-am dat-o, anume.
Mi-au dat douăzeci de copeici pentru ea,
Dar nu vream pe-un dar să iau plată :
— „Flăcăule dragă, ia banii colea.
Ți-or prinde ci bine vreodată..."

Şi pân'am ajuns, ne-a tot spus la poveşti.
— „Hei, unde vă duc şi la cine ?”
— „La şefu'nchisorii deadreptul opreşti !
Amici, nu mă daţi de ruşine !”

Nacealnicul gras era crunt, din păcate :
— „Cu ce treburi sunteţi venite ?”
— „Măsurile noi, la Ircuţ arătate,
Ne-au spus că'n Nercinsc le-or trimite”.
— „A tot zăbovit ! N'am primit-o deloc...
Şi copii ne-au dat la pricaz...”
— „Ce copie ? Svârle-o mai bine pe foc :
Cu ea, poţi să dai de necaz !”
— „Priveşte, avem şi permis dela Țar !”
Dar el era dârz şi hain,
De limba franceză nici n'avea habar
Şi nu ne credea: haz şi chin!
— „Semnează chiar Țarul ; ciliţi : Nicolai !”

Dar nu-l privea asta de fel:

— „Permis din Nercinse să-mai arăți dacă ai!”

Am vrut să pornesc după el;

Nacealnicul însă, atunci ne-a vestit

Că merge chiar el să-l obție

Și speră că până la prânz, negreșit,

Să aibe această hârtie.

— „Așa va fi oare... vorbiți serios?...”

— „V'o spun pe cuvânt de onoare!

Și-acum, dumneavoastră v'ar fi de folos

Să mergeți puțin la culcare!...”

Târâș, la o izbă, cu greu am ajuns,

La ziua de mâine visând.

Cu ochiuri de țiplă, bordeiul ascuns

Părea un bârlog în pământ;

Culcate, cu capu'n perete dădeam,

Călcăiu'ntr'al ușii pervaz,

Ci'n toate acestea, nimicuri vedeam

Și pricini mărunte, de haz.

Eram împreună! Ușor îmi venea

Chiar chinul cel greu de'ndurat...

Trezită în zori, pe când Catea dormea,

Pornii la plimbare prin sat;

Vreo sută de izbe la fel am văzut

Pe-o râpă; și iată'ntre ele,

O casă cu gratii, cu ziduri de lut,

Și'n juru-i, păzeau sentinele.

— „Aici stau ocnașii?” — „Aici... Au plecat”.

— „Și unde?” — „La lucru, vezi bine!”

Un grup de copii călăuză mi-am luat

Și toți alergam. Ardea'n mine

Dorința, mai grabnic să-l văd pe Serghei;

Pe-aici nu de mult a trecut!

Intreb pe copii: — „I-ați văzut voi pe ei?”

— „Ei cântă frumos! I-am văzut!”

Aci-i poarta ocnei ce duce spre mine...

De-aceea ne'ntoarcem și noi;

Luați seama cu grijă! Rămâneți cu bine!”...

Și țâncii fugiră'napoi...

Și parcă o ușă văzui, ce ducea
Adânc, sub pământ — și-un soldat.
Privirile aspre, — și goală-i lucea
O sabie'n pumnul ncleștat.
Nici aurul, dragi nepoței, nu-mi sluji,
Căci eu vream cu aur să-l cumpăr!

Deși mai departe vreți voi a ceti
Și vorbele'n piept n'au astâmpăr,
Intârzii puțin, fiindcă omului rus
Ași vrea să-i închin gândul meu!
Pe drum, în surghiun, orișunde m'am dus.
În timpul de ocnă cel greu,
Poporule drag, cu tărie'ndurai
A mea zdrobitoare povară;
Deși mari necazuri și lipsuri tu ai,
Cu alții 'mpărți soarta amară
Și unde-a mea lacrimă-i gata să pice,
A tale de mult au căzut!...
Mereu tu iubit-ai pe cel neferice
Ce frate la greu te-a avut...
— „Nici legea la ocnă nu-ți dă ajutor!”
Acasă-mi spuneau: — „Ce te-așteaptă!...”
Dar noi am găsit oameni buni, din popor,
Și-acolo, pe ultima treaptă.
A lor prețuire știau să ne-o spună
Tâlharii'ntr'un fel, când voiau;
Pe mine, pe Catea, mereu împreună,
Cu zâmbet voios ne primeau:
— „Voi îngeri ne sânteți!” Și-a soților munci
Ades, nerugați, le-au preluat,
Sau câte-un cartof, pe sub haină, pe brânci,
Mi-a'ntins un ocnaș tatuat:
— „Mănâncă! Din spuză l-am scos, e fierbinte!”
Cartoful cel copt era bun,
Dar inima, jale și plâns mi-o cuprinde
Când cuget la dânsul acum...

Sărmane, adânca mea laudă-ți dau!
Adânci mulțumiri pentru noi!
Acești oameni simpli nici nu se gândeau
Ce mult au făcut pentru noi.
Dar vouă vă spun, scumpii mei nepoței:
În cupa de-amar îndurat,
N'a fost nici un strop care vr'unul din cei
De jos, din popor, l-a turnat!...

Cu plânsetul meu, pe străjer l-am convins,
Ca pe-un Dumnezeu l-am rugat!
Un palid opaiț întâi a aprins
Și'n hrubă cu el am intrat;
Mult timp coborit-am într'una, pe brânci,
Apoi printr'un scurt coridor;
Era întuneric, mergeam printre stânci:
Năduf, umezeală; ușor,
Domol curgea apa în picuri înceti
Și jos se-aduna în băltoace.
Și sgomote, rar: jilav lut din păreți,
În bulgări căzând, se desface.
Și groaznice guri se căscau uneori,
Păreau că sunt alte tunele,
Uitasem de frică, — simțeam cum, de zor,
Mă poartă picioarele mele!
Un strigăt deodată: — „Pe unde-ați pornit?
Pe unde? Ori moartea cățați?
Nu-i voie pe-acolo! E drumul oprit!
Veniți îndărăt! Așteptați!“
Vai mie! Controlul de jurnă-a venit
(De el se temuse ostașul)
Ce aspru-i e glasul, ce strigăt cumplit!
Grăbit, mai aproape-aud pasul...
Iar eu? Am suflat în opaiț, 'nainte
Prin beznă, orbește alerg,
Doar tu să mă'ndrumi, dacă vrei, bun Părinte!
Dar cum de mi-e capul întreg
Și cum n'am căzut alergând, — nici nu știu!
Destinul de pază îmi fuse
Prin râpi, crăpături, văgăuni! să mă țiiu,
Se vede că Domnul mă duse;

Curând, o lumină în faţă-mi ieşi,
 O stea clipocind mi-a părut...
 Din piept bucuria în strigăt ţâşni:
 — „Văd foc!” Semnul crucii-am făcut...
 Scot şuba... Spre focul aprins am sburat,
 Simt inima'n piept că-mi plesneşte!
 În smârcuri căzut, un biet cal speriat
 La fel spre uscat se smuceşte...
 Şi totul acuma-mi părea luminos!
 Văzui un platou că răsare
 Cu umbre pe el... A lovit un baros!
 Văd oameni şi muncă, mişcare...
 Dar dâşii pe mine zăritu-m'au oare?
 Li-i chipul acum desluşit...
 Tot pâlpaie focul aproape, mai tare.
 Desigur, şi ei m'au zărit...
 Pe unul dintr'înşii-l aud exclamând:
 — „Nu-i îngerul Domnului sfânt ?
 Priviţi!” — Doar nu-i raiful aici: mai curând,
 În iad mi se pare că sânt !
 Un altu-i răspunde râzând. Alţi doi-trei
 Dau fuga spre ceilalţi bărbaţi
 Eu tot mai aproape venisem, iar ei
 Uimiţi aşteptau, nemişcaţi.

— „Volconscaia !” strigă Trubeţcoi deodată
 (Ce glas cunoscut !) Apoi, iuţi,
 O scară-au lăsat; eu mă caţăr — săgeată!
 Ei toţi îmi erau cunoscuţi :
 Artamon Muraviov, Trubeţcoi Serghei,
 Borisov, Obolonschi-Cneaz...
 Cu'n val de elogi m'au luat între ei,
 Slăvind gestul meu cel viteaz:
 Aveau ochii'n lacrimi ; în ei citeam eu
 Iubirea şi-a lor mulţumire.
 — „Dar spuneţi-mi, unde-i Serghei soţul meu?”
 — „S'au dus să-i dea alţii de ştire
 Şi vine îndată de nu o murî
 Răpus chiar de-a lui fericire!
 Işi termină lucrul: trei puduri pe zi
 De bun minereu, fiecare,

Dăm Rusiei noastre; iar cazna de--aci
Pe noi n'are să ne omoare!"
Ce veseli erau! Dar o tristă poveste
Ghiceam sub a lor veselie
(Cătuşa şi lanţul mi-erău nouă veste:
In lanţ nu ştiam c'au să-i ție...)
Vorbindu-i de Catea, iubita-i soţie,
Trubeţcoi era'nviorat;
Şi câte scrisori am adus în solie,
In grabă pe toate le-am dat
Odată cu vorba şi'ndemnul de-acasă.
Iar jos, se-agita fără rost
Estimp, ofiţerul : — „Unde-i scara ? Cum lasă
Vătaful, răspunderi şi post?
Să nu-mi uitaţi, Doamnă, povaţa! V'am spus-o:
Spre moarte pe-aici vă'ndreptaţi...
Daţi repede scara! (dar nimeni n'a pus-o...)
Vă rog respectuos să intraţi!"
Dar ce s'a întâmplat ?... Prin adânci galerii
De el am fugit în curând,
In vreme ce'ntr'una ai temniţei fii
Veneau către noi alergând,
Adânc minunaţi de-o aşa întâmplare
Ce nu se prea vede uşor;
Şi-apoi mă poşteau, deschizându-mi cărare,
Să merg chiar pe târgile lor...

Uneltele care metalul scoteau
Lăsaseră'n drum lucrătorii,
In cântec şi sunet de lanţ clocoteau
Prin beznă, a muncii victorii !
In pieptul cel tare al ocnei lovea
Barosul de fier şi oţel.
Pe-o bârnă, un om cu povara-i trecea,
— „Ai grijă !" strigai către el.
Aicea săpau noul puţ în adânc,
Dincoace să urce asudă
Pe scânduri ce-ţi pare că'ndată se frâng...
O, cât eroism... Câtă trudă!...
Pe-alocuri sclipea minereu'n grămezi
Din miezul pământului scos ;

Câștigul pe care puteai să-l prevezi
Era deajuns de frumos...

— „El vine!” O voce strigă deodată
Iar eu, în avântul meu mare,
De-abia m'am ținut să nu cad răsturnată
În râpa ce-mi sta la picioare.
— „Încet, mai încet, mă certă Trubețcoi,
Că doar n'ai zburat mii de verste
Ca tocmai ajunsă la țel, dintre noi
Să pleri printre râpile-aceste!”
— „Și de-ai fi căzut, ce făceam?” spunea el.
De mână ținându-mă strâns.

Serghei se grăbea, dar pășea'n cetinel:
De jalnicul lanț era prins.
Da, lanțuri! Călăul nimic nu uitase!
(O, lașul, crud fu'n răzbunare!)
Dar el era blând ca și tine, Cristoase,
Mesagiul purtă, de iertare.
Mergeau înainte-i, încet și tăcut
Minerii localnici și straja...
Deodată, în juru-i privind, m'a văzut
Și brațele'ntinse: — „Tu, Mașa!”
Din mers, istovit se opri la distanță...
Doi oameni să-l sprijine-l prinse.
Curg lacrimi șiroaie pe galbena-i față
Și-i tremură brațele'ntinse...

De glasul cel scump îmi e sufletul plin,
Puterea trezită mi-e'ndată,
Nădejdi, bucurii! Mi-am uitat și de chin
Și blestemul bunului tată!
Dintr'a lui Trubețcoi, eu mâna mi-am smulț;
Strig: — „Vin!” și alerg fără frână
Să'ntâmpin chemarea-i râvnită de mult,
Trecând peste râpă, pe-o bâră!...
— „O, vin!” Iară chipul iubit trimetea
Prin zâmbetul lui, alinare.
Eu tot alergam... Iară inima mea
Fu plină de-o sfântă dogoară.
Acum doar, în ocna cea mult blestemată,

Am prins acel sunet cumplit
Și soțul în lanțuri văzându-mi deodată,
Intregul lui chin l-am trăit;
Să'ndure'nvățase, mereu suferind!
Deodată'n genunchi eu m'am pus
Iar până ce'n brațe să pot să-l cuprind,
Eu lanțu-i la buze l-am dus!...
Atuncea, un înger din cer se-arătă
În ocnă; și într'o clipită,
Tot sgomotul muncii și vorba'ncetă,
Mișcarea părea'ncremenită;
Cu lacrimi în ochi, prin tăcutele bezne,
Stau asprele fețe păroase,
Pe când, ceruind nemișcatele glezne,
Nici lanțul vreun sunet nu scoase.
Ciocanu'n văzduh ridicat amuțea...
Nici cântec, nici glas nicăirea...
Părea că oricare cu noi împărțea
Amarul ca și fericirea!
O liniște sacră părea că se țese
Plutind ca un cuget, de sus,
Bogat în tristețe și gânduri alese.

— „Voi toți, oare unde v'ați dus?”

Un strigăt de jos a răzbit, inciudat,
Și-al muncii vătaf s'a ivit.

— „Plecați! — spuse moșul cu ochi lăcrămat—

Eu, Doamnă'ntr'adins m'am ferit;

Plecați, dar, acum! Ce scandal o să am!

Nacealnicii-s crânceni și ei...”

Părea că din rai drept în iad coboram...

Atât fuse tot, dragii mei!

Iar jos, ofițerul rusește mi-a tras

Sudălmii, pentru-a lui așteptare

Și soțu'n franceză și-a luat bun rămas:

— „Noi ne-om revedea la'nchisoare!”

In românește de Miron Rădu Paraschivescu

ORIENTĂRI

ACAD. G. ALEXANDROV

LUCRAREA LUI I. V. STALIN „MARXISMUL ȘI PROBLEMELE LINGVISTICII” ȘI ROLUL EI ESENȚIAL ÎN DESVOLTAREA ȘTIINȚELOR SOCIALE

1

Poporul sovietic trăiește și crează într-o epocă glorioasă; lui i-a revenit cea mai mare sarcină istorică dintre toate câte au stat cândva în fața unor popoare sau state: el este constructorul, creatorul fazei superioare a societății socialiste, constructorul comunismului. Sub ochii noștri se înlăptuiesc previziunile lui Marx, ale lui Lenin și Stalin despre impecabilă dezvoltare ascendentă a societății, a forțelor sale de producție și a culturii sale, care este proprie socialismului.

În Uniunea Sovietică are loc cea admirabilă îmbinare a științei cu producția, restructurarea industriei pe baza largii dezvoltări a automatizării și mecanizării producției care, conform teoriei marxiste, corespunde treptei superioare a construirii comunismului. Noi asistăm ca martori și participăm la procesele istorice într-adevăr minunate, care se petrec în dezvoltarea agriculturii socialiste. Se pun bazele electrificării în stil mare a proceselor de producție în agricultură. Se construiesc și se vor mai construi hidrocentrale noi, de o putere uriașă; canaluri, care alimentează cu apă suprafețe imense, trec prin regiuni care mai ieri erau pustiuri. Are loc comasarea colhozurilor, una din cele mai importante măsuri pentru consolidarea și dezvoltarea relațiilor socialiste la sate. Se înlăptuiește vastul plan de transformare a naturii pe baza științei moderne, în interesul organizării comuniste a economiei, în interesul ridicării bunei stări materiale și culturale a poporului. Uniunea Sovietică este prima țară care a pășit la folosirea planificată a energiei atomice în scopul lărgirii producției de pace.

Toate aceste fapte și multe altele dovedesc că în Uniunea Sovietică se construiește cu succes baza materială a comunismului, că acolo se crează acel nivel de dezvoltare a forțelor de producție și a relațiilor de producție, pe care îl necesită comunismul.

Tovarășului Stalin îi aparține celebra caracterizare clasică a viitoa-

rei orânduiri a vieții sociale: a comunismului. Tovarășul Stalin spunea că dacă ar fi să se dea o descriere scurtă a anatomiei societății comuniste, aceasta ar fi o societate: a) în care nu va exista proprietate particulară asupra uneltelor și mijloacelor de producție, ci va exista o proprietate socială, colectivă; b) în care nu vor exista clase, ci vor exista muncitori din industrie și din agricultură, care se conduc din punct de vedere economic ca o asociație liberă de oameni ai muncii; c) în care economia națională organizată pe bază de plan se va sprijini pe o tehnică superioară atât în domeniul industriei, cât și în cel al agriculturii; d) în care nu va exista niciun contrast între oraș și sat, între industrie și agricultură; e) în care produsele vor fi distribuite după principiul „dela fiecare după capacitate, fiecare după necesitate”; f) în care știința și arta vor beneficia de condiții destul de favorabile pentru a ajunge la o înflorire deplină; g) în care personalitatea, eliberată de grija pentru pâinea de toate zilele și de necesitatea de a se pune bine cu „puternicii lumii”, va deveni într’adevăr liberă.

În momentul acela, aproape cu un sfert de veac în urmă, tovarășul Stalin spunea că „suntem încă departe de o astfel de societate”¹⁾. Dar acum, după trecerea unei perioade istorice relativ scurte, toată lumea vede cât de mult a progresat Uniunea Sovietică, pe drumul construirii unei astfel de societăți, ce salt imens a făcut ea spre scopul măreț, spre comunism. Pozițiile internaționale ale socialismului s’au consolidat și ele într’o măsură neobișnuită. Cu ajutorul Uniunii Sovietice și pe baza experienței ei, se desfășoară cu succes construirea fundamentului economic al societății socialiste în țările de democrație populară.

Niciodată în trecut nu s’au desemnat atât de clar, atât de net cele două perspective opuse ale dezvoltării orânduiri economice a societății: pe de o parte, în U.R.S.S. și în țările de democrație populară, și pe de altă parte, în țările capitaliste. Orânduirea economică a societății burgheze contemporane trosnește din toate încheieturile, iar cât privește perspectiva istorică cea mai apropiată, merge cu repeziciune spre prăbușirea sa.

Dar de aci, decurge cu claritate, că în epoca noastră viața a pus cu cea mai mare acuitate o serie de probleme însemnate care au o importanță fundamentală pentru soarta omenirii. Din aceste probleme face parte și cea a dezvoltării bazei economice a societății care se află în stadiul socialismului și al comunismului, ca și proba legilor de dezvoltare a orânduiri economice și a forțelor de producție ale societății care își trăiește amurgul, care merge spre pieire: — ale societății burgheze actuale.

Viața a pus probleme practice politice și probleme teoretice din cele mai ascuțite; în noile sale lucrări consacrate problemelor lingvisticii, tovarășul Stalin a dat un răspuns teoretic profund acestor probleme. El a dezvoltat mai departe tezele marxist-leniniste despre legile dezvoltării economice a societății, pornind dela noua experiență a dezvoltării istorice, a dat definiții clasice ale bazei și suprastructurii societății, a descoperit dialectica relațiilor reciproce dintre bază și suprastructură în cadrul dezvoltării societății. Prin tezele sale geniale despre baza și suprastructura

1) I. V. Stalin, *Opere*, vol 10, pag. 134, Ed. rusă.

societății, tovarășul Stalin nu numai că a generalizat întreaga experiență actuală a dezvoltării istorice a Uniunii Sovietice și a tuturor celorlalte țări, dar a înarmat totodată partidele comuniste cu o perspectivă clară, hotărâtă, în activitatea lor în legătură cu lichidarea bazei și a suprastructurii capitalismului, cu construirea bazei și suprastructurii comunismului.

Geniala definiție stalinistă a bazei ca orânduire economică a societății într-o etapă dată a dezvoltării ei, subliniază caracterul istoric, trecător, al bazei și totodată rolul ei activ, determinant, în dezvoltarea societății. Această definiție reprezintă o dezvoltare a ideilor din lucrarea clasică a tovarășului Stalin „**Despre materialismul dialectic și istoric**”. După cum se știe, în această lucrare tovarășul Stalin a dat o analiză marxistă multilaterală a importante teze a materialismului istoric cu privire la modul de producție ca totalitate a forțelor de producție și a relațiilor de producție ale societății. Separarea bazei societății de modul de producție și analizarea ei sub toate aspectele sunt strâns legate de caracterizarea clasică a suprastructurii și a fenomenelor suprastructurale din dezvoltarea societății.

Construirea societății comuniste în U.R.S.S. presupune nu numai crearea bazei materiale a comunismului, al cărei program de construire a fost trasat de către tovarășul Stalin în raportul său la Congresul al XVIII-lea al Partidului și în admirabila sa cuvântare istorică ținută în fața alegătorilor în anul 1946. Construirea comunismului înseamnă și dezvoltarea corespunzătoare a suprastructurii, crearea unei **culturi comuniste Sovietice**, corespunzătoare nivelului societății comuniste.

Uniunea Sovietică trece printr-o perioadă istorică a dezvoltării sale, în care, datorită politicii leninist-staliniste a Partidului și a Guvernului, are loc un proces rapid de ștergere a deosebirilor de clasă dintre muncitori și țărani, dintre aceste clase și intelectuali. În Uniunea Sovietică continuă și se accelerează tot mai mult procesul de lichidare a contrastului dintre oraș și sat, dintre nivelul dezvoltării tehnice și al culturii orașului și satului; se șterg limitele dintre munca muncitorilor și a țăranilor, pe de o parte, și a intelectualilor, pe de altă parte. Întregul popor sovietic — muncitori, țărani, intelectuali — este unit prin același program — prin scopul unic al construirii comunismului, este însușit de patriotismul sovietic creator, este unit din punct de vedere moral ca niciodată în trecut, face zid în jurul Partidului Comunist și al conducătorului său înțelept, tovarășul Stalin.

În aceste împrejurări capătă o importanță uriașă educarea comunistă a oamenilor muncii ca un colectiv de oameni unit și puternic, educarea tuturor muncitorilor, țăranilor și intelectualilor sovietici în spiritul mărețelor idei ale leninismului. Concepția despre lume a Partidului Comunist — marxism-leninismul — este steagul ideologic măreț și invincibil, sub care s'a unit întregul popor sovietic, sub care el și-a câștigat victoriile și sub care merge înainte cu încredere, spre comunism.

În condițiile societăților cu clase antagonice, nicio ideologie nu s'a afirmat și nici nu s'a putut afirma vreodată ca o concepție despre lume a întregii societăți. Clasele sociale antagonice — sclavi și stăpâni de sclavi — țărani și moșieri, proletari și burghezi — aveau interese și idei direct opuse. În epoca socialismului, în perioada trecerii treptate spre faza sa superioară, au apărut noile forțe motrice de dezvoltare ale societății

sovietice. S'a format și s'a dezvoltat unitatea politico-morală a poporului sovietic. Concepția despre lume a Partidului Comunist reprezintă în Uniunea Sovietică baza ideologică de nesdruncinat a deplinei unități politico-morale a întregii societăți sovietice.

Tocmai în legătură cu aceasta, tovarășul Stalin a pus în fața Partidului Comunist sarcini noi în ceea ce privește munca ideologică. Hotărârile Comitetului Central al Partidului cu privire la problemele ideologice, discuțiile care au avut loc din inițiativa tovarășului Stalin în domeniul filosofiei, al lingvisticii, al științelor naturale, — toate acestea au fost măsuri clarvăzătoare și hotărâte, urmărind crearea și dezvoltarea științei și culturii societății comuniste. Se poate spune fără ezitare că toată această muncă a Partidului constituie o parte componentă, esențială și inalienabilă, a marelui plan general al Partidului nostru pentru construirea comunismului.

În dezvoltarea ideologiei și a culturii au loc două procese opuse: pe de o parte în U.R.S.S., iar pe de altă parte în țările capitalismului. În timp ce în Uniunea Sovietică cresc, se lărgesc, se consolidează baza și suprastructura comunismului, în statele burgheze trosnesc, se clatină, merg spre pieire baza și suprastructura capitalismului. Ruina, marasmul, criza, au cuprins suprastructura ideologică a societății burgheze actuale.

Viața a pus pe ordinea de zi toate aceste chestiuni acute. Pentru a înarma Partidul și poporul cu o perspectivă clară a luptei a fost nevoie de o profundă interpretare marxistă creatoare a legilor de dezvoltare a bazei și suprastructurii socialismului și a capitalismului în epoca actuală. Prin noua sa lucrare „**Marxismul și problemele lingvisticii**“, tovarășul Stalin a dat un răspuns clasic admirabil celor mai complicate probleme noi puse de viață, a formulat teze noi care îmbogățesc, dezvoltă mai departe marxismul, ca o concepție despre lume a Partidului Comunist.

Sprijinindu-se pe lucrările lui Marx-Engels-Lenin, tovarășul Stalin a arătat că fiecare bază are suprastructura ei, a descoperit conținutul complex și variat al acestei suprastructuri, arătând că conținutul ei îl constituie vederile politice, juridice, religioase, artistice, filosofice ale societății și instituțiile politice, juridice, etc., corespunzătoare lor; el a explicat și a fundamentat în mod științific, a făcut să progreseze teoria materialismului istoric în problema deosebit de importantă a rolului bazei și suprastructurii în societate, în diferitele etape ale dezvoltării acesteia.

Tovarășul Stalin a descoperit dialectica legăturii dintre suprastructură și baza societății, arătând că „suprastructura nu oglindește schimbările în nivelul dezvoltării forțelor de producție dintr'odată și direct, ci după schimbările petrecute în bază, prin răstrângerea schimbărilor din producție în schimbările de bază”¹⁾.

Tezele staliniste cu privire la faptul că odată cu schimbarea și lichidarea bazei se schimbă și este lichidată și suprastructura, și că odată cu nașterea bazei noi ia naștere și o suprastructură nouă, teza sa despre suprastructură ca o imensă forță activă care ajută bazei sale să se formeze și să se consolideze, care ajută noli orânduiri să înfrângă și să lichideze vechea bază și vechile clase, constituie o nouă pagină din cele

1) I. V. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică“, pag. 11, Ed. P.M.R.

mai vii în dezvoltarea filosofiei marxist-leniniste. Ele înfățișează într-o lumină nouă procesul construirii comunismului în Uniunea Sovietică, construcția socialistă în țările de democrație populară; ele constituie cheia pentru înțelegerea aprofundată a legilor dezvoltării lumii burgheze, care merge spre pieire.

Astfel lucrările tovarășului Stalin cu privire la problemele lingvisticii sunt legate adânc de perioada actuală de dezvoltare a societății sovietice și de lupta pentru drepturile și independența tuturor popoarelor. Aceste lucrări răspund unor probleme de cea mai mare actualitate ale construirii comunismului și reprezintă o importantă latură a activității Partidului bolșevic în legătură cu construirea și dezvoltarea suprastructurii ideologice a societății socialiste în perioada trecerii dela socialism la comunism.

2

Se știe destul de bine care a fost situația în știința lingvisticii înainte de publicarea lucrărilor tovarășului Stalin cu privire la lingvistică. În lingvistică domnea un regim araceievist străin spiritului sovietic, un regim abuziv de cultivare a unor interese de grupă, a unor vederi anti-marxiste, un regim de persecutare a celor cu păreri deosebite și de înăbușire a criticii. Sub raport teoretic și politic, adepții lui Marr, identificând limba cu suprastructura, luptau sub această lozincă împotriva culturii sovietice. Ei opuneau în mod hotărât cultura sovietică formei ei naționale. În lingvistică s'a răspândit teoria vulgarizatoare, antiștiințifică, despre caracterul de clasă al limbii; erau negate cunoscutele teze marxiste cu privire la faptul că limba a fost creată de întreaga societate, prin eforturile a sute de generații, ca un mijloc de comunicare între oameni; era negat rolul practicii, rolul maselor populare în crearea limbii, în mărirea forței de cunoaștere a omului, în cunoașterea legilor de dezvoltare a lumii obiective; era răspândită concepția vulgară, antiștiințifică a „stadiilor” și a „exploziilor” în dezvoltarea limbii, concepție care ducea direct și nemijlocit în mlaștina idealismului.

Prin noile sale lucrări, tovarășul Stalin a pus capăt întregii acțiuni de vulgarizare a marxismului, despre care aminteam mai sus. El a dat o analiză materialistă clasică a dezvoltării reale a limbii și a rolului ei în societate. Tovarășul Stalin a arătat că tocmai legătura directă a limbii cu producția și dezvoltarea acesteia din urmă este aceea care explică în ultimă analiză și dezvoltarea însăși a limbii. Să reamintim felul clasic al tovarășului Stalin de a pune această problemă: „Dezvoltarea continuă a industriei și a agriculturii, a comerțului și a transporturilor, a tehnicii și a științei, cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte și expresii noi, necesare activității lor. Și limba, reflectând nemijlocit aceste nevoi, își completează vocabularul cu cuvinte noi, își perfecționează structura ei gramaticală”¹⁾.

Aceasta este rezolvarea materialistă clasică a problemei izvorului de dezvoltare a limbii, dată de tovarășul Stalin.

1) I. V. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică”, pag. 20, Ed. P.M.R.

Tovarășul Stalin nu numai că a dezvoltat mai departe învățătura marxist-leninistă despre limbă; el a legat această importantă problemă de problema construirii culturii sovietice, națională ca formă, socialistă în conținut, și a deschis perspective largi dezvoltării limbii și culturii popoarelor în condițiile victoriei socialismului pe scară mondială.

Teza genială a tovarășului Stalin despre limbă ca formă a culturii naționale, desvăluie o lege a dezvoltării culturii popoarelor, arată particularitățile dezvoltării conținutului și a formei culturii, legătura dialectică dintre ele și dezvoltarea lor istorică.

După cum se știe, Marr și elevii lui, apărându-și teoria eronată, au încercat să dovedească caracterul de clasă al limbii. Ei au încercat să facă aceasta referindu-se la caracterul de clasă al culturii, la existența a două culturi în cadrul societății: cultura burgheză și cultura proletară. Tovarășul Stalin a desvăluit caracterul neștiințific al acestei atitudini vulgarizatoare față de problema limbii. El a arătat că eronatul caracter al acestor păreri constă în aceea că ele confundă limba cu cultura. „Dar, — spune tovarășul Stalin, — limba și cultura sunt două lucruri diferite. Cultura poate fi și burgheză și socialistă, în timp ce limba, ca mijloc de comunicare, este totdeauna limba întregului popor și ea poate servi atât cultura burgheză cât și cea socialistă”¹⁾). În ceea ce privește conținutul ei, cultura se schimbă odată cu înlocuirea orânduirii economice a societății, subliniază tovarășul Stalin, în timp ce limba este în fond una și aceeași limbă în decursul mai multor perioade, servind în mod egal atât cultura nouă cât și cea veche.

În aceste teze staliniste găsim o fundamentare teoretică profundă a sarcinii de a lupta pentru înflorirea continuă a culturii socialiste, națională ca formă, socialistă în conținut.

Tovarășul Stalin a înarmat pe oamenii de cultură sovietici cu o puternică armă ideologică în lupta împotriva vulgarizatorilor marxismului și a acelor care îl banalizează. Într-adevăr, dezvoltarea culturii sovietice a popoarelor din Uniunea Sovietică confirmă importanța istorică a genialelor teze staliniste despre limbă ca mijloc de comunicare între oameni, ca mijloc pentru schimbul de idei, despre importanța limbii în dezvoltarea societății. Este suficient să menționăm următorul fapt. Înainte de Revoluția din Octombrie, proporția știutorilor de carte în rândurile populației dintr-o serie de republici ale Uniunii Sovietice era foarte redusă. De exemplu, în Uzbekistan știutorii de carte constituiau 2 la sută din populație, iar în Tadjikistan 0,5 la sută. Se înțelege că neștiința de carte a majorității populației era o frână uriașă în calea dezvoltării culturii, și limba ca mijloc de comunicare nu-și putea realiza pe deplin toate posibilitățile. În urma activității Partidului bolșevic și a Statului Sovietic în Uzbekistan, Tadjikistan, Kazahstan, Turkmenistan și în alte republici unionale, analfabetismul a fost lichidat încă acum câțiva ani.

În acest caz, în epoca socialismului, limba și-a demonstrat toată forța; rolul limbii nu s'ar fi putut manifesta într-o asemenea măsură în condițiile capitalismului, în condițiile societății burgheze antagoniste. În condițiile capitalismului, când imperialiștii subjugă popoarele coloniale,

1) I. V. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică”, pag. 20-21, Ed. P.M.R.

clasele dominante din metropole impun, sprijină, cultivă sălbăticia și neștiința de carte în rândurile popoarelor subjugate. Astfel, de exemplu, în India proporția știutorilor de carte în rândurile populației constituie și acum abia 12 la sută, iar în Iran 15 la sută.

Odată cu lichidarea neștiinței de carte a tuturor popoarelor, care locuiesc pe teritoriul Uniunii Sovietice, limba a obținut în această țară un rol și mai important. Limba și-a putut manifesta pe deplin marea ei forță. Datorită măsurilor luate de Partid și de Guvernul Sovietic, operele lui Marx și Engels, Lenin și Stalin, — această realizare supremă a culturii mondiale — au devenit bunul și conținutul culturii fiecărui popor. Deasemeni popoarelor din U.R.S.S. li s'a dat posibilitate să cunoască în limbile lor operele clasicilor marii literaturi ruse: operele lui A. S. Pușchin au fost editate în această perioadă în 76 de limbi ale popoarelor din U.R.S.S., într'un tiraj de peste 45 milioane exemplare, operele lui L. N. Tolstoi în 65 limbi, într'un tiraj de 26 milioane exemplare, ale lui M. Gorki în 68 de limbi, într'un tiraj de 48 milioane exemplare, etc. Toate aceste opere, erau inaccesibile atâta timp cât popoarele erau total sau parțial neștiutoare de carte.

Astfel, practica construcției socialiste confirmă tezele remarcabile ale lui I. V. Stalin cu privire la rolul limbii în dezvoltarea societății, în dezvoltarea culturii naționale.

În tezele sale clasice despre limbă, tovarășul Stalin pornește dela teza fundamentală a materialismului istoric cu privire la rolul hotărîtor al maseilor populare în istorie, în crearea a tot ceea ce posedă societatea mare și prețios. „Limba face parte din fenomenele sociale care acționează în tot cursul existenței societății, — spune tovarășul Stalin. Ea se naște și se dezvoltă odată cu nașterea și dezvoltarea societății. Ea moare odată cu moartea societății. În afara societății nu există limbă. Deaceia limba și legile ei de dezvoltare pot fi înțelese numai în cazul când sunt studiate în legătură indisolubilă cu istoria societății, cu istoria poporului căruia îi aparține limba studiată și care este creatorul și purtătorul acestei limbi“¹⁾.

Aceste teze constituie încă o lovitură puternică dată înțelegerii idealiste a istoriei.

Tovarășul Stalin dă o definiție clasică a limbii, a rolului ei în viața societății: „Limba este un mijloc, un instrument cu ajutorul căruia oamenii comunică între ei, fac schimb de idei și se înțeleg reciproc. Fiind nemijlocit legată de gândire, limba înregistrează și fixează în cuvinte și în combinații de cuvinte, în propoziții, rezultatele activității gândirii, succesele omului în munca lui de cunoaștere și face posibil, în acest fel, schimbul de idei în societatea omenească”²⁾.

Schimbul de idei, arată I. V. Stalin, constituie o necesitate permanentă și vitală, deoarece fără el este imposibil să se organizeze acțiuni comune ale oamenilor în lupta cu forțele naturii, în lupta pentru producerea bunurilor materiale necesare, este imposibil să se obțină succese în activitatea de producție a societății, prin urmare este imposibilă însăși existența producției sociale. Prin urmare, fără o limbă înțeleasă de societate

1) I. V. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică“, pag. 23, Ed. P.M.R.

1) I. V. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică“, pag. 23, Ed. P.M.R.

și comună pentru membrii ei, societatea își încetează producția, se destramă și încetează de a exista ca societate. În acest sens limba, fiind un mijloc de comunicare, este în același timp și un instrument de luptă și de dezvoltare a societății.

În ce constă importanța genialei definiții staliniste a limbii?

Lucrarea genială a tovarășului Stalin înfrânge în mod decisiv atât teoriile absurde, trase de păr, despre limbile „de clasă”, cât și născocirile slugilor ideologice ale burgheziei despre un anumit rol deosebit, predestinat al unor anumite limbi, în virtutea căruia acestea trebuie să predomine, iar alte limbi sunt sortite să fie înăbușite și să piară.

Definiția stalinistă a limbii desvăluie cu cea mai mare profunzime izvorul dezvoltării limbii și al gândirii omului; ea arată că acest izvor îl constituie practica oamenilor, activitatea lor de cunoaștere. Limba este un mijloc de comunicare între oameni și un mijloc de cunoaștere.

Nu întâmplător a îndemnat de aceea Lenin să studiem istoria gândirii și a limbii, pentru a învăța astfel să reflectăm just lumea în noțiunile științifice.

Teza tovarășului Stalin cu privire la faptul că limba face posibil schimbul de idei în societatea omenească, nu numai că generalizează întreaga experiență a dezvoltării societății, dar îi și îndrumază pe oamenii înaintați din toate țările spre deplina folosire a limbii ca un mijloc puternic de comunicare între oameni, ca un instrument al schimbului de idei în societatea actuală, ca un mijloc de unire a tuturor partizanilor păcii, democrației și socialismului într-un lagăr unic atotputernic, însușit de mărețele idei staliniste.

Definiția stalinistă a limbii îi înarmează pe oamenii sovietici cu înțelegerea clară a rolului limbii în lupta generală a poporului sovietic pentru transformarea naturii, pentru producerea bunurilor materiale care să satisfacă nevoile oamenilor muncii din societatea socialistă sovietică, pentru succese în întreaga activitate de producție a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor din Uniunea Sovietică.

Este util de a reaminti că actualii obscuranțiști lingvistici ai burgheziei, actualii obscuranțiști semantici, nu numai că nu sunt în stare să se apropie câtuși de puțin de înțelegerea justă a rolului social al limbii, dar aduc în mod intenționat, conștient, confuzie în problema caracterului și naturii limbii, fac totul pentru a submina dragostea popoarelor față de limba lor, credința în limbă ca într-un mijloc de comunicare între oameni, ca într-un instrument al luptei lor și pentru cunoașterea lumii obiective.

Lingvistica burgheză și filosofia semantică se străduiesc să submineze credința în limbă, să izgonească din limbă orice conținut obiectiv. Prea multe lucruri neplăcute și care de-a dreptul îi îngrozesc pe burghezi, se spun pe toate limbile, pentru ca reacționarii actuali să se poată folosi de limbă în mod liniștit și normal! De aici porcede chemarea: „Limba nu exprimă nimic rațional!”.

Obscuranțiștii „filosofici” americani îi cheamă pe oameni să renunțe în general la limbă și să acorde mai multă atenție felului cum comunică și se explică între ele, de exemplu, pisicile și câinii. Cunoscutul „ideolog” reacționar Chase scrie de exemplu despre „avantagiile” limbii pisicilor: „Lumea pisicilor nu este falsificată prin credință și prin ficțiuni poetice...”

Lucrul principal pentru obscuranțiștii semantici este de a goli limba și gândirea de tot ce este în legătură cu cunoașterea, de toată importanța lor obiectivă, pentru ca apoi să se folosească mai ușor de limba și de gândirea falsificate în felul acesta, — pentru apărarea reacțiunii.

Lucrările tovarășului Stalin cu privire la problemele lingvisticii îi demască pe deplin pe pseudosavanții burghezi și îndrumază lingvistica pe singurul drum just al dezvoltării pe baza marxism-leninismului.

3

Prin lucrările sale, consacrate marxismului în problemele lingvisticii, tovarășul Stalin a dat o rezolvare științifică clasică unei serii de probleme fundamentale ale marxismului ca știință, probleme care au o importanță din cele mai mari nu numai pentru lingvistică, dar și pentru toate celelalte științe sociale.

Pe primul plan apare fundamentarea multilaterală de către tovarășul Stalin a caracterului creator al marxismului ca știință, lupta consecventă a tovarășului Stalin pentru marxismul creator. Fundamentarea caracterului creator al marxismului și, în același timp, dezvoltarea creatoare a unei serii de probleme fundamentale ale marxismului ca știință, constituie problema centrală, pivotul noilor lucrări ale tovarășului Stalin consacrate problemelor lingvisticii.

Tovarășul Stalin scrie:

„Marxismul ca știință nu poate sta pe loc, — el se dezvoltă și se perfecționează. În dezvoltarea lui, marxismul nu poate să nu se îmbogățească cu experiența nouă, cu noile cunoștințe, — prin urmare unele formule și concluzii ale lui nu pot să nu se schimbe cu timpul, nu pot să nu fie înlocuite de formule și concluzii noi, corespunzătoare noilor sarcini istorice. Marxismul nu admite formule și concluzii imuabile, obligatorii pentru toate epocile și perioadele. Marxismul este dușmanul oricărui dogmatism¹⁾).

Aceste teze ale tovarășului Stalin reprezintă o continuare directă și dezvoltare a ideilor leniniste despre caracterul creator, despre înțelegerea creatoare a marxismului. Marele Lenin a fost acela care a învățat Partidul bolșevic, care a învățat pe oamenii sovietici, că marxiștii, bolșevicii, nu trebuie să privească teoria lui Marx ca ceva terminat, care nu mai trebuie elaborat și dezvoltat. Bolșevicii sunt convinși, arăta Lenin, că teoria lui Marx nu a făcut decât să pună pietrele unghiulare ale științei, pe care marxiștii trebuie să o facă să progreseze în toate direcțiile, dacă ei nu vor să rămână în urmă față de viață.

Tovarășul Stalin dezvoltă aceste idei leniniste sub toate aspectele. El le acordă o importanță hotărâtoare, trăgând învățăminte din drumul parcurs de Partidul bolșevic. Cu o forță uriașă tovarășul Stalin a arătat că partidul clasei muncitoare își poate îndeplini rolul său istoric, că el poate să meargă înainte cu încredere, să ducă clasa muncitoare înainte, dacă el și-a însușit teoria marxist-leninistă. A-ți însuși această teorie „înseamnă a-ți însuși esența acestei teorii și a învăța să aplici această teorie atunci

1) I. V. Stalin: „Răspuns unor tovarăși“, pag. 16, Ed. P.M.R.

când trebuie să rezolvi problemele practice ale mișcării revoluționare în diferite condițiuni ale luptei de clasă a proletariatului“¹⁾). Ca o știință profund creatoare, marxismul nu stă pe loc, ci se dezvoltă, se perfecționează, se îmbogățește cu experiența nouă.

Înțelegerea creatoare a marxismului a fost întotdeauna proprie bolșevicilor. Întotdeauna, dealungul istoriei de un secol a dezvoltării sale — marxismul a apărut ca o știință creatoare. Aceasta se explică prin faptul că în lupta lor pentru doborîrea capitalismului și victoria dictaturii proletariatului, marxist-leniniștii au unit într'un tot unic, indisolubil, teoria științifică cu practica revoluționară. Tovarășul Stalin a spus că bolșevicii mută centrul de gravitate al problemei dela recunoașterea exterioară a marxismului la înfăptuirea lui, la traducerea lui în viață. Comuniștii își trag directivele și indicațiile nu din analogii istorice, ci din studiul condițiilor înconjurătoare, și se sprijină în activitatea lor nu pe citate, ci pe experiența practică. De aci decurge limpede că partidul, care își propune ca sarcină practică doborîrea lumii vechi, burgheze, și construirea lumii noi, comuniste, nu poate renunța la înțelegerea creatoare și la dezvoltarea marxismului. El își poate îndeplini sarcina istorică dacă va aborda problemele teoriei în mod creator. Partidul bolșevic a fost întotdeauna tocmai un asemenea partid.

Problema caracterului creator al marxismului, a necesității de a-l împinge înainte, de a-l fundamenta, de a-l dezvolta mai departe în mod creator, se pune cu o deosebită putere în zilele noastre, și aceasta are cauze adânci.

Poporul sovietic construiește societatea comunistă. După cum se știe, istoria nu a dat experiența unei astfel de construcții. Această lume se construiește din nou, sprijinindu-se pe cuceririle revoluționare ale clasei muncitoare și pe experiența ei, pe realizările ei în epoca dictaturii proletariatului. Deși nu există o experiență istorică a construirii societății comuniste, totuși marxiștii, bolșevicii, oamenii sovietici, posedă o teorie științifică unitară cu privire la construirea societății comuniste, teorie creată de Lenin și Stalin.

Teoria marxist-leninistă este atotputernică nu numai prin aceea că ea a cuprins întreaga experiență uriașă a dezvoltării istorice din trecut și a luptei revoluționare a clasei muncitoare. Ea este atotputernică și prin aceea că ține seamă în permanență și generalizează mereu experiența nouă, înlocuiește unele teze ale teoriei, care au încetat să mai corespundă cu noua experiență, prin alte teze și concluzii, care decurg din noua experiență și se sprijină pe ea. Fără această calitate hotărîtoare a sa, teoria revoluționară marxist-leninistă nu ar putea servi ca o călăuză în acțiune, ca un îndrumar pentru construirea comunismului. Întregul mers al dezvoltării societății sovietice confirmă sub toate aspectele teza leninismului că numai pornind dela teoria marxistă, dezvoltând-o mai departe, putem rezolva în mod creator problemele noi pe care le pune viața, să fim astfel puternici în timp ce construim comunismul, și să cucerim victoria cu siguranță. Tovarășul Stalin a arătat că dacă am înceta să ținem seama de experiența dezvoltării

1) „Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (b) al U.R.S.S.“, pag. 495-496, ed. III-a, Ed. P.M.R.

actuale, și dacă am înceta să o acumulăm, dacă am transforma tezele vii ale marxismului în formule moarte, rigide, am ajunge să pierdem perspectiva revoluționară și oamenii s'ar abate de la calea justă a construirii comunismului. Atât de ascutit și de hotărît se pune de către istorie și de către experiența construirii socialismului în Uniunea Sovietică problema caracterului creator, a dezvoltării creatoare a marxismului. Partidul Comunist a stat întotdeauna ferm și neclintit pe poziția marxismului creator și a învins, a dus întotdeauna o luptă necruțătoare împotriva vulgarizatorilor și a bucherilor, le-a dat lovituri grele și i-a asvârlit din calea lui.

În lumina acestor fapte capătă o imensă importanță istorică indicațiile conducătorului poporului sovietic, tovarășul Stalin, cu privire la necesitatea de a înțelege marxismul în mod creator, cu privire la necesitatea de a desvolta în mod creator științele sociale.

Prin lucrarea sa „Marxismul și problemele lingvisticii” tovarășul Stalin a dat un model măreț de dezvoltare creatoare a științei filozofice a marxismului. Tovarășul Stalin ne învață să dezvoltăm sub toate aspectele teoria marxistă despre bază și suprastructură, despre legătura dialectică dintre ele. Tovarășul Stalin ne învață să descoperim caracterul propriu manifestării legilor dialecticii marxiste în diferitele condiții istorice, să știm a ne conduce în activitatea practică după legile cunoscute ale dezvoltării dialectice a societății. Într'adevăr, legile dialecticii marxiste, comune pentru întreaga lume obiectivă, se manifestă totuși în mod caracteristic în condițiile trecerii societății de la socialism la comunism și în condițiile societății burgheze antagoniste.

Un model genial de dezvoltare creatoare a marxismului îl constituie definiția clasică a marxismului ca știință revoluționară, dată de tovarășul Stalin în lucrarea sa „Marxismul și problemele lingvisticii”.

Tovarășul Stalin scrie :

„Marxismul este știința legilor de dezvoltare a naturii și societății, știința revoluției maselor asupra și exploatate, știința victoriei socialismului în toate țările, știința construirii societății comuniste”¹⁾.

Această definiție stalinistă a marxismului ca știință revoluționară este cea mai completă, cea mai multilaterală definiție; ea include în conținutul ei întreaga experiență ideologică, practică, istorică, acumulată de Partidul Comunist și de mișcarea muncitorească mondială în cursul ultimelor decenii.

Marxismul este o știință care se dezvoltă, care crește, care absoarbe mereu experiența nouă. Deaceia și definiția marxismului ca știință devine tot mai bogată, tot mai multilaterală. Definiția marxismului se dezvoltă odată cu dezvoltarea marxismului însuși, a teoriei marxiste însăși, pe măsura schimbării condițiilor istorice, odată cu apariția sarcinilor noi, care se ridică în fața Partidului Comunist, în fața oamenilor muncii.

După cum se știe, marxismul se distinge prin aceea că el reflectă în mod multilateral experiența trecutului, că el pătrunde în legile dezvoltării actuale a societății, că el desvăluie viitorul și perspectivele lui. Definiția marxismului ca știință, dată de tovarășul Stalin, exprimă aceste particularități ale concepției marxiste despre lume. Ea nu numai că absoarbe,

1) I. V. Stalin, „Răspuns unor tovarăși”, pag. 15-16, ed. P.M.R.

generalizează experiența ultimelor decenii ale dezvoltării societății, ci pune totodată sarcini devenite actuale, dar care încă nu au fost rezolvate. În însăși definiția stalinistă a marxismului se manifestă marea forță creatoare, îndrumătoare și organizatoare a teoriei revoluționare.

În această definiție, tovarășul Stalin acordă atenție în primul rând faptului că marxismul este știința despre dezvoltarea naturii și a societății.

Marxismul are trei părți componente: materialismul dialectic și istoric, economia politică, socialismul științific. Ca învățătură revoluționară multilaterală și unitară, marxismul dă o imagine științifică a dezvoltării pe bază de legi a întregii lumi materiale și spirituale: a naturii, a societății, a gândirii omenești. Marxismul a fost întotdeauna știința despre legile de dezvoltare a societății, despre legile doborârii capitalismului și construirii socialismului prin dictatura proletariatului.

Scopul științei marxiste constă nu numai în a cunoaște legile de dezvoltare a naturii și societății. Tovarășul Stalin ne învață că revoluționarii trebuie să știe a se conduce în lupta lor de cunoaștere a acestor legi. Marxiiștii, arată I. V. Stalin, „nu se pot opri la explicarea lumii, ci trebuie să meargă mai departe, pentru a o schimba”¹⁾.

Creindu-și partidele lor proletare revoluționare și conducând clasa muncitoare la asaltul capitalismului, marxiiștii și-au însușit temeinic știința despre felul cum trebuie schimbată dezvoltarea societății, legile vieții ei, despre felul cum trebuie răsturnată lumea veche, neputincioasă a capitalismului și cum trebuie construită lumea nouă: lumea tânără și sănătoasă, puternică și în creștere a socialismului. Marxist-leniniștii au fost aceia care au scos pentru prima dată popoarele din Uniunea Sovietică din preistoria societății omenești și au inaugurat adevărata lor istorie: munca planificată conștientă, construirea unei noi vieți sociale de către masele populare sub conducerea Partidului Comunist.

Prin urmare, abia atunci a putut poporul să dirijeze dezvoltarea societății, să-și creieze în mod conștient istoria, când s'a înfăptuit revoluția sovietică, când a fost instaurată dictatura proletariatului, când s'a desfășurat construirea socialismului.

Totodată este perfect de clar că prima dintre condițiile necesare, premiza esențială a acțiunii largi, conștiente, planificate a societății omenești asupra naturii este conducerea conștientă a vieții sociale, conducerea care apare în epoca dictaturii proletariatului. Acolo unde nu există conducerea conștientă a dezvoltării societății, acolo nici vorbă nu poate fi despre o acțiune conștientă, planificată asupra naturii, și cu atât mai puțin despre transformarea, schimbarea pe scară mare a naturii, pentru satisfacerea multilaterală a nevoilor omenerii muncitoare.

Această premiză decisivă pentru transformarea naturii a fost creată în urma Revoluției din Octombrie și a victoriei socialismului în Uniunea Sovietică.

În urma largii acțiuni planificate, conștiente a întregii societăți sovietice asupra naturii după planul elaborat de conducătorul poporului sovietic, tovarășul Stalin, are loc schimbarea radicală și rapidă a mediului vegetal pe o uriașă suprafață de pământ. Se înfăptuiește schimbarea conștientă a cursului apelor, a caracterului solului, a climei. Se creiază noi con-

1) I. V. Stalin, *Opere*, vol. 4, pag. 325, Ed. P.M.R.

diții sociale și geografice pentru dezvoltarea agriculturii și a vieții omului în societatea socialistă. Numai în epoca socialismului au devenit posibile astfel de măsuri, cum nu au fost întreprinse niciodată și de către nimeni în cursul istoriei omenirii, măsuri pentru schimbarea înfățișării pământului, ca efectuarea în proporții imense a plantărilor de păduri, construirea celor două hidrocentrale uriașe pe Volga, crearea Canalului principal Turcmen, și alte lucrări mari, care depășesc în ceea ce privește concepția lor grandioasă, tot ce a cunoscut omenirea până acum. Și această măreață transformare a naturii are loc în U.R.S.S. în același timp când în țările capitaliste acționează într-o măsură tot mai mare forțe care distrug natura, care îi reduc posibilitățile. Deosebit de tragică este situația în țările dependente și coloniale. Astfel de exemplu, în Siria nu este folosită pentru semănături decât $1/3$ din pământ, iar în Iran se cultivă numai $1/5$ din pământ. În Egipt, 2 milioane acri de pământ din 7 milioane sunt transformați în pustiu! În Iran, țară care ocupă locul al patrulea în lume în ceea ce privește producția de țifei, sunt tăiate în mod barbar mari suprafețe de păduri, lemnul fiind folosit pentru combustibil, ceea ce dă loc la o eroziune masivă a solului.

Toate acestea înseamnă că problema cunoașterii legilor de dezvoltare a naturii și a legilor transformării ei în interesul poporului, capătă un conținut istoric nou după ce clasa muncitoare ia în mâinile sale puterea și construiește societatea socialistă. Numai marxismul ca știință revoluționară, luată în unitatea tuturor părților sale componente, mijlocește o astfel de cunoaștere multilaterală a legilor de dezvoltare și a legilor de transformare a lumii materiale.

Transformarea naturii nu poate fi înfăptuită fără cunoașterea legilor generale de dezvoltare a lumii obiective, pe care a da materialismul dialectic, fără știința economică marxistă și concluziile ei, fără teoria socialismului științific, fără rezultatele noi ale tuturor științelor naturale.

Prin urmare, marxismul ca știință are aface nu numai cu legile de dezvoltare a societății, ci și cu legile de dezvoltare a naturii. Profunda definiție stalinistă a marxismului ca știință despre dezvoltarea naturii și a societății a generalizat noua și uriașa experiență a dezvoltării Uniunii Sovietice; ea arată atotputernicia teoriei marxiste, rolul ei îndrumător în construirea lumii noi, în transformarea naturii în interesul societății socialiste.

Mai departe tovarășul Stalin definește marxismul ca știință despre revoluția maselor asuprite și exploatare.

Se știe că marxismul a luptat întotdeauna pentru eliberarea tuturor maselor asuprite și exploatare de sub jugul capitalismului. O verigă hotărâtoare în această sarcină a marxismului ca teorie revoluționară o constituie lupta de clasă a proletariatului împotriva burgheziei, revoluția socialistă și dictatura proletariatului ca rezultatul ei inevitabil. Ca și în trecut, proletariatul din țările burgheze își propun ca sarcină doborârea capitalismului și cucerirea puterii politice. Totodată au luat naștere — în epoca actuală — condiții istorice noi. Elementul principal în aceste condiții noi constă în faptul că revoluția socialistă a și învins în U.R.S.S. și în țările de democrație populară, că în aceste țări dictatura proletariatului a și fost instaurată, că în U.R.S.S. socialismul a fost construit și este în curs de construire faza sa superioară, comunismul. Popoarele din Uniunea Sovietică au în-suflețit sute de milioane de oameni ai muncii din toate țările lumii la lupta

pentru eliberarea de imperialism. Marele popor chinez a scuturat jugul imperialismului. Popoarele din Vietnam, Malaya, Filipine și multe alte țări de pe globul pământesc s'au pus în mișcare, au pornit lupta împotriva imperialismului. Răspândirea teoriei marxiste, a ideologiei marxiste în rândurile păturilor avansate ale popoarelor lumii este incomparabil mai mare decât în perioada trecută a istoriei mișcării revoluționare. În zilele noastre s'a realizat o extindere uriașă a revoluției împotriva imperialismului. Tocmai această nouă experiență a luptei de clasă a proletariatului din țările burgheze și experiența luptei revoluționare de eliberare a tuturor popoarelor asuprite din lume a fost generalizată de tovarășul Stalin în definiția sa clasică a marxismului. Numai marxismul a răspuns la întrebările: pe ce căi și prin ce mijloace popoarele pot lichida asuprirea și exploatarea din partea imperialiștilor, ce trebuie să facă ele pentru aceasta, ce orânduire a vieții sociale să pună ele în locul mârșavei orânduirii imperialiste lichidate.

Prin urmare, definiția stalinistă a marxismului ca știință despre revoluția maselor asuprite și exploatare, generalizând noua experiență a luptei de clasă actuale, desvoltă mai departe, îmbogățește și adâncește teoria leninistă a revoluției socialiste, înarmează masele asuprite și exploatare cu înțelegerea științifică a perspectivelor luptei lor împotriva imperialismului, pentru lichidarea jugului imperialist.

În definiția sa clasică a marxismului, tovarășul Stalin vorbește **despre marxism ca știință despre victoria socialismului în toate țările.**

Muncitorii conștienți din toate țările, înarmați cu teoria marxistă, au urmărit întotdeauna distrugerea capitalismului și construirea socialismului pe scară mondială. Aceasta îi unește pe proletarii din toate țările într'o singură armată revoluționară care duce lupta împotriva capitalismului, pentru eliberarea sa de asuprire și exploatare. Dar în epoca imperialismului a apărut posibilitatea reală a victoriei socialismului la început numai într'o singură țară, luată aparte, și imposibilitatea victoriei simultane a socialismului în toate țările. Această posibilitate reală s'a împlinit: în Uniunea Sovietică a învins revoluția socialistă, a învins socialismul. Dela Marele Octombrie din 1917 a trecut o treime de veac. A fost acumulată o experiență nouă în lupta revoluționară, proletariatul a căpătat forțe noi de o uriașă importanță istorică. Afară de Uniunea Sovietică, țară care construiește comunismul, există în lume, înfloresc și se întăresc, țările de democrație populară, care construiesc socialismul. Poporul chinez s'a alăturat lagărului păcii și democrației. A fost creată Republica Democrată Germană. Se consolidează și cresc forțele revoluționare în țările capitaliste. Frontul păcii, democrației și socialismului numără 800 milioane oameni din cele ceva mai mult de 2 miliarde, care populează planeta noastră. Acuma evenimentele evoluează în sensul că o parte tot mai mare a populației lumii se va strânge sub steagul socialismului. Au apărut condiții istorice în care a devenit posibilă în mod real, într'un termen istoric perceptibil, victoria socialismului pe scară mondială, victorie care se sprijină pe experiența construirii comunismului în Uniunea Sovietică, pe construirea socialismului în țările de democrație populară; a apărut posibilitatea reală a largirii continue a frontului socialismului, posibilitatea victoriei socialismului într'o serie de alte țări și până la urmă în toată lumea.

Această nouă experiență a fost generalizată de tovarășul Stalin în geniala sa definiție clasică a marxismului.

Prin urmare, definiția stalinistă a marxismului ca știința despre victoria socialismului în toate țările, acumulând și generalizând noua experiență a dezvoltării mondiale, ținând seamă de schimbarea raportului de forțe dintre lagărul socialismului și lagărul imperialismului, dezvoltă mai departe, concretizează și adâncește teoria despre victoria socialismului într-o singură țară, luată aparte, înarmează pe luptătorii pentru socialism, întregul lagăr al păcii, democrației și socialismului, cu perspectiva clară a luptei și cu încrederea în victorie.

Mai departe tovarășul Stalin definește marxismul ca știință despre construirea comunismului.

Se știe că marxismul și-a propus întotdeauna ca scop final înlăptuirea orânduirii sociale comuniste. Dar ce drum imens a parcurs mișcarea muncitorească înainte de a se putea pune în mod practic pe ordinea de zi problema construirii comunismului în Uniunea Sovietică! În 1848 în „Manifestul Partidului Comunist”, Marx și Engels au dovedit în mod științific caracterul normal și inevitabil al pieirii capitalismului și al victoriei comunismului. De atunci, înarmați cu știința revoluționară, conduși de marxiști, proletarii din toate țările și-au lărgit tot mai mult lupta pentru realizarea scopului clasei muncitoare, formulat de către întemeietorii marxismului. Multe au fost piedicile pe care au trebuit să le învingă pe acest drum proletariatul și partidul lui. Tot felul de mercenari și slugi ale burgheziei intitulându-se „socialiști”, au încercat să abată mișcarea muncitorească de pe drumul într-adevăr revoluționar, să-i convingă pe muncitori cum că socialismul s’ar putea „coace” în cadrul capitalismului și că el ar putea reveni muncitorilor fără luptă, ca un fruct copt. Această activitate trădătoare, provocatoare, a pseudosocialiștilor este extrem de avantajoasă pentru imperialiști; deaceia ei îi stimulează, îi sprijină, îi apără prin toate mijloacele pe pseudosocialiști. Trădătorii francezi din partidul „socialist”, laburiștii din Anglia, adepții lui Schumacher din Germania Occidentală, cei ai lui Saragat din Italia, nu au apărători mai zelosi decât bancherii, comercianții și industriașii americani.

Condușe de Partidul eroic al lui Lenin și Stalin, masele proletare din Rusia, învingând piedici nenumărate, au fost primele care au aruncat capitalismul în prăpastie, care au demascat până la capăt și pentru totdeauna în fața lumii întregi pseudosocialismul, au instaurat dictatura proletariatului, au construit socialismul. În fața poporului sovietic s’a deschis o perspectivă măreață: construirea societății comuniste după planul trasat de Lenin și Stalin. Poporul sovietic condus de Partidul său comunist a pășit cu curaj pe acest drum măreț și a realizat succese de însemnătate istorică în înlăptuirea trecerii treptate dela socialism la comunism, în construirea socialismului.

Geniala definiție stalinistă a marxismului ca știință despre construirea societății comuniste, generalizând marea practică a construirii socialismului în U.R.S.S. și în țările de democrație populară, pornind dela faptul indiscutabil al trecerii treptate a U.R.S.S. spre treapta superioară a socialismului, comunismul, împinge înainte, dezvoltă teoria leninistă despre construirea socialismului, înarmează pe oamenii sovietici și pe toți constructorii socialismului cu perspectiva clară a luptei pentru comunism, cu încredere în victoria absolută a comunismului.

Tovarășul Stalin nu numai că a elaborat problema despre caracterul

creator al marxismului și a dat un exemplu clasic de felul cum trebuie dezvoltate în mod creator problemele științei sociale, dar prin definiția sa dată marxismului, prin elaborarea unei serii de importante probleme teoretice el a dat tuturor celor care lucrează pe tărâmul științei sociale un exemplu de felul cum trebuie abordate în mod creator problemele teoriei, cum trebuie generalizată experiența actuală în așa fel, încât ea să lumineze calea luptei viitoare a oamenilor muncii.

Totodată tovarășul Stalin a indicat oamenilor de știință un mijloc puternic, cu ajutorul căruia trebuie menținut în permanență avântul creator al științei sovietice, un mijloc împotriva înțepenirii științei, un mijloc pentru accelerarea ritmului dezvoltării ei. Acest mijloc îl constituie legea dezvoltării științei sovietice prin **lupta de opinii, datorită libertății criticii**.

Problema importanței hotărâtoare a criticii și autocriticii pentru dezvoltarea științei sovietice a fost elaborată sub toate aspectele de către tovarășul Stalin într-o serie de lucrări ale sale. În lucrările cu privire la problemele lingvisticii, această chestiune și-a găsit o nouă dezvoltare. Elaborarea acestei probleme de cea mai mare importanță a teoriei marxiste, deschide perspective mărețe pentru dezvoltarea științei sovietice.

Lupta de opinii în știință, libertatea criticii fac posibilă folosirea maximă a științei în interesul comunismului, dau posibilitatea de a se descoperi în mod viguros, cu curaj, liber, defectele și neajunsurile în dezvoltarea științei, în munca diferiților oameni de știință și de a lichida aceste defecte. Lupta de opinii este calea principală a dezvoltării creatoare, a îmbogățirii științei, un mijloc sigur pentru progresul ei. Lupta de opinii și libertatea criticii constituie un mijloc pentru descoperirea curajoasă și învingerea vederilor eronate, care mai există la diferiți oameni de știință sovietici, pentru învingerea diferitelor influențe ale ideologiei burgheze. În științele sociale sovietice — în filosofie și în istorie, în știința economică și în teoria dreptului, în istoria și critica literară și în estetică, — mai trebuie făcute multe pentru a traduce în viață principiul stalinist al dezvoltării științei prin lupta de opinii, prin libertatea criticii. Trebuie să cerem, fiecare dela sine însuși și unul altuia, principalitate în lupta de opinii, în critică. Pentru savanții sovietici problema cea mai importantă constă în aceea, ce anume se discută, care este esența politică, teoretică, științifică a problemei discutate. Un om de știință sovietic nu se poate conduce în aprecierea unei descoperiri științifice sau a unui fel de a trata o problemă după niciun fel de alte considerente decât după interesele statului, ale științei, decât după interesele poporului. Trebuie să se termine cu substituirea a ceea ce e principal, cu ceea ce e personal, lucru care mai are loc uneori în rândurile oamenilor de știință sovietici, trebuie să se termine cu ploconirea oarbă față de autoritatea unor oameni de știință și cu trecerea sub tăcere a lipsurilor din munca lor.

Tovarășul Stalin s'a pronunțat cu hotărâre împotriva acelor care s'au împotrivit desfășurării criticii și autocriticii în rândurile partidului. El a spus: „Cred că toate aceste scâncete și gemete nu fac o para chioară. Noi nu suntem un cerc familiar și nici o asociație bazată pe prietenie personală, ci partidul politic al clasei muncitoare. Nu trebuie să admitem ca interesele prieteniei personale să fie puse mai presus de interesele cauzei”¹⁾. Tova-

1) I. V. Stalin, *Opere*, vol. 12, pag. 1, Ed. rusă.

rășul Stalin învață pe oamenii sovietici că nu este admisibil de a jertfi interesele politice, prieteniei personale. „Noi toți servim clasa muncitoare, și dacă interesele prieteniei personale vin în contradicție cu interesele revoluției, atunci prietenia personală trebuie să treacă pe planul al doilea. Ca bolșevici, noi nu putem pune problema altfel“¹⁾).

Tovarășul Stalin a arătat că critica și autocritica constituie baza dezvoltării progresive a societății sovietice, baza neconținutei mișcări înainte a societății sovietice.

Astfel, în lucrarea sa „Marxismul și problemele lingvisticii“, tovarășul Stalin a dat un model clasic, genial de dezvoltare creatoare a marxismului, a dat o nouă fundamentare științifică a marxismului ca știință creatoare, a înarmat pe toți oamenii de știință cu o metodă creatoare justă pentru rezolvarea celor mai complicate probleme ale științei, a arătat cum trebuie să generalizeze marxistii fenomenele dezvoltării actuale a societății și să înarmeze masele populare cu perspectiva clară a luptei pentru comunism.

4

O latură necesară a înțelegerii și dezvoltării creatoare a marxismului o constituie lupta împotriva vulgarizatorilor și a terfelitorilor de tot soiul ai marxismului, împotriva talmudiștilor și a scolasticilor de toate nuanțele.

În lucrarea sa „Marxismul și problemele lingvisticii“, tovarășul Stalin spune:

„Bucherii și talmudiștii privesc marxismul, diferitele concluzii și formule ale marxismului, ca o colecție de dogme, care nu se schimbă niciodată, cu toate schimbările care au loc în condițiile de dezvoltare a societății. Ei cred că dacă vor învăța pe de rost aceste concluzii și formule și se vor apuca să le citeze când trebuie și când nu trebuie, vor fi în stare să rezolve orice problemă, sperând că formulele și concluziile învățate pe de rost sunt bune pentru toate timpurile și toate țările, pentru toate ocaziile vieții. Dar astfel pot să gândească numai oameni care văd litera marxismului, dar nu văd esența lui, care învață pe de rost textele concluziilor și formulelor marxismului, dar nu înțeleg conținutul lor“²⁾).

Acest minunat fel stalinist de a pune problema luptei împotriva vulgarizatorilor, a terfelitorilor marxismului, împotriva talmudiștilor, a bucherilor și a scolasticilor, are o importanță uriașă, neprețuită, îndeosebi în condițiile actuale.

Talmudiștii și scolasticii, bucherii și vulgarizatorii marxismului au fost întotdeauna periculoși, ei au dăunat întotdeauna marxismului, i-au subminat influența, l-au golit de sufletul său revoluționar. Și marxism-leninismul a luptat întotdeauna împotriva tuturor varietăților vulgarizării și terfelirii teoriei revoluționare.

În ce constă primejdia activității terfelitorilor și vulgarizatorilor marxismului?

Tovarășul Stalin a desvăluit cu toată vigoarea consecințele pe care le-a avut activitatea vulgarizatorilor marxismului pe tărâmul lingvisticii.

1) I. V. Stalin, *Opere*, vol. 12, pag. 2, Ed. rusă.

2) I. V. Stalin, „Răspuns unor tovarăși“, pag. 15, Ed. P.M.R.

Identificând limba cu suprastructura, transformând-o în ciuda realităților într-o categorie de clasă, rupând limba de gândirea și de practica oamenilor, îndeletnicindu-se cu interpretarea talmudistă a unor citate, scoțându-le pe acestea în prealabil din situația istorică în care ele fuseseră create, Marr și elevii lui au pricinuit științei despre limbă pagube imense. În fond, linia lor era una de lichidare a lingvisticii ca știință.

Dar din păcate asemenea vulgarizatori și talmudiști au apărut nu numai în lingvistică: ei au existat în filosofie și în istorie, în știința economică, în teoria dreptului, în istoria și critica literară și în pedagogie.

Să luăm de exemplu problemele filosofice. În ce constau exercițiile vulgarizatorilor și talmudiștilor, care au încercat să-și găsească un refugiu în domeniul materialismului dialectic și istoric? Talmudiștii și vulgarizatorii în domeniul filosofiei neagă rolul activ al teoriei înaintate, al conștiinței sociale, considerând că conștiința nu face decât să „urmeze” în mod haotic existența sau că ea coincide cu aceasta, ei contopesc suprastructura cu baza, o dizolvă în bază și chiar în producție, încearcă să pună în locul marxismului, al materialismului dialectic, un materialism vulgar.

Vulgarizatorii în domeniul filosofiei, negând legătura dintre marxism și tradițiile înaintate, materialiste și revoluționare, revizuind teza leninist-stalinistă despre cele trei izvoare, despre cele trei părți componente ale marxismului, încearcă să transforme materialismul dialectic într-o învățătură sectară închisă, rigidă, care stă la o parte de drumul larg al dezvoltării științei și al gândirii materialiste revoluționare.

Jonglând cu citate, înlocuind dialectica marxistă cu o scolastică penibilă, rupând legile dialecticii de conținutul și manifestarea lor istorică concretă, talmudiștii și dogmaticii izgonesc din dialectică sufletul revoluționar, o transformă într-o nimica toată, într-o schemă artificială și într'un panaceu universal.

Nu este greu să ne dăm seama că vulgarizatorii și talmudiștii în filosofie apar în fond ca lichidatori ai materialismului dialectic și istoric.

Manifestări ale unui dogmatism grosolan și ale unei vulgarizări grosolane a marxismului au apărut și în lucrările unor istorici sovietici. În lucrările unei serii de istorici, atunci când se analizau trecerile dela o formațiune social-economică la alta, se admitea o ruptură în dezvoltarea societății, era dată o interpretare simplistă a istoriei, se ajungea la negarea succesiunii și a legăturii în istorie. Ca un exemplu de atitudine vulgarizatoare față de istorie poate servi cartea lui Ravdonicas „Istoria societății primitive”, în care istoria este adaptată forțat la schema antiștiințifică a lui Marr cu privire la stadiile în dezvoltarea limbii, stadii care în realitate nu există în istoria societății.

Se știe că istoricii sovietici au creat o serie de lucrări valoroase care conțin un material important cu privire la istoria producției și a bazei societății. Dar există încă foarte puține lucrări consacrate fenomenelor de suprastructură. Există o subapreciere vădită a suprastructurii politice și ideologice în istoria societății.

Lucrările istorice se găsesc sub influența puternică a schemei antiștiințifice a lui Marr. Unii istorici au făcut încercări de a explica cu ajutorul teoriei eronate a lui Marr originea popoarelor slave.

Nu întâmplător terfelitori și deformatori ai marxismului, ca de exemplu Pocrovski, l-au declarat pe vulgarizatorul marxismului în lingvistică, Marr,

un „reprezentant al marxismului”, ale cărui idei ar fi intrat „în patrimoniul indestructibil al marxismului”.

O răspândire destul de mare a avut-o vulgarizarea marxismului în istoria și critica literară și în estetică. Ziarul „Pravda” a dat nu de mult exemple de asemenea terfelire a vederilor și gusturilor estetice sovietice. Unii dintre scriitorii și criticii sovietici denaturează limba rusă, vulgarizează literatura. „Pravda” a citat exemplul poetului Selvinschi. Iată un pasagiu dintr'un poem al lui :

„Hei Dudunn!!! — trei-patru,
Dzian... doi — paf! — patru
Dzin — u! — Dzang — patru”.

Nimeni nu poate spune ce înseamnă aceasta; nu poate s'o facă probabil nici poetul Selvinschi. Ce-i drept, el explică asemenea exerciții prin faptul că i s'a urât să scrie rime plicticoase. Poetul Kirsanov în poemul „Cenușăreasa” descoperă la eroina sa „sprâncene minuni-săbii, buze, minuni-dulci, ochi-minunății cei mai curajoși din lume”. Scriitorul Lev Cassil este înclinat să-i învețe pe copii astfel de înflorituri verbale : „Scurpă mai lichid”; „Ai găs't fraieru!”; „Fără talent nu poți nici măcar să omori un păduche”.

Exemplul cel mai strigător de terfelire și vulgarizare a marxismului în istoria și critica literară l'a dat un oarecare Belik. Mulți își aduc aminte de „exercițiile” lui Belik, de felul cum opunea el literaturii sovietice moștenirea clasică, cum denatura principiul partinității literaturii, încercarea lui de a opune concepția despre lume a comuniștilor concepției despre lume a celor fără de partid. Nu este greu să-ți dai seama că asemenea exerciții talmudiste, vulgarizatoare, subminează cauza literaturii sovietice, că ele urmăresc lichidarea esteticii marxist-leniniste.

Vulgarizarea marxismului, bucherismul și talmudismul duc la lipsa de perspectivă, la transformarea oamenilor în utilitariști și în pisălogi, la supunerea oamenilor sovietici față de ideologia burgheză, iar în ultima analiză urmăresc lichidarea marxismului ca știință revoluționară.

Dacă cercetăm sensul politic general al vulgarizării, al simplismului, al talmudismului, vedem că el constă în încercări de a aduce în circulație părerea despre lipsa de perspectivă a dezvoltării Uniunii Sovietice pe calea spre comunism. Oamenilor sovietici le este proprie credința fermă în victoria cauzei lor, optimismul revoluționar, priceperea de a găsi ieșirea din dificultățile luptei, de a învinge aceste dificultăți. Dar vulgarizatorii marxismului și talmudiștii de toate soiurile sunt dușmani ai acestor mari calități ale poporului sovietic. Vorbind despre acest grup de „marxiști”, care apar ca dușmani ai marxismului, tovarășul Stalin a remarcat că „deziluziile lui, veșnica-i nemulțumire față de soartă”¹⁾ constituie însușirea tuturor acestor oameni. Dogmatismul îl duce pe om la ideea lipsei de ieșire dintr'o anumită situație, deoarece talmudistul și vulgarizatorul nu-și dau seama de sensul real al unei situații concrete și nu știu să analizeze în mod științific, marxist, căile de urmat în cadrul activității viitoare.

1) I. V. Stalin, *Opere*, vol. 4, pag. 324, Ed. P.M.R.

În lucrarea sa „Marxismul și problemele lingvisticii”, tovarășul Stalin a observat și a descoperit cu multă profunzime acest caracter al vulgarismului și dogmatismului. „Se ajunge — spune tovarășul Stalin, — la un fel de impas...”

Așa se întâmplă întotdeauna cu bucherii și talmudiștii, care nu pătrund esența chestiunii, citează în mod formal, fără a ține seamă de condițiile istorice despre care tratează citatele, și ajung mereu în impas.

Or, dacă examinăm problema în esență, vedem că nu e vorba de niciun impas¹⁾.

De regulă vulgarizatorii și bucherii, disperă în permanență. Or, marxismul este cea mai revoluționară știință creatoare, care indică ieșirea din cele mai complicate situații, deoarece ea pătrunde prin stratul gros al tuturor fenomenelor exterioare ale vieții sociale până în însăși esența legăturilor cauzale, în însăși profunzimea proceselor de dezvoltare a societății, întredeschide viziunea viitorului, indică o cale justă, fundamentată științific, pentru activitatea constructorilor lumii noi, ai comunismului.

Lupta pentru marxismul creator, împotriva terfelirii lui, împotriva bucherismului și a talmudiștilor de tot felul, constituie o sarcină din cele mai importante a oamenilor de știință sovietici.

Prin lucrările sale geniale și mai ales prin admirabila sa lucrare „Marxismul și problemele lingvisticii”, tovarășul Stalin a dat o lovitură distrugătoare vulgarizatorilor și terfelitorilor marxismului, a desvăluit tot caracterul dăunător din punct de vedere politic și antiștiințific al orientării diverșilor vulgarizatori, a acestor lichidatori ai marxismului: el a ridicat, a inspirat și a înarmat din punct de vedere ideologic cadrele marxiste din domeniul științelor sociale la lupta necruțătoare împotriva vulgarizatorilor și a talmudiștilor ca fiind dușmani ai marxismului.

5

Lucrările tovarășului Stalin cu privire la problemele lingvisticii dau o lovitură de o forță uriașă politicii reacționare și ideologiei imperialismului.

Actuala lingvistică idealistă burgheză, rupând în mod hotărât și fățiș limba de gândire, iar aceasta din urmă de dezvoltarea lumii obiective, de practica oamenilor, nu face aceasta nicidecum pentru scopuri abstracte sau nedeterminate. Baza de clasă a acestei ruperi a limbii și gândirii de viață și de dezvoltarea societății este perfect clară. Această rupere este necesară pentru justificarea capitalismului, pentru ascunderea față de mase a plăgilor și mârșăviilor lui. Spre ce tind, ce scopuri urmăresc mercenarii ideologici ai monopolistilor care se produc în domeniul lingvisticii, aceasta o arată limpede cartea lingvistului-semantic englez F. Filbrick, intitulată „Limba și dreptul”. Cercetând rolul limbii și al artei oratorice pe baza practicii judiciare anglo-americane, Filbrick, rupând orice legătură cu știința, dă sfaturi avocaților și juriștilor cum să înșele mai bine curtea și pe jurați, cum să facă ca, cu ajutorul unor fraze goale dar sonore, fără nicio legătură cu procesul discutat, „să nu-i lase pe jurați să se gândească”. Cu cât mai puțin are de aface un cuvânt sau altul cu realitatea, cu atât mai abil,

1) I. V. Stalin, „Răspuns unor tovarăși”, pag. 13, Ed. P.M.R.

mai iscusit poate fi folosit el, spune Filbrick, pentru înșelarea marelui public. Filbrick consideră că cuvinte deosebit de indicate pentru acest scop sunt, de exemplu, „democrație”, „libertate”, „dreptate”. Care este după părerea lui Filbrick rolul limbii, al vorbirii, în viața oamenilor, ne putem da seama foarte bine după următoarea remarcă a lui: „Imaginea poate fi cu totul falsă, ea poate reprezenta ceva ce nu s'a întâmplat niciodată... Important este ca această imagine să influențeze Curtea”.

Astfel, ruperea limbii și a gândirii de viață, de realități, este folosită de semanticii-idealiști direct pentru a susține că minciuna este adevăr, că falsificarea este realitate.

Tovarășul Stalin a dovedit fără putință de tăgadă legătura limbii cu întreaga viață a societății, dependența dezvoltării limbii de dezvoltarea societății, și a distrus în mod radical toate bazele lingvisticii burgheze, idealiste.

Lucrările tovarășului Stalin arată că marxismul duce o neobosită luptă practică și ideologică împotriva subjugării popoarelor de către imperialismul americano-englez, pentru independența națională și statală a popoarelor, că el dă o fundamentare științifică profundă a acestei lupte. O deosebit de mare importanță au acele teze formulate de către I. V. Stalin, în conformitate cu care teoria marxistă a dezvoltării limbii dovedește caracterul stabil al fondului de cuvinte și al structurii gramaticale a limbii. Tovarășul Stalin scrie:

„Istoria arată marea stabilitate și colosala rezistență a limbii împotriva asimilării forțate. Unii istorici, în loc să explice acest fenomen, se mărginesc să se mire. Dar pentru mirare nu există în cazul de față niciun temei. Stabilitatea limbii se explică prin stabilitatea structurii sale gramaticale și a fondului ei principal de cuvinte. Sute de ani, asimilatorii turci au încercat să pozească, să distrugă și să nimicească limbile popoarelor balcanice. În această perioadă, vocabularul limbilor balcanice a suferit schimbări serioase, au fost adoptate nu puține cuvinte și expresii turcești, au existat și „apropieri” și „separări”, dar limbile balcanice au rezistat și au supraviețuit. Dece? Pentru că structura gramaticală și fondul principal de cuvinte al acestor limbi s'au păstrat în esență”¹⁾.

Întreaga lingvistică și semantică burgheză, puse în slujba imperialismului, încearcă să dovedească ceea ce nu poate fi dovedit: „Inutilitatea” limbii naționale, „lipsa de importanță” a pieirii sau înlocuirii ei prin altă limbă, străină; ei încearcă să încredințeze masele cum că limba nu ar avea importanță pentru dezvoltarea popoarelor, și deoarece oamenii învață repede o altă limbă, nu ar exista niciun motiv de a se întrista dacă englezii și americanii impun limba lor în alte țări, etc. Desigur, pentru „ideologii” imperialismului, ar fi extrem de favorabil să convingă populația — să zicem a țărilor europene — Germania, Belgia, Olanda, Franța, Italia — de faptul că suveranitatea națională, cultura națională, limba națiunilor nu sunt decât prejudecăți, care trebuiesc lepădate cât mai repede. Aceasta le-ar ușura imperialismului americani subjugarea popoarelor europene. Nu este de mirare că nu numai scribii mărunți de felul unui Sulzbach Burnham sau Rovani, tipă din răspuțeri în cărțile lor despre inutilitatea limbilor naționale.

1) I. V. Stalin, „Cu privire la marxism în lingvistică”, pag. 26-27, Ed. P.M.R.

Astfel, același Rovani, într-o scrisoare deschisă adresată unui congres lingvistic american, cheamă „lumea veche” — Europa — „să lichideze toate barierele lingvistice” care ar pricinui „multă discordie” și ar „împiedica progresul” în domeniul „înțelegerii reciproce dintre popoare”. Nu este greu să ne dăm seama că „lichidarea barierelor lingvistice” naționale constituie o parte a planului tâlhăresc al monopolistilor americani pentru lichidarea suveranității naționale a țărilor și cucerirea dominației mondiale de către imperialismul american. Nu degeaba s’a apelat pentru apărarea acestei „lichidări a barierelor” și la un astfel de înrăit ațâțător la război, un propovăduitor al agresiunii și violenței, ca „ministrul războiului rece” american, John Foster Dulles.

La ce trucuri pungăsești nu recurc „ideologii” actuali ai burgheziei pentru a justifica, pentru a scoate basma curată politica agresivă a imperialismului! Astfel, după ce au fost publicate lucrările tovarășului Stalin cu privire la problemele lingvisticii, socialiștii de dreapta din Franța s’au pronunțat în presă întru apărarea „caracterului de clasă al limbii”. Doar sunt socialiști de dreapta! Acest fapt în sine este foarte interesant, și trebuie să-i pătrundem bine sensul pentru a înțelege la ce metode recurc dușmanii marxismului pentru a organiza lupta împotriva Uniunii Sovietice, împotriva ideologiei marxiste. Dar pseudoideologia de lachei a „socialiștilor” de dreapta nu este chiar așa de greu de demascată. Acești pseudosocialiști raționează așa: dacă în Franța, limba franceză este o limbă de clasă și a fost creată de către burghezie, atunci la ce bun să se mai opună muncitorii francezi înlocuirii limbii franceze, a tradițiilor progresiste franceze și în ultimă analiză și a intereselor franceze de exemplu cu limba, tradițiile și interesele americane?

Astfel pseudosocialiștii francezi, transformându-se ei înșiși într’un partid de mercenari americani, trag sub jugul robiei imperialiste americane, întregul popor francez.

Teoria marxistă a limbii, dezvoltată în mod genial de tovarășul Stalin, legând dezvoltarea limbii de activitatea maselor populare, de producție, arată absurditatea, imposibilitatea pentru popoare de a renunța la limbile lor. Marxismul luptă în felul acesta pentru egalitatea în drepturi a popoarelor mari și mici, pentru păstrarea și dezvoltarea tradițiilor lor naționale culturale progresiste, a limbilor lor.

Lucrările tovarășului Stalin cu privire la problemele lingvisticii dau o nouă lovitură distrugătoare ideologiei burgheze și sunt o mărturie a triumfului marxismului, care constituie baza ideologică a politicii de prietenie între popoare și de egalitate a lor, de consolidare a independenței lor naționale și de Stat.

În admirabilele sale lucrări cu privire la problemele lingvisticii, tovarășul Stalin rezolvă în mod genial o serie de probleme teoretice și politice din cele mai importante, care au apărut în legătură cu mersul continuu al Uniunii Sovietice spre comunism. Lucrările tovarășului Stalin luminează viu legile de dezvoltare ale societății sovietice.

În aceste lucrări ale tovarășului Stalin este dezvoltată problema culturii socialiste și problema limbii ca formă a culturii și ca mijloc de comunicare între oameni.

Lucrările tovarășului Stalin înseamnă o nouă etapă în lupta pentru marxismul creator, împotriva vulgarizatorilor și terfelitorilor marxismului.

Lucrările tovarășului Stalin dau o nouă lovitură distrugătoare politicii și ideologiei burgheziei imperialiste, ele înarmează lagărul păcii, democrației și socialismului în lupta sa împotriva asupritorilor americano-englezi ai popoarelor.

Lucrările tovarășului Stalin înarmează pe oamenii sovietici în lupta pentru comunism, dau o fundamentare teoretică profundă a construirii bazei și suprastructurii societății comuniste, înarmează pe oamenii progresiști din lumea întreagă cu înțelegerea științifică a caracterului, scopului, conținutului teoretic al marxismului ca știință. Noua lucrare a tovarășului Stalin **„Marxismul și problemele lingvisticii”** constituie punctul culminant al dezvoltării marxism-leninismului, punctul culminant în dezvoltarea științei sociale marxiste. Această lucrare arată atotputernicia concepției marxiste despre lume, arată că în epoca noastră, mulțumită lucrărilor tovarășului Stalin, marxismul obține încă o mare victorie, după atâtea altele.

(Din revista „Znamia”, nr. 12/1950)

VERA CALIN

CĂILE LUMINII

În toamna anului 1933, a avut loc la Academia de Științe din Moscova, o ședință cum nu se ținuse niciodată, în nici o academie a vre-unui stat burhez. A fost o ședință istorică, o ședință la care au luat parte cei mai proeminenți savanți din țara socialismului, pentru că în acea ședință era vorba de o seamă de probleme, a căror rezolvare cerea efortul și experiența tuturor minților învățate din U.R.S.S.; era vorba în acea ședință despre prefacerea naturii, despre soarta fluviilor și a mărilor, era vorba, spune M. Ilin în cartea sa „Se prefacă lumea” de „o Volgă care încă nu exista, de marea Volgă a viitorului”. Era într’adevăr un lucru nou. „Până atunci”, spune M. Ilin, „în ședințele învățaților nu se discutase niciodată soarta fluviilor și a mărilor. Fluviile luau ființă, creșteau și piereau fără ajutorul academicienilor. Mările inundau țărmurile și se retrăgeau, fără ca cineva să le înrăurească cu voință, soarta și viața”. Dar iată că în țara unde exploatarea a fost desființată, unde omul liber și-a câștigat prin luptă adevărata demnitate umană, poporul muncitor condus de partidul său, a hotărât să se elibereze și de o altă sclavie, care l’a umilit vreme de milenii: sclavia față de forțele naturii.

De îndată ce s’a instaurat puterea so-

vietică, învățații legați de popor au înțeles că rostul științei lor este să contribuie la eliberarea omului de orice tiranie, să dea omului devenit stăpân pe propria sa viață și muncă, și calitatea de stăpân al naturii. Electricitatea, captarea energiei apelor era cea mai de seamă armă în această luptă pentru stăpânirea elementelor, pentru construirea socialismului. Partidul bolșevic considerase această chestiune, încă în acea „a doua zi” de după Marea Revoluție, când geniali conducători ai partidului, Lenin și Stalin, au întrezărit viitorul economiei sovietice, bazată pe electrificarea țării. Atunci, în 1920, la Congresul al VIII-lea al Partidului bolșevic, s’a recunoscut forța revoluționară a electricității folosită de un popor eliberat și s’au pus bazele planului GOELRO, primul plan de stat în U.R.S.S. Electrificarea a devenit o chestiune centrală a tânărului stat sovietic. Privind astăzi roadele acelei concepții revoluționare asupra electricității, privind realizările obținute în U.R.S.S., pe toate țărmurile vieții economice și culturale, prin dezvoltarea consecventă de către Partidul bolșevic condus de Stalin a tezelor leniniste, înțelegem întreaga semnificație a cuvintelor rostite atunci, în 1920, de către Lenin: „Comunismul este puterea sovietică, plus electrificarea întregii țări”.

De-atunci încolo, toată știința sovietică s'a pus în slujba acestui minunat ideal. În ședința din 30 Noiembrie 1933 a Academiei, s'a lucrat conform cu noul fel de a înțelege știința: „*Se lucra în același timp*”, scrie Ilin în cartea mai sus pomenită, „*în mai multe despărțăminte, în mai multe locuri. Într'unul din despărțăminte se aflau specialiști ai mărilor care calculau nivelul și aquatoriul mării Caspice pe câțiva zeci de ani înainte... În alt despărțământ, specialiști în pești chibzuiau ce e de făcut pentru ca prefacerea Volgăi să nu păgubească pescuitul. Într'un al treilea despărțământ, chimiștii se îndeletniceau cu soarta Cara-Bugazului. În al patrulea despărțământ, meteorologii cercetau problemele în legătură cu clima. În al cincilea, era vorba de stăvilare, în al șaselea de pământ, în al șaptelea de soiurile de grâu. Ingineri, agronomi, geologi, economiști, chimiști, zoologi, botaniști, fizicieni, cine n'a luat parte la sesiunea aceia a Academiei?*”

Astfel de ședințe s'au ținut de atunci multe în Uniunea Sovietică. Cursurile multor ape au fost de atunci abătute din drumul lor sau stăvilite spre folosul oamenilor, deșerturi au fost transformate prin irigații în pământuri rodnice, bogățiile imense ale U.R.S.S. au fost valorificate. Astăzi se lucrează la canalul Volga-Don, s'au început lucrările marelui canal turcmen, se realizează într'un cuvânt îndrăznețul plan de transformare a naturii: fluviile își vor schimba vadul, lacuri noi vor împânzi țara, pădurile plantate de oameni se vor împotrivi vânturilor neprielnice, ploaia va fi hotărâtă de om. Pentru fiecare din aceste îndrăznețe planuri, șavanții călăuziți de partidul clasei muncitoare și-au spus cuvântul. Fiecare din ele a fost rezultatul unor cercetări adânci și îndelungi, pentru fiecare s'au ținut ședințe în academii și înalte școli.

Astfel de ședințe se țin acum în academii multor țări eliberate, care

construiesc socialismul. O astfel de ședință s'a ținut nu de mult în Academia Republicii noastre, unde s'a elaborat și desbătut proiectul planului de electrificare și folosire a apelor în R.P.R.

Un for de învățați ce se adună pentru a desbate fertilizarea pământului, folosirea energiei apelor, soarta mărilor și a fluviilor, căile prin care omul, stăpân pe el și biruitor al naturii își poate clădi o viață pe zi ce trece mai fericită! Omul învingând forțele oarbe ale elementelor! Nu a fost acesta visul omenirii progresiste din totdeauna?

Momentele luminoase din istoria gândirii omenesti, acelea în care reprezentanții cei mai aleși ai unei clase sociale ascendente au privit lumea cu încrederea tinereții, s'au caracterizat întotdeauna prin acordarea de astfel de virtuți creatoare și transformatoare ființei omenesti. Prometeu, erou închipuit de mințile progresiste ale antichității, a furat zeilor scânteia, pentru a-l înarma pe om cu un instrument de dominare a naturii. În timpul Renașterii, burghezia ce lupta pentru sfărâmarea opreliștilor feudale, a acordat omului un adevărat certificat de putere și măreție. Un Tomaso Campanella, de pildă, investește omul cu titlul de stăpân al creației, spunând: „*În puțină vreme, omul învinge toate animalele și se îmbracă cu pieile lor, le folosește puterea ca pe a sa... Inoată prin mare, zboară prin aer, ca un Dedal, aleargă pe pământ, cu picioarele sale și cu ale animalelor, umblă pe ape, învingând undele mândre și vânturile dușmănoase ca un domn al mării, stăpânește toate metodele spre folosul său și le mlădiază*”. Mai mult, Campanella ni-l arată pe om înfruntând cu curaj cerul, descifrându-i tainele: „*Astronomia ne arată pe omul ceresc, ca pe unul ce privește în sus, și măsoară mărimea stelelor, numără mișcările lor, și pe cele*

ce nu le vede, le închipuie cu epiciclu-rile și excentricele lor; și socotelile lui sunt atât de exacte, încât omul pare nu numai un cunoscător, dar oarecum un meșteșugar al cerului". În puterea cugetării omenești ca și în rezultatele tehnicii vedeau mințile luminate ale Renașterii, măreția umană.

În ajunul revoluției burgheze din Franța, în perioada Iluminismului, burghezia hotărâtă să răstoarne ordinea feudală, mai vede încă în om o ființă impunătoare prin puterea gândului și importanța înfăptuirilor sale. Legenda lui Prometeu e reluată de poezii și dramaturgii secolului XVIII. De data aceasta, îmblânzitorul focului nu e învins de zeul tiran ca în mitul antic, ci îl învinge pe acesta. Curând însă, odată cu preluarea puterii, burghezia avea să uite aceste „visuri de tinerețe” și să-i prigonească pe cei care cutezau să le viseze încă. Totuși, secolul al XVIII-lea ne-a lăsat opera în care încrederea Iluminismului în om și în munca lui de transformare a naturii s'a exprimat în accente răscolitoare: Faust al lui Goethe. *„Doar acela e vrednic de libertate și de viață”,* spune Faust la capătul vieții sale, *„care dedică pentru a le cuceri, fără să-i pese de primejdie, mai întâi înflăcărarea tinereții, apoi înțelepciunea maturității și a bătrâneții. De m'ași putea bucura de privesc-tea unei astfel de activități și trăi cu un popor liber pe un pământ al libertății!”* Dorința eroului lui Goethe devine certitudine, un veac mai târziu în scrisul marelui democrat revoluționar rus, Belinski. Cuvintele scrise de el în anul 1840, capătă astăzi caracterul unei profeții: *„Să-i invidiem pe nepoții și strănepoții noștri, cărora le va fi dat, în 1940, să vadă Rusia în fruntea lumii cultivate, dând legi științei și artei și primind admirația respectuoasă a întregii omeniri luminate”.*

La noi în țară, credința în progres, în realizarea speranțelor celor mai scumpe ale poporului, și-au exprimat-o

în trecut multe spirite avântate, mulți scriitori și gânditori, care au văzut în desființarea asupririi de orice fel, drumul către afirmarea demnității omului, a omului din popor, făuritorul adevărat al istoriei. Printre ei a fost Bălcescu. *„Revoluția, afirmă el, va duce pe nația română din prefaceri în prefaceri, va duce la înălțarea plebeianismului, la putere”,* la *„întregirea românului, vecinul, șerbul veacului de mijloc în drep-turile sale de om, de cetățean, de na-ție”.* Și în alt loc: *„Regii nu vor mai putea să facă pe popoare a se întoarce din calea lor; ei nu vor putea face istoria a se opri”.* Și mai departe, într-o scrisoare către un prieten: *„Timpul nostru n'a sosit încă, dar va veni”.* Timpul a venit.

Visul atâtor cugete înaripate a prins ființă. În urma Marei Revoluții Socialiste din Octombrie, pe o parte a globului, omenirea eliberată de exploatare a început să-și dedice viața acelei activități creatoare, acelei lupte cu forțele adverse, din care se naște astăzi, sub ochii noștri, omul stăpân al naturii, a cărui demnitate au visat-o și au râvnit-o mințile iubitoare de progres ale tuturor veacurilor.

Socializând uzinele și pământul și dându-le în folosul oamenilor muncii, organizând în mod planificat activitatea creatoare, revoluția din Octombrie a decretat, odată cu încetarea asupririi de orice fel, începutul unei noi lupte, a decretat, cum spune Ilin: *„Un ordin împotriva puterilor naturii”.* Din această luptă înverșunată avea să se nască și să crească odată cu patria socialistă, cel mai frumos rod al Revoluției: omul sovietic.

Vorbind despre aceeași istorică se-dință din Noembrie 1933, M. Ilin, spune că, acolo i-a fost dat să vadă o *„hartă vie”*, el înțelegând prin aceasta o hartă care arată prefacerile solului și subso-

lului unei țări, prefaceri determinate de viața și activitatea omului. Prin urmare, o hartă unde omul, atât de mic față de munți și oceane, e totuși prezent prin munca sa transformatoare. „Deodată”, scrie Ilin, „hartă prinse viață. S'a dat drumul curentului electric și pe hartă s'au aprins punctele roșii ale stăvilarelor, suprafețele albastrii ale ogoarelor irigate, șanșurile roșii ale canalelor, petele verzi ale pădurilor. Cum se umflă vinele brațului dacă-l legi strâns, așa se umflau deasupra stăvilarelor ramificațiile albastre ale fluviilor, întinzându-se spre petele albastre ale lacurilor. Liniile verzi punctate ale conductelor străbăteau harta, legând orașe și regiuni. Luminile albe ale uzinelor electrice erau și ele aprinse. Iată marea uzină dela Cuibîșev, iată pe cea dela Iaroslavl, pe cea dela Perm și zeci de altele — și colo o zodie întreagă de stele strălucitoare: uzinele din Valdai! Toate acestea nu există încă. Aceste lacuri artificiale, aceste stăvilare, aceste uzine, nu există încă. Harta aceasta, arată Uniunea Sovietică așa cum va fi după trei planuri de cinci ani!”

Au trecut optsprezece ani de atunci. Munca creatoare a oamenilor sovietici a fost întreruptă de invazia fascistă. Și totuși, cele mai multe din realizările vestite de această hartă au prins viață. Țara socialismului e un imens șantier. Noi hărți de felul celei descrise de Ilin, vestesc oamenilor sovietici noi planuri gigantice.

Am văzut și noi o hartă vie a Republicii noastre. O hartă care arată țara noastră la capătul planului de electrificare, care arată cum va fi pământul R.P.R.-ului, după ce vreme de zece ani mințile învățate și mâinile pricepute ale oamenilor muncii conduși de partidul lor, vor fi dat întreaga măsură a priceperii lor în scopul construirii socialismului. Pe harta din hala imensă a expoziției tehnice industriale

se aprindeau nenumărate lumini. Mai întâi, câteva, puține, palide, arătau ce există astăzi la noi, în domeniul electrificării, puținul pe care în atâția ani de guvernare au avut interes să-l construiască cârmuirile burghezo-moșierești. Apoi multe alte lumini: roșii, albastre, verzi. Unele ne arată locurile unde se vor ridica hidrocentralele, care vor transforma în lumină, energia atâta vreme risipită a apelor noastre: Stejari, Moroeni, Valea Sadului. Altele indică locurile unde vor fi clădite termocentrale: Filipeștii de Pădure, Doicești, Valea Prahovei. Alte semne indică liniile ferate ce vor fi electrificate. E o hartă vie. Ea arată devenirea, transformarea, realizările ce se vor înfăptui. Este un fel de rezumat anticipat a zece ani de plan de electrificare, a zece ani de socialism.

Privind o astfel de hartă, citind raportul asupra planului de electrificare a țării, ținut de tovarășul Gheorghiu-Dej, în sfârșit documentându-se, luând contact cu viața șantierelor, scriitorul este dela bun început izbit de bogăția materialului ce-i stă la îndemână, este uimit de amploarea înfăptuirilor, cărora trebuie să le dea expresie literară. El caută să deslușească în acest desis, în mulțimea și varietatea problemelor care-l întâmpină, drum către o cât mai cuprinzătoare înțelegere și o cât mai tipică redare a vieții bogate și tumultuoase pe care o trăim, pe care o presupune construirea socialismului. Sub îndrumarea Partidului se va transforma fața țării, glăsuiește raportul: „...Partidul nostru a înscris printre obiectivele sale de perspectivă, electrificarea țării, cercetarea științifică și valorificarea bogățiilor naturale ale țării, realizarea unor mari lucrări de irigații, asanări și creșterea suprafețelor terenurilor cultivabile”. Se vor transforma și oamenii: „...Se va introduce lumină și forță electrică până și în cel mai îndepărtat cătun al țării, ridicându-se ast-

fel nivelul de viață și cultură al plugarimii noastre”.

Șantierelor au luat ființă. Pe valea Bistriței numai, au început a funcționa douăsprezece șantiere, furnicare de oameni, veniți din toate colțurile țării — ingineri, geologi, tehnicieni, meseriași, muncitori calificați și necalificați. Dela Piatra Neamț la Bicaz — drumul nu e lung, îl poți parcurge cu mașina în mai puțin de două ore. În acest răstimp ți se pare adesea că treci prin două vârste, două epoci. La Vaduri, pe malul Bistriței, s'a construit în anul trecut o fabrică nouă de cherestea. Lângă fabrică au răsărit opt corpuri mari de clădiri, opt vile imense. Locuințele muncitorilor, ți se spune. În clădirea din mijloc e clubul și biblioteca; în cealaltă, băile. Pe coasta din față a dealului, niște bordeie răslețite, ce par a nu avea nici o legătură între ele. E satul. Contrastul e grăitor. Noaptea, când treci cu mașina, deoparte, — lumina primitoare a becurilor electrice, de cealaltă — nimic, beznă.

Mai încolo, la Pângărați, un pod de beton peste Bistrița. În mintea cititorului clasicilor noștri, Pângărații erau asociați cu imaginea călătorului în pelerină, pălărie cu boruri largi, toiag și desagă, care a fost Calistrat Hogaș. Acesta și-a descris în povestirile sale rătăcirile din schit în schit, prin munții Neamțului, în tovărășia iepei lui, Pisi-cuța. De aci înainte, Pângărații nu vor fi doar numele unui popas în calea pitorescului drumet moldovean, ci numele unui pod de beton, pe care vor trece în goană trenuri electrice.

La Stejarul, vezi locul unde se va zidi hidrocentrala Lenin, aceia despre care raportul spune că „*va avea o putere de 210.000 KW. adică a treia parte din cât avem azi cu totul în întreaga țară*”. De jur împrejur răsar zilnic cabane noi. Pe coasta aceea, ți se spune, se va săpa tunelul care va răspunde dincolo, la Bicaz. La Bicaz ți se arată locul unde va fi lacul cel mare de ba-

raj, un lac de un milion metri cubi de apă, cel mai mare după lacurile din Uniunea Sovietică. Ți-amintești de o machetă, văzută nu de mult la expoziția industrială: o suprafață albasura, imensă și lucie, munții, o șosea; și pe șosea, în chip de unitate de măsură, pentru ochiul neînvățat cu cifre, o minuscule mașină.

Când, după Revoluția din Octombrie, poporul muncitor din Rusia eliberată de țarism, a început a-și clădi sub conducerea Partidului bolșevic, țară nouă, atunci, în acel început, spuneam mai sus, s'au pus și bazele electrificării țării. Scrie tot Ilin în cartea sa: „*Când citești ziarele de pe atunci, te minunezi cât de departe au văzut oamenii aceia și câtă îndrăzneală au avut de a întocmi un plan de electrificare a întregii țări, în vremea când Leningradul și Moscova nu aveau lumină de mai multe săptămâni*”. A fost un început cumplit de greu. Dar, „*cine râde la urmă, râde mai bine*”, a spus Lenin, precizând cu geniala sa previziune, țelul. Rezultatul acelor gigantice planuri, pornite atunci cu eroică îndrăzneală este Țara Socialismului, așa cum o vedem acum, țara cu cea mai înaltă cultură și tehnică din lume.

Lupta a fost grea, anevoiasă. Lupta și, odată cu ea, biruința, au consemnat-o scriitorii sovietici în romane, opere dramatice, poeme. S'a născut atunci, în perioada primelor planuri cincinale, o vastă literatură, numită literatura construcției socialiste sau a planurilor cincinale, care a generat o suflare epică de unică amplasare și a dat muncii creatoare întreaga ei semnificație, investind-o cu rangul de temă centrală a literaturii. Eroul literar a devenit omul vremii noi, nu omul în general, ci omul unei profesii anumite — turnătorul, strungarul, inginerul, geologul, etc., omul care s'a luat la

trântă cu forțele îndărătnice ale trecutului, cu elementele oarbe ale naturii. S'a precizat astfel portretul omului sovietic, născut deopotrivă în focul războiului civil, ca și atunci, în efortul creator al construcției. Tot atunci s'a desăvârșit înțelesul metodei realismului socialist în literatură, metodă inaugurată de M. Gorchi, căreia autorii romanelor construcției socialiste îi dau întregul ei conținut. Descrierea realității socialiste, a realității în neîntreruptă devenire, alegerea tipicului din noianul de întâmplări, din mulțimea de oameni pe care-i strângeau laolaltă șantierele, proiectarea acțiunii spre viitorul către care goneau oamenii sovietici, toate aceste elemente ale metodei realismului socialist se întregesc tot mai mult cu fiecare roman al construcției. Acele zori ale lumii socialiste s'au oglindit în romane ca: „*Energie*” de Gladcov, „*Hidrocentrala*” de Marieta Șaghinian, „*Soti*” de L. Leonov, „*Și a fost ziua a doua*”, „*Pe nerăsuflăte*”, de Ehrenburg și multe altele.

O realitate bogată și clocotitoare, forțe potrivnice ce se înfruntă, elementele vieții noi încăierându-se cu forțele retrograde ale trecutului, ce mai dăluiau încă, lumea fremătătoare a marilor șantiere cu oameni veniți din toate colțurile, din toate republicile imense țări sovietice; oameni ai muncii, unii mai hotărâți, alții mai șovăelnici, unii mai conștienți de scopul luptei în care s'au angajat, alții mai neștiutori, unii mai generoși, alții mai egoiști, unii mai entuziaști, alții mai lipsiți de vlagă, oameni de toate profesiile, cu caractere și experiențe deosebite, iată lumea acestor romane. În mulțimea personajilor care le populează, deslușim chipul luptătorului hotărât, al bolșevicului călătorește în focul Revoluției, omul de partid, deschizătorul de drumuri, ca Uvadiev, comisarul din „*Soti*” sau inginerul șef din „*Hidrocentrala*”. Sunt alții apoi, care înfrângând ceeace-l vechi, rutinat, înapoiat în el, îl urmează

pe cei dintâi. Dintre aceștia face parte Arno Arevian — Roșcovanul — din romanul Marietei Șaghinian. Cei ca el găsesc drumul mai greu sau mai ușor, după frământări și ezitări mai scurte sau mai îndelungate, după conflicte mai dureroase sau mai ușoare. Sunt apoi alții, inadaptabilii, îndărătnicii, care chiar când nu sunt dușmani, nu-și găsesc loc în viața nouă, din pricina microbului mic burghez care-i macină. Ei pier, rămân în drum ca Volodia din „*Și a fost ziua a doua*” sau inginerul Renne din „*Soti*”. Sunt apoi dușmanii. Orice nouă cucerire a clasei muncitoare îi înverșunează, acțiunea lor din ce în ce mai desnădăjduită devine din ce în ce mai primejdioasă.

E o lume vastă, care pulsează intens, trăește, lucrează, se frământă, — mai ales luptă. Și din această neîntreruptă răscolire se naște ceva nou și frumos: societatea socialistă. E o imensitate de probleme dintre cele mai vaste, dintre cele mai sgduitoare, căci ele țin de construirea vieții noi și de transformarea din temelii a omului. Așa ni se înfățișează literatura, pe care a generat-o construcția socialismului în anii primelor planuri cincinale.

Trăim în Republica noastră acea „zi a doua” pe care au înfățișat-o romanele construcției în U.R.S.S. Și după cum sarcinile construirii socialismului ne sunt atât de mult înlesnite, pentru că pășim pe un drum deschis de o țară vecină nouă, tot așa problemele traducerii realității noastre de azi în literatură își vor găsi o mai grabnică rezolvare datorită exemplului literaturii sovietice.

Acum, când cunoaștem cum s'au realizat în fapte cifrele planurilor cincinale staliniste, cifrele planului nostru cincinal cât și datele cuprinse în planul nostru de electrificare au căpătat darul pentru toți oamenii, dar mai cu seamă pentru scriitori, de a prinde viață, de a sugera probleme noi. Dincolo de cifrele și datele planului de electrifi-

care, se află, pentru cei ce știu să vadă, oameni, se înalță uzine, hidrocentrale, școli, se transformă — nu prin convulsii geologice, — ci prin munca oamenilor, peisagii. Și, dacă primul sentiment pe care îl încearcă scriitorul în fața acestei viziuni a viitorului sugerată de planul de electrificare, la gândul etapelor ce vor trebui parcurse pentru înfăptuirea țelului final, la ideia transformărilor revoluționare pe care le implică planul, este de uimire și poate și de teamă față de multitudinea problemelor și bogăția copleșitoare a întâmplărilor, parcurgerea câtorva romane și poeme sovietice ale construcției, va avea darul să organizeze acest tumult și să desprindă câteva din problemele esențiale care vor alcătui de acum înainte substanța literaturii noastre, literatura construcției socialiste în R.P.R.

Când comisarul Uvadiiev, eroul romanului lui Leonid Leonov „*Soti*“, sosește împreună cu tovarășii lui într-o căruță trasă de boi pe malul râului Soti, unde se va ridica combinatul de hârtie, el află aci o natură sălbatică, tumultoasă, ce pare a se împotrivi oricărei domesticiri. Păraiele se umflă și se revarsă în fiecare primăvară, straturile alunecă, pământurile se surpă. Pentru ca din apele vijeliosului râu, să se extragă energia de care va avea nevoie combinatul, se va da o luptă dârză, ceas de ceas, zi de zi, împotriva unor elemente agresive, care distrug într-o zi ceea ce strădania omenească a realizat într-o lună. În mijlocul acestei naturi sălbatice, trăiesc niște oameni, pe care izolarea și viața primitivă i-a sălbăticit cu desăvârșire: un schit de călugări trăind în beznă și promiscuitate, — rest al evului mediu; un cătun amorțit de oameni apatici și nepăsători. În locurile acestea, trebuie să se înalțe o uzină socialistă. Cele două forțe potrivnice, pe care bolșevicul Uvadiiev și to-

varășii lui trebuie să le înfrângă — natura încă nedomesticită pe de o parte, o populație încremenită în întuneric pe de alta, — elemente pe care din primele pagini ale romanului lui Leonov cititorul le percepe ca pe niște date esențiale pentru desfășurarea planului de construcție a uzinei, sunt deasemeni datele inițiale ale foarte multor romane ale construcției. Ele corespund celor două obiective principale ale construcției socialismului — greu de disociat între ele — transformarea naturii și transformarea oamenilor. Sunt două teme îngemănate care vor alcătui desigur substanța romanelor sugerate scriitorilor noștri de planul de electrificare.

În „*Cavalerul Stelei de Aur*“, roman al reconstrucției de după Marele Război de Apărare a Patriei, roman al construirii comunismului, eroul, Serghei Tutarinov, se întoarce decorat de pe front în stanița lui de pe malul Cubanului. Eroul din război se transformă în erou al construcției pașnice și, din prima clipă, gândul ridicării satului său îi călăuzește faptele. Romanul lui Babaevski este romanul, care povestește bătălia dusă, sub îndrumarea partidului, de Serghei Tutarinov, de Condratiev și de cei mobilizați de ei pentru a capta energia apelor vijelioase ale Cubanului, dar și pentru a capta energia — la fel de prețioasă — a oamenilor din sat. Nehoțărîrea, indolența, încăpățănarea, inerția unora dintre ei, sunt piedici la fel de greu de învins ca și revărsările periodice ale fluviului. Iar munca colhoznicilor, care schimbă peisagiul staniței, valorifică deopotrivă șivoiul apei, ca și inițiativa creatoare a oamenilor.

Urmările întunericului, pe care ani de asuprire l-au abătut asupra satelor noastre, ne sunt bine cunoscute. Peisajul nocturn al satului românesc, când dezolant în opacitatea lui, când generator de ancestrale spaime și superstiții, a sugerat scriitorilor noștri

pagini puternice, mai ales acum când acest peisajiu e pe cale de a deveni un vestigiu al trecutului. Recent, Geo Bogza ne-a înfățișat în „Porțile mării”, puterea abrutizantă a acestui peisajiu: „Cerule, un ceaun de tuci, — fără un singur reflex, fără nici cea mai palidă lumină — acoperea pământul, ținându-l într-o întunecime de nepătruns. Pe fundurile ei, oamenii se târau”. Acest tablou va aparține trecutului. Viitorul îl reprezintă bucuria pe care vederea unui sat electrificat, în goana trenului, o trezește în scriitor: „De când țineam minte, câmpia aceasta fusese întotdeauna întunecată, până ce, la sfârșitul călătoriei, începeau să se zărească becurile electrice ale orașului. Dar, de data aceasta, în oceanul imens al nopții apăruse o insulă de lumină. Strălucitoare, ea se așeza pentru totdeauna în memoria mea, ca pe o hartă. Și, din clipa aceea, gândurile-mi porniră tot mai stăruitor spre satele care, deasupra vechilor pământuri dela Carpați și dela Dunăre, începeau să iasă unul după altul — din întunericul în care au stat scufundate”.

Schimbarea la față a satelor noastre de pe urma electrificării, cu toate consecințele acestei schimbări despre care vom vorbi mai jos, cât și evocarea beznii de secole — cauză a obscurantismului, devenită simbol — acestea vor fi desigur izvoare bogate în posibilități pentru prozatorii și poeții noștri. Problema schimbării peisagiului, de pe urma electrificării este însă mult mai vastă. Regiuni întregi ale țării noastre, azi amorțite, trăind o letargie seculară, se vor însufleți, vor pulsa de o viață nouă, viața pe care o aduce cu sine o fabrică, o uzină, un nucleu al socialismului. Sotistroiul a dat viață în romanul lui Leonov, sălbăticiii din pădurile neumbrate de pe malul Sotiului, „Hidrocentrale”, a cărei construcție în republica Armeniei cu douăzeci de ani în urmă, o înfățișează Marieta Șaghi-nian, avea să dea viață unei regiuni

sterpe și să ridice la rangul conștiinței și demnității umane așezări de oameni năclăite în rutina vieții neactive și sedentare. Pe malul Bistriței noastre se zidește o hidrocentrală uriașă, un tunel, un imens lac de baraj, multe poduri, fabrici de cherestea, locuințe muncitorești. De pe acum cetățeanul care călătorește cu trenul în regiunea aceea simte că se pregătește ceva, că se va întâmpla un fapt important care va revoluționa regiunea. Grupuri de muncitori și țărani discută cu aprindere în vagoane despre șantiere, cariere de piatră, mijloace de transport și alte probleme. Ingineri și tehnicieni desenează schițe pe câte o carte pusă pe genunchi, discută animați, proiectează poduri peste râurile ce le văd prin fereastra vagonului... Valea Bistriței nu va mai fi valea cu cele mai multe mănăstiri, ci, poate, valea cea mai industrializată din țara noastră. Orașe de provincie vor renaște, sate se vor transforma în orașe. Acestea sunt doar câteva din problemele transformării peisagiului, pe care le implică realizarea planului de electrificare.

Spuneam că problema transformării peisagiului nostru pe măsura îndeplinirii planului de electrificare e organic legată și nu poate fi cu nici un chip despărțită de problema prefacerii oamenilor, a oamenilor muncii care vor crește și se vor desăvârși, îndrumați de partidul lor, pe măsură ce vor realiza una câte una, prevederile planului.

Un personaj al romanului „Soti”, inginerul Potemkin, autorul planurilor combinatului, spune: „Să-ți spun eu un secret: leagă-ți soarta de reușita lucrului întreprins, ca în cazul în care ar pieri el, nici viața ta să nu mai aibe vreun rost. Atunci nu-ți rămâne decât să învingi...” Dacă operele scriitorilor noștri vor reuși să dea viață acestei minunate maxime, atunci ele vor deveni într’adevăr arme în mâna constructorilor socialismului. Atunci, planul de electrifi-

care „rodul muncii entuziaste și stăruitoare, desfășurate sub îndrumarea permanentă a partidului de un număr mare de oameni de știință, specialiști și tehnicieni”, (Gheorghe Gheorghiu-Dej) va îndruma întreg poporul muncitor din Republica noastră spre înfăptuirea lui, va mobiliza întreaga energie creatoare a masselor. Cum poate un astfel de plan să antreneze tot ce este suflu creator în oamenii muncii, cum poate mobiliza toate forțele locale, cum poate scoate la iveală oameni de talent și de acțiune, ne arată multe romane sovietice, între ele „Lumini deasupra pământului”, urmarea „Cavalerului Stelei de aur”. Romanul acesta istorisește ce s'a întâmplat în stănițele de pe malul Cubanului, după ce uzina a fost construită, după ce lampa lui Ilici a luminat fiecare casă. Gândul unor noi realizări împinge neînterupt înainte activitatea colhoznicilor: agricultura va fi cu desăvârșire mecanizată, în sat, se vor ridica o casă de zootehnie, o casă agrotehnică și de selecționare a semințelor, filiale ale academiei de științe agricole, etc. Desigur, e vorba în romanul lui Babaevski de zorile comunismului.

Citind romanele sovietice ale construcției socialismului, și cele de azi ale construirii comunismului, aflăm un adevăr nespus de prețios nouă, care punem pietrele de temelie la construirea socialismului: aflăm cum fiecare uzină, fiecare colhoz, fiecare stăvilă, fiecare construcție s'au realizat prin munca conștientă a oamenilor sovietici, prin inițiativa masselor îndrumate de Partid. Ridicând ziduri, cultivând ogoare, stăvilind apele, oamenii sovietici au descoperit prin munca lor comoara de care basmul oriental ne spune că ar sta îngropată în fundul pământului. Acesta trebuie neapărat muncit pentru a o scoate la iveală: aceea comoară poate fi numită fericire, conștiința demnității omenești și în multe alte feluri.

„Planul nostru pentru transformarea naturii”, spune Serghei Tutarinov, e-

roul celor două romane, ... „a luat naștere din contruirea în colectiv a uzinei hidroelectrice din Usti-Nevinskaia, uzina al cărei curent luminează această piață... Planul acesta s'a plămădit în adunările colhozului, în sovietele stațiilor, și iată că a venit timpul să fie înfățișat spre cercetare reprezentanților grupului din Rodnicovskaia...” Pentru realizarea unui scop atât de înalt, cum este transformarea naturii și a satului prin electrificare, munca colectivă, întrecerile, inițiativa masselor călăuzite de partid, reprezintă singura cale. Acest lucru trebuie să-l afirme cu tărie, în proza și poezia lor, scriitorii noștri. Ei trebuie să vadă în efortul de realizare a planului de electrificare noi temeuri de alianță, între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, noi temeuri de unire a țăranilor săraci și mijlocași, în gospodării colective. Acest lucru este exprimat în raportul tovarășului Gheorghiu-Dej. El capătă grai în romanul Marietei Șaghin'an „Hidrocentrala”, fiind rostit de Anuș Malhazian, învățătoarea care vorbește copiilor despre minunile ce le fac apele strunite de mâinile și mințile oamenilor, care-și duc copiii pe șantierul hidrocentralei și-și începe cursul cu cuvintele: „— cum începe în țara noastră dimineața?” Iată ce spune Anuș Malhazian elevilor ei: „Oamenii care au reușit să-și împartă pământul, nu pot să-și împartă și apa. Mirabilul dă unuia prea mult, altuia prea puțin. Și au început mirabilii, ca și popii, să ia în tăcere, în schimbul apei, daruri. Cine dă un dar mai mare sau mai frumos, acela primește și mai multă apă... iar apa curge și ne învață: eu nu pot fi împărțită, eu sunt una, fiți voi toți împreună și pe toți deopotrivă vă voi îndestula. Și atunci, copii, toată zona de jos se organizează în colhoz. Nu mai e nevoie de vechii mirabi; mirabilul a fost dus la muzeu”. Desigur că elevii acelei școli elementare din Republica Armeană, au înțeles din cuvintele în-

vătătoarei lor, că asigurând mersul înainte al societății omenești, progresul tehnic așează pe baze temeinice unirea oamenilor muncii împotriva dușmanului de clasă, netezind astfel drumul spre socialism.

Legată de problema dezvoltării unui nou tip de om — de muncitor și țăran muncitor, — prin munca de realizare a planului, este problema noii atitudini față de muncă, munca privită acum nu ca o robie, în folosul unui exploatator, ci ca un mijloc de realizare al tuturor energiilor creatoare ale individului și ale colectivității. În privința acestă, literatura sovietică ne oferă minunate și edificatoare exemple. Procesul de încadrare a omului sovietic în efortul colectiv, procesul de înfrângere a rămășițelor individualiste mic-burgeze care mai dăinuiau după revoluție în atâția țărani, muncitori și intelectuali, a prilejuit romancierilor sovietici pagini de pătrunzătoare analiză, de adâncă și realistă înfățișare a marilor schimbări pe care construirea socialismului le operează în oameni și de avântat eroism. Scriitorii cei mai reprezentativi ai literaturii construcției din U.R.S.S., au știut să evite schematicismul, să zugrăvească toate etapele acestor profunde schimbări, acordându-le întreaga lor semnificație, așa încât din aceste opere, cititorul află într'adevăr cum se naște în cadrul și pe măsura construirii socialismului omul socialist. În romanul „*Soti*”, antrenati de construcția combinatului, nepăsătorii locuitori de pe malul râului, animați de exemplul bolșevicului Uvadiiev și al tovarășilor lui, se scutură, treptat, de moleșala în care-i afundase viața inertă pe care o trăiau. „*Atribuiau o măreață, o deosebită importanță șantierului acestuia, una din sutele de asemeni construcții din țară*”. Faddei Achișim, țăran bețiv și tabetliu e prins și el mai întâi de iureșul dărâmării, pe urmă de avântul construcției. Pentru fiecare dintre oamenii acestui ținut sălbatic, cons-

truția devine încetul cu încetul, simbolul socialismului, al vieții noi ce se zidește. Dar nu mai ei. Oameni purtând în ei resturi bolnave ale lumii vechi, se leapădă de ele, prinși de elanul creator și câștigă odată cu un nou fel de tinerețe, o atitudine nouă, sănătoasă față de muncă. Printre aceștia se află inginerul Burago din acelaș roman, om de cincizeci de ani legat încă de cultura burgheză în momentul când începe construcția combinatului, dar înfrângând tot ce e mărunț individualist în el, pe măsură ce-și dă seama de importanța scopului în slujba căruia lucrează.

În „*Hidrocentrala*”, acest atașament crescând față de muncă și șantier e înfățișat în persoana unuia dintre eroii principali, Arno Alevian, Roșcovanul. În primele pagini ale romanului, îl vedem așteptând în fața biroului de plasare, „*Bursa Muncii*”, care funcționa în primii ani după revoluție, în fața ferestruicii unde, spune el funcționarului dela ghișeu, așteaptă „*oameni încărcăți cu mii de kilovați ore*”. Când ajunge pe șantierul hidrocentralei, Arno transformă acești kilovați ore în energie creatoare, chiar și atunci, când dintr'o greșală de încadrare, e trecut la serviciul arhivei. Arno Alevian, doctor în filosofie, fost frizer, roșcovanul cu ochelarii scânteind pe nas, nu pierde nici o clipă din vedere ansamblul lucrării. El știe că în acest imens angrenaj care este un șantier, nu există muncă asupra căreia să nu se reverse ceva din frumusețea întregului. De aceea pune în clasarea arhivei o dragoste și o inițiativă pe care un intelectual nepătruns de elanul lui, cu greu le-ar fi înțeles. Inginerul șef al șantierului hidrocentralei este altă figură de constructor al socialismului, jertfindu-și odihna și sănătatea construcției pe care o înțeleg ca pe o parte integrantă a vieții sale. Inginerul șef se pasionează pentru problemele electrificării Armeniei, concentrând spre acest fel

toată puterea lui de creație, toate dorințele, toate năzuințele sale, asemenea unor raze convergând spre un focar. „*Tocmai această parte netedă a Armeniei, unde apa dicta fiindcă nu era, unde lipsa apei organizase mediul, cultura și gospodăria, îl atrăgea, ascuțindu-i gândul prin mii de intuiții tehnice și presupuneri. Aci putea să găsească un kilovat-oră-metru ieftin, un kilovat-oră în plus, pe care-l puteai câpăta așa cum capeți gaze în plus la arderea cocșului. Energia, produsul în plus al unei gospodăriri largi a apelor, iată visul tănuț al inginerului. Trebuia să împartă arterele apei, să irigheze mii de hectare... El simțise și gândise problema apelor Armeniei și gândurile lui erau consacrate în întregime împărțirii canalelor, stăvilarelor, etc.*” Captarea energiei electrice, țelul năzuințelor unui om, care-i organizează întreaga viață intelectuală și sentimentală—iață o minune pe care numai gândul fericirii spre care țintește atâta energie, numai gândul socialismului o poate înfăptui. Așa se explică de ce darea de seamă a inginerului-șef din „*Hidrocentrala*”, spusă în cuvinte simple pentru a fi înțeleasă și de copiii învățătoarei Anuș Malhazian, veniți să viziteze șantierul, dare de seamă asupra căreia se încheie romanul, capătă caracterul unui mesaj, al unei chemări pe care constructorul o adresează muncitorilor pe terenul socialismului din țara întreagă: „*Și aici, și nouă inginerilor și vouă tehnicienilor, și vouă economiștilor, și vouă muncitorilor, și vouă copiilor care veți fi constructorii viitorului, ne stau în față atâtea lucrări... în cât va ajunge pentru viața câtorva generații*”.

E rolul scriitorilor noștri de a contribui prin scrisul lor la educarea oamenilor muncii în spiritul unei noi atitudini față de opera pe care aceștia o creiază. E rolul lor de a arăta conținutul nou al muncii în regimul socialist, de a însuși tineretului spre înțelegerea muncii ca un act de crea-

ție. Din scrisul lor, din temele pe care le vor ilustra, din imaginile pe care le vor folosi, din personajele cărora le vor da viață, trebuie să se desprindă acea concepție a muncii socotită eroism, concepție care se desprinde din întreaga literatură sovietică. Serghei Tutarinov, eroul din „*Cavalerul stelei de aur*” constructor al comunismului, dă glas acestei concepții: „*Dacă vrei să compari stanișele cu regimentele, apoi nu trebuie să uiți că pe front, tocmai regimentele care făneau înainte luând inițiative și antrenând după ele, erau în mare cinste, câpătau titlul de regimente de gardă și erau citate nu odată pe ordinele de zi ale tovarășului Stalin*”. Principiul întrecerii socialiste, al emulației, își capătă astfel întreaga lui semnificație și măreție în cadrul îndeplinirii planului de electrificare.

Numai 28,7 la sută din populația țării noastre locuiește astăzi în localități electrificate. Credem de aceea că perspectivele luminării satelor noastre și schimbările structurale și suprastructurale legate de electrificarea satelor, trebuie să alcătuiască una din problemele centrale ale literaturii noastre de aci încolo. Întunericul, neștiința în care au trăit țăraniile noastre atâtea vreme, prăvăliți în noaptea ignoranței de cârmuirile burghezo-moșierești, abisul în care se cufunda timp de jumătate de zi — jumătate din viață — satul nostru a fost înfățișat de mulți dintre scriitorii noștri de astăzi și de ieri. El va mai trăi în paginile scriitorilor și de aci înainte: câțiva vreme pentru a spori avântul oamenilor spre curmarea acestei stări, apoi ca o amintire în romanele trecutului. Ce a însemnat domnia aceasta a întunericului ne spune astăzi Geo Bogza în „*Forțele Măreției*”: „*Tot timpul cât cerul rămânea întunecat, tot timpul cât fața lui e acoperită de aburul gros al iernii, viața*

oamenilor e tăiată de sosirea nopții ca de o ghilolină. Intunericul li se prăvale în ușa ca o stâncă grea, pe care nimeni n'ar mai putea-o clinti până la ziuă. Pe întinderea câmpiei și în munți, milioane de oameni rămân îngropați sub bolovanii enormi ai nopții. Și, lungă, temuta domnie a stihiiilor începe".

„Lunga, temuta domnie a stihiiilor” cu grijă întreținută de cârmuirile din trecut ia sfârșit. Există sate electrificate. Lampa lui Ilici se va aprinde din ce în ce mai des; în curând, în fiecare lună, în fiecare săptămână, alt sat se va trezi la viață. Țăranii muncitori din satele acestea vor începe a privi lumea cu alți ochi. Ce se întâmplă în mințile unor astfel de țărani muncitori, care sunt întâmplările premergătoare și următoare electrificării, reprezintă un material plin de posibilități pentru scriitorii noștri. O singură hidrocentrală sau termocentrală poate face nenumărate lucruri: ea poate îndestula o fabrică, poate aprinde lumini în casele și pe ulițele unui sat, poate ajuta la mecanizarea agriculturii și multe altele. Această înseamnă că ridicarea unei astfel de centrale electrice poate înrăuri în nenumărate chipuri viața satului: ea poate transforma ținutul într-o regiune industrială, ea alungă noaptea, dând oamenilor puțința să folosească timpul câștigat spre luminarea minților, mecanizează muncile agricole, reducând timpul de lucru, etc. Toate aceste aspecte laolaltă echivalează cu o revoluție. Și această schimbare revoluționară în toate etapele ei, în toate laturile ei, e vrednică de pana scriitorilor noștri. *„Cavalerul Stelei de aur”* e istoria electrificării unei stanițe. Dar nu numai atât. E povestea care istorisește cum această operă s'a făcut din inițiativa poporului, care urmând linia trasată de partid, depășește planul cincinal și șterge de pe fața țării urmele invaziei fasciste, ridicând satul la un nivel neatins înaintea războiului; e povestea care spune cum în vederea

acestei înfăptuiri se ridică cadre noi crește o nouă intelectualitate. E povestea care arată cum, în colhozurile luminate de electricitate, viața se schimbă din temelii: cum se schimbă raporturile între oameni, între soți și soție, între părinți și copii. Serghei Tutarinov îi spune tatălui său: *„Tată, închipuiește-ți că pe Cuban, pe lângă grădinile voastre de zarzavat, lucrează din plin o uzină electrică. Ei, trebuie construită o asemenea uzină! Ea are să lumineze casele, piața, clubul, și căminul cultural. Mai mult! Energia ei are să pătrundă peste tot, pentru că ea înseamnă energia a mii de brațe. Și încă ce brațe harnice! Aceste mâini, mulg vacile, tund oile, curăță semințele, pun batoza în acțiune, treacă și macină grânele...”* Serghei nu se oprește aci. El urmează cu înfățișarea binefacerilor electrificării: cinematograf, centrală de distribuție radiofonică și altele. Orizontul se lărgeste nemărginit. Posibilitățile de a-și îmbunătăți viața pentru fiecare om al muncii cresc la nesfârșit. Toate acestea se numesc comunism. În ultimele pagini ale romanului, un colhoznic vorbește la inaugurarea uzinei: *„Ia ascultați!... Vuește neîncetat Cubanul și cu toate că din copilărie i-am auzit cântecul și ne-am obișnuit cu el, astăzi el cântă un cântec nou, pentru că apa cade dela o înălțime neobișnuită... Cântecul acesta e nou ca și întreaga noastră viață”. Cântec de viață nouă poate inspira fiecare din satele și gospodăriile noastre colective care pornesc pe drumul socialismului, unde se introduce electricitatea. În fiecare din ele, se află oameni dârji și îndrăzneți, care precum Serghei Tutarinov sau Condratiev, dau glas visului și-i înflăcărează și pe ceilalți. În fiecare din aceste sate vor fi energii tinere și avântate, care vor realiza planul. În fiecare se va inaugura într-o zi uzina și se vor aprinde becurile. Fiecare din aceste sate își va aștepta cântărețul care va spune ce a fost în trecut, în vremea ex-*

ploatării și ce se întâmplă azi, când clasa muncitoare în frunte cu partidul ei se aliază cu țărănimea muncitoare. Este un contrast bogat în posibilități poetice, plin de forță mobilizatoare, așa cum o dovedește „Cântarea colhozului bolșevic” a poetului sovietic Gri-baciov:

„Chiar dela prânz, în casă-i amurg,
Dar mi-te serile, cum se scurg?
Să iei un ziar, o cârtică
Să te așezi sub lampă? Lumina e mică.
Lampa e numai de șapte linii
Curat un opaiț — cititul un chin-ți
Atunci ce să faci?
Zăbunul ți-l desbraci
Te salți binișor
Ca un boier pe cuptor
Te plictisești lungit, serile, lungile,
Îți cresc pe sub ochi pungile...
In timp ce undeva prin aer,
Se'nvârtesc emisiunile'n aer,
O operă, un vals vienez se cântă,
Sau vr'un învățat o problemă frământă;
Afară elementele viscolesc avan —
El povestește la ce folosește
Elementul uran.
Altul prin radio spune
De planurile nebune
Ale trumanilor de peste-ocean,
Cum vâdă criminala lor doctrină
Ca o ruină
Sub o pașnică omenire, —
Ei, avem noi știre
Că fierberea e'n toi,
Ca să reacționăm și noi
Față de aprinzătorii de războaie?...”

(În românește de A. Toma)

Opoziția dintre viața oamenilor muncii în vremea exploatarei capitaliste și dintre viața liberă, dedicată operei creatoare de acum, nu este singura opoziție, pe care planul de electrificare o poate sugera scriitorilor. Există una cu deosebire evidentă, ce poate prilejui poeziilor și prozatorilor noștri accente de ură crâncenă împotriva dușmanului și să-i întărească în hotărîrea de a căpăta,

odată cu calitatea de cântăreți ai socialismului, și pe cea de luptători pentru pace: opoziția dintre cele două tabere.

În vreme ce în Uniunea Sovietică oamenii muncii înalță giganticile construcții ale comunismului; în vreme ce ei pecetluiesc atotputernicia omului muncii, liber de orice exploatare, transformând natura spre folosul oamenilor; în vreme ce țările de democrație populară urmează acest exemplu, clădind temelia vieții fericite de mâine, construind socialismul, imperialiștii pregătesc mijloace de distrugere.

În țara noastră, clădim viață nouă. Pentru această viață a dus luptă grea partidul nostru comunist în anii ilegalității. Pentru viața aceasta au murit în temniți și deportări cei mai aleși fii ai clasei muncitoare. Datorită jertfei lor se ridică azi hidrocentrale, se sapă canaluri, se electrifică sate în Republica noastră. Jertfa lor n'a fost zadarnică. Munca creatoare a oamenilor muncii din țara noastră, din atâtea țări iubitoare de pace, care luptă pentru o viață nouă și bună nu poate fi zădărnicită de svârcolirile imperialiștilor care simt apropierea inevitabilului sfârșit.

Dacă vor afirma această hotărîre de luptă, operele scriitorilor noștri vor deveni arme în lupta pentru pace, așa cum trebuie să fie arme în lupta pentru construirea socialismului. Citind aceste opere, oamenii muncii din țara noastră vor înțelege de ce construind hidrocentrale, săpând canaluri și constituindu-se în gospodării colective, întăresc lagărul păcii.

Electrificarea unui sat și toate etapele parcurse până la atingerea acestui scop reprezintă o materie epică ce poate alcătui substanța unui roman sau a unui mare poem. Deschiderea uzinei și discursul inaugural nu este însă un final. Acest lucru l-a dovedit tot S. Babaev-schi cu cele două romane ale sale.

După ce becurile se aprind, începe viața nouă: cluburile luminate, cinematograful, aparatele de radio, școlile serale, dar nu numai atât. Tot atunci se ridică o serie de probleme vitale care privesc transformarea din temelii a vieții sătești: mecanizarea agriculturii, problema cadrelor calificate și altele.

Lucid și hotărât să ducă planul până la capăt, Serghei Tutarinov nu se lasă, în general, amețit de succese, și întrevede problemele esențiale care se vor ivi și după aprinderea becurilor. El îi spune tatălui său: *„Și-ți voi mai spune că nu-i atât de greu să construiești uzine electrice sau să-ți procuri mașini — căci Statul nostru e generos, ne va ajuta — dar e greu să formezi oameni pentru tehnică. Trebuie pregătiți pentru asta. Dacă vom introduce mecanizarea, apoi și oamenii noștri trebuie să se schimbe, iar asta, nu e atât de ușor de realizat...”* Grijile lui Serghei au fost pe deplin justificate. În romanul următor, unii colhoznici dovedesc că n'au înțeles întru totul rostul electrificării. În timp ce Ragulin, președintele unuia dintre cele trei colhozuri din staniță, trage până la arie o linie de înaltă tensiune, instalând un mic transformator, alt președinte de colhoz a înțeles să folosească electricitatea, instalându-și pe masa de lucru nenumărate dispozitive cu sonerii și becuri colorate cu ajutorul cărora își cheamă subalternii.

Paralelă și la fel de importantă cu munca urmărind progresul tehnic este cea de desțelenire a minților atâta vreme ținute în întuneric, este munca de culturalizare, de ridicare a noilor cadre. Aceasta este o chestiune foarte vastă, este de fapt problema centrală a literaturii, care urmărește în ultimă instanță să arate cum construirea socialismului, progresul tehnic, electrificarea, au drept rezultat nașterea unui nou fel de muncitor și țaran muncitor, cum n'a cunoscut încă istoria. *„Oamenii vor hotări soarta luptei”*, e

scris undeva în romanul lui Babaev-schi. Cele două romane ale scriitorului sovietic arată, în definitiv, cum, în condițiile construirii comunismului, o revoluție tehnică de felul electrificării revoluționează întreg felul de a gândi, întreaga viață a oamenilor pe care-i antrenează. Brigăzi de tineret execută muncile premergătoare construcției uzinei, se deschide în staniță o școală de specialiști tehnicieni condusă de inginerul Victor, Irina, soția lui Serghei, se califică, devenind din crescătoare de păsări dispatcher la noua uzină. Pagini ca acele care arată bucuria bătrânului colhoznic Prohor, care a aflat la bătrânețe și reușește să explice și altora ce este lumina și electricitatea, sunt de o autentică valoare emoțională.

Problema aceasta a ridicării de noi cadre nu ține numai de electrificarea satului. În nenumărate școli de tehnicieni, subingineri, în politehnicele muncitorești, asistăm astăzi la ridicarea unei noi intelectualități din rândurile clasei muncitoare și ale țărănimii muncitoare. Dacă regenerarea unui intelectual de școală veche, prins în iureșul transformărilor, poate prilejui pagini pline de interes, mai bogată în posibilități literare și mai tipică pentru ceea ce se întâmplă într-o țară unde se construiește socialismul, ni se pare ridicarea la nivelul unei înalte intelectualități a unui tânăr făcând parte din straturile ținute până mai ieri în beznă.

Plecarea la școală a unui astfel de tânăr și întoarcerea lui acasă, înarmat cu armele pe care știința i le pune la îndemână, a fost o temă mult desbătută în literatura sovietică. Iată, în *„Cântarea colhozului bolșevic”*, tânărul plecat la învățătură se întoarce fericit, gata să-și aplice cunoștințele spre folosul consătenilor lui:

*„In vacanță'n acea vară
Intr'un rumen revărsat
Cobori voios din gară
Care-i la cinci kilometri*

*Studentul cel învățat,
 Readus de dorul vetrei.
 Acelaș plutonier,
 Dar cu cărți în legătură
 Și unelte de măsură:
 Cumpănă, compas, echer
 Și-un misterios carton,
 Pe el cifre lanț se'nșiră", etc.*

Nu tot atât de simplu decurg lucrurile în cazul lui Victor, inginerul din romanele lui Babaevschi. Acesta se întoarce în stanița lui natală pentru a forma noi cadre, cu gândul de a se reîntoarce, de îndată ce-și va fi sfârșit misiunea, în Capitală. În mintea lui, gândul rămânării la Usti-Nevinscaia e asociat cu ideea unei deprecieri. De aceea, tot ce întreprinde el la începutul activității sale stă sub semnul provizoratului. Dar munca de antrenare a colhoznicilor din satul lui, pe drumul comunismului, îl prinde. Treptat, el înțelege ceea ce Anuș Malhazian din „*Hidrocentrala*” știa dela început: anume, că a forma oameni noi este un lucru de mare răspundere, un lucru foarte greu, care conține în sine o mulțumire inegalabilă. Poporul așteaptă dela scriitorii noștri romane și poeme care să ne arate pe noii intelectuali ce se ridică astăzi, dar și pe dascălii lor, oameni hotărâți, deschizători de drumuri, cetățeni vrednici de titlul de îndrumători de oameni, a căror energie și pricepere, planul de electrificare le solicită în cel mai înalt grad.

Citind planul de electrificare și apoi romanele construcției socialiste din U.R.S.S., scriitorul nostru întrevide posibilități numeroase de a da viață unei lumi populate cu interesante personaje pozitive, oameni venind din medii deosebite, diferiți în profesii, în caracter, deosebiți prin experiențele lor de până acum, unii din ei oameni dintr'oa bucată, înțelegând dela bun început frumusețea muncii lor și adâncă ei semnifi-

cație, oameni de partid, răspândind în jurul lor avânt și hotărâre în luptă; alții înfrângând treptat ceea ce e vechi și înapoiat în ei și încadrându-se cu fiecare zi ce trece, tot mai mult în efortul colectiv; unii, tineri deschizând acum ochii asupra unei vieți frumoase și crescând odată cu realizările la care contribuie, alții vârstnici, câștigând un elan tineresc de pe urma muncii constructive. Dar citind planul de electrificare și romanele construcției socialiste, se ivesc pentru scriitorii noștri noi posibilități și în crearea personajilor negative. Pe măsură ce, îndrumată de partid, clasa muncitoare va obține succese din ce în ce mai hotărâte în domeniul construirii socialismului, dușmanul va căuta mijloace din ce în ce mai mârșave de a zădărnici aceste realizări, de a prelungi o agonie la capătul căreia așteaptă sfârșitul inevitabil. Incepând cu svonurile care au și început să circule, în legătură cu apele noastre, de pildă, care nu vor mai fi bune de băut din pricina electricității și sfârșind cu sabotajele, care se vor ivi și ele, dușmanul va desfășura o gamă întreagă de metode, pe care, pentru a reda fizionomia luptei de clasă, în prezența căreia se realizează viața nouă, — scriitorii noștri vor trebui să le consemneze.

Dar mai este un fel de dușman, mai puțin violent decât cel mai sus amintit, dar la fel de primejdios, pentru că prin acțiunea lui negativă, rupe unitatea efortului colectiv. Este vorba de oamenii lumii vechi, ce nu se desbară de vechile metode individualiste, care nu înțeleg a se încadra avântului constructiv. În „*Soti*” a lui Leonov există un astfel de personaj: inginerul Renne. Fiica lui Suzana, îi spune: „*Să știi că tu ți-ai cam trăit traiul. Peste zece ani, va fi nevoie de un comentariu ca să te priceapă lumea!*” Această frază redă deopotrivă sentimentul ritmului accelerat după care se desfășoară viața în societatea socialistă, dar

sugerează în acelaş timp şi primejdia neînclăturării unor astfel de piedici din calea efortului constructiv. Într'adevăr, în faţa istoriei care goneşte înainte, astfel de epave ale unor timpuri apuse ne apar ca nişte adevăraţi duşmani. Ei trebuiesc demascaţi şi este unul din rosturile literaturii de a arăta în câte feluri variate — unele mai uşor descifrabile, altele mai învăluite — poate duşmanul să stăvilească avântul construirii socialismului. Din punctul acesta de vedere, putem atribui şi literaturii funcţia pe care Iosif Vissarionovici Stalin o atribuie ştiinţei: „*Ştiinţa tocmai de aceea se numeşte ştiinţă, pentru că ea nu recunoaşte fetişe, nu se teme să ridice mâna împotriva a ceea ce şi-a trăiat traiul, a ceea ce este vechi...*” (Cuvântare la prima consfătuire a stahonoviştilor).

Trăind într'o ţară unde se construieşte socialismul, citind planul nostru cincinal, sau planul de electrificare, vizitând şantieri, fabrici, uzine, suntem cuprinşi de un sentiment care ni se pare caracteristic epocii noastre. L-am numi sentimentul intensităţii vieţii. Este deasemeni sentimentul care te cuprinde citind oricare din romanele planurilor cincinale sovietice. Aceste romane pulsează de viaţă, fiindcă înfăţişează o realitate în neîntreruptă devenire, fiindcă urmează ritmul întâmplărilor şi realizărilor, care în societatea socialistă, se succed pe „nerăsuflăte”. Ele mai răspândesc acest sentiment din pricina mulţimii personajilor pe care le animă, din pricina multitudinii de probleme pe care le atacă. Un şantier al socialismului este un focar al întregii lumi socialiste. Aci, spuneam, vin oameni din toate locurile aducând cu ei un trecut, probleme şi frământări personale: ţărani săraci şi mijlocaşi, muncitori calificaţi şi necalificaţi, meseriaşi obişnuiţi cu mica lor producţie, tehni-

cieni, intelectuali. Toţi aceştia se întâlnesc, se ciocnesc; se iscă astfel conflicte, situaţii dramatice. Deasupra tuturor acestor elemente personale există ca o realitate puternică şi vie, cea mai puternică dintre toate, construcţia. Încetul cu încetul oamenii trec peste propriile lor probleme, pe care acum le văd reduse la justele lor proporţii, şi se integrează operii constructive. Această prezenţă atât de puternică a construcţiei, această subordonare a frământărilor personale cauzei obşteşti te izbeşte când cunoşti oricare şantier

Dar mai este un motiv pentru care romanele sovietice ale construcţiei generează acest sentiment al vieţii intense. Este vorba de contrastul dintre viaţa fremătătoare a şantierului, şi existenţa lentă, lăncedă, lipsită de avânt a regiunilor unde izbucneşte deobicei şantierul. Se ajunge astfel la cea mai grăitoare opoziţie între vechi şi nou, opoziţie în care scriitorii sovietici au găsit resurse bogate. Am vorbit mai sus de schitul şi cătunul de pe malul râului Soti din romanul lui Leonov, unde construcţia combinatului năvăleşte cu o forţă unică, măturând vestigiile unui trecut ruşinos. Acest sentiment al vieţii intense îl are bolşevicul Uvadiev, din clipa când păşeşte pe noile meleaguri. Iată ce-i spune el călugărului Ghelasie, pensionar al mucegăitului schit: „*Priveşte: noi ne ducem uite colo, pe mal, unde stau bătrânii ăia... Li vezi? Vom construi acolo, o fabrică mare cum nici n'au visat vre-odată preacuvioşii tăi. Şi'n fabrica aceasta, vom scoate celuloză din brazii ăştia simplii care cresc din belşug, şi fără nici un rost pe aici. Alţi oameni, o să facă din ea hârtie de învăţătură, praf de puşcă — să ne apărăm de duşmani — şi câte altele pentru folosinţa celor vii, chiar şi mătase. Până atunci, o să fugi şi tu din vâgăuna asta viermănoasă; nu te grăbi, o să te trezeşti destul de devreme şi o să devii cetăţean liber şi muncitor, o să intri la*

lucru și o să-ți faci rost de o mândruță pe cinste..."

Cârciuma lui Grunin din „*Hidrocentrala*”, cu oameni îmbăcsiiți, împietriți într'un ritm de viață, — de secole acelaș — cu micile intrigi care bâzâie în jurul meselor ca și muștele pe geamurile năclăite, joacă acelaș rol de simbol al vieții inerte, stupide, tembelizante, în contrast cu febrilitatea, încordarea, activitatea șantierului. Posibilități de a crea opoziții atât de grăitoare între trecut și viitor există nenumărate la noi. Depinde de meșteșugul scriitorului și de puterea lui de a prinde tipicul, pentru ca pe deoparte să se comunice scrisului său lăncezeala și lipsa de rost a vieții cufundate în balta inerției și pe de altă parte, ritmul accelerat, intensitatea vieții în mijlocul realității noi.

Viața pe care o înfățișează romanele sovietice, pe care o vor înfățișa proza și poezia scriitorilor noștri, nu e numai intensă; ea este frumoasă, e veselă, pentru că este viața unor oameni liberi, care muncesc pentru propria lor fericire. Stalin spune în legătură cu acest nou colorit al vieții în regim socialist: „*Viața a devenit mai bună, tovarăși. Viața a devenit mai veselă. Iar când viața este mai veselă, munca se face mai cu spor. Iată de unde vin normele înalte de producție. Iată de unde vin eroii și eroinele muncii*”. (Cuvântare la prima consfătuire a stahanoviștilor). Despre această notă nouă care caracterizează viața oamenilor liberi ne vorbesc atâtea opere ale scriitorilor sovietici. Uneori conștiința aceasta a bucuriei este exprimată explicit. Spune Serghei Tutarinov: „*Cum să spun? Despre bucuria omenească... ai băgat de seamă... cum s'a îmbunătățit starea sufletească o oamenilor noștri, câtă bucurie adevărată, câtă bună dispoziție și veselie e în stanițe? Și toate acestea, mulțumită căsuței aceleia pe care am construit-o noi sub un mal al Cubanului, lângă Usti-Nevinskaia...*” Că-

suțe din acestea se vor ridica și pe malul apelor noastre. „*Va fi sărbătoare și pe ulița noastră*”. Poeții și prozatorii noștri vor ști s'o zugrăvească.

În delirul bolii care-l va răpune, bolșevicul Zernov, din amplul poem al lui Grihaciiov „*Primăvara în colhozul Po-beda*” are viziunea satului său, așa cum va fi peste ani, în comunism:

*„Nainte parc'ar fi plecat prin ani.
Nu-i mai zvâcnește tâmpla ca zăpada
El vede un troleibuz plin de țărani
Și până'n zări gonind autostrada
Ușoară ca un zbor de rândunică,
O brigadieră în mașina-i mică.
În fața lui: imagini ca'ntr'un film.
O școală. Digul. Câmpul. Oameni noi”*•

(Traducere de V. Tulbure)

În această viziune a viitorului, electrificarea e prezentă în schimbările pe care le aduce:

*„— Acolo ară oare un tractor?
N'aud nimic. I s'a oprit motorul?
— Vezi tehnica aceasta de acum
Nu este sgomotoasă în mișcare.
E fără combustibil, fără fum.
Arăm azi cu electrice tractoare”*.

Și, mai departe:

*„Și cât te uiți în zare
Și peste dâmburi cârne
Par corzi pentru chitare
Mii șiruri de lungi sârme.
Alături sunt trei fabrici,
N'au coș. Lucrează ntr'una.
Tu zi-i cum vrei să-i zici:
Oraș sau sat. Tot una”*.

Această proiectare în viitor, această continuare a realizărilor în mintea fiecărui om, continuare ce lărgeste nemăsurat orizontul, nu este numai a muribundului „partorg”. Ea caracterizează toate personalitățile pozitive ale li-

literaturii sovietice și este element constitutiv al felului cum înțeleg sovieticii munca de construire a socialismului, astăzi a comunismului. Arătând planurile privitoare la viitorul stăniței colhoznicilor, Serghei Tutarinov le spune: „*Astăzi, sub conducerea scumpului nostru partid comunist, în Cuban, au crescut oameni noi, care vor să-și vadă stănițele bine utilitate și frumoase. Am luminat mai întâi străzile, piețele, casele. Dar asta nu-i deajuns. Priviți ce vrem noi! Nu, nu! Nu vă uitați spre piață, ci aici (pe plan. n. n.). Iată viitorul stănițelor!*” Viitorul există în fiecare operă a scriitorilor sovietici; el este parte integrantă a literaturii vieții noi, ne învață metoda realismului socialist. Și acest lucru ține de însuși structura regimului, în care oamenii sunt cu adevărat liberi, în care sentimentul viitorului este o realitate activă a fiecărui om.

Intr'adevăr, în societatea socialistă, timpul capătă o nouă semnificație, orizontul fiecărui individ fiind incomparabil mai larg decât cel al oamenilor din societatea capitalistă. Lucrul acesta este exprimat simplu și foarte grăitor de Ilin în „*Se prefăce lumea*”. „*Pentru un om, cinci sau o sută de ani e mult. Înainte vreme, oamenii nu se gândeau niciodată serios la ce va fi peste o sută de ani. Fiecare se gândea numai la el și la ziua de azi. Deaceia oamenii gospodăreau ca niște animale de pradă. Cât cărbune și petrol, câte păduri și cât fier, nu s'au irosit fără nici un rost! Și astăzi se întâmplă la fel dincolo de granițele Uniunii Sovietice. Cu totul altfel se petrec lucrurile în societatea socialistă, alcătuită din milioane de oameni ca un singur om, colectiv, puternic. Viața lui nu se măsoară cu anii ci cu veacurile. El are de făcut o muncă uriașă: are de îndeplinit o adevărată prefăcere geologică*”. De ce acest sentiment puternic al viitorului se stă la baza viziunii generale a viitorului nu este posibil decât în societatea socialistă, e lesne de înțeles. „*Ciudad,*

spune Buragov, inginerul de școală veche, care-și dă seama că ritmul vieții noi îl cuprinde pe nesimțite: „*Până la revoluție, dețineam prezentul cu ajutorul trecutului, acum îl deținem cu ajutorul viitorului*”... Această realitate a viitorului ce există implicit în fiecare clipă a prezentului, explică de ce planurile cincinale staliniste au stat la baza unei vaste literaturi, de ce au inspirat prozatorilor și poezilor opere epice de largă răsunare, opere de cea mai autentică poezie. Am spune că sentimentul viitorului, în felul în care îl resimt oamenii ce construiau socialismul, la citirea unui plan cincinal, în felul în care trebuie să-l resimtă scriitorii noștri la citirea planului de electrificare, este un sentiment nou. Pentru noi, cei din R.P.R., este important că datorită planului cincinal și planului de electrificare, realismul socialist își poate câștiga întregul său conținut în opera scriitorilor noștri. Viziunea viitorului indestructibil legată de înfățișarea a tot ce e mai tipic în realitatea bogată a construirii socialismului, nu sunt acestea posibilități pe care planul de electrificare le oferă cu prisosință? Viața șantierei ce se deschide în fiecare zi este desigur o realitate vastă. Întâmplările ce se desfășoară pe fiecare din aceste șantieri au valoarea lor tipică, pe care scriitorul va ști s'o descopere. Și fiecare întâmplare își va câștiga întreaga ei semnificație prin proiectarea ei în viitorul spre care converg toate eforturile noastre. Acest viitor nu este o pată nebuloasă, ceva nedeslușit, ci o realitate vie, care reiese din fiecare aliniat al planului de electrificare. Nu este prin urmare o întâmplare că în a doua versiune a romanului lui Camilar „*Temelia*”, visurile de viitor ale personajilor se leagă de viziunea satului electrificat. Același lucru se întâmplă și în romanul lui Petru Dumitriu „*Drum fără pulbere*”.

În legătură cu sentimentul viitorului, trebuie să vorbim și de noua accepțiune

a timpului în societatea socialistă. Vreme de milenii, oamenii s'au învățat că anumite schimbări și prefaceri nu le este lor dat să le înfăptuiască. Schimbări din acestea se întâmplau. Omul le înregistra ca prielnice sau neprielnice și atâta tot. Oamenii așteptau un veac sau două ca o apă să-și schimbe cursul. Astăzi, un plan cincinal prevede că un fluviu își va schimba vadul, că altul va curge dela mare la izvor în loc să curgă dela izvor spre mare, că vor apare atâtea lacuri și vor dispărea atâtea stânci. Pentru aceasta e nevoie de cinci sau zece ani cât prevede planul. Ilin scrie: *„Istoria veche a minereurilor se târăște încet ca melcul, pe când istoria nouă pe care o face omul, dimpotrivă, înaintază în galop“*.

Planurile de stat dau timpului o nouă semnificație, dau omului calitatea de stăpân asupra timpului și a naturii. Sentimentul acesta că timpul poate fi mlădiat, strunit, înfrânt după voința omului, este una din sursele optimismului, care se degajă din literatura realismului socialist. În *„Lumini deasupra pământului“* scriitorul relatează o întâlnire dintre un cioban bătrân de pe Don și tovarășul Stalin: *„E adevărat, Iosif Vissarionovici Stalin“*, spune ciobanul, *„că noi luptăm în rândul întâi pentru această viață nouă, dar ne pare rău că anii trec; vom clădi o casă nouă, o vom înfrumuseța, dar n'om mai avea avea prilejul să ne mutăm în ea... Iosif Vissarionovici a ascultat cu luare aminte, apoi a zămbit. Deceadică, n'o s'aveți prilejul, eroi ai muncii, frunțași, de ce să nu aveți prilejul să intrați în casa aceea? Eu cred că veți avea prilejul. Nici eu, nici voi nu suntem chiar atât de bătrâni; și vă spun că vom intra în casa aceea nouă și vom mai trăi acolo, încă mulți ani... Iată, să le răspunzi și tu așa oamenilor în*

vârstă... Dacă crezi în ceva, atunci reușești neapărat...“

Lucrând planificat în societatea socialistă, omul liber înfrânge forțele naturii, supune timpul, construște adevărați uriași, devine el însuși un soiu de gigant, stăpân pe el, și pe lumea înconjurătoare, devine Prometeul visat de mințile progresiste ale Iluminismului, devine făuritorul istoriei și clăditorul pământului. Cu această măreție el nu este investit de nici o divinitate, această măreție și-o cucerește singur. *„El intră în viața nouă“*, spune eroul lui Babaevschi, *„nu ca un musafir, ci ca un ziditor“*. Acest om a cucerit, odată cu elementele pe care le-a domesticit, adevărata demnitate umană, ce n'a cunoscut-o nicidecum omul apăsător de exploatare. Ideia demnității cucerite de omul liber prin muncă constructivă este una din temele centrale și implicite ale oricărei opere ilustrând metoda realismului socialist. Nu este vorba de megalomanie. Increderea în om, în puterile lui creatoare, ideie de un optimism larg și înalt, este izvorită din confruntarea cu realitatea, cu realizările omului socialist. Este un certificat de demnitate acordat de literatura sovietică, omului care muncește cu mintea sau cu brațele, în condițiile unei vieți eliberate de exploatare. Despre această demnitate nouă cucerită, despre temeiul încrederii nelimitate în puterile omului constructor de viață nouă, le vorbesc oamenilor și scriitorilor sovietici în fiecare clipă, nenumăratele realizări. Acelaș Serghei Tutarinov, exprimă cu elanul lui tineresc această încredere în om. *„Prițește spre Cubanul nostru de sus! Acolo ne-am născut și am crescut amândoi, și trebuie să fii orb să nu vezi în ce viață intrăm! Nu e mult de când chiar aici, în Uslî-Nevinscaia, nu numai buncii dar și părinții noștri, trăiau în întuneric și neștiință; în această Usti-*

Nevinscaia, interesele oamenilor erau legate vreme de veacuri de curtea lor, de gardul lor de nuitele. Aici, lângă casele părinților noștri, totdeauna a domnit legea ȋiarelor... Iar acum, ce vezi? Usti-Nevinscaia merge în pas cu orașele cele mai înaintate și cine ar ȋi putut să se gândească măcar la asta? Iar oamenii au devenit mai puternici și mai frumoși“...

În viața satelor noastre care pășesc pe drumul colectivizării, pe care le așteaptă, la capătul planului de electrificare, lumină în case, pe străzi și în suflete, scriitorii noștri vor ști să deslușească trecerea dela condiția neome-nească în care a fost ȋinută plugărima noastră de domnia capitalului, spre condiția adevăratei demnități umane. Oamenii satelor noastre, vor înȋelege și ei că sensul vieții nu se reduce la ograda din jurul casei. Sâmburele înoirii există de pe acum în multe locuri. Scriitorii vor ști să urmărească cum din această sâmbânȋă va încolȋi și va crește arborele viguros al socialismului biruitor.

În fața unui conȋinut de viață atât de dens ca acela pe care ni-l oferă realizarea planului de electrificare în toate domeniile pe care le cuprinde, se pune desigur problema găsirii de noi mijloace artistice, capabile să redea întreg tumultul unei realizări de acest fel. Este firesc ca atunci când realitatea înconjurătoare și ca urmare conștiința fiecărui individ se îmbogățesc atât de prodigios, când întâmplările cărora le suntem martori sunt atât de pline de noi înȋelesuri, mintea să caute imagini noi, expresii proaspete care să redea ideile sugerate de noua realitate. Problema nu este însă nouă pentru scriitorii noștri. Redarea evenimentelor, legate de construirea socialismului, zăgrăvirea constructorilor lui, a impus poezilor și romancierilor noștri să se gândească la un nou lim-

baj poetic, la noi mijloace de expresie, la noi forme literare, vrednice să cuprindă un material atât de bogat. În literatura noastră de astăzi, epicul cunoaște un nou avânt. Filonul epic străbate romane ample, poeme de largă răsufare. Conștiința aceasta a scriitorului că mijloacele vechi nu mai izbutesc să cuprindă desişul realității prezente, se manifestă cu deosebire în fața planului de electrificare, în care se condensează un material atât de vast în potenȋe ce se vor preface cu precizie în realizări.

Geo Bogza își pune problema îmbogățirii registrului poezilor și prozatorilor cu noi mijloace: „Nu încap e în doială“, scrie el, „că pe măsură ce sâmburii acestui plan se vor desvolta în mintea a cât mai mulȋ oameni, e de așteptat ca numărul sugestiilor, imaginilor și al ideilor cărora el le dă naștere, să crească, îmbogățind patrimoniul intelectual al civilizaȋiei socialiste“. Geo Bogza merge mai departe. El crede că marile realizări, noul peisagiu clădit de om, înșfârșit omul nou care va avea la activul lui astfel de biruinȋi, vor cere scriitorilor noi genuri literare care să exprime atȋta măreȋie. El crede că doar forme ca simfonia în domeniul muzicii și epopeea pe tȋrîmul literar pot crea suflarea necesară care să redea întreg eroismul noiei epoci. Nu știm dacă epopeea va renaște ca atare. Desigur însă, că literatura noastră va fi străbătută de aci încolo de o vȋnă epică, încă necunoscută până acum, că mari poeme și mari romane vor consemna lupta oamenilor muncii din țara noastră pentru transformarea naturii și a vieȋii lor. De bună seamă că literatura noastră se va desfășura din ce în ce mai sigur sub semnul realismului socialist. Nevoia de noi mijloace de expresie pentru a da viață unor evenimente de atare am-ploare e foarte bine exprimată tot de Geo Bogza: „Aflȋndu-mă în fața știrilor care vesteau lumii această grandioasă acȋiune omenească dela început, eu am

auzit-o ca pe o simfonie străbătută de impresionante acorduri. Această reprezentare polifonică se produce ori de câte ori mă aflu în fața unui eveniment epocal, sau a unei realități mărețe de natură să trezească în mine o largă mișcare de sentimente. Proiectul prin care natura urmează să fie transformată, punând în acțiune milioane de oameni pentru a ridica în fața vântului lungi șiruri de arbori, a făcut ca foșnetul lor încărcat de un puternic mesaj — uman și poetic — să-l pot auzi dela început”.

Vuetul căderilor de apă, al turbinelor și motoarelor îl aud desigur artiștii și scriitorii noștri parcurgând planul de electrificare. Ei văd de asemenea construcțiile hidrocentralelor, luciul lacurilor de baraj, sclipirile becurilor, noaptea, în satele luminate. Mai mult: ei văd pe creatorul și meșteșugarul acestei realități așa cum va fi el, la capătul a zece ani de socialism. Se încheagă în mintea scriitorilor noștri de pe acum, un peisaj al viitorului, imaginea unui om al viitorului, conștient de puterea sa, hotărît să meargă mai departe, un om care a înfrânt rezistența dușmanului de clasă, a naturii și a tot ceea ce este egoist și meschin în el. Perspectivele sunt grandioase. Scriitorii noștri au început a le întrezări. „Pentru că bogăția cea mare a lu-

mii”, scrie Geo Bogza, „întrecând-o pe a oricăror zăcămintе subpământene — se află în biosferă, în brațele și’n mintea sutelor de milioane de oameni care populează planeta. Iar atunci când această bogăție nu se va mai pierde, roasă de întuneric, ignoranță și exploatare, ci se va revărsa ca un fluviu uriaș în economia fiecărei țări și a fiecărui continent, atunci va veni vremea pe care Lenin — atât de îndrăzneț — a visat-o și înspre care, de pe culmile Revoluției din Octombrie, atât de hotărît le-a arătat popoarelor drumul... Atunci, oriunde se va afla un om, vor fi o sută sau o mie de wași, pentru a-l apăra împotriva tenebrelor, pentru a trage în jurul lui, un puternic cerc de lumină”.

Mergând în pas cu muncitorii, țărani muncitori și tehnicienii, scriitorii noștri, — constructori și ei ai socialismului — îndrumați de partid — vor consemna în răstimpul acestor zece ani de plan de electrificare, istoria minunată pe care o clădesc prin fapte și realizări oamenii muncii din țara noastră. Și, fiindcă în cronica faptelor ce-o vor înscrie, ei nu vor pierde nici o clipă din vedere înțelesul adânc al acestor fapte și ținta către care se îndreaptă ele, cărțile lor vor avea darul de a răsfărânge asupra fiecăreia din etapele acestui drum de zece ani, frumusețea planului în întregime realizat.

EUGEN CAMPUS

ORIGINALITATE ȘI MANIERĂ

Nu de mult am avut ocazia să asist la o ședință a cenaclului literar din Bacău. Un tânăr poet își citea poemul închinat planului de electrificare. Poezia nu era lipsită de calitate. Inceputul părea într'adevăr interesant: în atmosfera de caldă intimitate a căminului, un țaran muncitor din regiune citea cu emoție în „Scân-teia” planul de electrificare și-și împărțea gândurile, sentimentele, soției care trebuia prin casă. Dar acest început promițător — câteva versuri — se transforma apoi într'un interminabil poem-șablon, vorbind despre toate și despre nimic, simplă prelucrare rimată, corectă, dar abstractă și deci anostă.

Poeme de aceeași factură s'au mai scris pe tema electrificării în diferite cenele din provincie și din capitală, și au fost prezentate la redacțiile revistelor. Multe dintre ele, corecte, propunându-și cu laudabilă bunăvoință să oglindească un eveniment hotărâtor în dezvoltarea Republicii, în construirea socialismului, dar menținându-se la suprafața lucrurilor, recurgând la abstracțiuni, folosind aceleași formule stereotipe, asemănătoare între ele până la identitate, încât ai impresia că unul și același exemplar, multiplicat la infinit, te asaltează din toate părțile, sub semănături diverse.

Desigur, nu așa sunt toate poeziile

ce s'au scris pe tema electrificării, după cum nu așa sunt poeziile ce atacă alte teme de mare însemnătate. Mai mult încă. Pentru a nu da loc la confuzii, trebuie să accentuăm un lucru pe care-l socotim delă sine înțeles: evident nu acele poezii-șablon dau nota caracteristică a poeziei noastre de azi. Totuși, apariția lor constituie un pericol care nu ne poate lăsa indiferenți, un pericol pe care, în stadiul actual de dezvoltare a literaturii, avem posibilitatea și datoria să-l curmăm din rădăcină.

Literatura noastră — și poezia în primul rând — a dobândit succese însemnate. Ea s'a îndreptat cu hotărâre spre o tematică nouă și luptă pentru a-și însuși metoda realismului socialist. Mergând pe acest drum, ea trebuie să înlăture și plaga abstracțiunilor, a clișeelelor stereotipe care tind să usuce peisajul literar, transformându-l într'un pustiu obsedant, în care revin la infinit aceleași monotone undiri ale dunelor de nisip sterp.

În special din acest punct de vedere, al unei originalități bine marcate, apariția primului volum de poezii al tânărului poet A. E. Baconsky reprezintă un fapt îmbucurător, care merită o atenție deosebită.

Strânse astfel laolaltă, poemele confirmă impresia pe care cititorul o avu-
sese atunci când le întâlnește aici-colo

în paginile revistelor: avem de a face cu un poet adevărat, un poet cu reale și bogate posibilități. Baconsky nu repetă șabloane: el are ceva de spus și o spune în felul său propriu, deosebit de al celorlalți poeți. Prezența lui în configurația literaturii noastre înseamnă o îmbogățire a acesteia cu o notă nouă, originală.

Baconsky este însă pândit de o primejdie serioasă: aceea de a aluneca dela originalitate la manieră. Spuneam că el nu repetă șabloane. E drept: el nu repetă șabloanele curente, șabloanele altora. Dar se repetă pe sine însuși, reluând la infinit un șablon pe care și l-a confecționat singur și care, din păcate, a fost apoi reprodus în serie și de alții.

Tocmai prin această situație specială, pe multe de cuțit, poezia lui Baconsky, cu puternica ei originalitate, legată de viață, combativă, emoționantă, dar și cu tendințe de alunecare în manieră, se impune atenției criticilor noștri.

Un poem al lui Baconsky îl recunoști cu ușurință, chiar dacă e nesemnat; el poartă pecetea originalității sale. În ce constă timbrul specific al talentului tânărului poet clujean? Răspunsul este desigur greu de dat. Credem că el ar putea totuși să fie formulat pornind dela următoarele trei caracteristici fundamentale: Baconsky este un poet care gândește, care are capacitatea de a generaliza original prin imagini artistice; este un poet de o uluitoare simplitate, un poet de o impresionantă vigoare.

Dotat cu o sensibilitate fremătătoare, tânărul poet este deosebit de receptiv în fața noului ce se ivește în viață. Așa se explică bogăția și varietatea, actualitatea temelor sale: Lenin; („*Lenin la Șuşenscoe*”) Revoluția din Octombrie; („*Scriind în Octombrie*”), lupta pentru pace; („*Despre Pace*”, „*Trei delegați*”). Canalul Dunărea-Marea Neagră; („*După două mii de ani*”), munca minerilor pentru depășirea planului; („*Balada despre*

Barta Iosif și ortacii săi”), construirea socialismului la sate; („*La frasinii dela răscruce*”, „*În ospetie*”), munca mărunță dar importantă a acarilor; („*Dintr-o gară*”), strângerea recoltei, legătura dintre sat și oraș; („*Trec zece care*”), legătura dintre muncitori și intelectuali; („*Cântec de Mai pe apa Someșului*”), naționalizarea imobilelor, noile locuințe; („*Poezie de dragoste la mutarea în locuință nouă*”), concediile de odihnă ale oamenilor muncii; („*Cântece despre odihnă, despre mineri și despre mare*”), dragostea; („*De dragoste*”), noaptea și luna; („*Cântec la lună*”).

Ceeace trebuie să subliniem este faptul că Baconsky nu se oprește la simpla percepere a realității în nesfârșita ei bogăție de fenomene, ci pășește consistent, cutezător, la a doua treaptă a cunoașterii, cugetând asupra celor percepute, pentru a desprinde esențialul, generalizând, descoperind adevărul prin imagini tipice.

Sub conducerea clasei muncitoare în frunte cu partidul ei, țăranii săraci și mijlocași au pus bazele unei vieți mai bune și la sat. Acum, ei duc cu dragoste fraților din oraș cota de grâu:

„Duc zece care grâu și duc secara...
Și gându-mi se furîșă printre zări
Spre cea cooperativă, unde, seara,
Mă duc să-mi cumpăr pâine și țigări.
Hei, vînzătorul mă cunoaște bine,
Parcă-l aud spunându-mi într-o zi:
— „Azi pâine nouă!” și privind la mine
Cu fața luminată va zâmbi:
Și când cuțitu'n pâine o să se'ngroape
Și voi mușca din miezul ei pufoș,
Eu, dragă Szolnay te-oi simți aproape
Ca pe-un prieten vechi și credincios.”
(„Trec zece care”)

Adevărul abstract despre alianța clasei muncitoare cu țăranimea este înfățișat aci concret, prin imagini artistice viguroase, care redau generalul prin particular: țăranul sărac Szolnay Jenő, căruia clasa muncitoare i-a deschis noi

orizonturi, și care duce cu bucurie grâul la oraș; vânzătorul cooperativei care zâmbește cu fața luminată atunci când servește pentru prima oară din pâinea nouă; orașanul care mușcă din miezul pufos al pâinei, gândindu-se la tovarășul ce a trudit pe ogor.

Poeziile lui Baconsky au toate un bogat conținut de idei. Uneori, însăși tema e o problemă filosofică, ceea ce reprezintă un lucru rar întâlnit în poezia noastră de azi, o încercare curajoasă ce se cuvine prețuită ca atare. Așa este de pildă „*Fabulă din lumea coniferelor*”, a cărei „morală” autorul o precizează astfel:

„Din această poveste aș vrea să te'nvăț,
 prietene, să iubești ceea ce-i tânăr și crește,
 ceea ce-i nou, ceea ce se ridică,
 nu ceea ce se usucă și putrezește. .

Pentru că altfel vei avea același destin
 ca pasărea cenușie ce cuib își făcu în
 bradul uscat
 și te vei prăbuși odată cu lumea în
 care mai crezi,
 odată cu creanga uscată pe care te-ai
 așezat”

Și teza aceasta staliniană nu a formulat-o abstract, ci în puternice imagini artistice. Tabloul bradului uriaș din munții Rodnei este într'adevăr impresionant:

„In codri încercați și bătrâni dela poalele
 Rodnei
 a fost cândva un brad frumos și înalt;
 era cel mai falnic și brazii toți îl știau
 și vulturii pleșuvi și vânturile care
 băteau printre munții grei de bazalt.

Chipul lui se vedea de departe,
 oamenii îl priveau admirativ și treceau
 înainte
 apoi îmbătrâneau, mureau și se nășteau
 alții,
 sub respirația soarelui grea și fierbinte

La picioarele lui curgea un pârâu
 în care păstrăvii urcau în șuvoaie
 grăbite —
 iar în pământ și deasupra, timpul
 curgea
 cu undele-i clare și neimblânzite.”

Se petrece însă aci un fenomen din care tânărul poet clujean și în genere poezii noștri, ar putea trage învățăminte folositoare pentru lupta împotriva formalismului. Căci în fond ne găsim în fața unui caz tipic de formalism. Imaginea, luată izolat, este frumoasă, impresionantă. Dar, în loc de a servi conținutul de idei, îl deserveste.

Furat de frumusețea imaginii create, poetul a exagerat-o dincolo de necesitățile conținutului, accentuând așa de mult asupra măreției falnice a bradului neclintit, încât cititorului i-e greu să treacă apoi dela admirația nelimitată dela început, la ura și disprețul pe care ar trebui să i-l provoace ceea ce va deveni apoi simbolul putreziciunii, al vechiului care moare, al reacțiunii contrarevoluționare.

Insuși procedeul de simbolizare prezintă serioase deficiențe, în primul rând pentru că omite elementul esențial: lupta. Bradul se prăbușește numai sub acțiunea timpului dela sine, pentru că e putred; imagine cu totul necorespunzătoare pentru a oglindi realitatea prezentului istoric, faptul că vechiul nu cedează locul decât în urma unei lupte îndârjite.

Semnificativă pentru caracterul filosofic al gândirii tânărului poet este percepția vie a neîncetatei curgeri a timpului și puterea de a sensibiliza caracterul istoric al tuturor fenomenelor.

Ori, în fond, cu ultimele concepții arătate, motivul esențial care răsună și în „*Fabula din lumea coniferelor*” este tocmai mersul înainte, de nebiruit al istoriei. De aceea, ca un leit motiv, revin dealungul poeziei versurile:

*„Numai pârâul dela picioarele sale
curgea mereu în șuvoaie grăbite
și timpul, în pământ și deasupra, curgea
cu undele-i clare și neîmblânzite“*

Tot astfel, în „*Odă pădurii*“, se subliniază prefacerile revoluționare pe care le-a înregistrat și le va înregistra istoria în vremea de azi, când construim socialismul la noi în țară. Și poemul se încheie, deschizând larg perspectivele viitorului:

*„Timpul însă trece și nu se uită în urmă:
alți oameni au venit dela Răsărit
și cântecul îmi joacă pe limbă.*

*Tu le-ai văzut pe toate, pădure bătrână,
și ai zâmbit.
Astăzi, pădure, gândul meu
printre arborii tăi mari se plimbă,
te slăvesc, te laud, te înalț
și cântecul îmi joacă pe limbă*

*Mâine și mai multe se vor preface,
așa cum astăzi vestește cântecul meu —
noi vom construi comunismul —
și tu, pădure, te vei bucura și vei crește
mereu“.*

Chiar acolo unde curgerea timpului nu constituie motivul de bază, ea rămâne prezentă în conștiința poetului. Marcată concis prin imagini de o mare putere de sugestie sensibilă, ea dă poemelor o neașteptată adâncime:

*„Acum e târziu — mai bate câte-o stea
și orele s'aud în codri cum svâcnesc“
(„Nocturnă pe drumuri“)*

Spuneam că o altă caracteristică a talentului lui Baconsky este impresionanta sa vigoare. Manifestă și în poemele analizate mai sus, ca de altfel în multe altele, ea apare deosebit de evidentă în „*Cântec pentru mineri, despre odihnă și despre mare*“. Pornind dela faptul, aparent mărunț și simplu, al plecării unui miner în concediu de

odihnă la mare, poetul izbutește să se înalțe până la acordurile puternice ale unui cântec de slavă al biruințelor omului muncii asupra vieții, asupra unei naturi pe care a supus-o țelurilor omenescii.

În fața mării imense, figura minerului se înalță uriașă, calmă, scrutând cu încredere viitorul:

*„Cuvintele minerului au sburat peste
valuri.
Marea le-a ascultat atentă și zâmbitoare
și, drept răspuns, apele ei s'au întors
către cer,
către soarele care se ivise, roșu, de după
zare.*

*Și cum priveau către soare și cer,
deodată, fața apelor mării a devenit
purpurie
ca inimile noastre care bat către viitor,
ca steagul Partidului care-și varsă
intima înaltă și vie.“*

Finalul poemului — orchestrația simfonică și sunetele de glorioasă fanfară — este caracteristic lui Baconsky. Prezența poetului este marcată explicit și ridicată la proporții uriașe, cosmice. Aceasta imprimă poemului pecetea specific baconschiană. Iar atunci când, — așa cum se întâmplă aci — poetul este expresia masselor populare și-și trage puterea din forța acestora, — prezența lui afirmată răspicat înseamnă o întărire viguroasă a efectului artistic, a impresiei profunde de poem.

Așa se explică și ecoul adânc pe care-l stărnesc versurile din „*Nocturnă pe drumuri*“, în care prezența poetului este tot atât de explicit marcată și crescută la dimensiuni uriașe, pentru a putea sta de vorbă prietenește cu vânturile și pădurile, cu marea și cu cerul, cu universul întreg, pentru a putea fi demn purtător de cuvânt al omului, al milioanele de oameni ce luptă pretutindeni împotriva exploataților, împotriva războiului:

„Un cântec am cântat la drum, aicea, azi
un cântec despre pace în noaptea asta
clară
și l-au cântat cu mine pădurile de
brazi,
cum ziua-l cântă omul în fiecare țară.

Tu, cântecul meu drag aici te las —
rămâi
La drumurile-aceste te las să stai de
veghe:
te voi simți mereu arzând peste câmpii
și luminând, departe, la zeci de mii de
leghe“

Cântecul intonat de poet nu a fost o pretențioasă dar stereotipă trâmbițare grandilocventă, ci un cântec „drag“, un cântec adânc omenesc, simplu, deși cu aripile larg desfăcute spre orizonturi vaste. Fără a fi lipsit de unele slăbiciuni, poemul acesta constituie însă o dovadă a realelor posibilități ale lui Baconsky. Prima strofă este un preludiu calm, grav:

„Vezi, drumurile acestea parcă s'aud în
noi;
acum și noaptea încet lovește în pădure,
trec arborii în cârduri, se duc câte doi
și nouri mari plutesc ca niște păsări
sure“.

Simplu peisaj nocturn. Dar atât de sugestiv, de evocator. Fiecare imagine constituie nu numai un element al decorului, dar și o pregătire subtilă a ceea ce va cuprinde strofa a doua, aspectele peisajului vestind și dând profunzime cosmică dramei umane petrecută pe aceste meleaguri. Deaceia punctul nodal al strofei îl constituie versul inițial:

„Vezi, drumurile acestea parcă s'aud
în noi“,

vers în care cele două planuri se întrepătrund, se contopesc.

Strofele următoare evocă tragedia războiului, când „pe drumurile acestea treceam ca niște orbi / și pașii ne creșteau cătușe la picioare“, când:

Pe-aicea tancuri mari și tunuri au trecut
și oamenii au ars și au mușcat țărâna,
și cete de copii s'au prăvălit în lut
când erau morți, ori poate că mai mișcau
cu mâna“.

Și apoi, din nou, păcea măreață, calmă a nopții de acum, pace care trebuie și este apărută:

„Ce liniște! Acum doar arborii s'aud
cum cresc și 'n frunze își mistue tăcerea
și vânturi mari cum bat, pe undeva, în
sud
și undeva în vest se năruie puterea“.

Tabloul acesta reprezintă o frumoasă biruință a lui Baconsky, ducând până la capăt, cu succes, virtualități și izbânzi parțiale, întâlnite adesea în creația sa. Tânărul poet izbutește să dea un tablou din natură, concret și totuși cu adânci semnificații generalizatoare; un tablou în care omul este prezent în mijlocul naturii, dar nu pur și simplu fizicește alături de ea, ca două realități separate, ci în însuși miezul tabloului din natură, prin prezența clarificatoare a gândirii, a concepției sale.

Luminat prin puterea gândirii, prin prezența aceasta a specificului omenesc, peisajul capătă la Baconsky profunzime, crește uriaș în dimensiunile spațiului și ale timpului, dobândește valoare de cunoaștere și putere emotivă. Fără a știrbi cu nimic, ci din contră întărind caracterul concret al peisajului de noapte calmă, măreață, poetul izbutește, pe baza atitudinii sale deschise legate de lupta clasei muncitoare, să redea sensibil trecerea timpului, biruința vieții care crește, („Doar arborii s'aud cum cresc și 'n frunze cum își mistue tăcerea“), să indice într-o viziune larg cuprinzătoare, cum, prin luptă, noul care se naște învinge vechiul care moare („și vânturi mari cum bat pe undeva în sud / și undeva în vest se năruie puterea“).

Și toate acestea, în numai patru ver-

suri, de o mare simplitate. Simplitatea este de altfel, așa cum arătam mai sus, o a treia caracteristică a talentului lui Baconsky. O simplitate atât de mare, încât unii critici s'au lăsat înșelați de aparențe și au declarat-o prozaism. Intr'adevăr, se întâmplă uneori ca la o lectură superficială, versurile să ne pară banale. Dar, în ansamblul poemului, ele au o poezie profundă care nu stă în zorzoane, ci în oglindirea veridică a realității, în puterea și în originalitatea talentului cu care această realitate este oglindită.

Astfel, din cuvinte simple, care par prozaice, se încheagă imagini emoționante. Iată de pildă cum ne este înfățișat bătrânul poet Emil Isac, ales ca delegat al Clujului la Congresul Partizanilor Păcii, alături de tovarăși muncitori și colectivști:

— „Iar eu, Emil Isac, poet bătrân,
Mi-i părul alb ca iernile înghețate,
Dar pururi tânăr eu am să rămân
Cântând aceste timpuri minunate.

M'ați vrut să fiu al vostru delegat:
Cu cînte v'am întâmpinat chemarea,
Căci vă iubesc de mult și v'am cântat
Ieri suferința, azi descătușarea.

Când oiu vorbi acolo 'n adunare,
Toți cititorii mei vor fi vorbit
Și toți îndrăgostiții despre care
In cântecele mele am pomenit.

In glasul meu va tresări femeia
Al cărei fiu se prăpădește 'n război
Și vor striga toți pruncii din Coreea
Rămași orfani, înfometați și goi.

Și luna s'o vedea cum leneș iese
Și florile și câmpu'n miresmat
Și codrii nepătrunși pe care adese
Cu lira mea 'ncercată, i-am cântat.

Și sgduuit precum o apă vie,
Cuvinte măestrite-oiu aduna
Și 'n cîntea păcii eu atunci voi scrie
Cel mai frumos poem din viața mea“.

În această poezie profundă, care disprețuește zorzoanele, stă farmecul multora din poemele lui Baconsky. Ele au ceea ce se numește „atmosferă...” Izbuțesc să redea artistic o anumită situație, o anumită stare sufletească, izbuțesc să creeze imagini realiste și emoționante. Așa se explică faptul că în pofida slăbiciunilor și inegalităților, poemul „In ospetie” luat în ansamblu, câștigă simpatia cititorului. Aparent, poetul nu face altceva decât să înșirue fapte nude; într'o dimineață de vară, un grup de țărani pleacă în satul vecin unde se întemeiasă o gospodărie agricolă colectivă, lucru de care ei, ținuți în loc de propriile lor șovăeli și de uneltirile chiaburilor, nu se învedniciseră. Sosind la colectivă, sunt întâmpinați cu bucurie, văd cum s'au schimbat lucrurile acolo unde ei știau că înainte fusese un castel nobiliar, se minunează de realizările, de viața fericită a colectivștilor. Seara, se întorc acasă și în mintea lor prinde tot mai multă putere hotărîrea să rupă și ei cu trecutul.

Și totuși, poezia are atmosferă: ceva din bucuria înfăptuirilor din colectivă, ceva din atmosfera sărbătorească a acelei zile de vară, când colectivștii pot primi cu cînte oaspeții din satul vecin, ceva din frământarea, planurile, nădejile acestora din urmă se strecoară în sufletul cititorului, adunate picătură cu picătură din versurile simple ce se înșirue cuminți:

„Am văzut de toate, am văzut minuni,
Am șezut la masă până către seară
Când pe boltă stelele răscolesc tăciuni
Și-alene luna prinde să răsără.

Apoi caii iarăși i-am trecut la ham
Și ne-au strâns în brațe și-am pornit pe cale.

.

Caii merg alene (i-am lăsat la pas).
Seara-și mișcă vîlul umed și subțire,

*Noi-ne facem planuri, trece ceas cu ceas,
Și-am ajuns acasă aproape fără știre."*

Sprîjinindu-se pe aceste posibilități ale sale, s'a apropiat poetul de poemul epic mai lung. Meritul său este cu atât mai mare cu cât a fost unul dintre primii care au înțeles să răspundă prin strădania lor unei cerințe ce rezulta din însăși dezvoltarea vieții în țara noastră.

Poemul „*La frasinii dela răscruce*” înfățișează un aspect al luptei de clasă la sate. Prin zvonurile pe care le năspădesc, Mureșan și alți chiaburi ca dânsul, strecoară îndoială în sufletul țăranilor ce s'au înscris în colectivă, uneltesc fără încetare împotriva celor ce s'au strâns în jurul Partidului pentru a-și făuri o viață mai fericită. Mureșan vără zăbanie și în familia argatului său Nemeș, insinuând că prietenia dintre Irina, fata lui Nemeș, și instructorul dela județeană nu-i lucru curat, că instructorul are intenții necinstite. Nemulțumit cu acestea, văzând că în urma acțiunii hotărâte a comuniștilor pământul le fuge tot mai mult de sub picioare, Mureșan plănuiește să ucidă pe instructor. Noaptea, la răscrucea cu frasinii, își pândeste victima. Dar între timp, Nemeș a hotărît să rupă cu chiaburul și a povestit la Partid ce uneltea dușmanul. Mureșan este prins asupra faptului și arestat.

Poemul nu e lipsit de intensitate dramatică. Lucrat în linii sobre, el are ceva din măreția baladelor populare. Ca și Dan Deșliu în „*Lazăr dela Rusca*”, Baconsky a știut să utilizeze creator învătămintele ce se pot culege din folclor, adâncindu-și totodată trăsăturile firești ale talentului său: simplitatea, vigoarea. Ca în eposul popular, eroii sunt conturați numai prin trăsăturile lor esențiale, iar întreaga acțiune se desfășoară ca o ciocnire inevitabilă între forțele binelui și cele ale răului, ciocnire ce se încheie optimist cu victoria acestora din urmă. Faptele se înlanțue-

firesc, povestea se deapănă simplu și clar, ca apa unui râu adânc și limpede prin care se străvede prundul. Din aceeași inspirație folclorică folosită în conformitate cu originalitatea talentului său, vine acea înfrățire cu natura în lupta împotriva dușmanului:

*„Freamătă și 'ntinsele ogoare,
Pajiște să nu-l urască nu-i,
Frasinii, rămași în depărtare
Mâniați privesc în urma lui.”*

Suflul larg al povestirii marcat ritmic prin refrenul creator de perspectivă:

*„Despre toate eu am să vă cânt”,
Dați-mi numai, dați-mi ascultare
Că pe rând pe toate vi le spun”;*

precum și finalul cu iz de basm:

*M'au chemat la nunta lor să viu
Și m'am dus cu bucurie mare
Și-am cântat un cântec rubinii
Pentru fărânamea muncitoare”.*

Poemul suferă însă nu numai de lungimi inutile și alunecări în prozaism, dar în special din cauză insuficientei reliefări a eroilor pozitivi care apar relativ șterși, schematici, declarativi. Inițiativa o deține îndeosebi dușmanul. Acesta e prezentat în contururi puter-nice:

*„Fiere varsă — ochii-i strălucesc
Și 'n culoarea lor se 'ntrezărește
Toată lumea celor ce-asupresc,
In adâncuri cum se prăbușește.”*

Portretul acesta al chiaburului Mureșan sugerează într-o câțva, prin puterea generalizatoare a imaginii, perspectivele luptei ce se dă pentru transformarea socialistă a agriculturii. Și totuși, primejdia pe care o reprezintă dușmanul de clasă este într-o anumită măsură minimalizată în poem. Prea e prost chiaburul: deși a văzut că Nemeș arătase semne de șovăială, îi comunică totuși planul său criminal, ba îi cere chiar

„ca el să ucidă pe instructor. Și lucru încă mai neverosimil: Nemeș primește la început, deși începuse să se depărteze de chiabur. Nu-și revine decât după ce fiica — întoarsă acasă ca prin minune tocmai în momentul oportun — „multe i-a vorbit“.

Și în poemul „Barta Iosif și ortacii său“, întâlnim lipsuri asemănătoare. Comuniștii, acțiunile Partidului nu apar cu toată vigoarea necesară. În schimb, eroul principal, Barta, se profilează puternic. Și meritul poetului este de a fi așezat în centrul atenției sale un aspect al realității noastre revoluționare, asupra căruia nu s'a insistat încă de ajuns: Baconsky ne-a înfățișat nu numai întrecerile socialiste și lupta pentru depășirea planului, dar și felul cum a ajuns muncitorul necalificat Barta să depășească normele, să birue timpul. El a accentuat în special asupra muncii de însușire a experienței sovietice, asupra studiului. Deși problema aceasta pare abstractă, pagina în care poetul o concretizează înfățișând pe Barta citind în miez de noapte dintr'o lucrare a tov. Stalin, este de o mare intensitate lirică:

*Sub pădure colo 'ntr'o odaie,
Noaptea arde o flacără încet
Ca și luna plină care-ți taie,
Liniștită, drum printre brădet..*

*Că'n odaie, acolo, departe,
Gânduri mari în faptul nopții vin,
Și citește Barta dintr'o carte
Scrisă de tovarășul Stalin.*

*Pagini după pagini se îndoaie,
Gându-și suie flacăra spre cer...
Sub pădure colo 'ntr'o odaie,
Viață nouă crește 'ntr'un miner."*

Ceeace lipsește poemului este axarea pe un conflict puternic, care să dea posibilitatea desfășurării unui fir epic susținut și aceasta nu este o simplă problemă de compoziție. E vorba de o

deficiență în însăși viziunea poetului: a ocolit sau a trecut prea repede peste aspectele luptei de clasă în condițiile actuale, deaceia nu a putut desvolta dramatic lupta lui Barta cu piedicile ce i se pun în cale.

Am arătat că ceea ce izbește dela început la Baconsky este originalitatea sa, timbrul special al talentului său. Aci, spunem, se ascunde însă și o primejdie, atât pentru Baconsky cât și pentru alți poeți. Calitățile lui sunt pe muchie de cuțit. Și nu întotdeauna izbuște să evite alunecarea: dela simplitate, vigoare și frământare teoretică la platitudine, emfază și subiectivism. Lăsându-se târit pe panta minimei rezistențe, prea încrezător în virtuțile talentului său, și nemuncind suficient, poetul își transformă astfel calitățile în defecte.

Când simplitatea nu este ecoul unei poezii profunde ce vine din bogăția conținutului de idei, ea devine platitudine, proză rimată sau cîșeu lipsit de ecou emoțional. Ce valoare poate avea de pildă o imagine răsufletă ca aceea în care chiaburii sunt înfățișați ca niște șerpi veninoși:

*„Șerpi cu 'nveninate mușcăături
Stau în ascunzișuri și pândesc."*

sau aplicarea epitetului „negre“ pentru a desemna planurile acelorasi chiaburi?

Alteori întâlnim simplă proză versificată:

*„Insă cel instructor județean
Fără preget activa 'n comună"*

sau :

*„Cineva la Nicolae 'n casă
Pe neașteptate a intrat
E Irina fata lui frumoasă
Care-l vede foarte 'ngândurat"*

sau :

— „Uite ce-i, instructorul vorbi,
N'avem ce ne spune, cum imi pare
Deci, la revedere" și porni
Mureșan cu coada 'ntre picioare"

Acel „la revedere" este culmea absurdității. Instructorul, comunist conștient, care nu vrea să lungească vorba cu chiaburul, care încearcă să-l moamească, îi spune totuși: la revedere! Din vina poetului lipsit de sentimentul răspunderii în mânăuirea uneltelor sale, cei doi dușmani au devenit brusc prieteni care deabia așteaptă să se revadă.

Am dat numai câteva exemple și culese toate din acelaș poem, pentru a arăta că nu este vorba de o scăpare ici colo, ci de un pericol real, împotriva căruia poetul trebuie să lupte. De altfel, exemplele se pot înmulți la nesfârșit cu probe luate din alte poezii.

Se întâmplă chiar ca termenii să fie improprii, imaginile să deservească conținutul de idei; astfel, mulțimea greviștilor din 1933 devine „gloata”:

„Nu mult timp pe urmă, bietul tata,
Când ceruse pâine în 33,
Cum trecea pe uliță cu gloata
Fu 'mpușcat de ai regelui călăi.”

Chiaburul Mureșan se adresează nevastei cu formula „draga mea” și întreaga scenă are o atmosferă de duioșie patriarhală cu totul nepotrivită:

„Plouă-adesea liniștit, mărunț.
— Draga mea, de-acum să facem focul,
Bruma cade, lemne'n pivniți sunt,
Iarna 'ncet, încet își face locul.”

Toate acestea sunt în fond alunecări în formalism ca și ceeace am întâlnit atunci când am analizat „Fabula din lumea coniferelor”, unde se insista prea mult asupra măreției bradului care ar reprezenta vechiul, ce moare.

Se observă deasemeni, o anumită revenire a imaginilor: frământarea poetului e mereu „ca un taifun”; seara își

flutură mereu șalul, vălul, sau părul; apele sunt mereu ca niște șerpi, etc.

Este aci un semn de sărăcie, de învârtire în cerc închis care trebuie să dea serios de gândit poetului.

Dar faptul cel mai grav, primejdia cea mare o constituie un alt clișeu repetat la nesfârșit: prezența emfatică a poetului. Oricând și oriunde, poetul vorbește în primul rând și pe larg despre sine: „Eu”... „Eu”... „Eu”... Aproape nu există poem în care „eu” acesta umflat cu un sentiment de autoadmirare să nu-și trâmbețeze importanța. În „La frașinii dela răscruce” își marchează în repetate rânduri prezența și precizează chiar, convins de valoarea talentului său, de „adâncimea sunetului lirei sale”:

„De-aceea azi vă va cânta
Vouă ziduri, vouă pajiști dese,
Cu adâncu-i sunet, lira mea
Cântecelce cele mai alese.”

În „Odă pădurii”, se adresează direct, personal, spunând „tu”, ca să poată spune „eu”:

„Ce frumoasă ești tu, pădure,
acum când ești a noastră;
spre tine astăzi gândul meu
se'ndreaptă ca o pasăre măiastră.”

Înnul păcii ce se înalță de pretutindeni el îl aude și tot el își cântă cântecul la margini de drum. („Nocturnă pe drumuri”). Morala din „Fabula din lumea coniferelor”, el o trage, „Cuvântarea la o noapte senină”, el o ține, povestind cum veghează să scrie mai bine „înariatul condei”. Cu atât mai mult când va vorbi „de dragoste” va spune:

„Te-am găsit, iubito deci nu te voi mai căuta.”

Tot astfel, în „Poveste de dragoste la mutarea în locuință nouă”, cel care se mută în noua locuință este însuși poetul:

„Acolo vom trăi și va fi frumos
Lângă Someș, în balconul cela alb.

Eu te voi iubi nemărginit, draga mea."

În „Despre pace”, poetul vestește emfatic:

„Scriu un cântec despre pace-acum“.

Clărar și umbrelor trecutului, li se adresează familiar, atunci când „După două mii de ani“, discută dela egal la egal cu poetul roman Ovidiu:

*„Iată deci, pe-aicea calc pe urma ta
Scutură, dar, astăzi, platoșa tăcerii,
Căci eu, după două mii de ani ași vrea
Să vorbesc cu tine lângă apa mării.*

„Cântecul la apa râului”, el îl cântă
și nu uită să precizeze:

„Eu am crescut pe malurile acestea
 înalte
 Și am trecut, adesea, cu plutele pe sub
 poduri bătrâne, la vale.
 Pe lângă sălciile acestea unde, astăzi,
 cântecul meu
 Crește și taie în două apele tale”.

Tot astfel, în „Cuvântarea poetului la mare“, în „Cântec de Mai pe malul So-
meșului“, „Cântec la lună“, „Cântec
despre mineri, despre odihnă și despre
mare“, etc., etc.

Prezența continuă și explicită, emfatică a poetului, devine până la urmă obositoare, devine o poză, un ritual, o manieră. Printr-o astfel de excrescență egocentrică, Baconsky „izbutește“ să vorbească mai mult despre sine chiar și într-o poezie închinată Revoluției din Octombrie, întunecând astfel, prin viziunea sa subiectivistă, măreția temei tratate. Căci în cazuri ca acestea, spre deosebire de cele analizate în prima parte a articolului — poetul nu mai este un reprezentant al masselor, un ecou al forței uriașe a acestora. Este el, individul Baconsky, poet talentat desigur, dar totuși un simplu om ca toți ceilalți, care, dacă vorbește numai

despre sine, uitând că există și alte lucruri mai importante, devine de o prezumțiozitate supărătoare :

„Eu mă gândesc la anii ce trecură.
Da, am ajuns poet, mă tot gândesc.
Văd: unii trec privind-mă cu ură,
Iar alții cu iubire mă privesc.

*De-acuma mă cunoaște multă lume
Pe-aici, prin Cluj și-aiurea 'n alte părți,
Unii la fașă, alții după nume,
Că m'au citit prin ziare ori prin cărți."*

N'am voi să fim greșit înțeleși. Nu este vorba de a interzice poezilor să vorbească despre ei înșiși, de a le răpi dreptul de a spune „eu”, de a-și marca prezența. Ar însemna să prescriem rețete bucherește, decretând din birou ce e permis și ce nu e. Ar însemna să uităm pilda marelui Maia-covschi, dela care poezii noștri — și în special Baconsky — au atât de mult de învățat. Maia-covschi vorbește adesea la persoana întâia. În poemele sale, prezența lirică a poetului este puternic marcată. Dăr la Maia-covschi, a spune *eu* înseamnă a spune *noi*: el vorbește în numele poporului, și de aci îi vine forța uriașă. Ceeace scoate în evidență poetul sovietic în poemele sale, vorbind la persoana întâia, nu este prezența sa ca individ, ci el se servește de această prezență lirică pentru a scoate mai puternic în relief problema pe care o tratează în spirit partinic.

Să ne amintim versurile din „Pașaportul sovietic” atât de convingătoare din acest punct de vedere:

„Eu scot pașaportul din largu-mi
 , dolman
 Ca aurul din întuneric:
 Privești, jinduiești-mă, sunt cetățean
 Al marelui Stat sovietic.”

La școala lui Maiacovschi trebuie deci să meargă tânărul nostru poet, descifrând înțelesul adânc al învățămintelor ce se pot desprinde din opera acestuia.

În prima parte a studiului, am arătat că sunt cazuri când prezența explicită, chiar ridicată la proporții uriașe, a poetului, poate fi justificată. Din păcate, astfel de cazuri sunt destul de rare la Baconsky. Supărător este faptul că poetul repetă la infinit clișeul pe care și l-a confecționat, poza pe care a adoptat-o.

Cum se explică această deficiență a poeziei lui Baconsky? Credem că răul trebuie căutat mai adânc decât în simpla atitudine comodă a unui poet care nu e preocupat suficient, nu muncește suficient pentru a-și reînnoi posibilitățile de expresie și a ține astfel pas cu vremea. La rădăcina răului stă, după părerea noastră, însăși concepția de viață, mentalitatea poetului care păstrează încă serioase rămășițe ale trecutului ce se manifestă sub forma subiectivismului, a egocentrismului. În acest sens, se poate spune că opera lui Baconsky nu este încă suficient pătrunsă de spirit de partid.

Ajutat din plin de Partid, tânărul poet a făcut pași serioși înainte, dobândind frumoase succese. Pe acest drum trebuie să meargă mai departe, cunoscând cauza adâncă a deficiențelor sale, pentru a le smulge cu rădăcină cu tot. Este o datorie față de sine însuși și față de alții.

Căci, impresionați cu drept cuvânt de originalitatea talentului lui Baconsky, unii poeți au căutat să-i urmeze exemplul. Însă, în loc de a lua ceeace e valoros dela Baconsky, în loc de a-și cultiva propriul talent, ei au imitat tocmai ceeace nu era recomandabil dar se putea „prinde” mai ușor: maniera ba-

conschiană, poza aceia emfatică în care eul poetului este neconținut prezentat și opus universului, oamenilor. La Cluj de pildă, a izbucnit între poeți o adevărată epidemie baconschiană de oarece terenul era, pare-se, îndeosebi propice. Dacă citești „Almanachul literar din Cluj”, ai la un moment dat impresia că sub nume diverse, citești poezii care tot ale lui Baconsky sunt. Mai mult: unii dintre acești elevi au isbutit să-și întrecă maestrul. Sunt, în rău, în ceea ce privește maniera, mai baconschieni decât însuși Baconsky.

Tocmai de aceia, credem, problemele ridicate de poezia lui Baconsky trebuie discutate cu seriozitate. Această, pentru a fi de folos atât lui Baconsky însuși, cât și altor poeți, literaturii noastre în genere. Atitudinea de reprobare vehementă pe care a avut-o în trecut „Viața Românească”, atunci când a respins poemul „La frasinii dela răscruce”, este tot atât de nejustă și dăunătoare, ca și atitudinea de laudă fără rezerve pe care au adoptat-o și o adoptă alții. Poezia lui Baconsky se cuvine analizată în spiritul unei critici partinice, principiale, arătându-se atât marile ei calități, precumpănitoare, cât și scăderile, primejdiile de alunecare, pe care le prezintă pentru Baconsky și pentru literatura noastră. Ea trebuie să fie un îndemn de a cultiva o poezie care să oglindească veridic bogăția nesfârșită a realității de azi, în imagini tipice, de o puternică originalitate. Dar, ea trebuie să fie totodată un semnal pentru a ne feri de alunecarea în egocentrism, în poză emfatică.

DIN VREMEA RĂSCOALELOR ȚĂRĂNEȘTI

Parcugând masiva colecție de „Documente privitoare la răscoala din 1907”, cititorul nu poate să nu zăbovească, printre alte documente, și asupra unui șir de procese verbale, declarații și telegrame privitoare la anume evenimente petrecute în luna lui Martie 1907 în târgușorul Pașcani din nordul Moldovei. „...Mai mulți lucrători printre care Gheorghe Petrescu, Emanoil Ender, Theodor Cristofovici, Scarlat Manoliu... sunt instigatorii la resvrătire printre locuitori”, se spune într'un proces verbal, datat 1907 Martie 27. Este clar că instigația nu a rămas infructuoasă, căci așa cum citim în mărturia unui Petre Despot, în timp ce în gara Pașcani staționa „un vagon cu arestanți din Ruginoasa”... „s'a dat asalt de către un număr de țărani la vagonul în care se aflau arestanții”. Aflăm deasemeni despre intervenția unui grup de muncitori ceferiști care nelăsându-se intimidati de amenințările unui „căpitan de geandarmi”, „au început a fluera și huidui cu voce tare” autoritățile, căutând să dea ajutor țăranilor. Infine referatul nr. 29/3.1907, redactat de dr. D. Stenescu, care constată la Emanoil Ender, Gh. Petrescu și alți muncitori, „vânătați” căpătate în urma unei dețineri în închisoare, ne permite să întrevădem suferințele cu care muncitorimea pășcă-

neană a plătit curagioasa ei intervenție.

Câteva pagini de procese-verbale, dar câtă viață clocotește dincolo de rândurile lor, ce tâlcuri adânci se deschid în fața noastră, ce noian de sentimente stârnesc ele în noi! Într'un colț de țară istoria de luptă și jertfă eroică a poporului nostru muncitor și-a săpat unul din episoadele ei cele mai semnificative. În gara Pașcani că și în alte locuri din țara noastră, s'a făurit în luptă frăția între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare pe care jaful și silniciile boerilor o hotărâseră la revoltă.

Scrînd romanul său „Zorii Robilor”, V. Em. Galan a pornit dela documentele amintite, păstrând pentru eroii săi până și numele, așa cum au fost ele consemnate în mai sus citatele procese verbale. V. Em. Galan s'a străduit, sprijinându-se și pe o temeinică documentare pe teren să deslușească tâlcul adânc al faptelor cuprinse în documente. El a reușit într'o bună măsură, pornind dela câteva date, privitoare la o fâșie îngustă a evenimentelor din 1907, să reconstitue în romanul său o întreagă epocă, în complexitatea relațiilor ei sociale, cu frământările ei politice, cu intrăgile murdare ale partidelor burghezo-moșierești, la care răspundea lupta clasei muncitoare și

isbucnirile de revoltă ale țăranilor asupriți. „Zorii Robilor”, — iată într'adevăr un titlu semnificativ, atât pentru ideea de bază a cărții lui Galan, cât și pentru poziția scriitorului! Atunci când a luminat datele pozitive ale istoriei, din punctul de vedere al „zorilor”, al germenilor noului care a crescut prin urgii și furtuni în lupta poporului nostru muncitor, el a isbutit să închege în romanul său o imagine cuprinzătoare a împrejurărilor sociale și politice din România începutului de secol douăzeci.

În „Zorii Robilor”, găsim un aspect al evenimentelor dela 1907, care, deși esențial, a fost, până acum, prea puțin cercetat de scriitorii noștri; găsim o încercare de a se pune în lumină participarea clasei muncitoare la răscoalele țărănești. Este important faptul că scriitorul a știut să răsfrângă până la un punct viața politică a epocii în chipul unor personaje concrete, a știut, într'o anumită măsură, să construiască arhitectura cărții sale pe fundamentul luptei politice.

Încă din primul capitol ne sunt prezentate cu vigoare principalele tendințe care se ciocneau după 1900 pe arena politică a țării noastre. Asistăm la o tentativă a „generoșilor” de a provoca noi diversiuni în sânul muncitorimii, cunoaștem și refuzul răspicat cu care muncitorii răspund murdarei manevre. În fața noastră se înfiripă acțiunile de lămurire duse de partidul social democrat în sânul țăranimii.

Simultan cu dezvoltarea tematicii din „Zorii Robilor” crește acțiunea, prind culoare și viață personaje care prin comportarea lor ilustrează și adâncesc tema. Chipul lichelei oportuniste Mirel Pascu este conturat cu ascuțime. În anii studenției el cochetase cu socialiștii. A fost însă suficient ca partidul liberal să-i arate vârful unui oscior bun de ros, pentru ca să treacă în tabăra exploataților. Scriitorul pune

în lumină vanitatea lui de parvenit mic burghez. Circulând în trăsura lui „Conu” Nicodim Caznaș, Pascu socotește: „*Patru sute de oameni l-au văzut în echipajul de sărbătoare al lui Nicodim Caznaș. Opt sute de ochi l-au privit, patru sute de pâlării l-au salutat*”...

Mîncinos, fățarnic, prost, Pascu dă însă înapoi atunci când trebuie să-i înfrunte direct pe muncitori. Asemenea lui Cațavencu și lui Farfuridi el provoacă în același timp disprețul și indignarea noastră.

Urcat prin înșelăciune la tribună în fața muncitorilor, strânși să sărbătorească ziua de 1 Mai, Pascu bălbăie fraze ridicole despre un „*partid socialist al nostru*” și despre muncitorii care „*desigur, într'un fel sau altul*” colaborând cu „*partida liberală*” au ajuns primari, au intrat în conțilii și comitete”.

Acest manechin al burghezo-moșierimii, este măturat pe ușă de vociferările pline de indignare și dispreț ale muncitorilor din sală. Abea acum îl putem cunoaște mai bine pe bătrânul muncitor Roman Lupu. Îl cunoaștem pe acesta cu naivitatea sa și încrederea sa nejustificată în „intelectuali”, care i-a permis lui Pascu să-l înșele, îi cunoaștem dragostea pentru tovarășii săi și sinceritatea credinței sale în izbândă „cauzei”, chiar în zbuciumul trădat de cuvintele acuzătoare ce le rostește împotriva lui însuși, după ce-și dă seama de greșala comisă. Alături de el distingem un grup de muncitori dârzi precum sunt Cristofovici și Gh. Petrescu care știu să distingă limpede și să demaște dușmanul de clasă.

În sala clubului „Unirea” nu sunt adunați la 1 Mai 1904 prea mulți oameni. Dar ei sunt strâns uniți între ei și privesc cu curaj spre viitorul în care întrevăd „zorii robilor”. Deaceia nu-i poate nimeni împiedica să păsească înainte. Nu e de mirare că transfugul Mirel Pascu, deși are în spatele său

toate autoritățile târgului, se comportă în mod jalnic, fuge din fața muncitorilor, ars de rușinea înfrângerii.

V. Em. Galan a subliniat puternic, convingător, acest raport de forțe. El ne-a făcut să vedem limpede, chiar dela începutul romanului său, cum cresc și se desvoltă forțele înbitoare ale societății, în poarta tuturor obstacolelor întâlnite în cale.

S'a vorbit cu destulă insistență în ultimul timp despre problemele „construcției subiectului” în roman. Cărtea lui V. Em. Galan, ne dovedește că aceste probleme sunt însăși problemele vieții pe care opera literară se sprijină, că scriitorul le poate rezolva temeinic și fructuos atunci când pornește dela elementele esențiale ale vieții. Am văzut că, încă în primul capitol al romanului „*Zorii Robilor*” ne sunt aduse în față forțele sociale și politice care se înfruntau pe scena istoriei noastre la începutul secolului XX. După ce-a definit concret raporturile dintre aceste forțe, scriitorul poate purcede mai departe la construcția cărții sale. Construcția nu trebuia să fie altceva decât urmărirea felului cum se desvoltă în timp conflictul definit la început, motivarea, adâncirea și rezolvarea acestui conflict pe baza elementelor tipice culese din realitate. În măsura în care s'a sprijinit pe realitate, V. Em. Galan a isbutit să închege organic acțiunea din „*Zorii Robilor*”.

Eșecul dela clubul socialist nu-l va descuraja pe Mirel Pascu într'atâta încât să-l facă să renunțe la rolul său de prea plecată slugă a politicianilor burghezi. Iată-l în biroul șefului de gară din Pașcani, străduindu-se, împreună cu amicul său, „liberal” Zaifer, să-l facă pe șef să înțeleagă subtilitățile politice. E vorba de un pogrom aranjat de liberali cu consimțământul și sprijinul unei părți din negustorimea evreiască și având ca țintă răsturnarea guvernului conservator. Secătura alcoolică, Ioniță Sacagiu, agentul lui Pascu,

este însărcinat cu execuția „tehnică” a operației (spargerea geamurilor, bătaile, etc.).

Paralel cu această diversiune, cu această furtună artificială, montată de burghezo-moșierime, scriitorul a știut să ne arate cum se acoperă tot mai mult orizontul de norii groși și grei ai furtunii adevărate dela 1907. Aici el procedează într'adevăr cu scrupulozitatea istoricului preocupat să ne explice desăvârșit de clar necesitatea evenimentelor zugrăvite.

În acest sens este motivată lunga cercetare retrospectivă a biografiei țărânului sărac Gheorghe Dima, unul din personagiile principale ale romanului. Este motivată pentru că acum nu se conturează în fața noastră numai chipul respectivului personaj ci soarta întregii noastre țărâni muncitoare jecmănite de boeri. Odată cu Dima, zeci de mii de țărani care și-au vărsat sângele pentru independența țării noastre au fost amăgiți de burghezo-moșierime cu vagi și himerice promisiuni de împrumut. Ca și Dima, cel năpăstuit cu ani grei de închisoare pentru că a îndrăznit, după terminarea războiului, să-și aducă gloaba de cal înapoi acasă, nenumărați alți țărani și-au putut da seama ce feroce și nemiloasă este justiția stăpânilor. Ca și atâția alți frați ai săi de suferință, Dima se întoarce, după opt ani de temniță, cu sufletul închis și întunecat, dar clocoțind de ură împotriva boerilor, hotărât să se ridice, când se va fi împlinit sorocul, pentru a răsturna legile lor păcătoase. Înțeleapta pildă populară pe care i-o spune Dima nevastei sale, după ce se întoarce din închisoare, sună, într'adevăr, ca o profeție, căci ea exprimă gândul răscoalei care începuse să mijească în conștiința țărânimii noastre: „*Și într'un ceas, vine un val și malul lunecă, se surpă de nu rămâne nici urmă dintr'insul. Valul ăsta scoate la iveală dintr'odată tot ce au făcut miile și sutele de mii de*

valuri înainte. Nu, nu trec valurile degeabă... nici pe ape, nici în viața oamenilor, Nastasie".

V. Em. Galan a isbutit să făurească episoade impresionante, care aruncă o lumină vie asupra soartei năpăstuite a țăranimii noastre muncitoare asuprită de boeri dar și de exploatarea chiaburimei, care se desvolta tot mai mult la începutul secolului douăzeci. Este zguduitoare jelația lui Mitrache Crângurel care a împrumutat un pol cu câmătă dela chiaburul satului ca să-și poată îngropa copilul: „*Mitruță măi, feciorul tatii... Dumnezei tăi, copchilule. Eu la tine mai mult ca la ochii din cap am ținut... Da' eu ca să te îngrop pe tine am luat un pol... Un pol... Și eu de acuma-s neom și's rob pe viață... Dumnezeii și anafura ta... așa m'au lăsat... Suflitul mi-ai rupt... și zilele... că amu te înjunzi în pământ și nici nu-ți pasă, flăcăul tatii, flăcău... Mai mult ca la ochii din cap...*” Nu mai puțin impresionantă este soarta feciorului lui Anghel Gradic care, de doi ani, de când era ucenic la cârciumar la târg „*nu s'a săturat de somn*” și care după ce doarme o zi și o noapte pe dâmbul din spatele casei părintești, se îmbolnăvește de pneumonie și moare. O adevărată bucată de antologie este capitolul „*Salcia din Ostrov*”. Din episoadele anterioare am putut afla ce muncă istovitoare au trebuit să depună Gheorghe Dima și femeia lui pentru a-și putea înfiripa biata gospodărie pe unul din ostroavele Siretului. E suficient ca doamna Florica Bonachi, soția prefectului, să ridice degetul ei trandafiriu pentru ca toată truda lor să fie spulberată. Cu murea sa „*proastă*” de țăran, Dima nu poate pricepe „*cinstea*” ce i s'a făcut ca tocmai de pe pământul său să fie luată, pentru expoziția dela București, o salcie „*din frumoașa luncă românească*”. În timp ce boerii sunt agitați de stupide și fridele preocupări țesute în jurul transportului „*salciei*”, bietul țăran înțelege

doar un singur lucru: că la primăvară apele Siretului nu vor mai fi oprite de niciun dig și că-i vor potopi petecul de pământ și casa. Marele merit al scriitorului este de a ne fi arătat concret în acest episod prăpastia care există între clasele exploatatoare și țăranime. V. Em. Galan ne face să înțelegem cu câtă bestială indiferență priveau boerii soarta robilor de pe moșiile lor, el ne permite totodată să ne dăm seama de cauzele care făceau să crească revolta în sânul masei țărănești. Figura de ipocrit bisericos a boerului Grigore Vârnav, care la adăpostul rugăciunilor, lua șapte piei de pe spatele plugarului, este în acest sens edificatoare.

Iată deci configurația societății românești la începutul secolului XX, oglindită în romanul lui V. Em. Galan. Deoparte vedem burghezo-moșierimea, rapace și cinică, mereu mai adânc înfundată în mlaștina afacerismului și a intrigilor politice, de cealaltă parte masele poporului: clasa muncitoare în care creșteau germeii ridicărilor revoluționare și țăranimea apăsată de exploatarea moșierească dar care începea să-și dea seama că, numai ridicându-se împotriva celor ce-o jăcmăneau, va isbuti să-și cucerească drepturile.

Iată de ce ne apare atât de convingător felul în care țăranii români comentează evenimentele revoluției ruse din 1905. Pentru că răscoala poporului rus împotriva țarismului răspundea atât de bine propriilor ei năzuinți, plugăriea noastră a cules și a păstrat în adâncul sufletului ei răsunetul acestei răscoale așezându-l alături de basmele eroice din bătrâni. V. Em. Galan a surprins cu mare ascuțime acest fenomen:

„Așa asculta Gradic cel mic pentru cine știe a câtea oară, povestea lui Văculiciuc și Mătușică, flăcăii care s'au ridicat în fruntea corăbierilor împotriva

stăpânirii lui Neculai, împăratul cel rău și împotriva boierimii.

— Și cum au mers ei la împărat, mamă, pe apă?

— Pe apă.

— Pe Siret?

— Pe Siret,

— ...și împăratul era rău?

— Era rău.

— Cât de rău?

— Rău tare...

— Mai rău ca boier Grigore?

— Cine știe?! Mai rău poate că n'avea de unde fi... Numai că era mai mare și mai puternic...

— Cât de mare?

— Hai, culcă-te, culcă-te copilule... culcă-te...

După cum am văzut mai sus V. Em. Galan a pregătit cu minuțiozitate elementele conflictului care stau la baza romanului său. Cititorul care a parcurs primele cinci capitole din „Zorii Robilor”, simte cum crește mânia în massele țărănești; faptele care i-au fost istorisite, oamenii pe care i-a cunoscut în paginile romanului, îl fac să-și dea seama că revolta țărănească este inevitabilă. Se poate vorbi până aici de o justă construcție a romanului „Zorii Robilor” pentru că, urmărind cu atenție în lumina învățăturii marxist-leniniste, înlănțuirea reală a evenimentelor istorice, Galan a știut să sudeze episoadele romanului, a știut să facă în mare măsură, convingătoare, firească, desfășurarea acțiunii. Cititorul știe că țărani aceștia, se vor ridica acum să-și facă singuri dreptate. El așteaptă ca exemplul Revoluției din Rusia de care au aflat, să fie urmat și de țărani noștri. Tot așa și muncitorimea din Pașcani se va strădui să-i ajute pe țărani (încă în primul capitol Gheorghe Dima și alt plugar sărac, Voicu Fomete, aflați în Pașcani, întâmplător în apropierea muncitorilor care manifestează pentru 1 Mai sunt chemați de aceștia să-și spună cu glas tare nevoile. Muncitorii îi ascultau cu atenție, cu dragoste). Deasemenea nu ne va surprinde

că boerii pe care i-am cunoscut trufași și tiranici se transformă într-o bandă de animale înspăimântate îmbulzindu-se în gări, fugind cât mai departe, în căutarea unui loc de adăpost...

Dacă pregătirea răscoalei este convingător prezentată în roman, nu tot acelaș lucru se poate spune despre desfășurarea propriu zisă a răscoalei țărănești și despre urmările ei. Partea aceasta a romanului, care se deschide cu începutul răscoalei, nu răspunde în aceeași măsură cu prima parte, așteptărilor cititorului. Și aceasta pentru că, V. Em. Galan nu a urmat întotdeauna cu sârguință sfatul marelui romancier care este istoria, viața însăși.

Romanul „Zorii Robilor” dovedește efortul scriitorului de a cerceta istoria luptelor duse în trecut de poporul nostru, de a desluși în trecut germeii revoluționari ai noului și de a-i pune în lumină. Dacă, așa cum am văzut, efortul său a fost, în prima parte a romanului, în mare măsură, încununat de succes, — atunci când se pune problema zugrăvirii legăturilor dintre muncitori și țărani, în timpul răscoalelor, V. Em. Galan se îndepărtează de adevărul istoric.

Romanul „Zorii Robilor” pune cu mare ascuțime, prin calitățile și lipsurile sale, problema romanului istoric. Un scriitor care-și propune să reconstruiască istoria de pe pozițiile clasei muncitoare, să-i zugrăvească trăsăturile adevărate, trebuie să pună puternic în lumină ceea ce se naște și se dezvoltă.

În general, un scriitor care urmărește să zugrăvească în mod realist trecutul, trebuie să-l privească din punctul de vedere al prezentului, să pornească dela ceea ce în prezent constituie forța revoluționară, înnoitoare, pentru a căuta în trecut rădăcinile acestei forțe. Astfel a procedat și V. Em. Galan atunci când a subliniat cu vigoare, așa cum am văzut, înfiriparea legăturilor de luptă dintre muncitori și țărani la începutul secolului XX. Aceste legături erau

atunci încă slabe dar din ele a crescut alianța, astăzi de nesdruncinat, a clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare din țara noastră.

Scriitorul care-și propune să evoce trecutul săvârșește însă o serioasă greșală atunci când substitue prezentul, trecutului, când își construiește acțiunea pe baza unor fapte și situații astăzi tipice (dar care nu-și găsesc o destul de solidă bază reală în perioada zugrăvită. O asemenea eroare a făcut și V. Em. Galan în „Zorii Robilor”.

Istoria a oferit romancierului date din care acesta putea să reconstitue aceeași germe ai noului, din care s'a dezvoltat legătura frățească de astăzi dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare din R.P.R. Acțiuni precum sunt cele dela Pașcani sau din județul Prahova unde muncitorii petroliști s'au alăturat, cu steagul roșu în frunte, țărânimii răsculate — iată fapte reale care ne permit să identificăm atitudinea clasei noastre muncitoare față de răscoala din 1907. Dar V. Em. Galan a depășit limitele adevărului istoric. Dacă documentele existente ne vorbesc de acțiuni *spontane* prin care muncitorimea a încercat să sprijine răscoala *anarhică* a țăranilor, în „Zorii Robilor” aflăm despre o acțiune *organizată*, dusă de țărani sub conducerea muncitorimii care urmărea să folosească răscoala pentru a deslănțui revoluția socialistă.

Evident, un romancier are dreptul, spre deosebire de istoric, să interpreteze cu o oarecare libertate, faptele cuprinse în documente, el are dreptul să introducă în opera sa nu numai ceea ce s'a întâmplat cu adevărat, dar și ceea ce s'ar fi putut întâmpla, în condițiile date ale momentului istoric. Cu alte cuvinte, cel ce scrie un roman istoric are dreptul să inventeze oameni, fapte și situații, cu condiția ca toate aceste elemente imaginate să corespundă trăsăturilor generale ale adevărului istoric, să fie *tipice*.

Este tipică pentru mișcarea muncitorească dela începutul secolului nostru, acțiunea inițiată de muncitorimea din Pașcani, în romanul „Zorii Robilor”?

În fapt, în momentul izbucnirii răscoalelor din 1907, mișcarea muncitorească din țara noastră nu era încă destul de puternică și mătură politicește pentru a înțelege suficient sarcina ei istorică de a conduce și organiza lupta milioanelor de muncitori de pe ogoare.

Problema care se pune la V. Em. Galan nu era însă numai aceea de a păstra cu fidelitate liniile reale ale documentului. A tipiza în romanul istoric nu înseamnă numai a crea situații și caractere care să pună în lumină trăsăturile esențiale ale unui anumit moment istoric. Oglindirea veridică a istoriei în artă presupune cu necesitate și operația de selecție a faptelor istorice, presupune așezarea în carte a elementelor culese din documente în așa fel încât ele să susțină și să pună în lumină trăsăturile tipice pentru întreaga perioadă, pentru întreaga colectivitate zugrăvită în roman. Redând cu fidelitate un adevărat fapt istoric, scriitorul poate totuși să ne dea o imagine greșită despre un ansamblu de fapte istorice, atunci când interpretează mecanic documentele sau transformă un fapt real dar particular într'unul general, tipic.

Astfel, se poate ca faptele care pregătesc în „Zorii Robilor” atacul asupra trenului închisoare din gara Pașcani, să fie istoricește adevărate. Se poate ca într'un anumit punct din țară să fi existat un grup de muncitori deosebit de înaintați care să fi conceput la 1907 o acțiune revoluționară organizată, împreună cu țăranii, reușind chiar să declanșeze această acțiune. Este adevărat că în unele sate din țară, propagandiști ai mișcării muncitorești, au putut contribui la declanșarea răscoalelor, făcându-i pe țărani să se gândească „în fel și chip despre ziua când mulțimile năpăstuite s'or ridica pentru primenirea

lumii și a legilor", așa cum arată V. Em. Galan, încă în prima parte din „*Zorii Robilor*".

Deși adevărate sau posibile, asemenea fapte rămân însă particulare, netipice pentru adevărul istoric luat în întregul său. Deaceea, fiind puse la baza acțiunii din „*Zorii Robilor*" ele ne fac să înțelegem în mod greșit însuși documentul pe care se sprijină episodul culminant al cărții: acțiunea dusă de muncitori și țărani pentru eliberarea răsculaților închiși în vagonul din gara Pașcani. Luat în sine episodul e impresionant și reușește să pună în valoare eroismul muncitorilor și țăranilor, năzuința lor spre o viață nouă, eliberați de exploatare. În această năzuință trebuia să caute scriitorul rădăcina apropierei între muncitori și țărani, germenii alianței de mai târziu. Așa cum sunt situate evenimentele din gara Pașcani, ele accentuează însă elementele neveridice, netipice ale acțiunii.

Pe de altă parte, construind într-o măsură acțiunea din „*Zorii Robilor*" pe o bază nereală, scriitorul nu a putut săpa destul de adânc, nu a putut pune suficient în lumină unele trăsături esențiale ale realității istorice. S'a observat în mod just că în „*Zorii Robilor*" nu se insistă atât cât ar trebui, atât cât cere însuși adevărul vieții, asupra desfășurării clocotitoare a rășcoalelor, cât și asupra cumplitei represii care a urmat. Dacă scriitorul a cunoscut în adâncime și a reușit să redea artistic cauzele care au dus la rășcoală, forțele sociale și politice care au declanșat mișcarea maselor țărănești, el nu a urmărit cu destulă atenție mișcarea propriu zisă și consecințele ei. De aci provine și faptul că subiectul romanului care se clădește organic în prima sa parte, nu-și mai păstrează deplină unitate, după ce toate firele conflictului au fost strânse la un loc și se pune scriitorului problema rezolvării lui. Se poate într-adevăr vorbi de un caracter „episodic" al romanului „*Zorii Robilor*", de o anume lipsă de coeziune

între diferitele etape ale sale. (V. „Contemporanul" nr. 224). Dar trebuie precizat că această slăbiciune se manifestă cu ascutime, mai ales în partea care povestește evenimentele de după izbucnirea rășcoalei.

În loc să ne ofere o imagine multilaterală a rășcoalei, desvăluind în scene dramatice capacitatea revoluționară a țăranimii, V. Em. Galan introduce episoade neesențiale care țin în loc acțiunea, îi scoboară tensiunea. Astfel sunt lungile discuții, în plină fierbere a rășcoalei, între țăranii din satul Robi și niște călăreți veniți din alt sat. Scriitorul procedează just descriindu-ne manevrele murdare ale chiaburului Nedelca Păstrăvan care merge, deși vădit lipsit de convingere, alături de țăranii răsculați, pentru a sabota însă acțiunea lor, ori de câte ori i se pare că ea este sortită înfrângerii. Toate aceste manifestări sunt tipice. Fiind însă compriimate pe o porțiune foarte redusă de timp, tocmai atunci când țăranii asaltează conacul boieresc, ele îl împiedecă pe scriitor să scoată în relief esențialul: mânia masei de plugari răsculați, impetuoșitatea acțiunii lor... Iată de ce aceștia din urmă ne apar până la un moment dat nefiresc de blânzi, lipsiți de inițiativă, așa cum nu au fost în realitate. Pe de altă parte, alunecarea spre elementele neesențiale ale realității face ca în romanul „*Zorii Robilor*" anumite aspecte din rășcoala țăranilor să fie prezentate în mod naturalist. Astfel, se insistă în mod excesiv asupra scenei în care boerul Vărnave silit de țăranii să mănânce pământ. Manifestări de felul acesta au existat în rășcoala din 1907, dar ele nu ne'ajută câtuși de puțin să cunoaștem trăsăturile cele mai înaintate ale mișcării țărănești. Prin toate nelămuririle, răzbea în conștiința țăranilor certitudinea că orânduirea împotriva căreia luptă e întemeiată pe silnicie și minciună, că lupta lor e dreaptă. Pe această conștiință a dreptății lor s'a întemeiat

forța nederijată dar vulcanică a țărănilor răsculați. Ori tratarea naturalistă a scenei amintite întunecă factorul conștient al acțiunii din 1907, factor pe care scriitorul l-a pus în lumină, în cea mai mare parte a cărții sale.

Mai puțin închegate decât prima parte din „*Zorii Robilor*”, episoadele construite în jurul răscoalei ne desvăluie totuși numeroase elemente pozitive. Așa cum am văzut, muncitorii și țăranii răsculați atacă împreună cu curaj, înfruntând puștile jandarmilor, trenul închisoare al răsculaților din Ruginoasa. Sângele multora dintre ei înroșește caldarâmul gării Pașcani. Mulți dintre ei vor fi arestați, schingiuiți...

Privind însă din punctul de vedere al „zoriilor”, privind istoria prin perspectiva învățaturii marxist-leniniste, V. Em. Galan, a știut să ne arate că această înfrângere este temporară. În ultimul capitol el ne povestește cum cresc pe malurile Siretului zidurile fabricii lui Istrati Zvorișteanu. Dar nu aceste ziduri ne indică sensul în care crește istoria, ci chipurile, mai înalte decât ele, ale țăranilor care lucrează pe șantier, în care nu s'a stins nici amintirea tovarășilor lor muncitori, nici mânia împotriva exploataților. Această lumină a zoriilor o vedem în privirea plină de încredere în viitor a lui Gh. Petrescu, muncitorul care a evadat din închisoare pentru a putea participa la conferința dela Galați a Partidului muncitoresc. Încheierea romanului lui Galan, coincide cu începutul unei noi faze în lupta poporului nostru împotriva asupritorilor săi.

În măsura în care isvorăște din realitate, desfășurarea acțiunii din romanul „*Zorii Robilor*” cristalizează mereu mai limpede chipul personagiilor întâlnite la început, aduce alături de acestea figuri noi.

Personajul abject Mirel Pascu se conturează mai limpede, desvăluindu-ne imoralitatea și tendința de parvenire

cu orice preț, care-i este specifică. Alături de această slugă a politicienilor liberali, apar și altele mai mărunte, dar nu mai puțin murdare: „*modestul funcționar*” Măneșdu și „*alisămîtul*”, Ioniță Sacagiu, putregai plin de vicii pe care Pascu îl folosește ca agent electoral. Așa cum V. Em. Galan a știut să prindă cu un ascuțit condei satiric specificul personagiilor de mai sus, la fel el s'a priceput să zugrăvească și profilul „stăpânilor”, al boierilor și al marilor industriași de felul lui Crisovellă și Zvorișteanu. Cinismul acestora, disprețul lor pentru popor, lăcomia de avere care-i face să poruncească, plini de indiferență, uciderea țăranilor, toate aceste trăsături puternic puse în lumină de scriitor, ne umplu de indignare și mânie.

Fără îndoială că marea izbândă a lui V. Em. Galan o constituie felul în care el a știut să făurească în „*Zorii Robilor*” chipul unora din eroii pozitivi. Atitudinea partinică a lui V. Em. Galan este ilustrată în aceea că scriitorul a văzut elementele cele mai înaintate din masa țăranilor și le-a subliniat cu vigoare.

Spre deosebire de scriitorii burghezi care au falsificat chipul țăranimii răsculate dela 1907, prezentând-o ca o masă nediferențiată, mănăată de instincte oarbe, V. Em. Galan a știut să zugrăvească țăranimea noastră muncitoare în lumina adevărului, insistând în mod just asupra profunde umanități care caracteriza pe cei mai înaintați dintre plugari. Astfel a reușit el să contureze figura luminoasă a țăranului sărac Gh. Dima. Acesta ne impresionează, ne convinge, pentru că scriitorul a motivat în mod clar dezvoltarea trăsăturilor înaintate ale caracterului său. În Gheorghe Dima recunoaștem dela început un exponent al înțelepciunii și demnității populare, trăsături care-l apropie de uncheșul Haralambie din „*Nada florilor*” ca și de alte personaje ale lui Sadoveanu. Istorisindu-ne

viața lui Dima, V. Em. Galan ne lămu-rește cum s'a dezvoltat conștiința aces-tui țăran înțelept și, totodată, aprig în mânia sa împotriva asupritorilor. Gheorghe Dima este călit de nedrep-tățile pe care i le fac boierii și de ar-bitrara sa condamnare la închisoare, ca și de întâmplarea cu salcia care-i năruiește gospodăria; drumul luptei îi este limpezit de acel Stoian pe care l-a întâlnit în temniță, de fostul marin-ar de pe „Potemkin” întâlnit în gara Paș-cani, de sfaturile ce i le dau prietenii săi, muncitorii ceferiști. Iată de ce pe acest om mândru și voinic nu-l poate răsturna nicio furtună, nicio persecuție.

Marea forță de bipizare a lui V. Em. Galan trebuie văzută în aceea că s'a străduit și a reușit să ne dea o imagine complexă a țărănimii noastre muncitoare, o imagine în care face să vibreze cele mai delicate coarde ome-nești. În trecut semănătoriștii i-au zugrăvit în mod mincinos pe țărani, în culori siropos sentimentale, „idilice”, atunci când nu făceau din ei niște animale. V. Em. Galan folosește însă cu totul altfel de mijloace pentru a ne arăta cum se infiripă și se întărește dragostea dintre Gheorghe Dima și vă-duva Nastasia. Cei doi muncesc din greu unul lângă altul, luni de zile, și, în această tovărășie a muncii se îm-pletește legătura lor, al cărei început V. Em. Galan îl zugrăvește în pasagii de un înalt lirism de o nesupusă fru-musețe: *„...Și abia în zilele nămeșilor dintâi, flăcăul cel venit tocmai dela Dunăre s'a întors mai cu luare aminte către femeia lui Vasile Mucenica. Robo-tiseră într'un jug toamna toată și n'o cunoștea decât așa cum își cunoaște bivoulul părtașul jugului. Era mică, sla-bă, cam negricioasă și purta în cre-șturile veșmintelor iz de salcie și pă-puriș. Gheorghe Dima nu s'a gândit niciodată la altfel de femei. A uscat deavalmă cu dânsa douăzeci de prăjini de mlaștină. Și a înțeles că de aci înaintea nu se mai poate altfel”...* „Cam

tot pe atunci a început și femeia să-și îndrume într'altfel gândurile către na-mila ceea de flăcău care i-a adus boc-ceaua răposatului. Toată toamna îi în-cărcase în spinare bolovani și pământ cât abea ar fi urnit cu doi cai vred-nici. Ii încărca în ciudă și el îi ducea nebiruit, parcă tot în ciudă. Părul îi crescuse otova, hălăciugă roșie, peste frunte, peste gură, din creștetul capu-lui până'n furca pieptului. Avea ochi albaștri. Dacă îi priveai mai cu luare aminte vedeai lucind în jurul lumini-lor niște raze dese, aurite. Nastasia a privit mai cu luare aminte în ochii lui Dima tocmai spre iarnă, hăt, când s'au lungit nopțile și s'a îngustat bordeiul”.

Umanitatea personajilor este lumi-nată de dragostea ce le leagă. Dar ea se conturează puternic și în alte îm-prejurări. Gheorghe Dima își apără gazda din Pașcani, cărăușul Lipa, de asaltul huliganilor plătiți de Mirel Pascu, Nastasia oblojește cu grijă și dragoste de soră brațul rupt de-un bo-lovan al bătrânei Sura. Cum se explică aceste gesturi? Când unul dintre huli-gani îi spune că gazdele sale sunt „străini de neam”, Dima răspunde: „cum adică străini de neam, bre, is de neam boieresc?” Astfel, demascarea șo-vinismului pe care o aflăm în „Zorii Robilor” capătă o mare putere demons-trativă. Galan scoate la iveală pe de o parte rădăcinile de clasă care-l leagă pe organizatorul manifestației antise-mite, Mirel Pascu, de complicității săi din burghezia evreiască, subliniind pe de alta, temeiul social al apro-pierii dintre Dima și cărăușul evreu. Țăranul sărac simte că Lipa calicul, deși evreu, îi e aproape, în timp ce boierul „neaoș” e adevăratul „străin”. S'a observat că Galan a creat câteva tipuri de muncitori luminați, preocu-pați mereu să-și ridice nivelul ideolo-gic („Contemporanul” nr. 224). Tot atât de important de urmărit era felul în care Galan ne arată cum educația

revoluționară a călit caracterul eroilor săi, a făcut din ei niște adevărați revoluționari și tocmai pentru aceasta niște oameni adevărați.

Dacă printre ei există și vreascuri uscate, ca Alecu Dumitriu, care nu în tâmplător trădează mișcarea, după ce, tot datorită lui eșuează acțiunea muncitorilor din gara Pașcani, cei mai mulți eroi muncitori ai lui Galan înfruntă cu dărzenie loviturile sbirilor burghezo-moșierimii. Deși puterea materială este de partea acestora din urmă, superioritatea morală a unui Gh. Petrescu, Cristofovici, Ender, este pilduitoare. Din certitudinea victoriei viitoare, rezultă liniștea, siguranța calmă, cu care ei vorbesc exploatatorilor. Dar tot adevărul luminos al cauzei revoluționare îi unește între ei, face să domnească între muncitorii ceferiști o atmosferă de încredere caldă, de dragoste frățească. Cât de impresionante sunt în acest sens cuvintele de încurajare pe care Gh. Petrescu, arestat, i le spune meșterului Roman Lupu, de ale cănuu frământări și meliniști își dă seama. Asemenea momente sunt deosebit de valoroase, pentru că ni-i apropie pe muncitori, ne ajută să pătrundem în sufletul lor, să le recunoaștem profunda umanitate.

V. Em. Galan nu a insistat însă suficient în această direcție. El nu a adâncit destul trăsăturile omenești, veridice, ale muncitorilor din cartea sa, pentru că acțiunea în care îi angajează pe aceștia, la un moment dat, se îndepărtează de realitate. Muncitorii din „*Zorii Robilor*” capătă trăsăturile unor eroi romantici, idealizați atunci când încearcă să folosească răscoala țăranilor pentru a deslănțui revoluția socialistă.

Se știe că Lenin a formulat pentru prima oară în 1916, în lucrarea sa „*Imperialismul, stadiul cel mai înaintat al capitalismului*” principiul inegalității dezvoltării capitalismului, din care a tras apoi concluzia posibilității rușării frontului imperialist și a victoriei

socialismului în una sau mai multe țări.

În „*Zorii Robilor*”, însă, muncitorul Petrescu, critică vehement pe adepții revoluției mondiale și apără teza leninistă în 1907, cu nouă ani înainte ca ea să fi fost formulată, ceea ce apare cu totul nefiresc, neverosimil, chiar la un luptător socialist luminat, cum e eroul lui Galan. Iată un nou motiv pentru care acest erou ne apare într-o măsură, neveridică.

Este izbitoare în „*Zorii robilor*”, diferența de nivel, prin nimic motivată de tema romanului, dintre eroii muncitori și personalitatea atât de viguroasă a țăranului Gheorghe Dima, care este de fapt eroul central al romanului. Dacă V. Em. Galan, nu și-ar fi obligat personagiile alese din rândul muncitorimii să ocupe atâta spațiu din roman, cu lungi dar neveridice expuneri teoretice, el ar fi putut să ne zugrăvească greutățile lor materiale (trecute aproape în întregime cu vederea), ar fi putut adânci viața lor (așa cum face când se ocupă de țărani), ar fi putut arăta, bunăoară, consecințele pe care le au asupra vieții muncitorilor, reținerile de salariu de care ni se vorbește. Astfel s'ar fi scos la iveală și rădăcinile materiale care hrăneau indignarea muncitorimii împotriva exploatatorilor, astfel, s'ar fi motivat mai temeinic, în măsura în care ea a existat, apropierea „robilor” din ateliere de cei de pe moșiile boerilor. Pe de altă parte, respectând adevărul istoric, punând într-o justă lumină atât obstacolele materiale cât și cele politice care stăteau în fața muncitorilor, V. Em. Galan ar fi putut zugrăvi cu mai multă adâncime și forță de convingere, umanitatea, admirabilul eroism, al grupului de muncitori, care, așa cum mărturisesc procesele verbale și referatele rămase de atunci, s'au străduit să-i ajute pe frații lor, țăranii răsculați.

Atunci când scriitorul se conduce în munca sa de plasmuire artistică după trăsăturile de bază ale realității, deose-

bita sa capacitate de invenție epică și darul său de portretist satiric îl servesc din plin. Uneori însă, când se îndepărtează de realitate, acțiunea din „*Zorii robilor*” alunecă în anecdotă, portretul satiric se transformă în caricatură grotescă.

Chipul sinistru al doamnei Vrânceanu, moșiereasa atât de blajină în aparență, dar atât de doritoare să vadă cum „*soldășii*” îi împușcă pe țărani răsculați, ar fi fost mult mai izbutit, dacă nu ar fi fost diluat de unele digresiuni anecdotice, caustice și spirituale în sine, dar care îndepărtează personajul de tema romanului. Câtă deosebire există între felul în care este zugrăvit portretul lui Ioniță Sacagiu, bunăoară, și cel al lui „*Zorz Caniculă Purcua*”, promotorul curentului literar „*dețelist*”. Cel dintâi ne stârnește cu putere disprețul și mânia, pentru că scriitorul a știut să-i dozeze trăsăturile în așa fel, încât caracterul său de secătură vicioasă, de putegrai moral, să fie scos în relief, păstrând în același timp legături organice cu întreaga țesătură a cărții, cu semnificația ei de bază. Figura lui Ioniță Sacagiu completează de minune fresca satirică a moravurilor politice burghezo-moșierești dela începutul veacului nostru. În *Zorz Caniculă Purcua*, V. Em. Galan a intenționat să fixeze trăsăturile tipice ale unui scriitor decadent, ale unui lacheu literar al burghezo-moșierimii. Satira se sprijină însă aici pe mijloace exterioare: anecdotă, caricatura fizică, jocuri de cuvinte. Aceasta se întâmplă tocmai în acele pasagii în care autorul se îndepărtează de tematica romanului, în care firele acțiunii slăbesc. De fapt Purcua pare mai mult un clown, un personaj de vodevil, nerăspunzând decât într-o măsură redusă interției satirice a autorului.

S'a observat încă dela primele nule și schițe ale lui V. Em. Galan remarcabilul său dar de povestitor. Aici nu trebuie însă să vedem numai o ca-

racteristică a „stilului” ci o atitudine față de viață, față de oameni. Creangă își fermeca elevii spunându-le în clasă basmele sale, cu mult înaintea ca ele să fi fost tipărite. De fapt, citind operele feciorului lui Ștefan al Petrei, ne învăluie și ne cucerește acea atmosferă specifică șezătorilor de țară, în care s'a înfiripat basmul, acea căldură umană a rapsodului popular, atât de apropiat de cei cărora le spune povestea.

Și în lucrările lui V. Em. Galan se simte, mai mult, poate, ca la oricare scriitor al nostru de azi prezența celui ce scrie, dorința sa vie de a istorisi fapte și de a evoca oameni, de a-și comunica gândurile și sentimentele, se simte dragostea de oameni, nevoia intensă de a se apropia de masa de milioane de oameni a poporului în care scriitorul râvnește să-și găsească cititorii.

Dar nu numai atât. Se simte pasiunea înflăcărată a luptătorului care se apropie de oameni pentru a-i apropia între ei, pentru a păși împreună spre un mare fel, spre socialism. V. Em. Galan iubește cu pasiune pe oamenii din popor zugrăviți în cartea sa, îi urăște pe exponenții claselor exploatare și știe să folosească de cele mai multe ori, mijloace potrivite pentru a ne comunica sentimentele sale.

Numai pentru că este atât de adânc angajat în lupta de astăzi a poporului nostru, pentru că și-a luat drept călăuză învățătura marxist-leninistă, a izbutit Galan să-și însușească în mod creator meșteșugul clasicilor noștri, să-și faurească, învățând dela aceștia, instrumentele proprii pentru evocarea trecutului. Astfel, pentru a contura simpatia cu care participă la viața eroului său Dima, el întrebuițează stilul jovial, retorica bonomă, specifică celui povestitor-țaran care ne istorisește basmele lui Creangă: „*Asta pentru că — vezi dumneata — în anul șăp'ză's'șăpti, Gheorghe Dima, care pe vremea aceea nu era încă omul ei, s'a ridicat de un-*

deva de prin Lunca Dunării și s'a dus de s'a bătut cu Turcul, nu l-a chemat nimeni: s'a dus singur, de bună voie, când a văzut oștenii împărățiilor trecând prin sat pe la el. Așa i-a venit lui!"

Din dragostea, din înțelegerea cu care V. Em. Galan urmărește viața amară a țăranilor săraci au crescut aceste pagini minunate, luminate de lirism, amintite mai sus, pline de imagini deosebit de frumoase, care adâncesc înțelegerea realității zugrăvite. Astfel, viața chinuită a Nastasiei, ne este și mai deslușită atunci când ni se spune despre ea că "...a îmbătrânit de-a-binele. Iar fața i s'a înegrit și a crăpat, asemănându-se din ce în ce mai mult cu mărul aruncat către mal de apele Siretului".

Atunci când se întoarce spre expoziția claselor exploatoare, spre dușmanii poporului, V. Em. Galan știe să mănuiască arma satirei și ironiei. În fața noastră defilează, la fel de umflați de îngâmfare, prefect, moșieri, sau slugi mai mărunte ale burghezo-moșierimii. Humorul scriitorului îi înțeapă asemenea unui ac, și-i desumflă într-o clipită ca pe niște baloane, îi întoarce pe dos, desvăluindu-le nimicnicia. Și aici, V. Em. Galan preia și duce mai departe meșteșugul clasicilor noștri. Dela Sadoveanu a învățat să-și înfășoare personagiile în fraze ample, în aparență calme, dar care pot strivi sub apăsarea domoală a membrilor: "...Iar când au priceput amândoi că într'atâta babilonie mintea omenească n'are cum afla capăt, s'au inversunat unul împotriva celuilalt, după cum le era orânduirea: așa dar, subprefectul a suduit, a izbit cu pumnul în masă, și-a înroșit buclele obrazilor, iar a suduit, și până la urmă, a început a-și roti ochii după o bătă anume". Adâncind piesele de teatru, schițele și momentele lui Caragiale, V. Em. Galan a deprins arta de a demasca demagogia găunoasă a politicienilor burghezi. Mănuind cu iscusință

dialogul, scriitorul face să trăiască în paginile romanului său, așa cum a știut s'o facă și în „Amintirile agentului electoral Teică Pasăre”, pe cei mai autentici urmași ai farfurizilor și tipăteștilor lui Caragiale. Discursul onorabilului Ștefan Bonachi, prefectul județului Suceava, stârnește râsul dar și indignarea noastră: „Cu mândrie și cu respect ne vor pomeni strănepoții! Cu mândrie și cu respect, zic, vor veni ei să se închine în fața amintirilor noastre a celor care am pregătit anul jubiliar 1906. Da, domnilor prin această mare faptă la a cărei ctitorie va trebui să cheltuim tot ce avem noi mai bun și mai frumos în sufletele noastre, prin această faptă care va purta numele și faima gîntei latine din răsăritul Europei, în toată lumea și dincolo de ea, prin această faptă spun, noi toți ne vom înscrie în istorie ca GENERAȚIA DELA EXPOZIȚIUNE!” Nenumărate sunt, dealtfel, pasagiile în care Galan se dovedește a fi un maestru al dialogului. Din câteva replici el reușește să definească o situație tipică, să pună într-o lumină puternică nu numai raportul între cei ce vorbesc ci antagonismul între clasele sociale:

— Cum bă, — începu a se mânia colonelul. Vouă nu vă pasă de pământul românesc?

— Ba ne pasă ne doare, da pământul nu-i românesc.

— Da cum e, bre?

— Boeresc.

— Și boierii nu-s români?

— Nu-s. Români noi suntem.

— Dar ei ce-s?

— Boieri.

Astfel, în nici zece rânduri ni se lămurește, așa cum spunea și Gherea cu privire la „Noi vrem pământ”, că în națiunea română, existau în vremea orânduiri burghezo-moșierești „două nații deosebite care se luptă și se urăsc de moarte”.

S'a putut vedea chiar din exemplele date mai sus capacitatea lui V. Em.

Galan de a sugera prin limbă culoarea specifică a provinciei în care se petrece acțiunea cărții sale. Imbibat de savoarea grăirii moldovenești, lexicul folosit de scriitor rămâne însă de o mare limepezime: lectura romanului „*Zorii Robilor*” nu este un singur moment îngreunată de dialectisme.

Datorită mai ales cauzei care a slăbit la un moment dat firul acțiunii și a destrămat chipul unora din personagii, — îndepărtarea de realitatea istorică — limba literară folosită de V. Em. Galan își pierde, pe alocuri admirabilele calități. Uneori, când muncitorii se pierd în lungi controverse teoretice, limba folosită de scriitor e seacă, cenușie, ea nu contribuie la caracterizarea eroilor, la dezvoltarea acțiunii romanului.

Asemenea lipsuri, precum cele notate mai sus, cititorul și le însemnează pe marginea paginilor cu vădită nemulțumire. Cei cărora lectura romanului „*Zorii Robilor*” le-a dăruit atâta bucurie și gânduri pline de miez, atâta voință de luptă pentru sporirea vieții celei noi din țara noastră, se gândesc că un efort mai intens al lui V. Em. Galan ar fi obținut înlăturarea acestor lipsuri și o mai desăvârșită închegare și limepezime a imaginilor, o mai mare apropiere de realitate a romanului său.

Se poate întâmpla ca cetitorul lui V. Em. Galan să cunoască îndeustul de bine locurile în care se petrece acțiunea din „*Zorii Robilor*”, se poate ca el să cunoască târgușorul moldovenesc Pașcani, nenorocit și murdar de pe vremuri, prin care arar treceau, stărnind nori groși de colb trăsurile sau automobilele Ghiculeștilor, Moruzeștilor, Vârnavilor — stăpânii moșiilor din împrejurimi. Poate că el cunoaște și peisajul dezolant al ruinelor pascănene, lăsate în urmă de urgia hitleriștilor care au bombardat orașelul zile întregi cu artileria în vara lui 1944. Poate că cititorul a văzut și Pașcanii de astăzi, în care mai sunt vizibile rănile războiului, dar în care clocotește viață nouă.

Aci reconstrucția face zilnic pași vizibili înainte.

În locul întrunirilor clandestine dela clubul „Unirea”, de care vorbește V. Em. Galan, muncitorimea pascăneană organizează astăzi meetinguri cuprinzătoare. La ele participă mii de oameni. Și printre aceștia sunt totdeauna sute de țărani muncitori, din satele care, cine știe, se vor fi chemat pe vremuri „*Robi*”, ca în romanul lui V. Em. Galan.

Așteptând trenul în mica gară proaspăt reclădită, cel ce a citit „*Zorii Robilor*”, privește lespezile de piatră ale peronului și vede, petele de sânge scurs din rănile lui Gradic cel mic, eroul lui Galan, ucis de jandarmi, aude comanda răgușită a ofițerului și împușcăturile. Dar aude parcă și cuvintele pe care muncitorul Petrescu le-a spus lui Roman Lupu într-o căsuță aflată nu departe, pe una din ulițele ceferiste: „...să pregătim de fapt bătlăiile ce vin”.

Cititorul nu poate să nu lege aceste cuvinte, care rezumă întreg romanul „*Zorii Robilor*”, de sgomotul care vine de lângă gară, unde se clădește cu sârg uzina electrică nouă. E una din bătlăliile pe care o pregăteau eroii lui V. Em. Galan.

Dar pentru ca să înțelegem acest lucru nu e nevoie să cunoaștem locurile de unde au răsărit „*Zorii Robilor*”.

V. Em. Galan a căutat să înmănușieze și să fixeze într'un loc anume, zorii pe care Partidul clasei muncitoare i-a țesut din focul luptei sale în trecut pe tot cuprinsul țării noastre. Această luptă, care luminează puternic multe din paginile cărții lui V. Em. Galan, ne face să ne încordăm și mai intens forțele în lupta noastră de astăzi pentru socialism, împotriva celor care, odioși urmași ai lui Chrisovelli, Zvorișteanu sau Nedelca Păstrăvan, uneltesc moartea milioane de oameni simpli...

Acesta este meritul de bază al romanului „*Zorii robilor*”.

H. BRATU

TRATAREA CONFUZĂ A UNOR PROBLEME INSEMNAȚE

Apariția unei cărți noi despre problemele realismului critic nu poate să nu stârnească un viu interes, în cele mai largi cercuri ale opiniei noastre publice. Realizările corifeilor realismului critic: Radicev, Pușchin, Necrasov, Balzac, Gogol, Scedrin, Stendhal, Turgheniev, Dickens, Tolstoi, Cehov, au constituit cel mai bogat tezaur de opere literare din literatura trecutului; de numele teoreticienilor acestui curent: Belinski, Cernișevski, Dobroliubov, — este legat cel mai vast și mai înaintat curent al gândirii sociale și estetice premarxiste. Interesul pentru realității critici a crescut însă în mod deosebit, după înlăturarea exploatării burghezo-moșierești, în momentul când s'au creat posibilități concrete pentru accesul masei la cultură; astfel, în ultimii 4 ani s'au tradus la noi mai mult decât în întreaga epocă dintre cele două războaie mondiale (peste 70 de titluri din diferite opere ale scriitorilor citați mai sus). Opere ca: „Război și Pace“ de Tolstoi sau: „Domnii Golovliov“ de Salticov Scedrin au fost tipărite în mai multe ediții. Dar în însăși istoria literaturii noastre, epoca realismului critic în care au creat un Caragiale, un Creangă, un Coșbuc, un Slavici, un Eminescu, etc. cuprinde cele mai realizate și mai prețioase opere artistice pe care le pune la îndemână moște-

nirea noastră literară. În sfârșit, trebuie amintit că gândirea estetică a unor fruntași ai criticii noastre ca Dobrogeanu-Gherea sau Ibrăileanu s'a dezvoltat sub influența ideilor răspândite de democrații revoluționari ruși, că opera unora din cei mai importanți creatori din secolul XX, cum ar fi a maestrului Sadoveanu sau a lui Cezar Petrescu, a fost direct și profund influențată de operele realiștilor-critici ruși.

Totuși, până de curând, puține au fost culegerile de articole și materiale originale care să cerceteze și să se ocupe din punctul de vedere al istoriei literare științifice, de variatele și multilateralele aspecte ale operelor corifeilor realiști critici. Și mai puține încă au fost lucrările originale care să se ocupe de curentul realismului critic, privit în ansamblul său. Au apărut astfel „Fișele asupra realismului“, de I. Vitner, lucrare oarecum de inițiere generală, publicată pentru prima dată acum cinci ani în „Contemporanul“, un studiu de sinteză „Realismul în literatură“ de N. Moraru; comunicarea academicianului Constantinescu-Iași în legătură cu influența democraților revoluționari ruși asupra culturii noastre în a doua jumătate a secolului trecut și în sfârșit, unele articole publicate cu prilejul ani-

versării lui Pușchin, Cernișevski, Dobroliubov, Balzac, Tolstoi, etc.

Se făcea astfel simțită lipsa unei lucrări de ansamblu, care să trateze mai pe larg probleme legate de realismul critic, care să analizeze realismul critic rusesc, în cea mai mare parte ignorat sau falsificat de critica burgheză. Cartea lui Horia Deleanu ar fi trebuit deci să umple un gol din literatura noastră, studiind realismul critic în raport cu stadiul în care ne aflăm astăzi în debatarea problemelor de estetică și istorie literară, ținând seama de progresele actuale în generalizarea învățăturilor și cercetărilor științifice, în legătură cu valorificarea moștenirii literare. Ea ar fi putut aduce o contribuție în acest sens în discuțiile de estetică și istorie literară.

De fapt, satisfacerea acestor exigențe nu înseamnă a cere cu orice preț autorului unui asemenea volum, să aducă neapărat în discuție idei cu totul „originale”, sau un material în întregime „inedit”; ci mai curând ca, — pe baza unei serioase documentări și prelucrând bogatul material științific sovietic din acest domeniu, însușindu-și progresele istoriei literare sovietice, înzestrat cu principiile științifice de bază ale teoriei marxist-leniniste a literaturii, — să pornească cu idei clare și sistematice la expunerea tezelor principale cu privire la realismul critic. Astfel, autorul ar fi putut aplica și criterii valabile în legătură cu istoria literaturii noastre, cu periodizarea ei, dând cercetătorului literar indicații care să-l ajute la examinarea cât mai metodică și mai științifică a problemelor legate de dezvoltarea literaturii, de teoria și estetica literară. Pe de altă parte, o asemenea carte ar fi trebuit să sublinieze în discuție tocmai acele puncte de vedere care să permită cititorului să se apropie cât mai ușor și mai metodic de problemele în chestiune, să interpreteze cât mai bine propriile sale lecturi din realității critici, să desvolte gustul pentru dis-

cuția operelor citite și — pe de altă parte — să capete perspectivă de ansamblu asupra unei faze importante din cultura universală.

Lucrarea tovarășului Deleanu începe cu un capitol în care autorul tinde să discute „trăsăturile generale ale realismului”, după care urmează un „scurt istoric”. Capitolul de bază din carte cuprinzând cam trei sferturi din totalul numărului de pagini este „realismul rusesc din secolul XIX, realismul critic”, urmat și acesta de scurte „concluzii” generale. Aceste titluri de capitole ar vâdi preocuparea de a sistematiza a autorului. În practică însă, când străbăim conținutul, planul lucrării nu mai apare atât de limpede.

În capitolul de bază despre realismul rusesc din secolul al XIX-lea, după ce expune trăsăturile generale ale realismului critic, arătând în special mai multe din trăsăturile specifice ale realismului critic rusesc, autorul trece la arătarea momentelor esențiale de dezvoltare a realismului critic rusesc din secolul al XIX-lea, în legătură cu mișcarea de eliberare, cu lupta socială.

Faptul că autorul lucrării de față a înțeles necesitatea orientării ei în primul rând către realismul critic rus, axând discuția aspectelor realismului critic pe o tratare — în primul rând — a caracteristicilor realismului critic rus — văzut în mod just ca forma cea mai înaintată și mai profundă de realism din literatura universală — constituie fără nici o îndoială, un merit al lucrării. Aceasta explică interesul cu care, în general, cititorul primește cartea, — în ciuda gravelor erori provenind din tratarea superficială a multor probleme și a lipsei de sistematizare care îngreuiază mult lectura.

Unele probleme sunt deasemeni tratate în mod just. Astfel, putem cita analiza luptei dintre realism și anti-realism în Evul-mediu, autorul pornind dela teza justă că oprirea pe care o exercitau nobilii și clerul feudal întâlna

riposta energetică a masselor populare. „In acord cu aceste manifestări populare, alimentate de permanența revendicărilor tobage, circulă opere artistice cu totul deosebite de cele oficiale. Legende și povestiri populare pe motive variate fac o oază realistă în oceanul idealismului subiectiv, sălbatec, al acestei epoci. E o manifestare a realismului popular care se desvoltă în afara artei oficiale, legând cu o verigă destul de trainică, realismul antichității de acel al Renașterii” (p. 17).

Un alt aspect pozitiv este analiza patriotismului ca trăsătură a realismului critic rusesc. Demascând falsul patriotism reacționar, care încerca „prin orice mijloace să înăbușe lupta de clasă predicând ideea „unitară” a patriei și fiilor ei, atribuind această calitate, în mod mecanic, oricui se năștea pe un teritoriu dat”, autorul observă că „poziția patriotismului aristocratic reacționar se asociază de obicei cu tendința pseudo-populară care idealiza laturile sumbre, trăsăturile negative ale trecutului istoric”. Autorul arată că cele mai tipice manifestări de această natură se găsesc la slavofili (p. 48). Autorul leagă aspectul adevăratului patriotism (pe care-l numește însă uneori impropriu, patriotism revoluționar, referindu-se la realiștii critici) în genere de „caracterul popular al artei, de dragostea pentru popor, pentru cultura lui”, care sunt alte trăsături ale realismului critic (p. 46, jos). Mai puțin just este interpretată opoziția realismului critic față de cosmopolitism, noțiune definită în mod insuficient în carte (p. 49, jos). Cosmopolitismul nu este analizat în legătură cu condițiile istorice respective, în care se manifestă în epoca realismului critic; nu este arătat felul în care au fost combătute de realismul critic diferite manifestări ale cosmopolitismului în câmpul culturii — ca de pildă ploconirea în fața culturii Occidentului.

În sfârșit, un alt aspect pozitiv al

lucrării este partea din capitolul realismului critic referitor la momentele mai importante ale acestui curent în Rusia, deși prin felul în care este extinsă problema, această parte capătă mai curând caracterul unei analize (fragmentare) a desvoltării sociale, politice și culturale a Rusiei în secolul trecut, vorbindu-se totuși prea puțin de realismul critic; în acest capitol se dau o serie de informații interesante asupra situației din Rusia, a poziției diferitelor „tabere și grupe în fața problemei esențiale ale acestei epoci — problema țărănească”.

Primul moment analizat este momentul Pușchin.

H. Deleanu condensează în trei pagini datele cele mai semnificative asupra marelui poet „considerat de unanimitatea criticii, întemeietorul realismului în literatura rusă, și sub raportul tematicii și sub cel al forme”. Autorul insistă apoi asupra revendicărilor specifice ale „anilor 40”, relevând puternica contribuție a lui Belinski și a „școlii naturale”. În sfârșit, autorul analizează pe larg anii 60, „etapă revoluționară în istoria rusească”, contribuția revistei „Sovremionik” (Contemporanul), a democraților revoluționari și de asemeni a lui Pisarev. În general, trebuie spus că „Problemele realismului critic” pare scris cu o anumită pasiune pentru discuția largă.

Acestea sunt — cu unele rezerve pe care le-am arătat — cele câteva părți pozitive ale cărții tovarășului Deleanu, înțelegând prin pozitiv nu numai simpla abordare a problemei, ci și tratarea ei într-un spirit just critic. Dar ele sunt umbrite de lipsurile grave care apar în ansamblul cărții, precum și în fiecare capitol luat în parte, lipsuri care ne privează în general de posibilitatea de a socoti cartea lui Horia Deleanu drept o lucrare documentată, construită în întregime pe baze științifice.

În primul rând, ce este realismul?

„Realismul este definit în general de diversele dicționare enciclopedice ca o reprezentare adevărată, obiectivă, a realității în artă. Formularea aceasta schematică, nu izbuteste să acopere decât fragmentar, defectuos, câmpul imens al concepției artistice, (sublinierea noastră) care își găsește ilustrarea în toate epocile istorice”. Printr-o analiză istorică puțin metodică — întemeiată însă pe unele citate interesante din democrației revoluționari ruși și de definiția lui Gorchi — autorul completează expunerea inițială printr-o expunere amplă a caracteristicilor realismului. „Vechiul realism pe care l-am considerat cuprinzând toată istoria omenirii până la anii apropiați de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a căpătat o serie de caracteristici, care îl disting de curentele artistice ce au frământat secolele. Câmpul artei egal cu realitatea întreagă, fidelitatea, veridicul reprezentării realității, oglindirea vieții sociale reale în detaliile ei adevărate (adică realism în zugrăvirea analitică a amănuntelor și în aceea sintetică a ansamblurilor); adoptarea unei poziții critice, de demascare a contradicțiilor sociale; multilateralitatea caracterelor urmărite în desfășurarea lor; alegerea elementelor celor mai semnificative din realitate; construcția operei în raport cu specificul vieții reprezentate, corespondența dintre fond și formă și bogăția mijloacelor de exprimare a realității — iată câteva din elementele cele mai importante, care completează schematicul formulării noastre inițiale și care lămuiesc într-o serie de puncte definiția lui Gorchi, împlinind înțelegerea conținutului concret al vechiului realism”.

Formulările duc însă în parte la confuzii. Autorul socotește, așa cum arată primul citat, că realismul este o „concepție artistică”. Deasemeni autorul va considera realismul rusesc din sec. XIX drept o concepție (pag. 16, p. 32, etc.). În sfârșit, în mod greșit autorul vorbește despre „concepția” realismu-

lui socialist. Astfel formulările autorului definesc greșit în același mod — drept concepții atât „realismul în genere” sau „vechiul realism” cât și manifestările sale în diferite epoci istorice: realismul critic, realismul sec. XVIII, etc, duc la confuzie, punând pe același plan noțiuni care în fond sunt deosebite. În acest fel, sub cuvântul concepție, se ascunde și ceea ce în estetică se numește în mod obișnuit — metodă artistică, — de pildă realismul sau realismul socialist — dar și ceea ce se numește curent (manifestarea într-un anumit moment istoric dat a metodei), adică realismul critic, etc. — iar câte odată, stil. Este evident că din moment ce autorul socotește drept concepție atât vechiul realism, (metodă) cât și realismul critic, (curent — manifestarea într-un anumit moment istoric dat a metodei) el va ajunge până la urmă să socotească că „realismul a căpătat o serie de caracteristici care îl „disting” de curentele artistice ce au frământat secolele” (cum spune în cel de al doilea citat).

Este dela sine înțeles că această serie de caracteristici ale realismului nu pot exista în afara curentelor literare în mod abstract, în stare „pură” ci concretizate, întrupate tocmai în cadrul acestor curente. S’ar putea eventual replica — în legătură cu aceasta — că aici este vorba doar de o lipsă de claritate, de o expresie nefericită care a încurcat problema, căci în ansamblu cartea ar arăta totuși — că trăsăturile generale ale realismului se întrupează în cele din urmă în diferitele forme artistice condiționate istoricește. În general însă vom vedea că terminologia din cartea lui H. Deleanu se pretează la astfel de confuzii, încât ea îndreptățește cititorul să le socotească totuși având o cauză mai adâncă, adică o confuzie de conținut.

Pentru a rezolva problema analizei științifice a istoriei dezvoltării realismului, credem că se poate recurge la noțiunile de metodă și curent. Realismu-

mul din cadrul societății pe clase (sau vechiul realism cum îl numește autorul) este ca și romantismul, o metodă de creație. Realismul critic ca și realismul antic, ca și realismul burgheziei din epoca în care nu ajunsese încă clasa dominantă (Diderot, Lesage, Beaumarchais), în sfârșit ca și realismul popular din epoca monarhiei absolute din secolul al XVIII-lea (Molière) sunt curente. Deosebirea dintre metodă și curent este astfel evidentă. Metoda este legată în primul rând de modul de a construi imaginea, de punctul de vedere pe care se plasează scriitorul pentru a construi imaginea. Acest mod este deci „*principiul de selecționare și generalizare a faptelor din viață, de care se călăuzește scriitorul, atunci când își creează operele*”. (Timofeev, Manual de teorie a literaturii. Partea 3-a, Capitolul I). Vedem deci că noțiunea de concepție apare nepotrivită când este vorba de a defini însăși baza procesului de creație a scriitorului. Întrebuințată astfel, ea nu ar putea decât pune în încurcătură pe cercetătorul literar, căci va da naștere la confuzii în legătură cu ceea ce în mod obișnuit se înțelege în general prin concepție. Noțiunea de metodă artistică definește tocmai specificul cunoașterii artistice, definește tocmai relația între artă și realitate. Rezultă deci că vom avea metode de creație realiste și anti-realiste determinate în primul rând de modul cum autorii rezolvă problema fundamentală a esteticii, — problema relației dintre artă și realitate. În această ordine de idei, realismul este aceea metodă artistică ale cărei trăsături distinctive sunt construirea imaginilor din materialul oferit de realitatea existentă, năzuința de a crea caractere tipice în împrejurări tipice și obiectivitatea narațiunii. Cu alte cuvinte, el presupune deci în fond recunoaștea existenței obiective a lumii exterioare, o bază gnoseologică materialistă de creație. Tocmai aceasta ne permite să descoperim puterea deosebită în cea mai

mare parte a operei lui Balzac, realismul său, contemporaneitatea, în ciuda vederilor catolic-monarhiste pe care o afișa scriitorul în viața politică. Desigur trăsăturile acestea ale realismului sunt trăsăturile cele mai generale. Ele pot apărea în mod mai mult sau mai puțin complet, în mod variat, determinate de condiționarea istorică. Tocmai din cauza acestei asemănări între metoda lor de creație, vom găsi trăsături comune la scriitori despărțiți unul de altul prin sute sau zeci de ani, atât de diferiți prin materialul lor de viață și conținul lor de idei; iată de pildă: Gogol, Molière, Scedrin și Caragiale, Shakespeare și Necrasov, Tolstoi și Stendhal, Creangă și Balzac. Între acești scriitori vom găsi, prin unele trăsături generale ale creației lor, mai multe asemănări în metodele lor de creație decât între scriitorii contemporani, abordând uneori un material de viață cu particularități concrete asemănătoare. Iată cât de deosebiți sunt un Cehov de I. A. Bunin — deși amândoi vor să prezinte țăranul rus din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, însă, sub prisme atât de diferite: acolo unde primul vede un țăran harnic, muncitor, dar a cărui vlagă este stoarsă de moșieri și de chiaburi, al doilea nu „observă” decât fenomenele negative, exagerează până la absurd deformările pe care secolele de apăsare le-a imprimat în sufletele oamenilor, fără a vedea însă — în mod realist — elementele vii, constructive, regeneratoare, care dovedesc că sufletul țăranului este tânăr, sănătos. Mai mult se apropie Cehov de Stendhal de pildă — prin unele trăsături ale creației sale, decât de contemporanul său rus; tot astfel, mai mult se deosebește Maupassant de colegul său de confrerie și de redacție Huysmans sau de prietenul său Villiers de Lisle-Adam — care își iau subiectele din același mediu, decât — să zicem — de Turgheniev, de Pușchin sau Ostrovski. Vedem deci că firul aceleiași metode de creație unește de-a lungul se-

celor pe scriitorii realiști, despărțindu-i de promotorii metodelor anti-realiste. Bineînțeles că aceasta nu înseamnă că opera unui scriitor realist nu prezintă și fisuri; părți, fragmente romantice, adesea anti-realiste și naturaliste: (Dikens, Gogol, Flaubert). Ne referim însă la ceea ce e mai valabil în creația lor, la trăsăturile ei fundamentale. În acest sens, istoria literaturii în societatea de clasă este istoria luptei dintre realism și antirealism, sau altfel spus, istoria dezvoltării realismului. Trebuie însăfârșit arătat că metoda de creație a realismului socialist și cea a realismului societății împărțită în clase antagonice, este o diferență calitativă; căci metoda realismului socialist, este în același timp o expresie a victoriei realismului în dezvoltarea istorică și o formă calitativ nouă — superioară a realismului, apărând în condițiile luptei pentru socialism și a victoriei lui, fundamentată pe ideologia comunistă, zugrăvind o realitate complexă nouă în dezvoltarea ei revoluționară, oameni cu totul noi, eroii societății socialiste, adică având noi principii de a construi imaginea artistică. Noțiunea de metodă — deși îmbrățișează o epocă istorică deosebit de largă din istoria omenirii, este și ea condiționată istoric. Istoria literaturii dela începuturile ei și până astăzi este nu numai o luptă între metode, dar cunoaște și o succesiune de metode oglindind succesiunea raporturilor sociale. (Pe epoci foarte largi). În acest fel, realismul socialist este o cotitură revoluționară în istoria artei, un punct culminant în dezvoltarea realismului: generând arta bazată pe cea mai complexă cunoaștere a societății, căci baza gnoseologică a realismului socialist — materialismul dialectic — înseamnă tocmai cunoașterea științifică a legilor fundamentale de dezvoltare a naturii și a societății. Trebuie spus că în lucrarea tovarășului Deleanu, diferența și în același timp legătura între realism și realismul socialist, nu este ex-

plicată în mod științific, ci expusă în notații fragmentare. Se vorbește despre cotitura revoluționară în creație, — pe care o reprezintă realismul socialist, dar nu se arată în mod științific ce înseamnă acest lucru. Din cartea lui H. Deleanu ar rezulta că realismul socialist se deosebește de „vechiul realism”, doar prin *obiectul* artei (eroi, teme, etc.). Aceasta este prea puțin. Noi trebuie să căutăm aceste deosebiri nu numai în obiect — ci și în *metodă* — în noile principii de construire a imaginii artistice. Se vorbește de-asemeni despre tradiție, fără a se sublinia în mod concret continuitatea în cadrul noii metode artistice a celor mai bune trăsături ale realismului pe o treaptă calitativ superioară. Tocmai fiindcă nu scoate bine în evidență aceste diferențe și apropieri, autorul nu semnalează cu justețe nici punctele înaintate, nici limitele realismului critic. Pe de altă parte, realismul socialist apare când ca o „concepție” deosebită calitativ de „vechiul realism” în genere, când deosebindu-se doar de realismul critic.

Autorul nu are o concepție clară nici asupra curentului care reprezintă tocmai „*unitatea particularităților ideologice și artistice fundamentale, care se manifestă într-o perioadă istorică determinată în creația unui șir de scriitori, înrudiți între ei prin ideologia și experiența lor*” (Timofeev: Manual de teorie a literaturii, partea III-a: Proces literar). Cu alte cuvinte, curentul literar are o condiționare istorică mult mai precisă, mai stringentă decât metodele de creație, fiind legat de o anumită epocă, căci el nu este în fond altceva decât manifestarea metodei de creație în cadrul unei anumite epoci. Într'un anumit moment istoric dat, într-o formă tehnico-artistică determinată istoricește de stadiul respectiv al dezvoltării societății, de stadiul respectiv de dezvoltare al cunoașterii umane.

Curentele realiste în decursul istoriei vor fi deci expresia dezvoltării realismului în anumite faze; în general ele

sunt caracteristice pentru perioada de înflorire a artei, înflorire legată de ridicarea unei anumite clase (democrația sclavagistă în Grecia antică, burghezia ascendentă în Franța secolului XVIII-lea, burghezia română prepașoptistă). Însă, când nu există încă o clasă progresistă care, în interesul luptei proprii pentru putere să fie interesată a cunoaște prin artă realitatea socială, aceste curente vor fi proprii în primul rând realizărilor din sânul masselor populare în lupta împotriva exploataților (de pildă în Rusia, în evul mediu francez sau în antichitate, în forme specifice mitologice în Egipt, etc.).

De aceea, din faptul că autorul „*Problemelor realismului critic*” nu a căutat să găsească și să utilizeze acele noțiuni care să-i îngăduie să stabilească corelații cu privire la un material cât mai variat care să descopere căile mai complexe în dezvoltarea — istorică a literaturii, — o serie de probleme tratate în grabă la „*Scurt istoric*” sau la începutul capitolului despre realismul critic rus apar eronate. Deși autorul își exprimă rezerva față de nomenclatura complicată și confuză a istoriografiei literare burgheze care încurcase toate epocile literare — printr-o suită de numiri care mai de care mai „senzationale”, totuși autorul se vede silit până la urmă din pricină nu numai a nestăpânirii unei terminologii noi, dar și a analizei insuficiente a noțiunilor de bază ale teoriei și istoriei literare științifice, să recurgă încă la vechiul arsenal al terminologiei istoriei literare burgheze. Deși H. Deleanu are grijă să pună în fața fiecărui termen din această nomenclatură formula „numit de unii” sau — „socotit de unii” sau „considerat de o serie de esteticieni” sau „anumiți teoreticieni au apreciat” sau „numit așa zis”, în practică întrebându-se în continuare, el capitulează în fața lor, (de pildă, p. 20 și 28). Astfel, autorul spune: „*Independent de atribut — fantastic, burghez, clasic, democratic, — realismul a fost oglinda*

societății pe care a zugrăvit-o, societate de clase. E adevărat că atributele diverse au reprezentat în momente date trăsăturile cele mai caracteristice ale artei realiste: era vorba despre note din conținutul noțiunii, care deveneau dominante, în raport cu conjuncturile concrete ale epocii. De aceea, făcând abstracție de un anumit arbitrar, care guvernează calificarea enunțată — aceasta în măsura în care în conținutul noțiunii de așa numit realism „burghez”, de pildă, intrau și o altă serie de note importante — ea își găsește justificarea, exprimând elementele cele mai caracteristice ale forme de realism, corespunzătoare unei anumite structuri sociale”. În practică însă, e foarte greu să admitem cu oricâte rezerve, utilizarea calificărilor neștiințifice din lucrare și să socotim de pildă că trăsătura cea mai importantă a realismului lui Swift constă în a fi pe lângă realist, și „fantastic” sau să socotim că formula „realism al renașterii” „*exprimă elementele cele mai caracteristice ale forme de realism corespunzătoare unei anumite structuri sociale*”. Nici termenul „democratic”, aplicat exclusiv lui Pușchin, nu pare fericit, căci nici Necrasov nici Scedrin nu sunt mai puțin promotori ai unui realism democrat. Tocmai în înlăturarea denumirilor istoriei literare burgheze, în combaterea lor, în restabilirea caracterului ideologic al curentelor trebuie să meargă lucrarea. Dacă, după ce vorbești de clasicismul — ca „stil” al monarhiei absolute din secolul al XVII-lea, vorbești despre realismul „clasic” al lui Goethe, cititorul este tentat să facă anumite șilogisme simpliste, care-l pot duce la concluzii foarte eronate. După lectură, cititorul își poate pune o serie întreagă de întrebări care apar însă aproape cu totul insolubile. Dacă asupra realismului antic și al evului mediu, el este mai mult sau mai puțin lămurit, o adevărată învâlmășeală se va produce atunci când va încerca să-și clarifice noțiunile în legătură cu curentele realiste din

epoca burgheziei. Într'adevăr, dacă realismul secolului XVIII este burghez — după cum bine arată titlul, — realismul Renașterii este mai puțin „burghez?” Și dacă este așa, care este pricina? Ce deosebire este între ceea ce autorul numește realism clasic și realismul Renașterii? Ce deosebire este între realismul critic și cel „democratic?” Este cel critic mai puțin democratic, decât cel „democratic”, — dacă e să admitem că fiecare denumire exprimă „elementele” cele mai caracteristice ale formei de realism — corespunzătoare unei anumite structuri sociale?” În definitiv, corespund oare fiecare din aceste denumiri în mod obiectiv existenței unui curent, sau parte din ele suht niște abstracțiuni: denumiri diferite pentru aceiași noțiuni? Deasemeni, este greu de aflat din această lucrare în ce constă anume în esență, deosebirile dintre curente și care este criteriul cu ajutorul căruia stabilim aceste deosebiri.

Eclectismul acesta îl face pe autor să nu vadă *determinarea* precisă a diferitelor curente realiste în dezvoltarea lor istorică, *în timp*. Acest lucru se întâmplă chiar în unele pagini esențiale pentru înțelegerea problemelor. Chiar după ce definește realismul critic, (p. 30) autorul îl compară cu cel așa zis democratic, pune această calificare în ghilimele, (dar o admite totuși ca atare), arătând că amândouă aceste denumiri exprimă în modul cel mai fidel trăsătura caracteristică. În altă pagină, el trece printre promotorii curentului democratic pe Pușchin (care este însă tocmai un realist critic). Autorul uită însă că în însăși enumerarea promotorilor realismului critic, el include pe acei scriitori pe care îi socotea promotori ai realismului democratic; cum este și just, fiindcă nu există un realism democratic deosebit de cel critic.

În fond însă nu există un realism „democratic”, (denumire provenită din istoriografia literară burgheză) *deosebit* de cel critic. Criticii burghezi, în speță

cei liberali, denumeau pe unii promotori ai realismului critic „realiști democrați” (Pușchin, Necrasov) închipuindu-și probabil că din moment ce alți realiști ca Scedrin, Cehov, critică și satirizează orânduirea burghezo-moșierească în noile condiții istorice, aceștia din urmă nu mai pot fi considerați „democrați”. În realitate Pușchin care critică și satirizează societatea feudală dela începutul sec. XIX, este inițiatorul realismului critic pe care îl vor continua cu strălucire în cursul sec. al XIX-lea, Gogol, Belinski, Cernișevski, Dobroliubov, Scedrin, Ostrovschi, Tolstoi, Cehov, etc. Justa înțelegere a noțiunii de realism critic — în cadrul unei concepții clare despre curente, ar fi ferit autorul de astfel de confuzii. De aceea, noi nu vedem pe baza caracterizărilor autorului în ce curent se încadrează unii scriitori: de pildă, dacă Griboedov poate fi considerat realist critic sau nu. Pe de altă parte Goethe este trecut când la realismul clasic, (p. 28) când alături de Balzac (p. 25). Din aceeași cauză se fac aprecieri incorecte, contrazicătoare și asupra operelor. Într'un loc, ni se spune că „*Evghenii Oneghin*” este socotit cu drept cuvânt primul roman realist rus; (p. 62) în altul că „*Un erou al vremurilor noastre*” de Lermontov e considerat primul roman psihologic din literatura realistă rusă (p. 58). Este evident că autorul se contrazice aici, căci din text nu reiese până la urmă care este primul roman realist, noțiunea de „*realist psihologic*”, nu poate oferi un criteriu de discriminare; dealtfel, romanul lui Pușchin nu este nici decum mai puțin „*psihologic*” decât acela al lui Lermontov. Meritul ambelor acestor romane este că ele analizează într'o manieră realistă viața și psihologia eroilor lor, ca o reflecție a stărilor de lucruri din acea epocă.

S'ar părea că o mare parte din obiecțiile aduse până acum ar putea fi calificate doar ca obiecții aduse unei terminologii nestiințifice: idei juste îmbrăcate într'o formulare greșită. Teza ar

fi însă eronată: în primul rând, fiindcă noi nu putem determina ideile autorului decât din felul în care el le exprimă; în al doilea rând, fiindcă confuzia de noțiuni este destul de adâncă pentru ca (nu numai în „terminologie” dar chiar și în conținut), ea să se transmită în capul cititorului care ar voi să se informeze în cartea lui H. Deleanu.

Tocmai din cauza acestei încurcături de noțiuni, autorul nu poate combate în mod științific tezele istoriografiei burgheze. Una din cele mai puternice deformări pe care le-a practicat burghezia în cadrul istoriei literare, constă în înglobarea în cadrul unei „mișcări literare unitare”, a scriitorilor cu tendințe diferite. Sub asemenea formule se ascundeau însă ciocnirile între tendințele opuse, direcții diferite de orfentare — oglindind lupta de clasă. Clasicismul, romantismul, au apărut astfel — în cadrul istoriei literare burgheze — ca niște unități monolitice, înglobând în același „curent” un Molière și un Racine (în clasicism), — un Hugo și un Chateaubriand (în romantism). Dar și în asemenea epoci de dezvoltare a literaturii, se desfășoară lupta dintre realism și anti-realism. În ceea ce se denumește în mod obișnuit „clasicismul”, există două orientări deosebite, două principii. Se poate vorbi de un clasicism progresist, oglindind formarea conștiinței de clasă a burgheziei (Molière, Voltaire) — de esență realistă — precum și un clasicism reacționar, aristocrat (Racine, Scudéry) — care urmărea prin promovarea anumitor canoane stricte (regula celor trei unități, „primatul” rațiunii), să împiedice reprezentarea realității în artă. Tratată în capitolul introductiv despre trăsăturile generale ale realismului și vorbind despre clasicism și relațiile sale cu realismul, această problemă nu apare clar în lucrarea lui H. Deleanu. Enunțul prin care se precizează că „*împotriva ficțiunii clasicismului se propagă inspirația din izvoarele populare ale*

poeziei; Molière ilustrează această tendință sănătoasă intim legată de realismul Renașterii”, — nu este o afirmație științifică.

Tocmai din pricina acestei neurmări consecvente a luptei dintre realism și anti-realism — tocmai din pricina obiectivismului, autorul ajunge să afirme că naturalismul, pe care-l califică în același timp „*formulă anti-realismă de mare circulație*”, este un „*realism al compromisului*” (pag. 7) sau să vorbească de „*viața naturalistă*” (p. 31) Aceasta, după discuția prelungită din coloanele revistelor noastre literare, care s'a dus tocmai pe linia combaterii camuflării naturalismului sub orice alte denumiri. (realism empiric, plat, inferior, etc.).

Autorul nu tratează în mod științific problema corelației între curentele realiste în cadrul unei epoci.

În condițiuni istorice similare, în diferite țări, apar aceleași curente, — deși cu o puternică pecetie specifică. Inegalitatea dezvoltării sociale a diferitelor societăți face ca același curent — cu trăsături similare — corespunzând aceleleași faze de dezvoltare a societății — să apară în momente istorice diferite, nu simultan: realismul critic rus străbate aproape tot cursul secolului al XIX-lea, pe când cel francez și englez se întinde în jurul unei scurte perioade din jurul anului 1850. Astfel, potrivit cu particularitățile dezvoltării istorice în Rusia, se explică înflorirea atât de puternică a realismului în această țară; deasemeni, prin particularitățile social-istorice ale dezvoltării din Germania, se explică proporțiile reduse ale realismului german din sec. al XIX-lea.

Este evident că punerea la baza lucrării a noțiunilor de metodă și curent, combaterea vechilor expresii, a tezelor istoriografiei burgheze, ar fi împins însuși autorul la precizarea problemelor pe care ar fi voit să le abordeze, la clarificarea ansamblului. Alte greșeli însă, provin în mod sigur

dintr-o lipsă de viziune științifică asupra problemelor realismului critic. În acest sens, o lipsă gravă a lucrării constă în definirea injustă a realismului critic în general, și a celui rus în special: „*realismul critic reprezintă arta societății burgheze în care contradicțiile interioare se înăspresc mereu; tensiunea din ce în ce mai puternică dintre clasele antagonice din lumea capitalistă a atribuit artei un caracter prin excelență combativ, o poezie conștient luptătoare, (subliniat de noi) un aspect critic mult mai ascuțit, decât l-a înregistrat vreodată în istorie realismul. Și așa cum realismul „democratic” de pildă conține în enunțare atributul care-i desemna caracteristica esențială, tot așa realismul critic, păstrează în denumirea lui atributul, care exprimă în modul cel mai fidel trăsătura fundamentală a acestei concepții artistice*”. Accentuarea poziției, conștient luptătoare a realiștilor critici va apare ca un leitmotiv în lucrarea lui Horia Deleanu și aceasta, în caracterizarea realismului critic luat în ansamblu. Se spune astfel că Balzac, Mark Twain „*produs al războiului de secesiune din America*” (!) Dickens, „*și-au luminat opera cu ideile cele mai avansate ale timpului*”, (p. 31) uitându-se probabil în ceea ce privește pe ultimii doi — de faptul că în momentul istoric în care ei creau — marxismul, reprezenta „*ideile cele mai avansate ale timpului*” de care scriitorii citați nu aveau cunoștință.

Autorul vorbește în mai multe rânduri, nu atât despre *caracterul progresist al criticii* pe care realiștii critici o fac în general orânduiri burgheze sau burghezo-moșierești, ci despre „*ideile progresiste de bază*”, „*tendențele politice explicite, avansate*”. În acest fel, autorul exagerează ceea ce el numește „*poziția conștient combativă*” a realismului critic. El identifică poziția celor mai înaintați realiști critici ruși și a democraților revoluționari,

(într-adevăr strâns legați de ideologia progresistă), cu poziția realismului critic luat în ansamblul său.

În realitate, numai o parte din realiștii critici și-au clădit în mod conștient concepția lor ideologică pe îmbrățișarea ideilor celor mai înaintate ale timpului lor. Aceștia au fost în primul rând o parte din realiștii critici ruși, democrații revoluționari Cernișevski, Dobroliubov, Necrasov, apoi Sedrin ș. a. m. d. Alți realiști critici au dus o luptă conștientă împotriva exploatarei, nu în viața politică, ci spunându-și cuvântul cu mare forță în cadrul operei (Pușchin). Înfățișat, nu puțini sunt aceia — să-i cităm pe Balzac, Gogol, Turgheniev, Tolstoi, Mașin Sibiriac, — care din punct de vedere al concepțiilor politice îmbrățișate (sau uneori chiar elaborate) de ei în cadrul vieții politice, au fost de parte de a se situa în avangarda bălăii timpului. Prin felul în care ei zugrăveau realitatea, selectând anumite fenomene și caractere, ei imprimau operei lor o anumită atitudine față de realitate, față de societatea în care trăiau și creau. Dar conținutul *obiectiv* al operei lor nu coincidea întotdeauna cu aprecierea *subiectivă* pe care acești scriitori o dădeau fenomenelor: „*Scriitorul trebuie să facă deosebire — scria Marx — între ceea ce un autor dă cu adevărat și ceea ce el dă numai în închipuirea lui*”. („Correspondența lui K. Marx și F. Engels cu oamenii politici ruși”, Gospolitisdat 1947, pag. 190). Astfel, Balzac afișa un monarhism catolic, închinându-și opera „tronului și altarului”, Turgheniev lucrase mai multă vreme pentru o revistă a intelectualității liberale, Tolstoi predica „non-violență”, Sibiriac sau Gleb Uspenschi — idei narodniciste. Marea lor forță constă în faptul că tocmai în ciuda acestor concepții afișate în politică ei reușeau prin opera lor să zugrăvească în trăsături caracteristice realitatea contemporană și astfel să

desvăluie întreaga hădoșenie a regimului de exploatare. Dându-i cititorului adevărata imagine a realității, ei îi infiltrau implicit o ură puternică împotriva opresorilor și chiar îl stămulau la luptă împotriva exploataților. În aceasta constă conținutul progresist al operelor lor. În felul acesta și ei se situau *prin opera lor* — pe o anumită poziție — care venea în contradicție cu ideile pe care le aveau, idei care țin tocmai de aprecierea subiectivă a evenimentelor, care țin de ceea ce ei își „închipuiau” despre ele. De multe ori concluziile pe care acestea le implicau spulberau cu puterea uraganului ideile politice pe care în mod public autorii lor păreau să le aibe. Marx și Engels — cu privire la Balzac — și mai târziu Lenin — cu privire la Tolstoi și la unii scriitori cu idei narodnice, — considerau realizările artistice — obținute în condiții atât de deosebite — drept mari victorii ale realismului. În fond, judecând bine lucrurile, la baza obiectivității artistice a realiștilor critici se afla credința lor profundă în victoria vieții care, dincolo de convingerile lor politice, le-a îngăduit să dea tablouri de mare adevăr, chiar dacă ei nu au văzut în practică just mijloacele prin care se putea realiza victoria vieții și eliberarea omului — și în deosebire n’au văzut forțele care o vor înfăptui. Astfel Balzac — asupra dezvoltării capitalismului în Franța — Tolstoi — asupra ruinei statului patriarhal rusesc, asupra pătrunderii capitalismului la sate, asupra stării de spirit a țărânilor ruse la sfârșitul secolului trecut, au creat astfel de tablouri. În acest fel opera lor conține o puternică tendință progresistă *implicită*, nu *explicită* cum scrie autorul „*Problemelor realismului critic*”. Pe de altă parte, este evident că concepțiile lor politice au lăsat urme destul de adânci în opera lor, limitându-le perspectiva și de pildă — la un Balzac — aceste convingeri politice au

diminuat valoarea unei anumite părți în opera sa. Clasiți marxism-leninismului au explicat aceste contradicții și aceste inconsecvențe prin locul scriitorilor respectivi în viața socială și în conjunctura istorică respectivă, prin felul în care ei reflectau contradicțiile societății, în sfârșit prin faptul că acești scriitori nu aveau o concepție științifică despre lume și despre societate; pe de altă parte, ei au subliniat imensa contribuție pe care opera acestor realiști critici a însemnat-o nu numai pentru literatură, ci și ca un mijloc de propagandă revoluționară, de agitare a urii față de orânduirea existentă, pentru răsturnarea acestei orânduirii și înlocuirea ei cu alta. În acest sens, se poate vorbi de o atitudine combativă a acestor scriitori în opera lor. Dar noi trebuie *întotdeauna* să avem în minte — în mod limpede — diferența ce există între atitudinea unui Balzac, a unui Flaubert, sau a unui Gogol, — și atitudinea conștient luptătoare pe care au avut-o de pildă democrații revoluționari ruși. Deasemeni, trebuie să ne fie clar în minte — tocmai pentru a înțelege mai bine esența dezvoltării istorice a creației literare — diferența care există între atitudinea progresistă, combativă, pe care au avut cei mai înaintați realiști critici ruși — pe de o parte, și, pe de altă parte, spiritul partinic bolșevic, propriu unei noi metode, propriu metodei realismului socialist, metodei artistice celei mai înaintate.

Analiza științifică a contradicțiilor din operele unor realiști critici este expeditată în câteva rânduri în lucrarea lui H. Deleanu.

Lucrarea ar fi trebuit să constituie un prilej de discuție a problemelor de creație a realiștilor critici, a măestriei lor artistice. În acest sens, nu putem să nu deplângem lipsa în carte a descrierilor problemelor propriu zise de creație: în legătură cu imaginea artistică la realiștii critici, cu crearea tipu-

lui, văzut ca o unitate între general și particular, despre utilizarea experienței de viață, înfățișat problemele în legătură cu subiectul, cu compoziția și în legătură cu forma națională.

Una din problemele importante pe care le ridică tratarea realismului rus din punctul de vedere al istoriei literare este demonstrarea faptului că acest curent literar este cel mai înaintat curent literar dinaintea apariției realismului socialist. Răspunzând în mod just la această problemă poți da indicații cititorului pentru înțelegerea unor din cele mai interesante și importante fenomene nu numai literare, ci și politice. Explicând în mod just umanismul, dragostea de popor, patriotismul și puterea artistică a realismului critic rus, arătând cum apare în cadrul acestei literaturi adevăratul caracter al poporului rus, lupti în mod practic împotriva uneia din cele mai infamante denaturări pe care au practicat-o vaeții culturali, — ignoranți cu intenție — ai burgheziei, ploconii servil în fața „noutății din apus”, lupti împotriva cosmopolitismului, călăuzești cititorul în incinta unui depozit nescecat de valori culturale nemuritoare care-l pot educa. Tocmai prin analiza operelor realiștilor critici ruși ajuți cititorul să le înțeleagă, să se apropie și să iubească marele popor rus, să priceapă de ce tocmai acesta a fost și este purtătorul celor mai avansate idei pe plan literar și științific, de ce tocmai în Rusia s'a rupt lanțul imperialist.

În acest sens, în cartea tov. Deleanu, discuția realismului critic rus se prezintă în mod hotărât deficitară. Autorul subliniază în mai multe rânduri, expunându-le după formularea lui A. V. Lunacearschi, criteriile leniniste asupra aprecierii operii de artă — și deci și a curentului literar: criteriul genetic — *întrebându-se deci mereu cum a luat (opera artistică) naștere și care este „apartenența de clasă a autorului”,*

și criteriul funcțional *„în măsură să explice rolul pe care trebuia să-l joace opera de artă după intențiile autorului și rolul real, avut de ea în epoca contemporană scriitorului și în cea următoare, reflectarea de către scriitori a ultimelor fapte sociale”*. Acestea sunt criterii valabile de apreciere științifică pe care le aplică Lenin în analiza fenomenului literar — în genere — și ele pot fi, fără îndoială, aplicate și în privința unui curent luat în ansamblul său — de pildă în legătură cu realismul critic rus. Dar analiza autorului nu aplică în fond, — deși le expune cu această intenție — nici criteriul genetic, nici cel funcțional. Ea se limitează în practică la spiciuirea câtorva aspecte (criticism, tendențiozitate politică, patriotism, erou pozitiv) într-o manieră nu în toful științifică, abordându-le mai mult din punctul de vedere informativ, decât din punctul de vedere al problemelor pe care le ridică și care ar putea da naștere unor discuții creatoare.

Autorul nu expune nici teza priorității realismului critic rus, și, bineînțeles, nici nu o explică. Este într'adevăr interesant să constatăm că tocmai în Rusia apar primele opere ale realismului critic (ale lui Pușchin) cu 10 ani mai devreme decât primele opere ale inițiatorului apusean al curentului, Balzac. În momentul în care, în 1829, sunt tipărite primele acte ale „Comediei umane” (prima versiune din „Les Chouans” și scene din viața privată — în 1830 prima versiune din Gobseck), Pușchin nu numai că a terminat întregul „Evghenii Oneghin”, dar a scris și „Contele Nulin”, și „Povestirile lui Belchin”, lucrări cu un puternic caracter realist. Mai târziu, când, în Apus prin apariția naturalismului „celor 6” și a „stilului” artist al fraților Goncourt, realismul critic poate fi considerat terminat (în Germania, el nu s'a desvoltat deloc), în Rusia realismul critic

își continua dezvoltarea într-o nouă înflorire (Cehov și Tolstoi).

Care au fost condițiile istorice care explică această dezvoltare (condiții asupra cărora autorul „*Problemelor realismului critic*” nu oferă decât o palidă imagine?). Epoca imediat anterioară realismului critic — a fost o epocă de crize și răsturnări uriașe în viața istorică universală: revoluția franceză, epoca napoleoniană, falimentul feudalismului într-o serie de țări din apusul Europei, instaurarea noului regim burghez care își va pierde în curând toate semnele sale eroice, apărând în fața lumii în toată goliciunea sa prozaică, cu tot cinismul său banal. Războiul din 1812 a pus realismul rus în cele mai favorabile condiții istorice cu putință. Dezvoltarea energiei și a forțelor naționale constituind o mărturie vie a capacităților și măreției creatoare a poporului rus, a propriei lui participări la această măreție, pune imediat opera lui Pușchin pe terenul dător de viață al legăturii indestructibile cu poporul, încrederea în forțele creatoare ale poporului determină o orientare generală spre o tematică democratică și dezvoltă interesul pentru studierea relațiilor reciproce dintre moșieri și țărani, determină la o atitudine de critică — de multe ori activă — la Pușchin, Necrasov — față de orânduirea țaristă existentă. În schimb, în același timp, pentru marii scriitori francezi din acea epocă: Balzac, Stendhal, Hugo, epopeea napoleoniană a fost un izvor de desamăgiri sau un obiect de regrete. În Anglia, pentru un Byron, triumful burgheziei mercantile engleze asupra copilului revoluției franceze — Napoleon — a constituit deasemeni izvorul deziluziilor, a unui protest dureros ce s'a tradus printr-o evaziune. În acest fel, însăși dezvoltarea istorică face ca realismul occidental să pară colorat cu o anume notă pesimistă. Incepând cu Pușchin, realismul critic rus a fost legat mult mai organic de viața po-

porului. Cei mai buni dintre scriitorii ruși au arătat suferințele masselor populare, traiul greu al omului de rând și au exprimat protestul înflăcărat împotriva asupririi omului („*Călărețul de aramă*” de Pușchin, „*Călătorie dela Petersburg la Moscova*” de Radiscev, „*Mantaua*” de Gogol, etc.). Umanismul, dragostea de om a dus pe scriitorii ruși să caute — în ciuda piedicilor pe care le pune regimul iobăgist — mijloacele pentru a lua contact în mod direct cu poporul, redând în operele lor trăsăturile sale, speranțele și năzuințele sale. Asuprirea exercitată de feudalitate a făcut ca scriitorii ruși să-și dea seama că, a dori fericirea poporului, înseamnă a lupta pentru eliberarea lui din lanțurile sclaviei. De aci legătura dintre marii realiști critici și mișcarea de eliberare. Incepând dela Pușchin, ale cărui poezii jucaseră un rol imens în răspândirea ideilor decembriștilor, trecând prin Necrasov, care dezvoltă în noi condiții istorice trăsăturile caracteristice ale liricii lui Pușchin și militează pentru revoluția țărănească — și culminând cu democrații revoluționari: Herzen, Belinschi, Cernășevschi, Dobroliubov, — firul roșu al intervenției active în artă în favoarea poporului, firul dragostei pentru libertate, străbate opera reprezentanților de frunte ai realismului critic rus.

Tochmai faptul că burghezia nu a jucat niciodată un rol progresist în viața socială a Rusiei, tocmai faptul că în condițiile istorice din Rusia nu se pune problema discutării sau a răspândirii prin literatură sau alte mijloace a ideilor unei burghezii ascendente, — a îngăduit să se pună cu toată ascuțimea în activitatea literară, a intelectualilor legați de popor, — problema luptei pentru eliberarea majorității poporului din dependența iobagă, apropiind-o de năzuințele poporului. În sfârșit tocmai fiindcă autocrația a încercat să oprească desfășurarea energiei intelectualității ruse progresiste

pe plan politic, ea și-a ales arta ca o tribună de manifestare a ideilor sale. Deaceia a fost posibil ca și acei scriitori clasici să se ridice deasupra perspectivei înguste de clasă, să creeze opere valabile (Gogol, Turgheniev, Tolstoi). Neexplicând în esența lui acest proces, autorul „*Problemelor realismului critic*” nu poate în fond să explice de ce s'a produs acea „autocritică a aristocrației” (Gorchi), adică literatura elementelor progresiste ale aristocrației care, la începutul sec. al XIX-lea, au combătut clasa din care proveneau.

De această problemă a ogîndirii în artă a activității celor mai bune forțe ale poporului este legată și problema reprezentării eroului în literatura realismului critic. În cartea lui H. Deleanu, problema eroului în literatura realismului critic rus este tratată pe mai multe pagini. În general, autorul zugrăvește just caracterul popular al eroului pozitiv din cadrul realismului critic, caracterul tipic al eroului, pornind dela zugrăvirea „oamenilor de prisos” la primii realiști critici (noțiune pe care autorul n'o explică suficient) până la eroii pozitivi din cadrul operelor lui Cernîșevski („*Ce-i de făcut?*”). „Oamenii de prisos” sunt denumiți în general acele elemente din cadrul claselor dominante, care-și dădeau seama mai mult sau mai puțin de lipsa de orizont a aristocrației, de rolul său de frână a progresului social, și în consecință, — neavând curajul și nici posibilitatea de a îmbrățișa aspirațiile masei, de a aborda o activitate pozitivă, — își sleiau voința în ocupațiuni inutile, atinși de morbul lăncezeli, de lipsa de fel a vieții lor. Trăind într-o societate care respingea activitatea constructivă, ei erau cuprinși de desnădejdea mare provocată de risipirea forțelor și energiei într-o viață fastidioasă. Mai târziu, arată autorul, prin Necrasov și Seodrin, țărănul rus va fi un personaj de prim plan în literatura realiștilor critici.

De fapt, în opera lui Lermontov, găsim prefigurate atât trăsăturile omului de prisos (Peciorin din „*Un erou al timpurilor noastre*”) cât și a eroului popular („*Mîțari*”), care semnifică dorința de libertate a poporului. În sfârșit, un alt erou pozitiv, pe care îl substituie autorul este, Rahmetov din „*Ce-i de făcut?*”, primul tip de revoluționar de profesie în literatura rusă, care prefigurează trăsăturile eroilor revoluționari din opera lui Gorchi.

Capitolul despre eroi apare însă oarecum unilateral. Pe de o parte autorul vorbește de „oamenii de prisos” ca despre eroi caracteristici operelor realiștilor critici din prima jumătate a secolului, numai ca expresie a „autocriticii aristocrației” cum a spus Gorchi. În realitate, însă cu mai multă intensitate, — „oamenii de prisos” apar în literatura din a doua jumătate a secolului, în opera lui Ostrovski și mai ales a lui Cehov, — fiind aici reprezentanți nu numai ai aristocrației, dar și ai intelectualilor burghezi cari nu găseau calea de eșit din impas, calea către mase.

Deasemeni, autorul nu prezintă nici tipul de erou al intelectualității raznochiniste (intelectual al burgheziei radicale) întrunind unele trăsături pozitive, înzestrat cu o puternică voință și încredere în progres, pe care vrea să-l înfăptuiască prin știință, cu ajutorul propriilor sale puteri, subestimând astfel masele (de pildă Bazarov în „*Părinți și copii*” de Turgheniev).

Dar mai ales autorul nu ilustrează limitele zugrăvirii eroului pozitiv în literatura clasică rusă, limite rezultând din însăși condițiile sociale care îngreădeau scriitorului posibilitatea de a vedea adevărul eroi pozitivi acolo unde acești eroi au apărut într'adevăr — în rândurile proletariatului. Dacă, una din calitățile realismului critic rusesc, constă în faptul că în cele mai profund realiste opere găsim nu numai o atitudine critică față de realitate,

dar și credința adâncă a scriitorilor într'un viitor mai bun, în triumful binelui, adică găsim un suflu de romantism sănătos exprimând visul scriitorilor despre fericirea oamenilor, sau idealurile poporului, — nu este însă mai puțin adevărat că asemenea eroi pozitivi (Tatiana din „*Evgheii Oneghin*”, Caterina din „*Furtuna*”, eroii lui Tolstoi, în parte ai lui Turgheniev) nu se manifestau decât prin cercul îngust al sentimentelor și al relațiilor personale. Când adesea scriitorii căutau să-i înfățișeze într'o mai largă perspectivă socială, ei ajungeau să redea ceea ce nu exista, zugrăvind de multe ori chipul eroului, izolat de viața socială concretă, punându-l să săvârșească ceea ce în împrejurări reale nu putea săvârși. (Mțări a lui Lermontov, Bazarov a lui Turgheniev, pe care acesta îl face de altfel în cele din urmă să moară). Realismul critic nu a putut să privească în viitor. Ar fi fost just ca acest capitol despre eroi să cuprindă și o analiză a problemelor specifice de creație în legătură cu eroii artei realiste, a modului concret de zugrăvire a „caracterelor tipice în împrejurări tipice”, a unității între general și particular. În general însă, problemele de creație ale realismului critic rămân în afara câmpului de cercetare a tov. Deleanu. Analiza conținutului și formei (văzut de altfel nu ca un raport dialectic, ci mai mult ca o „corespondență” între conținut și formă) este insuficientă și neclară.

În altă ordine de idei, această obiecție se poate extinde și în ceea ce privește înțelegerea relației dintre conținut și formă în problema dezvoltării culturii. Se vorbește în lucrare despre „*timpi morți ai dezvoltării estetice*”, exemplificându-se, dar fără a se explica în profunzime acest fenomen, fără a se arăta că asemenea perioade se explică prin însăși caracterul artei. Că orice progres în cunoașterea și dezvoltarea realismului, nu a avut un caracter liniar ascendent, ci a fost o dezvoltare

complexă — comportând și dări înapoi. În acest sens, pentru înțelegerea problemei trebuie să se țină seama și de legea rămănerii în urmă a formelor de conștiință față de bază în societatea întemeiată pe antagonismul de clasă. (De pildă: în cadrul revoluției franceze, în care nu exista încă o literatură burgheză corespunzătoare, combativă, care să exprime tendințele progresiste ale burgheziei din acea perioadă).

Problema limitelor în timp a realismului critic rămâne deasemeni insuficient tratată în cartea tov. Deleanu. Dacă în Rusia, așa cum se arată just în carte, odată cu apariția romanului lui Gorki „*Mama*”, și a primelor opere ale realismului socialist, se poate considera terminată perioada realismului critic, problema se complică când ne referim la literatura altor popoare. Mai este posibil realismul critic în epoca imperialismului? Se mai poate în genere vorbi de opere realiste în secolul al XX-lea, în afară de cele care vădesc influența clasei muncitoare, a ideilor sale? Ce reprezintă totuși opera unor scriitori cu puternice trăsături realiste (de pildă, la noi, Camil Petrescu) unele romane ale lui Rebreanu, sau Cezar Petrescu? Există încă unele confuzii în istoria literară în această privință, care nu arareori vorbește despre realismul critic în secolul al XX-lea, ba socotindu-l încă în noile condiții istorice — o concepție progresistă. În această direcție bogată în probleme, cartea lui H. Deleanu nu dă nici o indicație. Un capitol cu totul deficitar este cel referitor la realismul critic în literatura română. El este „expediat” într'o serie de notații dispuse în mod superficial. În ansamblul său, el nu este altceva decât un rezumat ușor modificat în expresie, a paginilor referitoare la același subiect din studiul „*Realismul critic în literatură*” al unui alt autor. Ori, tocmai în această direcție, ar fi trebuit să depună mai mari eforturi, autorul „*Pro-*

blemelor realismului critic în literatură", căci o cercetare atentă a felului în care se pune problema realismului critic în literatura noastră ar contribui mult la progresele operei de reconsiderare și de valorificare a moștenirii noastre literare.

Mai sunt încă o serie de amănunte în cartea lui H. Deleanu care dau uneori naștere la grave confuzii. Astfel, cunoscuta definiție a lui Cernășevski „*Frumosul este viața*” apare în cartea lui H. Deleanu ca „*Minunatul este viața*” — (minunatul este o categorie estetică de natură idealistă) — isvorând probabil dintr-o traducere greșită a termenului. Limbajul folosit în general se pretează la confuzii. Deasemeni, uneori se întrebuițuează expresia „*pasivism*” într'un înțeles necorespunzător, în loc de „*pasivitate*”, alteleori pentru a defini concepții cu totul diferite („*pasivismul menșevic*”, „*pasivismul naturalist*”, etc.).

Sistematizarea în cartea lui H. Deleanu cuprinde mari deficiențe. Aceleași teme apar reproduse în alte forme la diferite pagini. Autorul pare că își dă uneori seama de insuficiența tratării anumitor probleme și încearcă să suplimenteze această tratare superficială prin reveniri ulterioare asupra problemei, prin repetări ale unor teme, prin sublinieri, prin concluzii cari nu sunt însă totdeauna concludente. De multe ori aceste definiri succesive nu înseamnă un progres, o intrare mai adâncă în problemă. Alteleori, într'adevăr, ele subliniază sau aduc în plus o notă caracteristică. Autorul subliniază prea mult că caracterul principal al realismului rezidă mai ales în trăsătura sa critică și permanentă, și mai puțin în faptul că surprinde realitatea în trăsăturile ei esențiale, caracteristice, în caracterul ei obiectiv. Autorul examinează întotdeauna sau aproape întotdeauna „*trăsătura critică permanentă*” și mai puțin înfățișarea unor caractere tipice în împrejurări tipice, foarte puțin pro-

blema măestriei literare a realismului critic.

Trecând în revistă trăsăturile esențiale ale realismului critic rusesc, autorul face o serie de afirmații care apar ca reluări ale temelor expuse în capitolul despre „*Trăsături generale ale realismului*”. În general, autorul tratează foarte puțin din ceea ce titlul indică prin „*probleme*”, și mai mult se limitează la o înșiruire informativă a unor aspecte, pe care nu le aprofundează și nu le străbate ideologic. Se pare că Horia Deleanu nu a avut clar în minte, dela început, ceea ce își propunea să demonstreze, construindu-și în mers un plan. Probabil că o parte din deficiențele cărții se explică și prin perioada în care ea a fost lucrată (judicând după anumite date din bibliografie), lipsa lucrărilor românești în traducere, apărute ulterior, expunerea citatelor traduse direct din rusește, adică atunci când în general discuția asupra problemelor realismului critic se găsea la un stadiu mai puțin avansat. Această impresie pare confirmată de faptul că autorul recurge pentru exemplificare la textele rusești (de pildă la Herzen, Belinski, Cernășevski, Dobroliubov). Utilizarea traducerilor ar fi ușurat mult lectura cititorului, dându-i indicații pentru o documentare mai amplă. Din bibliografie lipsesc unele lucrări importante ca „*Lenin și problemele literaturii rusești dela sfârșitul secolului trecut*”, de B. S. Meilah, „*Manual de teoria literaturii*” de Timofeev, „*Istoria literaturii ruse*”, etc.

Numai printr-o serioasă îmbunătățire a conținutului, printr-o reorganizare a materialului pe baza unei documentări mai vaste, pe baza unei stringente aplicări a noțiunilor istoriei literare științifice, pe baza unei concepții mai clare și mai complete asupra problemelor tratate — în așa fel încât să depășească caracterul de notații și de compilație, cartea lui H. Deleanu și-ar putea justifica existența. Așa cum se află

însă astăzi, ea nu poate oferi încă elementele unei lucrări care să ajute în mod efectiv la progresul discuțiilor de critică și istorie literară din țara noastră. În genere, felul în care se prezintă acum cartea, arată că autorul nu a primit ajutor din partea Editurii pentru Literatură și Artă. Reese că Editura s'a mulțumit doar cu publicarea cărții, fără a discuta în adâncime textul (care pare să fi fost predat redacției cu mult înainte, necercetând izvoarele de informație ale autorului, neîntrebându-se dacă ele sunt totuși suficiente în vederea unui astfel de scop). Editura, — care de altfel se ocupă în cadrul unor colecții, de publicarea lucrărilor de istorie literară, — a dat astfel dovadă de ușurință. Credem că este greșită metoda de a privi publicarea unei lucrări de istorie literară ca o simplă treabă tehnică, mai ales când ele desbat chestiuni teoretice de o asemenea însemnătate ca acelea ale realismului. Pregătirea apariției unei asemenea lucrări ar fi trebuit să antreneze într-o discuție rodnică și secțiunea de critică literară a Uniunii Scriitorilor, eventual și unele

catedre universitare. Grijă Editurii — care a lucrat sector — ar fi trebuit să fie cu atât mai mare, cu cât problemele cuprinse în lucrare sunt în bună măsură inedite și nu au înfruntat anterior lumina tiparului.

În tratarea problemelor de istorie literară ca și în activitatea din întreg sectorul literaturii, spiritul de partid este baza studiului științific. Desigur — ca și în alte sectoare de activitate ideologică — progresul cercetărilor științifice pe tărâmul istoriei și criticii literare, nu se poate face fără ciocnire de păreri. Dar însăși această ciocnire de păreri comportă un anumit nivel științific, o anumită bază comună de discuții, o seriozitate și o pasiune autentică pentru rezolvarea problemelor. Tocmai în temeiul pe asemenea principii, poate și trebuie să se ducă la noi discuția și cercetările asupra problemelor de istorie și critică literară. Dar această discuție nu poate comporta dări considerabile înapoi de felul celei analizate mai sus, care sunt produsul ignorării însăși a principiilor de bază ale discuției științifice.

CÂTEVA ASPECTE DIN LITERATURA CHINEI NOI

La 4 Mai 1919, pe străzile Pekingului, studenții Universității, cărora li se adăugase și grupuri de muncitori din uzine, manifestau puternic împotriva guvernului chinez, gata să accepte cererile Japoniei, care la Conferința de Pace de la Paris revendica moștenirea privilegiilor germane din China. Manifestația a fost atât de puternică, încât guvernul s'a văzut obligat să dea instrucțiuni delegaților de la Paris să nu accepte cererile japoneze.

Evenimentul acesta a marcat începutul revoluției anti-feudale și anti-imperialiste din China. „Mișcarea de la 4 Mai 1919 — a spus Mao Tse Dun — s'a născut ca răspuns la apelul lansat de Revoluția din Octombrie, către oamenii muncii din lumea întreagă, ca răspuns la chemarea lui Lenin făcută proletarilor din lumea întreagă”.

Mișcarea de la 4 Mai 1919 a însemnat însă și începutul revoluției culturale din China. Pe străzile Pekingului, în luna Mai 1919 au manifestat alături de Mao Tse Dun, pe atunci student al Universității din Peking, numeroși scriitori și artiști, dintre care cel mai cunoscut era scriitorul Lu Hsun. În focul luptei inspirată de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, intelectuali progresiști chinezi încep să găsească răspuns problemelor care îi

frământau. Ei se ridicau împotriva confucianismului care dicta respectul de săvârșit, pentru tot ce este stabilit; împotriva riturilor străvechi, împietrite și retrograde; împotriva literaturii scrise în vechea limbă chineză („*venian*”), neînțeleasă de popor; împotriva literaturii corupte, decadente, propagatoare a misticismului și a scepticismului. Ei luptau pentru o literatură anti-imperialistă și anti-feudală, bazată pe o concepție realistă despre lume.

În fruntea mișcării culturale revoluționare „*Patru Mai*” se găsea scriitorul chinez Lu Hsun. Născut la 25 Septembrie 1881 în orașul Saohșing din provincia Cekiang, din părinți foarte săraci, Lu Hsun devine cunoscut abia în 1918, când publică nuvela „*Ziarul unui nebun*”, un puternic atac împotriva culturii feudale. Imediat după ce ia naștere mișcarea „*Patru Mai*”, Lu Hsun publică „*Kung I-chi*”, portretul unui intelectual decăzut, de tip vechiu și „*Medicina*”, povestea practicei celor mai negre superstiții în satul chinez.

În 1920, ca o consecință a mișcării culturale începută la 4 Mai 1919, se formează două mari grupuri literare. Un număr de scriitori printre care se aflau Cheng Chengto, Shen Jen Pin, Jeh Sheng Tao și Mao Dun (romancierul Mao Dun, astăzi ministru al

Culturii) se strâng în „Asociația de cercetări literare” și fac să apară publicația „Povestiri lunare”. Alți scriitori, conduși de Chen Fan Wu și Kuo Mo Jo formează „Societatea de creație”, care avea revista: „Trimestrialul creației”. Într-un articol în care se fixează punctul de vedere al „Asociației de cercetări literare”, se găsesc scrisse următoarele: „Obiectul literaturii trebuie să fie sângele și lacrimile celor insultați și călcați în picioare”.

Cele două grupări, inspirându-se din mișcarea „Patru Mai” caută drumuri noi pentru literatură. Unii dintre scriitori încearcă să-și apropie marxism-leninismul, însă, luată în general, literatura reprezentată de „Asociația de cercetări literare” și „Societatea de creație”, deși constituie un serios pas înainte față de trecut, totuși nu reușește să depășească faza unui „revoluționarism” mic burghez.

Desvoltarea adevăratei literaturi realiste progresiste era strâns legată de lupta clasei muncitoare chineze, de desvoltarea Partidului Comunist Chinez, în fruntea și în rândurile căruia se găseau scriitori ca Mao Tse Dun, Mao Dun, Lu Hsun și Kuo Mo Jo. În timpul și după revoluția din 1925-1927, scriitorii progresiști chinezi, printre cari cei mai activi sunt Lu Hsun, Mao Dun, Din Lin și Chang Tien se îndreaptă spre un realism revoluționar, subiectele operelor lor fiind luate din viața și lupta muncitorilor și țăranilor chinezi. În această perioadă, Lu Hsun publică volumul de nuvele „Leacul” și două volume de poeme în proză: „Iarba sălbatecă” și „Flori de dimineață culese în amurg”.

Prin munca scriitorilor comuniști, în 1930 se ajunge la fuzionarea celor două grupuri amintite mai sus și la înființarea unei asociații unice: „Liga scriitorilor de stânga”, având în frunte pe Lu Hsun. Organizația era secretă, întrucât măsurile de represiune ale guvernelor reacționare se intensificaseră în

mod deosebit împotriva scriitorilor progresiști, a căror influență creștea necontenit.

Chiar la înființarea ei, „Liga scriitorilor de stânga” a publicat o declarație, în care se spunea, printre altele: „Arta noastră este împotriva feudalilor, împotriva burgheziei și deasemenea împotriva înclinărilor mici burgheze. Noi nu putem face altceva decât să ajutăm și să muncim pentru nașterea unei arte proletare”.

Aici trebuie subliniată deosebirea dintre „Liga scriitorilor de stânga” și primele asociații literare, către care fusese atrași intelectuali mic-burghezi, sau chiar unii provenind din burghezia națională, care, nesituându-se pe o poziție justă de clasă nu puteau să vadă cauzele reale ale situației de atunci din China, nu puteau ajunge, în scrierile lor, până la demascarea vinovaților de această situație, nu puteau să se ridice până la lupta împotriva feudalismului și a imperialismului.

Având experiența revoluției din 1925-1927, primind influența literaturii sovietice și sfaturile Partidului Comunist Chinez, „Liga scriitorilor de stânga” a pus literatura chineză pe bazele ei reale, a indicat direcția pe care trebuie să o urmeze literatura chineză nouă și a nume să devină o literatură realistă, anti-feudală, anti-burgheză, anti-imperialistă.

Sub influența „Ligii scriitorilor de stânga”, au apărut romanul „Crepusul” al lui Mao Dun și romanul „Mama” al scriitoarei Din Lin.

În 1935, în fața pericolului reprezentat de invazia japoneză, Partidul Comunist Chinez inițiază politica „Frontului unit anti-japonez”. Scriitorii progresiști înțeleg importanța vitală a acestei politici, dizolvă „Liga scriitorilor de stânga” și formează o asociație literară mai largă, „Asociația anti-japoneză a scriitorilor din toată China” care reunește într-un front larg literar scriitorii din regiunile eliberate de către

Armata Populară Chineză, din regiunile controlate de Kuomintang și din regiunile ocupate de japonezi.

În plin război împotriva cuceritorilor japonezi, Partidul Comunist Chinez a inițiat în Mai 1942 o consfățuire cu scriitorii și artiștii, ținută la Yen-an, la care s'au fixat sarcinile de viitor ale oamenilor de artă. Discuțiile au fost pline de învățăminte. La sfârșit, tovarășul Mao Tse Dun a tras concluzii, fixând liniile pe care se va desvolta literatura chineză în viitor. „*Tot ceea ce scriem noi — spunea atunci tovarășul Mao Tse Dun — trebuie să contribuie la unirea noastră, la propășirea noastră, la stărpirea radicală a tot ce este înapoiat, la întărirea și dezvoltarea spiritului revoluționar în rândul masselor muncitoare*”.

Conferința dela Yen-an a însemnat o cotitură în dezvoltarea literaturii chineze. Datorită principiilor călăuzitoare fixate atunci de Partidul Comunist prin concluziile tovarășului Mao Tse Dun, creația artistică populară a dat literaturii și artei „*pulnă de a căpăta un conținut mai bogat și forme mai vii, dar le-a și transformat într'un mijloc de a oglindi ideologia și sentimentele clasei muncitoare, precum și într'un mijloc eficace de a educa pe muncitori și pe țărani*” (Lu Din-I, responsabilul Secției de Propagandă al C.C. al P.C. Chinez).

Care este tematica literaturii progresiste chineze? Cum este și firesc, această tematică este strâns legată de problemele cardinale ale poporului chinez. Lupta împotriva feudalismului a furnizat și furnizează scriitorilor o bogată sursă de subiecte. În prima etapă a dezvoltării literaturii progresiste chineze, această problemă era tratată restrâns, reducându-se la conflictul dintre părinți și copii în familiile feudalilor. Copiii se revoltă împotriva autorității părintești,

împotriva căsătoriilor aranjate, împotriva vechilor tradiții de familie. Cu timpul, odată cu creșterea luptei Partidului, temele se largesc și încep să cuprindă lupta dintre țăran și moșier, dintre muncitor și patron, dintre capitaliștii străini și muncitorii chinezi. „*Astfel se explică — spune romancierul Mao Dun, — de ce evoluția romanului chinez modern a mers mână în mână cu mișcarea de eliberare națională, pulsând împreună în aceeași legătură strânsă*”.

O altă temă tratată de numeroși scriitori chinezi este aceea a războiului dus împotriva năvălitorilor japonezi. Kuo Mo Jo în romanele „*Valul*” și „*Sub lumina lunii*”, Hsia Chin în „*Un sat în August*”, Thung Ping în nuvela „*La poalele muntelui Mao Shan*”, Shao Tsi Nan în romanul „*Pretutindeni îi așteaptă minele*” prezintă rezistența poporului și eroismul partizanilor chinezi în lupta contra japonezilor.

În 1945, japonezii au fost înfrânți, dar poporul chinez nu fusese eliberat în întregime lui. Forțele Kuomintangului, acționând ca agentură directă a imperialiștilor americani și englezi au continuat războiul contra poporului. Sub conducerea Partidului Comunist, Armata Populară de Eliberare a înfrânt aceste forțe și a adunat de pe teritoriul Chinei odată pentru totdeauna pe imperialiști și slugile lor.

Faza aceasta din istoria poporului chinez s'a reflectat puternic în literatură. Lin Pai-Yu în romanul: „*Trei soldați minunat de buni*”, în „*Întoarcerea la cămin*” și în „*Comisarul politic*”; Hua Shan în „*Octombrie eroic*”; Li Wen-Po în „*Sânge pe mănecă*”; Han Hsi Liang în „*Escadrii sburătoare din munții Yimeng*”, (pentru a nu cita decât câteva volume), toate reflectă spiritul eroic și revoluționar al Armatei de Eliberare.

În regiunile eliberate și apoi, după victorie în întreaga Chină, se dezvoltă o literatură tratând o nouă temă, aceea a luptei contra feudalilor pentru reali-

zarea reformei agrare, precum și tema reconstrucției țării, răvășită de peste treizeci de ani de război. Eroul nou — muncitorul — este din ce în ce mai bine conturat în noue lucrări, iar rolul Partidului din ce în ce mai mult scos în evidență. Lupta țărănimii pentru pământ este redată în romane și nuvele ca: *„Răsare soarele pe râul Sangan”*, de scriitoarea Din Lin (tradus și în românește), *„Furtuna”*, de Li Po, *„Ziua luminoasă”* de Wang Li, *„Catastrofa”* de Wang Hsi Chien, sau în drama *„Opoziție la contra-acțiunea moșierului”* de Li Chih-Hu.

Munca de reconstrucție a țării și lupta pentru o mai mare producție sunt înfățișate în romanul: *„Kao Kan Ta”* de Yang Shan, în nuvela *„Puterea exemplului”* de Tsao Ming și în romanul *„Eroina Lin Hu Lan”*, de Hung Lin.

În Iulie 1949, a fost convocată la Peking o Conferință a scriitorilor și artiștilor din întreaga Chină. Atunci s'a creiat *„Federația scriitorilor și artiștilor din China”*, având ca președinte pe Kuo Mo Jo, cunoscutul scriitor și istoric, iar ca vice-președinte pe romancierul Mao Dun, ministru al culturii și pe criticul literar Chon Yang, ministru adjunct al culturii. La una din ședințele Conferinței, Chon Yang a declarat, vorbind despre noua literatură:

„Suntem într-o perioadă plină de acțiune și luptă. Vedem cu proprii noștri ochi tot felul de eroi și modele în mijlocul poporului nostru. Ei sunt mari și totuși simpli. Ei făuresc miracole istorice cu propriul lor sânge. Ce facem noi pentru acești stăpâni ai istoriei? Chiar dacă numai îi schișăm în operele noastre, vom fi mai puțin sever criticați de către istorie, decât dacă nu scriem nimic despre ei. Deaceia scriind despre oameni reali și evenimente reale, nu vom fi desaprobați. Atâta vreme cât vom alege subiecte potrivite și le vom trata artistic, vom produce opere care vor avea nu numai o valoare educativă, dar și o valoare artistică. „Ceapaev” apărut

în Uniunea Sovietică este un foarte bun exemplu”.

Noile condiții din Republica Populară Chineză au făcut să se desvolte și o poezie nouă chineză. Printre cei mai cunoscuți poeți pot fi citați: Emi Siao, Ai Tin, Lu Chien, Ian Cen, Chi Hsueh Pai, Lu Dian și alții. Insuși Mao Tse Dun a scris numeroase poeme inspirate, în special, din lupta de eliberare a poporului chinez. Noua poezie dovedește o forță deosebită, o înaltă valoare artistică și este legată de problemele vitale ale poporului. În poemul *„În apărarea păcii”* de Ai Tin (tradus în românește de poetul Virgil Teodorescu) se spune:

*Noi vom lupta să piară diplomații
Și generalii voștri, toți pe dric!
Inventatorii Atlanticului Pact
Și Pactului Oceanului Pacific.*

*Și voi, soldați din țările robite
Englezi, americani, sau voi francezi
Vă vină'n minte rănilă uitate!
Vreți oare alte răni să se'mbulzească
Peste acele vechi, cicatrizate?*

Și adresându-se tuturor oamenilor muncii, Ai Tin spune:

*Uniți-vă ai lumii proletari
Și voi, cei asupriți, întindeți mâna!
Voi iubitori ai păcii, strângeți rândul!
Să ne-adunăm popor lângă popor
Mai strâns, în jurul Țării Sovietice,
În jurul Marelui Conducător.*

Literatura populară chineză pășește și ea pe un drum nou. În locul vechilor cântece îmbăcsite de misticism, apar balade sau micile poezii legate de preocupările poporului. În timpul războiului contra japonezilor și contra lui Chiang-Kai-Shek soldații făceau versuri despre arme, despre lupte, despre dușman.

Iată ce versuri circulau de exemplu, printre soldații Armatei a doua :

*Hei, tunule „optzeci și doi”
Vezi bine, tu nu mai ești tânăr,
și marca-ți e-aproape uitată
Dar iată pornim la atac
Și știu c'ai să fii printre primii
Încearcă !*

sau :

*Pușca mea „șaptezec și nouă”¹⁾
e-ogîndă, atît de curată
cu noi ea pornește la luptă
să frîngă puterea lui Ciang.²⁾*

În lumea satelor, în vremea luptei contra moșierilor, pentru reforma agrară au apărut cîntece nescrise, trecute din gură în gură cum ar fi aceasta :

ÎN BUCĂTĂRIA CHIABURULUI

*În bucătăria chiaburului
Fierbe o oală cu supă grasă.
Cînd se învîrtește lingura în ea
Mirosul te dă gata.*

*Chiaburul infulecă lacom din pâinișoare,
Și colacii îi troznesc între dinți.
Sătul, nu-și linge farfuria.
Bețișoarele cu care mănîncă i se
lipesc de buze.*

*El nu-ți împrumută niciodată bani :
Te ocărește și te alungă
Spune-ți, cum poți să trăiești
cu asemenea câini ?*

În uzine, la zierele de perete, în cercurile literare, muncitorii fac dovada talentelor lor literare. În 1950, peste cinci mii cinci sute de muncitori din fabrici și uzine participau direct la

munci literare. Și numărul lor crește mereu.

Literatura clasică rusă și literatura sovietică au exercitat o influență hotărîtoare asupra literaturii contemporane chineze. Această influență s'a răsfrînt în tematică, în construcția operei, în prezentarea eroilor de tip nou, în spiritul combativ al literaturii chineze.

Cel mai cunoscut scriitor sovietic este Maxim Gorki, a cărui operă a fost tradusă integral și a apărut în China în numeroase ediții. Scriitorul Kuo Mo Jo spunea despre Gorki : „Scriitorii chinezi se înclină în fața lui Gorki, îl iubesc, îl urmează. Dela Gorki noi învățăm nu numai cum și despre ce să scriem, dar și cum trebuie să trăim și să luptăm”.

În școlile chineze, romanul „Torentul de fier” de Serafimovici formează obiect de studiu. În timpul războiului de eliberare, cele mai populare cărți în armată au fost : „Zile și nopți” de Simonov, „Frontul” de Corneciuc și „Șoseaua Velicolamscului” de Beck care au devenit lectură zilnică pentru ca drele armatei.

Scriitori ca Gogol, Turgheniev, Tolstoi, Maiačovski, Șolohov, Alexis Tolstoi, Ostrovski, Fadeev, Fedin și alții sunt cunoscuți de cititorii din China și au constituit pentru scriitorii moderni chinezi exemple pe care le-au urmat.

Lu Hsun, scriitorul chinez care a contribuit cel mai mult la popularizarea literaturii ruse și sovietice în China a spus despre această literatură : „El este învățătorul și prietenul nostru, fiindcă ne-a dat posibilitatea să vedem un fapt foarte important și anume : că în lume există două feluri de oameni, exploatați și exploatați”.

În cursul Conferinței scriitorilor din Iulie 1949, s'au scos la iveală și lipsurile literaturii noi chineze și s'a ară-

1) Tip de pușcă folosit în Armata chineză ; 2) Ciang-Kai-Shek.

tat că în viitor eforturile scriitorilor trebuie să se îndrepte în principal spre ridicarea nivelului lor ideologic și spre ridicarea calității artistice a operelor produse. Conferința a avertizat pe scriitori asupra pericolului formalismului, dar i-a îndemnat să caute forme noi, frumoase, pentru a exprima noul conținut. *„Toate formele care sunt proaspete, vițoase, posedând stilul chinezesc și florile pe care omul de rând este fericit să le vadă sunt frumoase”.*

Noua literatură chineză, moștenind o bogată tradiție a literaturii populare, slujită de scriitori talentați și căliți în lupte pentru popor, situată pe pozițiile clasei muncitoare și ale țărâniei muncitoare din noua Republică își crește drum sigur în literatura universală, mergând pe urmele înaintașei ei, literatura sovietică. Ea trebuie să fie cunoscută pentru frumusețile ei și pentru că este a unui mare popor eroic.

SPRE UN CÂNTEC NOU *)

Ultima carte a Cellei Serghi, romanul *Cad zidurile*, se încheia cu această frază, care suna ca un angajament: „Jacquot, am hotărât, voi rămâne aici. Uite, oamenii se trezesc. Voi ști să le vorbesc. Vreau să scriu pentru ei și să lupt pentru ei...” Intr'adevăr, aceste cuvinte formulează destul de sugestiv crezul oricărui scriitor combatant pentru pace și democrație.

Noul său roman, publicat de Editura Tineretului, poartă titlul „Cântecul Uzinei”. Cu acesta scriitoarea abordează o temă nouă. Depășind nivelul nelămuririlor obsedante ale Mironiei și al atotștiinței lui Jacquot — personajile centrale din „Cad Zidurile” — autoarea s'a hotărât deci să părăsească schemele livrese, pășind spre viața noastră de toate zilele.

„Cântecul uzinei” este o vorbă plină de tâlc a lui Pascu, — secretarul organizației de Partid al unei fabrici de ferodouri — despre duduital mașinilor din ateliere. În fabricuța aceasta, situată în apropiere de București, lângă lacuri, înfloresc dragostea dintre doi tineri, Marin și Mitana, doi muncitori frunțași. Zugrăvind aceste realități din viața oamenilor muncii din țara noastră, romanul Cellei Serghi constituie un pas înainte, în creația ei literară.

Una dintre calitățile romanului Cellei Serghi este căldura cu care sunt înfățișați eroii. Ea se potrivește modestiei

și eroismului oamenilor muncii, a căror viață ni se prezintă aci.

Marin și Mitana sunt utemiști. El e un muncitor de nădejde. Ea abia acum învață alfabetul uzinei. Deaceea îl ascultă cu atenție și îl imită în toate. El e înalt, volnic, energic. Ea-i oacheșă, cu ochii verzi, isteată. Se căsătoresc. Prilej de a descrie și viața de familie a altor tovarăși, de a separa, încă dela început, grâul de neghină; de a indica cititorului desfășurarea din adânc a faptelor. Cel mai mulți participă conștienți, la lupta pentru producție, pentru pace. Dar sunt și alții, — ca Petrea — care o duc numai în chefuri, oameni cu un trecut suspect, strecurați cu anumite scopuri în rândurile muncitorilor. Așa cum e Petrea, o unealtă a foștilor patroni, este și Lila, normatoarea fabricii, care izbuteste să vâre zădărie în căsnicia lui Marin și a Mitanei. Ea e blondă, se îmbracă cochet, are un apartament elegant, primește pachete din străinătate și face uneori călătorii misterioase în munți.

Între timp, Mitana se străduiește să devină o muncitoare frunțasă și, cu sprijinul tovarășilor mai ridicați, ajunge, neașteptat de repede, să-l întrecă și pe Marin. Ba chiar profită de ocazie ca să-l dăcălească serios, în câteva ședințe, pentru cărdășia lui cu elementele mai înapolate, dacă nu dușmănoase. Astfel de relații între soți, pricinuie pe deoparte de rădăcirea momentană a lui Marin, iar pe de altă parte de lipsa de tact a Mitanei, ar fi dus la despărțire, fără intervenția lui Pascu. El îi arată acestei exemplă-

*) Cella Serghi, „Cântecul Uzinei”, Editura Tineretului — 1950.

re tovarăse de muncă, cum ar trebui să fie o tovarășă de viață și ce este o sănătoasă căsnicie muncitorească, întemeiată pe dragoste și stimă reciprocă, spre deosebire de ușuratecul și respingătorul mariaj burghez.

Dela o vreme, în uzină sabotajele se țin lanț. Producția merge prost. Evenimentele care urmează precipită oarecum acțiunea. Prin vigilența cătorva muncitori, printre care și Marin, complotul foștilor patroni și al uneltelor lor este descoperit. Iar „cântecul uzinei” răsună de aci înainte cu un sporit elan, în cinstea lui 7 Noembrie care se apropie.

Marin și Mitana s'au împăcat. Amândoi sunt inovatori în muncă, frunțași în întrecerile socialiste, și-s mândri de dragostea lor: „Marin o privește deodată pe sprâncenata asta cu ochii verzi și-și dă seama că dacă n'ar fi însurat cu ea, cu ea s'ar fi însurat, cu Mitana”. În curând vor avea și un copil.

Cartea Cellei Serghi surprinde plăcut pe cititor; e însuflețită de desbaterea problemelor iubirii și a vieții de familie în cadrul nollor relații sociale. În același timp, comparând ultimele scrieri ale autoarei, cititorul își dă seama că modul ei specific de creație (arta de a percepe și descrie duioșia sentimentelor omenestii, dragostea bărbatului și femeii, sbuciumul adolescenței, violciunea copilăriei care descopere viața) s'a dezvoltat sub semnul unui conținut nou, de atașament față de cauza oamenilor muncii, de bucuria construirii unei lumi noi, pașnice, socialiste, de interes pentru educarea omului care participă la construirea acestei lumi.

Dragostea tinerească dintre Marin Oghină și Mitana Ioan, apoi fireasca lor „căsătorie din dragoste” este urmărită de ochiul atent și plin de simpatie al scriitorului, în nenumăratele ei cotituri, uneori abia perceptibile.

La început situația este netă; între cei doi tineri s'a ivit un sentiment de

reciprocă afecțiune, în care intră în egală măsură, pe de o parte admirația îndrăgostitelor, a tinerei soții, față de priceperea și elanul în muncă al tovarășului ei, iar pe de altă parte dorința acestuia de a-și vedea, cât mai grabnic, femeia iubită devenind o tovarăse de uzină de care să fie într'adevăr mândru față de oricine. Dorința lui de a o ști mai presus de celelalte fete, mai vrednică, mai deșteaptă, are totuși ceva din ambiția unui Pygmalion mândru de creatura mâinilor sale, dar și din egoismul copilăros al primei iubiri.

Pe urmă lucrurile se complică oarecum. Aici intervin mai multe elemente: Lila încearcă un „flirt” — dealtfel interesat — cu Marin; Marin, flatat și slab de inger, acceptă omagiile, — desuiul de jenat (poate incurcat) de gândul că este „un om însurat”, că „nu mai este liber”; lipsită de tact, Mitana apasă pedala, ca un copil încăpățânat, convinsă că iubirea nu mai e iubire dacă nu rezistă tentațiilor. Gelozia Mitanei se transformă (cum era și firesc) într'un prilej de permanente înțepături și certuri. Are chiar impresia că e înșelată de-a-binelea și că nici căsătoria lor nu mai are rost de vreme ce „dragostea s'a dus”. Situația ei este cu atât mai dificilă cu cât nivelul ei profesional a crescut îndeajuns ca să-l înfrunte pe Marin și depe această poziție, lucru pe care-l face, cu oarecare brutalitate (și nu fără satisfacția de a se răcori), deși o doare, totuși, inima de purtarea lui. Fiindcă Marin nu e conștient că greșește; dimpotrivă, devine bănuitor și cărcotaș; nu înțelege schimbarea Mitanei și e, la rândul-i, gelos. El interpretează greșit faptul că nevasta lui a devenit o muncitoare frunțasă prin propriile ei forțe, fără sprijinul lui exclusiv. Simte că astfel „îi scapă din mâini”, că devine un egal al său, că fructele au depășit cu mult făgăduielile florilor. Concepția înrădăcinată că bărbatul trebuie să dea totul într'o casă, îl roade. I se pare că „altcineva” i-a răpit-o pe Mitana

(poate Gheorghe?). Și devine ursuz, nesuferit, grosolan.

Ii leagă totuși ceva: uzina. Dar mai ales faptul că, în adâncul inimii, n'au încetat nicio clipă să se iubească.

În sfârșit, lucrurile încep să se lămurască, așa cum am văzut din acțiune. Și de unde, altădată: „buna ei dispoziție, felul firesc în care se mișcă dela o vreme, în care vorbește, chiar rochia asta nouă, pepită albastru cu alb, îl săcăie ciudat, îl nemulțumește”, în cele din urmă „Marin își dă seama în clipa asta cu câtă dragoste vorbește Mitana despre munca ei și cât de mult a învățat. Și înțelege de ce i s'a schimbat și mersul și vorba și sclipirea din ochi”.

Autoarea a urmărit cu discernământ dezvoltarea acțiunii pe acest dublu plan, realizând pagini de un real nivel literar. Ecoul pe care viața din uzină îl face să răsună profund, cu fundamentale repercursiuni, în viața personală a eroilor, constituie o preocupare demnă de reliefat a povestitoareei. Urmărirea acestui dublu plan: în uzină și acasă, este de altfel ceea ce Cântecul Uzinei își propune și reușește în parte să aducă nou în proza noastră. Soful și sofia angrenați în procesul de producție, amândoi tineri fii ai clasei muncitoare, într-o țară fără care construiește cu succes socialismul, problemele cu totul noi ivite în relațiile acestea bazate pe deplină egalitate, emulația reciprocă, perfectul acord, ori neînțelegerile rezultate din rămășițele unor vechi concepții despre bărbat și femeie, iată obiectivul plin de interes al roman-cierei.

Momente ca acelea în care Mitana, înapoiată dela muncă, își așteaptă bărbatul, seara târziu, cu inima frântă de îndoială (nehotărîtă dacă trebuie să-l lase ori să-și calce pe suflet, iertându-l) dau măsura talentului specific al Călei Serghi. Analiza atentă a unor astfel de situații și descrierea lor simplă și caldă, cu multă grijă pentru valorificarea lor artistică, sunt un serios

argument în favoarea acestui roman.

Pe lângă viața personală a celor doi eroi, romanul urmărește și îmbină alte câteva „vieți”, ale tovarășilor lor de muncă, (prietenii, sau rude) viața de familie a unor muncitori, cu bucuriile și grijile fiecăruia. Autoarea o face cu atenția cu care a deprins-o experiența sa literară, dar și cu dragostea pe care o arată acestor oameni. În felul acesta, tablourile pe care ni le zugrăvește se îmbogățesc adesea cu un conținut nou, deoarece viața de familie în noile relații sociale este, prin ea însăși, mai bogată, mai vie, mai demnă de cântec, decât trecutele vieți ale foștilor eroi ai Călei Serghi. Psihologia oamenilor nu mai este inutil complicată și alambicată. Oamenii și faptele lor făgăduiesc să supraviețuiască primei impresii, iar autoarea contribuie pe de-altă parte la această „vitalizare” cu întreg meșteșugul literar de care dispune.

În această categorie intră cea mai mare parte din capitolul intitulat „Pascu”, anume tabloul care zugrăvește viața familiei secretarului organizației de Partid. Descrierea sugestivă a casei, a mobilierului, a obiceiurilor locatarilor, apoi conversația cu copiii (admirabilă!), și cu neavsta lui Pascu (în special episodul nenorocirii ce avea să se întâmple cu băiețelul lor, aflat la un pas de moarte) sunt pagini de o adevărată și rară emoție, pe care cititorul le parcurge cu încordare, înțelegând tâlcul și farmecul fiecărei trimiteri la fapte trecute, al fiecărei aluzii la ce va să urmeze. Deaceia survine atât de firească, în același capitol, și hotărîrea lui Marin de a-și schimba atitudinea față de Mitana.

Această viață de familie, strâns legată de preocupări comune, de munca asiduă din uzină nu uniformizează viețile oamenilor. Călea Serghi a observat just această varietate în unitate, acest colorit propriu care dă viață caracterelor. Poate că autoarea a rezolvat prea grabnic primul (și cel mai important)

aspect al problemei: preocupările comune, în unele succinte și fugare notări suspendate deasupra conflictului principal. Află astfel că: „Uneori, când (Mitana) se mai adună seara cu Tia, Frosa și Costea, dumneaei face ce face și aduce vorba despre gospodăriile colective, despre însemnătatea ferodourilor pentru tractoare, despre angajamentele pe care și-a le-au luat. Etc...”

Trecând însă la coloritul propriu, la viața „particulară”, povestirea știe să dea viață personagiilor chiar din scurtele notații, din remarcile de ordin secundar. Sentimentele materne ale Tiei, această muncitoare fără școală, văduvă, cu trei copii, sunt pline de conștiința că în regimul nostru copiii ei își pot alege orice meserie, chiar dintre acelea rezervate odinioară numai feciorilor de bani gata. Gingășia și simplitatea acestor sentimente reiese din scene ca aceasta:

„Iată, îi are pe toți trei sănătoși. Pe a mică o s'o facă doctoriță. A vrut să-i puie ventuze purcelului, nici mai mult nici mai puțin... Tiei îi vine să rădă... Se bucură că mâine îi va avea pe toți trei. Tudor nu vine în fiecare duminică. Mâine o să-i dea colțunași cu brânză, că-i plac, și-o să-i încerce flanela albastră să vadă cum îi vine la umeri. Așa cum îl vede acum, i se pare că n'a socotit bine, că băiatul e mai voinic, mai lat în umeri. Așa era și tată-său"... Alții sunt altfel; motorul legăturii lor funcționează cu alt combustibil. Relațiile dintre o altă muncitoare și Petrea aruncă o lumină asupra acestuia din urmă:

„Petrea s'a pornit iar pe povești. Dosia, cu douăzeci de ani mai tânără, îi știe toate basmele pe de rost și totuși îl ascultă vrăjită. Îi plac mișcărilor lui greoaie, vocea lui groasă, dar mai ales îi place că-i „aducător”. Îi cumpără tot ce-i cere ea. Nu duce lipsă de niciunele, se joacă cu banii. Nu, Frosa, n'are dreptate, Petrea nu-i bărbat de lăsat...”

Din astfel de tablouri, personagiile reies cu caractere bine precizate, sau, în orice caz, cu o serie de trăsături proprii, care le fac să dăinuiască în ansamblul acțiunii, chiar atunci când sunt puse să acționeze în cadrul muncii propriu-zise din uzină, când unii dintre ei devin muncitori industriali, când iau atitudine în probleme politice, de interes general.

Mai departe: Cella Serghi păstrează și dezvoltă în acest roman ceea ce reprezintă un aport calitativ în munca ei literară obișnuită. În primul rând, talentul caracterizării rapide, o schiță cu trăsături sigure: „Gheorghe Sipot — i se spunea Ghetuș — era un băiat cu părul aproape albit de soare, cum au copiii mici la țară, tăcut ca un motan și se uita la tine de parcă erai de sticlă... Ochii lui prea negri păreau că țintesc un punct foarte departat... Când îi spuneai ceva, parcă-l trezeai atunci din somn. Te asculta liniștit, dar la urmă te privea ca și când ar fi întrebat: Ei asta-i tot? Pentru asta ai vorbit atât? Ghetuș, nu făcea nicio mișcare cu mâinile când vorbea”... Portretul ucenicului Ghetuș, care „fabrică” cuie speciale pentru a face să explodeze pneurile mașinilor nemțești, în timpul războiului, redă din câteva tușe de culoare, caracterul dărz, chibzuit și inteligent al băiatului.

În al doilea rând, Cella Serghi dovedește în Cântecul Uzinei că a învățat să se folosească mult mai bine de arta descrierii, de peisaj ca mediu în care acționează eroii, și care într'un fel participă la această acțiune, fie direct, fie punând-o în valoare, ca o pânză de fond: „Ziua scade. Parcă se topește în lumina aurie care vestește din vreme asfințitul. În vale s'a domolit și joaca băeților. Numai două smee se înalță cu cozile lungi, șerpuite și vâjâie ca niște mici avioane.

— Asta e Ostrovul. Marin întinde brațul și ulițele copilăriei îi apar mai frumoase azi, când le arată Mitanei... Sunt trei luni de când lucrează Mita-

na aici în fabrică și azi întâia oară, au pornit să se plimbe”.

O altă calitate a scrisului Celleri Serghi este stăpânirea unora dintre amănuntele semnificative care intră în reprezentarea artistică a realității la un moment dat. Introducerea episoadelor și gradarea acțiunii prin succesiunea valorilor (de emoție) ale momentelor, fac parte din meșteșugul oricărui bun romancier. Cella Serghi izbutește astfel de mai multe ori să-și atragă cititorul prin vioiciunea acțiunii, ca ansamblu. Mai mult încă, în „Cântecul Uzinei”, autoarea pune un deosebit accent pe tehnica succesiunii vădite a prezentării oamenilor și a faptelor.

Cântecul Uzinei este o nvelă amplă. Urmărind să prindă cât mai bine firele acțiunii, autoarea prezintă pe rând oamenii și faptele, ca și cum le-ar extrage direct din fișierul personalului uzinei, un fișier bogat în caracterizări. Insuși titlul fiecărui capitol trimite fără ocoluri la tehnica aceasta, purtând numele personajului respectiv. „Bătrânul Iura”, „Lila”, „Marin”, „Mitana”, etc. Rămâne doar să ne dăm seama dacă această tehnică a compoziției (folosită cu succes în câteva romane sovietice de înalt meșteșug artistic), nu reprezintă, în cazul de față, mai degrabă o soluție formală pentru greutățile pe care în mod implicit le are de întâmpinat un romancier.

Această imputare pe care cetitorul ar fi dispus să o aducă romanului, pleacă în fond dela o altă, mult mai importantă. Această „simplificare” în materie de tehnică a compoziției, corespunde unei simplificări în conținut: din capul locului, personagiile concepute a fi „pozitive” sunt așa, din toate punctele de vedere, iar cele „negative” sunt talpa iadului. Ceva mai mult, autoarea le adaogă acestora din urmă cusururi (beția, frivolitatea, prostia) încât te miri cum de mai pot fi considerați primejdioși astfel de oameni. Paradoxal, dușmanul de clasă devine atât de duș-

mănos, încât nu mai reprezintă o chestiune de vigilență, el se demască singur, la orice pas. În realitate, toată lumea știe că de fapt lucrurile stau altfel și că dușmanii clasei muncitoare au metode mult mai primejdioase de acțiune decât ridicolii proprietari ai cabanei dela munte, sau Petrea „gurăspartă”, ori Lila (care este de altfel perfect desorientată).

În legătură cu aceasta, și pornind de aci, stă modul defectuos în care scriitoarea interpretează „cântecul uzinei”, viața propriu-zisă din uzină. Fiindcă odată ieșiți din cadrul relațiilor familiale, ori sentimentale, și deveniți oameni ai muncii, eroii încep să se poarte și să vorbească de multe ori fals, ca din carte. Intocmai ca Jacquot și ceilalți conducători din Cad zidurile. Acțiunea pierde atunci din interes, replicile, în loc să adaoge un element dinamic, devin șterse, neinteresante, coborîndu-se la verbiag gol. Un astfel de exemplu ni-l dă cea mai mare parte din capitolul intitulat „Dușmanul nu doarme”, în care oamenii discută despre timpii morți, despre întrecerile socialiste, despre securitatea muncii, despre sectorul socialist în agricultură și despre multe altele, numai parcă spre a demonstra unui spectator nevăzut că e vorba de o întreprindere industrială și nu, să spunem, de o repetiție de teatru, cu tirade și figuranți:

„Tia își trase basmauă pe frunte și istorisi o ispravă a brigăzii unde lucra fecioru-său, Tudor. Frosa se luă la harță cu Dosia.

— O să eliminăm timpii morți, zicea Frosa.

Dosia bombănea:

— I-am eliminat!”... ș. a. m. d.

Directorul uzinei se plimbă de colo până colo prin ateliere și-i atât de timid, încât muncitoarele se jenează să-i spună că li se sabotează munca dându-li-se materiale rebutate. Iar Pascu care ar trebui să reprezinte linia Partidului, emite, la intervale, diverse remarce foarte principiale, precum: „un

simplu ferodo mai mult contribuie la apărarea păcii, fiindcă fiecare piesă în parte ne ajută să construim socialismul". Ba chiar soția lui, când se pornește să facă unele similare observații, se exprimă cam așa: „Da, și problema nu-i încă rezolvată. Încă nu are fiecare instituție, fiecare cartier, creșa lui. Vara pleacă 50.000 copii în colonii. Și încă nu-i destul. E foarte mult față de ce-a fost. Dar e încă prea puțin. Știu, depinde de noi ca să avem mai multe creșe, mai multe colonii, copiii să fie din zi în zi mai fericiți"... Asta, dintr'o suflare. Am mai putea aminti exemplul Tiei, care își ține, aparte, un discurs despre pace, constituit din câteva lozinci plus umplutura „literară” de circumstanță. Nu este greu să știm deasemenea că stahanoviștii din industria noastră sunt altfel decât soful (Marin) care își trezește din somn, la miezul nopții, soția însărcinată (Mitana) întrebând-o dacă știe că „mai sunt zece zile până la 7 Noiembrie”...

Îți dai seama atunci că autorea n'a recurs întâmplător la tehnica fișelor, la fragmentarea formală a compoziției; aceasta se explică prin fărâmițarea conținutului, din cauza lipsei de consistență, din cauza insuficienței cunoașterii și reflecții a realității propuse creației sale epice. În special intreruperile „industriale” și „politice” constituiesc slăbiciunea cea mai serioasă a acestui succint roman, precum reiese și din cele câteva exemple 1x care am recurs mai sus. Dacă, totuși, am putea pune într'o balanță calitățile incontestabile ale noului roman al Călei Serghi, opuse vestigiilor aceluia balast care înneacă cea mai mare parte din literatura sa anterioară, aceasta s'ar înclina fără doar și poate în favoarea meritului succes reputat de Cântecul uzinei.

Cu aceasta se ridică o nouă și importantă problemă a prozei noastre, depășirea limitărilor actuale ale romanului despre dragoste. Cartea analizată aci a căutat să înfățișeze viața muncitorilor, nu numai în uzină, dar

și acasă, în complicatele relații familiare, să arate că aceste două „sectoare” nu pot fi separate. Este o încredere meritorie care trebuie subliniată cu căldură. Cartea a izbutit să surprindă câteva puternice aspecte din viața așa-zisă particulară, dar n'a reușit în general să aprofundeze acele relații umane care rezultă din procesul de producție: uzina cea nouă. A această deficiență e pricinuită, așa cum spuneam de necunoașterea îndestulătoare a vieții acestor eroi, despre care unii autori scriu acum pentru întâia oară. Industria noastră nu a servit îndeajuns drept subiect de roman, mai ales al unui roman de dragoste.

Autoarea Cântecului Uzinei a fost într-adevăr atrasă de lupta eroică a oamenilor muncii din țara noastră pentru bunăstare și pentru pace. Pentru ceea ce constituie strădania sa și realizarea unor impresionante scene, Cântecul Uzinei este o certă mărturie a posibilităților Călei Serghi pe calea realizării unui cântec cu adevărat nou, a unei opere de calitate care să exprime adevărul noilor raporturi sociale ivite în țara noastră.

Mihnea Gheorghiu

IN NEOBÎȘNUTA VARA A ANULUI 1919*)

O pagină de istorie. În primăvara anului 1919, forțele contrarevoluționare și intervenționiste au hotărât să dea o lovitură de grație tânărului Stat Sovietic întemeiat în 1917, să ocupe Moscova și Leningradul, să nimicească bolșevismul. În acest scop, coaliția celor 14 state a aruncat asupra Moscovei două armate, a lui Denikin și a lui Colceac, care să strângă Armașul Roșie într'un clește de foc și, venind din două părți, dinspre Ural și dinspre Cuban, să se unească la Saratov ca să plece împreună asupra Moscovei.

*) C. Fedin, „O vară neobișnuită”, „Cartea Rusă” — 1950.

„Principalul este să nu ne oprim la Volga — scria Denikin către Colceac — ci să lovim mai departe, în inima bolșevismului, Moscova. Sper să ne întâlnim la Saratov”.

Denikin și Colceac, unelte ale intervenționismului străin și ale contrarevoluționarilor albi nu s'au mai întâlnit nici la Saratov, nici în altă parte. Căci planul stalinist de apărare a revoluției, a puterii sovietice, nu numai că a dat peste cap încercarea celor doi generali trădători, dar a zdrobit și ni micile armatele lor, clarificând situația pe frontul de sud-est.

Impiedicând joncțiunea celor două armate, trupele roșii conduse de mari comandanți ca Budionnăi, Ceapaev, Parhomenco, și în frunte cu marele Stalin, — au atins Marea Neagră printr'un șir de victorii, între care hotărâtoare a fost cea dela Târșin, viitorul Stalingrad. Cam în același timp, pe frontul Leningradului, Armata Roșie obținea victorii tot atât de importante împotriva trădătorului Iudenici. Vara lui 1919, atât de bogată în evenimente care au confirmat voința de înfrânt a maselor de oameni ai muncii de a-și construi o viață nouă și a dovedit trăinicia puterii populare sovietice, această vară a fost oglindită în multe opere literare și de artă: romanele „Ceapaev” de D. Furmanov, „Parhomenco” de Vs. Ivanov, „Pe Donul liniștit” de Mihail Șolohov, — pentru a pomeni numai trei din cele mai însemnate, iar de curând piesa „Neuitatul an 1919” de Vs. Vișnevschi și romanul „O vară neobișnuită” de C. Fedin.

Romanul lui C. Fedin este o oglindă a problemelor, faptelor, luptelor și victoriilor care au avântat pe comuniștii din orașul Saratov în neobișnuita vară a anului 1919.

Este semnificativ faptul că în vara acestui an autorul însuși se întorcea din captivitate din Germania unde stătuse trei ani — adică tocmai ca eroul său Vasili Danilovici Dibici, cu în-

toarcerea căruia se deschide volumul. Stabilit la Sâzrani, oraș în apropierea Saratovului, Fedin a desfășurat o vie activitate, pe care a continuat-o până în 1920. Despre această epocă a vieții sale, autorul însuși spune în 1922: „Am redactat un ziar, am fost conferențiar, pedagog, paginator, secretar al comitetului executiv al orașului, agitator. Am adunat voluntari pentru Cavaleria Roșie, am intrat și eu în rândurile cavaleriștilor, am intrat în Partid și am fost trimis pe front.

Acest an a fost cel mai bun an al meu. Acest an e mândria mea”.

Experiența de viață a autorului este concretizată de data aceasta în imaginea puternică a comunistului Chiril Izvecov, personajul de un relief deosebit, nu numai în romanul lui Fedin, dar în întreaga literatură sovietică. Izvecov nu are în roman o biografie asemănătoare cu a autorului, cel puțin în ceea ce are ea mai important. Personajul e o imagine tipică pentru făuritorii Marii Revoluții Socialiste. Trecutul lui Chiril, ca și al altor personaje importante din roman, îl prezintă Fedin în primul volum al acestei opere, apărut în 1949 sub titlul „Primele bucurii”. Rădăcinile acțiunilor din 1919, ale faptelor și mai ales începutul dezvoltării personajilor din romanul „O vară neobișnuită”, sunt căutate de autor în trecutul de luptă a Partidului bolșevic, în ilegalitate; acțiunea din „Primele bucurii” este așezată în anii 1909—1910, ani în care valul revoluționar cunoaște în Rusia o creștere impresionantă după neagra represiune deslănțuită de țarism în urma revoluției din 1905—1907. Această încheiere, creștere și puternică organizare a nucleelor revoluționare, avea să ducă la Marea Revoluție din Octombrie. Tocmai în această epocă a anilor 1909—1910, ani în care Partidul bolșevic începea o nouă etapă de luptă, de data aceasta hotărâtoare, tocmai acum generația lui Chiril Izvecov cunoaște „primele bucurii”: primirea în organi-

zațiile conspirative, cele dintâi sarcini, prima urmărire din partea copoilor țariști și prima sa acțiune ilegală reușită, prima verificare a forțelor proprii prin înfruntarea cu curaj și dârzenie bolșevică a torturilor în beciurile poliției.

Dealungul celor două romane figura și personalitatea lui Chiril Izvecov cresc impresionant, convingător, pilduitor. Autorul ne lasă să înțelegem cum, în război, Chiril a fost un agitator ca Bunciuc din „Donul liniștit” de Mihail Șolohov, în primele zile ale revoluției, un entuziast ca Pavel Corceaghin din „Așa s'a călit oțelul” de N. Ostrovski, pentru a-l zugrăvi și în munca de construcție, de înălțare a statului sovietic asemănător lui Gleb Ciupalov din „Cimentul” de F. Gladkov. În condiții asemănătoare, eroul lui Fedin are aceeași atitudine ca și cel al lui Gladkov: „Nici un avânt spre cer nu-i cu putință fără pământ!” spune Chiril. „Ca să te ridici în văzduh ai nevoie de un sprijin puternic. Suntem pe cale acum de a cuceri pentru noi acest sprijin. Anume, acum construim aerodromul viitorului. E o muncă de durată și e grea. Mai bine zis, cea mai grea din câte ar putea fi. Trebuie să lăsăm la o parte mănușile. La nevoie săpăm pământul cu mâinile, îl sfărâmăm cu unghiile, îl bătătorim cu tălpile noastre goale! Și nu ne vom da în lături până ce nu va fi gata aerodromul nostru”. Câtă apropiere între această afirmație și îndemnul lui Gleb Ciupalov pentru un viitor asemănător: „În fața noastră este acum o luptă mai crâncenă decât o bătălie sângeroasă, lupta pentru refacerea economiei. Ia privește, toți uriașii aceștia își datoresc viața talentului și mâinilor dumitale. Cimitirul acesta trebuie înviat, tovarășe inginer, trebuie aprins focul și trebuie să înceapă din nou să cânte toate cablurile, țevile și motoarele. Totul este să realizăm! În fața noastră se deschide o lume întreagă, pe care am și cucerit-o în parte”.

Între Chiril Izvecov și mulți eroi ai literaturii sovietice este o strânsă legătură: personagiul lui Fedin trăiește experiența lor, la construirea acestui personaj, autorul a folosit întreaga experiență a literaturii sovietice. Perspectiva lui Fedin în construirea personajului Izvecov este cu mult mai bogată și mai întinsă decât a altor scriitori, care au creat eroi din aceeași categorie, pentru că autorul „Primelor bucurii” privește de pe poziția scriitorului sovietic, al cărui popor a înfrânt contrarevoluția, a construit socialismul, a dat dovada imensei superiorități a sistemului său de viață față de orice alt sistem, în timpul Marelui Război de Apărare a Patriei Sovietice și acum construiește cea mai înaintată orânduire din lume, stăvilind ofensiva războinică a reacțiunii mondiale coalizate.

Chiril Izvecov îndeplinește în roman, o seamă de sarcini, atât pe terenul activității de conducere a treburilor orașului, cât și de mobilizare a forțelor populare, pentru marile bătălii care vor urma. Din felul în care el îmbină aceste două activități, care în aparență se turbură reciproc, din felul cum el desfășoară una pe baza celeilalte, se transmite puternic cititorului siguranța victoriei; vedem clar din roman, urmărind activitatea lui Izvecov, a lui Ragozin, cum au știut comuniștii să mobilizeze poporul în marile încercări, să închine toată activitatea lor apărării Patriei, de dușmanii ei dinăuntru și din afară, tocmai pentru că erau conștienți că aceasta înseamnă posibilitatea de a se întoarce fiecare la viața proprie, dar în noi condiții, superioare. Dragostea față de patria lor sovietică, pentru apărarea căreia luptă, ura împotriva intervenționiștilor străini și a slugilor lor din țară, contrarevoluționarii albi, o demonstrează atât muncitorul revoluționar Petre Ragozin, sau tânăra actriță Anocica Parabuchina, cât și personajele de plan secundar ale romanului, ca de exemplu Ipat Ipatiev și Nocol Carnauhov, ostași

ai armatei populare, sau marinarul fără nume de pe patul unui spital de campanie. „Mă privește cum așez eu lumea în casă la mine, spune acesta. Treaba mea pe cine-l pun la loc de cinstite sub icoane, și pe cine-l arunc la gunoi. Am moștenit casa dela bunici. Ei au durat-o din temelii și au apărât-o cu sângele lor. Și n'am nevoie să mă învețe nimeni cum s'o țin! Dacă chem eu pe careva — să poștească! Dar dacă mi se vără careva de capul lui pe nepoștite, apoi să nu se supere dacă am să-i turtesc prea cinstitul dumisale obraz, de pământ. Cum vine asta, să mă umilească pe mine, în casa mea, orice lepădătură venită de peste mări și țări? Mai bine rod coaje de copac, dar nici nu mă liniștesc până ce n'oi curăța pământul țării de lifte“.

Ceeace constituie o calitate de pref a celor două romane ale lui Constantin Fedin, este faptul că personagiile sale sunt adânc umane. Fiecare personaj are o viață proprie intensă care se desfășoară paralel cu a altora, se întretaie cu a altora, dar își păstrează elemente proprii, care diferențiază pe om de om, îi caracterizează.

În „Primele bucurii“ Chiril este licean. Îndrăgostit de Liza, fata negustorului Meșcov, proprietarul unei bune părți din oraș, Chiril trăiește o viață de visuri și irealități. Va veni însă activitatea în nucleele revoluționare, arestarea, și vor trece anii; Liza se va căsători după indicațiile părinților cu un negustor bogat, lângă care va fi nefericită. Paginile care zugrăvesc luxul și bogăția, putreziciunea acestei societăți de oameni corupți, sunt pagini de un puternic realism. În contrast cu risipa și descompunerea clasei exploataoare, autorul prezintă azilurile de noapte, tablouri aidoma cu cele din piesa lui Gorchî. Într'un fel, autorul confruntă aici opera de artă cu viața și realizează, cu materialul de oameni și fapte oferit de Gorchî în „Azilul de noapte“, impresionante pagini epice. Fedin ur-

mărește personagiile lui Gorchî nu numai în lumea azilului: el le zugrăvește în cârciumi, pe cheiul Volgăi, la încărcat vapoare, revoltându-se împotriva celor care încearcă să le răpească o singură copeică. Tihon Parabuchin și soția sa Olga Ivanovna, Metodie Silăci și alți locatari ai azilului de noapte, al cărui proprietar este Meșcov, sunt oameni de acest fel, oameni dela periferia societății.

Scritorul îi va urmări pe toți aceștia și, în „O vară neobișnuită“, Liza, care o clipă dovedise că ar fi putut rupe legăturile cu clasa din care făcea parte, dar care se lăsase biruită de aceste legături, devine soția unui funcționar necinstit, oportunist. Oznobișin, fost ajutor de procuror în procesul lui Izvecov și Ragozin. Meșcov însuși, a cărui avere este întoarsă prin acțiunea poporului, la adevărații ei proprietari, la cei de pe spinarea cărora negustorul își adunase bogăția, cade în religiozitate și caută să-și afle ultimul refugiu la o mănăstire, fără a uita să-și ia — drept amintire — o lădiță cu monede de aur! Parabuchin, Silăci, nu vor mai avea putere să se înalțe spre noua viață care se clădește și în vârtejul căreia ei încearcă zadarnic să-și afle loc, — zădarnic pentru că odată cu ei, cu eventuala lor contribuție la zidirea lumii noi, ei vor încerca să aducă în noua lume și apucăturile străine, mentalitățile care nu mai au ce căuta aici: Parabuchin și Silăci vor sfârși ca niște declasați, drojdie a societății, nu înainte însă de a fi împins în mormânt pe Olga Ivanovna. Rupând legăturile cu familiile lor, cu categoria lor socială, vor intra în schimb cu capul sus în viață, Anocica Parabuchina, fratele ei Paolic, și Victor, copilul Lizei — care tocmai pentru luptă împotriva a ceea ce e vechi în ei, împotriva legăturilor care i-au ținut o vreme încătușați, tocmai pentru aceasta izbutesc să se ridice deasupra, să devină oameni noi. De această luptă nu e capabil de exemplu un Șubnicov, fos-

ul bărbat al Lizei, și va ajunge unealta trădătorului Zubinski; nu e capabil Oz-nobișin și alții ca ei, reprezentanți ai agoniei unei lumi înfrânte, aruncată la-o parte de viață.

Un personajul plin de viață, caracteristic poporului rus, este muncitorul Petre Ragozin. O dramă a sguđuit profund pe acest om, care a luptat cu abnegație în ilegalitate: soția lui, arestată după ce Ragozin izbutise să dispară, a murit în închisoare. Ultimile pagini ale romanului „Primele bucurii” **zugrăvesc** tocmai stingerea din viață a acestei femei eroice, care aduce pe lume un copil. Petre Ragozin află târziu de tot, după opt ani, de nașterea copilului său. Și în toiul numeroaselor și grelelor sarcini pe care le are de îndeplinit, Ragozin află timp să se gândească la copilul său, să-l caute cu stăruință și să-l găsească în sfârșit unde se aștepta mai puțin, dar unde un copil ca Vania nu putea să lipsească: în rândul trupe-roșii.

Petre Ragozin este un personaj puternic realizat. Cu mult mai bătrân decât Chiril, îi este acestuia îndrumător și tată. Afețiunea dintre acești doi luptători este impresionantă și simbolică în acelaș timp: ei reprezintă cele două generații, care au dus greul revoluției și au pornit construcția socialistă. De aceea în jurul lor se și grupează firesc episoadele, în legătură cu ei sunt caracterizate celelalte personaje. Cititorul află în al doilea roman că Dorogomilov, acest bătrân sfătos și îndrăgostit de cărți este de fapt cel care l-a ținut ascuns ani de zile pe Ragozin, pentruca acesta să poată conduce din umbră acțiuni revoluționare; cititorul înțelege desvoltarea actriței Anocica, pe care un puternic sentiment de dragoste o leagă de Chiril, urmărește peripeziile celor trei copii — Vania, Pavlic și Victor, care participă și ei, după puterile lor, la apărarea revoluției, îndrumați fie de Izvecov, fie de Ragozin. Ceeace a realizat din plin autorul în

aceste romane, este de a fi dat astfel o imagine vie asupra oamenilor și vieții care merge înainte, care se desvoltă, orientată de comuniști. În fruntea marșului victorios al poporului sunt mereu comuniștii. Ragozin și Izvecov sunt asemenea imagini tipice ale conducătorilor comuniști în ilegalitate și în războiul civil.

În romanul lui C. Fedin există două personaje reprezentând intelectualii: Egor Ţvetuhin și Alexandru Pastuhov. Primul, actor — al doilea, autor dramatic. În „Primele bucurii” acești doi reprezentanți ai intelectualității, oameni cu renume și cu concepții bine stabilite asupra vieții, sunt personaje centrale, alături de Izvecov și Ragozin. În „O vară neobișnuită” ei revin deasemeni. Fedin i-a construit pe acești doi eroi Ţvetuhin și Postuhov, reprezentanți a două concepții deosebite cu privire la artă și la cultură. Încă din primul volum al ciclului, Ţvetuhin se vedește un realist: el caută să joace teatru cât mai veridic, deaceea, la montarea piesei „Azilul de noapte”, el caută personagiile din piesă în lumea lor, pentru a le cunoaște și a le reda just pe scenă. Pastuhov disprețuiește aceste preocupări, deși nu e mai puțin interesat să „aște”, să „cunoască”. Pentru el, autor ale cărui piese sunt jucate la Moscova și la Petrograd, realitatea nu poate oferi nimic mai presus decât ceea ce el însuși e capabil să inventeze. Deosebirea între ei se va accentua în fața situațiilor, în care-i plasează romancierul Fedin. Bănuți de legături cu mișcarea ilegală, cei doi artiști sunt reținuți la poliție pentru cercetări. Pastuhov e nenorocit din această cauză, Ţvetuhin începe să descopere aspecte noi, necunoscute ale vieții și luptei unor oameni despre care știa prea puțin. Dar, poziția lor se precizează mai ales, în fața revoluției din Octombrie. Ţvetuhin caută să se atașeze noilor forțe, poporului, lângă

care se simte atras din ce în ce mai mult. Pastuhov refuză orice contact cu revoluția. Numai că nu poate cineva trăi în societate, fiindu-se de departe de ea. Pastuhov e pus de nenumărate ori în fața unor situații care-l cheamă cu stăruință să-și pună talentul în slujba poporului: fie că acest lucru i-l solicită Anocica, fie că acelaș lucru i-l recomandă cu căldură Chiril, într-o conversație în care acesta dovedește un remarcabil nivel ideologic și folosește cu îndemănare învățătura lui Lenin din articolul „Organizația de Partid și Literatura de Partid” — Alexandru Pastuhov refuză să aibă de-a face cu revoluția.

Autorul demonstrează imposibilitatea unei asemenea poziții. Fugind de revoluție, Pastuhov nimerește în rândurile contrarevoluționarilor generalului Mamontov. Și aici, acelaș Pastuhov, partizanul retragerii în turnul de fildeş, se dovedește de fapt gata să alunece în rândurile dușmanilor revoluției. El acceptă să facă act de supunere către generalul trădător care însă amintindu-și de o notiță din ziar — în care Pastuhov era arătat că ar fi avut activitate ilegală înainte de 1917, îl aruncă în închisoare.

Pastuhov e un personagiu pe care Fedin l-a construit cu atenție și i-a dat trăsături de o deosebită semnificație. Aici e necesar să amintim că Fedin însuși, în 1920 și-a întrerupt activitatea revoluționară, pentru a scrie. Fără îndoială, nu se poate trage un semn de egalitate între viața lui Fedin și a eroului său. Critica sovietică a scos însă în evidență faptul că făcându-l pe Pastuhov să repete într-o măsură experiența proprie a autorului, arătând și consecințele posibile ale atitudinii de retragere în fața realității — Fedin a realizat în acelaș timp un personagiu tipic, dar și un emoționant proces autocritic. În 1920, scriitorul ajunge la concluzia că între activitatea politico-socială și aceea de literat este o graniță de netrecut, că

una nu exclude pe cealaltă. Retragera această dintre luptători n'a fost însă totală și n'a durat mult. Dușmanii artei angajate nu l-au socotit niciodată pe Fedin dintre ai lor, considerându-l „pe de-a-întregul împotmolit în Gorchi”. „Dar tocmai faptul că Fedin, „s'a împotmolit în Gorchi l-a salvat ca scriitor” — notează criticul sovietic, V. Ivanov într-un articol apărut în revista „Oktiabr”, nr. 2/1949.

Această legătură cu marele întemeietor al realismului socialist i-a permis lui Fedin să-și regăsească drumul de care se îndepărtase o vreme. Elementul acesta biografic explică într-o bună măsură de ce în multe din operele sale Fedin pune și desbate problema artistului-cetățean, legând astfel, prin personajele sale, o activitate pe care o întrerupsese pentru scurt timp în 1920. Mai mult, scriitorul caută să lămurească și pe alții de pericolul unei separări neprincipiale a artei de viață. Opera lui Fedin mai are eroi frământați de probleme asemănătoare celor ai lui Pastuhov, urmând într-o măsură drumul pe care acesta îl străbate pentru a se alășa în cele din urmă Revoluției. Criticul sovietic V. Ivanov arată că pictorul Kurt Van, din romanul „Orașe și ani”, ca și Rostislav Ciorbov și Nikita Carev din „Frații”, nu sunt în fond deosebiți ideologic de Pastuhov. Deosebită e numai perspectiva autorului, faptul că ultimul dintre personaje este demascat cu atâta forță, este convins practic de imposibilitatea unei poziții intermediare sau „pe deasupra vieții”, și este adus în mod firesc în albia largă a Revoluției.

Deficiențele în construirea personajilor, vizibile în primele romane — schematicism, neadâncire — provenite tocmai din cauză că autorul încă nu găsisese întru totul pentru el însuși linia cea justă, sunt inexistente în construirea personajului Pastuhov. Acesta este pus să acționeze în situații atât de variate și semnificative încât nu poate să nu-și

dea seama de imposibilitatea poziției sale, iar fondul său suflesc, rămas nealterat prin peregrinările numeroase, nu poate să nu biruie treptat.

Pastuhov se vede considerat luptător cu totul din întâmplare: din cauza încercăturii pe care o făcuse poliția în 1910, bănuindu-l amestecat în activitatea ilegală a lui Izvecov și Ragozin. Pastuhov e într'un fel cinstit, el se ferește să-și aroge un titlu pe care nu-l merită; nu e mai puțin adevărat însă că nici nu vrea să-l merite. El fuge din Saratov, dar armata contrarevoluționară îl consideră ostil ei, și-l aruncă în închisoare. Pastuhov are prilejul să cugete. Revoltă și desgust, umilință și teamă — toate se tolesc într'o singură concluzie: că nu poate sta departe de viață! Și Pastuhov e destul de inteligent ca să-și dea seama că locul lui e lângă forțele care cresc și se dezvoltă. La aceasta își dă concursul și o întâmplare mică, o amintire: legenda greerului, inutilul cântăreț. În celula în care era închis, laolaltă cu mulți alții, Pastuhov are într'o zi următoarea viziune: „... o vietate mică și cenușie... se apropie de el cu mișcări stângace când sărind, când târându-se peste picioarele întinse ale vecinilor: era un greer. Și, cu toate că în aceeași clipă în mintea lui se iviră toate gândurile prietenoase, de basm, legate de vietatea aceasta, nu putu să-și înfrângă desgustul... Era... mici lăcustă, nici gândac de bucătărie, ci lăcustă și gândac laolaltă, și tocmai deaceia trezea un neînchipuit sentiment de scârbă. Sări pe el. Pastuhov svăcni în picioare, scutură greerul și-l călcă, cu un sentiment chinuit de spaimă copilărească și de greață”.

Despre această scenă, Pastuhov, vorbește astfel soției sale după ieșirea din închisoare, din care fusese eliberat de soldații roșii.

„Cel mai respingător lucru pe care l-am găsit în gângania aceea, mi s'a părut faptul că nu era nici gândac de

bucătărie, nici lăcustă, ci un fel de corcitură. Pe lângă toate celelalte, mai avea în el și ceva plin de importanță și de încântare de sine, ca și cum lighioana s'ar fi socotit de o frumusețe răpitoare. Nu puteai să vezi așa ceva fără să te cutremuri”.

Este clar, că nu vederea greerului era atât de înfiorătoare, ci că această gânganie i-a declanșat lui Pastuhov în minte imaginea artistului fără o poziție stabilă, fără un ideal, a artistului — corcitură, cu o poziție imposibilă. Pastuhov nu disprețuiește aici greerul, ci propria sa atitudine anterioară, „plină de importanță și de încântare de sine; de fapt așa îl zugrăvește Fedin pe Pastuhov: „plin de importanță și de încântare de sine”.

Transformarea lui Pastuhov nu e însă determinată de această întâmplare deși semnificativă, totuși mică, în raport cu problema în sine. Ci trecerea artistului dela o concepție reacționară la una progresistă, este rezultatul unui lung proces de lămurire pe care-o întreprind Chiril Izvecov, Anocica, Tvetuhin, muncitorul Dorogomilov și viața însăși, atât de plină de învățăminte. Iată de ce nu ni se pare nimic forțat când Pastuhov izbucnește împotriva albilor: „Ei da, sunt un roșu! Sunt un roșu, dracu' să vă ia pe toți. Și vă urăsc cu o ură pornită din fundul rărunchilor”.

Cititorul este adânc convins că Pastuhov va sta de aci înainte alături de revoluție. Și, de altfel, e tocmai ceea ce voia să dovedească și autorul. Până la sfârșitul romanului, Pastuhov nu mai intervine în acțiune. Romancierul îl lasă să se lămurească deplin, să înceapă drumul plin de viitoare victorii, al artistului-cetățean.

Cizelat cu grijă, romanul „O vară neobișnuită” vădește dragostea cu care Fedin s'a apropiat de materialul tematic și grija cu care a fixat eroii făuritori ai unei glorioase pagini din istoria po-

porului sovietic. Aceeași grijă și dragoste se vedește în zugrăvirea — în finalul romanului — a întâlnirii lui Chiril Izvecov cu comandanții frontului sovietic din sud: Voroișilov și Budionai și mai ales cu Stalin. Chipul marelui învățător și conducător apare puțin în roman, dar el este de-o atât de mare putere, — de fapt această apariție este pregătită pe multe pagini în care autorul prezintă faptele istorice, — încât el rămâne viu în mintea cititorului imagine a conducătorului care știe să cunoască și să aprecieze oamenii :

„Eu zic să-l numim pe tovarășul nostru în Armata întâia de cavalerie — spune Stalin lui Voroișilov, referindu-se la Chiril.

— M'am și gândit să-i dau o brigadă — răspunse Voroișilov.

— Nu-i cam puțin?... Arată cam tănăr, dar după cât mi se pare, e încer-

cat... Și pe urmă, cei de pe Volga își cunosc prețul...

Stalin zâmbi și-i întinse mâna lui Chiril”.

Publicarea acestor două romane ale lui C. Fedin în românește — într-o bună traducere — constituie o prețioasă apariție. În cursul vizitei sale în țara noastră, în Noembrie 1950, C. Fedin a arătat că lucrează în prezent la continuarea acestui ciclu, într'un al treilea roman în care eroii vor trăi zilele eroice ale lui 1941. Având în vedere bogăția materialului uman din operele scriitorului și realizarea cu totul superioară a romanului „O vară neobișnuită” mai ales, cititorii români așteaptă cu interes sporit noul roman al lui C. Fedin.

Mihai Gafița

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI NOUI

IANUARIE — FEBRUARIE 1951

EDITURA P. M. R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI

- V. I. LENIN, Economicul și politicul în epoca dictaturii proletarietului (24 pag., 6 lei).
V. I. Lenin, Statul și revoluția, Ediția a II-a (144 pag., 30 lei).

POLITICE

- *** Lenin Vladimir Ilici, scurtă expunere a vieții și activității sale, Ediția a II-a (344 pag., 90 lei).
SORIN TOMA, Republica Populară Română, pe drumul revoluției culturale (20 pag., 5 lei).
C. PARVULESCU, Puritatea, rândurile Partidului, garanția forței sale de neînving (48 pag., 6 lei).
GH. STOICA, Calitatea de membru de Partid, Reglementarea compoziției sociale a Partidului (32 pag., 6 lei).
I. BALANESCU, Electrificarea, pârghie a construirii socialismului în țara noastră (36 pag., 8 lei).
*** Țăranii colectivisti și-au împărțit roadele îmbelsugate ale muncii lor (32 pag., 5 lei).
*** Să folosim cu spor lunile de iarnă (40 pag., 6 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA ORAȘE

- *** Cum au trăit și cum au luptat pentru eliberarea lor muncitorii și țăranii din țara noastră până la 23 August 1944 (40 pag., 5 lei).
*** Ce a dat regimul de democrație populară clasei muncitoare din țara noastră (36 pag., 5 lei).
*** Ce a dat regimul de democrație populară țăranimii muncitoare din țara noastră (48 pag., 5 lei).

*** Ascuțirea luptei de clasă în țara noastră în perioada actuală (36 pag., 5 lei).

*** Ce este statul de democrație populară. Organele puterii de stat în R.P.R. Sfaturile Populare, organele locale ale puterii de stat (56 pag., 8 lei).

*** Frăția între poporul român și naționalitățile conlocuitoare (32 pag., 5 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA SATE

- *** Munca și viața țăranilor colhoznici din Uniunea Sovietică. (32 pag., 4 lei).
*** Industrializarea socialistă, temelia construirii socialismului în țara noastră. (48 pag., 4 lei).
*** Alianța clasei muncitoare cu țăranimea muncitoare. Lupta P.M.R. pentru construirea socialismului la sate. (36 pag., 4 lei).
*** Ce a dat regimul de democrație populară țăranimii muncitoare din țara noastră. (40 pag., 4 lei).

PENTRU CURSURILE DE POLITICĂ CURENTA DELA ORAȘE

*** Pacea nu se așteaptă, pacea se cucerește. (20 pag., 3 lei).

PENTRU CERCURILE DE POLITICĂ CURENTA DELA SATE

- *** Să crească ura noastră împotriva ațâțătorilor la război, dușmanii libertății și fericirii noastre. 16 pag., 3 lei).
*** Geniala operă a lui V. I. Lenin „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului”. (40 pag., 8 lei).

EDITURA DE STAT

- GH. GASTON MARIN, Însemnătatea electricității în construirea socialismului în R.P.R., ed. II. (36 pag., 8 lei).
- D. DAVIDESCU, Seceta poate fi învinsă. (50 pag., 9 lei).
- D. V. MORGUNOV, A. P. CLIMOV, I. A. CHISTANOV, G. A. DIHTIAR, Economia și planificarea comerțului cooperatist sovietic. (324 pag., 180 lei).
- A. A. AFANASIEV, Principiile de întocmire a bilanțului contabil. (142 pag., 60 lei).
- V. V. TOPOR, Planificarea și calcularea prețului de cost în agricultură. (118 pag., 55 lei).
- A. G. SAPOVAL, Reținerea zăpezii pe câmp. (60 pag., 7 lei).
- ȘTEFAN CONSTANTINESCU, Plantarea viței de vie și complectarea golerilor în vii. (50 pag., 15 lei).
- ȘTEFAN BARBULESCU, Folosirea apei pentru irigație. (28 pag., 10 lei).
- *** Spre noi și mărețe realizări în agricultura R.P.R. (70 pag., 14 lei).
- C. ȘTEFANESCU, Hrănirea oilor în timpul iernii. (62 pag., 10 lei).
- A. MAUCH, Hrănirea păsărilor de curte. (40 pag., 7 lei).
- V. CRISTEA, Hrănirea bovinelor în timpul iernii. (74 pag., 7 lei).
- GH. NICHITI, Drepturile și îndatoririle membrilor gospodăriilor agricole colective. (32 pag., 5 lei).
- G. A. BATCHIS, Organizarea ocrotirii sănătății publice. (472 pag., 390 lei).

EDITURA PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

- *** Satire și Pamflete din preajma anului 1848 — antologie. (152 pag., 30 lei).
- VOLTAIRE, Dicționarul filosofic. (108 pag., 25 lei).
- A. G. VAIDA, Șcânței în beznă, Ed. II. (304 pag., 75 lei).
- MIHAIL SADOVEANU, Mitrea Cocor, Ed. III. (184 pag., 40 lei).
- VERA CALIN, Charles Dickens. (104 pag., 50 lei).
- V. MALACOVSCI, Lenin e cu noi. 52 pag., 90 lei).

„CARTEA POPORULUI”

- PETRE SALCUDEANU, Cartierul muncitoresc. (40 pag., 14 lei).
- VICTOR TULBURE, Vișinul lui Vania. (43 pag., 15 lei).

IN LIMBA MAGHIARA

- TAMAS GASPAR, Szöcs János Beleegeyzik. (44 pag., 15 lei).

EDITURA CARTEA RUSA

- STEPAN TUDOR, O zi a părintelui Stoica. (220 pag., 80 lei).
- M. ȘOLOHOV, Pământ destelenit, Ed. IV-a. (304 pag., 60 lei).
- V. LOZVOI, În valea Stripei. (74 pag., 25 lei).
- I. S. TURGHENIEV, În ajun. (52 pag., 15 lei).
- M. I. LERMONTOV, Poezii alese. (152 pag., 50 lei).
- N. SPANOV, Incendiatorii, vol. I. (378 pag., 120 lei).
- N. VASILIEV, America pe scara de serviciu. (312 pag., 115 lei).
- D. I. PISAREV, Studii filosofice și politico-sociale. (276 pag., 130 lei).
- *** L. N. Tolstoi în critica rusă. (290 pag., 150 lei).
- *** Muncile agricole de primăvară în U.R.S.S. (48 pag., 10 lei).
- N. ANAPSCHI, Valoarea lucrurilor mărunte (92 pag., 20 lei).
- *** Apelul și rezoluțiile Comitetului Executiv, Ediția II. (40 pag., 9 lei).
- D. COSEVAROV, BORODINA ZAHAROV, Activitatea comisiilor culturale (128 pag., 26 lei).
- V. CUZNETOV, Raport asupra activității Consiliului Central al Sindicatelor Sovietice, Ediția II. (84 pag., 15 lei).
- GH. APOSTOL, Expunerea asupra Legii Codului Muncii. Codul Muncii Ediția II. (80 pag., 6 lei).
- *** Stahanovistul Koroliov ne învață să zidim mai repede și mai bine (40 pag., 14 lei).
- *** Tehnica securității în întreprinderile industriale, Ediția II-a. (44 pag., 12 lei).
- *** Bolile profesionale și combaterea lor Ediția II-a. (52 pag., 18 lei).
- IOSIF ȘTEFU, ȘTEFAN VEN, IOSIF ROZENFELD, GH. DOICHIȚĂ, VICTOR SUCIU, Să dezvoltăm tânără noastră industrie de rulmenți (64 pag., 25 lei).
- *** Tehnica securității în instalațiile electrice (128 pag., 37 lei).
- *** Sfaturi și îndrumări practice de protecția muncii pentru salariații din Instituțiile Administrative de Stat. 56 pag., 26 lei).
- *** Să îmbunătățim organizarea conștientărilor de producție (56 pag., 14 lei).

EDITURA TINERETULUI

POLITICE

- *** Statutul U. T. M. (32 pag., 5 lei).
S. P. LIUBIMOV, Despre cuvântarea lui
V. I. LENIN la al III-lea Congres al
Comsomolului ; „Sarcinile Uniunilor
Tineretului” (48 pag., 10 lei).
*** Rezoluțiile Consiliului F. M. T. D.
Viena 23.30 XI 1950 (16 pag., 5 lei).

LITERATURA

- JACK LONDON, Ultimul match (80
pag., 25 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

- L. VORONCOVA, Fetita dela oraș (88
pag., 35 lei).

PUBLICAȚII PERIODICE

- *** Poezie cântec joc Nr. 1/1951 (32
pag., 40 lei).

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondențelor noastre în cel mai scurt timp.

R E D A C Ț I A : B-dul Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon : 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA : B-dul Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon : 2.40 70.

ABONAMENTE ANUALE : lei 1200

Abonamentele se primesc numai prin CENTRUL DE DIFUZARE A PRESEI, București, str. C. Mille, Nr. 14, tel. 5.28.90, iar în provincie, direct la Centrul de Difuzare a presei din raionul d-voastră.